Doğan Özgüden

'VATANSIZ' GAZETECİ

Cilt 2
Sürgün Yılları
1971-2011

belge yayınları

“VATANSIZ” GAZETECİ

Cilt II

(Sürgün Yılları 1971-2011)

Doğan Özgüden

BELGE YAYINLARI: 690
Yaşam ve Anılar Dizisi

VATANSIZ GAZETECİ -II
Doğan Özgüden

© Fondation Info-Turk
Rue de Pavie 53 - 1000 Bruxelles
Tel: 32-2-215 35 76, Fax: 32-2-215 58 60
http://www.info-turk.be
fondation@info-turk.be

Kapak Tasarım ve Fotoğraf
İnci Tuğsavul-Özgüden

Sayfa Düzeni
İnci Tuğsavul-Özgüden

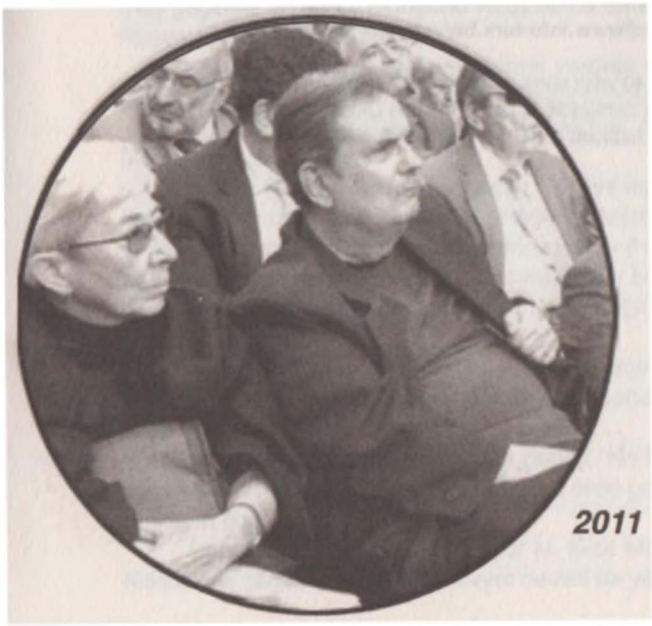
Birinci Baskı
Kasım 2011

İç/Kapak Baskı-Cilt
Berdan Matbaacılık
0 (212) 613 12 11
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi
C Blok No: 239 Topkapı / İstanbul

BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK
Divanyolu Cad. Binbirdirek İşhanı No:15/1
Sultanahmet/İstanbul
Tel: 0 (212) 638 34 58 / 517 44 53
E-mail: belgeyayinevi@hotmail.com
belgeyayinlari@gmail.com

SÜRGÜN YILLARI

Kitabın birinci cildi üzerine çeşitli gazete ve web site'lerinde çok değerli eleştiriler yazan Faruk Pekin, Ragıp Zarakolu, Osman Saffet Arolat, Orhan Suda, Erol Özkoray, Koray Düzgören, Cahit Mervan, Günay Arslan, Engin Erkiner, Medeni Ferho, Derwich Ferho, Gürsel Köksal, Turgay Olcayto, Volkan Alıcı, Emre Ertani, Eylem Aydemir, Mehmet Köksal, Nusret Özgül, Sennur Sezer, Hasan Cemal ve Tamer Çağlayan'a teşekkür etmeyi borç bilirim.

Eleştirilerin tamamına aşağıdaki web adresinden ulaşılabilir:

http://www.info-turk.be/Vatansiz%20Yankilar.htm

Bu anılarda yer alan olaylara ilişkin belge, yazışma ve fotoğraflar, tamamına kitapta yer vermek mümkün olmadığından, aşağıdaki web adresine yüklenmektedir.

http://www.info-turk.be/vatansiz-belgeler.htm

Ayrıca 40 yıllık sürgünde oluşturulan arşivin tamamı da en kısa zamanda Amsterdam'daki Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü (IISG)'ne devredilecektir.

Önsöz

11 Mayıs 2011, Brüksel... Kara Afrikalıların yoğun yaşadığı Ixelles Belediyesi'nin Barış Sokağı'nda, Dersim'li Kürt dostlarımızın lokantasındayız.

Saat 16'ya yaklaşıyor. Yanıbaştaki Saint Boniface Kilisesi'nin çanları kulak zarlarını patlatırcasına havayı dövüyor. Yanımda yarım yüzyıllık hayat ve kavga arkadaşım Doğan...

Yıllar önce anlattıklarını anımsıyorum. 1962'de İstanbul'a gelişinde Cağaloğlu Oteli'nde kalırmış. Rıfat Ilgaz da aynı otelde... Otelin Rusya'dan göçmüş Kırımlı sahibi, Ilgaz'ın personeli ve diğer müşterileri etkilemesinden korktuğundan olur olmaz anti-komünist nutuklar çekermiş. Konuşmasının etkili olması için, ne kadar görmüş geçirmiş bir adam olduğunu vurgulamak amacıyla laf arasına Rusya anıları sokuştururmuş:

- Şimdilerde Kızıl Meydan denen yerdeki Basil Kilisesi'nin çanları o zamanlar cangur cungur da cangur cungur çalıp dururdu...

Cağaloğlu Oteli, Başmusahip Sokak'taki Ant Yayınları'nın birkaç adım ötesindeydi.

Birden 40 yıl öncesini anımsadım. Türkiye toprağındaki kavga dolu yaşamımızın son dört yılını geçirdiğimiz Başmusahip Sokağı... O sokakta beraber olduğumuz devrimci dostlarımızı, dâvalarımızı. ardı arkası kesilmeyen tehditleri, başarılarımızı borçlu olduğumuz yazarlarımızı, çizerlerimizi, mürettiplerimizi, dağıtımcılarımızı, hamallarımızı...

Ve bittabi TMTF binasında üslenen faşistlerin tehdit ve saldırılarını hiçe sayarak büyük bir yüreklilikle abonesini yenilemeye, kitap satınalmaya gelen vefakâr okurlarımızı...

Yıllar var ki biz artık o sokakta değiliz. Ne Kırımlı otelci hayatta ne de Rıfat Ilgaz. Büyük ihtimal 40 yıl önce geride bıraktığımız dostların çoğu da...

Dünya öylesine hızla değişiyor ki, Kızıl Meydan'daki Basil Kilisesi'nin çanlarını susturan Sovyet devleti de yok artık...

Ama kavga durmuyor. Sömürüye, sömürgeciliğe, baskı rejimlerine karşı altermondialist mücadeleler dünyanın dört bir yanında her gün yeni boyutlar kazanıyor.

*

Evet, bugün 11 Mayıs. Bugün sürgünümüzün tam 40. yılı... Saatler 17'ye yaklaşıyor.

Çanlar nihayet sustu. Artık din ve inanç farklarını anımsatan hiçbir seda yok. Nadirattan kızgın bir kuzey güneşi, su yürümüş dallar, rengarenk çiçekler. Ve dünya güzeli dostlarımız sökün etmeye başlıyor.

Farklı dinlerden, farklı kökenlerden, farklı inançlardan, farklı dil gruplarından, Korkmazgil'in dediği gibi "acıyı bal eylemiş" insanlar... Yıllardır bizimle, insan sevgisini, ezilen insanların acısını, insan onurunu yüceltme kavgasını paylaşan çalışma arkadaşlarımız, yoldaşlarımız...

Kırk yıllık sürgün ve direniş anısını paylaşmak için bir kez daha bizimle beraber *Güneş Atölyeleri*'nin çalışanları. Hepsinin gözlerinde sevgi ışıltısı...

1985'te gencecik bir fidanken tanıyıp birlikte çalışmaya başladığım, bugün atölyelerin yönetimini devrettiğim luccia Saponara, bir İtalyan göçmen işçi ailesinin kızı, heyecandan titreyen bir sesle konuşuyor:

- Nazım Hikmet "Şu gurbetlik zor zanaat, zor..." demiş. Yarattığınız esere, dünyanın dört bucağından kopup gelerek *Güneş Atölyeleri*'nin kapısını çalan kadın, erkek, genç, çocuk insanların gözlerine baktığımda, hem ülkelerinde hem burada uğradıkları aşağılanmaya, baskıya direnebilmek için, öğrenmek, düşünmek. tartışmak isteyen bu insanları düşündüğümde, Nazım Hikmet'in tersine, sürgünün sizler için en güzel meslek olduğunu düşünüyorum. Yaşadığı yeri yaşanası kılan herbir insan için ne denli güzeldir yaşam! Bana öğrettikleriniz ve de hâlâ öğretmeye devam ettiğiniz herşey için size teşekkür ediyorum. İyi ki burada varsınız...

Evet, kurduğumuz *Güneş Atölyeleri* onyıllardır, kadını erkeği, çocuğu genciyle, dünyanın dört bir köşesinden kopup gelmiş binlerce sürgünü ve de kendi ülkesinde sürgün gibi yaşayan yerli işçiyi, işsizi eğitmiş.

Onurlu, eşit haklara sahip vatandaşlar olma kavgasını hep birlikte vermişiz.

40. yıl anısı olarak verilen armağanlar arasındaki bir foto-

kompozisyon. Tüm atölye çalışanları bir arada. Ve üzerinde bir ithaf, hem de Türkçe:

Uzun ince bir yoldayım,
Gidiyorum gündüz gece...

Sürgüne çıktığımızdan beri Doğan'ın dilinden düşürmediği Aşık Veysel dizeleri...

Biliyorum ki Doğan için bu uzun ince yol 40 yıllık sürgünümüzden de onyıllarca önce, çocuk yaşta gurbete düşünce başlamış.

46 yıllık beraberliğimize rağmen o çocukluk ve gençlik yıllarının anılarını ben de kitabının birinci cildini baskıya hazırlarken öğrenebiliyorum.

*

Ben bu satırları yazarken Doğan bu ince uzun yolun 75. yılında...

Geçmiş 40 yılı düşünüyorum. 40 yıllık direniş, 40 yıllık yoğun çalışma, bitmeyen sağlık sorunları...

Hele illegalitede olduğumuz ilk sürgün yılları... Omuzu kalabalıkların, postallı politikacıların ülkemiz insanlarına uyguladıkları baskıları, işkenceleri dünya kamuoyuna duyurmak için ülkeden ülkeye koşuş.

Yurdundan koparılmış olmanın burukluğu... Acını, isyanını, öfkeni, sevincini çok sevdiğin anadilinde haykıramamanın acısı...

Ve de sokak Türkçesinden kopuş... Arada bir Türkiye'den gelenlerin cümle aralarına sıkışmış, ömrümüzde hiç duymadığımız yeni jargonlar... Bu yüzden Doğan "Galiba şimdi dilimizden de kopuyoruz" diye strese giriyor. Yeni jargonları yakalayabilmek için Türkiye'den tüm mizah dergilerini getirtiyor.

Doğan 40 yıldır ülkemizde olup bitenleri, ezilen insanlarımızın acılarını yüzde yüz hakim olmadığı iki yabancı dilde uluslararası arenalarda da duyurmaya çalışıyor...

Bu çabasından dolayı da uğramadığı saldırı kalmıyor... Bir yandan Türk Devleti'nin, öte yandan apoletli medyanın Belçika'daki temsilcilerinden... Ve de yine Türk Devleti'nin baskı ve şantajlarına boyun eğmek zorunda kalan Belçika makamlarının engellemeleri, baskılar onyıllarca dur durak bilmiyor.

Ama sonunda aynı Belçika Devleti, linç tehditleri karşısında aynı Doğan'ı yakın korumaya almak zorunda kalıyor.

Yüreğim kabarık. Doğan her an bir saldırıya kurban gidebilir.

Aynı korkuyu ülkemizde de yaşamıştım. Kazancı Yokuşu'ndaki evimizden ya da Başmusahip Sokak'taki Ant bürosundan her çıkışımızda garip bir içgüdüyle hep Doğan'ın arkasında yürümeye çalışırdım, arkadan gelebilecek hain bir kurşundan koruyabilirim diye... Sanki bacak kadar boyumla bir saldırıyı önleyebilecekmişim gibi...

Daha da acısı... Tüm yaşamını sosyalist kavgaya adamış olan Doğan'ın Avrupa'da örgütlenmesini sağladığı bir sol partinin, yine Avrupa'ya sığınmalarını sağladığı "önder"leri tarafından sırf tüm anti-faşist güçlerin birliğini savunduğu için tasfiye edilmesi...

O partinin basın sorumluluğunu taşıyan ve "önder"lere her türlü hizmeti veren tek kadın üyesi olarak bu arkadan vurulmanın acısını Doğan'la birlikte ben de yaşadım. Üstelik en büyük "önder"i kadın olan bir partinin "erkek egemen" uygulamalarına göğüs gererek...

Doğan'ın kitaplarını baskıya hazırlarken bir şeyi farkettim ki, anlattıkları özellikle sürgünde yaşadıklarının onda biri bile değil.

Yine de bu iki cilt, gelecek kuşaklar için bir tarih düşmek... Biliyorum ki orada da kalmayacak, bu ciltlerde değerlendirilemeyen binlerce belgeyi, mektubu Internet'e yükleyecek, tıpkı her sabahın 5'inde kalkıp aktüaliteyi inceledikten sonra Türkiye gerçeklerini İnfo-Türk'ün İnternet sayfasına yüklediği gibi...

Yaşadığımız tüm zorluklara, geçirdiğimiz ve hâlâ da geçirmekte olduğumuz beyaz gecelere rağmen mutluyuz ve umutluyuz.

Doğan'la birlikte bugün en büyük mutluluğumuz, Türk Devleti'nin Avrupa kapitalizmine ucuz bir meta gibi sattığı Türk göçmenlerini, Ermeni'siyle, Kürdü'yle, Asuri'siyle, Grek'iyle Anadolu diyasporalarını yakından tanımış, onların acılarını ve sevinçlerini, kaygılarını ve kavgalarını paylaşmış olmak.

En büyük umudumuz da tüm bu insanları toprağından, çevresinden kopartan ırkçı, sömürgeci ve sömürücü sistemin, Türkiye'de ve de tüm dünyada çöktüğünü görmek.

Görmeğe günlerimiz elvermese de ne gam, eminiz ki bizden sonraki kuşaklar mutlaka görecek.

İnci Tuğsavul Özgüden

Sürgünün ilk kaçgöç yılı

Achtung... Achtung...

11 Mayıs 1971 günü yerel saatle 10'da Münih havaalanına indiğimizde hoparlörden duyduğumuz ilk kelimeler bunlar. Birden irkiliyoruz. Daha önce Sinematek'te gördüğümüz anti-faşist filmlerde Nazi'lerin tüm insanlık dışı uygulamalarının leitmotiv'iydi bu kelimeler...

Tam pasaport kontrolundan geçerken, cüsseli bir Alman kadın polis kollarını sert bir şekilde iki yana açarak bizi yandaki odaya yönlendiriyor. Odaya kapattıktan sonra da hiçbir şey söylemeden çekip gidiyor.

Acaba pasaportumuzun sahteliği farkedilmişti, ya da Türkiye'den bir uyarı gelmişti de onun için mi derdest ediliyoruz? Eğer gerekçe buysa, kendimizi nasıl savunacağımızı aramızda alçak sesle tartışırken, aynı polis yanında beyaz üniformalı bir hemşireyle odaya dalıyor:

- Siz Türkiye'den çıkarken çiçek aşısı olmamışsınız. Sıvayın kollarınızı...

Ardından pasaportumuza giriş damgası... Hemen bagajımızı alıp meydan terminalinin kalabalığına karışıyoruz.

Daha ilk anda yakayı ele verme endişesinden, hemen sonrasında da serbest bırakılma sevincinden olmalı ki İnci'nin dili açılıyor, yıllarca önce hayli iyi kullandığı halde sonraki hareketli İstanbul yıllarında tıpkı gitar gibi unutmaya başladığı Almancasıyla havaalanının danışma gişesinden kente gidiş için gerekli bilgileri topluyor.

Derhal bir otobüse atlayarak soluğu Münih kentinde alıyoruz.

Şimdilik illegalde özgürüz... Ama sürgünümüzün ilk 615 gününde, 11 Mayıs 1971'den Hollanda'da zorunlu olarak legale çıkacağımız 15 Ocak 1973'e kadar, her ülke değişiminde, havaalanı çıkış ve girişlerinde, trenle, arabayla sınır geçişlerde hep yaşayacağız illegalite stresini...

Pasaportun sahteliği anlaşılır mı? Açık vermemek için nasıl davranmalı? Kontrol noktasında güven vermek için koltuğunun altında hangi gazeteler bulunmalı? Kontrol polisinin soruları hangi dilde yanıtlanmalı? Seyahat gerekçesini sorarlarsa hangi yalan uydurulmalı?

Oysa sırtımızdaki yüzlerce yıllık ceza talepleriyle, hakkımızdaki sıkıyönetim bildirileriyle Avrupa'nın hangi ülkesinden olursa olsun siyasal sığınma talep etmemiz, ilk işlemler yapıldıktan sonra yasal bir mülteci kimliği, uluslararası bir seyahat belgesi taşımamız, hatta o ülkenin sosyal yardım sandığına başvurarak hemen bir aylık bağlatmamız işten değil.

Hayır... "Sığınma"yı kendimize yediremiyoruz. Daha sonraki onyıllarda "siyasi" olmasa da Avrupa'ya "mülteci" olarak gelen onbinlerin ilk andan itibaren yararlanmaya başlayacakları bu olanakları kullanmak ağırımıza gidiyor.

Kaldı ki, Avrupa'ya geçici geldiğimize, ilk bağlantıları kurup gerekli bilgileri uluslararası kurumlara, medyaya ulaştırdıktan sonra birkaç ay içinde Türkiye'ye yine illegal olarak geri döneceğimize inanıyoruz.

Türkiye'den ayrılmadan önce kavga arkadaşlarımızla yaptığımız son gizli görüşmelerde bir misyon daha yüklenmişiz. Faşist rejimler altında yıllardır mücadele veren İspanyol, Portekiz, Yunan devrimcilerinden illegal koşullarda direniş yayınları gerçekleştirmenin, bunları en geniş çevrelere yaymanın teknik olanaklarını öğrenecek, bu bilgileri en kısa zamanda Türkiye'ye taşıyarak Ant'ın mücadelesini bir başka planda yürüteceğiz.

Ama ya herşey düşündüğümüz gibi gitmezse? Günün birinde pasaportumuzun sahteliği meydana çıkar da herhangi bir ülkeden sığınma istemek zorunda kalırsak? Yıllardır tüm pislikleriyle yakından tanıdığımız o Bâbıâli medyası, devletin radyo ve televizyonları basmayacak mı yaygarayı?

- Türk düşmanı, vatan haini!

Yıllarca birlikte mücadele verdiğin çevreler, hattâ yakın dostların, sürgünde neler yaptığından, hangi koşullarda mücadele verdiğinden habersiz, "biz burada zulmün pençesindeyken onlar kaçıp gittiler" diye arkandan atıp tutmayacaklar mı?

Tüm sürgün yaşamın boyunca, böğrüne dikenli bir yumruk gibi oturan, kahredici tedirginliğini hergün, her vesileyle hissettiren bir sorudur bu.

Münih Garı'nın uğultulu ortamına girdiğimizde, bu sorunun ilk şokundan kurtulabilmek için zamanında bu kentin sinesinde barındırmış olduğu iki edebiyat devini düşünüyorum, Heinrich Heine'yi ve Thomas Mann'ı.

19. yüzyılda Alman despotizminin baskıları karşısında Fransa'ya kaçmak ve ömrünü anayurdundan uzakta tamamlamak zorunda kalan Heinrich Heine... Almanya'yı terkedip Fransa'ya sığınması üzerine ne tür saldırılara uğrayacağını tahmin ederek *Bir Kış Masalı*'nda şöyle diyor:

"Çığlıklarınızı şimdiden duyar gibiyim: Sen vatan haini, bayrağımızın renklerine leke süren, Ren toprağımızı düşmana peşkeş çeken alçak Fransız uşağı..."

Ardından kim ne demiş olursa olsun, günümüze ve yarınımıza kalan o büyük ozan, sürgündeki mücadelesinde Karl Marx'ın kavgasına omuz vermiş, hep ezilenden yana olmuş, hep halkların kardeşliğini savunmuş Heine değil mi?

Karl Marx'ın kendisi de mücadelesini ülkesinden uzakta, siyasal sürgünde sürdürmüş değil mi?

Ya 20. yüzyılda Hitler faşizmine muhalefet ettiği için İsviçre'ye sığınmak zorunda kalan Thomas Mann! Sürgündeyken beş yıl boyunca Müttefik ülkelerin radyolarından

Alman halkını sürekli Nazizm'e karşı başkaldırmaya çağıran Mann değil mi?

Yok, sürgünde de olsan, mücadeleni farklı biçimlerde sürdüreceksin.

Türkiye'den gelen her tutuklama, her işkence, her idam haberi üzerine için kan ağlayarak... Herbir kara haberden sonra daha da hırslanarak, kendini daha kararlı, daha azimli şekilde kavgaya vererek... Ama bir yerlere sığınmadan, kalabildiğince illegalde kalarak, en kısa zamanda ülkene geldiğin gibi dönmeyi hep ön planda tutarak...

*

İster geçici, ister kalıcı olsun, sürgün toprağında bu ilk günümüz...

Dokuz yıl önce Türkiye'ye dönerken birkaç saat mola verdiğim görkemli Münih Garı o zamana göre pek değişmemiş. Sadece bu kez içeride adım başı hangi milliyetten oldukları ilk bakışta kolayca anlaşılan Türkiyeli göçmen işçiler... Almancanın yanısıra kulağa sık sık Türkçe kelimeler çarpıyor. Gazete standında Türk gazetelerinin Avrupa baskıları... *Hürriyet, Tercüman*... Cunta güdümlü provokatif manşetler...

İnci'nin anne ve babasının ciddi sağlık sorunları olduğundan, günlerdir çektikleri stresten biraz olsun kurtulabilmeleri için garda yaptığımız ilk iş kendilerine sahte isimle bir telgraf çekerek Münih'e selametle ulaştığımızı bildirmek oluyor.

Daha önce belirlediğimiz plana göre Münih'te hiç kalmayacak, derhal Belçika'ya geçecek, Antwerpen kentinde yaşayan yazarımız Mekin Gönenç'le buluşacağız.

Bilet işini halletmeden önce İnci tuvalete uğruyor. Çıktığında tuvalet ücreti olarak 30 Fenik ödemek zorunda kaldığı için morali hayli bozuk. Üzerimizde iki kişilik turist dövizi olarak aldığımız 400 Dolar'dan başka paramız yok. Tüm paramızı, önemli belgelerimizle birlikte, ileride sağlam

ilişki kurduğumuzda bize iletilmek üzere yakınlarımıza bırakmışız.

Gişeden bilet almaya gittiğimizde, Antwerpen'e ilk direkt trenin ancak akşam saat 21'de kalkacağı söyleniyor. Oysa, Köln üzerinden aktarmalı gitmeyi, önce Brüksel'e varıp oradan Antwerpen'e geçmeyi düşünsek o saatlere kadar beklemeden hemen yola koyulabiliriz.

Bilet alıp akşama kadar vakit öldürmek için kentte dolaşmaktan başka yapacak şey yok. Bavyera'nın başkenti dev bir şantiye halinde. Ertesi yıl olimpiyat oyunları Münih'te yapılacağından, yeni spor tesisleri inşa ediliyor. Her yerde yoğun bir imar ve ihya çalışması...

Trenle gece seyahatimiz 10 saat kadar sürüyor. Türkiye'den üzerimizde hafif elbiselerle ayrılmışız, Kuzey Avrupa'nın sert iklimini hiç hesaba katmamışız. Üstelik bindiğimiz vagonun kaloriferleri de çalışmıyor. Ben soğuktan hiç uyuyamıyorum. İnci yorgunluktan bir süre sonra uyuya kalıyor. Trenin sarsıntısından bir ara uyandığında, benim halimi görünce,

- Aklını mı kaçırdın? diye bağırıyor. Ne diye koltuğun üzerinde öyle ayakta dikilip duruyorsun? Ayakta ısınılır mı?

Gerçekten de komik bir durum. Ama ısınmak için değil, eski demiryolculuğuma güvenerek kompartımanın tavanında kaloriferi çalıştıracak bir anahtar falan bulurum diye koltuğun üstündeyim.

Almanya-Belçika sınırını geçerken Alman polisi de, Belçika polisi de pasaportun sahteliğini farketmeden iyi yolculuklar diliyorlar. Bir günde dördüncü kontrol ve sorun çıkmıyor. Demek ki bu pasaportla sorunsuz dolaşabileceğiz. Ne ki, pasaportun süresi birkaç ay sonra bitiyor. İlk iş olarak bir an önce ya pasaportun süresini yine kendi yöntemlerimizle uzatmalı, ya da bir başka sahte pasaport bulmalıyız.

Brüksel'in kuzey garında aktarma yaparak sabahın 9'unda Felemenk ülkesinin en büyük kenti Antwerpen'e varıyoruz. 1962'de İngiltere'den Brüksel'e gelirken sabah işe ve okula giden herkes Flamanca konuşuyordu. Bu kez

Vervier ve Liège'den binen yolcuların egemen dili Fransızca. Ne zaman ki Antwerpen trenine biniyoruz, tüm konuşmalar birden Flamancaya kesiyor.

Antwerpen Garı'ndan çalıştığı işyerine telefon ettiğimizde Mekin hiç şaşırmıyor:

- Her an çıkıp gelebileceğinizi tahmin ediyordum.

Hemen gelip bizi gardan alıyor, doğru evine gidiyoruz. Eşi Güneş de bizi büyük bir heyecanla karşılıyor. Neden Türkiye'den ayrılmak zorunda kaldığımızı anlatınca da:

- Biz de yaz tatilinde Türkiye'ye gitmeyi planlıyorduk. Buralara gelmek zorunda kaldığınıza göre durumlar şimdiye kadar duyduklarımızdan daha berbat. İyi ki geldiniz de gerçekleri öğrendik. Galiba durum düzelinceye kadar biz de buralarda kalacağız, diyor.

Gerçekten de dergide çıkan yazılarından ve çevirdiği kitaplardan dolayı Mekin'in de Türkiye'de başı derde girebilir. O da bizimle aynı fikirde:

- Evet, şimdi mücadele zamanı... Cunta'nın yaptığını yanına bırakmamak lazım, diyor. Ben elimden gelen herşeyi yapmağa varım.

İlk ağızda neler yapılabileceğini tartışıyoruz. Öncelikle Türkiye'de olup biten baskıları çeşitli dillerde bildiriler hazırlayarak Avrupa kamuoyuna ulaştırmalıyız.

Üç gün sonra Türkiye'den Güneş'in akrabaları kendilerini ziyarete gelecek. Onlar gelince bizim bir otele çıkmamız gerekiyor. Ancak süresi dolmak üzere olan bir sahte pasaportla herhangi bir otelde kalmak riskli. Neyse ki Mekin deniz nakliyatı sektöründe çalıştığı için Antwerpen Limanı'nda denizcilerin kaldığı *Zeemanshuis* adlı bir misafirhanede bir oda ayarlıyor.

Hemen ardından bizim süresi dolmakta olan pasaportu mumlu kağıttan mühür şablonları yaparak 1974 yılına kadar uzatıyoruz. Artık nisbeten daha rahat hareket edebilecek, diğer ülkelerdeki yazarlarımızla, arkadaşlarımızla da daha rahat ilişki kurabileceğiz.

*

O tarihlerde *Hürriyet* ve *Tercüman* gazeteleri bir iki gün gecikmeli de olsa Avrupa'da da Türklerin yaşadığı kentlerin istasyonlarında ve önemli merkezlerindeki gazete bayilerinde satılıyor.

15 Mayıs'ta aldığımız gazetelerin manşetinde benim ismimin de karıştığı bir haber: Askeri savcılık bazı kişiler hakkında TKP'yi örgütleme girişiminde bulundukları iddiasıyla yeni bir dâva açmış.

Başta TKP'nin o zamanki genel sekreteri Zeki Baştımar (Yakup Demir) olmak üzere Doğan Özgüden, Çetin Özek, Şadi Alkılıç, Şiar Yalçın, Harun Karadeniz, Nihat Sargın, TKP'yi Türkiye'de yeniden örgütlemeye kalkışmakla suçlanıyor.

Hürriyet'in manşetten verdiği haberden anlaşıldığına göre dâva, son zamanlarda İngiltere ve Batı Almanya'da açıkça TKP sözcüsü gibi davranan, Türkiye'de ilişki kurduğu kişilere de tedbirsiz bir takım mektuplar gönderen *Avrupa Türk Toplumcular Federasyonu (ATTF)* yöneticilerinden Selma Ashworth'un polisçe ele geçirilen yazışmalarına dayanılarak alelacele tezgahlanmış.

Askerlerin, 12 Mart Muhtırası'nı ve hemen ardından ilan ettikleri sıkıyönetimi Türkiye ve dünya kamuoyu nezdinde meşru kılmak için böylesi bir senaryoya gereksinimleri var, belli ki dâva bu yüzden açılıyor.

Avrupa'ya gelirken, cuntaya karşı kampanyanın örgütlenmesinde ilişki kurmayı düşündüğümüz kişiler arasında Selma da var... TİP 4. Kongresi'nden beri Behice Boran'ın *Emek Grubu*'yla işbirliği yaparak Ant'a haber ve yazı göndermeyi kesmiş olsa da *Amnesty International* gibi kuruluşlarla yakın ilişkilerinden dolayı Cunta'ya karşı mücadeleye katkıda bulunabilir. Ama Türkiye'de birçok kimsenin başını yakan TKP tutuklamaları haberini görünce, İngiltere'yle temas kurma düşüncesinden vazgeçiyoruz.

TKP provokasyonu yetmiyormuş gibi, *Milliyet Gazetesi*'nde Metin Toker, "Solda ve sağda vuruşanlar" genel başlıklı bir yazı dizisinin Ant'ın "Faşist yönetimin her çeşidi çökmeğe mahkumdur" sloganlı kapağının da yeraldığı bölümünde Doğan Özgüden'i "bilhassa kürtçü" ilan ediyor.

Evet, artan bu saldırı ve provokasyonlar karşısında en kısa zamanda Paris'e geçmeli, daha sonra da Almanya ve İsveç'te gerekli bağlantıları kurmalıyız...

17 Mayıs günü Mekin'le birlikte Belçika medyasına ulaştırılmak üzere bazı bildiriler hazırlamış Zeemanshuis'e dönerken, hâlâ gülerek anımsadığımız bir cehaletimizin farkına varıyoruz.

Çeşitli dillerde yayınlar satan bir kitapçı dükkanının vitrininde, bulunduğumuz kenti tanıtan bir albümün kapağında Antwerpen ve Anvers isimleri yanyana yeralıyor. Meğerse Antwerpen, bizim okul kitaplarında Avrupa'nın en büyük liman kentlerinden biri olduğunu kaç kere okuduğumuz Anvers'in ta kendisiymiş.

Bu cehaletimizden dolayı birbirimizle dalga geçerken bardaktan boşanırcasına bir yağmur başlıyor. İlaç almak için zar zor kendimizi bir eczaneye atıyoruz ki Flaman radyosu Türkiye ve Elrom adlarının sık sık geçtiği bir haber vermeye başlıyor. Ne olduğunu ancak akşam Mekin otele geldiğinde öğrenebiliyoruz. İstanbul'da İsrail Başkonsolosu Elrom kaçırılmış...

Türkiye'deki sıkıyönetimin baskıları, tutuklamalar Avrupa medyasında tek satır dahi yeralmazken, Elrom olayı gazetelerin birinci sayfalarında, radyo ve televizyonların haber bültenlerinin başında veriliyor.

Hemen Paris'e telefon ederek Güneş Karabuda'yla konuşuyoruz. Türkiye'den ve daha sonra Belçika'dan alelacele hazırlayıp yolladığımız bildiriler ellerine geçmiş. Türkiye'deki son gelişmelerle ilgili bilgileri Fransız ve İsveç medyasına ilettiklerini söylüyor.

Hem Belçika'nın hem de Avrupa Ekonomik Toplu-

luğunun başkenti olan Brüksel'le de bir an önce gerekli temasları kurmalıyız.

Türkiye'den ayrılmadan önce Hüseyin Baş, Brüksel'deki dostları Marcel Croës ve Gisèle Frumkin'in Avrupa'da bize yararlı olabileceğini söylemişti. Bir pazar sabahı onların kapısına dayanıyoruz. Hüseyin'in arkadaşı olduğumuzu belirterek kendilerini neden rahatsız ettiğimizi söyleyince hiç ummadığımız bir dostluk ve yakınlık gösteriyorlar. Türkiye'deki gelişmeleri kısmen izlemişler, Hüseyin'in başına bir şey gelip gelmediğini merak ediyorlar.

Marcel Belçika'nın Fransızca radyo-televizyonu RTB'de ve Fransızca gazetelerde sanat ve edebiyat eleştirmenliği yapıyor, Gisèle ise bir antika sanat galerisi kurma hazırlığında. Gençlik yıllarında Fransa'dayken Cezayir direnişçilerine çok destek olmuşlar. Her ikisi de bir süre Pekin Radyosu'nun Fransızca yayın servisinde profesyonel olarak çalışmışlar. Ancak herhangi bir siyasal örgütle ilişkileri yok.

Tam da kendilerine Türkiye'deki gelişmelerle ilgili bilgi verirken, Belçika Radyosu Türkiye'de kaçırılan İsrail Başkonsolosu Elrom'un kendisini kaçıranlar tarafından öldürüldüğünü bildiriyor. Bizim kim olduğumuzu tam bilmedikleri için bu haber kendilerini ürkütebilir, hattâ bizleri kapıdışarı edebilirler. Hayır, bu habere rağmen, Türkiye'deki anti-faşist mücadeleye destek olacaklarını, ihtiyaç duyduğumuzda evlerinde kalabileceğimizi söylüyorlar.

Akşam Antwerpen'e döndüğümüzde tüm televizyon kanalları Elrom'un öldürülmesi olayını birinci haber olarak geçiyor. "Vur" emriyle hazırlanan afişlerde İlkay ve Necmi Demir'in, Nahit Töre'nin, Fahri Aral'ın resimlerini seçebiliyoruz.

Cunta yönetimi kendi baskı ve terör rejimini dünya kamuoyu nezdinde meşru kılmak için olayı alabildiğine kullanıyor. Bu nedenle Cunta'ya karşı kampanya yürütmek giderek daha da zorlaşıyor.

Belçika, Fransızcanın da resmi iki dilden biri olmasına

rağmen nüfusunun çoğunluğu Flamanca konuşan bir ülke. Bu bakımdan İngilizce, Fransızca ve Almanca hazırladığımız bildirilerin mutlaka Flamanca olarak da yayınlanması gerekiyor. Mekin'in arkadaşlarından Patrick de Jager hızır gibi imdadımıza yetişiyor.

Fizik olarak Osman Saffet Arolat'a da benzediği için hemen sempati duyduğumuz Patrick, genç yaşında Belçika'nın sayılı vitray ustalarından biri... Baskı rejimlerine tepkili. Bildirilerimizi Flamancaya çevirmeyi memnunlukla üstleniyor, Belçika'nın resmi haber ajansı Belga'da muhabir olarak çalışan kardeşinin de adını veriyor, bildirilerin medyaya iletilmesinde onun da bize yardımcı olabileceğini söylüyor.

26 Mayıs günü bildirileri Belçika medyasına ulaştırmak üzere yeniden Brüksel'e geçip Marcel'lere misafir oluyoruz. Ertesi gün de Mekin bildirinin Flamanca çevirisini getiriyor. Belga ajansına giderek Patrick'in kardeşiyle tanışıyoruz, medyaya ulaştırması için kendisine Fransızca ve Flamanca bildirileri veriyoruz.

Akşam evde dostlarıyla beraber olacakları için Gisèle'le Marcel varlığımız farkedilmesin ve rahatsız olmayalım diye evin bahçeye bakan bodrum katında yatacak bir yer hazırlamışlar. Bodrum'a kapanıp Mekin'in getirdiği Türkçe gazeteleri taramaya koyuluyoruz. Tüm gazetelerde 23 Mayıs'ta yapılan genel aramanın ayrıntıları ve fotoğrafları var. Kitlesel tutuklamalar... Yakalananlardan biri de Fahri Aral'ın nişanlısı Jülide Zaim... Jülide'nin fotoğrafı İnci'ye öylesine dokunuyor ki, birdenbire hüngür hüngür ağlamaya başlıyor. Sonra büyük bir öfkeyle:

- Buralarda vakit kaybetmenin anlamı yok, diye isyan ediyor. Boğulacaksak büyük denizde boğulalım. Bir an önce Paris'e gidelim. Türkiye'de olup bitenleri daha geniş çevrelere iletmek lazım...

Bu hüzünlü anlarımızda Marcel'in bir ara yiyecek içecek getirerek bize moral destek vermeye çalışması unutulur gibi değil.

Ertesi gün kahvaltıda kendilerine mutlaka bir an önce Paris'e geçerek Güneş ve Barbro Karabuda'yla buluşmak istediğimizi söylüyoruz. Uluslararası ünü olan Güneş ve Barbro'yu onlar da iyi tanıyorlar.

- Biz de zaten bir görüşme için Paris'e gitmek istiyorduk, diyorlar. Sizleri de götürürüz. Pasaportunuz sahte olduğundan bizimle birlikte arabayla gitmeniz daha güvenceli olur...

Paris'e kadar ne sınır geçişte, ne de trafikte herhangi bir sorun yok. Ama Paris'e girer girmez şenlik başlıyor. Güneş'lerin adresini bulmak için Marcel yol sorduğunda, arabanın Belçika plakasını gören Fransız polisi soruyu anlamazlıktan geliyor, anlar gibi olduktan sonra da alaycı yanıtlar veriyor. Fransızca bilmediğimizden ne olup bittiğini tam kavrıyamıyoruz.

- İşte bu da Fransız şovenizmi, diyor Marcel. Kendilerinden olmayan birisi, hele de Belçikalıysa, dalga geçmeye, alaya almaya bayılırlar.

*

Daha önceden telefonla haber verdiğimiz için Karabuda'lar gelişimizi büyük heyecanla bekliyorlar. Karşılaşır karşılaşmaz Barbro hemen bize iyi bir fırça çekiyor:

- Kaç gündür Avrupa'da sürtüyorsunuz, ne diye Türkiye'den çıkar çıkmaz buraya gelmediniz?

Karabuda'lar büyük bir aile... Sık sık hayatlarını da tehlikeye atarak ulusal kurtuluş ve direniş hareketlerini dünyaya tanıtmak için elde kamera kıtadan kıtaya, ülkeden ülkeye koşan iki *grand reporter:* Güneş ve Barbro. Ve de ancak röportajlarının editingini yapmak için Stockholm veya Paris'e ya da tatil için Türkiye'ye gittiklerinde beraber olabildikleri çocukları: Ayperi, Nisan ve en küçük çocukları, "kat gerillası" Fonsy.

Ayperi'yi 68 Olayları sonrasında ailece Paris'ten Tür-

kiye'ye geldiklerinde, 15,5 yaşındayken tanımıştık. Ülkeler arası seyahatlerde ana-baba dilleri İsveççe ve Türkçe dışında birçok dil öğrenen Ayperi, Barbro ile Güneş bir röportaj için uzaklara gittiklerinde kardeşlerine bakma sorumluluğunu da taşıdığından yaşının çok üstünde bir olgunluğa sahipti, bu nedenle *Ant*'a uğrayan gençlerin hepsi kendisine hayrandı.

Paris'e vardığımızda Karabuda'lar yeni bir büyük göçün hazırlığı içindeler... Stockholm'e dönüp bir süre hazırlık yaptıktan sonra İsveç televizyonu adına röportajlar yapmak üzere uzun bir süre için Allende yönetimindeki Şili'ye gidecekler.

Tüm bu mesleki telaşlarına rağmen yürekleri o sırada Türkiye'deki direniş için çarpıyor. Bizleri mücadelemize destek olabileceğini düşündükleri birçok gazeteci, sanatçı, siyaset adamıyla, hattâ diğer ülkelerdeki direniş ve ulusal kurtuluş hareketlerinin Paris'teki temsilcileriyle tanıştırıyorlar.

Örneğin Paris'te yaşamakta olan Küba'nın en büyük ressamlarından Wifredo Lam ve eşi Lou Lam, Fransa'nın tanınmış gazeteci ve yayıncılarından Ugne Karvelis, Angola kurtuluş örgütü MPLA'nın temsilcisi Carlos, Tupamaros'un efsanevi lideri Raoul Sendic'in kardeşi Uruguaylı sendikacı Alberto Sendic, Prensa Latina'dan Ornaldo Val, İspanyol İçsavaşı direnişçilerinden "Baba Marten" dediğimiz Martinez.

Bu tanışma ve görüşmelerde hep sahte pasaportumuzdaki isimlerle Mehmet Tuğsan ve Hacer Tuğsan'ız.

Tam da o günlerde *Le Monde* uydurma TKP dâvasıyla ilgili bir haber yayınlamış... Dâvanın ana sanıklarından biri olarak yakalandığı takdirde *Ant Dergisi* Genel Yayın Yönetmeni Doğan Özgüden'in de idam talebiyle yargılanabileceğinden bahsediyor.

Barbro soruyor:

- Yahu, Paris'in göbeğinde sahte isimlerle, gerçek kimliğinizi gizleyerek mi devam edeceksiniz? Akıllı işi mi bu? Mücadelenizi daha etkin yürütebilmek için bir an önce gerçek kimliğinizle legale çıkın. Hakkınızda yüzlerce yıllık dâ-

valar var... Biz tanığız. Hele *Le Monde*'da çıkan bu haberden sonra Fransa'dan hemen siyasal sığınma elde edebilirsiniz; medyaya, uluslararası kuruluşlara vereceğiniz bilgiler daha inandırıcı olur.

- Hayır, diyoruz. Biz buralarda kalıcı değiliz, sığınmacı olmak istemiyoruz. Üstelik gerçek isimlerimiz duyulursa, Türkiye'deki mücadele arkadaşlarımızın, aile yakınlarımızın da başları derde girebilir. Türkiye'deki mücadeleye destek için ilk gerekleri yerine getirdikten sonra, yine illegal olarak Türkiye'ye döneceğiz.

Güneş'lerin evi her gün ziyaretlerine gelen Avrupalı ya da Türkiyeli dostlarıyla dolup taşıyor. İllegal kalmakta kararlı olduğumuz için gelenler Türkiyeliyse, aralarından bizi gerçek kimliğimizle tanıyan biri çıkabilir diye arka odaya çekilip gizleniyoruz.

30 Mayıs... Yine kıyamet kopuyor. Tüm radyo ve televizyonlarda Sibel'in rehine alınması... Maltepe kuşatması... Tam da o gece, Karabuda'ların bizim gelişimizden çok önce tarihini belirledikleri bir davet... Anımsayabildiğimiz ziyaretçiler: Ara Güler, Ayla Algan, Mehmet Ali Kışlalı...

Karşılaşma olmasın diye Ayperi bizi bir sinemaya götürüyor. Döndüğümüzde davetliler hâlâ gitmemiş, koyu bir sohbet sürüyor. Gizlice arka odaya süzülüyoruz.

Ertesi gün televizyonlar Maltepe operasyonunun, Sibel'in kurtarılması, Hüseyin Cevahir'in öldürülmesi ve Mahir Çayan'ın yaralı olarak yakalanmasıyla sonuçlandığını duyuruyor.

İsrailli bir diplomatın öldürülmesinin ardından genç bir kızın rehine alınmasından dolayı, Cunta'nın da körüklemesiyle, gerillacılara karşı Batı medyasındaki olumsuz yaklaşım daha belirgin hale geliyor.

Tam da Maltepe operasyonunun bittiği gün bir televizyon kanalı Latin Amerika ülkelerinden birinde gerillaların bir süpermarketin yiyecek kamyonuna elkoyarak içindekileri fakir mahallelerde halka dağıttıkları haberini şu yorumla veriyor:

"Öyle görünüyor ki, bunlar popüler eylem yapmakta, halka ters düşmemekte Türkiye'dekilere göre daha usta!"

*

9 Haziran akşamı Güneş'in emektar Volvo'suyla "küçük bir göçebe ailesi" olarak Paris'ten Stockholm'e doğru hareket ediyoruz.

Direksiyonda Güneş, yanında Barbro, arka koltukta ise ben ve İnci'yle birlikte Ayperi ve iki kardeşi. Arabanın bagajı ve tepesi, koltuk altları bavullar, paketler, torbalarla tıklım tıklım dolu. Ağırlıktan egzoz borusu nerdeyse yere sürtecek. Ve bu haldeki bir arabayla iki günde 2 bin kilometreye yakın yol yapacağız. Böyle bir fedakarlığı kimse kolay kolay göze alamaz. Alsa alsa ancak dünyanın dört bir köşesinde inanılmaz engelleri aşarak olağanüstü röportajlar gerçekleştiren koca yürekli bu iki *grand reporter* alabilir.

İlk geceyi Antwerpen'de duraklayarak Mekin'in evinde geçiriyoruz. Ertesi gün ver elini Hollanda, ardından Almanya...

Yolculuğun en büyüleyici yanı, Hollanda'da ilerlerken çevredeki kanallarda yüzen teknelerin, kanallar bitki örtüsünden dolayı seçilemediğinden, sanki toprak üstünde ilerliyor gibi görünmesi.

Almanya'ya girmeden önce Barbro arabayı bir süpermarketin önüne çektiriyor, bana:

- Almanya'dır, hiç belli olmaz, diyor. Sınır geçişte aynasızın dikkatini çekmemen için senin görüntünü biraz düzeltmek lazım.

Sakız gibi beyaz bir naylon gömlek, üstüne de koyu renk bir kravat... Barbro beni tekrar süzüyor, ardından kahkahayı basıyor:

- Nafile vaka! Adam kravatla bile eşkiyaya benziyor!

Almanya'ya girişte sorun çıkmıyor. Ama başımız benim yüzümden değil de, zavallı Volvo'nun yürekler acısı durumundan dolayı derde giriyor. Hamburg'a yaklaşırken iki trafik polisi peşimize takılıp önümüzü kesiyor.

- Eyvah, diye telaşlanıyoruz. Galiba sınırda pasaportun sahteliğini tesbit ettiler, trafiği alarma geçirdiler.

Polisler selam çakıp:

- Bu arabayla yola devam edemezsiniz, diyorlar.

- Niçin?

- Arabanın kıçı nerdeyse yere sürtüyor. Kapasitenin üstünde yük taşıyorsunuz.

- Ama ne Fransız polisi, ne de Belçika ve Hollanda polisleri hiçbir şey demedi.

- Onlar dememiş olabilir... Ama Alman polisinde göz var! Şimdi bizi takip edeceksiniz. Geceyi yakındaki Sittensen kasabasında bir otelde geçireceksiniz. Yarın sabah da tren istasyonuna gidip fazla bagajları bir konteynıra yükleyeceksiniz. Tartı yaptırıp yükü legal seviyesine indirdiğinize dair bir kağıt aldıktan sonra yolunuza devam edebilirsiniz.

Çaresiz polislerin peşine düşüyoruz. Küçücük kasabada yabancı plakalı bir arabanın polis refakatinde şehre girişi, otelin önüne parkedişi olay oluyor. Hele hele arabadan oryantal görünüşlü iki adamın çıkışı merakı daha da arttırıyor. Belki de polisin derdest ettiği bir kaçakçı ailesi falan olabileceğimizi düşünüyorlar. Israrımız üzerine polisler neden geceyi orada geçireceğimizi resepsiyona ve diğer müşterilere izah etmek zorunda kalıyorlar.

Ertesi sabah fazla bagaj ve yükleri bir konteynıra doldurup İsveç'e postaladıktan sonra polisten hareket izni alıp adını "Sittin sene" diye deforme ettiğimiz bu Alman kasabasından uzaklaşıyoruz.

Önce Danimarka... Feribotla İsveçe geçerken Hamlet'in Kronborg Şatosu'nu uzaktan izliyoruz.

To be or not to be?

Artık gerideki tüm gemileri yakmışız. Tek yanıtımız var:

To be and again to be!

İsveç'e ayak bastığımızda Volvo'nun radyosundan İsveç'çe yayınlar duyulmaya başlıyor. Çocuklar ülkelerine

kavuşmanın sevinciyle çığlıklar atıyor. Barbro ve Güneş de en az onlar kadar mutlu.

İsveç'te ilk gece... Malmö yakınındaki bir moteldeyiz. Kaldığımız odanın penceresinden görünen manzara büyüleyici. Yoğun bir vahşi bitki örtüsü dalga dalga ilerideki çam ormanına doğru uzanıp gidiyor... Aylardır süren yoğun gerilimden sonra birkaç saatliğine de olsa bir huzur... Grieg'-in, Ibsen'in kuzeyine özgü... Türkiye'den ayrılalı bir ay olmuş... Dondurucu kuzey soğuğuna rağmen İnci'yle dizboyu otlar arasında bir süre gerçekten özgür koşuyoruz.

Geceyi Malmö'de geçirdikten sonra ertesi gün akşama doğru Stockholm'e varıyoruz. Karabuda'ların körfeze yukarıdan bakan nefis manzaralı dairesi. Barbro'nun tüm yaşamını İsveç işçi sınıfının mücadelesine adamış olan babası ve annesi geliyor. Enternasyonalist dayanışma üzerine konuşuyoruz. Ayperi çalışma odasında pikaba Violeta Parra'nın ünlü *Gracias a la vida*'sını koyuyor: Hayata şükran!

O tarihte kim derdi ki beş yıl sonra bizler hâlâ Avrupa'da sürgünde olacağız, Violeta'nın çocukları Isabelle ve Angel Parra'yı dayanışma konserleri için Türkiye'ye göndereceğiz ve de Türk Hükümeti bu iki seçkin sanatçıyı kriminelle gibi sınırdışı ettirecek!

Yemekten sonra Karabuda'lar bizi Gärdet semtinde fotoğraf stüdyosu olarak kullandıkları küçük bir daireye yerleştiriyorlar. İsveç'teki illegal günlerimiz artık bu avuç içi kadar yerde geçecek. Ve cuntaya karşı çeşitli dillerdeki ilk resimli afişleri burada hazırlayıp dört bir yana postalayacağız.

Avuç içi kadar ekranı olan portatif bir televizyondan, anlayamadığımız bir dilde dünya olaylarını izlemeye çalışıyoruz. Türkiye'den pek bahis yok.

Bir akşam Karabuda'ların evinde İsveç Yazarlar Birliği Başkanı Per Wästberg ve Margaretha Ekström'le buluşuyoruz. Konu, Türkiye'de aydınların ve yazarların uğradığı baskılara karşı neler yapılabilir? Tabii, bizim de sürgündeki geleceğimiz... Kendilerine Avrupa'da ne yapmak istedi-

ğimizi, bir an önce Türkiye'ye geldiğimiz gibi dönmek kararında olduğumuzu anlatıyoruz.

- Madem öyle, diyor Per, iltica falan istemeyi pek düşünmeyin, sürgündeki görevlerinizi yerine getirir getirmez ilk fırsatta ülkenize dönün.

Bu arada iki şirin insanla tanışıyoruz. Barbro'nun kardeşi Krister ve eşi Gertrude... Birlikte bir yayınevi yönetiyorlar. Yaşar Kemal'in kitaplarını İsveççe'ye çevirterek yayınlıyorlar. Yaşar'ın en kısa zamanda Nobel Edebiyat Ödülü alacağından eminler...

Krister'le Türkiye'deki ve İsveç'teki sosyo-politik sorunları tartışıyoruz. Kürt sorunundan söz açıldığında Krister İsveç'in o günlerdeki en önemli sorununun da vahşi bir tabiat ortamında yaşam kavgası veren Lapon'ların eşit haklara kavuşturulması olduğunu söylüyor.

Ve bir gün büyük sürpriz... Arslan Mengüç, İsveç'e geldiğimizi haber almış, Karabuda'lara düşüyor. Osman Saffet Arolat'ın da arkadaşı olan Arslan öğrenim için İsveç'e giderken *Ant*'a da uğramış, bize oralardan haber ve yazı gönderme sözü vermişti. Ben de İsveç basın çevrelerine girişini kolaylaştırmak için kendisine bir muhabir kartı yapmıştım. İsveç'ten bize birçok haber ve röportajlar göndermişti.

Bizimle buluşmanın mutluluğu üzerine uzun uzun konuştuktan sonra Arslan bir ara bana bir sır veriyor. Kendisi hem İsveç Komünist Partisi'nin, hem de Türkiye Komünist Partisi'nin militanı...

- Sen TKP militanıysan, partinin yöneticileriyle konuşulması gereken ciddi sorunlar var. Bugün Türkiye'de birçok kavga arkadaşımız ve sol aydın TKP temsilcisi gibi davranan Selma Ashworth'un sorumsuz yazışmalarından dolayı sıkıyönetim zındanlarında, belki de işkenceden geçiyor. Partinin bu konuya açıklık getirmesi lazım.

- Abi, ben sizi görüştürürüm. Ama daha önce yapılacak başka çalışmalar varsa ben partili olarak değil, Arslan Mengüç olarak sizin yanınızdayım.

Cunta'ya karşı ilk resimli afişleri Gärdet'teki küçük büroda hazırlıyoruz. Çevirilerde Ayperi yardım ediyor, dizgileri Krister'in küreli IBM makinesinde yapıyoruz, filmleri Arslan'ın aracılığıyla İsveç Komünist Partisi'nin matbaasında yaptırıyoruz. Haftalardan beri İnci ilk kez mutlu... Matbaa ortamında o çok özlediği mürekkep kokusunu ciğerlerine çekiyor.

Yine Ayperi'nin yardımıyla çeşitli ülkelerin basınında Türkiye'deki baskılarla ilgili yayınlardan bir basın özeti hazırlıyoruz. Tüm bu yayınları çeşitli Avrupa ülkelerindeki medya kuruluşlarına ve insan hakları örgütlerine postalıyoruz.

İsveç'te kalmamaya karar verdiğimiz için Stockholm'den Haziran 1971 sonunda ayrılacağız. Güneşin hemen hiç batmadığı 21 Haziran gecesini Karabuda'lar ve dostlarıyla birlikte kutluyoruz. İsveç'te kış ayları güneşi sadece bir iki saat görürken, yaz aylarında hava günde sadece birkaç saat kararır gibi oluyor. Tekrar güneş doğuyor. Bu nedenle rahat uyuyabilmek için İsveç yatak odalarının pencerelerinde mutlaka güneş ışını geçirmeyecek kalın perdeler var.

Stockholm kentinin geceleri ise, ister yaz olsun, ister kış olsun, her daim binbir tehlikeyle dolu. İçki tüketimi son derece yüksek, metro istasyonlarında saldırgan sarhoşlardan geçilmiyor. Bu saldırganlıktan korktukları için polisler bile metro istasyonlarının bekleme peronlarına inmeye cesaret edemiyor.

Son gece T-Station'da beklerken duran bir metro vagonunda dört beş saldırganın içerideki yaşlıca bir kadını nasıl yaka paça tartaklayarak vagondan dışarı sürüklediklerini dehşetle görüyoruz. Vagondaki diğer yolculardan hiçbiri müdahale edemiyor, istasyonda devriye polisler ise olayı görmezlikten gelerek hızla oradan uzaklaşmayı tercih ediyorlar.

Ertesi gün bizi bir aydır dostça ağırlayan Karabuda'lara veda ederek trenle Sassnitz üzerinden Demokratik Alman Cumhuriyeti'ne doğru yola çıkıyoruz. Yanımızdaki iki ba-

vul, cuntaya karşı hazırlanmış çeşitli dillerde bildiri ve afişlerle dolu...

*

Arslan, telefonla temas kurduğu TKP Genel Sekreteri Yakup Demir'in hemen ertesi gün saat 15'te Doğu Berlin'de bize randevu verdiğini söylemişti. O saatte Friedrich Strasse'deki kontrol kapısında Arslan'ın partili yoldaşları bizi bulacak, polis kontrolünden geçmeden Doğu Berlin'de parti yöneticilerinin kaldığı otele götüreceklerdi.

Böylece hem düzmece TKP dâvasının hesaplaşmasını yapabileceğimizi, hem de hazır Doğu'ya geçmişken cunta'ya karşı hazırladığımız çeşitli dillerdeki bildirileri Sovyetler Birliği'ne ve diğer sosyalist ülkelere postalayabileceğimizi umuyorduk.

Trenimiz sabah gün ağarırken Berlin'e yaklaşıyor. İlk aydınlıkta büyük merakla trenin pencerelerinden uçsuz bucaksız DDR topraklarını seyrediyoruz. Sağda solda çürümeye terkedilmiş traktörleri, tarım araçlarını, durmaksızın geçtiğimiz istasyonlarda hayatından bezmiş insanları görmek, sosyalizme inanmış kişiler için hiç de iç açıcı değil...

Ama asıl şoku, kompartıman kapısını sert şekilde açan üniformalı görevlilerin, pasaport, bilet ve bagaj kontrolü yapmak üzere içeri dalmasıyla yaşıyoruz.

Biletlerde ve pasaportlarda sorun çıkmıyor. Ama iki bavulumuzu indirtip açtıklarında kıyamet kopuyor. Her ikisinde de basılı bildiri ve afişleri görünce:

- *Was ist das*'ı basıyorlar.

Türkiye'deki durumu gayet iyi izlediklerinden kuşkulanmadığımız için büyük bir iftiharla bunların Türkiye'deki faşist yönetime karşı direniş bildirileri olduğunu söylüyoruz.

- Neye karşı olursa olsun, DDR topraklarından böyle bir şeyin geçirilmesine izin veremeyiz, diyorlar.

- Burası sosyalist, anti-faşist bir ülke değil mi? Nasıl olur da izin vermezsiniz?

- *Nein! Sie sind verboten!*

Arslan'ın kendi tecrübelerine dayanarak yola çıkmadan önce yaptığı uyarıları anımsıyoruz:

- Trende, istasyonda, hava alanında başınız derde girerse mutlaka politik komiserle görüşmek istediğinizi bildirin.

Öyle de yapıyoruz. Başka görevliler diğer kompartımanların, koridorların, tuvaletin tavan kaplamalarını tornavidalarla söküp arkasında kaçak yolcu ya da tehlikeli malzeme olup olmadığını kontrol ederken politik komiser çıkıp geliyor. Neyse ki İngilizce de biliyor.

- Alın inceleyin... Kapitalist ülkelerde başımıza gelmeyen şeyler oluyor burada...

Adamcağız bildirileri ve afişleri hızla gözden geçirdikten sonra:

- Yoldaşlar, diyor. Sizi anlıyorum. Ama içeriği ne olursa olsun önceden izin almadan bunları DDR topraklarına sokamazsınız, burada dağıtamazsınız. En iyisi siz bunları yeniden bavullarınıza sokun, Batı Berlin'de ne isterseniz yaparsınız.

En azından bildiri ve afişlerimizi kurtardığımıza şükrederek bir sabah vakti Doğu Berlin'i geçip Batı'daki Zoo Bahnhoff'a iniyoruz. Bir süre pasaport ve gümrük kontrolu yaptırmak için ortalarda dolanıp duruyoruz. İnanılır gibi değil, Doğu'nun aksine Batı Berlin'de kontrol falan yok. Doğu'dan gelenlere artık özgürlükler diyarında olduklarını hissettirmek istedikleri belli.

TKP Genel Sekreteri Yakup Demir'le randevumuz saat 15'te... Onun için Batı Berlin'de biraz dolaşıp çevreyi tanımağa çalışıyoruz. Berlin'deki *Ant* okurlarıyla akşam Batı'ya geri döndükten sonra temas kurmak niyetindeyiz.

Saat 15... Arslan'ın sözünü ettiği senaryonun uygulanacağından emin Friedrich Strasse'deki kontrol merkezinin salonuna giriyoruz. Bizi bekleyen var mı diye çevreyi süzüyoruz. Sırada vize almayı bekleyen birçok insan var, ama Türkiye'liye benzer kimse yok. 15 dakika daha bekliyoruz. Yine kimseler yok. Acaba bizi geçiş kapısının Doğu tarafında

mı bekleyecekler? Arslan yanılmış olabilir. Ama pasaportumuz da sakıncalı.

İnci'yle kısa bir durum muhakemesi yapıyoruz. Yok, bir parti bu kadar gayriciddi davranamaz. Mutlaka Arslan yanılmıştır. Bizi öteki tarafta bekliyor olmalılar.

Gişeye yaklaşıp aile pasaportumuzu veriyoruz. Görevli memur pasaportun resimli sayfasını açıp bir o sayfaya bir de bizim suratlarımıza defalarca baktıktan sonra, pasaportu kapatıp alıkoyuyor.

- Siz lütfen bekleyin, diyerek bize salondaki bekleme banklarını gösteriyor.

Bekliyoruz, onbeş dakika, yarım saat... Nihayet yandaki kapıda omuzu kalabalık bir görevli görünüyor.

- Siz, benimle gelin, diye işaret ediyor.

Peşine düşüyoruz. İyi ki yanımıza bildirileri, afişleri almamışız...

Elinde kocaman bir metal halkaya geçirilmiş irili ufaklı sayısız anahtar. Kapının birini gürültüyle açıyor, biraz ilerliyoruz, bir başka kapı. Orayı da açıyor, Merdivenler tırmanıyoruz. İki kat mı, üç kat mı, şimdi anımsamıyorum. Yine koridorlar. Koridorlara açılan pencerelerin hepsi beyaza boyalı, içeride hiçbir şey görünmüyor... Issız ve ürkütücü. Nihayet yine anahtar şakırtılarıyla bir kapıyı açıyor, bizi içeriye yönlendirdikten sonra, burada beklememizi söylüyor. Yeniden anahtar şakırtıları ve kapı üzerimize kapanıyor.

En fazla 15-20 metrekarelik bir oda. Penceresiz ve mobilyasız. Bir tahta masanın etrafında iki üç tahta sandalye. Tepede sinek pislikleri kaplı bir ampul...

Aramızda alçak sesle tartışıyoruz:

- Galiba zokayı yedik... Ya Arslan partili misyonunu abartarak bizi yanılttı ya da TKP yöneticileri herhalde Türkiye'deki dâva konusunda konuşmamak için işi yokuşa sürüyorlar. TKP'den kimse gelip sahip çıkmadığına göre politik durumlardan, anti-faşist kavgadan falan söz etmeyelim. Hele hele TKP ile randevumuz olduğundan asla... En

iyisi normal pasaportla seyahat eden turistleriz. Açık vermemek için de sadece birimiz İngilizce konuşsun, sorulara sadece o yanıt versin.

Bu kritik görevi İnci üstleniyor.

Derken kapı açılıyor. Her halinden deneyimli polis olduğu anlaşılan bir üniformalı içeri dalıyor. Bir süre ikimizi de dikkatle süzdükten sonra nazik bir şekilde soruyor:

- Niçin böyle bir pasaportla seyahat etme gereği duyuyorsunuz?

İnci soğukkanlı yanıtlıyor:

- Pasaportumuzun nesi var? Hiç Türk pasaportu görmediniz mi? Almanya'ya gelmişken Doğu Berlin'i de görmek, birkaç kitap, plak almak istiyoruz. Akşama batıya döneceğiz.

- Olabilir de, niçin bu pasaportla?

Sonra pasaportun fotoğraflı sayfasını açıp yukarıdaki ampule tutuyor. Batıda da olsa, doğuda da olsa, Alman polisinde gerçekten göz var... Fotoğrafların soğuk damga izleriyle yapıştığı sayfanın soğuk damga izlerinin birbirini tutmadığının biz de farkındayız. Ama renk vermemeliyiz.

İnci üsteliyor:

- Nesi var, basbayağı pasaport işte.

Adam pişkin yanıtlıyor:

- Hayır, siz bu pasaportla *hauptstadt*'a giremezsiniz. İlle de girmek istiyorsanız, Batı'ya dönüp oradaki Türk Konsolosluğu'nda ya bu aile pasaportunun size ait olduğuna dair damga vurdurun ya da yeni pasaport çıkarttırın. O zaman hoşgeldiniz...

Ardından da gülerek ekliyor:

- Tabii konsolosluğa gidebilirseniz!

Polis eşliğinde odadan çıkıyoruz. Yine kordiorlar, yine anahtar şakırtılarıyla açılıp kapanan kapılar, ve nihayet Batı Berlin'e açılan kapı...

Kendimizi Batı'ya geçen trene attığımızda, tıpkı Türki-

ye'den Lufthansa'ya bindiğimiz andaki gibi bir rahatlık hissediyoruz.

Zoo Bahnhoff'ta indikten sonra bir süre bu şokun etkilerini atlatmak için sokaklarda serserice dolaşıyoruz, durum muhakemesi yapmaya çalışıyoruz.

Evet Batı'dayız, ama ya Doğu ve Batı polisleri arasında bir işbirliği varsa? Stockholm'de Arslan, Nazi Almanyası'nda görev yapan birçok polisin tecrübeli elemanlar olarak halen Doğu Alman polisinde görev yaptıklarını söylememiş miydi? Ya Batı Berlin'den ayrılırken Batı polisi de sorun çıkartır, bizi alıkoyarsa? O zaman hiç istemediğimiz bir şekilde iltica istemek zorunda kalmayacak mıyız?

Daha önce Türkiye'ye gelişlerinde TKP'yle ilişkisini hissettirmiş olan *Kurtuluş Kitabevi* sahibi Mugaffer Erdoğan'ı bulmalıyız. Telefonu yanıt vermiyor, ama adresi de var. Bir sürü aktarmadan sonra evine ulaşıyoruz, ama kapı duvar...

Akşam yaklaşıyor... Tekrar merkeze dönüyoruz. Bardaktan boşanırcasına bir yağmur başlıyor. Berlin'in Hitler döneminden kalma *mietskaserne* denen kışla görüntülü alamet binaları üstümüze üstümüze geliyor.

Son umudumuz Hür Üniversite (FU)'deki *Almanya Türk Öğrenciler Birliği (ATÖB)* Başkanı Hakkı Keskin... Yıllardır *Ant*'ın abonesi, sık sık yazışmışız, vatandaşlıktan atıldığında kendisini Türkiye'den desteklemişiz. Ne ki elimizde telefonu yok, sadece kaldığı öğrenci yurdunun adresi var.

Bir sürü metro, otobüs aktarmasının ardından dakikalarca şiddetli yağmur altında taban tepip bir koruluğu aştıktan sonra Gelfertstrasse'ye ulaşıyoruz.

Güvenlik açısından ben bir köşede beklerken İnci öğrenci yurduna giriyor, ama girer girmez koskoca bir Kurt köpeği üzerine saldırıyor. Öğrenciler köpeği kenara çektikten sonra İnci Hakkı'nın odasına çıkıyor. Ama onun kapısı da duvar.

İnci öğrencilerden Hakkı'nın telefon numarasını alıp

yurttan ayrıldıktan sonra tekrar Zoo Bahnhoff'a dönüp istasyon civarında ucuz bir otelde geceyi geçirmeye karar veriyoruz.

Bulabildiğimiz en ucuz otel, kaldırım yosmalarının da müşteri aldıkları batakhane gibi bir yer. Pasaport falan da sormuyorlar. Çaresiz bir gece için 34 DM'ı bastırıp oda ayırtıyoruz.

Ardından sokaktaki bir telefon kabininden Arslan'a telefon edip başımıza gelenleri anlatıyoruz.

- Bu ne biçim parti, ne biçim organizasyon?

Arslan da küplere biniyor.

- Bir de Ömer Tulgan'ı arayın, diyerek telefon numarasını veriyor. Tulgan'ın adını *Ant*'ta yayınladığımız *Berlin Türk Toplumcular Ocağı (TTO)*'nın haberlerinden anımsıyoruz. Telefon edip kim olduğumuzu bildiriyoruz. Berlin'de başımıza gelenleri özetledikten sonra yardımcı olmasını rica ediyoruz.

- Şu anda çok meşgulüz, diyor. Bir toplantımız var, hemen görüşmemiz mümkün değil. Hem telefonlarımız dinleniyor, telefonda konuşmayalım, en iyisi siz yarın öbürgün ocağa gelin.

- Ya hemen, ya hiç, diyerek telefonu kapatıyoruz. Zoo Bahnhoff'ta birer Bockwurst alıp midelerimizi bastırdıktan sonra otele gidip günün stresini atmaya çalışıyoruz. Ne mümkün? Kaldırım yosmaları hayli faal ve de gece bitmek bilmiyor...

Ertesi sabah erkenden oteli terkedip tekrar FU'nun öğrenci yurdunda Hakkı'nın kapısına dayanıyoruz. Kim olduğumuzu belirttikten sonra Türkiye'den illegal çıktığımızı, cuntaya karşı mücadele konusunda kendisiyle görüşmek istediğimizi söylüyoruz.

Hakkı çok heyecanlanıyor... Ama yine de tereddütlü. Beni yok sayıp sadece İnci'yi muhatap alıyor. Çünkü birçok aydının başına düzmece TKP davasını sardıran Selma Ashworth, Türkiye'de balyoz harekatı başladıktan sonra Avru-

pa'daki tüm ilişkilerine benim hapiste olduğumu, İnci'nin de ayakkabı topuğu içinde kendisine gizlice mesaj ilettiğini yaymış. Bu yüzden İnci'yle gelen kişinin Doğan Özgüden olduğundan emin değil.

Emin olmak için Hakkı birkaç dakika izin isteyip aynı öğrenci yurdunda kalan doktora öğrencisi Ergün Sönmez'e gidiyor. Ergün daha önce Türkiye'ye gidip gelmiş, *Ant*'ı ziyaret etmiş, bir gazete projesi için benimle uzun uzun görüşmüş. Yanılması mümkün değil.

Hakkı döndükten sonra konuşurken bir şeyler sormak bahanesiyle Ergün geliyor. Beni şahsen tanıdığı için görür görmez büyük bir coşkuyla selamlıyor, cunta teröründen kendisini kurtarabilenlerle dayanışmanın her ilerici için görev olması gerektiğini söylüyor.

Hakkı bir sabah vakti kapısını çalan bu tanımadığı iki kişinin kim olduklarından artık yüzde yüz emindir.

O andan itibaren, bizim sürgün hayatımızda da yeni bir dönem başlıyor.

*

Yoğun bir Türkiyeli işçi ve öğrenci varlığının bulunduğu Berlin'de Cunta yönetimine karşı zaten bir hareketlilik var.

TKP çizgisindeki ATTF, Maoist TİİKP Grubu, Mihri Belli, Hikmet Kıvılcımlı sempatizanları ve bunların dışında da Hakkı Keskin'in başını çektiği bir ilerici grup...

Hepsinde de yıllardır *Ant*'la yazar ya da okur olarak ilişkide bulunan arkadaşlar var. Ancak bir süreden beri Türkiye solunda gelişen kamplaşmalar buraya da yansıdığı için, aralarında Cunta'ya karşı eylem birliği bir türlü gerçekleştirilemiyor.

Hakkı herşeye rağmen bu konuda çaba gösterilmesinden yana... Türkiye'den iki deneyimli gazetecinin gelmiş olmasından yararlanarak Berlin'de ortak bir direniş gazetesi çıkartılabileceğini söylüyor, Avrupa'daki diğer ön görüş-

melerimizi tamamladıktan sonra tekrar Berlin'e dönerek bu kente yerleşmemizi öneriyor.

Bu arada Hür Üniversite'de eğitim gören bazı gençlerle tanışıyoruz. Örneğin ileride uluslararası üne sahip bir arkeolog olacak Hayat Erkanal ve yıllar sonra Avrupa Parlamentosu Yeşiller Grubu'nun danışmanı olacak Ali Yurttagül.

Berlin'de Türkiyeli örgütler arasındaki kısır çekişmelerden rahatsız olan Ali'ye, bu çekişmelere karışmaktansa, herşeyden önce eğitimini başarıyla tamamlamasını, siyasal seçimlerini ondan sonra yapmasını tavsiye ettiğimi hatırlıyorum. İlerideki aylarda Türkiye'ye ailesini ziyarete gittiğinde her türlü riski göze alıp sınır kapısından benim resmimin de bulunduğu "Aranıyorlar" afişini sökerek bana ulaştıran da Ali olacaktı...

Hakkı'ya güvence vermek için benim gerçek kimliğimi doğrulayan Ergün ve kendisi gibi Berlin'de eğitim gören İsviçreli eşi Monique Sansonnens gerçekten büyük bir dostluk göstererek mütevazi yurt odasında bizi ağırlıyorlar.

Batı'daki temaslarımızı tamamlamak ve Türkiye'yle bağlantıları organize etmek için Temmuz 1971 başında Batı Berlin'den Hannover'e uçuyoruz. Mekin ve Güneş bizi hava alanından alarak Hollanda'nın Renesse sahil köyünde bir tatil kampına götürüyorlar. Orada büyükçe bir çadır kurarak bir hafta kadar kalıyor, hem dinleniyor, hem de daha sonra sürdürülecek çalışmalarla ilgili bir değerlendirme yapıyoruz. Ardından tekrar Antwerpen'e geçiyoruz.

Türkiye'ye bildirdiğimiz iletişim adresine ilk mesajlar gelmiş. Özellikle Elrom'un kaçırılmasını ve Sibel'in rehine alınmasını izleyen operasyonlar Türkiye'de sol direniş yapılanmalarını adamakıllı çökertmiş.

Ant'taki gelişmeler ise, İstanbul'daki son toplantılarda kararlaştırdığımıza uygun olmamıştı. Yetkili kıldığımız arkadaşlardan bazıları baskının şiddetlenmesi üzerine çekilmişti. Tüm güçlüklere rağmen Faruk Pekin yapıyı ayakta tutmaya çalışıyor, şifreli mektuplarla bizi sürekli bilgilendiriyordu.

Avrupa'daki çalışmaları yürütmek için ileride bize iletilmesini istediğimiz belgeler ve paralardan hâlâ haber yok. Korkunç bir maddi sıkıntı içerisindeyiz. Neyse ki Avrupa'daki yer değiştirmeleri arkadaşların arabalarıyla yapıyor, genellikle onların evlerine misafir oluyoruz.

Bu arada İnci'nin annesinden bir haber. Kadıncağız biz ayrıldıktan sonra Romanya'ya, oradan da Berlin'e geçmiş. Bir tanıdığının orada üniversite öğrenimi gören oğlunu bulmuş, bizi sormuş. Çocukcağız nereden bilsin? Bir iki gün kaldıktan sonra çaresiz Türkiye'ye dönmüş, ne maddi zorluklar içinde olabileceğimizi tahmin ettiği için de beraberinde getirdiği bir altın kolyeyi temas kurulabildiğinde bize ulaştırılmak üzere emanet bırakmış.

Temmuz ayında hemen her Türkiyeli tatil için memlekete gittiğinden tanıdığımız kişilerle ilişki kurmak da olanaksız. Köln'e vardığımızda, Türkiye'den sürekli yazıştığımız işçi derneğinin kapısını bir ay için kapalı buluyoruz.

Şans eseri, Türkiye'den arkadaşımız olan gazeteci Nurettin Tekindor, eşi Güleren, Köln Radyosu'nun Türkçe yayın servisinde çalışan Ülya Üçer, o sırada Almanya'da doktora yapan Fazıl Sağlam'la bir araya gelebiliyor, Türkiye'deki durum ve Avrupa'da neler yapılabileceği konusunda derinlemesine görüşebiliyoruz.

Bu sırada Güneş ve Barbro, İtalya'dan gemiyle Şili'ye hareket etmek üzere çilekeş Volvo'larıyla Stockholm'den güneye ineceklerini bildiriyorlar.

Mekin'lerle birlikte onları Köln Garı civarında karşılıyor, geceyi hep birlikte Ren Vadisi'ndeki bir otelde geçiriyoruz.

Son temasların ışığında bizim Berlin'e geçerek orada faaliyet göstermemizin o günkü koşullarda en iyi çözüm olacağı konusunda görüş birliğine varılıyor ve Ağustos'un birinci günü vedalaşarak ayrılıyoruz. Karabuda'lar Şili'ye, Mekin'ler Belçika'ya, bizler de Berlin'e...

Aksilikler peşimizi bırakmıyor. Berlin'e vardığımızda Hakkı çok önceden rezervasyon yaptırdığı için iki hafta tatil

geçirmek için Romanya'ya hareket etmek üzere. Kendisi dönünceye kadar bizim Berlin'de kalışımızı legal bir statüye bağlamak üzere siyasal mültecilere yardımla görevli bir kurumdan randevu almış.

Randevu günü istemeye istemeye kuruma gidiyoruz. Son derece nazikçe karşılıyorlar. Kuru pastalar ve çaylar... Durumumuzu anlatıyor, Avrupa'da birkaç aydan fazla kalmak istemediğimizden geçici güvence sağlayacak bir çözüm aradığımızı söylüyoruz.

Sanıyorum adı Hardwick'ti...Bize yıllardır Doğu Almanya'dan kaçanlara nasıl yardım ettiklerini iftiharla anlatıyor.

Bunları dinlerken aklımıza bu mülteci operasyonlarının arkasında hangi güçlerin olduğuna dair okuduklarımız, hattâ *Ant*'ta yayınladıklarımız geliyor.

- Şimdi yabancılar polisine telefon ediyorum, diyor Hardwick, birkaç günde legale çıkar, üstelik de oturacak yer ve sosyal yardım alabilirsiniz.

Hemen müdahale ediyoruz:

- Hayır biz iltica falan istemiyoruz. Yardım da istemiyoruz. Sadece birkaç ay Türk Devleti'nin ajanlarının tasallutundan masun olabileceğimiz bir yer.

- Mümkün değil, diyor, biz illegal iş yapamayız.

- Öyleyse bize müsaade edin, birkaç gün daha düşünelim...

Kira ödeyebilmek için İnci'nin annesinin gönderdiği kolyeyi mutlaka satmamız lazım. Kaçak kişiler olarak bunu yapamayacağımızdan, satışı yapmasını Monique'den rica ediyoruz. Memnuniyetle kabul ediyor.

Akşam kolyeyi satmış olarak geliyor, ama son derece gergin, dokunsak ağlayacak gibi.

- Hayrola, bir aksilik mi oldu?

- Hem de nasıl! Gittiğim kuyumcu kolyeyi mihenk taşına vurduğunda 18 ayar değil 14 ayar olduğunu görünce, bu kolyeyi nereden aldığım konusunda beni dakikalarca

sorguya çekti. Ailemin Türkiye'ye turist olarak gidişlerinde bana hediye olarak getirdiklerini söyledim. O zaman anlayış gösterdi, ayarına uygun değer üzerinden parasını ödedi.

Alman kuyumcu, parayı öderken de eklemiş:

- Tahmin etmiştim, bu ayar sahtekârlığı ya İtalya'da ya da Türkiye'de yapılır!

Bu para bizi birkaç ay için rahatlatıyor. Ama Türkiye'de emanet bıraktığımız paradan ve hayati belgelerden hâlâ haber yok.

Bu arada Klaus'la tanışıyoruz. O da FU öğrenci yurdunda kalan Alman bir öğrenci. Doğu Almanya'da da bir nişanlısı var. Kızcağız Batı'ya geçemediğinden Klaus her hafta sonu doğuya geçerek onunla buluşuyor, birlikte istikbal hayalleri kuruyorlar.

Bir süre de Klaus'un evinde kalıyoruz. Kendisi komünist değil ama Klaus komünist arkadaşları olduğunu, bunlardan genç bir çiftin kaldıkları evde boş bir oda bulunduğunu, bize kiralayabileceklerini söylüyor.

Birlikte o eve gidiyoruz. Arkadaşı bize bir oda vermeye memnuniyetle razı. Ne ki tam anlaşmaya varacakken sevgilisi çıkıp geliyor. Kaçak iki kişiye oda verileceğini öğrenince kıyameti koparıyor:

- Ben büyük zahmetlerle üniversitenin son sınıfına geldim. İllegal kişileri barındırdığımız öğrenilirse, benim tüm mesleki geleceğim yanar! Eğer bunlar bu eve girerlerse, derhal gider polise ihbar ederim. Bunu bilesin! diye avaz avaz bağırıyor.

Evi büyük bir düş kırıklığı içinde terkediyoruz. Geçici olarak Ergün'lerin evine yerleşiyoruz, Klaus yaz tatili seyahatine çıktıktan sonra da onun öğrenci yatakhanesindeki odasına...

Türkiye'den bize ulaşan dâva ve işkence belgelerini sürekli İngilizce'ye çevirip Paris, Brüksel ve Stockholm'e ulaştırıyoruz.

Geçmişe ilişkin bilgiler için en azından Türkiye'de yıl-

larca emek vererek yayınladığımız *Ant* ciltlerine ihtiyacımız var. Haber üzerine haber gönderiyoruz, ses seda yok. Çıldıracak gibiyiz. Belleğimize güvenerek ya da Berlin'deki arkadaşların elindeki eksikli kolleksiyonlara başvurarak bir şeyler üretmeye çalışıyoruz.

Bunaldığımız bir gün ne bahasına olursa olsun Sabahat'i bulmaya karar veriyoruz. Türkiye'den bir kokuya ihtiyacımız var. Bizde telefonu yok, ama ev adresi var. Sabahat, İnci'nin annesinin himayesine aldığı bir köylü kızı. Bir süre İstanbul'da bizde de misafir kalmış, ufku açılmıştı. Evlendikten sonra da kafasına koymuş, işçi olarak Siemens Fabrikası'nda çalışmak üzere Berlin'e gitmişti.

Elimizdeki adrese varıyoruz. Sokak adı doğru, hane numarası doğru. Ama kapının önünde en seksi kıyafetleriyle kaldırım yosmaları tur atarak müşteri bekliyor.

İkimiz de şoke olmuş birbirimize bakıyoruz.

- Yoksa, evet yoksa, zavallı kızcağız Siemens'e işçi diye gittiğinde beyaz kadın tüccarlarının eline mi düştü?

Binaya girmeye bir türlü cesaret edemiyoruz. Ya aklımıza düşen bu ihtimal doğru çıkarsa?

Çekine çekine yakındaki bir dükkana soruyoruz bu binanın ne olduğunu. Yok, hayır! Sabahat'in oturduğu ev gerçekten burası ve Sabahat da sermaye değil, dört dörtlük sanayi işçisi... Siemens Türkiye'den getirttiği kadın işçiler için sağda solda binalar kiralamış, onları belli bir bedel karşılığı bu binalardaki dairelere yerleştirmiş. Binalardan biri de, Berlin'de seks ticaretinin en yaygın olduğu bu sokakta!

Sabahat bizi karşısında görünce çılgına dönüyor. Türkiye'deyken bizim dâvalarımıza, uğradığımız baskılara yakından tanık olduğu için sıkıyönetim ilan edildiği duyulalı beri o da bizim için tedirginmiş.

Sevincinden neler ikram edeceğini şaşırıyor. En iyisi kendi eliyle yaptığı Türk ekmeği. O dönemde henüz Türk bakkalları yaygınlaşmadığı için, Alman ekmekçi dükkanlarının vitrinlerinde Türk müşteriler için Türkçe "Bu ekmek

iyi ekmek!" duyurularına rastlıyoruz. Ama Sabahat'in yaptığı ekmek bir başka. Beyaz peynir, kuru zeytin ve tavşan kanı çayla kısa süre de olsa bize İstanbul günlerini yaşatıyor.

Israrla bizi tekrar görebilmek için nerede kaldığımızı öğrenmek istiyor. Kaçak olduğumuzu, sık sık yer değiştirerek kaçgöç yaşadığımızı, fırsat buldukça kendisini tekrar görmeğe geleceğimizi söylüyoruz.

Solcu olduğumuzu bildiği için, çekine çekine soruyor:

- Herhalde Doğu Berlin'desiniz?

- Hayır Batı'dayız. Bizim işimiz bu tarafta...

*

Bu arada Köln'den bir arkadaş bizimle temasa geçerek Askeri Savcılığın hazırladığı TKP iddianamesinin kendisine gönderileceğini, istersek gelir gelmez bir kopyasını da hemen bize ileteceğini söylüyor.

- Türkiye'de dâvaya bakan avukat arkadaşlar senin tutuklanmamış olmandan özellikle memnunlar, diyor. Dâva *Ant*'ın yayınları da delil gibi gösterilerek açıldığından, yakalanırsan "itiraf almak" için sana büyük işkence yapılması mümkünmüş. Yurt dışındaysan dâva sonuçlanıncaya kadar kesinlikle Türkiye'ye dönmemeni tavsiye ediyorlar.

Sonra da ekliyor:

- Bu düzmece dava büyük ölçüde ATTF yöneticisi Selma Ashworth'un sorumsuz yazışmaları, bir kısmıyla da eski FKF'lilerin İstanbul'da oluşturduğu *Çekirdek Grubu*'nun içine sızan birinin verdiği bilgiler üzerine kurulmuş. Türkiye'deki arkadaşlar Selma'nın tavrı konusunda TKP yöneticilerinden hesap sorulması gerektiğini söylüyorlar. Hazır Berlin'deyken Doğu'ya geçip tartışsanız iyi olur.

Arslan Mengüç'ün organize ettiği birinci görüşme girişimi ya TKP yöneticilerinin beceriksizliğinden ya da bu konunun gündeme geleceğinden korkarak işi yokuşa sürmelerinden dolayı gerçekleşememişti.

Eylül başında *Kurtuluş Kitabevi* yöneticisi Mugaffer Erdoğan'ın tatilden dönmüş olduğunu öğrenerek kendisiyle temasa geçiyoruz. Doğu Almanya kökenli bir bayanla evli. Oturduğu binanın alt katında bir kitapçı dükkanı var. Kitabevi'nde Türkiye'den getirttiği *Ant* kitaplarının ve diğer sol yayınların yanısıra *Yeni Çağ, Yurt* ve *Dünya* gibi TKP yayınları da bulunuyor.

Mugaffer'e Stockholm'de Arslan'dan ayrıldıktan sonra özellikle Doğu Berlin'de başımıza gelenleri anlatıyoruz. Çok üzülüyor.

- Bence bir yanlışlık olmuştur. İsterseniz sizi yoldaşla hemen görüştüreyim, diyor.

- Evet, hemen, diyorum. Şu anda TKP sanığı diye işkence gören, zındanda yatan arkadaşların durumu hemen görüşmemizi gerektiriyor.

Mugaffer birkaç gün sonra bizimle temasa geçerek Yakup Demir'in bizleri 10 Eylül sabahı saat 11'de Friedrich Strasse'de kontrol geçmeden aldırtacağını bildiriyor.

Belirlenen saatte İnci'yle birlikte Friedrich Strasse'deki kontrol noktasına gittiğimizde, orada bekleyen bir kişi hemen bizi alıyor, pasaport kontroluna uğramadan kentin doğu yakasına geçirip birkaç sokak ötedeki bir otele götürüyor. Kısa bir selamlaşma dışında bu kişiyle aramızda hiçbir konuşma geçmiyor.

TKP Genel Sekreteri Yakup Demir bizi otelin kapısında bekliyor. Oldukça sıcak karşıladıktan, hal hatır sorduktan sonra,

- Buyurun, hem birlikte yemek yiyelim, hem de dertleşelim, diyor.

Anlayabildiğimiz kadarıyla bu otel başka ülkelerin ikinci, üçüncü sıradaki komünist parti yöneticilerinin kaldığı bir yer. Herhalde TKP yöneticileri de Doğu Berlin'de bulundukları sürece hep orada kalıyorlar.

Tam yemek salona geçeceğimiz sırada kapıda görevli yaşlıca, bet suratlı bir kadın önümüzü kesiyor:

- Bir dakika diyor, yer ayırttınız mı? Yoksa giremezsiniz.

Şaşırıyoruz, sosyalist sistem ülkeleri tarafından muhatap kabul edilen bir komünist partisinin bir numaralı yöneticisinin kapı görevlisine dert anlatmak zorunda kalmasına... Türkiye komünist hareketinde yıllarca başı çekmiş bir şahsiyetin, görüşlerini tam paylaşmasak da, böyle bir muameleyle karşılaşması içimizi burkuyor, gerilimli konuşmalarına daha fazla tanık olmamak için gözlerimizi duvarlardaki tablolarda, süslemelerde gezdiriyoruz.

Demir Almanca bir süre dil döktükten sonra yemek salonuna geçiyoruz. Ama Türkiye'den gelmiş iki sosyalist gazeteci önünde böyle bir muameleye uğradığı için son derece rahatsız, üzgün olduğu her halinden belli.

Salon henüz tenha, bir masaya yerleşiyoruz.

Masada Yakup Demir, ben ve İnci'den başka esmer, Demir'e göre daha genç ve daha uzun boylu birisi daha var. İsmen tanıtılmadığı gibi, görevinin ne olduğu da bilmiyoruz. Konuşmalar sırasında hiç söze karışmıyor, sadece dinliyor ya da dinlediklerini hafızasına nakşetmeye çalışıyor.

Bir süre Türkiye'deki durum ve sol güçlere uygulanan devlet terörü konusunda konuşuyoruz. Demir bizim uğradığımız baskılar ve Türkiye'den çıktıktan sonra karşılaştığımız sorunlar konusunda bazı sorular soruyor.

Sürgünde kalıcı olmadığımızı, belli görevleri yerine getirdikten sonra en kısa zamanda Türkiye'ye döneceğimizi söylüyoruz.

- Sanmam, diyor. Biz de o niyetlerle çıktık Türkiye'den. Bakın, kaç yıl oluyor, hâlâ buralardayız. Gerçekçi olmak lazım... Siz de uzun sürgün yaşamına hazırlıklı olun.

Bu arada TKP'nin yayınladığı bir takım Türkçe kitaplar veriyor. Göz atıyorum: *Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin Programı, Büyük Oktobr 50 Yaşında,* Sovyetler Birliği'ni öven *Güneşli Dünya* ve de DDR'i öven *Alman Demokratik Cumhuriyeti*... Ülkemizde altı aydır faşist terör

hüküm sürerken Türkiye üzerine hiçbir kitap yok! Yüz ifademden rahatsızlığımı hissetmiş olmalı ki konu değiştiriyor:

- Değerli gazetecilersiniz. Sürgünde uzun kalacak olursanız birlikte çalışma yapabiliriz.

- Ne gibi?

Türkiye'nin o günkü durumuyla ilgili, anti-faşist mücadeleye doğrudan katkı sağlayacak somut bir işbirliği mi önerecek?

- Sizi Prag'a yerleştirebiliriz, diyor. Lenin'in eserlerini Türkçeye kazandırma projemiz var. Orada sükunetle çalışabilirsiniz.

İnci de, ben de, bu öneri karşısında bayağı şaşırıyoruz. Türkiye'de faşist bir yönetim varken sürgünde yapılacak iş mi bu?

- Hayır, diyorum. Biz bunun için göze almadık bu sürgünü. Tutuklamalar sürüyor, sıkıyönetim mahkemelerinden her an idam kararları çıkabilir. Bizim güncel görevimiz dünya kamuoyunu uyarmak, cunta yönetiminin uluslararası planda tecrit edilmesine katkı sağlamak.

Bir suskunluk oluyor.

- Hem bizim sizinle görüşmek istememizin nedeni bu da değil. Türkiye'de açılan düzmece TKP davasından kuşkusuz haberiniz var. Bu davanın önde gelen sanıklarından biri sizsiniz, diğeri de benim. İkimiz açısından sorun yok, zira Türkiye'de ve de hapiste değiliz. Ama şu anda birçok değerli aydın ve genç bu düzmece dava yüzünden içeride.

- Biliyorum, ama bu dâvanın gerçekten bizim partimizle ilgisi yok.

- Olabilir, ama askeri savcının bu davayı açarken ATTF yöneticilerinden Selma Ashworth'un TKP sözcüsü gibi davranarak yazdığı sorumsuz mektupları delil olarak kullandığından herhalde haberlisiniz. Bilmiyorum, iddianame elinize geçti mi?

- Hayır.

- Önümüzdeki günlerde bana ulaştırılacak. Tekrar görü-

şebilirsek bir kopyasını da size iletirim. TKP olarak bu konuda bir tavır koymalısınız, eğer varsa Selma Ashworth'la tüm ilişkileri kesmelisiniz, ATTF yönetimini de bu konuda tavır almaya zorlamalısınız.

Demir susuyor. Üsteleyince,

- Konuyu inceleteceğim, diyor. İddianamenin tam metni bugünlerde bize de ulaşabilir. Bu metni gördükten sonra daha somut konuşabiliriz.

İddianame elimize geçtikten sonra tekrar görüşmek üzere ayrılıyoruz. Bize mihmandarlık eden görevliyle Doğu Berlin'deki *International Buchhandlung*'a uğrayıp İngilizce bazı kitaplar satın aldıktan sonra yine kontrolsuz Batı'ya geçiyoruz.

*

Bu kez Doğu'ya girişimiz sorunsuz olmuştu, ama Batı'ya geçerken istasyon binasının bir bölümünden yükselen canhıraş feryatlar moralimizi allak bullak ediyor. Neyin nesi, birine işkence mi uygulanıyor? Yoksa yıllarca Batı ürünü propaganda filmlerinde gördüklerimiz doğru mu? Kafamızda binbir soruyla FU öğrenci yurduna dönüyoruz.

Türkiye'de bir süreden beri kardeşim Çiğdem *Ant Yayınları* adına çocuk kitapları yayınlamağa başlamış, "Yarının Büyüklerine" dizisinden ilk olarak Aziz Nesin'in ve Orhan Kemal'in birer çocuk kitabı çıkmış. Bizden de vaktimiz olursa bu diziye uygun kitap bulup çevirmemizi istiyor. Doğu Berlin'den aldığımız kitaplar arasında Sovyet kurgubilim yayınları da var. Bir yandan Türkiye'deki durumla ilgili bildiriler yayınlayıp bir yandan da Almanca öğrenmeye çalışırken, bu kitaplardan bir seçme yapıp *Dördüncü Güneş* adı altında yayınlanmak üzere çevirmeye koyuluyoruz.

Türkiye'de henüz yakalanmamış olan arkadaşlarımızın giderek şiddetlenen baskılar karşısında illegal olarak yurt dışına çıkartılması gerekiyor. Bunun için Avrupa pasaportları bulmak, tehlikedeki arkadaşların fotoğraflarını bunlara

uyarlayıp en kısa zamanda sahte pasaportları Türkiye'ye ulaştırmak zorundayız.

O günlerde hâlâ 68'in başkaldırı ruhunu yaşayan çeşitli uluslardan üniversiteli gençler pasaport bulma konusunda bize yardımcı oluyorlar. İsveç'te kaldığımız günlerde tanıştığımız ve çok seviştiğimiz ünlü heykeltraş İlhan Koman bize alçıdan soğuk damga yapma tekniğini öğretmişti. Türkiye'den gelen vesikalık fotoğrafları Alman, İtalyan, Fransız, İsveç pasaportlarına uyarlayıp bunları illegal yollardan Türkiye'ye gönderiyoruz.

Ekim ortalarında Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının sıkıyönetim mahkemesince idama mahkum oldukları haberi geliyor. Bunun üzerine çeşitli dillerde yayınladığımız protesto bildirilerinin bir kısmını Batı ülkelerine ilettikten sonra, daha hızlı gideceğini düşünerek bir kısmını da bir genç arkadaşın Doğu Berlin'e geçerek oradan sosyalist ülkelere postalamasına karar veriyoruz.

Arkadaşın bunları Doğu Berlin'e geçirişi sorun olmamış, ancak postaneye gittiğinde, bunların postalanabilmesi için DDR Dışişleri Bakanlığı'ndan izin alınması gerektiği söylenmiş. Gittiği bakanlıkta bildirilerin anti-faşist içeriğini ısrarla vurguladığı halde, saatlerce bekletildikten sonra kendisine bu konuda yetkinin güvenlikten sorumlu İçişleri Bakanlığı'nda olduğu belirtilerek oraya başvurması söylenmiş. Orada da saatlerce bekletildikten sonra, "Bu hassas bir konu. Türkiye'yle ilişkilerimizi etkileyebilir. Yoldaş, sen en iyisi bunları Batı'dan postala. Yerlerine daha çabuk ulaşır," diyerek kapı gösterilmiş.

Deniz'lerin idam kararlarına karşı büyük tepki içerisindeki genç arkadaş bu duyarsızlık ve bürokratik uygulama karşısında çılgına dönmüştü. Elinde bildirilerle gerisin geriye döndüğünde,

- Bunların devrimle, komünizmle uzaktan yakından ilgisi yok. Bir daha DDR'e ayak basarsam ayaklarım kırılsın, diye söyleniyordu.

Tepkisini gayet iyi anlıyorduk. İsveç'ten gelirken aynı şeyler bizim de başımızdan geçmişti. *Realpolitik* dedikleri herhalde bu olmalıydı.

Tam da o günlerde Sovyetler Birliği ve müttefikleri, ABD'de tutuklu siyah devrimci Angela Davis'le dayanışma kampanyası açmışlardı. Türkiye'den bahsedip etmediklerini anlamak için DDR radyolarını açtığımızda durmadan Angela Davis'le ilgili haberler veriliyor, program aralarında sık sık "Freiheit für Angela Davis" anonsları yapılıyordu. Ama idam tehdidi altındaki Deniz'lerden ve askeri mahkemelerde yargılanan binlerce devrimciden tek kelime bahsedilmiyordu. Sırf bu yüzden kendisine büyük sempati duymamıza rağmen nerdeyse Angela Davis'in adını bir daha duymak istemez hale gelmiştik.

*

Bir süre önce Yakup Demir'le görüştüğümüz sırada ısrarla talep ettiğim halde ne TKP'den, ne de ATTF'den, Ashworth'un bu sorumsuzluğu konusunda hâlâ herhangi bir açıklama çıkmıyordu.

TKP iddianamesinin tamamı Kasım ortalarında Köln üzerinden elime ulaştı. İddialar en azından beni ilgilendiren yanlarıyla gayriciddi, hattâ gülünçtü... 23'ü tutuklu 56 sanık, "Türkiye'de komünizmi hakim kılmak amacının kavgasını yapmak, bu amaçla örgütlenmeye yol göstermek, Türkiye Gizli Komünist Partisi'nin faal üyesi olmak"la suçlanıyor, benimse sıkıyönetimin ilanından bu yana ortadan kaybolduğum, yakalanıp mahkemeye sevkedilmem için işlemlerin sürdüğü bildiriliyordu.

Sanat ve kültür dünyasından Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, İdris Küçükömer, Azra Erhat, Magdalena Rufer, Çetin Özek, Şiar Yalçın, Tilda Gökçeli gibi TKP'yle örgütsel ilişkide bulunması asla düşünülemeyecek seçkin kişilerin de sanıklar arasında bulunması tek başına dâvanın ciddiyet-

sizliğini ortaya koyuyordu. Bu şahsiyetlerin yanısıra Askeri Savcı Yarbay Nevzat Çizmeci'nin TKP Dâvası iddianamesinde şu isimler yeralıyordu:

Şadi Alkılıç, Harun Karadeniz, Erdöl Boratap, Masis Kürkçügil, Süleyman Balkan, Osman Saffet Arolat, Işıtan Gündüz, Taner Kutlay, Ragıp Zarakolu, Aydın Engin, Tanju Cılızoğlu, Seçkin Selvi, Zeynep Sağnak, İlkay Demir, Necmi Demir, Nihat Darcan, Dinçer Yücesan, Vahit Tulis, Hayri Eroğlu, Sıtkı Coşkun, Nabi Yağcı, Attila Coşkun, Veysi Sarısözen, İrvem Keskinoğlu, Cihan Şenoğuz, Alpay Biber, Güray Teköz, Hülya Kınalıoğlu, Faruk Pekin, Şeref Yıldız, Gülay Varlı, Şefik Çağlarer, Agah Uyanık, Mehmet Sarısözen, Nurseli Varlı.

Sanık listesinde Türkiye dışından da Zeki Baştımar ve Selma Ashworth'tan başka Ayhan Alpagut, Doğan Kekevi, Ali Söylemezoğlu, Arslan Mengüç, Mustafa Demir, Deniz Kavukçuoğlu, Yıldırım Dağyeli, Yılmaz Karahasan ve Ethem Ete yeralıyordu. Kendileri ATTF'in önde gelen isimlerindendi.

Askeri savcı, diğer sanıklar gibi benim TKP'yle örgütsel ilişkim olduğu iddiasını da, ATTF yöneticilerinden Selma Ashworth'un polis tarafından ele geçirilen yazışmalarına dayandırıyor, "TKP hiyerarşisinde yüksek yer ihraz ettiği" varsayılan bu kişinin *Ant Dergisi*'ne Türkiye'de örgütlenme yolunda direktifler verdiğini ileri sürüyordu.

Ant'a gelen birçok mektubu sıkıyönetim ilan edilir edilmez hemen imha ettiğimize göre, Ashworth'un mektuplarının muhataplarına ulaşmadan önce postada kontrol edildiği, hattâ fotokopilerinin alındığı anlaşılıyordu. Hattâ delil gösterilen mektuplar arasında bize hiç ulaşmamış olanlar bile vardı!

Yaşar Kemal'in eşi Tilda'nın arkadaşı olarak 1968'de Ant'la ilişkiye giren Selma Ashworth bir süre bize Londra'dan haber ve yorumlar göndermiş, Şadi Alkılıç'ın hapisten kurtarılması için *Amnesty International*'in kampanya

açmasında etkin olmuştu. Ne ki, TİP içindeki bölünmelerden sonra, 1969 sonundan itibaren *Ant*'a yazı yazmayı keserek kendisine daha yakın bulduğu Boran grubuyla ilişkiye girmiş, sadece bu grubun yayınladığı *Emek Dergisi*'ne yazmaya devam etmişti.

Nitekim, askeri savcının iddianamesinde belirtildiğine göre Nihat Sargın 2 Temmuz 1969'da Ashworth'a bir mektup göndererek "Herhalde Emek'i izliyorsunuzdur. Kanımca şimdilerde çıkan dergilerin en ciddisi" diyor, özel olarak da eşi Yıldız'ın Londra'da bir süre kalmasını sağlama konusunda kendisinden yardım istiyor.

Yine savcının iddianamesine göre, Ashworth'un 31 Ağustos 1969'da *Ant*'a gönderdiği mektupta "ATTF'nin Berlin toplantısında alınan kararlardan sonra Federasyon adına sana bir dileğimizi ulaştırmak için yazıyorum... Anarşist, örgüt düşmanı imzaların Ant'ta yeralması federasyonu şaşırtmıştır..." denilerek, *Ant*'ın sol hareketin birliğini sağlamak için tüm sol örgüt ve kişilerin görüşlerine sayfalarında yer vermesine karşı tavır konuluyordu.

Ashworth'un Doğu Almanya'daki TKP ile gerçekten örgütsel bir ilişkisi var mıydı, parti yöneticileri tarafından kendisine herhangi bir misyon verilmiş miydi? Bilmiyorum. Sadece Avrupa'ya geldikten sonra konuştuğum, bazıları TKP çizgisine yakın olan arkadaşlar, Ashworth'un ATTF içinde de dengesiz, gösterişçi tavırları olduğunu söylüyorlardı.

İddianameyi okuduktan sonra İstanbul Sıkıyönetim Mahkemesi başkanlığına bir mektup yazarak bunu Türkiye'deki bir postaneden postalattım.

Mektupta sıkıyönetime niçin teslim olmadığımı şöyle açıklıyordum:

"Beş yıldan beri yüzlerce yıllık hapis talebiyle hakkında 30'dan fazla dava açılmış, günlerinin çoğunu mahkeme ve savcılık koridorlarında, sanık sandalyelerinde geçirmiş bir devrimciyim. Ancak, emperyalizm ve yerli işbirlikçileri adına kısmi özgürlük ortamını da ayaklar altına alan, Anayasa'yı

daha sıkıyönetimin başında bizzat başbakanın ağzından 'Türkiye için lüks' ilan ettiren faşist generallerin emrindeki bir askeri mahkemeden hiçbir biçimde adil karar çıkmayacağına kanaat getirdiğim içindir ki, mücadelemi mahkeme salonları dışında yürütmeye karar verdim. Amerikan uşaklarının, soyguncuların, vatan satıcıların hâlâ ordu himayesinde ülkenin kaderi üzerine söz söyleyebildikleri bir ortamda Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan, Hüseyin İnan, Mahir Çayan, Cihan Alptekin, Sarp Kuray gibi vatanperver gençlerin sanık sandalyelerine oturtulmaları, üstelik bunlardan 18'inin idama mahkum edilmiş bulunması, sıkıyönetim mahkemelerinin adalet organı değil, sadece ve sadece emperyalizm ve yerli işbirlikçileri adına bir baskı organı olduğunu kanıtlamıştır."

TKP ilişkisine delil gösterilen Ashworth'un mektupları konusunda ise şunları diyordum:

"Dıştan direktif alma kanıtı olarak iddianamede zikredilen mektuplar, onbinlerce okuru ve yüzlerce yazarı olan bir sosyalist derginin yöneticisine gönderilen binlerce mektuptan sadece birkaçıdır ve üstelik bazıları da Doğan Özgüden'in eline hiç geçmemiştir. Ashworth'tan Ant'a gelen ilk mektup 1968 başındadır. Oysa Özgüden, o mektuptan yıllarca önce, 1953'den itibaren sol mücadeleye katılmış, sendikacılık yapmış, 1962'de Türkiye İşçi Partisi'ne girerek Merkez Yürütme Kurulu'na seçilmiş, Akşam Gazetesi ve Ant Dergisi'ni yönetmiştir. Kendisinin 1968'den sonra mektuplarla güdümlendirildiğini iddia etmek gülünçtür. Ant ile mektup sahibinin 1970'den itibaren yazdığı bir başka derginin görüşleri arasındaki farklılık, bırakın sosyalistleri sanık sandalyesine oturtmaya kalkışan bir savcının, sosyalizmin alfabesinden haberdar herhangi bir kişinin ilk bakışta anlayabileceği kadar açıktır. Böylesine bariz görüş ayrılıkları bulunan iki kişinin örgütsel bütünlüğünü iddia edebilmek ve buna dayanarak başkalarını da sanık sandalyesine oturtmaya kalkışmak, ancak misli görülmemiş bir mantık sefaleti içinde bulunan askeri savcının eseri olabilir."

*

Bu dava konusunda TKP Genel Sekreteri'yle bir daha görüşerek ne tavır aldıklarını öğrenmem gerekiyordu. Aynı randevu ve sınır geçiş yöntemleriyle 24 Kasım 1971'de aynı otelde Yakup Demir'le tekrar buluştuk.

Bu kez yemek salonuna geçişte kapıcı engellemeleri olmadı.

Konuya doğrudan girdim. Türkiye'deki arkadaşların bu dava konusunda TKP'den ve ona yandaş ATTF'ten bir açıklama beklediklerini hatırlattım.

Selma'nın son derece yetenekli, özverili, çalışkan bir "yoldaş" olduğunu, ama TKP'yi temsil yetkisi bulunmadığını, tedbirsiz tavırlarından ötürü kendisinin eleştirildiğini söyledi.

- Bu yeterli mi? Bu konuda elinizdeki basılı ve sözlü iletişim araçlarıyla bir özeleştiri yayınlayarak bu dâva yüzünden acı çeken kişilerden özür dilenmesi gerekmez mi?

- Böylesi konularda sabırlı olmak lazım. Yakında toplanacak olan ATTF Genel Kurulu'nda konu görüşülecek. herhalde gereken açıklama da yapılacak.

Sonra konu değiştirdi:

- Siz Prag'a yerleşip Lenin çevirileri için çalışmayı kabul etmemiştiniz. Batı Avrupa'daki Türk işçilerine yönelik bir kitle gazetesi çıkartılması konusunda yardımcı olabilir misiniz?

- Nasıl, TKP adına bir gazete mi?

- Tabii ki hayır. Biz illegaldeyiz. Ama onun desteğiyle, özel bir şirket adına.

- Böyle bir gazete yararlı olabilir. Ancak Hürriyet, Tercüman gibi günlük gazetelerin rengarenk özel Avrupa baskılarıyla beyin yıkadıkları, özel reklamlarla beslendikleri bir ortamda iddialı bir alternatif gazetenin de tamamen profesyonel ölçülerle yayınlanması gerekir. Satış ve ilan gelirleriyle otofinansman sağlayabileceği zamana kadar gazetenin

baskı ve de personnel giderlerini karşılayacak ciddi bir yatırıma sahip olması gerekir. Ayrıca, gazetenin başarısı, yayını yöneten gazetecilerin, sol çizgiyi korumakla beraber, tam bir redaksiyonel özgürlük içinde olmasına, politik komiser misyonu taşıyan kimselerin sürekli müdahalelerine maruz kalmamasına bağlı.

- Hepsi gerçekleşebilir mi, bilemem. Gerçekleşebilirse, bizimle işbirliği yapar mısınız?

- Gösterdiğiniz güvene teşekkür ederim, ama daha önceki görüşmemizde de söylemiştim. Biz Avrupa'da geçiciyiz. Biliyorsunuz, Deniz'ler idama mahkum oldu. Başka mahkumiyetler de arka arkaya gelecek. Artık çalışmalarımızı Fransa gibi daha merkezi konumdaki bir ülkede yoğunlaştırmalıyız.

- Niçin buradan değil?

Güldüm, yayınladığımız bildirileri sosyalist ülkelere gönderme girişimi sırasındaki bürokratik ve diplomatik engellemeleri özetledim.

- Sosyalist sistem şu sırada Angela Davis kampanyalarıyla tatmin oluyor, dedim. Türkiye'de olup bitenler pek umurunda değil.

Ardından ekledim:

- Kavganın asıl yeri Türkiye... Bir an önce orada yeniden çalışma koşullarının yaratılmasına katkıda bulunmaya çalışmalıyız. Siz de, biz de... Oraya dönebilmeliyiz.

Duygulanmıştı.

- Size başarılar diliyorum. Batıdaki çalışmalarınızı kolaylaştırmak için bizim yapabileceğimiz bir şey var mı?

- İşin gerçeği, bütün sınır geçişlerini kötü yapılmış sahte bir aile pasaportuyla yapıyoruz. Gerçekleşemeyen birinci randevumuz için Doğu'ya geçerken başımıza gelenleri daha önce anlatmıştım. Sahte isimle ve kendi fotoğraflarımızla doğru dürüst birer pasaport sağlayıp bize iletebilirseniz en büyük destek olur, bir aksilikle karşılaşıp da iltica istemek riskinden kurtuluruz.

- Söz, vesikalık fotoğraflarınızı Batı Berlin'deki yoldaşa bırakın. İstediğiniz pasaportları o size birkaç hafta sonra iletir.

Yakup Demir'le vedalaşıp *International Buchhandlung*'tan yine bazı kitaplar aldıktan sonra tekrar Batı Berlin'e döndük.

*

30 Kasım'da Mahir Çayan ve arkadaşlarının askeri cezaevinden tünel kazarak kaçmayı başarmaları gittikçe yoğunlaşan karamsarlık ortamında hepimize büyük moral verdi. Asker maşası hükümette ve Bâbıâli medyasında büyük bir panik yaşanıyordu. Hükümet istifa etmiş, Nihat Erim başbakanlığı Ferit Melen'e devretmek zorunda kalmıştı.

Avrupa Konseyi ve Avrupa Ekonomik Topluluğu kurumlarıyla ilişkileri yoğunlaştırarak askeri faşist rejimin çöküş sürecini hızlandırmak gerekiyordu.

Berlin'i terketmeden önce yeni kampanyalara temel olacak belgelerin hazırlanmasına yoğunluk verdik. İnci gece gündüz gazete kupürlerini, Türkiye'den gelen şifreli özel mektupları tarayarak tutuklananların, açılan davaların ayrıntılı dökümünü yapıyor, ben de ana metinleri hazırlıyordum.

Bu arada daha sakin çalışabilmek için bir süre tatile gitmiş olan Klaus'un daha geniş olan odasına, ardından da çocuğunu doğurmak üzerine memleketine gitmiş olan İsveç'li bir kızın odasına yerleşmiştik. Her iki yerde de "mutfak köşesi" olduğundan, bir iki kapkacak alarak Türkiye usulü yemekler de yapmağa başlamıştık. Öğrenci yurdunun bahçesindeki armut ağacı sonbaharda olgunlaşan meyveleri yerlere saçıyor, çoğu kez meyve ihtiyacımızı bunlarla karşılıyorduk.

O günlerde Klaus bize çok yardımcı oldu. Yurtta kalan bazı Türk öğrencilerin anlattıklarından dolayı müthiş bir Kemalist şartlanma içindeyken, bizimle söyleşilerinden hazır-

ladığımız metinlerden gerçekleri öğrenmişti, çalışmalarımıza yardımcı olabilmek için elinden geleni yapıyordu.

Berlin sonbaharı çok güzeldi. Öğrenci yurdunun çevresi yoğun bir ormanlıktı ve bir süre yürüdükten sonra çok nefis bir parka varılıyordu.

Kaldığımız öğrenci yurdunun tam karşısında ABD İşgal Bölgesi Komutanlığına ait bir kışla vardı. Her sabah erken saatlerde birçok Türk işçisi temizlik gibi ayak işlerini yapmak üzere bu kışlanın kapısında sıraya giriyordu. Yıllardır Türkiye'de ABD hegemonyasına karşı mücadele vermiş insanlar olarak bu görüntü bize çok dokunuyordu.

Berlin'in bir özelliği de dört bir yanı tel örgülü bir toplama kampı görüntüsünde olmasıydı. Buradaki Batılı işgal birlikleri, top atışı talimi yapabilecekleri geniş bir alanları olmadığından, kentin belli bir bölgesinde büyük çukurlar açmışlar, namlularını bu çukurun içinde boşaltıyorlardı. Tabii kent sakinleri için dayanılmaz gürültülerle...

Bir gün son derece cızırtılı olarak dinleyebildiğimiz Türkiye'nin Sesi Radyosu'nda yayınlanan bir bildiride benim bu kez de Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından arandığım duyuruluyordu. Sayısız basın davalarının yanısıra uydurma TKP dâvasından da arandığım yetmiyormuş gibi, *Ant*'ta yayınlanmış olan "Doğu Anadolu'da Geri Bırakılmışlığın Oluşumu" başlıklı yazısından dolayı Dr. İsmail Beşikçi ve sorumlu müdür olarak benim hakkımda İstanbul'da açılan dâvanın dosyası da Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı'na gönderilmişti. Beşikçi'yle benim hakkımda suçlayıcı raporu verenler ise yine ünlü bilirkişi profesörler Sulhi Dönmezer, Recai Okandan ve Dr. Süheyl Donay'dı.

Avrupa'da henüz bir Kürt örgütlenmesi yoktu. O sıralarda Irak'ın kuzeyinde Kürtler Saddam yönetimiyle bir yıl önce yapılmış olan bir anlaşma uyarınca özerk bir yönetim gerçekleştirme çabasındaydılar. Ne ki Eylül ayında Mustafa Barzani'ye karşı başarısızlıkla sonuçlanan bir suikast giri-

şiminden sonra Kürt ulusal hareketi Bağdat rejimine karşı radikalleşme sürecine girmişti.

Kaldığımız öğrenci yurdunda Kürdistan'la ilgili haberleri incelerken, cuntaya muhalefetine rağmen Kürt sorununa Atatürkçü bir görüşle bakan arkadaşlardan biri odamıza uğramış, haberleri görünce biraz bozularak sormuştu:

- Yahu bu Mustafa Barzani de neyin nesi?

- Ne olacak, diye yanıtlamıştım. O da Kürtlerin atası, yani Atakürt!

*

TKP'den ve ATTF'den Türkiye'deki davayla ilgili hâlâ ses seda yoktu. Karşılaştığım bazı ATTF yöneticilerine konuyu açtığımda hafife almağa, "O bizim Selma ablamızdır, belki çocukluk etmiş..." diyerek geçiştirmeğe çalışıyorlardı.

Nihayet 24-26 Aralık 1971 tarihlerinde ATTF Kongresi'nin Frankfurt'ta toplandığı duyuldu. Bir süre sonra da ATTF yayın organı Kurtuluş'ta kongre haberi yayınlandı. Genel siyasal metinler dışında, ne Türkiye'deki dâvadan, ne de Ashworth'a uygulanacak bir yaptırımdan bahsediliyordu.

Buna karşılık, TKP kontrolundaki Bizim Radyo, o ağır baskı koşullarında dahi kendi çizgisinde olmayan tüm sol gruplara, kişilere en ağır ifadelerle saldırmaktan geri kalmıyor, başta Mihri Belli, Hikmet Kıvılcımlı ve Doğu Perinçek olmak üzere bunların MİT tarafından Türkiye'den kaçırıldıktan sonra yurt dışında Türk işçileri arasında bozguncu faaliyet sürdürdüklerini tekrarlayıp duruyordu.

Bu arada yaşanmış olan bir insanlık dramından yıllarca sonra haberdar olacaktık. TKP'nin en eski liderlerinden Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Türkiye'den kaçtıktan sonra önce Suriye'ye, daha sonra Bulgaristan'a geçmiş, ne ki TKP yöneticilerinin karşı çıkması yüzünden Temmuz ortalarında önce Sofya'dan, daha sonra da Doğu Berlin'den sınırdışı edilmişti.

Batı ülkelerinde bir süre dolaştıktan sonra, kanser tedavisi görmek üzere Yugoslavya'ya gitmiş ve 11 Ekim 1971'de Belgrad'da ölmüştü.

Bir yanda TKP yanlılarının, öte yanda TİİKP militanlarının sekter tavırları anti-faşist grup ve kişilerin birlikte hareket etmesine olanak vermiyordu. Bu koşullarda Berlin'de daha uzun süre kalmanın anlamı yoktu.

Altı ay süreyle bize her bakımdan yardımcı olmuş arkadaşlar, Hakkı Keskin, Ergün Sönmez, Monique Sansonnens, Ali Yurttagül, Hayati Erkanal ve Klaus 1971'i 1972'ye bağlayan yılbaşı gecesi bir veda toplantısı düzenlediler.

Daha gece bastırmadan Berlin'in Batı yakasından da, Doğu yakasından da havai fişekler yükseliyordu; iki düşman kamp yeni yıla bir diğerinden daha görkemli girme yarışındaydı.

Dünyanın dört bir yanından gelmiş öğrenciler Alman arkadaşlarıyla birlikte yurdun çeşitli salonlarında farklı eğlenceler düzenlemişlerdi. İçiliyor, yeniyor, çılgınca dansediliyor, çeşitli dillerde şarkılar söyleniyordu.

Unutamadığım şeylerden biri, Afrikalı siyah öğrencilerin önceden rezerve ettikleri bir salonda kapıları sımsıkı kapatıp içeriye kimseyi sokmamalarıydı. O gece birlikte geçirecekleri Alman kız arkadaşlarının belli bir saatte içeri dalacak beyazlar tarafından ellerinden alınmasından korkuyorlardı.

Çılgınlığın doruk noktasına ulaştığı gece yarısı, herkes yurdun en büyük salonuna doluştu. Saat 12'yi vurduğunda gök gürütüsünü andırır şekilde hep bir ağızdan *Enternasyonal* Marşı yükselmeğe başladı.

Almanca ağırlıklıydı, ama herkes kendi ana dilinde Enternasyonal söylüyordu. Biz de bu dev koroya Enternasyonal'in Türkçe sözleriyle katıldık:

Uyan artık uykundan uyan
Uyan esirler dünyası...

Gözlerimiz nemli, yüreklerimiz kabarık, Türkiye halklarına zulmedenlere hıncımız daha bir bilenmiş olarak...

1972'nin 2 Ocak sabahı acı tatlı günler geçirdiğimiz Berlin'e ve dostlarımıza veda ettik. Uyduruk pasaportumuzla kontroldan geçerken başımızın derde girebileceğini düşünerek Ergün ve Monique'in yanısıra Klaus da bir Alman olarak bize refakat ediyordu. Soru sorulursa biz hiç konuşmayacaktık, o Almanca-İngilizce çeviri yapacaktı.

Pasaport kontrol gişesine girdiğimizde polis pasaportumuzu açıp inceledikten sonra bize birşeyler sordu, Klaus devreye girerek İngilizceye çevirdi. Ardından da bizim yanıtımızı Almancaya çevirmesi gerekiyordu. Heyecandan, bizim İngilizce yanıtımızı polise yine İngilizce olarak tekrarlamağa başlayınca, Alman polis de kahkahalarla gülmeye başladı ve fazla üstelemeden pasaporta damgayı bastı.

Arkamızda can insanlar bırakarak yeni bir serüvene başlamak üzere çıkış kapısına yöneldik.

progressistes et à l'incarcération, dans les casernes de l'armée, de militers d'intellectuels, de militants des mouvements ouvriers, paysans et étudiants *ainsi que d'officiers de gauche.*

On relève parmi les organisations interdites : la Fédération de la jeunesse révolutionnaire turque (Dev-Genç) ; le Syndicat des enseignants turcs (TOS) ; le Foyer de culture révolutionnaire de l'Est (D.D.K.O.) ; la Fédération des associations socialdémocrates (S.D.D.F.). En même temps, des journaux socialistes dont *A.N.T., P.D. Aydinlik, Isçi Köylü, Aydinlik Sosyalist Dergi, Emek, Radikal Devrin Dergisi,* ont été frappés de mesures d'interdiction de paraître illimitée dans le temps.

Les vingt-cinq journalistes, écrivains et *administrateurs du magazine* politique *A.N.T.* font actuellement l'objet de cent vingt-six chefs d'accusation et sont passibles de huit cents ans de prison. Le rédacteur en chef, à lui seul, risque une peine de cent quatre-vingts ans de détention : accusé par les autorités de l'état de siège d'avoir fondé une organisation révolutionnaire, M. Dogan Ozgüden est passible de la peine capitale. Sa femme risque cent douze ans de prison au titre de quatorze chefs d'accusation différents. L'un et l'autre sont en fuite.

d'une perquisition. Incarcéré à la prison militaire d'Istanbul, le professeur Çetin Ozek est mondialement connu comme autorité en matière de droit pénal. Il est atteint de rhumatisme cardiaque.

Des universitaires poursuivis

Parmi d'autres personnalités détenues pour avoir participé à la fondation d'une « *organisation révolutionnaire* », on relève les noms suivants : Dr Nihat Sargin, ancien secrétaire général du Parti ouvrier turc (TIP) ; MM. Siar Yalcin, ancien procureur de la République, responsable de politique étrangère à la radio turque ; Erdöl Boratap, réalisateur à la radio, et Saki Alkilic, qui avait déjà été détenu pour délit d'opinion et libéré pour raisons de santé.

Les milieux universitaires sont frappés avec une dureté toute particulière : les principaux leaders des mouvements étudiants sont incarcérés ou recherchés. Le Dr Bahri Savci, professeur de droit constitutionnel à l'université d'Ankara, a subi de longs interrogatoires à la police. Toutes les universités du pays sont occupées par les forces de l'ordre. Un autre enseignant, le professeur de sciences politiques à

Le Monde'un hakkımızdaki kovuşturmalarla ilgili 2 Haziran 1971 tarihli haberi

SOLDA ve SAĞDA VURUŞANLAR

Yazan: METİN TOKER

LARIN İÇİNDE

[·ÂHLI
ÜCADELE
ÜBAHTIR!

M. ALİ AYBAR'ın T.İ.P.'i "BEN SOSYALİZMİ İŞÇİ SINIFINI KULLANARAK KURACAĞIM.. DİYORDU. BUNA DOĞAN AVCIOĞLU'nun "YÖN" DERGİSİ KARŞI ÇIKTI: "İLK ASAMAYI AYDINLARA YAPTIRTMALIYIZ!.."

ortam işin başındaki T. İ. P. -
lışmasının bir sonucudur

YAZARIN NOTU

ant

ant

Metin Toker'in askeri darbeyi haklı göstermek için Milliyet'te yayınlanan yazı dizisinin 16 Mayıs 1971 tarihli bölümünde Ant Dergisi "bilhassa Kürtçü" olarak niteleniyordu

Tricontinental'da darbe üzerine yayınlanan röportajımız

1971 Haziran'ında İsveç'te Cunta'ya karşı hazırladığımız ilk afiş

İllegalde demokratik direniş

Ocak 1972'nin ilk haftası Batı Almanya, Belçika ve Hollanda'da bir dizi temaslarla geçti.

Uçağımızın indiği Köln'de Nurettin Tekindor, Doğan Kekevi ve Ayhan Alpagut demokratik Alman kuruluşlarıyla ve siyaset adamlarıyla ilişkileri genişletmemize yardımcı oldular. Belçika'da ise Mekin Gönenç yaptığı sürekli iş seyahatleri sırasında özellikle medyada ve politik çevrelerde birçok bağlantılar kurmuştu. Onunla birlikte Hollanda'ya giderek Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nde Türkiye konusunda çıkışlar yapabilecek milletvekilleriyle uzun uzun görüştük, kendilerine artan baskıları somut örneklerle gösteren belgeler sunduk.

Görüştüğümüz önemli şahsiyetlerden biri de, hem Hollanda'da hem de Belçika'da ekonometri dersleri veren Prof. Heinz Neudecker'di. Kendisi bir süre Ankara'daki ODTÜ'de ders vermiş olduğu için Türkiye konusunda duyarlıydı ve ilişkiler kurulmasında bize yardımcı oluyordu.

Her karşılaştığımızda da takılıyordu:

- Başınız kim? Türkiye'de hiçbir şey başsız olmaz! Ankara'da kiminle karşılaşsam mutlaka bir şeyin başıydı. Başların da başı vardı. Baş olsun da, isterse soğan başı olsun...

- Hayır hayır! Bizim başımız falan yok. Olsun da istemiyoruz. Biz Türkiye'deki başları yıkmağa çalışıyoruz.

Ocak ayının ortalarında bir yıla yakın sürecek olan il-

legal Paris günleri başladı. Mekin arabasıyla bizi Paris'e götürerek Kübalı ressam Wifredo Lam'ın evine bırakıp Belçika'ya döndü.

Aylardan sonra birdenbire kendimizi gerçekten yapayalnız hissettik. Münih'e inişimizin ertesi günü Mekin'lerle buluşmuş, ondan sonra da yedi ay süreyle hep Türk arkadaşlarla beraber olmuştuk. Paris'te ise, Karabuda'lar da Şili'ye gitmiş olduğu için, Türkçe konuşabileceğimiz, dert anlatabileceğimiz kimse yoktu.

Neyse ki tüm yakınlarının "Mama Lou" dedikleri Wifredo'nun eşi Lou Lam, mangal yürekli bir kadın. Türkiye'deki koşullar ve Fransa'da bu konuda yapılabilecek çalışmalar konusunda bir süre sohbet ettikten sonra:

- Sizi bir süre için Louvre Müzesi'nin tam karşısında bir stüdyoya yerleştireceğim. Aristokrasiden gelme, sanatçı dostu bir aileye ait... Ev sahibesi Kontes Dupuis... Ama kendisi de, eşi de İkinci Dünya Savaşı'ndaki direnişte aktif yeralmışlar. Yeraltı çalışmasının gereklerini ve kurallarını iyi bilirler, hiç endişeniz olmasın.

Mektuplaşma sorunumuzdan bahsediyoruz.

- Hiç dert değil, ilişkilerinize benim adımı ve adresimi verin. Sık sık uğrayıp mektuplarınızı alırsınız, hem de sohbet ederiz. Bir derdiniz olursa bana söyleyebilirsiniz.

Akşam üzeri Lou bizi arabasıyla Dupuis'lere götürüp teslim ediyor. Louvre Müzesi'nin tam karşısında Paris ölçülerine göre lüks bir dairede oturuyorlar. Onlara da Türkiye'deki durum hakkında ayrıntılı bilgi veriyoruz. Ne kimlik ne de isim soruyorlar.

Fransa'yla Almanya arasında "illegalite" konusunda inanılmaz derecede büyük bir farklılık var. Almanya'nın batısında da, doğusunda da "illegal" yaşamak pek aklın alabileceği bir şey değil. Kaçak olarak bir oda kiralamaya kalkıştığımızda komünist partili genç kızın nasıl karşı çıktığı, sevgilisi odayı kiralarsa "gidip ihbar ederim" diye nasıl cıyak cıyak bağırdığını unutmamız mümkün mü? Doğu Berlin'de

metroya birinin biletsiz bindiğini gören Alman'ın yaygarasını da...

Fransa'daysa kimse kimsenin legal mi illegal mi olduğuna bakmıyor. Hele metrolarda... Tüm tedbirlere rağmen bariyerleri de aşarak metroya biletsiz binmek âdeta bir milli spor!

Binadaki dairelerden herbirinin en üst katta dar bir koridordan geçilerek ulaşılan birer hizmetçi odası var. Dupuis'lerin hizmetçi odasında ise genellikle Paris'te sergi açmaya, inceleme yapmaya gelen yabancı sanatçı dostları kalıyor. Daha önce söz verdikleri bir Amerikalı ressam gelinceye kadar biz de burada kalabileceğiz.

Elektrik tesisatı bozuk olduğu için ilk geceyi mum ışığında geçireceğiz. Küçücük odada ortası bombelenmiş bir yatak, yanında da ancak el yıkayabilecek bir lavabo. Tuvalet için koridorun çok ilerisindeki ortak bir helaya ulaşmamız gerek.

Bir ara Alberto Sendic'in eşi Anne-Marie geliyor. Bize yakındaki ucuz bir alışveriş merkezinden nasıl alışveriş yapacağımızı öğretiyor. Küçük bir tüpgaz bombonuyla ufacık bir tencere satınalıyoruz. İçecek reyonuna bakıyoruz. "Kapıcı şarabı" denilen plastik şişelerdeki şaraplar şişe suyundan da ucuz. Ondan da alıyoruz.

Bu Paris'te kendi başımıza ilk gecemiz. Mum ışığında başbaşa birer bardak şarapla makarna yiyoruz.

Ertesi gün Karabuda'ların bıraktığı ilişkiler sayesinde Paris'teki çalışmalarımızda bize yardımcı olacak eski ve yeni direnişçilerle temasa geçiyoruz.

Angola'lı Carlos'tan sonra ikinci Carlos... Bizimle ilişkisini Carlos takma adıyla sürdüren efsanevi devrimcilerden Louis Rigaudias... 1911'de İstanbul'da doğmuş olan Rigaudias, ailesinin Fransa'ya göçmesinden sonra öğrenimini orada yapmış, genç yaşta da devrimci harekete katılmış. 2. Dünya Savaşı sırasındaki Rigal takma adıyla yürüttüğü direniş faaliyetlerinden dolayı faşistler tarafından tutuklanmış...

Carlos Paris'in tarihi Santé Hapishanesi'ne yakın dev bir binanın küçücük bir odasında kalıyor. Fransız İhtilali sırasında bu binanın bahçesine kurulan bir giyotinle çok insan kıyılmış.

Bu 60'ını aşmış devrimci, bizimle tanıştıktan sonra 1973 seçimlerine kadar medya ve demokratik kuruluşlarla ilişkilerde, İngilizce yazdığımız bildirilerin, raporların Fransızcaya çevrilmesinde hep yardımcı oldu.

*

O günlerde Başbakan Nihat Erim Paris'i ziyaret edeceği için Fransız medyasında Türkiye'den biraz daha fazla bahsedilir olmuştu, ama giderek yoğunlaşan insan hakları ihlallerinden pek söz edilmiyordu. Carlos'la birlikte kapısını çaldığımız gazetelerden ikisini hiç unutamıyorum.

Birincisi Fransa'da sık sık skandallar açıklayarak hükümetlerin sarsılmasına yolaçan ünlü mizah gazetesi *Canard Enchaîné*... Mücadeleci gazeteciliğin en seçkin simalarından biri olan Claude Angeli gazetenin yönetimini yeni üstlenmişti.

Konuşmamızda, devlet terörü üzerine anlattıklarımı dikkatle dinledikten sonra, birden sordu:

- Beni ilgilendiren bir başka önemli konu daha var... Türkiye'de askerlerin ülke ekonomisi üzerindeki egemenlikleri, Fransa'nın Türkiye'yle silahlanma konusundaki ilişkileri.

- Nihayet! dedim. Biz yıllardır Türkiye'de bu konuda mücadele verdik, askerlerin tehditleri yüzünden de sürgüne mecbur olduk.

Ve Angeli'ye Türkiye'de militarizm ve silahlanma konusunda ayrıntılı bilgi verdim.

Diğeri ise *Le Nouvel Observateur* dergisiydi. Derginin yönetmeni Jean Daniel bizimle görüşmeye başlar başlamaz sordu:

- Siz terörist misiniz?

- O da nereden çıktı? Biz de sizin gibi gazeteciyiz ve ülkemizdeki insan hakları ihlallerini anlatmak için buradayız.

- Kusura bakmayın ama İsrail Başkonsolosu'nun kaçırılıp öldürüldüğü bir ülkede sapla saman karışabilir. Elrom'u kaçıran grubun Paris'te bağlantıları olduğu söyleniyor...

Ardından ekledi:

- Sizi genç bir meslekdaşımla tanıştırayım, sizinle röportajı o yapacak.

Tanıştığımız genç kız, daha sonra 80'li yıllarda Türkiye'de *Saraydan Sürgüne* adlı romanıyla ün yapacak olan stajyer gazeteci Kenize Mourad idi. Yıllarca uçak hostesliği yaptıktan sonra *Le Nouvel Observateur*'de çalışmaya başlamıştı.

- Benim de Türkiye'yle dolaylı bir ilişkim var. Ben Osmanlı padişahlarından Sultan 5. Murat'ın torunuyum. Annem Hatice Sultan'la hep sürgünde, zor koşullarda yaşadık, ama Türkiye'yi tanımak, hattâ görmek istiyorum, diyordu.

Sonradan Türkiye'yi görecek, tam bir Türkiyeli olacaktı.

Nihat Erim'in Paris ziyaretinden sonra Paris'teki ve diğer ülkelerdeki arkadaşlarla temas kurarak, Avrupa kamuoyunu daha sistemli bilgilendirmek için kalıcı belgeler üretmek, Türkiye'deki baskı kurbanlarıyla dayanışmayı çeşitli planlarda daha yoğunlaştırmak üzere bir program hazırladık.

Öncelikle siyasal, hukuksal, sendikal, kültürel konulardaki baskılar üzerine bir dizi rapor hazırlamaya, bunları ilgilenebilecek kuruluşlara, siyaset adamlarına ve medyaya ilettikten sonra 12 Mart rejimi üzerine bütün bu bilgileri bir araya toplayan bir *Türkiye Dosyası* yayınlamaya karar verdik.

İnci gece gündüz tutuklamalar, işkenceler, duruşmalar ve mahkumiyetlerle ilgili kronolojik tablolar hazırlarken ben de birbiri ardına her sektörü ilgilendiren ayrı raporlar yazıyordum.

Bu çalışmalar sırasında birçok ünlü avukatla da tanıştık.

Bu avukatlardan birinin, Türkiye'deki baskılarla ilgili olarak anlattıklarımızı dinledikten sonra sorduğu bir soru yüzümüze adeta bir kırbaç gibi inmişti:

- İyi de bu baskı kurbanları arasında gerçekten ünlü, Batı medyasında kendisinden bahsettirebilecek önemde kimse var mı? Yoksa, boşuna gayret!

Aslında bu soruyla daha sonraki yıllarda gazeteciler ve politikacılarla yapacağımız görüşmelerde de sık sık karşılaşacaktık. Ama ilk kez duyduğumuz için bayağı öfkelenmiştik:

- Ne yani, hapislerde çürüyenler, işkenceden geçenler, idam sehpalarının gölgesindekiler insandan sayılmıyor mu?

- Yok yok, beni yanlış anlamayın, mücadele kampanyasının etkin olabilmesi açısından soruyorum.

Ama görüştüğümüz avukatlar arasında biri, Mme Lafue Véron, gerçekten müstesna bir kişilikti. Varlıklı bir ailenin kızı olarak Neuilly'de hayli konforlu bir bürosu vardı. Baskıcı rejimlerin teröründen kaçmış tüm direnişçilere hiçbir maddi karşılık beklemeksizin büyük bir özveriyle yardımcı oluyordu. Paris'te kaçak yaşadığımızı bildiği için, polisle başımız derde girerse derhal kendisiyle temasa geçmemizi söyleyerek bize büyük güvence vermişti.

Lafue Véron aracılığıyla bir başka önemli direnişçiyle tanıştık: Michel Pablo... Yunan kökenli Michel'in asıl adı Mihalis Raptis'ti. Uzun yıllar 4. Enterrnasyonal bünyesinde mücadele verdikten sonra Avrupa solu içindeki bölünme ve didişmelerden bıkarak Cezayir halkının Fransız sömürgeciliğine karşı mücadelesinde fiilen görev almış, bu yüzden bir süre Hollanda'da tutuklanmış, Jean-Paul Sartre'ın açtığı bir kampanya sayesinde hapisten kurtulmuş, Cezayir bağımsızlığına kavuştuktan sonra da Ben Bella'nın liderliğinde kurulan ulusal hükümette bakan olarak görev almıştı. Ben Bella'nın Bumedyen darbesiyle devrilmesinden sonra Pablo Fransa'ya gelerek tüm yaşamını Üçüncü Dünya devrimcilerinin mücadelelerine destek olmaya hasretmişti.

Lafue de Pablo da o sırada Paris'te bulunan Mahir Çayan'ın eşi Gülten Çayan'ın oluşturduğu bir direniş grubuyla da ilişkiliydiler, onlara da yardımcı oluyorlardı.

Erim'e karşı kampanya yürüttüğümüz günlerde *Fransa Türk Öğrenci Birliği (FTÖB)* ile de temasa geçtik. Derneğin başkanı, Türkiye'den tanıdığım ve *Ant*'a da bazı sanat yazıları yazmış olan Kıvılcımcı gençlerden Hüsnü Dilli'ydi.

Paris'e giderken oradan *Ant*'a haber ve yazı göndermesi için bir de muhabir kartı vermiştik. Birkaç ay sonra gönderdiği ilk haberde FTÖB'ün başkanlığına seçildiğini bildirmişti. Bu kadar kısa zamanda Paris'teki Türkiyeli öğrenci çevresine kendisini kabul ettirip başkanlığa seçilmiş olması büyük bir başarıydı.

Bir kez Hüsnü'yle görüşmek üzere kaçgöç uğradığım FTÖB'ün, ünlü Saint-Michel Bulvarı üzerinde oldukça büyük bir lokali vardı. İlginç olan nokta, yoğun bir muhalefet odağı haline gelen FTÖB'ün kirasını yine de Türk Konsolosluğu'nun ödemeye devam ediyor olmasıydı.

Hüsnü'ye yürütmekte olduğumuz kamuoyunu bilgilendirme çalışmaları hakkında bilgi verdikten sonra Fransızca çeviri ve görüşmelerde tercümanlık konusunda yardımcı olmasını istedim. Memnuniyetle kabul etti. Onların da zaten belli konularda ayrıntılı raporlara ihtiyaçları varmış.

Gece gündüz çalışarak basına, sendikalara, öğretim üyeleri ve öğretmenlere yapılan baskılarla ilgili İngilizce raporlar hazırladım. Ancak raporların Fransızcaya çevirisi konusunda verilen sözler tam olarak yerine getirilmiyordu. Zaman zaman metrolarda, kahvelerde tesbit ettiğimiz randevular da gerçekleşmiyordu.

Sonradan öğrendik ki, FTÖB'ün yaklaşan kongresinde TİP sempatizanı gençler yönetimi ele geçirme hazırlığı içine girmişler, Hüsnü de yönetimi elden kaçırmamak için yoğun kulis faaliyetinde bulunduğundan randevularına yetişemez hale gelmiş. Tüm aksaklıklara rağmen basın özgürlüğü raporunu uluslararası kuruluşlara Fransızca olarak da iletebildik.

*

Bu bunalımlı günlerde bizi moral olarak en çok rahatlatan kişiydi Baba Marten. Asıl adı Martinez'di. İspanya İç-savaşı'nda Cumhuriyetçilerin safında çarpışmış olan eski tüfeklerdendi. Eşi Jacqueline'le Rue de Seine'de birkaç yüzyıl önceden kalma taş döşemeli tipik bir Paris evinde yaşıyorlardı. Karabuda'ların yakın dostu olan Martinez'in çocukluğu İstanbul'da geçtiği için Türkiye'ye özel bir ilgisi vardı. O günlerde henüz Fransızca bilmediğimiz için sohbetlerimiz hep İngilizce geçiyor, cümle aralarına özel bir aksanla bazı Türkçe kelimeler, deyimler sıkıştırmaya bayılıyordu. İnönü'nün baskı dönemiyle ilgili bir analize giriştiğinde, İngilizce'yi bir yana bırakıp, sorardı:

- İsmet de ne yaptı caanım?

Bizim mücadelemize elinden geldiğince destek olmaya çalışıyordu. Postalarımızı almak için hayli uzaktaki Lou Lam'ın evine gidip gelmek zorlaştığından, mektuplarımızın kendi adına ve kendi ev adresine gönderilmesini kabul etmişti. Hemen her gün uğrayıp mektuplarımızı alıyorduk.

Baba Marten her hafta perşembe akşamı bizi kendisiyle birlikte yemeğe kalıp Türkiye üzerine söyleşmeğe mecbur etmişti. İnci de ben de çok iyi biliyorduk ki, bu bir bahaneydi. Gıdasızlıktan öylesine çökmüştük ki, sohbet bahanesiyle hiç olmazsa haftada bir akşam bizi doğru dürüst bir şeyler yemeğe mecbur ediyordu. Jacqueline'in yemekleri de gerçekten nefisti.

Kendisi pek hareket edemediğinden, Baba Marten yemek arasında Jacqueline'den mahzene inip bilmem ne marka şarap getirmesini isterdi. Gelen şarabı açıp bir yudumu ağzında çevirdikten sonra, memnun kalmamışsa, gösterişli bir şekilde yere tükürür,

- Jacqueline, bu bir boka yaramaz, getir bir başka şişe, derdi.

Türkiye'de yıllarca sadece ucuz Tekel Marmara'ya

talim etmiş bizler için bu şarap ritüeli gerçekten son derece şaşırtıcıydı, ama Baba Marten bizi en iyi şekilde ağırlamak için oyunu kurallarına göre oynuyordu.

Yine bir akşam postamızı almış Martinez'den dönerken İnci sigara satınalmak için Rue de Seine üzerindeki bir büfeye daldığında sevinç çığlığı attı. Ankara'dan eski bir arkadaşıyla, Işık'la karşılaşmıştı.

1965'de İnci İstanbul'a yerleştikten sonra da Işık'la sıcak bir dostluğumuz olmuştu. Siyasal görüşlerimiz farklı da olsa, her konuda saatlerce derinlemesine tartışabiliyorduk. Ailesiyle de tanışmıştık, annesi bizi ziyarete geldiğinde, "Komünistler iktidara geldiğinde bizi kesmeyecekler, değil mi?" diye takılmaktan kendini alamazdı.

Işık'ın öğrenimine Paris'te devam edeceğini önceden bildiğimizden izini bulabilmek için İnci birçok yere başvurmuş, ama hep eli boş dönmüştü.

Bizim Türkiye'de başımıza neler geldiğini, sıkıyönetimce arandığımızı bildiği halde, Işık da buluşmamıza çok sevinmişti. Türkiye sohbetlerimizi artık Paris'in kahvelerinde sürdürebilecektik.

Sendikalar üzerine baskılar konusundaki raporu Fransızcaya çevirtme ihtiyacından bahsettiğimizde, hiç tereddüt etmeden üniversite çalışmalarını aksatma bahasına bu yardımı üstlendi.

Çeviri biter bitmez derhal CGT ve CFDT'den Avukat Lafue Véron aracılığıyla randevu aldım.

CGT Uluslararası İlişkiler Sekreteri Julis, görüşmenin Fransızca bilen bir çevirmen aracılığıyla gerçekleştirilmesinde ısrar ediyordu. Hüsnü Dilli'yi bularak bana eşlik etmesini istedim, büyük bir coşkuyla kabul etti.

Julis dünya sendikal hareketindeki gelişmeleri çok iyi izleyen, gerçekçi bir sendikacıydı. Sunduğum rapora çok memnun oldu:

- Yoldaş, biliyor musun, darbenin neredeyse birinci yılı doluyor, bize Türkiye'den, ne DİSK'ten, ne de Türk-İş'ten sen-

dikalara yapılan baskılar konusunda hiçbir bilgi gelmedi, dedi. Hem de defalarca hatırlatma yazdığımız halde. Verdiğiniz raporu biz derhal çoğaltarak seksiyonlarımıza ve uluslararası planda ilişkide bulunduğumuz kuruluşlara ileteceğiz.

Ardından önemli bir öneri getirdi:

- Biz işi sadece bilgilenme ve bilgilendirmeyle sınırlı tutmayıp, Türkiye'deki yoldaşlara her türlü maddi, hukuki yardımı sağlamağa da hazırız. Hattâ Türkiye'de yaşam ve özgürlükleri tehlikede olan yoldaşlar varsa, onların kurtarılmasına da yardımcı olabiliriz. Ama bu konuda bize onlardan talep gelmesi şart.

Bu mesajı özel olarak Türkiye'deki sendikacı dostlarıma ileteceğimi söyledim.

Ne yazık ki, kendisinin Türkiye sendika hareketine yardım konusundaki önerilerine, bunları bizzat Kemal Türkler'e ve dostum Şinasi Kaya'ya özel olarak ilettiğim halde, herhangi bir yanıt gelmedi.

Birlikte yemek yerken Julis'le komünist hareketteki gelişmeler, bunların Türkiye solundaki yansımaları üzerine de hayli sohbet ettik. Bu aşamada, Hüsnü "çevirmenlik" misyonunu aşıp anlayabildiğim kadarıyla TKP'ye ağır eleştiriler yöneltiyordu.

Müdahale ettim:

- Bizim görevimiz sadece Türkiye'deki sendikal hareketin sorunları üzerine bilgilendirmede bulunmak. Başka konularda konuşmak istiyorsan, Julis'ten ayrı bir randevu alır, benim yokluğumda dilediğin kadar konuşursun.

Julis'le dostluğumuz kendisinin 2000'li yıllarda CGT'den emekli olup da FKP'de uluslararası ilişkilerde görev almasından sonra da sürdü.

1977'de Abdullah Baştürk'ün zaferiyle sonuçlanan DİSK Kongresi'nden sonra TKP çizgisinin neden hezimete uğradığını *İnfo-Türk Bülteni*'nde ayrıntılı şekilde analiz ettiğimde, Julis bunu tam metin olarak CGT'nin yayın organında yayınlamakta tereddüt etmedi.

Julis'le ilk karşılaşmamızda TKP'yi yerden yere vuran Hüsnü ise, bir kaç yıl sonra TKP atılımı başladığında geçmişe bir sünger çekecek, yakın arkadaşı Nejat Firuzkuhi'yle birlikte uzman olarak gireceği DİSK'te sekter TKP çizgisini yönetime egemen kılanlardan biri olacaktı.

*

Sendikalardan sonra öğretmen ve öğretim üyeleri kuruluşları FEN ve Cinesup'la da görüşerek onlara da Türkiye'deki meslekdaşlarına yapılan baskılarla ilgili birer rapor sunduk.

O günlerde bizi yüreklendiren bir gelişme de başta Küba ve Şili olmak üzere Latin Amerika ülkelerinin sol basınında da Türkiye gerçeklerine daha geniş yer verilmeye başlanmasıydı. Karabuda'lar Şili'de *Puro Chile* Dergisi'nde geniş bir analiz yayınlatmışlardı. Bu arada *Prensa Latina*'ya Türkiye'deki işkencelerle ilgili ayrıntılı bir rapor gönderdim.

Biz Paris'teyken Mekin Gönenç yaptığı iş seyahatleri sırasında mutlaka bize de uğruyordu, özellikle Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi ve diğer Avrupa kurumları nezdinde neler yapılabileceğini konuşuyorduk. Mekin Hollanda, Danimarka, İsveç ve Norveç'li bazı parlamenterlerle sıkı ilişki kurmuştu. Bunların başında da Hollandalı genç parlamenter Piet Dankert geliyordu. Paris'te hazırladığımız insan hakları ihlalleri ve işkencelerle ilgili belgeleri çoğaltarak parlamenterlere ulaştırıyordu.

Tam da o günlerde Louvre Müzesi'nin karşısında kalmakta olduğumuz çatı katını terketmek zorundaydık. Ev sahiplerinin önceden söz verdikleri Amerikalı dostları geliyordu. Neyse ki Kontes Dupuis yine geçici bir çözüm buldu.

Paris'te yaşayan tanınmış İtalyan kadın ressamlardan Titina birkaç haftalığına memleketine gidiyordu. İtalyan Komünist Partisi üyesi olan Titina, yaklaşan genel seçimlerde partisinin seçim kampanyasına katılacak, oyunu kullandıktan sonra geri dönecekti.

O güne kadar kaldığımız hizmetçi odasının yanında Titina'nın evi bize gerçekten bir kâşane gibi geldi. Gerçi mütevazi bir sanatçı eviydi, ama en azından koskocaman bir banyosu, kullanışlı bir mutfağı, rahat rahat çalışılabilecek bir salonu ve iki yatak odası vardı.

Haftalardır banyo yapamadığımız, sadece silinmekle yetindiğimiz için Titina'nın evinde ilk yaptığımız iş aylardır vücudumuzda birikmiş kirleri temizleyebilmek için banyo yapmak oldu.

Geniş bir alanda çalışma olanağı doğduğundan İnci insan avıyla ilgili kartotek çalışmalarına girişti. Altı hafta sonra burayı terketmek zorunda olduğumuz için *Türkiye Dosyası* hazırlıklarını daha da yoğunlaştırdık.

Şubat 1972 sonlarıydı... Türkiye'den toplu gazeteler gelmişti. Tutuklamalar, duruşmalar sürüyordu. Ve de Ulaş Bardakçı vurulmuştu.

Yüreğimiz kan ağlarken daha büyük bir darbe bizim cepheden geldi. Çetin Özek *Milliyet Gazetesi*'ne, yıllarca *Ant*'ta yazdıklarını, konferanslarda, mitinglerde söylediklerini inkar eden bir yazı dizisi yazmağa başlamıştı.

İnci de ben de adeta yıkılmıştık. Kendisi *Ant* yazı kurulunun en aktif ve üretken üyelerindendi. Darbeden önce Prof. Sulhi Dönmezer'in baskı ve şantajlarına büyük cesaretle direnmişti. Herhalde kendisini çökerten, darbeden sonra açılan düzmece TKP davasına dahil edilmesiydi. Yazdıkları tam bir moral ve zihinsel çöküntünün ürünüydü.

Kötü haberlerin ardı arkası kesilmiyordu.

Geride bıraktığımız *Ant Yayınları,* aylardır eski kitapların depo satışı ve yeni çocuk kitapları yayınıyla varlığını sürdürmekteydi. Ancak bu işi yürütme sorumluluğunu üstlenenler arasında patlak veren yetki ihtilafı ve yayın anlayışı farklılıkları giderek çalışmaları tamamen bloke edecek noktaya varmıştı. Benden müdahale ederek yayınevi yönetimini kesinlikle birine devretmem konusunda görüş istiyorlardı.

Oysa Türkiye'den ayrılırken yaptığımız son gizli top-

lantıda, bizim yokluğumuzda yayınevi yönetiminde son sözün Faruk Pekin'de, hukuki olarak vekaletimizin avukatım Müşür Kaya Canpolat'ta olmasını kararlaştırmıştık. Ne var ki, biz Türkiye'den ayrıldıktan birkaç hafta sonra benim haberim olmadan bana vekalet yetkisini kızkardeşim Çiğdem Özgüden'e devretmişlerdi.

Çiğdem çok başarılı bir program yapımcısı olduğu halde darbeden önce yaptığı programlar nedeniyle sık sık başı derde girmişti. Biz Türkiye'den ayrıldıktan sonra radyodaki görevleri askıya alınmıştı. Bunun üzerine, kendilerine vekalet verdiğim arkadaşlar, benimle aynı soyadını taşıyan bir kişinin yayınevi yönetiminde olmasını daha yararlı görmüşlerdi. Başlangıçta çalışmalar anlaşmalı yürümüş, hattâ birçok çocuk kitabı yayınlamışlardı.

Ant'la ilişkilerimizi Türkiye'den ayrıldığımızdan beri hiç aksatmadan Faruk Pekin yürütüyordu. Tamamen şifreli ve takma adlarla yapılan yazışmaları değme polisin çözmesi mümkün değildi. Faruk hem Türkiye'deki hem de *Ant*'taki gelişmeler üzerine bize sistemli şekilde bilgi veriyordu.

Ancak hakkındaki *Ant* davalarına ek olarak düzmece TKP dâvasından da her an tutuklanma tehlikesi ortaya çıkınca Faruk'un yayınevine uğraması giderek daha zorlaşmıştı. Artık çalışanlar arasında çıkan sorunlara siyasal olarak müdahale edemiyordu.

Bu sorunlar yüzünden, Avrupa'daki çalışmalarımız için yayınevinden beklediğimiz maddi destek şöyle dursun, yıllarca emek vererek hazırladığımız kitaplar ve *Ant* ciltleri dahi aylarca bize ulaştırılmamıştı. Günlük gazeteler gönderilmiyordu. Oysa Avrupa'da yürüttüğümüz mücadelede bu belgelere büyük gereksinimimiz vardı.

Üstüne üstlük, o günlerde Fransa'ya yeni sığınmış bir solcunun evine uğradığımızda, bize Türkiye'deyken ismen özel olarak ithaf edilmiş ve kişisel kitaplığımızda yeralan bir kitabı onun kitaplığında görmek ikimizi de allak bullak etmişti.

Gelen haberlere göre yıllarca emek vererek tarihsel fotoğraflardan oluşturduğumuz üç çelik kasa dolusu arşivimiz de başka ellerde dolaşıyordu.

En güvendiğimiz kişilerden Çetin Özek'in *Milliyet*'te yazdıklarını gördükten sonra, başka tatsız sürprizlerle karşılaşmaktan endişe ediyorduk.

Hiç değilse binbir güçlükle yarattığımız ve Türkiye sol hareketinde onurlu bir yeri olan *Ant*'ın adını korumalıydık. Sorumlusu kim olursa olsun, *Ant* adına yapılacak yeni yayınlar arasında bizim titizlikle koruduğumuz yayın politikasına aykırı şeyler yeralabilirdi.

Bu nedenlerle İstanbul'daki arkadaşlara bundan böyle *Ant* adına hiçbir yayın yapılmamasını, şimdiye kadar yayınlanmış *Ant* kitaplarının depo satışıyla yetinerek, yeni yayınlar yapmak istiyorlarsa bunları kendi kuracakları başka bir yayınevi adına gerçekleştirmelerini bildirdim.

*

Tam da bu kasvetli günlerde yıllar öncesinden tanıdığımız, birlikte sosyalist mücadele verdiğimiz bazı dostlarla Paris'te raslantı sonucu buluşmamız yaşam sevincimizi geri getirdi...

Şair Ataol Behramoğlu, eşi doktora öğrencisi Necmiye Alpay, eski TİP yöneticilerinden Feridun Aksın, eşi ressam Nevhiz Aksın, bizi gerçekten bağırlarına bastılar. Büyük zorluklar içinde yaşadıkları küçük stüdyolarını, aşlarını bizimle paylaştılar. İlişkilerin kurulmasında sadece aracı olmakla kalmayıp fiilen sorumluluk üstlendiler, inisiyatif kullandılar.

Bu arada Yunan albaylarının cuntasına karşı uluslararası kuruluşlarda, özellikle Avrupa Konseyi'nde mücadelenin başını çeken Maria Becket'le tanışmamız ve dost olmamız çalışmaların seyrini büyük ölçüde değiştirdi, yeni bir ivme kazandırdı.

Maria ana dili Yunanca dışında birkaç dili rahat kullanan, iyi eğitim görmüş, hiçbir siyasal partiye angaje ol-

maksızın tüm zamanını ve yaşamını albaylar cuntasına karşı mücadeleye adamıştı. Eşi James Becket de Yunanistan'daki işkenceler üzerine bir kitap yazmıştı. Bu kitabı kızkardeşim Çiğdem yeni kurduğu *Yöntem Yayınları*'nda Türkçe olarak yayınladı.

Birinci cildin başında da yazmıştım. Maria'yla ilk özel sohbetlerimizde bizi birbirimize yakınlaştıran birçok ortak özelliğin içinde en çarpıcı olanı, ikimizin dedelerinin de Türk-Yunan Savaşı kurbanı olmalarıydı. Benim dedemi Yunanlılar, onun dedesini de Türkler katletmişti. Bunu öğrendikten sonradır ki dostluğumuz ve kavga yoldaşlığımız daha da perçinlenmişti.

- Maria, siz albaylar cuntasına karşı Avrupa Konseyi'nde büyük zafer kazandınız. Şimdi sıra Türk generallerinde... Biz şimdiye kadar bir takım ilişkiler kurduk, bazı milletvekillerini bu konuda duyarlı hale getirdik. Daha fazlasıyla temas için yardımcı olabilir misin?

- Derdinizi çok iyi anlıyorum. Biz de Avrupa Konseyi'nde mücadeleyi başlatmaya karar verdiğimizde kimseyi tanımıyorduk. Elimden geleni yaparım. Ama sizin bir büyük sorununuz var.

- Türk olmamız mı?

- Hayır, bizde darbe olduğunda askerler parlamentoyu, tüm partileri, demokratik kuruluşları, muhalif yayın organlarını kapattı. Solcusuyla sağcısıyla, işçisiyle burjuvasıyla her Yunanlı Cunta'ya karşı saf tuttu. Bu bakımdan bizim işimiz kolaydı. Ama sizde Parlamento toplanmaya devam ediyor, güdümlü de olsa sivil bir hükümet var, büyük medya ise Cunta'nın hizmetinde. Muhalif ses sadece sol gruplardan çıkıyor. Haklı değil miyim?

- Kuşkusuz haklısın. Öyle de olsa elimizden geleni yapmak zorundayız.

- Bakın, biz aynı bölgenin, Ege'nin çocuklarıyız... Siz özgür olmadıkça biz, biz özgür olmadıkça da siz özgür olamazsınız.

- Bu dediğin sadece Ege için değil, tüm Ortadoğu halkları için de, Kürtler, Araplar, Kıbrıslılar, İranlılar, Filistinliler için de geçerli.

- Tamamen katılıyorum. Kavganıza katkı için ne yapabilirim?

- Türkiye'yi Avrupa Konseyi'nden dışlamayı öngören bir karar tasarısının önümüzdeki aylarda Parlamenterler Meclisi gündemine gelmesi ihtimali var. Biz şimdiden 12 Mart darbesinin yıldönümü için bir bildiri hazırlıyoruz. Ama daha da önemlisi, Cunta yönetiminin iktidara geliş sürecini ve darbeden sonraki baskıcı uygulamaları teşhir eden İngilizce bir *Türkiye Dosyası* yayınlayacağız.

- Ben size önemli adresleri veririm. Gerekirse dosyanızı belli kişilere direkt iletirim. Ancak kuracağınız temasların ve yapacağınız yayınların, mücadelenizi gerçekten temsil edecek bir örgütsel isim altında yapılmasını tavsiye ederim.

Biraz tereddüt ettikten sonra bir uyarıda daha bulundu:

- Şu ana kadar yayınladığınız bildiri ve belgelere göz attım. Biliyorum ki hepsi yürekten duyularak, siyasal inançlarınıza sadık kalınarak yazılmış. Ama dost tavsiyesi, terminolojiye dikkat edin. Bildirilerinizde daha slogansız, daha diplomatik bir dil kullanın. Yoksa belli sloganları görür görmez okumak zahmetine dahi katlanmadan çöpe atarlar!

Sonra ekledi:

- Önemli bir fırsat. İki hafta sonra Quai d'Orsay'de Yunan direnişiyle dayanışma için uluslararası bir konferans var. Bu vesileyle hafta içinde sürgündeki muhalefet lideri Papandreou ile, Kıbrıs'ın EDEK partisi başkanı Lyssarides'le görüşeceğim. Konferans sırasında sizi de onlarla, uluslararası delegasyonlarla ilişkiye koyarım.

Papandrou sürgünde *Panhelenik Kurtuluş Hareketi (PAK)*'ı kurmuş, giderek NATO'yu ve ABD'yi de sert şekilde eleştiren bir tutuma girmişti. Lyssarides'in sosyalist EDEK partisi belli konularda komünist AKEL'e göre daha radikal bir tutumdaydı.

Maria'nın uyarılarını ve tavsiyelerini de dikkate alarak çalışmalarımızı daha programlı ve seri şekilde yürütmemiz gerekiyordu. Merkeziyetçi ve hiyerarşik yapısı olmayan, Cunta rejimine muhalif herkesin katkıda bulunabileceği bir iletişim ve bilgilendirme ağı oluşturmalıydık.

Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda ve İsveç'te halen işbirliği halinde bulunduğumuz arkadaşlara telefon ya da mektupla bu perspektifi açtım. O güne kadar Avrupalılarla kurdukları ilişkilerde onlar da aynı gereksinimi farketmişlerdi.

12 Mart Darbesi'nin birinci yıldönümü dolayısıyla çeşitli dillerdeki bildirimizi *Türkiye Demokratik Direnişi* (TDD) adı altında yayınladık. İngilizcesi *Democratic Resistance of Turkey* (DRT), Fransızcası ise *Résistance démocratique de Turquie* (RDT) idi.

Bildirinin redaksiyonlara ulaştırılmasında Rigaudias büyük rol oynadı, hareketle temasa geçmek isteyeceklerin kullanabilecekleri telefon numaralarını ve yazışma adresini o sağladı.

Le Monde Gazetesi'nde bildiriden alıntılar yapılması, direniş geleneği köklü olan Fransa'da birdenbire TDD'i ön plana çıkardı. Türkiye'ye gidip röportaj yapmak isteyen gazeteciler, insan hakları savunucuları bizden sürekli bilgi ya da Türkiye'de güvenilir kontaktlar istiyorlardı. Olayın boyutu birdenbire büyümüştü.

Bu sırada Güney Afrika direnişinin beyaz militanlarından ünlü yazar Breyten Breytenbach ve ABD'deki Siyah Panterler hareketinin sürgündeki temsilcileri bizimle temasa geçerek dayanışma bildirdiler.

Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamının Meclis ve Senato'da arka arkaya onaylanması da dikkatlerin Türkiye'ye daha fazla çevrilmesine yolaçmıştı.

Maria'nın bahsettiği Yunan Cuntası'na karşı uluslararası konferans 19 Mart 1972'de Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın bulunduğu Quai d'Orsay'da toplandı. TDD adına ilk kez siyaset ve diplomasi alanında önemli şahsiyetlerle karşı

karşıya gelecektik. Maria, konferans öncesi, sadece albaylar cuntasına karşı mücadelenin yeterli olmadığını vurgulayarak Türkiye'deki generaller cuntasına karşı da tavır konması için gerekli ön çalışmaları yapmış, bizim için birçok randevu almıştı.

Koltuklarımızın altında çeşitli dillerde TDD bildirileriyle bir toplantı salonundan çıkıp ötekine giriyor, Fransız, İtalyan, İngiliz, İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda, Kanada ve ABD delegeleriyle konuşuyor, Türkiye'deki durumu belgelerle ortaya koyuyorduk.

Konferans süresince, çeşitli gazete ve televizyonların temsilcilerine de Türkiye'deki durumu anlatmak olanağı bulduk. Ama en önemlisi Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nde etkin birçok kuzeyli milletvekiliyle tanışmamız oldu.

Bir ara Maria heyecanla gelip bizi buldu.

- Günün bombası, dedi. Birazdan Sovyet delegasyonuyla görüşeceksiniz.

Biz de heyecanlanmıştık. Diğerlerine göre oldukça büyük bir salona girdiğimizde, bir masada üç kişi oturuyordu: Bir tarafta Ermeni kökenli ünlü Sovyet bestecisi Aram Haçaturyan, öte tarafta Bolşoy'un ünlü bale yıldızı Galina Ulanova, ortada ise asık bürokrat suratıyla SSCB Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin adını şimdi anımsayamadığım bir üyesi.

Nezaketle karşıladıktan sonra hemen bizi dinlemeye koyuldular. Onbeş dakika kadar bir sunuş yaptıktan sonra kendilerine TDD belgelerini verdik ve SSCB'nin ezilen Türkiye halklarıyla dayanışmasını beklediğimizi söyledik.

Kısa süren bir sessizlik oldu. Haçaturyan ve Ulanova önlerine bakıyorlardı. Belli ki onlar bu Sovyet delegasyonunda tamamen aksesuvar olarak yeralıyordu.

Merkez Komitesi üyesi sesinin tonunu ayarladıktan sonra, konuştu:

- Yoldaşlar, anlattıklarınız gerçekten üzücü. Yüreğimiz

sizlerle beraber. Ama SSCB olarak Türkiye konusunda herhangi birşey yapmamız söz konusu olamaz. Biz SSCB olarak son yıllarda sadece iki ülkenin iç mücadelesinde tavır koyduk, taraf olduk. Biri Güney Afrika, öteki Yunanistan. Ama SSCB'nin Türkiye ile iyi komşuluk ilişkileri, iktidarda kim olursa olsun, bizim bu iktidarı rahatsız edecek bir tavır koymamıza izin vermez. Zaten cumhurbaşkanımız Yoldaş Podgorni yakında Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunacak.

Allak bullak olmuştuk.

- Ya hapisteki binlerce solcu, ya işkenceden geçenler, ya idam sehpasının gölgesindeki Deniz Gezmiş, diye isyan edecek oldum.

- Tepkinizi gayet iyi anlıyoruz. Ama ülkemizin dış politikası bunu gerektiriyor... Yapabileceğimiz bir şey yok.

Sonra bir kağıda SBKP Merkez Komitesi'ndeki adresini yazarak:

- Yine de siz yayınladığınız bildirileri, raporları bu adrese düzenli yollayın, dedi. Gelişmelerden haberimiz olsun...

DDR'de karşılaştığımız olumsuzluklardan sonra bu sosyalist ülkeler açısından yaşadığımız ikinci büyük şoktu.

*

Odadan herhalde çok berbat bir yüz ifadesiyle çıkmış olmalıyız ki, Maria hemen müdahale etti:

- Sakın üzülmeyin. Diplomasi alanı bir kurtlar sofrasıdır. Siz görevinizi yapıyorsunuz. Biz neler yaşamadık! Sizler de alışacaksınız.

Ardından üzüntümüzü gidermek üzere bir müjde verdi:

- Sovyetler'i unutun... Şimdi sizi Melina Mercouri'yle tanıştırıyorum.

Bir başka odada bir grup Yunan gazetecisiyle ünlü Melina Mercouri.

Melina'ya kızgınız, çünkü Albaylar cuntasına karşı tavır koyarak Yunanistan'ı terkettiği halde, bir süre önce sırf

tatil geçirmek üzere generaller yönetimindeki Türkiye'ye gitmiş, bu ziyaret de cuntanın emrindeki medya tarafından adamakıllı istismar edilmişti.

Biz içeri girer girmez Melina spektaküler bir tavırla gelip boynuma sarıldı:

- Biliyorum, bana kızgınsınız. Türkiye'ye gitmemeliydim. Hatamı biliyorum. Ama kendimi affettireceğim. Gelecek sefer bana bir misyon verin, yine turist olarak Türkiye'ye gider, o misyonu yerine getiririm. I'm with you!

Melina içkiliydi, duygusaldı. Ama sözünde duracağından emindik.

Odada yaşlıca iki Yunanlı bayan daha vardı ki, sükunet ve dinginlikleriyle İnci'yi de, beni de daha çok etkilemişlerdi

Sürgünde Türk gazetecileri olduğumuzu öğrenince, biri hemen yanımıza geldi:

- Biraz başbaşa görüşebilir miyiz?

Bir köşeye çekildik.

- Ben Eleni Vlahou... Sizin gibi gazeteciyim, *Kathimerini* Gazetesi'nin sahibiyim, dedi. Sizin gibi ben de cunta yönetimini protesto için Yunanistan'ı terkettim, dışarıdaki direnişe katıldım.

Kathimerini Yunanistan'ın muhafazakâr, fakat en etkili günlük gazetelerinden biriydi. Madam Vlahou ikimizi de sempati ifadesiyle bir süre süzdükten sonra yeniden söze girdi:

- Gençsiniz. Kavgada kararlısınız, Maria takdir edilesi bir çalışma yaptığınızı söyledi. Ama bir askeri cunta yönetimine karşı mücadele sadece yürekle olmuyor. Bunun için sadece sol çevrelerin değil, tüm demokrasi taraftarlarının kavgaya katkısı lazım. Yunanistan'da olduğu gibi.

Sonra merakla sordu:

- Türkiye'de parlamento askerlerin emirlerine kafa sallıyor. Sivil görünüşlü kukla hükümetler işbaşında. Ya büyük Türk medyası? Hürriyet, Milliyet, Tercüman, vs. ne yapıyor? Cunta'ya karşı tavır aldılar mı?

- Madam Vlahou, yaraya parmak bastınız. İkimiz küçük bir sol yayınevinin yöneticileriyiz. Birçok meslekdaşımız ya hapiste, ya işkencede... Ama *Uluslararası Gazete Sahipleri Birliği*'nin toplantılarında kaşılaşmış olduğunuz Simavi'ler, Karacan'lar, Ilıcak'lar generallere kavuk sallamakla meşgul. Biz Yunan halkı kadar şanslı değiliz. Bizim bir Madam Vlahou'muz yok. Öyle de olsa, kavgaya devam edeceğiz.

Duyguluydu. Direnişçi iki genç Türk gazetecisiyle tanışmaktan mutluydu. Bizleri öperek veda ederken,

- Umarım bir gün, dedi, Ege'nin iki yakasında da zulüm son bulur, siz de, ben de kendi ülkelerimizde çok sevdiğimiz gazetecilik mesleğini onurla sürdürmeye devam ederiz...

Aynı gün tanıştığımız bir başka Yunanlı şahsiyet ise Lady Amalia Fleming idi. Kendisi 1955'te ölmüş olan pensilin'in bulucusu Sir Alexander Fleming'in eşiydi. Ama bizim için önemli olan kendisinin her dönemde faşizme karşı verdiği örnek mücadelelerdi.

Amalia, İstanbul Rumlarından Coutsouris ailesinin kızıydı. Sahibi oldukları laboratuvara ve evlerine 1914 yılında Osmanlı hükümeti tarafından elkonulduğu için Yunanistan'a göçetmek zorunda kalmışlardı. Amalia Atina'da tıb eğitimi görüp başarılı bir doktor çıktıktan sonra İkinci Dünya Savaşı yıllarında nazilere karşı yeraltı mücadelesine fiilen katılmıştı. Bir ihbar üzerine yakalandıktan sonra idam edilmesi beklenirken, Müttefiklerin Yunanistan'a girmesi üzerine ölümden kurtulmuştu. Londra'da pensilin ve streptomisin araştırmalarında birlikte çalıştığı sırada sevişerek evlendiği Sir Alexander Fleming'in ölümünden sonra da Amalia bakteriyolojik araştırmalarını Londra ve Atina'da sürdürmüştü.

1967'deki albaylar darbesinden sonra hiç tereddüt etmeden direnişe katılmıştı. Uluslararası tanınmış bir şahsiyet olarak yaptığı eleştirilerden rahatsız olan Yunan Cuntası, 1971 sonlarında kendisini tutuklayıp tüm direncine rağmen zorla bir uçağa bindirerek sınırdışı etmişti.

Lady Fleming de, tıpkı Madam Vlahou gibi, Türkiye'-

deki kendi meslekdaşlarının generaller cuntasına karşı ne tavır aldıklarını merak ediyordu. Üniversiterlerde yapılan tasfiyeler, bilim-adamlarının ve araştırmacıların tutuklanması hakkında ayrıntılı bilgi verdik. Türkiyeli meslekdaşlarının uğradığı baskıları, etkin olduğu tüm uluslararası platformlara taşıyacağına söz verdi.

*

Günler hızla geçiyordu.

Pek hakim olmadığım bir İngilizce'yle gece gündüz yazıyordum. Yazdıklarımın mutlaka anadili İngilizce olan birinin kontrolundan geçmesi gerekiyordu.

Bu safhada, Rigaudias'ın eşi Gretl başta olmak üzere Güney Afrika'lı yazar Breyten Breytenbach, Siyah Panter hareketinin sürgünleri büyük bir özveriyle bize yardım ediyorlardı.

Tam da bu sırada tatlı bir sürpriz oldu. Sevgili dostumuz Hüseyin Baş Paris'e gelmiş, araya taraya izimizi bulmuş. Titina'nın evindeki görüşmemizde Türkiye'de geride bıraktığımız yakınlarımız ve arkadaşlarımızla ilgili bilgiler verdikten sonra Hüseyin daha önce gazetecilik eğitimi gördüğü Paris'teki yakın dostlarıyla bizi ilişkiye koymağa başladı.

DDR'de başımızdan geçenleri ve Quai d'Orsay'de Sovyet delegasyonuyla yaptığımız görüşmeyi anlatırken gerçekten hayli öfkeliydik, sosyalist sistemin diğer ülkelerdeki anti-faşist, devrimci hareketlere karşı ilgisizliğini sert şekilde eleştiriyorduk. Bulgarların da Türkiye'den illegal çıkışımıza yardımcı olmayı Türkiye'yle ilişkilerini tehlikeye düşürmemek için nasıl reddettiklerinin ise tek tanığı Hüseyin'di.

Herhalde tüm bunları göz önünde tutarak solun binbir çeşit akımının cirit attığı Paris kentinde "aykırı" bir yerlere sürüklenmeyelim diye bizim başımızı güvenilir bir yerlere bağlamak gereğini duymuş olmalıydı.

- Fahrettin Petek'le hiç karşılaştınız mı?

- Kendisi yıllardır *Anı*'ın abonesiydi, ama fırsat olmadı. Daha doğrusu rahatsız etmek istemedik.

- Gelin ben sizi kendisiyle tanıştırayım, eski komünisttir, sağlam insandır, güvenilir bir dosttur.

Türkiye'de eczacılık yaparken 40'lı yılların sonunda uğradığı siyasal baskılar yüzünden Türkiye'yi terkederek ailesiyle birlikte Paris'e yerleşmiş olan Fahrettin Petek'le bir akşam üstü Strasbourg Saint-Denis metro istasyonunun çıkışında bir kahvede buluştuk.

Genelde bildiklerimize göre Petek Paris'te doktora çalışmalarını zor maddi koşullar altında sürdürürken *İlerici Jön Türkler* hareketinin kurulmasında, Nazım Hikmet'in hapisten kurtarılması kampanyasının örgütlenmesinde ön planda yeralmıştı. Ama TKP içinde neler yaşadığını, parti yönetimine yaptığı eleştirilerden sonra "Titocu" damgası vurularak nasıl dışlandığını bilmiyorduk.

Doğu Berlin'de iki kere görüştüğümüz Baştımar'a oranla Petek her bakımdan farklıydı. Protokol gözetmeden düşündüklerini dobra dobra söyleyen hırçın tonuna rağmen derhal sempati uyandıran çok farklı bir kişilikti.

Tanışma biter bitmez garsona birer kırmızı şarap söyledikten sonra birden kükrercesine sordu:

- Beyim, bu Çekoslovakya Meselesi'nde yaptığınız nedir?

Biz şaşırmıştık, ama Hüseyin'in şaşkınlığı herhalde bizimkinden kat kat fazlaydı.

Çekoslovakya Olayları patlak verdiğinde Sovyetler Birliği ve müttefiklerinin askeri müdahalesini sert şekilde eleştirmiştik. Acaba buna mı öfkeliydi?

- Bakın, ben Prag Baharı'nı bizzat yaşadım. O sırada bilimsel bir kongre için oradaydım, Sovyet tanklarının Prag'a nasıl girdiğini gözlerimle gördüm. Halk haklı olarak isyan ediyordu!

Anlaşıldı ki Petek'in öfkesi bizim SSCB'ye yönelik

eleştirilerimize değildi, daha sonra bu olayların *Türkiye İşçi Partisi*'nde yarattığı bunalım döneminde Aybar yönetimine karşı tavır almış olmamızaydı.

Şaşırtıcı değildi. Paris'teki Türk entelijentsia'sının duayeni konumundaki Abidin Dino, Aybar'ı desteklemediğimiz için bize tepkiliydi. Yaşar Kemal'in evindeki görüşmemizde bunu açıkça belirtmiş, daha sonra Türkiye'ye tekrar gelerek Aybar'cıların yayınladığı *Forum Dergisi*'ne Yaşar Kemal'le birlikte fiilen destek vermişti.

Petek'e Türkiye'deki durumla ilgili daha güncel bilgiler verdik. Türkiye solu artık geçmişte kalan bu çekişmelerin ötesindeki sorunlarla, varolup olmama kavgasıyla karşı karşıyaydı.

Anlattıklarımızı dinleyip öfkesi yatıştıktan sonra Petek bizim kişisel durumumuzla ilgili sorular sordu. Bir süre Avrupa'da illegal kaldıktan sonra Türkiye'ye dönme kararında olduğumuzu söyleyince, gülerek sözümüzü kesti:

- Bu iş hep böyledir. Biz de geldiğimizde öyle diyorduk. Ama yıllar su gibi akıp geçiyor. Bakın ben Türkiye'den ayrılalı yirmi yılı geçiyor. Seçim tabii sizin. Ama statünüz ne olursa olsun, aslolan dönemin bize yüklediği görevleri en iyi şekilde yapmaktır. Bunu hem bir komünist, hem de bir bilimadamı olarak söylüyorum.

TKP'den dışlanmış olmasına rağmen Petek komünist hareketten asla kopmamıştı, yaşadığı ülkenin komünist partisine, FKP'ye üyeydi.

Bu ilk görüşmemizin fırtınalı girişine rağmen, sevgili Petek'le aramızda sıcak bir dostluk oluşacaktı. Sadece Fransız komünistleriyle ilişki kurmamıza yardımcı olmakla kalmayacak, daha ilerideki aylarda Paris Üniversitesi'nde yönettiği bölümün teksir olanaklarını da kullanımımıza açacaktı.

Petek aracılığıyla tanıştığımız FKP'li ünlü gazeteci ve sinemacı Daniel Karlin, Türkiye'deki baskılarla ilgili olarak kendisine sunduğumuz belgelerden çok etkilenmişti.

- Sizi derhal Elie yoldaşla görüştüreceğim, dedi.

Elie Mignot, *Fransız Komünist Partisi*'nin uluslararası ilişkiler sorumlusuydu.

Sunduğum belgeler ve yaptığım açıklamalar son derece ilgisini çekti.

- Maalesef, dedi, bizim kardeş örgütümüzden, *Türkiye Komünist Partisi*'nden bu konuda pek bir şey gelmiyor.

- Gelmesi mümkün değil, onlar Türkiye'deki rejime karşı savaşmaktan çok Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yle "iyi komşuluk ilişkileri"ne halel getirmeme çabasındalar.

- Haklı olabilirsiniz, ama bizim parti olarak uluslararası ilişkilerimizde asıl bilgi kaynağımız, referansımız, *Türkiye Komünist Partisi*'dir.

- Doğal olanı da budur, ama gerçekten bu misyonu yerine getiriyorlarsa... Ben size, Türkiye'deki direnişçilerin binbir riski göze alarak hapishaneden kaçırdıkları kanla yazılmış belgeleri iletiyorum. Komünist parti olarak, ama daha önemlisi insan hakları savunucusu olarak bunları sizin en iyi şekilde değerlendirmeniz gerekir.

- Biz yine de buradaki partili yoldaşlara soracağız.

Sonra inanılmaz bir aymazlıkla sekreterini çağırıp FKP'nin Türk üyelerinin listesini getirmelerini istedi. Liste gelince de bana birkaç isim okuyarak bunlarla ilişkim olup olmadığımı sordu. Hiçbir ismi tanımıyordum. Belki de takma örgüt isimleriydi...

- Bu isimleri tanıyor olup olmamam önemli değil, dedim. İçlerinde saygı duyduğum kişiler de olabilir. Kime ne sorarsanız sorun, Türkiye gerçeği önünüzdeki belgelerdedir. Onların ne diyeceği gerçeği değiştirmez.

Yine de dinlediği için teşekkür ederek,

- Ek bilgiye gereksinim duyarsanız Daniel aracılığıyla bana iletebilirsiniz, dedim. Zira biz şu anda illegaldeyiz, sabit bir iletişim adresimiz yok.

Konuşmanın gergin geçmesine rağmen Elie yeni belgeler hazırladığımızda mutlaka kendilerine de iletilmesini ısrarla istedi.

Eve döndüğümde, radyolar Kızıldere operasyonunu vermeye başlamıştı. FKP'deki gerilimli görüşmeden sonra bu haber yeni bir darbeydi. Türkiye'de rejim giderek daha da hunharlaşıyor, Batı'da hâlâ inanılmaz bir vurdumduymazlık hüküm sürüyordu. Ya komünistler?

Kartotekleriyle boğuşmakta olan İnci, FKP'deki görüşmemin ayrıntılarını dinledikten sonra:

- Benim için hiç de şaşırtıcı değil, dedi. Sen asıl Moskova Radyosu'nun Türkçe yayınlarını dinle... Sovyet Yüksek Şûrası Başkanı Podgorni iyi komşuluk ilişkilerini güçlendirmek üzere on gün sonra Türkiye'de... Kızıldere'den falan tek kelime bahis yok. Olsun, biz kavgamızı onların desteği olmadan da sürdürebiliriz.

Sonra ekledi:

- Sana asıl bir kötü haberim var. Titina iki gün sonra dönüyor. Başımızı sokacak yeni bir yer bulmamız lazım.

*

Mama Lou yine imdadımıza yetişti ve bize geçici olarak kalabileceğimiz başka bir yer ayarladı. La Trinité'de 115 basamakla çıkılan minik bir stüdyoydu. İlk stüdyoda olduğu gibi burada da ne tuvalet ne de mutfak köşesi vardı.

Beslenme yetersizliğinden ve aşırı yorgunluktan iyice halsiz düşmüştüm. İnci bana göre daha küçük cüsseli olduğu için daha dayanıklıydı. Merdivenleri tırmanırken başım dönüyor, son kata ancak İnci'nin desteğiyle ulaşabiliyordum.

O sırada daha önce sözünü ettiğim Türkiyeli arkadaşlarla Cunta'ya karşı mücadele için daha kalıcı bir yapı oluşturulması çalışmalarına da yoğunluk vermiştik. Toplantılara gidip gelmek ve 115 basamak tırmanmak beni hayli yorduğu için zaman zaman ya Aksın'larda, ya da Behramoğlu'larda gecelemek zorunda kalıyordum.

Bu arada İnci'nin ailesinden de bir miktar para gelmişti. Çalışmaları daha etkin yürütebilmek için Rome metro istasyonu yakınındaki Rue Dulong'ta, asansörle çıkılabilen, içinde

tuvaleti ve duşu, bir köşede de yemek pişirebilecek ocağı olan yeni bir stüdyo bulduk. Üstelik telefonu da vardı. İllegalde olduğumuz için stüdyonun kiralanmasını Maria halletti. Kendisinin Paris'teki oturma iznini uzatabilmesi için mutlaka bir yer kiralaması gerekiyormuş. Gençkızlık soyadıyla Maria Charis olarak stüdyoyu kiralayıp bize teslim etti.

Ertesi gün Baba Marten'i ziyarete gittiğimizde, Jacqueline yeni stüdyoda ihtiyacımız olur diye iki yorgan, bir sürü de kapkaçak ayarladı. Gece iki rulo sarı yorgan ve naylon torbalara doldurulmuş kapkaçakla Paris sokaklarını arşınlamamız görmelere sezaydı. Binanın İspanyol kapıcısı halimizi gördüğünde gülmekten kırılıyordu. Ama anlayışlıydı. Çünkü o da Franco faşizminden kaçıp Fransa'ya sığınmış İspanyol solcularındandı. Artık Maria Charis adına gelen mektuplarımızı, gazetelerimizi, belgelerimizi büyük bir özenle saklayıp bize ulaştırıyordu.

Rue Dulong'a yerleştikten sonra *Türkiye Dosyası*'nın yazımına daha da hız verdik.

O dönemde büyük bir sürpriz, İstanbul'dan arkadaşımız Dr. Gençay Gürsoy'un mesleki araştırmaları çerçevesinde uzun bir süre Norveç'e gelmiş olmasıydı. Gençay, Türkiye'deki insan hakları savunucularının yurt dışıyla ilişkilerini kuranların başında geliyordu. Üniversitedeki konumu, saygıdeğer kişiliği ve özverili tavırlarıyla, tıpkı bu satırların yazıldığı 2011 yılında olduğu gibi, o dönemde de Türk ya da yabancı herkesin sevgi ve güven duyduğu bir kişilikti.

Sanıyorum yurtdışında ilişkimizi sağlayan da Maria'ydı. İlişki kurulduktan sonra Türkiye'de hapishanelerden çıkartılan işkence belgeleri önce Gençay'a sonra bize geliyordu, biz de bunları en kısa zamanda çevirileriyle birlikte başta *Amnesty International* olmak üzere insan hakları örgütlerine iletiyorduk.

Norveç'te bir üniversitede görevli bulunan Dr. Bilsay Kuruç'un da özellikle sosyal ve ekonomik konularda Avrupa kurumlarını uyaran önemli raporlar hazırladığını anımsıyorum.

O dönemde Cenevre'de bulunan Doçent Bülent Tanör ile Doçent Yücel Sayman yurtdışı muhalefetinin kilit isimlerindendi. Her ikisi de 12 Mart sonrası İstanbul Üniversitesi'ndeki görevlerinden uzaklaştırılmışlardı. Haklarında çeşitli dâvalar vardı. Bu nedenle her ikisi de 1972'de birbiri ardına siyasal sürgüne çıkmak zorunda kalmışlardı. Bülent'in eşi Dr. Öget Öktem de üniversitedeki görevinden istifa ederek İsviçre'ye gelmişti. Bülent özellikle hukuki konularda direnişe büyük katkıda bulunuyordu. *Uluslararası Hukukçular Örgütü*'ne çok değerli raporlar hazırlamış, bize de iletmişti.

Tam da bu dönemde, Türkiye'den kaçması gereken devrimcilere daha profesyonelce yapılmış sahte pasaport sağlanması konusunda önemli bir gelişme oldu. Pablo, bir gün bizi en yakın yardımcılarından Serge'le tanıştırdı. Serge sahte belge yapımı konusunda gerçekten bir deha idi, o derecede de mütevazı bir insandı. Türkiye'den ayrılmadan önce *Militana Notlar* adlı kitabını yayınladığımız ünlü devrimci Victor Serge'le aynı ismi taşıdığı için de kendisine özel bir sempati duyuyorduk.

Deniz'lerin idamının Meclis'e geldiği günlerde, yurt dışındaki direnişin daha kalıcı ve etkin bir yapıya kavuşturulması için arka arkaya toplantılar yapıyorduk. Fransa dışındaki arkadaşlarla ilişkileri de telefonla ya da mektupla genellikle ben yürütüyordum.

Bir toplantıda, Ataol ve Feridun, kurulacak komitenin özellikle Fransa'da etkinliği açısından Abidin Dino'nun bu işin içinde, hattâ başında olmasını önerdiler. Tüm katılanlar gibi biz de öneriyi destekledik, Dino'yla Ataol ve Feridun'un temasa geçmelerine karar verdik.

İlk görüşmeleri ilginçti. İlkesel olarak hemen "evet" demiş, ancak komitenin pratikte etkin bir çalışma yapabilmesi için Türkiye'yi iyi tanıyan bir profesyonel gazetecinin de komitede yeralmasını tavsiye etmiş.

Ataol ve Feridun, bu görüşmeden sonra beni buldular,

- İsim telaffuz edilmedi ama, galiba senin Paris'te olduğundan haberdar. Seni ima ettiğini sanıyoruz, İnci'yle senin zaten işin içinde olduğunuzu söyleyebilir miyiz?

- Bize göre sorun değil. Ancak sizi uyarıyorum. Dino'yla Türkiye'deki siyasal çelişkilerimizden dolayı tepkisi ters de olabilir. Bana kalırsa bizden hiç bahsetmeden kendisini komiteye katılmaya zorlayın. Biz zaten illegaldeyiz, komiteyi dışarıdan da destekleyebiliriz.

Dino'nun tepki göstermeyeceğinden o denli emindiler ki, ikinci görüşmelerinde benim zaten işin içinde olduğumdan bahsetmişler. Bunun üzerine Dino'nun yanıtı şu olmuş:

- Eğer komitede o varsa, ben yokum.

Bir akşam vaktiydi. İnci dışarıdaydı. Ataol'la Feridun bir demet çiçek yaptırmış, son derece üzgün bana geldiler:

- Haklıymışsın, hata ettik, dediler. Ama Türkiye böylesi karanlık günlerden geçerken Dino'dan böylesi bir tavır asla beklemiyorduk.

Bu can sıkıcı olayın geçtiği günlerde Melina Mercuri'den haber geldi. Yakında Türkiye'ye gidiyormuş. Görüşmek için eşi Jules Dassin'in Rue de Seine'deki bürosunda randevu verdi.

Coşkulu Melina'nın aksine Jules Dassin son derece kasıntıydı. Türkiye konusunda da herşeyi iyi bilir havalardaydı. Bir ara "Paris'teki TKP temsilcisi" Abidin Dino ile dostluğundan bahsetti. Oysa ne Paris'e gelmeden önce son kez görüştüğüm Yakup Demir, ne de yakınlarda görüştüğüm FKP uluslararası ilişkiler sorumlusu Elie Mignot Paris'te bir TKP temsilciliğinin varlığından bahsetmişlerdi. Zaten Çekoslovakya Olayları'ndan sonra TİP'teki bölünmede Aybar'ın yanında aldığı tavırdan ötürü kendisinin tamamen Sovyet çizgisindeki TKP'yi temsile devam ediyor olması olanaksızdı. Kaldı ki o günlerde Almanya dışındaki tüm metropoller gibi Paris'te de TKP adına pek faaliyet de yoktu.

Ayrılırken Melina'ya Türkiye'den getirmesini istediğimiz şeylerin bir listesini verdik. Çok özel bazı belgelerin

yanısıra Ankara, İstanbul ve İzmir kentlerinin en son telefon rehberlerini de getirmesini istedik. Bunlar Türkiye ile iletişim için son derece önemli kaynaklardı.

Telefon konuşmalarının sağlıklı olması için Melina bir de kod tesbit etmişti:

- Sizi aradığımda görüşmemiz için sakıncalı bir durum varsa "Never on Sunday!" deyin. Ben sizi bir süre sonra tekrar ararım...

"Never on Sunday", yani "Pazarları Asla", Melina'nın Jules Dassin'le birlikte çevirdiği ünlü filminin adıydı.

Fahrettin Petek'le dostluğumuz sıcak bir şekilde gelişirken, sevgili eşi Neriman Hanım'ı ve kızları Gaye'yi de tanımak olanağı bulduk. Neriman Hanım, siyasal sürgünün acısını çeken kadınların müstesna bir temsilcisiydi. Paris'te çok ağır koşullarda eşine destek olmuş, tek çocukları olan Gaye'yi en iyi şekilde yetiştirmişti. Bir süre sonra aileye, Türkiye'den gelen çok sevdiğimiz bir dostumuz da katılmıştı: Gaye'nin eşi Jak Şalom.

İstanbul'daki *Sinematek Derneği*'nin temel direklerinden biri olan Jak, Türkiye'de koşulların ağırlaşmasından sonra geldiği Paris'te, Henry Langlois'nın yönetimindeki Fransız Sinemateki'nde çalışıyordu.

Jak, o zor koşullarda, belli riskleri de göze alarak, Türkiye'deki baskılar üzerine Hollanda'da organize edilen bir konferansa katılmakta tereddüt etmedi.

Türkiye dışında ilk coşkulu 1 Mayıs'ı Paris'te yaşadık. *Fransız Komünist Partisi*'nin hâlâ güçlü olduğu, hattâ Sosyalist Parti'yle birlikte iktidara hazırlandığı günlerdi.

Bizi en çok duygulandıran olaylardan biri de, 1 Mayıs günü dostların, sevgililerin birbirlerine küçük de olsa bir buket müge götürerek bayramlarını kutlamalarıydı. O gün dostlarımızdan kaç buket müge aldık hatırlamıyorum, o çaresizlik ortamında her buketçik bize büyük moral veriyordu.

Unutmadığım bir şey de, aramızdaki iletişimde güvenlik açısından mutlaka takma adlar kullanılmasını karar-

laştırdığımız gün, Necmiye Alpay "Benim adım Müge olsun" demiş ve iki yıl süreyle adı bizim için hep Müge kalmıştı...

*

O günlerde tüm dikkatler Türkiye'de idamların infaz edilip edilmeyeceğine odaklanmıştı. Kızıldere ve Sofya'ya uçak kaçırmayla doruk noktasına ulaşan "idamları önleme girişimleri" bir sonuç vermedi, Deniz, Yusuf ve Hüseyin 6 Mayıs 1972 sabahı idam edildiler.

İdam öncesi ulaşabildiğimiz tüm radyoları izliyor, üç canın kurtulduğuna dair mucizevi bir haber bekliyorduk.

Bu arada, ilginç bir gelişme oldu. Sosyalist ülkelerin Türkçe yayınları genellikle Türkiye'deki devrimci direnişe pek sıcak bakmaz, "barış içinde bir arada yaşama" politikasına uygun olarak Ankara'daki iktidarları, ne olurlarsa olsunlar, rahatsız etmemeye dikkat ederlerdi.

4 Mayıs'ta bir grup genç Sofya'ya uçak kaçırdığında, Sofya Radyosu'nun Türkçe yayınlarında olay alışılmışın dışında son derece ayrıntılı veriliyor, havaalanında röportajlar yapılıyor, uçağı kaçıranların Deniz'lerin serbest bırakılması dahil tüm devrimci istemleri tekrar tekrar veriliyordu.

6 Mayıs sabahı da aynı radyoda bir kadın spiker Deniz'lerin asıldığı haberini hıçkırarak duyuruyor, ardından Bulgaristan tarihinde faşistler tarafından öldürülen devrimcilerle ilgili anekdotlar anlatıyordu.

Deniz'lerin idamı, sadece Türkiye'deki devrimci mücadeleye "iyi komşuluk ilişkileri"ni bozmamak gerekçesiyle mesafeli bakan sosyalist ülkelerde değil, Türkiye'deki rejim konusunda yaptırımcı tavır almaktan kaçınan Avrupa Konseyi'nde de bir hareketlenme sağladı. O güne kadar, AKPM'nin Yunanistan'daki albaylar rejimine karşı en sert tavrı almış olan üyeleri dahi, Türkiye'deki rejime hayırhah bakmaya devam ediyordu.

Örneğin, Yunanistan'ın konseyden atılması için en

büyük mücadeleyi vermiş olan Hollandalı parlamenter Van der Stoel, 10-12 Nisan 1972 tarihlerinde Türkiye'ye yaptığı ziyaretten sonra, özellikle CHP'li parlamenterlerin etkisiyle konseye şöyle bir rapor sunabiliyordu:

"Demirel'e göre eninde sonunda mutlaka genel seçim olacak ve durum normale dönecek... İnönü ve Ecevit de aynı görüşü paylaştılar, ordunun ülkeyi yönetebilecek güçte olmadığını söylediler... Prof. Alacakaptan'a bugünkü 'terörist' avının solun sempatizanlarını da vurma tehlikesi taşıyıp taşımadığını sordum. Alacakaptan bu soruma 'Hayır!' diye cevap verdi. Türkiye'deki rejimin bir albaylar rejimi olmadığına inandığını söyledi... Bence de Türkiye'yi Avrupa camiasından izole ederek yalnız bırakmak gibi bir fikri benimsemek ya da benimsetmek doğru değildir. Türkiye için tek çıkış yolu Ecevit yönetimindeki CHP'nin desteklenmesidir..."

İşi gereği gittiği her ülkede gerek medya ile, gerekse siyaset adamlarıyla ilişki kuran Mekin Gönenç, 9 Mayıs'ta La Haye'de Hollandalı genç senatör Piet Dankert'le görüşerek Van der Stoel raporunu uzun uzun tartıştı.

Dankert aynızamanda, *Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi* (AKPM)'nin Siyasal İşler Komitesi üyesiydi. Kendisi daha önce bir grup Avrupalı parlamenterle Ankara'ya giderek Başbakan Ferit Melen'i ve Adalet Bakanı Suat Bilge'yi işkenceler ve siyasal dâvalar konusunda sıkıştırmış, fakat her ikisi de büyük bir pişkinlikle tüm iddiaların yalan olduğunu, aşırı sol çevreler tarafından kasıtlı olarak uydurulduğunu söylemişler, yine de bu konuda ciddi bir araştırma yaptırtmaya söz vermişler.

Aradan uzun süre geçtiği halde bu sözün arkası gelmediği için Dankert Cunta yönetiminin temsilcilerini doğrudan doğruya Strasbourg'ta, Avrupa Konseyi çatısı altında sıkıştırmakta kararlıydı, bunun için de bizden kendisine mümkün olduğu kadar fazla, inanılırlığı tartışma götürmeyecek belgeler sağlamamızı istiyordu.

O sıralarda bir yandan Faruk Pekin, öte yandan Dr.

Gençay Gürsoy aracılığıyla bize ulaştırılan işkence belgeleri ve dâva dosyaları hayli artmıştı.

AKPM'nin bir hafta sonra Strasburg'ta yapacağı toplantıya yetiştirilmek üzere İnci'yle birlikte gece gündüz belge seçme, çevirme ve çoğaltma çalışmasına girdik. Paris'teki diğer arkadaşlar da okul ve iş zamanlarından fedakârlık yaparak bize elveriyordu. 17 Mayıs'ta Mekin ve eşi Güneş'le birlikte Strasbourg'a gittiğimizde arabanın bagajı tıkabasa belge doluydu.

Başta Turhan Feyzioğlu olmak üzere Türk parlamenterlerin beni tanıması ihtimali yüksek olduğundan, ben Konsey binasına girmek yerine, Güneş'le birlikte o binanın biraz uzağındaki bir bowling salonunun kahvehanesine yerleştim.

Mekin Konsey binasında Piet Dankert'i ve onun ismini verdiği İngiliz, Danimarkalı, İsveçli, Norveçli, Belçikalı diğer parlamenterleri arka arkaya Bowling salonuna getiriyordu. Kendilerini Türkiye'deki durum hakkında birlikte bilgilendiriyor, belgeler veriyorduk. Aralarında sadece sosyal demokratlar değil, muhafazakâr ya da liberal partilerin üyeleri de vardı.

Hemen hemen hepsi anlattıklarımızı dikkatle dinliyor, sorular soruyor, Türkiye sorununu sonuna kadar takip edeceklerini söyleyerek bundan sonra sağlayacağımız belgeleri kendilerine iletmek üzere özel adreslerini veriyorlardı.

İlginçtir, liberal ve muhafazakâr milletvekillerinin hepten olumlu yaklaşımlarına karşılık, Avusturyalı bir sosyaldemokrat milletvekili, anlattıklarımıza anti-komünist bir histeri içinde tepki göstermişti:

- Ne yani? Türkiye'de baskı görenler komünistler değil mi? Biz de Avusturya'da diğer partilerle işbirliği yaparak komünistlerin çanına ot tıkadık.

Akşam üzeri yaptığımız ortak bir değerlendirmede Dankert, diğer milletvekillerinin de verdiğimiz bilgiler ışığında daha duyarlı hale geldiklerini, ama çoğunluğun önyargılı olduğunu, üstelik Türk Devleti'nin Türkiye'ye davetler

de dahil tüm propaganda olanaklarını kullanarak bunları etkilmeye devam ettiğini söyledi.

Nitekim AKPM, sırf Ankara'yı memnun etmek için Mayıs 1972 birleşiminin son oturumunda yine uzlaşmacı bir tutumla meclis başkan yardımcılığına Türk delegasyonunun en militarist üyelerinden Turhan Feyzioğlu'nu seçmekte bir sakınca görmeyecekti.

- Bir kritik nokta daha, dedi Dankert. Avrupa Konseyi Yunanistan'ı üyelikten dışladı, ama sonra üyelerin çoğu bu nedenle Yunan rejimini baskı altında tutma olanağının kaybolduğunu düşünerek Türkiye'ye karşı aynı dışlama yöntemini kullanmakta tereddüt ediyorlar.

Biz ısrar ettik:

- Bir sonuca ulaşılamasa da Türkiye'nin durumunun bu uluslararası kuruluşta ve diğerlerinde gündeme girmesi, enine boyuna tartışılması önemli bir kazanım olur.

- Ben elimden geleni yapacağım, diye söz verdi. Yeter ki siz *File On Turkey* (Türkiye Dosyası)'nı sonbahardan önce yetiştirin.

*

Bu aşamada *Amnesty International* örgütüyle de, özellikle işkence belgelerini değerlendirme konusunda çok sıkı bir işbirliğine girdik. İsveç'teyken yakın dost olduğumuz gazeteci Thomas Hammarberg AI'nin İsveç sorumlusuydu. Thomas, yıllarca sonra Avrupa Konseyi'nin İnsan Hakları Komiserliği'ne kadar yükselecek inanmış bir insan hakları militanydı.

Paris'te ise AI'nin Fransa sekreteri Marie-Josée Protais... İşkence belgelerinin çevirilerini götürüp teslim ederken dost olduğumuz Marie-Josée Paris'te birçok sorunumuzun çözümüne de yardımcı oluyordu. Kitap dizgisi için mumlu kağıt, baskı için teksir makinesi, kağıt ve mürekkebi o sağlıyordu.

Kitabın dizgisi konusunda en büyük teknik yardımı Pablo'dan gördük. Bize küreli bir IBM makine buldu. Aslında makineyi Yunanlı direnişçiler kullanıyor, bazen başka ülkelerden devrimcilere de ödünç veriyorlardı. Ama Türkiye sorunu ivedilik ve öncelik kazandığından makineyi iki ay süreyle bizim günboyu kullanmamıza evet demişlerdi.

Sabahın köründe kalktıktan sonra ben evde tercüme yapmaya ve metin yazmaya koyulurken, İnci birkaç metro aktarması yaparak Paris'in güneyinde bir yerlere gidip IBM'de mumlu kağıt üzerine dizgi yapmaya başlıyor, mizanpajlı, çerçeveli ve resimli sayfaların orijinalini beyaz kağıt üzerinde hazırladıktan sonra bir başka yerde elektrostensile çekiyordu.

Özellikle mumlu kağıda kitap dizgisi yapmak son derece zahmetli bir çalışmaydı, hele metinler ana dilinden başka bir dildeyse... Dizdiği mumlu kağıtları akşam bana getiriyor, ben okuyup hataları işaretledikten sonra ertesi gün önce onları kırmızı korrektörle kapatıp yeniden diziyor, bazen tüm sayfayı yeniden dizmesi gerekiyordu. Bu yüzden İnci her akşam gözlerine ağrılar saplanmış, bitkin perişan dönüyordu.

Hafta sonları ise Marie-Josée'nin önceden ayarladığı bazı bürolarda İnci kitap sayfalarının baskısını yapıyordu.

Bizim o sıradaki derdimiz kitabı Konsey toplantısına yetiştirmekti. Kaldı ki, bu ilk aşamayı başardıktan sonra geldiğimiz gibi illegal yoldan Türkiye'ye dönüş yapma kararlılığımızı koruyorduk. Ayrıca, bu yoğun çalışmalar sırasında İstanbul'da, *Ant*'ta çalışan arkadaşlar arasında çıkan bir takım sorunlar nedeniyle, kitabı çıkartıp Avrupa Konseyi'ne ilettikten sonra herşeyi göze alarak duruma bizzat el koymak için bir an önce illegal yoldan Türkiye'ye dönmeyi düşünüyorduk.

Kitap çalışmaları, mumlu kağıda dizgiler, belge toplamalar, kişisel temaslar, toplantılar Rue Dulong'taki küçücük odadan rahat yürütülemiyordu. Ne kadar zor koşullarda çalıştığımızı gören Maria bir gün müjdeyle geldi:

- Size bu akşam önemli bir misafir getiriyorum: Henrik

Liljegren... Kendisi Paris'teki İsveç Elçiliği'nin müsteşarıdır. Yunanistan'ın Avrupa Konseyi'nden atılması çalışmalarına büyük yardımı olmuştu. Çevresi son derece geniş, size diğer ülkelerde de birçok bağlantılar sağlayabilir.

Ardından daha önemli haberi ekledi:

- Kendisi yakında bir iki aylığına yaz tatiline gidecek. Yokluğunda dairesini güvenilir kişilere emanet etmek istiyor. *Türkiye Dosyası*'nı ne güç koşullarda hazırlamakta olduğunuzu biliyorum. Oraya yerleşir, daha rahat çalışırsınız. Kira da ödemeyeceksiniz.

Bu gerçekten bizim için bir mucizeydi. O akşam bizim evde tanışıp birlikte yemek yedikten sonra, Henrik bir diğer akşam bizi kendi evinde bir toplantıya çağırdı. Maria dışında, Breyten Breytenbach ve Vietnamlı eşi, ABD'li muhalifler, çeşitli ülkelerden daha başka kişiler vardı.

O akşam *Türkiye Dosyası*'nın hazırlanması için bize dil ve teknik destek konusunda yardım edecek bağlantılar kurduk. Henrik Liljegren tatile çıktıktan sonra da evine yerleştik.

Yıllarca sonra bir Türk bayanla evlenecek ve Ankara'da İsveç'in büyükelçiliğini yapacak olan Henrik'in evi Etoile Meydanı'na açılan Victor Hugo Bulvarı'nın üzerinde lüks bir daireydi. Salonu o denli genişti ki, yazı makinelerimizi, belgelerimizi ve kişisel eşyamızı taşıdıktan sonra ilk işim salonda dakikalarca volta atıp bacaklarımı açmak oldu. Önümüzde dolu dolu iki ay vardı. *Türkiye Dosyası* bu iki ay içinde dizilmiş, basılmış ve ciltlenmiş olarak Avrupa Konseyi'ne sunulmaya hazır hale getirilmeliydi.

Henrik'in evinde de sabahın köründe kalktıktan sonra ben evde tercüme yapmaya ve metin yazmaya koyulurken, İnci birkaç metro aktarması yaparak Paris'in güneyinde bir yerlere dizgi yapmaya gidiyordu. Ben yazdığım metinleri belli bir saatte Breyten'e ve *Kara Panter* militanlarına ileterek İngilizcesini düzelttiriyordum

Akşamları ise genellikle direniş grubu toplantıları ya da temaslar vaktimizi alıyordu.

İnci'nin dizgi işleri giderek daha yoğunlaştığından kitabın baskısı konusunda alternatifler bulmak gerekiyordu. Bu konuda Ataol ve Feridun inisiyatif aldılar, tanınmış bir Türk ressamının yağmurlu havalarda damı akan resim atölyesine bir teksir makinesi yerleştirerek baskının bir kısmını orada gerçekleştirdiler.

O günlerde Ataol'la dostluğumuz daha da derinleşmişti. Direniş çalışmaları dışında Ataol büyük bir tutkuyla Mustafa Suphi destanını yazıyordu. TKP'nin kurucusu olan ve daha sonra Karadeniz'de yoldaşlarıyla katledilen Mustafa Suphi, benim için de yaşamı ve kavgası mutlaka günümüz kuşaklarına tanıtılması gereken bir düşünür ve siyasal liderdi. *Ant*'ta Mustafa Suphi'yle ilgili inceleme ve makaleler yayınlamıştım.

Her buluşmamızda Ataol yazmakta olduğu *Mustafa Suphi Destanı*'ndan pasajlar okuyor, üzerinde konuşuyorduk. Bana göre, eğer Cunta yönetimi yıkılabilir, Türkiye yeni bir demokratikleşme sürecine girerse, bunun tüm Avrupa Konseyi ülkelerinde olduğu gibi legal bir komünist partinin varlığı da garantilenerek gerçekleştirilmesi gerekirdi. Komünist partisi olmayan ve Kürt halkının, azınlıkların haklarını tanımayan bir rejimin Avrupa Konseyi'nde Türkiye'nin yerinin olmaması gerekirdi.

Komünist Partisi tabusunun yıkılabilmesi için Ataol'u *Mustafa Suphi Destanı*'nı bir an önce bitirmesi için teşvik ediyordum.

Paris'e yaz tatilinin gelmesi Ataol'a da kısa bir süre için bile olsa daha rahat çalışma ortamı sağlamıştı. Paris'te konforlu ya da lüks evlerde, apartımanlarda oturanların yaz tatili geldiğinde sayfiye yerlerine ya da başka ülkelere giderken en büyük kaygısı yokluklarında evlerini emanet edebileceklerini birini bulmaktı.

Ataol'un şansına da oldukça konforlu bir daire düşmüştü.

Sabahları bana telefon eder, büyük bir keyifle:

- Şimdi *croissant*'ımı yiyip, kahvemi içtim. Hava da güzel, destanı yazmaya devam ediyorum. Sizden ne haber? derdi.

Eğer İnci'nin baskısıyla tek başına başedemeyeceği kadar sayfa birikmişse, destanı bırakır, mumlu kağıtları alıp baskıya devam için resim atölyesine koştururdu.

*

Türkiye Dosyası'nın hazırlığında en önemli sorunlardan biri kitaba birtakım belgesel fotoğrafların ofset baskılı sayfalar halinde eklenmesiydi. İnci o sayfaları çoktan hazırlamış, ben de resimaltı projelerini İngilizce olarak kağıda dökmüştüm. Ama Paris'te ofset baskı yaptırmaya maddi olanağımız yoktu.

Tam da o günlerde Şili'deki misyonları sona eren Karabuda'lar bir hızır gibi imdadımıza yetiştiler.

İsveç'e döneceklerini haftalarca önceden bildirmişlerdi. Allende'nin belli konularda yeterince cesur davranmamasından, ABD yetiştirmesi generallere fazla bel bağlamasından şikayetçiydiler. Allende'nin solundaki grupların, özellikle MIR'in de görüşlerini yakından izleyen Ayperi bize nefis bir analiz yollamıştı. Adeta Şili'de yaklaşan Amerikancı darbenin sinyallerini veriyordu. Büyük ölçüde karamsardı.

Karabuda'lar İsveç'e döndükten kısa bir süre sonra orada çok kalmadan Paris'e geldiler, doya doya hasret giderdik. Türkiye'de neler olmakta, Şili'de neler olmakta... Çoğunca da Baba Martinez'in evinde saatlerce sohbet...

İsveç'e tekrar gittiklerinde Thomas Hammarberg'le de ilişki kurarak hemen *Türkiye Dosyası*'nın hazırlığı için seferber oldular. Kitabın resimli sayfalarının ofset basımı için bir fon buldular, Barbro resimaltlarını adam etti. Ofset çalışmalara nezareti ise Arslan Mengüç üstlendi.

Yaz ayları bu tempoda çok hızlı geçti. Henrik tatilden gelmiş, biz de yeniden Rue Dulong'taki stüdyomuza sıkışmıştık.

Bu arada Maria Becket *Demokratik Direniş* adına ilk doğrudan ilişkileri kurmak üzere bir turist gibi Türkiye'ye gitti. Bir süre Kuşadası'nda tatil yapıyormuş gibi göründükten sonra İstanbul'a geçti, verdiğimiz isimlerle görüştü, Avrupa'da yürütülecek kampanya için gerekli birçok yararlı bilgileri getirdi. Bu ilişkilerin kurulmasında bir yandan Faruk Pekin, öte yandan Gençay Gürsoy aracılığıyla bağlantı kurduğumuz Onat Kutlar büyük rol oynadılar. Maria'nın Çiğdem'le de görüşmesi gerekiyordu. Ne ki randevudan birkaç gün önce, 28 Temmuz 1972 günü İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı üç binden fazla polisi seferber ederek aralarında *Yöntem*'in de bulunduğu tüm ilerici yayınevlerine baskın yaptırmış, kızkardeşim Çiğdem de dahil 30'dan fazla yayıncıyı tutuklamıştı. Maria bu yüzden Çiğdem'le görüşememişti.

Bu haberi aldıktan sonra hıncımız daha da artmıştı. Paris'te teksir basımlarına daha da hız verdik. İsveç'te basılan ofset sayfaların bir an önce Paris'e getirilmesi ve tüm sayfaların birlikte harmanı yapılarak kitabın artık cilde gönderilmesi gerekiyordu.

Ofset sayfaların Paris'e gelişi ve bize ulaşması, gerçekten aksiyon filmlerine konu olacak gerilimdeydi.

Güneş basılı sayfaları birkaç bavula yüklemiş, Stockholm'den Paris'e ilgisiz bir turist gibi geliyordu. Paris'in Le Bourget Hava Alanında sabırsızlıkla Güneş'i bekliyorduk. İllegal olduğumuz için de ortalıkta pek görünmüyor, bir kenarda pusuya yatmış, olayı uzaktan izliyorduk.

Uçak indikten sonra yolcular pasaport kontrolundan geçmeye başladılar. Sevgili Güneş üstlendiği misyonun heyecanıyla son derece sinirli, sigara üstüne sigara yakıyordu.

Ve de olan oldu. Bagaj kontrolunda hayli ağır çeken bavulların basılı sayfalarla dolu olduğu görülünce Fransız polisi tüm bagaja elkoydu. Kimliğini tesbit ederek Güneş'i serbest bıraktılar, ama bagajlardaki basılı kağıtların güvenlik birimlerince kontroldan geçirileceğini bildirdiler.

Ertesi gün Güneş Stockholm'e döner dönmez Avukat

Lafue Verone'u aradık. Derhal müdahale etti, bunların bir ülkenin özgürlük mücadelesi için yaşamsal belgeler olduğunu vurgulayarak bavulları serbest bıraktırdı. Ofsette basılmış sayfaları bizzat kendisi arabasıyla alıp bize teslim etti.

Türkiye Dosyası'nın yayını için artık hiçbir engel kalmamıştı.

*

Dosyanın yayınının, o zamana kadar devlet olanaklarıyla dış dünyayı olabildiğince aldatan Türk hariciyesi için gerçekten ağır bir darbe olacağı belliydi. Nitekim kitabın hazırlığını bir yerlerden öğrenmiş olmalı ki, Dışişleri Bakanlığı 26 Eylül 1972'de tüm hariciye teşkilatına yayınladığı genelgede şöyle diyordu:

"Avrupa camiasına dağıtılması tasarlanan kitap genellikle 12 Mart'tan sonra tutuklanan Marksist-Leninist militanlara yapılan sözde işkenceleri fotoğraflarla canlandırmaktadır. Basımı gizlice Fransa'da yapılacaktır. Bu faaliyete Almanya, Hollanda, Danimarka ve İsveç'te bulunan bazı komünist kişiler işbirliği yapmak suretiyle katılmaktadırlar.

"Bu haberin ilgili makamlarımızca değerlendirilmesinden şu sonuçlar istihraç edilmektedir:

"a) Yurt dışında bulunan Türk komünistler Moskova paralelindeki yabancı komünistlerden de destek görmek suretiyle Almanya, Danimarka, Hollanda, İsveç ve Fransa mihveri üzerinde bir organizasyon kurmuşlardır.

"b) Yarı resmi de olsa İsveç'in bu konuda yardımı büyüktür.

"c) Daha başka yeni planlar peşinde olan bu organizasyon Türkiye ile irtibattadır. Organizasyonun beyni çok muhtemelen Paris'tedir.

"d) Henüz kuvvetli delil ve emareleri bulunmamakla beraber Doğan ve İnci Özgüden bu faaliyetin içindedirler.

"Bilgi edinilmesini, bu ve buna benzer propaganda

faaliyetlerinin imkan nisbetinden yakından takibiyle derlenebilecek bilgilerin mütalaalarıyla birlikte bakanlığımıza muntazaman ulaştırılmasının teminini rica ederim."

Genelge hariciyedeki sol sempatizanı birisi tarafından bize ulaştırıldıktan sonra çalışmalarımızda daha dikkatli olmamız gerekiyordu. Avrupa'daki illegal varlığımız tesbit edilmişti, kitabın yayınını bir an önce gerçekleştirmeliydik.

İsveç'ten gelen fotoğraflı sayfalarla teksir makinesinde basılmış sayfaların harmanını tüm arkadaşların elbirliğiyle yapıp kitabı ciltçiye verdik. Ciltçiden çıkar çıkmaz da uluslararası sivil toplum örgütlerine, *Amnesty International*'e, hukukçu örgütlerine, insan hakları derneklerine, medyaya postaladık.

Önemli olan, asıl hedefi vurmak, yani Türkiye sorununu Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin gündemine sokturabilmek, kısa zamanda ciddi bir değişim sağlanmadığı takdirde tıpkı Yunanistan gibi Türkiye'nin de Avrupa Konseyi üyeliğinden çıkartılmasını sağlayabilmekti.

Mekin de ben de Avrupa'da ilişki kurabildiğimiz ve mücadelemizi destekleyeceğine inandığımız AKPM üyesi parlamenterleri gerek Konsey toplantıları sırasında, gerekse kendi ülke parlamentolarında tek tek ziyaret ederek *Türkiye Dosyası*'nı ve daha güncel olan yeni işkence, duruşma belgelerini kendilerine iletiyorduk.

Mekin ayrıca Kasım ayından itibaren *Nadas (The Fallow)* adında 15 günlük İngilizce bir haber bülteni yayınlayarak son gelişmeler konusunda ilişkide bulunduğu Avrupalı şahsiyetleri ve medyayı bilgilendiriyordu.

Bu arada *Amnesty International* da Türkiye'ye zaman zaman gözlemci göndererek işkence uygulamaları konusunda raporlar yayınlıyordu.

Türkiye Dosyası'nın yayınından sonra Hollandalı Parlamenter Piet Dankert Türkiye sorununu Ekim 1972'de AKPM'nin 24. Olağan Oturumu'nda gündeme getirdi. Yaptığı konuşmada şöyle diyordu:

- Uluslararası medya uzun süredir Türkiye'de geniş çapta bir işkence uygulaması bulunduğunu bildiriyor. Bana ulaştırılan işkence belgeleri, mahkeme ifadeleri, fotoğraflar ve hattâ gizli belgeler, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi'ni zaman zaman değil sistematik biçimde ihlal ettiğini ortaya koymaktadır. Kendilerine güven duyduğum gazeteciler, Türkiye'de birbuçuk yıl içinde 2000'i aşkın kişinin işkenceden geçirildiğini bildiriyor. İhlaller bununla da kalmıyor. Sözleşme'nin 7. Maddesi de defalarca çiğnenmiş bulunuyor. Yazarlar, aydınlar, sanatçılar ve siyaset adamları sıkıyönetim ilan edilmeden önceki döneme ait yazılarından, konuşmalarından ve faaliyetlerinden dolayı kovuşturulup mahkum ediliyor. Konsey Türkiye sorununu ciddi şekilde ele almalıdır.

Norveçli parlamenter Liv Aasen ve İngiliz parlamenter Frank Judd da, Dankert'ın çıkışını destekliyorlardı.

Bu eleştiriler karşısında başta Turhan Feyzioğlu olmak üzere Türk delegasyonu çılgına dönmüştü. Tüm bu iddiaların komünistler tarafından uydurulduğunu söyleyerek Cunta rejimini savunmaya çalışıyorlardı. Feyzioğlu konuşması sırasında benim ve İnci'nin isimlerini de vererek Türkiye'nin uluslararası bir komplo karşısında bulunduğunu söylemişti. Avrupalı parlamenterlerin anlattığına göre, genel kurulda Feyzioğlu öylesine bir stress yaşıyordu ki, ikide birde salondan çıkarak terden sırılsıklam olan gömleğini değiştirmek zorunda kalıyordu.

Sonuçta sorunun üç ay sonra yapılacak Siyasal İşler Komitesi'nde ayrıntılı olarak görüşülmesi kararlaştırıldı.

Ankara rejiminin en ateşli savunucusu o sırada İngiliz hariciyesiydi. İngiliz parlamenter Frank Judd daha sonra konuyu Avam Kamarası'na getirdiğinde, zamanın Dışişleri Bakanı Sir Alec Douglas-Home, bizim yayınladığımız *Türkiye Dosyası*'nı elinde sallayarak,

- Böyle bir kitap olsa olsa ancak Moskova'da bastırılıp Avrupa'ya sürülmüş olabilir, diye hezeyan kusacaktı.

Oysa, daha önce de anlattığım gibi, kitap Paris'te son derece zor koşullarda ilkel olanaklarla dizilip, ya damı akan garajdan bozma bir ressam atölyesinde ya da *Amnesty International*'in Paris bürosunda teksir makinesiyle basılmıştı. Zaten sosyalist ülkelerden de, onların çizgisindeki TKP'den de bu konuda herhangi bir destek istemiş değildik.

Yakup Demir'le görüşmemizde kendisinden tek isteğimiz, ikimiz adına doğru dürüst yapılmış, ayrı ayrı seyahat edebilmemizi mümkün kılacak birer pasaport sağlamaları olmuştu. Ama üzerinden neredeyse bir yıl geçtiği halde söz verilen pasaportlar da hâlâ gelmemişti.

AKPM'nin fırtınalı toplantısından sonra Piet Dankert'le uzun bir görüşmem oldu. İnci'yle benim geleceğimiz konusunda endişeleri vardı.

- Biliyorum, ilk fırsatta Türkiye'ye geldiğiniz gibi gizlice dönebilmek için legale çıkmak istemiyorsunuz, dedi. Ama Avrupa Konseyi'nde Turhan Feyzioğlu sizin Avrupa'da gizlice faaliyet gösterdiğinizi açıkladı. Türk istihbaratı muhakkak ki peşinizdedir. Bu açıklamadan sonra Avrupa polisi de sizin yerinizi tesbit edip başınızı derde sokabilir. Kendinizi iki tehdit arasında daha fazla tehlikeye atmayın. Türkiye'de devlet terörüne hedef olmuş gazetecilersiniz. En kısa zamanda demokratik bir ülkeden sığınma talep edin. Hollanda da olabilir, olursa ben sizi desteklerim.

Gösterdiği dayanışma için kendisine teşekkür ettim.

- Arkadaşlarla bu konuda bir değerlendirme yapmamız gerekir. Türkiye'ye de sormak zorundayım. Ama her halükârda halen üzerinde çalıştığımız bir başka temel belgeyi Avrupa Konseyi'nin Ocak 1973 toplantısına yetiştirmeliyiz.

Gerçekten de o günlerde İnci *Türkiye Dosyası*'nın yorgunluğunu atmadan bir yıldır iğneyle kuyu kazar gibi hazırladığı "insan avı" kartoteklerini yeniden elden geçirip güncelleyerek ayrıntılı bir katalog hazırlamaktaydı. Katalog'ta darbe kurbanlarının isimleri ve meslekleriyle birlikte, arama listesine kondukları, gözaltına alındıkları, mahkeme

kararıyla tutuklandıkları, yargılanmaya başladıkları, mahkum oldukları veya tahliye edildikleri tarihler veriliyordu.

162 sayfalık büyük boy kitap, *Demokratik Direniş* adına genişçe bir sunuş yazısıyla *Man Hunts in Turkey* (Türkiye'de İnsan Avı) adı altında Kasım 1972'de yayınlandı. Bu defa baskı için gerekli kağıtların tamamını ve teksir makinesini *Amnesty International*'in Fransa Temsilcisi Marie-Josée Protais sağlamıştı.

*

O günlerde Paris'te hoş bir sürprizle karşılaştık. Bir ara TİP Genel Başkanlığı yapmış olan Kürt dostumuz Avukat Mehmet Ali Arslan... O da darbeden sonra Türkiye'den ayrılmış, ama illegalde kalmayıp Paris'te derhal siyasal sığınma almıştı.

Kendisiyle zaman zaman buluşuyor, sabahlara kadar sohbet ediyorduk. Kürt halkının sorunları ve istemleri, kültürel zenginliği konusunda kendisinden çok şey öğrendik. Bir de Ermenistan Radyosu'nun Kürtçe yayınlarından kaydedilmiş birçok Kürtçe müzik bandı getirmişti. Sohbet sırasında da bol bol onları dinliyorduk.

Dankert'in uyarılarından kendisine bahsettiğimde, hem bir hukukçu, hem de sosyalist bir Kürt direnişçisi olarak, illegaliteye artık bir son vermemizi, aksi halde Türkiye'de olduğu gibi Avrupa'da da mücadele yürütme olanağından yoksun bırakılabileceğimizi söylüyordu.

Bu konuşmadan birkaç gün sonra bir akşam eve girerken kapıcı bizi kenara çekti:

- Bugün iki acayip tip, binada Türk oturup oturmadığını sordular. Bence bunlar Türk istihbaratından geliyorlardı. Binada Türk falan olmadığını söyleyip savdım. Aman giriş çıkışlarınızda dikkatli olun, başınızı derde sokabilirler, diye uyardı.

Belli ki çember gittikçe daralıyordu. Güvenlik önlemlerimizi arttırdık, binaya giriş çıkışlarımızı, bizi ziyaret edeceklerin gelişlerini belli kurallara bağladık.

Geleceğimizle ilgili kesin bir karar verebilmek için daha önce kaldığımız ülkelerdeki diğer arkadaşlarla da görüşmeliydik. Paris'te Rue Dulong'ta kaldığımız evi terkedeceğimizi ev sahibine bildirdik ve yine uyduruk aile pasaportumuzla uzun bir seyahata çıktık. Belçika, Hollanda, Almanya, Danimarka, İsveç ve taa Norveç... Oslo'da Dr. Gencay Gürsoy'la özellikle Türkiye bağlantıları ve yeni belgelerin gelişini organize etme konusunda uzun uzun görüştük.

Gittiğimiz her ülkede, Türkiye komiteleri girişimleri vardı. İsveç'te Karabuda'lar, İlhan Koman, Arslan Mengüç, Thomas Hammarberg, Krister ve Gertrude Gidlund Türkiye Komitesi'ni geliştirmek için yoğun bir çaba içindeydiler. Kendisiyle ikinci kez uzun uzun görüştüğümüz *İsveç Yazarlar Birliği* Başkanı Per Wästberg de komiteye destek oluyordu.

Stockholm'de İlhan Koman'ın ev olarak kullandığı teknede Karabuda'larla birlikte geçirdiğimiz nefis geceyi hiç unutamıyoruz. Hele o sıralarda Türkiye'de büyük ün yapan Selda Bağcan'ın kasetten dinlediğimiz çığlık çığlığa hapishane türkülerini...

Seyahat sırasında Danimarka parlamentosunda görüştüğümüz milletvekilleri ve gazeteciler de bu ülkede siyasal sığınma istememiz konusunda ısrar ettiler. Ama Kopenhag'ın Paris ve Brüksel gibi uluslararası merkezlere uzaklığından dolayı tereddütteydik. Sonuçta tekrar Paris'e dönerek orada bir süre daha illegalde kalma olanaklarını zorlamağa karar verdik.

Almanya'dan geçerken Doğan Kekevi'nin aracılığıyla Köln'de Heinrich Böll ile Türkiye'deki durum üzerine ayrıntılı bir görüşme yaptık. Günther Grass'la ve Türkiye'deyken *Havana Duruşması* adlı kitabını yayınladığımız Hans Magnus Enzensberger'le de ilişki kurarak *Türkiye direnişiyle dayanışma komitesi* oluşturmaya söz verdi. Bir ara İngilizcesini ilerletmek için geçici olarak İngiltere'ye gitmiş olan Hakkı Keskin, ATTF eski başkanı Metin Gür ve IG Me-

tall Sendikası'nın Türk görevlisi Yılmaz Karahasan da komite girişimini destekleme sözü verdiler.

Metin Gür'ü Türkiye'den tanıyordum. *Ant*'ta Doğu Anadolu röportajlarını yayınlamıştım. Almanya'ya göçmen işçi olarak giderken orada ilişki kurmasına yardımcı olması için kendisine *Ant* adına bir basın kartı vermiştim. Gür'ün *Avrupa Türk Toplumcular Federasyonu (ATTF)* Başkanı olmasından sonra da bu örgütün ve üye derneklerinin faaliyetlerini ve bildirilerini Türkiye'de sadece *Ant* yayınlamıştı. 1971 sonrası Berlin'de karşılaştığımızda ise TKP yönetimine ağır eleştiriler yöneltiyor, Avrupa'daki göçmen kitlesi içinde yeni bir demokratik örgütlenme gerektiğini söylüyordu.

*

Rue Dulong'u terkettiğimiz için, Paris'e dönüşümüzde Lou Lam bize Croix de Berny banliyösünde bir daire ayarlamıştı. Ancak telefon bağlantısı olmayan bir yerdi. Paris merkezindeki temaslar ve toplantılar için trenle uzun bir seyahat yapmak gerekiyordu. İstasyonda indikten sonra eve giderken mutlaka ünlü Fresnes Hapishanesi'nin önünden geçmek zorundaydık.

Türkiye'den arkası kesilmeden gelen işkence ve dâva belgelerinin çevirisiyle uğraştığımız sırada günde iki kez hapishanenin önünden geçmek pek içaçıcı değildi, ama Fresnes'in ya da bir başka hapishanenin içinde olmaya göre tabii ki bin kez evlaydı.

Paris'i terkedip başka bir ülkede legale çıkmaya kesin karar vermemize, gençliğimden beri unuttuğum korkunç sıtma krizlerinin yeniden beni yatağa vurması neden oldu.

Paris'te bir toplantı sonrası İnci bir görüşme için *Amnesty International*'e gitmişti. Ben Croix de Berny'ye yalnız dönüyordum. Birden vücudum buz kesti, titremeye başladım. İstasyonda indikten sonra hapishanenin önünden geçip kendimi kaldığımız yere atıncaya kadar yolda birkaç

kez düşeyazdım. Eve vardığımda ateşim yükselmeye başladı, sürekli kusuyordum, midemde fazla bir şey olmadığından da acı safra suyu atıyordum.

Tipik sıtma kriziydi... Sıtma mikrobunun uzun yıllar vücutta gizlenebileceğini, fizik olarak zayıf düşüldüğünde yeniden saldırıya geçebileceğini bir yerlerde okumuştum. Herhalde ilk kızkardeşimi bebek yaşında öldüren sıtma bana karşı yeniden saldırıya geçiyordu.

Kendimi zar zor yatağa atıp şuurumu kaybeder gibi olduğum sırada İnci geldi. Beraber olduğumuz yedi yıldır hiç karşılaşmadığı bir durumdu. Doktor çağırmak için telefon yoktu. Çılgın gibi sokağa fırladığını hayal meyal anımsıyorum. Babası da sıtmadan çok çektiği için bu krizi iyi tanıyordu. Nihayet bir eczane bulup oradan kinin almış. Kendime ancak birkaç gün sonra gelebildim. Ama daha da halsiz ve dirençsiz düşmüştüm. Bünyesi zaten zayıf olan İnci de birçok sağlık sorunuyla boğuşuyordu, her an yatağa düşebilirdi.

Durumumuzu yeniden gözden geçirdik. Sürgüne çıkalı birbuçuk yılı geçmişti. Kağıtsız, sigortasız, güvencesiz... Üstüne üstlük, hakkımızda Dışişleri Bakanlığı genelgesinin ve Avrupa Konseyi'nde Turhan Feyzioğlu'nun provokatif demeçlerinin yarattığı tehlikeler...

Aslında, Paris'te yapılabilecek ne varsa yapmıştık. *Türkiye Dosyası* ve *Türkiye'de İnsan Avı*, Cunta rejiminin Avrupa Konseyi'nden dışlanmasına katkıda bulunacak iki temel belge olarak artık Avrupa'nın gündemindeydi.

13 Aralık 1972'de AKPM Siyasal İşler Komisyonu'nun son toplantısında Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken Türkiye'deki hak ihlalleri konusunda birçok milletvekili tarafından sorguya çekilmiş, somut belgelere dayanan sorulara yanıt vermekte aciz kalmıştı. Ertesi gün de Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi dönem başkanı olarak yaptığı basın toplantısında da bu kez Avrupalı gazetecilerin soru yağmuru karşısında neye uğradığını şaşırmıştı.

Birkaç gün sonra da, 16 Aralık 1972'de, *Amnesty In-*

ternational'in genel merkezi, Türkiye'ye gönderdiği Muir Hunter başkanlığındaki bir hukukçular heyetinin raporuna dayanarak Ankara rejimini kesinlikle sanık sandalyesine oturtan bir açıklama yapmıştı: "Kesin kanaatimiz odur ki Türkiye'de sistematik biçimde işkence uygulamaktadır ve bu uygulamaların azaldığına dair de hiçbir belirti yoktur."

Bundan sonraki çalışmalarımızı Hollanda'da legale çıktıktan sonra ya o ülkede ya da uluslararası konumu nedeniyle Brüksel'de sürdürebilirdik.

Paris'teki Türk ve Fransız arkadaşlarla da görüştükten sonra Piet Dankert'e yılbaşından sonra legale çıkmak üzere Hollanda'ya geleceğimizi bildirdik. Zaten Avrupa Konseyi'nin Türkiye sorununu yeniden tartışacağı Ocak 1973 toplantısından önce kendisiyle tekrar görüşerek yeni bilgileri aktarmak zorundaydık.

Sahte pasaportla yapacağımız bu son ülkelerarası seyahatte, özellikle Türk tarafının provokasyonlardan dolayı başımıza herhangi bir iş gelmemesi için Marie-Josée Protais ile uzun uzun görüştük. Marie-Josée yine de Fransa'ya iltica etmemizde ısrar ediyor, legale çıktıktan sonra İnci'yi uluslararası sivil toplum örgütlerinin birinde bir işe yerleştirebileceğini söylüyordu.

Fransa'yı terketme kararımızın kesin olduğunu anlayınca,

- Pekiyi, sizin bu son illegal seyahatinizde başınıza bir iş gelmemesi için ben gereken organizasyonu yapacağım. Endişelenmeyin. Ayrıntılarını sonra anlatırım. Ama Fransa'dan ayrılmadan önce sizi ailemle tanıştırmak istiyorum. Noël yemeğine bize gelir misiniz? İran'lı arkadaşım Sadık da bizimle olacak...

24 Aralık gecesi yapılan Noël kutlamalarının ertesi günü de geleneklerine bağlı aileler dostları için mükellef bir öğle yemeği organize ediyorlardı. Gittiğimizde ailenin tüm fertleri, uzak yakın, oradaydı ve gerçekten o güne kadar hiç görmediğimiz türden bir sofra hazırlanmıştı.

Marie-Josée'nin daha önceleri tanıştırmış olduğu İran'lı arkadaşı Sadık Kutbizade de oradaydı. Sadık gerçekten son derece hoşsohbet, yol yordam bilen, entellektüel bir arkadaştı. İktidardaki Pehlevi ailesinin en büyük rakibi Kutbizade ailesinin iyi eğitim görmüş çocuğuydu. Genç yaşta Şah aleyhtarı eylemlere karışmıştı, Paris'te siyasal mülteci olarak bulunuyordu. Konuşmalarında Şah yönetimini sürekli soldan eleştiriyor ve Türkiye'deki direniş hareketini yürekten desteklediğini söylüyordu. *Tudeh*'çi değildi, ama siyasal söyleminde *Tudeh*'çilere göre daha sol, daha anti-emperyalistti.

Sofraya oturduğumuzda, tabaklarımızın çevresinde boy boy içki kadehleri, çeşit çeşit çatal bıçak vardı. Hiç tanımadığımız bir protokolle karşı karşıyaydık. İlk şarap servisi yapılacağı sırada Marie-Josée, sofradaki en genç erkek olarak servisi benim yapmamı önerdi.

Şaşırmıştım. Hangi bardağa servis yapacaktım?

Sadık tereddüdümü görünce, imdadıma yetişti:

- Hayır dedi, servis bana ait...

Şişeyi tutuşundan, şarabı bardaklara koyuşundan bu konuda son derece deneyimli olduğu belliydi. Ama herkese içki dağıttığı halde, kendisine hiçbir şey koymamıştı.

- Sadık, sen niye içki almıyorsun. Sağlık sorunun mu var?

- Hayır hayır, bir şeyim yok, turp gibiyim. Ama halkımın değerlerine saygılı olmak için artık içki içmiyorum.

Sadık'ın bu tavrının nedenini yıllar sonra anlayacaktık. İran'da Şah diktasına karşı Ayetollah Komeyni liderliğinde oluşan dinsel muhalefet Sadık'ı da etkilemişti. Nitekim Komeyni 1978'de sürgün bulunduğu Irak'tan da kovulup Paris'e geldiğinde, Sadık da onun çevresine dahil olacak, 1979'daki İslam Devrimi'nde de Komeyni ile birlikte İran'a giderek önce İran Ulusal Radyo ve Televizyonu'nun müdürlüğünü, ardından da dışişleri bakanlığını üstlenecekti. Ama ünlü deyimle her devrim önce kendi çocuklarını yediğinden, Sadık 15 Eylül 1982'de Komeyni'ye karşı komplo hazırlamakla suçlanarak idam edilecekti.

Tabii ki, Paris'ten ayrılışımıza yakın Türkiyeli arkadaşlarla önümüzdeki dönemde birlikte neler yapabileceğimizi de uzun uzun görüştük.

Avrupa'nın tüm metropolleri gibi Paris'te de 1971 Cuntası'na karşı muhalif gruplaşmalar ve etkinlikler giderek güçleniyordu.

Fransa Türk Öğrenci Birliği'nin 1972 başlarında yapılan kongresinde Ercan Eyüboğlu, Raşit Kaya, Oğuz Oyan ve Cem Behar gibi *Türkiye İşçi Partisi* sempatizanı gençler yönetime gelmişti. Nisan ayından beri *Nouvelle de Turquie* isimli Fransızca bir enformasyon bülteni yayınlayarak Türkiye'deki baskılar konusunda Fransız kamuoyunu bilgilendiriyorlardı.

Sanat planında da Mehmet Ulusoy yakın arkadaşlarıyla birlikte kurduğu *Théatre de Liberté* (Özgürlük Tiyatrosu) ile Paris'e yeni bir soluk getirmişti. 68'lerde İstanbul'da *Devrim İçin Hareket Tiyatrosu*'nun kurucusu ve yöneticisi olarak tanıdığımız Ulusoy, Nazım Hikmet ve Aziz Nesin'in yapıtlarından kaynaklanan *Gelecekten Destanlar* oyunuyla önemli bir ilgi merkezi olmuştu.

O güne kadar birlikte çalıştığımız Paris'teki arkadaşlar dünya kamuoyuna eşzamanlı olarak hem Fransızca hem de İngilizce sürekli enformasyon verecek yasal bir merkez oluşturma kararı verdiler. Yayının, etkin olması için, mutlaka Fransız şahsiyetlerden oluşan bir komitenin patronajı altında gerçekleştirilmesi gerekiyordu.

Özellikle Fahrettin Petek, Jak Şalom ve Gaye Petek'in gayretleri sonucunda Prof. Louis Bazin, Jacques Bollot, Dr. Janine Doly, Daniel Karlin, Maxime Rodinson ve Claude Roy ellerini taşın altına koydular.

Fiilen çalışmayı üstlenenler ise başta Fahrettin Petek olmak üzere, Gaye Petek, Jak Şalom, Feridun Aksın, Nevhiz Aksın, Necmiye Alpay ve Başar Sabuncu'ydu. Bir süre sonra FTÖB'den Ercan Eyüboğlu ve Raşit Kaya da çalışmalara el verecekti.

Bültenlerin basımını ve zımbalanmasını görevli olduğu fakültede hafta sonları bizzat Fahrettin Petek yapacaktı.

Sanıyorum o sıralarda Ataol Behramoğlu artık Paris'te değil, Moskova'daydı. Yaz aylarında bir süre dinlenmek için gittiği Nice'den 29 Ağustos 1972'de bana "Kardeşim aylardır hapiste" başlıklı hayli uzun bir şiirini yollamıştı.

Acımı duyurabilmek için
Bütün binaları
Uçurabilirim
Bütün otomobilleri
Ateşe verebilirim
Ve durup
Dört yol ağzında
Durdurup
Gelip geçenleri
Haykırabilirim.
Kardeşim
Hapiste.

Kardeşi Nihat Behram'ın tutuklanmasından sonra Ataol son derece gergindi, sürekli arayış içindeydi. Mustafa Suphi destanını yazmaya devam ediyor, ama yaptığı çalışmaları yeterli bulmuyordu. Ataol Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde Rusça eğitimi görmüştü. Rusçadan çeviriler yapıyordu. Benimle dertleşmelerinde kendisine bu kararsızlık günlerini en iyi şekilde değerlendirmek için Moskova'ya giderek Rusça pratiğini artırmasını önermiştim.

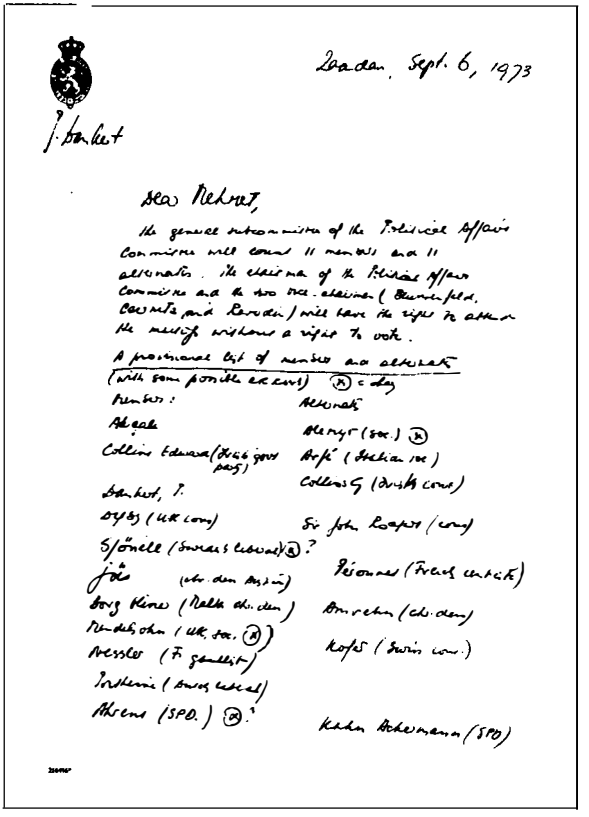
Çıkacak bültendeki haber ve analizlerin bir kısmını gideceğim ülkeden İngilizce olarak yazıp Paris'e göndermeyi ben üstlendim. İngilizce'den Fransızca'ya ve Fransızca'dan İngilize'ye çeviride bu arkadaşlara Louis Rigaudias ve eşi yardımcı olacaklardı.

O günlerin üzücü olaylarından biri, hayatını kazanmak için ağır bir işte çalışmakta olan Feridun Aksın'ın ağır hasta düşmesi olmuştu. Hastaneye yatırılmıştı.

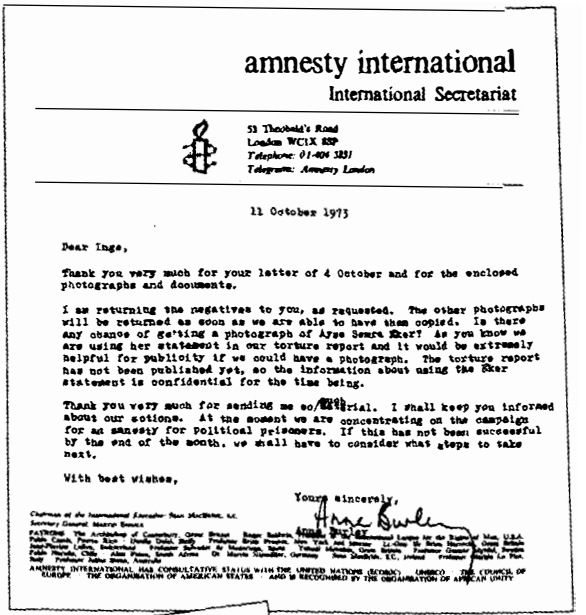
Paris'ten ayrılmadan önce yılbaşı gecesini hep birlikte Nevhiz'in evinde bir dost sofrası kurarak kutlamaya karar verdik. O sıralarda ağır hastalanan Feridun Aksın hastanedeydi. Hastaneden özel izin alarak Feridun'un da o akşam hem ailesiyle hem de bizlerle birlikte olmasını sağladık.

Paris'teki dostlarımızla geçici de olsa 1972'yi 1973'e bağlayan gece biraz hüzün, biraz da umut dolu olarak vedalaştık.

Gelecek yılın herbirimize neler getireceğini bilmiyorduk.

Avrupa Parlamentosu Başkanı Piet Dankert 70'li yıllarda Avrupa Konseyi üyesi olarak mücadelemizi destekliyordu

amnesty international

International Secretariat

53 Theobald's Road
London WC1X 8SP
Telephone: 01-404 5231
Telegrams: Amnesty London

11 October 1973

Dear Inge,

Thank you very much for your letter of 4 October and for the enclosed photographs and documents.

I am returning the negatives to you, as requested. The other photographs will be returned as soon as we are able to have them copied. Is there any chance of getting a photograph of Ayse Semra Ekert As you know we are using her statement in our torture report and it would be extremely helpful for publicity if we could have a photograph. The torture report has not been published yet, so the information about using the Ekar statement is confidential for the time being.

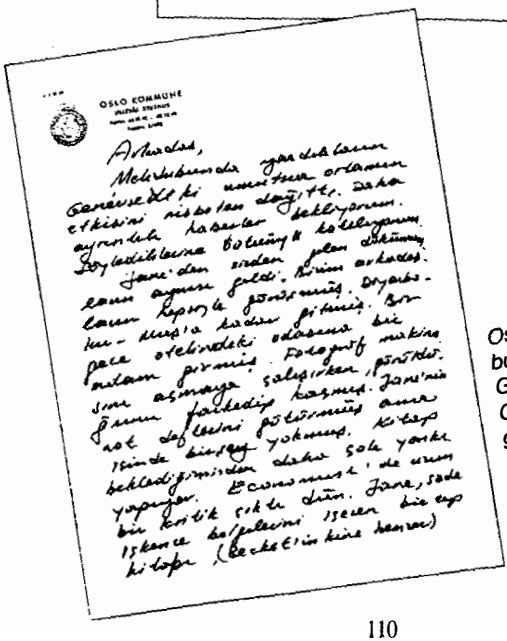
Thank you very much for sending me so[illegible]rial. I shall keep you informed about our actions. At the moment we are concentrating on the campaign for an amnesty for political prisoners. If this has not been successful by the end of the month, we shall have to consider what steps to take next.

With best wishes,

Yours sincerely,

Anne Burley

Amnesty International Türkiye sorumlusu Anne Burley'in işkenceler konusunda İnci'ye mektubu

OSLO KOMMUNE

Arkadaş,

Meclisimizde yaptırdığımız Genève'deki uluslararası toplantının etkisini nasıl olduğunu öğrenmek istiyorum. Daha ayrıntılı haberler bekliyorum. Toplantılarına katılmanın yararlı olduğunu sanıyorum. Bu konuda neler yapılabileceğini yazmanı rica ediyorum. Bir kaç dergi ve gazete gönderdim. Bir kaçını da Erdem Gürsel'e gönderdim. Bir süre önceki adresine bir mektup yazmış. Fotoğraf makinesini almaya gelmişken gönderdiğim kağıtları alamamış. Sanırım adresini değiştirmiş. Bu kez doğrusunu yazıyorum. Kitapları ve diğer şeyleri gönderdiğimden daha sonra yazdığım bir kaç kitap daha gönderdim. Bir kaçı işkence belgelerini içeren kitaplar. (Bedia Akın'ın kitabı hariç)

Oslo'da bulunan Gencay Gürsoy'un gönderdiği mektuplardan biri

TELEFON 22 48 00
NATTTELEFON 547 500
GRUNDLAGT AL. 08-22 48 20
1964 AV. RIKS DAGSTIDNING

EXPRESSEN
Nordens största dagstidning
GJÖRWELLSGATAN 30, STOCKHOLM

POSTGIRO 19837-3
BANKGIRO 164-6324
POSTADRESS
105 16 STOCKHOLM

5.7.73

Dear Mehmet,

I heve been trying to phone you but no answer.
1. At the meeting in London we decided - it is not public yet - the following:
a) A letter to Koruturk on the death sentences. If possible together with other organisations like Internetionel Commission of Jurists.
b) A campaing for general amnesty.
c) A memo should be written and given to the best governments in the Council in an attempt to push them to bring some torture cases to the Commission for Human Rights.
d) A submission should be done on the Turkish question to UN.
2. Ulla Lundström has come back from Turkey. She reports that there is a need for relief money. She also says that the lewyers there want a prominent lawyer from Europe to come down and assist the lawyess at the trials for a month.
What do you think?
She also said that she had been requested to try to get legal papers that a tape is not a valid as evidense at a court (that it could be cut, thet it is difficult to judge who is talking et the tape, etc) Do you have any idea how such a legal paper would be obatined? I will try with lawyers here.
3. Do you knos if Suleyman Ege has been tortured. I need that information for a campaign here.
4. An Amnesty group here works for Yalcin Cerit in TIP. I see in Guardian that one Yalcit Cerit is put on a list of wanted by the Turkish euthorities. I guess it is the seme person. If som does it mean that Cerit is free?
5. I am anxious to get a soon report from the meeting in Florens.

All the best,
Yours

Thomas

Halen Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri olan Thomas Hammarberg gazeteci ve Amnesty International'in İsveç sorumlusu olarak 70'li yıllarda cuntaya karşı mücadelemize büyük destekte bulunmuş, bizim siyasal iltica almamız için de tanıklık etmişti.

Zorunlu siyasal iltica

1973 yılbaşını izleyen günlerde Fransa'dan ayrıldık. Mekin, Dankert ailesiyle evinde önceden planlanmış randevusu olduğu için arabayla bizi almaya gelemiyordu. Güvenlik açısından direkt Paris-Bruxelles trenini almaktansa, Paris'ten Lille'e kadar trenle gidip, oradan Belçika sınırını arabayla geçmeyi tercih etmiştik.

Marie-Josée, *Amnesty International*'in Lille'deki temsilcisiyle önceden ilişki kurmuş, bizim eşkalimizi bildirmiş, belli saatte bizi Lille Garı'ndan alarak Tournai üzerinden Belçika'ya geçirmesini organize etmişti. Lille'de bizi ellerinde *Le Monde* Gazetesi olan iki kişi karşılayacaktı, benim ise koltuğumun altında turuncu renkteki *The Financial Times* Gazetesi olacaktı.

Lille Garı'nda trenden indiğimizdeki manzara gerçekten komikti. Biz ellerimizde içi belgeler dolu valizler ve plastik torbalarla perondan çıkış kapısına doğru ilerlerken iki kişiyle karşı karşıya geldik. Gerçekten de ellerinde birer *Le Monde* Gazetesi vardı, ama herkesin dikkatini çekecek şekilde gazeteleri tam sayfa açıp gögüslerine tutmuşlardı.

Koltuğumun altındaki turuncu gazeteyi farkedince gazeteler katlandı. Hemen bizi yedeklerine alıp garın önündeki bir arabaya yönlendirdiler.

Ocak ayı, tam kış ortası... Arabanın tepesinde bir şişme kayık, arka pencerede şişme ördekler.

Karşılayıcılardan biri hemen ayrıldı, ötekisi arabadaki eşini ve çocuklarını bizimle tanıştırdı.

- Birazdan Belçika sınırını geçeceğiz. Belçika sahilinde tatile giden aile görüntüsü vermek için böyle yaptık.

Kış ortasında deniz sefasına kim inanır bilinmez ama, lisede matematik hocası olan şoförümüz hemen güvence verdi:

- Merak etmeyin, biz buradan başı dertte çok siyasiyi böyle geçirdik... Birazdan Tournai'deyiz...

Daha önce arabayla geçişlerimizden Fransa ile Belçika arasındaki sınır kapılarında pek de ciddi bir kontrol olmadığını biliyorduk. Bazı kasabaların yarısı Fransa'da, yarısı Belçika'da olduğu için Belçikalılar çamaşırlarını yıkamak için Fransa'ya, Fransızlar da daha ucuza içki sigara almak için Belçika'ya yaya gidip geliyorlardı. Hele Fransız plakalı bir arabanın şoförü herhangi bir tereddüde meydan vermeden duraklamaksızın yoluna devam ettiğinde, sınır polislerinin veya gümrük kontrolörlerinin televizyon karşısından kalkıp da yol kesmesi pek varit değildi.

Ne ki biz tam sınıra yaklaşırken çocuklardan biri avaz avaz bağırmaya başladı:

- Çişim geldi, çişim geldi...

Şoförümüz çocuğun altına işemesi bahasına ritmini bozmadan sınırı geçip bizi Tournai Garı'na ulaştırdı.

Duygusal bir şekilde tüm aile fertleriyle vedalaştıktan sonra trene binip Brüksel üzerinden Anvers'e ulaşarak Mekin'lerin evinde Dankert'le buluştuk.

Avrupa Konseyi'nde bundan sonra yapılabilecek çalışmalar üzerine bir süre konuştuktan sonra, Dankert:

- Haydi arabaya, dedi. Şimdi doğru Zaandam'daki bizim eve gidiyoruz. Bu gece bizde dinlenirsiniz. Yarın iltica başvurunuzu birlikte yaparız.

Zaandam'daki evlerinde Dankert ve eşi Paulette bizi çok sıcak bir şekilde ağırladılar. İki doğulu kişinin evlerinde misafir kalması, çocuklar için de önemli bir olaydı. Hollan-

daca bilmediği halde İnci, Dankert'in çocuklarıyla her zaman olduğu gibi hemen kolayca diyalog kurdu.

Paulette, sosyal konularda aktif bir kadındı. İltica başvurusundan sonraki formalitelerde bize o yardımcı olacaktı.

Bir ara Dankert sordu:

- İlk sorgunuzda siyasal olarak gerçekten başınızın dertte olduğuna dair tanık göstermenizi isterler. Ben tabii ki birinci tanığım, sizin geçmişinizi ve buralardaki kavganızı iyi biliyorum. Ama sizi tanıyan bir başka etkin şahsiyeti de tanık gösterebilir misiniz?

- Tanıdıklarımız çok. Ama Hollanda'ya kadar gelip tanıklık edecek kimi bulabiliriz?

- *Amnesty International*'in İsveç sorumlusu Thomas Hammarberg sizi iyi tanıyor. Geçenlerde bir toplantıda sizin durumunuzu konuşmuştuk. Sanırım memnuniyetle gelir.

Hemen Thomas'a telefon ettik. İsveç'te değilmiş, *Amnesty International*'in Avrupa çapında bir toplantısı için Londra'ya gitmiş. Thomas'ı Londra'da bulduk. Konuyu anlatarak Amsterdam'a gelip gelemeyeceğini sorduk.

- Ne demek, siz tereddüt etmeden beni tanık gösterin, dedi. Buradaki toplantım biter bitmez hemen gelirim.

*

Ertesi sabah Dankert'la birlikte Zaandam Garı'nın yanıbaşındaki Emniyet Müdürlüğü'ne gittik. Arabada Dankert önemli bir uyarıda bulundu:

- Sizin siyasal iltica almanız açısından bence hiçbir engel yok. Ancak prosedürün uzamaması için usule ilişkin ayrıntılarda dikkatli olmak lazım. Mevzuata göre iltica talebinizi Türkiye'yi terkettikten sonra en geç 48 saat içinde ilk gittiğiniz ülkede yapmanız gerekirdi. Niçin yapmadığınızı biliyorum ve kaygılarınızı anlıyorum. Ama mülteci statüsünün bir an önce tanınmasını istiyorsanız, Türkiye'den kısa bir süre önce ayrılıp Hollanda'ya yeni geldiğinizi söyleyin.

- Ama gerçek değil bu... Siz de biliyorsunuz, Türk

makamları bizim aylardan beri Avrupa ülkelerinde illegal faaliyet yürüttüğünüzü söyleyip duruyorlar.

- Olsun. Biliyorsunuz, ben AKPM üyesi olarak birkaç defa Türkiye'ye gidip geldim. Sizi son gidişimde Türkiye'de tanıdığımı, orada illegal mücadele yürüttüğünüzü, Türkiye'yi yenilerde terkederek geldiğinizi söyleyeceğim. Darbeden hemen sonra illegal olarak Türkiye'ye girip çıkmış olabilirsiniz. Önemli olan son çıkışınız. Siz de ifadenizde bununla çelişecek bir şey söylemeyin.

Dankert milletvekili olduğu için, hiç sıra bekletmeden müdürün odasına aldılar. Dankert, bizim kim olduğumuzu, Türkiye'deki yönetimle başımızın neden dertte olduğunu anlattı. Türkiye'deki durumla ilgili olarak da ayrıntılı bilgi verdi. Usule ilişkin sorun çıkmaması için de bizi son seyahati sırasında Türkiye'de gizli bir görüşmede tanıdığını vurguladı.

Bu sunuştan sonra resmi işlemleri başlatmak üzere Yabancılar Bölümü Şefi Kraagmam'a ayrı ayrı ifade vermemiz gerektiği söylendi.

Kraagmam önce beni odasına aldı. Kurallara göre bizim sorgumuzun Türkçe ve Hollandaca bilen bir yeminli tercüman aracılığıyla yapılması gerekiyordu.

- Zaandam'da Türk Hava Kuvvetleri'nden emekli biri var. Yeminli tercüman. Onu da çağıracağım, dedi

- Hayır, dedim, emekli de olsa Türk Ordusu'na mensup birinin tercümanlık yapması güvenlik açısından bizim için tehlikeli. İsrar edilirse iltica talebinden hemen vazgeçeriz.

Kraagmam kendisinin de İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi işgaline karşı yeraltı mücadelesi verdiğini, bu bakımdan anti-faşist mücadele verenlere sempatisi olduğunu özellikle vurguladıktan sonra,

- Haklısınız, dedi. O zaman ifadelerinizi İngilizce olarak alacağız.

Türkiye'deki faaliyetlerimiz ve bu yüzden hakkımızda açılan dâvalarla ilgili ayrıntılı bilgi alarak zapta geçirdikten sonra Dankert'in bizi uyardığı konudaki soruyu patlattı:

- Türkiye'den ne zaman, nasıl çıktınız?

- Sahte pasaport kullanarak çıktık. Hollanda'ya da dün geldik.

- Pasaportu görebilir miyim?

- Hayır, yakınlarımızın tahrif edilmiş pasaportuydu. İleride başları derde girmesin diye derhal imha ettik.

- İltica isteminiz kabul edilir de Hollanda'da kalırsanız, gelir sağlayıcı herhangi bir girişimde bulunacak mısınız?

- Hayır, Türkiye'de koşullar tekrar düşüncelerimizi ifade edebileceğimiz bir düzeye erişirse, Hollanda'da kalmayıp Türkiye'ye döneceğiz.

Kraagmam teşekkür etti, beni uğurlarken İnci'yi görüşmeye aldı.

İnci yanımdan geçerken, ifadelerimizde çelişki olmaması için, "Türkiye'den direkt dün geldik, pasaportu da yaktık..." diye iki kez tekrarladım.

İnci'nin ifadesi de benimki kadar sürdü. Ona da benzeri sorular sorulmuş, o da benzeri yanıtlar vermiş.

Ama "İltica isteminiz kabul edilir de Hollanda'da kalırsanız, gelir sağlayıcı herhangi bir girişimde bulunacak mısınız?" sorusunu yanıtlarken, benim söylediklerimden farklı düşmemek için işi şakaya vurarak şöyle demiş:

- Ben Türk kadınıyım. Bizde son sözü erkek söyler. Doğan ne karar verirse öyle yapacağız.

Bu yanıt üzerine üzerine Kraagmam İnci'ye takdir ifadesiyle bakarak,

- Sizi gayet iyi anlıyorum, demiş.

Herhalde kadın-erkek eşitliğinin hayli gelişmiş olduğu bir ülkenin erkek vatandaşı olarak bu özveriye gıpta etmiş olmalı!

Hollanda'da kalacağımız yer olarak Dankert'in ev adresini bildirdik. Ertesi gün de Paulette bizi bir sağlık merkezine götürdü, tüberkloz mikrobu taşıyıp taşımadığımız konusunda bir rapor gerekliymiş.

Dosyanın tamamlanması için Thomas Hammarberg'in

de ifadesinin alınması gerekiyordu. Ertesi gün Dankert'le birlikte Schipol Havaalanı'na giderek kendisini karşıladık.

Thomas uçağa yetişebilmek için alelacele giyinip otelden çıkmıştı. Bir de ne görelim, ayaklarından birinde beyaz, ötekinde kırmızı çoraplar...

Alanda çoraplarını değiştirdikten sonra hep birlikte yeniden Zaandam Emniyet Müdürlüğü'ne... O da, Dankert'inkine benzer bir ifade verdi. Benimle Türkiye'de gizlenirken insan hakları ihlalleri konusunda görüşmüş olduğunu anlattı.

İfadeler tamamlandıktan sonra, Kraagmam:

- Tamam, dedi. Bizim açımızdan formaliteler yerine getirildi. Dosyalarınızı derhal Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Hollanda'daki temsilciliğine yolluyoruz. Oranın görüşüne göre statünüz hakkında bir karar vereceğiz.

Ardından ekledi:

- Siz şimdi sayın Dankert'in misafiriniz. Ama hakkınızda kesin karar çıkıncaya kadar haftada bir buraya gelip imza vermek zorundasınız. Üzgünüm ama kural bu...

Sorun değildi. İkimize de iltica talebinde bulunduğumuza dair bir belge verilmişti. Artık legaldeydik... Türk istihbarat servislerinin herhangi bir komplosuyla karşılaşsak da, mülteci adayı olmanın güvencesine sahiptik.

Benelux ülkeleri arasında dolaşımda pasaport taşıma zorunluğu olmadığından Hollanda ile Belçika arasında serbestçe gidip gelebilecektik.

*

Zaman zaman Hollanda'da kısa bir süre kalarak o ülkede *Türkiye Komitesi* kurulması ve Hollanda medyasında Türkiye'den bahsedilmesi için temaslarda bulunuyorduk. Ama çalışmalarımızı yoğunlaştıracağımız ülke, gerek uluslararası konumu, gerekse Londra, Paris, Köln, Amsterdam gibi

metropollere de yakın olması nedeniyle Belçika'ydı. Birçok uluslararası demokratik örgütün de genel merkezi bu ülkedeydi. Geçtiğimiz aylarda Demokratik Direniş Hareketi adına *Uluslararası Demokratik Hukukçular Örgütü (AIJD), Dünya Gençlik Örgütü (WAY)* ve *Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (FIJ)*'e Türkiye konusunda özel raporlar sunmuştuk.

Avrupa Konseyi'ndeki çalışmalara paralel olarak, Türkiye'nin "ortak üye" olduğu Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'nin Avrupa Komisyonu ile Avrupa Parlamentosu'nu da insan hakları ihlalleri konusunda sürekli bilgilendiriyorduk.

Belçika'ya gelişlerimizde, ya Anvers'te Mekin'lerde ya da Brüksel'de Giselle ve Marcel'in evinde kalıyorduk. Her hafta, imza günü sabahın ilk treniyle Zaandam'a gidip imza verdikten sonra öğle üzeri tekrar Belçika'ya dönüyorduk.

Paris'ten ayrılmadan önce Jak Şalom, Türkiye'deki *Sinematek Derneği*'nden tanıdığı Bige Berker'in adresini vermişti.

Biz Bige'yi TİP günlerinden tanıyorduk. Kendisi ve eşi ünlü heykeltraş Kuzgun Acar'la çok sıcak bir dostluğumuz vardı. Hiç unutmam, Aybar ve Boran grupları arasında kesin hesaplaşma yapılacak olan TİP Olağanüstü Kongresi için, iki tarafı da eleştiren ve görüşlerini *Ant*'ta "Üçüncü Yol" olarak açıklayan İstanbul'lu partililer bir gece treniyle topluca Ankara'ya gidiyordu. Ben de trendeydim. Bige, partinin bölünmesini engellemek için en çok çırpınanlardandı. Trenin koridorlarında sürekli partinin sorunlarını tartışıyorduk. İzmit'ten Kocaeli delegasyonu trene bindiğinde tartışmalar yeniden alevlendi. Kocaeli, TİP'in sanayi sektöründeki önemli kalelerinden biriydi.

Kocaeli'li delegeler partide neler olup bittiğini öğrenmek için, kendilerine göre daha fazla şey bildiğine inandıkları İstanbul delegelerinden bilgi almaya çalışıyorlardı.

Onları partinin birliğini korumaya ikna için Bige'nin nasıl içtenlikle dil döktüğünü hiç unutmuyorum:

- Sen emekçi kardeşim, partiyi ancak sen kurtarabilirsin. Partine sen sahip çık...

Gece yarısı olmuştu, yüksek sesle tartışmaların arkası kesilmiyordu. Birden kuşetli kompartımanlardan birinin kapısı açıldı, gürültümüzden canına tak etmiş biri:

- Daha iktidar olmadan birbirinizi yiyorsunuz, diye bağırdı. Kesin artık da, hiç değilse birkaç saat uyuyabilelim.

Bige ve Kuzgun'la ilgili daha da sevdiğim bir anı, Amerikan 6. Filosu'nun İstanbul'a geldiği günlerle ilgiliydi. Gençlik örgütleri Amerikan bahriyelilerini İstanbul'a çıktıklarına pişman ettirmek için çeşit çeşit eylemler hazırlıyorlardı. TİP Genel Başkanı Aybar, fiziksel eylemlere karşıydı, birinci ciltte yazdığım gibi Amerikalılara sadece kötü kötü bakarak varlıklarından duyulan memnuniyetsizliği ifade etmekle yetinilmesini tavsiye ediyordu.

Filonun gelişinden önceki pazar günü *Ant*'ı dağıtmış, kendimize gelmek için Kuzguncuk'ta oturan Can Yücel'e gitmeye karar vermiştik. Bige ve Kuzgun da Can'ınkine yakın bir evde oturuyorlardı. Evlerine uğradığımızda, metal heykeller ve figürler yapmakta usta olan Kuzgun, haldır haldır metal sapan çatalları imal etmekteydi.

- Bunlar da neyin nesi? diye sorduğumuzda Bige açıkladı:

- Kuzgun'un kafası bozuk. Bu Amerikalılara kötü bakış falan sökmez. diyor. Karaya çıkanları denize dökmek için sapan yapıp duruyor.

Bige Kuzgun'la evlilikleri sona erdikten sonra iyi bir sinemacı olabilmek için oğlu Yunus'la birlikte Brüksel'e gelmiş, Belçika'nın ünlü sinema ustası André Delvaux'nun yönetimindeki INSAS Sinema Okulu'na yazılmıştı. Bursu falan da olmadığı için hem öğrenimini sürdürebilmek hem de oğlunu yetiştirebilmek için mesleği dışında geçici işlerde çalışmak zorunda kalıyordu.

Bige aracılığıyla Brüksel'de cuntaya karşı tavır koymuş olan diğer Türkiyeli arkadaşlarla temasa geçtik. Nurkalp

Devrim'i İstanbul'dan tanıyorduk. Ben TİP yönetimindeyken Nurkalp de İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi asistanı olarak TİP'in gençlik kolları üyesiydi. Partinin bölünme yıllarında ise İstanbul'daki partililerin *Üçüncü Yol* hareketinde yeralmıştı.

Bige'nin tanıştırdığı arkadaşlardan biri de Muammer Derinöz'dü. Kendisine kısaca *Mim* diye hitabedilmesinden hoşlanan Muammer, Maocu hareketin sempatizanıydı. Eşi Marianne ise, ailesinin geleneğine uygun olarak, Moskova çizgisine yakın *Belçika Komünist Partisi*'nin üyesiydi. Her ikisi de Türkiye'deki rejime karşı çeşitli kampanyalarda aktif olarak yer alıyordu.

Bu arkadaşların herbiri Belçika kamuoyunu harekete geçirebilmek için ilişkide bulundukları şahsiyetleri ve örgütleri bilgilendirmeye çalışıyorlardı.

Brüksel'de genellikle Giselle ve Marcel'in evinde kalmakla birlikte, Türkiye komitesi kurma çalışmaları geç vakitlere kadar sürdüğünde zaman zaman Bige'ye de misafir oluyorduk.

*

Belçika'yla Hollanda arasında gidip gelme sorun olmamakla beraber, benim arada bir mutlaka Fransa'ya geçmem, Paris'te kurduğumuz enformasyon komitesinin bülten yayını hazırlıklarına katılmam gerekiyordu.

Siyasi mülteci adayı olduğum için bundan böyle sahte pasaportla seyahat ettiğimin anlaşılması iltica talebinin reddine yolaçabilirdi. Bu nedenle Belçika'yla Fransa arasında pasaportsuz geçişleri arkadaşların arabalarıyla polisin kontrolünün zayıf olduğu küçük sınır kapılarından, özellikle de televizyonların maçları naklen verdikleri saatlerde yapıyordum. O saatlerde kontrol memurlarının dünya yıkılsa televizyon ekranının karşısından kalkmayacağını tecrübelerimizle öğrenmiştik.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin 22 Ocak 1973'te Strasbourg'ta yaptığı toplantı Türkiye açısından son derece önemli bir aşama oldu. Paris'ten trenle gittiğim Strasbourg'da görüştüğüm milletvekillerine Türkiye'deki durumla ilgili yeni bilgi ve belgeler ilettim.

Toplantıda İngiliz İşçi Partisi milletvekili Frank Judd, kendilerine ulaşan belgeler ışığında Türkiye'nin Konsey'de yeri olup olmadığının ciddi şekilde tartışılması gerektiğini, aksi takdirde Avrupa Konseyi'nin insan hak ve özgürlüklerini savunan bir kurum olma niteliğini yitireceğini vurguladı.

Daha da önemlisi, o zamana kadar genellikle hak ve özgürlükler konusunda sessiz kalmasıyla tanınan muhafazakâr İngiliz milletvekili Michael Stewart'ın dahi "Bize ulaşan belgeler gösteriyor ki, Türk Hükümeti Avrupa Konseyi üyesi olarak demokrasi düşmanlarına karşı mücadele vermek yerine demokrasiyi tamamen ortadan kaldıracak baskıcı bir tutum benimsemiştir," diyerek Ankara rejimini yargılayacak bir sürecin başlatılmasından yana tavır koyuyordu.

Bu eleştirilerden sonradır ki, çeşitli ülkelerden 20 milletvekili Konsey başkanlığına Türkiye'deki sıkıyönetim uygulamalarını ve siyasal davaları yerinde izlemek üzere özel bir komite oluşturulmasını önerdiler.

Türkiye'nin, durum değişmediği takdirde, tıpkı Yunanistan gibi Avrupa Konseyi'nden dışlanması yolunda ilk kez somut bir adım atılmış oluyordu.

Bunun üzerine Başbakan Ferit Melen küplere bindi.

- Türkiye'nin geleceği birkaç sosyalist Avrupa milletvekilinin iradesine bağlı olamaz, diyordu. Bu sosyalist milletvekillerinin ne diyeceğinden korkarak ülkemizi komünizmin kucağına terkedemeyiz. Sıkıyönetim, demokratik rejimimizin kendisini koruma refleksinin ürünüdür. Özgürlük için mücadele verdiklerini söyleyenler aslında bizim demokratik kurumlarımızı yoketme çabası içindedirler. Herkes şunu bilmelidir ki, uluslararası karanlık güçler ülkemizi mahvetme amaçlarından asla vazgeçmemişlerdir.

Hükümetin karşı saldırılarını boşa çıkartmak ve Avrupa Konseyi'nden demokratik bir kararın bir an önce çıkabilmesini sağlamak için, özellikle işkence uygulamalarının devam ettiğini kanıtlayan yeni belgelerin Konsey üyelerine ulaştırılması gerekiyordu.

Daha önce bahsettiğim kanallardan gelen işkence belgelerini zaten olabildiğince hızlı şekilde İngilizeye çevirerek konuya duyarlı kişilere iletiyorduk.

Tam da o günlerde Dr. Gençay Gürsoy, Avrupa'da direniş yürüten bellibaşlı arkadaşlarla Brüksel'de buluşup bundan böyle ne yapabileceğimizi birlikte görüşmemizi önerdi. Gisèle'lerin seyahatte olduğu bir sırada hepsini onların evinin bodrum katında ağırladık. İki gün geceli gündüzlü Avrupa'daki mücadeleye yeni boyutlar kazandırma olanaklarını tartıştık.

CHP'deki yönetim değişikliğinden sonra cuntaya muhalefet yurt içinde de giderek güçlenmeye ve kitleselleşmeye başlamıştı, ne ki bunun yurt dışı direnişi üzerinde hem olumlu, hem de olumsuz etkileri vardı. Olumluydu, çünkü Avrupa kurumlarına verilecek mesajlar artık yurt içindeki kitlesel muhalefetin doğrudan referansıyla daha bir geçerlilik kazanıyordu. Olumsuzdu, çünkü yurt dışından müdahaleler milliyetçi saplantıların yoğun olduğu Türkiye gibi bir ülkede gelişmekte olan iç muhalefeti, "dışarıdan güdümlendirildiği" suçlamalarıyla zayıf düşürebilirdi.

Gençay Brüksel'deyken, eski İngiltere Başbakanı Harold Wilson'un sekreteri Jane Cousins'ın cuntaya karşı yürütülen kampanyada etkin bir rol oynadığını, bu amaçla bir kitap hazırlığı içinde olduğunu, *Demokratik Direniş Hareketi*'nin belgelerini bu kitapta kullanıp kullanamayacağını sordu.

Tabii ki olumlu yanıt verdik. Kitap bir süre sonra Pluto Press tarafından *Turkey-Torture and Political Persecution* (Türkiye - İşkence ve Siyasal Baskı) adı altında yayınlandı.

Aynı günlerde gazeteci Jürgen Roth'un *Demokratik Direniş Hareketi*'nin belgelerinden de yararlanarak yazdığı bir kitap da *Partner Türkei - oder Foltern für die Freiheit des Westens* (Ortağımız Türkiye - ya da Batı'nın özgürlüğü uğruna işkence) adı altında Almanya'da yayınlandı.

O sırada Avrupa'nın başlıca ülkelerinde Türkiye komiteleri kurulmuş, birçok tanınmış şahsiyet Türkiye'nin demokratikleştirilmesi mücadelesine fiilen angaje olmuştu. İngiltere'de *Granada Televizyonu* adına Gavin MacFadyen, Türkiye'de işkenceler konusunda bir belgesel yapmak için bizimle temastaydı. Verdiğimiz bağlantılar sayesinde TV ekibi Türkiye'ye giderek işkence kurbanları dahil birçok kişiyle röportajlar yaptı. Konuştuğu kişiler arasında işkenceden geçmiş olan kızkardeşim Çiğdem de vardı. Filmin 1973 Mart'ında başta İngiliz televizyonları olmak üzere Avrupa'nın birçok ülkesinde gösterilmesi, işkence iddialarını topyekun reddeden Ankara rejimine büyük darbe oldu.

Jane Cousins gibi Gavin MacFadyen de Türkiye'den sürekli işkence belgeleri getirerek direniş hareketimize büyük katkıda bulundu. Gavin, bu arada, hayatı ve özgürlüğü tehlikede olan arkadaşların Türkiye'den kaçırılabilmesi için tahrif ederek kullanabileceğimiz hayli Avrupa pasaportu sağladı.

Aslında, böylesi insani bir amaçla kullanılacağından emin oldukları için Avrupalı devrimci ve demokratlar, belli riski de göze alarak, kendi pasaportlarını vermekte tereddüt etmiyorlardı.

Elimizdeki işkence belgelerini kalıcı kılmak için *Direniş Hareketi* adına en kısa zamanda *Turkey On Torture* (İşkencede Türkiye) adlı yeni bir kitap yayınlamaya karar verdik.

Kitaba paralel olarak elde birikmiş belgeler, fotoğraflar ve gazete kupürleriyle Türkiye'de insan hakları ihlallerini ortaya koyan bir sergi için de hazırlık yapmaya başladık.

Paris'te kurulan enformasyon merkezinin iki dilde

yayınlayacağı *Turkey-Turquie* bültenleri için de sürekli haber ve yorum yazmak, bunların en geniş çevrelere ulaştırılmasına yardımcı olmak gerekiyordu.

*

Tüm bu çalışmaları sık sık ev değiştirerek sağlıklı bir şekilde yürütmemiz hayli zordu.

Aslında Hollanda'ya yerleşmeye karar vermiş olsak, siyasal mülteci olarak müstakil ev kiralayabilecek ve günlük gereksinimlerimizi karşılayabilecek bir sosyal yardım almamız mümkündü. Ama sosyal yardımla yaşamayı da kendimize pek yedirememiştik.

Siyasal mülteci statüsü resmen tanınana kadar, benim arada sırada siyasal ya da sendikal yayın organlarına yazdığım özel yazılara verilen telif hakları, bazı kuruluşların Türkçe'den İngilizce'ye çevirttikleri yazılar, raporlar için ödedikleri tercüme ücretleri, İnci'nin bazı ofset ve grafik stüdyolarında yaptığı geçici çalışmalardan kazandığı paralar ve Türkiye'deki alacaklarımızdan kurtarabildiklerimizle idare edebilecektik.

Gisèle'le birlikte kirası düşük sakin çalışabileceğimiz bir yer arıyor, ama bulamıyorduk. Brüksel'de Türk göçmenlerin yoğun bulunduğu Schaerbeek ve Saint-Josse belediyelerinde kiralar nisbeten ucuzdu, ama güvenlik açısından oralarda kalmamız sakıncalıydı.

Bir gün Gisèle güzel bir haberle geldi. *Brüksel Özgür Üniversitesi (ULB)*'de moleküler biyoloji hocası olan arkadaşı Maximilienne Brunfaut yakında bir araştırma için ABD'ye gideceğinden evi altı ay kadar boş kalacakmış, daha kalıcı bir yer buluncaya kadar onun evinde oturabilirmişiz.

Bir akşam Maximilienne ile tanışmak üzere Gisèle ve Marcel'le birlikte *Monnaie Kraliyet Tiyatrosu*'nun baş dekoratörü Thierry Bosquet'nin Brüksel dışındaki evinde dostlarına verdiği bir yemeğe katıldık. İlk kez Belçika'nın sanat

dünyasından seçkin bir grupla bir araya geliyorduk. Thierry, modern balenin büyük ustası Maurice Bejart'ın sahneye koyduğu gösterilerin dekor ve kostümlerini yapmakla ünlüydü.

Yemekte tabii ki Türkiye'deki durum, özellikle de sanatçı ve yazarlara yapılan baskılar üzerinde uzun uzun konuşuldu. Ayrıca İnci eski bir tiyatro eleştirmeni olarak Türk tiyatrosu üzerine ayrıntılı bilgi verdi. Fransızca bilmediğimiz için tüm konuşmalar İngilizceydi, zaman zaman Gisèle İngilizce bilmeyenlere çeviri yapmak zorunda kalıyordu.

Maximilienne sofrada pek konuşmuyor, ama İngilizceyi çok iyi bildiği için zaman zaman araya girerek belli saptamalar yapıyordu. Yemeğin sonlarına doğru bizim için hayati olan konuya girildi.

- Ben Amerika'da Yugoslav asıllı araştırmacı dostum Miro'nun evinde kalacağım, o da bir süre kendi ülkesinde kaldıktan sonra bir araştırma için Brüksel'e gelerek benim evimde kalacak, dedi. Amerika'ya gidinceye kadar Brüksel'de sizinle beraber olmak bir bakıma benim için de büyük şans, böylece İngilizce konuşma pratiğimi ilerletirim. Ben gittikten sonra da Miro'nun gelişine kadar evde kalmaya devam edebilirsiniz. Kira falan da söz konusu değil.

Ertesi gün Maximilienne 2 CV arabasıyla gelip tüm belgelerimizi ve özel eşyamızı da yükleyerek bizi daha çok diplomatik misyonların bulunduğu Uccle Belediyesi'nde, Avenue Foetstraets 22 numaradaki evine götürdü.

İlk andan itibaren aramızda sıcak bir dostluk oluştu. Kendisine kısaca "Maxime" denilmesini tercih eden Maximilienne, Belçika'nın ünlü Brunfaut ailesine mensuptu. Büyük babası Fernand Brunfaut Belçika'nın tanınmış mimarlarınan biriydi ve sosyalist olarak emekçilerin daha insanca konutlara kavuşması için mücadele verenlerin başında geliyordu. Sosyalist Parti saflarında siyasal mücadeleye de katılmış, İspanya'da enternasyonal tugay saflarında faşistlere karşı savaşmış, Nazi'ler Belçika'yı işgal ettikten sonra da yeraltı mücadelesinin başını çekenlerden biri olmuştu. Savaş sonrasında Belçika Ulusal

Meclisi başkan yardımcısıyken, işgal döneminde Nazi'lerle uzlaşmış olan Belçika Kralı Léopold III'ün tekrar tahta çıkmasına karşı mücadele verenlerin başında yer almıştı.

Biz bu tarihi şahsiyetle tanışamadık, 1972'de ölmüştü. Ama kendisi gibi sosyalist bir mimar olan oğlu Maxime Brunfaut ve gelini sendikacı ve kadın hakları savunucusu Emilienne Brunfaut'yu tanımak şansına sahip olduk. Maximilienne gibi annesi babası da, erkek kardeşi mimar Marc Brunfaut da bizim yürüttüğümüz mücadeleye desteklerini esirgemediler.

Brunfaut ailesiyle ilişkilerimizde büyük sürpriz Valon bölgesinin en tanınmış halk şarkıcılarından Julos Beaucarne'la tanışmamızdı. Maximilienne'in kızkardeşi Loulou ile evli olan Julos, Valon-Flaman bölgelerinin sınırındaki Tourinnes-la-Grosse'ta tipik bir köy evinde yaşıyordu. Sevgili eşi Loulou ve iki oğlu Boris ve Christophe'la mutlu beraberliğini tüm Tourinnes'li komşularının kendisine karşı gösterdikleri sıcak dostluk ilişkileri tamamlıyordu.

Maximilienne günün birinde bizi Julos'la tanıştırmak üzere Tourinnes'e götürdüğünde, binlerce kilometre uzaktan gelmiş Türkiyeli iki siyasal sürgünle karşılaşmak sadece Beaucarne ailesi için değil, tüm Tourinnes'liler için olay olmuştu. O gün karşılaştığım Valon köylüleri benim gözümde Dostoyevski'nin romanlarındaki ya da Van Gogh'un tablolarındaki tipleri çağrıştırıyordu

Julos ve dostlarıyla Maximilienne'in çevirmenliğiyle başlayan, tek tük Fransızca kelimeyle zenginleşen sohbetimiz kısa zamanda yıllar boyu tükenmeyecek sıcak bir dostluğa dönüştü.

O günlerde henüz siyasi mülteci statümüz kesinleşmediği için ben Mehmet Tuğsan adını kullanmaya devam ediyordum, Julos da beni Mehmet olarak tanımıştı. Beni bu adla öylesine özdeşleştirmiş olmalı ki ileride statümüz tanınıp da asıl adımı kullanmaya, yazdığım yazıları bu adla yayınlatmaya başladığımda da Julos'u bir türlü Mehmet

adından vazgeçiremeyecektim. Hattâ şu satırları yazdığım 2011 yılında dahi Julos için ben hâlâ Mehmet'im...

Julos Valon halkının kültürel değerlerinin kararlı savunucusu olan gerçek bir halk sanatçısıydı. Türkülerini genellikle Fransızca bestelemekle birlikte, repertuvarında Valonca halk türkülerine de yer veriyordu. Valon dilinin ve kültürünün, Fransızcanın ve Fransız kültürünün ağırlığı altında giderek yokolma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu ilk kez Julos'tan öğrendim. Belçika deyince herkesin aklına ilk gelen Flaman-Valon kavgasıdır. Oysa Fransız hegemonyası sadece Felemenk ülkesini değil, Valonya'yı da yıllar boyu ezmiş, kişiliğini öldürmeye çalışmıştı.

Her türlü baskı ve hegemonyaya karşı mücadele veren Julos, Türkiye'de rejim karşıtlarına, Türk olmayan halklara ve azınlıklara yapılan baskıları öğrenince bize derhal dayanışmasını bildirdi.

Julos, ilk karşılaşmamızda nefis Fransızca ve Valonca türkülerinin yanısıra kendi bestesi olan *La Sierra*'yı da dinletmişti. Bu, yoksul Latin Amerika köylülerinin diktaya ve zulme karşı isyanını anlatan bir besteydi. Çok etkilendiğim için bu bestenin sözlerini ilk fırsatta Türkçeleştireceğime söz verdim.

*

AKPM'nin Ocak 1973 toplantısından sonra Türkiye - Avrupa ilişkileri bir dönüm noktasındaydı.

Ankara rejimine Yunanistan örneğinde olduğu gibi ciddi bir yaptırım uygulanması eğilimleri gittikçe ağır basmaya başlamıştı.

Demokratik Direniş Hareketi adına yayınladığımız bir bildiride Türkiyeli ve Avrupalı demokratik kuruluş ve kişilere şu hatırlatmayı yaptık:

"Türkiye Hükümeti'nin de imzası bulunan Avrupa İnsan Hakları Anlaşması'nın öngördüğü biçimde istisnasız tüm Türkiye yurttaşlarına yaşama hakkı (Madde 2), özgürlük ve güvenlik hakkı (Madde 5), işkenceden ve insanlık dışı

muamele tehdidinden masun olma hakkı (Madde 5), adil yargılanma hakkı (Madde 6, 7), özel hayata, konut ve haberleşme dokunlmazlığına saygı hakkı (Madde 8), düşünce ve inanç özgürlüğü (Madde 9), ifade özgürlüğü (Madde 10), dernek ve sendika kurma özgürlüğü (Madde 11) eksiksiz sağlanmalıdır.

"Bu hak ve özgürlükler gerçekleştirilmediği takdirde, tıpkı Yunanistan'ın albaylar rejimi gibi, Türkiye'nin generaller ve işbirlikçi politikacılar rejimi de Avrupa Konseyi dışında bırakılmalıdır."

Bu bildiri üzerine Piet Dankert bana telefon etti.

- Ben önümüzdeki Mart ayında resmen Türkiye'ye davetliyim. Ama resmi davetlerin nasıl tezgahlandığını siz benden iyi biliyorsunuz. Ben resmen ortaya çıkmadan önce Türkiye'ye bir turist gibi girip rejime karşı olan aydınlar, siyasiler ve sanatçılarla birebir ilişki kurmak istiyorum. Bunu organize edebilir misin? AKPM'nin bundan sonraki toplantıları için çok önemli...

- Sorun değil, siz bana Türkiye'ye varış ve resmi temaslara başlayış tarihlerini bildirin, gerisini bize bırakın.

Türkiye'deki arkadaşlara Dankert'in illegal programını günü gününe, saati saatine bildirdik. Dankert'in gizli misyonunun organizasyonu gerçekten son derece başarılı oldu. Jane Türkiye'ye daha önce girerek organizasyonun yürümesinde herhangi bir aksilik çıkmaması için gerekli önlemleri almış, Onat Kutlar ve Faruk Pekin aracılığıyla görüşülecek kişilerle bağlantıları kurmuştu.

Bu görüşmelerin ışığında Dankert Türkiye'den hayli hacimli bir raporla döndü. Dankert'in görüştüğü kişiler arasında kısa bir süre önce tutuklanmış olan kızkardeşim Çiğdem Özgüden de vardı. *File On Turkey*'in bir kopyasını ele geçirebilmek ve bizim izimizi öğrenebilmek için kendisine işkence yapılmıştı. Çiğdem uğradığı işkenceleri *Granada Televizyonu*'nun yaptığı ve Avrupa'nın bellibaşlı televizyon kanallarında gösterilen belgeselde de ayrıntılı olarak anlatmıştı.

Dönüşünde bize Çiğdem'le ilgili bu bilgiyi verirken Dankert şöyle diyordu:

- Yahu, sizin *Türkiye Dosyası* çoktandır bir çok AKPM üyesinin elinde... Hatta benim bildiğim kadarıyla, Türkiye dostu üyeler Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken'e bu dosyayı çoktan iletmişlerdir. Senin kızkardeşine sırf bunun için niye zulmedilir? Bunu kimseye işkence etmeden sayın bakandan da alabilirlerdi.

Bu misyonun ilginç anılarından biri de, Jane'in Türkiye'den dönüşünde bize bir küçük torba dolusu telefon jetonu getirmiş olmasıydı.

- Avrupa'da bu jetonları ne yapacağız, diye sorduğumuzda, ayaklarımızı suya erdirdi:

- Türkiye'ye bir daha misyon gönderirseniz, bunları mutlaka yanlarına verin. Otellerdeki, restoranlardaki telefonlar dinleniyor. Gizli temas kurmak isterlerse ancak sokaklardaki telefon kabinlerinden başları derde girmeden telefon edebilirler. Bunun için de önceden ceplerinde bu jetonlardan bulundursalar daha iyi olur.

Dankert Türkiye'den döner dönmez, AKPM Başkanlık Divanı'nın 22-23 Mart'ta Paris'te yapacağı toplantıdan önce aynı kentte, Türkiye'den getirmiş olduğu belgeler ve tanıklıklarla bir basın toplantısı yapmaya karar verdi. Türkiye seferinin organizasyonunda birinci derecede rol oynadığımız halde ne İnci ne de ben Dankert'in basın topantısını güvenlik nedenleriyle izleyemeyecektik.

Toplantıyı, Paris'te kuruluşunu tamamladığımız enformasyon merkezi adına Jak Şalom'un izlemesine karar verildi. Bir aksilikle karşılaşmamak için toplantıyı ikinci gözlemci olarak izlemesini İran muhalefet hareketinin önemli isimlerinden dostumuz Sadık Kutbizade'den rica ettik. Memnuniyetle kabul etti.

Dankert'in basın toplantısı başarılı geçmişti. Ertesi gün başta Fransız medyası olmak üzere Avrupa gazete ve televizyonlarında büyük yankı buldu. Ardından da Dankert

ayrıntılı raporunu AKPM Siyasal İşler Komitesi'ne sundu. Bunun üzerine ertesi gün toplanan AKPM Başkanlık Divanı, Türkiye'deki hak ihlallerinin inkar edilemezliğini dikkate alarak Türkiye konusunda bir araştırma komitesi kurulması önerisini 14 Mayıs'ta Strasbourg'ta toplanacak olan Siyasal İşler Komitesi'nin gündemine koydu. Bu iki yıla yakın devam eden sistemli çalışmaların uluslararası plandaki ilk önemli başarısıydı.

Dankert'in basın toplantısının hepimizi güldüren yanı ise, Jak Şalom'un ve Sadık Kutbizade'nin izlenimleriydi. Her ikisi de bir diğerinin bizimle ilişkilerinden haberdar olmadığından, basın toplantısı sırasında Sadık Jak'tan, Jak da Sadık'tan Ankara rejiminin ajanı diye kuşkulanmışlardı. Gerçeği öğrenince ikisi de rahat nefes aldı.

Sadık'la bu son görüşmemizdi. Daha önce de bahsettiğim gibi, 1979'daki İslam Devrimi'nde Komeyni ile birlikte İran'a giderek yeni rejimde önemli görevler üstlenecek, ama her devrim önce kendi çocuklarını yediğinden, 1982'de Komeyni'ye karşı komplo hazırlamakla suçlanarak idam edilecekti.

*

Bu basın toplantısından sonra Paris'te kurulan *Enformasyon Merkezi*'nin Fransızca ve İngilizce *Turkey/Turquie* haber bülteni de Dankert'ın açıklamalarını ve AKPM kararını da duyuran bir içerikle yayına başladı.

Avrupa Konseyi'ne paralel olarak Türkiye'deki hak ihlalleri ilk kez 20 Mart 1973'de Cenevre'de toplanan *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu*'nda dokuz uluslararası gençlik örgütü tarafından gündeme getirildi.

Amnesty International ve *Uluslararası Hukukçular Örgütü* de, Türkiye'ye gönderdikleri misyonların verilerine dayanarak Ankara rejimini suçlayan yeni raporlar yayınladılar.

Mart 1973'te *Writers&Scholars International*'in *Index* adlı dergisinde benim Türkiye'de basın özgürlüğünün çiğ-

nenmesi üzerine ayrıntılı incelemem ilk kez kendi açık ismimle yer aldı.

Türkiye'nin uluslararası planda giderek daha fazla yalıtlanması ve Avrupa Konseyi'nden dışlanması ihtimalinin kuvvetlenmesi üzerine, o güne kadar cunta yönetimine rağmen Türkiye'nin demokratik bir ülke olduğunu kanıtlamak için her türlü yalana, iftiraya, tehdide başvuran AP ve CGP milletvekillerinin saflarına bu kez daha ince taktiklerle CHP milletvekilleri de katıldı. Ecevit'in talimatıyla hareket eden bu milletvekilleri, ilk genel seçimde CHP'nin iktidara gelerek demokrasiyi gerçekleştireceğini, bu bakımdan "Türkiye'yi Avrupa Konseyi'nden çıkartmak" yerine, CHP'nin durumunu güçlendirecek şekilde zaman zaman askeri yönetime eleştiri yöneltmekle yetinilmesi görüşünü lanse ediyorlardı.

Hele Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler'in cumhurbaşkanlığına seçilmesinin engellenmesinden ve genel seçim ihtimalinin güçlenmesinden sonra özellikle CHP'liler "Türkiye'de demokrasiye dönüşün başladığını" ileri sürerek bundan böyle Avrupa Konseyi'nin dıştan müdahalelerinin demokratikleşmeyi sabote edeceği şantajını kullanmaya başladılar.

Bu durumda, Brüksel'e dönerek, bir süredir üzerinde çalıştığımız *İşkencede Türkiye* (Turkey On Torture) kitabını AKPM'nin Mayıs toplantılarına mutlaka yetiştirmemiz gerekiyordu. Önemli kısmı hapishaneden elle yazılmış işkence belgelerinin İngilizceye çevirisini, ardından da mumlu kağıda yazılmasını kısa zamanda tamamlamak zorundaydık.

Kitabın bir an önce basılıp ciltlenmesi konusunda imdadımıza yetişen Julos oldu.

- Benim evim ne güne duruyor? Bahçeye bir teksir makinesi koyarız, istediğiniz gibi basar ciltlersiniz, dedi.

Birkaç gün sonra da Maximilienne dizilmiş mumlu kağıtlarımızla ve baskı için gerekli DinA4 kağıt paketleriyle, daha da önemlisi üniversiteden sağladığı bir Gestetner teksir makinesiyle bizi Beaucarne ailesine teslim etti.

Bahçede bir masaya yerleştirdiğimiz teksir makinesinden ilk basılı sayfalar çıkınca mahallede tam bir şenlik başladı. Sadece müzik ve edebiyat alanında değil, teknik ve mekanik konularda da üstün beceri sahibi Julos da bizimle birlikte teksir makinesinin başından ayrılmıyor, Boris ile Christophe makinenin ritmine ayak uydurucasına bahçede cirit atıp duruyordu.

Yemek konusunda tam bir *"cordon bleu"* olan Loulou ise merakını yenemiyor, arada bir bahçeye inip bu coşkuya katılıyordu.

Ama olay aileyle de sınırlı kalmamıştı. Kitap basımının sürdüğü günlerde Julos'un yakın ya da uzak komşuları da hatır sorma niyetine gelip basılan sayfaların birbiri ardına çıkış teknesine düşüşünü keyifle izliyorlardı.

Baskı çalışmalarından yorgun düştüğümüzde Valonların *boudin* dedikleri kan sucuğu eşliğinde yerel biralar içerek tekrar tarzanca sohbetlere koyuluyorduk. Tabii Julos'un gitarını eline alıp yeni bestelerini ilk kez bizimle paylaştığı anlar gerçekten dinlendirici ve moral vericiydi.

Baskı macerası bittiğinde binlerce sayfanın harmanlanıp kitap halinde ciltlenmesine sıra gelmişti. Bu konuda deneyimli olan İnci çalışmayı organize ederken birdenbire komşulardan bir çoğu gelip,

- Bu nasıl olsa büyük beceri gerektirmiyor. Biz de el veriyoruz, diyerek imeceye katıldılar. Basımı bir haftaya yakın süren kitabın harmanlanması ve ciltlenmesi bir günde tamamlandı.

*

Bu arada Hollanda'da kurulan *Türkiye Komitesi* 28 Nisan 1973'te Amsterdam'da Türkiye üzerine bir kongre düzenledi. Hotel Krasnopolsky'de toplanacak olan kongrenin etkin olabilmesi aynı binada *Demokratik Direniş Hareketi* adına Türkiye'deki baskıları belgeleyen bir fotoğraf ve belge sergisi açmamız gerekiyordu.

İki yıldır bizim biriktirmiş olduğumuz fotoğraf ve gazete kupürlerinin yanısıra özellikle İsveç ve Norveç komitelerinden gelenleri de değerlendirmek üzere İnci yoğun bir çalışmaya girdi. Belgelerin agrandismanı, büyük boyutlarda basılabilmesi için Maximilienne'in çalıştığı fakültenin fotoğraf servisinden büyük ölçüde yararlandı. Bu çalışmalarda, sinema eğitimi görmekte olan Bige Berker İnci'ye çok yardımcı oldu.

Kongre sırasında Granada TV'nin yaptığı belgeselin gösterilmesi için söz aldık.

Türkiye'nin demokratikleşmesi konusunda AKPM'de büyük mücadele veren Piet Dankert ve Türkiye Komitesi yöneticilerinden Prof. Heinz Neudecker kongrenin önemli konuşmacılarıydı. *Demokratik Direniş Hareketi* adına ben konuşacaktım, ama Türkiyeli bir konuşmacı daha gerekliydi. O konuşmacının bulunmasını da Paris'e gidişlerimizden birinde karşılaşmış olduğumuz Bekir Harputlu sağladı.

Ankara'nın önde gelen gençlik liderlerinden olan Bekir özellikle köylük bölgelerdeki çalışmalarda etkin bir arkadaştı.

Karşılaşmamızdan çok duygulanmıştı. Kendisine adıyla hitabettiğimizde,

- Hayır artık Bekir yok. Necati var, diyerek illegalde olduğunu vurgulamıştı.

Ünlü araştırmacı Gérard Chalian'ın teşvikiyle *Çıkmazdaki Türkiye: Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Marksist Bir Analiz* adlı bir inceleme yazmaktaydı. Kitabın yazımı konusunda bir süre önce *Fransa Türk Öğrenci Birliği*'nin yönetimine gelen genç arkadaşlardan kaynak ve çeviri konusunda büyük destek görüyordu.

Bekir'e göre, *Demokratik Direniş Hareketi* o günün gereksinimlerini en iyi karşılayan hareketti. Kendisi ve arkadaşları ellerindeki tüm olanaklarla harekete destek olacaktı.

Bekir'in Hollanda'daki kongreye katılımını sağladığı genç, *Fransa Türk Öğrenci Birliği* başkanı Ercan Eyüboğlu idi.

Hollandalı arkadaşlar Türkiye'nin direnişçi kültürünü seslendirmek üzere bir müzisyenin de kongre sırasında dinleti yapmasında ısrar ediyorlardı. Türkiye'den iyi tanıdığımız Rahmi Saltuk'un o sırada Berlin'de bulunduğunu duymuştuk. O da toplantıya memnuniyetle katılacağını bildirdi, kongre sabahı Almanya'dan gelecek trende kendisini karşılayıp salona götürmem konusunda anlaştık.

Kongreden bir gün önce Amsterdam'a giderek sergi ve konferans hazırlığına koyuldum. Granada TV'nin Türkiye'deki işkencelerle ilgili filmini de getirttik. Tüm hazırlıklar tamamdı. İş toplantı günü konuşmacıların gelmesine kalmıştı.

Amsterdam'daki ilk akşam uzunca bir görüşmeye katıldıktan sonra her zaman olduğu gibi, gar civarındaki ucuz otellerden birinde kalabileceğimi düşünüyordum. Ne ki gece yarısına doğru kapısını çaldığım otellerin hiçbirinde yer yoktu. Sadece lüks otellerde yer vardı. oralarda kalmaya da benim olanağım yoktu. Amsterdam'da tanıdığım kişileri gece yarısı rahatsız etmeyi de göze alamıyordum.

Geceyi geçirmek için gar binasındaki bekleme salonunun kanapelerinden birine uzanmıştım ki, son trenler de gelip gittikten sonra gar binasını boşaltmağa başladılar, beş on kişiyle birlikte kendimizi kapıda bulduk. Kapılar büyük gürültülerle kapatılıp kilitlendi.

Hava çok soğuk olmadığından, yorgun düşünce kanal boyundaki bir banka uzanıp uyuklamak niyetiyle Amsterdam Limanı'nda serserice dolaşmaya çıktım. Kafamda Jacques Brel'in deniz dalgalarının ritmiyle söylediği ünlü şarkısı: *Amsterdam...*

Ama çok geçmeden soğuğa dayanamadığım için tekrar gara döndüm. Garın önünde ışıl ışıl şeffaf telefon kulübeleri. Çoğunun içinde telefonla konuşan değil, uyuklamaya çalışan gece kuşları. Fantastik filmlerde deneye kurban edilenlerin dik istiflenmiş kadavraları ya da bir uzay gemisinin bitip tükenmez yolculuğunda aylarca sürecek uykuya yatırılmış astronotları gibi...

Kendimi boş bir kabine attım. En azından dışarıya göre daha korunaklı ve aydınlık.Yanımdaki kitaplardan birini açıp okumaya koyuldum, bir süre sonra da sızdım.

Sabah'ın 5'ine doğru gar binasının önünde büyük bir gürültü patırtı... Telefon kulübelerinde ya da başka sığınma yerlerinde geceleyenler kapıların açılmasını bekliyor. 5'e iki üç dakika kala kapı büyük gürültüyle açılıyor. Bir an önce kendimizi içeri atabilmek için bir hamle yapıyoruz. Mümkün değil. Kapıda demiryolcu üniformasıyla, tipik ümmet bıyığıyla bir Türk. Hollandaca bir şeyler bağırarak içeri girilmesine engel oluyor.

Türkçe araya giriyorum:

- Kardeş, bu insanlara yazık değil mi?

Salonun arka duvarındaki kocaman saati işaret ederek beni Türkçe tersliyor:

- Burası Hollanda... Her şey saati saatine, dakikası dakikasına... Saat 5'ten önce içeri adım attırmam.

Tam bir Bekçi Murtaza. Saat 5'i vurunca nerdeyse birbirimizi çiğneyerek kapağı içeri atıyoruz. Ama Amsterdam Garı'nda asıl dramı daha sonra yaşayacağım.

Konuşmacılardan Ercan Eyüboğlu daha önceden varış saatini bildirdiği Paris-Amsterdam gece treniyle zamanında geliyor. Sıra Rahmi Saltuk'ta.

Varış saati bildirilen Almanya bağlantılı tren de rötarsız geliyor, ama çıkanlar arasında Rahmi Saltuk yok. Başına bir iş mi geldi, Hollanda sınırını geçerken başı derde mi girdi, diye telaşlanıp Berlin'e telefon üstüne telefon edip izini bulmaya çalışıyorum. Ya telefonlara çıkan olmuyor ya da "Kendisinin nerede olduğunu biz de bilmiyoruz" diyerek atlatıyorlar.

Belki treni kaçırmıştır, ikinci trenle gelir diye Kongre'nin açılış saatine yakın tekrar Amsterdam Garı'na koşturuyorum.

O trenden de çıkan yok.

Sonradan öğrenecektim ki, Berlin'deki TKP'liler Rahmi'nin kendi inisiyatifleri dışında gerçekleştirilen bir etkin-

liğe katılmasını son anda engellemişler. Oysa katılabilseydi bu kongredeki dinletisi Rahmi'nin yurtdışı sanat kariyerinde önemli ufuklar açabilecek, adı Zülfü Livaneli'den önce duyulabilecekti.

Hollandalı arkadaşlara gerçekten mahcup olmuştum. Kongrede Saltuk dinletisi yerine kasetten Ruhi Su'dan ve Selda'dan türküler dinletmekle yetinmek zorunda kaldık.

Bu aksiliğe rağmen kongre son derece başarılıydı. En önemlisi de, Türkiye'deki rejim üzerinde hükümetler düzeyinde de baskı sağlamayı amaçlıyorduk. Kongre, bir süre sonra Hollanda Dışişleri Bakanı olması beklenen Van der Stoel'e ve Avrupa Komisyonu'nun Hollandalı üyesi Pierre Lardinois'ya birer telgraf gönderilmesi kararlaştırılarak sona erdi.

Kongreden sonra Paris'e dönerken Ercan bir gece Brüksel'de bizde kaldı. İnci'yle de tanıştı.

Güvenlik nedeniyle ben de, Ercan da kongrede gerçek isimlerimizle değil, başka adlarla konuşmuştuk. Ben Ercan'ın gerçek kimliğini bildiğim halde, Ercan beni DDH temsilcisi Mehmet Taşkın olarak biliyordu. Brüksel'de de öyle bilmeğe devam etti.

FTÖB yöneticilerinden Raşit Kaya'nın daha sonraları anlattığına göre, Ercan bir süre sonra benim Avrupa'da olduğumu, hattâ Paris'te de belli çalışmalar yürüttüğümü duyunca, arkadaşlarına dert yanmış:

- Doğan Özgüden ne kadar zamandır Avrupa'daymış, biz uyuyoruz. Şimdiye kadar çoktan temas kurmuş, işbirliği yapmış olmamız gerekirdi.

Raşit basmış kahkahayı:

- Yahu Ercan, sen Amsterdam'da kiminle beraberdin? Brüksel'de kimlerde kaldın?

Ercan şaşırmış:

- Yoksa Brüksel'de karşılaştığım İnci de İnci Özgüden miydi?

Hollanda Kongresi Raşit ve Ercan'la yıllarca sürecek olan dostluk ve işbirliğimizin de başlangıcı oldu.

Bu arada Belçika'da kurulan *Türkiye Komitesi* de 9 Mayıs 1973 günü Brüksel'de Théâtre Poème'de Türkiye üzerine bir enformasyon toplantısı düzenledi. Salonda yine DDH'nin fotoğraf ve belge sergisi yeraldı, iki de belgesel film gösterildi. Toplantının davetli konuşmacıları Piet Dankert ile Ercan Eyüboğlu idi. Türkiye Komitesi'nin kurucularından Jacques Bourgaux, Pierre Mertens ve Jef Coeck da Belçika kamuoyunu Türkiye demokratik güçleriyle dayanışmaya çağıran konuşmalar yaptılar.

Bu gecede ilk kez, Liège Radyosu'nda Türkiyeli işçilere yönelik Türkçe programlar yapan Nazım Alfatlı'yla tanıştık. Nazım'la birlikte eşi Jacqueline de gelmişti. Jacqueline o gece Nazım Hikmet'in "Akrep gibisin kardeşim" şiirini Fransızca olarak okudu.

*

Avrupa Konseyi'ndeki nihai hesaplaşmaya hazırlanırken, mücadeleyi başka planlarda da aynı kararlılıkta sürdürüyorduk. Paris'teki *Turquie/Turkey* bülteni uluslararası kamuoyunu iki dilde bilgilendirmeye devam ediyor, Belçika, Hollanda, Almanya, İsveç, Norveç, Danimarka, İsviçre, İngiltere, ABD ve Kanada'daki Türkiye komiteleri ya da dayanışma grupları Türkiye'nin gerçekten demokratikleştirilmesi mücadelesine büyük katkı sağlıyordu.

Amsterdam'daki kongre sırasında konuşmamdan etkilenen Hollanda'nın en tanınmış sol yayıncısı Van Gennep Türkiye üzerine bir kitap yayınlamak istediklerini, bu kitabı en kısa zamanda yazıp yazamayacağımı sormuştu.

Günlük çalışmalar, toplantılar, seyahatlerle o denli doluydum ki, tereddüt etmiş,

- Ben Hollandaca bilmiyorum, diye mazeret uydurmaya kalkışmıştım.

- Dert değil, demişti Van Gennep, sen kitabı İngilizce yaz, biz Hollandaca'ya çevirtiriz. Üstelik kitabın sunuş yazısını da ülkenin ön önemli sol düşünürlerinden A.L. Constandse yazacak.

Kitabı yaz tatiline kadar yetiştirmeye söz verdiğim için artık geceleri de *Türkiye: Faşizm ve Direniş* adı altında yayınlanacak bu kitabın yazımıyla uğraşıyordum.

Kitabın İngilizceden Fransızcaya çevirisini ise yine Maximilienne aracılığıyla tanıştığımız Elsa Todtenhaupt üstlenmişti. Emekli bir öğretmen olan Elsa, kendisi gibi yaşlı arkadaşı Moune'la birlikte Brüksel dışındaki Grez-Doiceau'da sakin bir hayat yaşıyordu. İnci'yle beni çok sevdiğinden, yürüttüğümüz mücadeleye çeviri yaparak yardımcı olmaya söz vermişti.

Her hafta sonu yazdığım metinleri kendisine götürüyor, yapılmış olan Fransızca çevirileri alıyorduk. Bu ziyaretler onlar için de, bizim için de gerçekten büyük bir yaşam sevinciydi.

Grez-Doiceau Julos'un yaşadığı Tourinnes-la-Grosse'a uzak olmadığından zaman zaman oraya da birlikte gidiyor, saatlerce sohbet ediyorduk.

Tam o günlerde Belçika'da dok işçilerinin büyük grevi patlak verdi. Grevcilerle dayanışma için Brüksel'de organize edilen bir gecede Julos'un da konseri vardı. Sosyal mücadeleler tarihi üzerine hayli belge okuduğum Belçika'da ilk kez grevcilerle bir araya geliyorduk.

İlerideki yıllarda birlikte mücadele vereceğimiz birçok sendikacıyla da o gece tanıştık. Bunlar arasında sosyalist sendikalar federasyonu FGTB adına konuşma yapan bilimadamı Mateo Alaluf da vardı. Aslen İzmir'liydi ve ilkokul eğitimini kısmen orada görmüştü. Daha sonra ailesiyle birlikte Belçika'ya göçmüş, genç yaşta ülkenin seçkin bilimadamlarından ve sendikacılarından biri olmuştu.

*

12 Mart darbesini izleyen yıllarda *Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP)* yanlıları Avrupa'daki sol çevrelerde gerçekten bir terör estiriyor, kendileri gibi düşünmeyen her solcuyu susturulması ya da hakkından gelinmesi gereken düşman ilan ediyorlardı.

TİİKP yanlıları Avrupa'daki yayınlarında ve bildirilerinde THKO ve THKP-C önderlerinin işkencede konuştuklarına dair dedikodular çıkartarak,

- Bir komünist işkencede asla konuşmaz, diye ahkâm kesiyorlardı.

Ne ki, partinin lideri Doğu Perinçek'in Mayıs 1972'de tutuklanmasından bir süre sonra bizzat poliste verdiği sayfalarca ifadenin tutanakları Avrupa'ya ulaştı. Doğu sorguda çocukluğundan itibaren tüm yaşamını, ilişkilerini, yer yer, tarih tarih, isim vererek açıklıyordu.

Bu gerçeğin ortaya çıkması bir çok sempatizanı bu hareketten uzaklaştırdı, uzaklaşamayanların ise "ayıp örtebilmek" için daha da keskin ve saldırgan olmasına yolaçtı.

Örneğin, dostumuz Ercan Eyüboğlu da bu terörün mağdurlarından biri olacaktı. Ercan'ın Amsterdam ve Brüksel'de cunta aleyhine yaptığı konuşmalardan dolayı Türk Devleti'nin ajanlarıyla ya da faşist örgütlerle başının derde girebileceğinden endişe ederken, bir süre sonra Paris'te yapılan FTÖB Kongresi'ni TİİKP yandaşlarının bastığını ve Ercan'ı da dövdüklerini öğrenecektik.

TİİKP 1970-73 yıllarında *Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi*'yle bağlantı kurarak birçok militanını gerilla eğitimi görmek üzere Filistin'e göndermişti. Gidenler arasında TİP'ten ve Basın-İş Sendikası'ndan tanıdığım ve çalışmalarını çok takdir ettiğim Bora Gözen de vardı.

21 Şubat 1973'te Mossad-MIT işbirliğiyle Filistin gerilla kamplarına yapılan bir saldırıda başta Merkez Komitesi üyesi Bora Gözen olmak üzere bazı TİİKP üyelerinin öldürüldüğü haberi geldi. Ardından da canlarını kurtarabilmiş olan partililerin Avrupa ülkelerine sığınma süreci başladı.

O sırada TİİKP'ye yakın isimlerden Yücel Sayman birkaç kez Brüksel'e gelerek başı dertte olan yoldaşlarına sahte pasaport sağlanması ya da iltica talep ederek legale çıkmaları konusunda yardım istemişti.

Sorun değildi. DDH olarak biz siyasal çizgisi ne olursa olsun Türkiye'deki rejimle başı dertte olan herkese dayanışma göstererek, olanaklarımız oranında pratik sorunlarının çözümünde kendilerine yardımcı olmayı ilke edinmiştik. Kısa bir süre önce bir ortak tanıdığımızın aracılığıyla Mihri Belli'ye de bir sahte pasaport temin etmiştik.

İstemlerini yerine getirdiğimizde Yücel hayretle sormuştu:

- Siz yardım ettiğiniz kişileri kendinize bağımlı kılacak hiçbir şey talep etmiyor musunuz?

- Niçin edelim ki? Bu bizim direnişçi görevimiz.

- Bizim harekette farklıydı da... Kendisine sahte pasaport sağlanan kişi hep hareketin kontroluna tabiydi, pasaportu kullanır kullanmaz parti sorumlusuna iade etmek zorundaydı.

Bizim bu son derece insancıl dayanışmamız dahi TİİKP'lilerin tepkisine neden oldu, hem bizler, hem de bizimle ilişkiye geçen TİİKP militanları hakkında idam fetvaları çıkartıldı.

*

AKPM'nin 14 Mayıs 1973 tarihli toplantısında Türkiye konusunda bir alt-komite kurulması önerisi görüşüleceğinden, TBMM'de temsil edilen tüm partilerin milletvekilleri her türlü iftira, karalama ve tehdide başvurarak bu girişimi önlemek üzere seferber oldular.

Toplantıda konuşan Dankert, alt-komite kurulması gereğini yeniden vurgulayarak şunları söyledi:

- Türkiye Parlamentosu olağanüstü devlet güvenlik mahkemeleri kurulmasına ilişkin görüşmeler yaparken Türkiye için

alt-komitenin hâlâ kurulmamış olması üzücüdür. Eğer bu güvenlik mahkemeleri kurulacak olursa, Türkiye'de gerçek bir demokrasinin işleyişi ağır bir tehdit altına girecektir. Türkiye'nin en önemli illerinde sıkıyönetim halkı ağır baskı altında tutmağa devam etmektedir. Türk Hükümeti tarafından sık sık ileri sürüldüğü gibi bir "uluslararası komünist komplo"nun mevcudiyetine dair kesin bir delil yoktur.

Norveçli Liv Aasen de Dankert'i destekleyen bir konuşma yaptı.

Bunlara yanıt vermek üzere AP'li ve CGP'li milletvekillerinin yaptıkları konuşmalar tam bir skandaldı.

AP'li Esat Kıratlıoğlu:

- Uluslararası anarşi ve terörizm Türk Hükümeti'ni alaşağı etmek ve genel olarak Ortadoğu'da bir kaos yaratmak amacını gütmektedir, diyordu. Türkiye'deki mahpuslar politik mahpuslar değil, aksine, banka soyguncusu, katil ve suikastçılardır. Türkiye'de siyasi mahkum diye bir şey yoktur.

CGP'li Turhan Feyzioğlu ise, Dankert'in bizimle ilişkisini ima ederek kendisini teröristlere alet olmakla suçluyordu:

- Burada yapılan eleştiriler, ülkemin Avrupa Konseyi ile ilişkilerini kopartmak isteyenler tarafından yönetilen kuvvetli bir propaganda mekanizmasından kaynaklanmaktadır... Bay Dankert'in Türkiye ile ilgili bilgileri, Avrupa'da dolaşan yıkıcı elemanlarla, başka ülkelere sığınma olanağı bulmuş teröristlerle kurduğu ilişkilere dayanmaktadır.

CHP Milletvekili Mustafa Üstündağ'ın Ecevit'ten aldığı talimatla yaptığı konuşma ise tam bir "ordu savunması"ydı:

- Bay Dankert benim ülkemi Yunanistan'la kıyasladığı zaman duygularım rencide oldu. Geçmişte Türk subayları demokrasiye olan saygılarını göstermişlerdir. Bu, uzun deneylerle ispatlanmış bir gerçektir. Ordu yetkilileri şimdi de genel seçimlere sıkıyönetim altında gidilmesini asla istememektedirler. Özel güvenlik mahkemelerinin kurulmasına

CHP olarak karşı değiliz. Sadece bu mahkemelerin hakimlerinin tayin biçimine karşıyız.

Bu yanıltma ve saptırma gayretleri karşısında DDH derhal altı sayfalık bir bildiri yayınlayarak hak ihlalleriyle ilgili son bilgileri AKPM üyelerine iletti ve AP, CGP ve CHP temsilcilerinin iddiaları hilafına Türkiye'de temel anayasal değişimler yapılmadıkça, sıkıyönetim kaldırılsa bile insan hakları ihlallerinin son bulmayacağını vurguladı.

Bu arada Granada TV'nin Türkiye'deki işkencelerle ilgili belgeselinin Strasbourg'taki *Fransız Radyo Televizyon Kurumu (ORTF)* binasında AKPM üyelerine gösterilmesi, Türk temsilcilerinin baskıları sonucu Fransız Hükümeti'nin müdahalesiyle engellendi. Bunun üzerine film Konsey binasındaki bir salonda gösterildi.

Tüm engelleme çabalarına rağmen 18 Mayıs 1973'te toplanan AKPM Siyasal İşler Komitesi, Türkiye için bir alt-komite kurulmasını kabul ederek bu komitenin kuruluş ve çalışma prosedürünü belirlemek üzere İngiliz milletvekili Fitzroy MacLean'ı görevlendirdi, bu milletvekilinin raporunu 3-5 Temmuz 1973 tarihinde Floransa'da yapacağı toplantıda görüşmeyi kararlaştırdı.

Floransa toplantısı ise Ankara rejiminden hesap sorulmasının pratik olarak olanaksızlaştırılmasıyla sonuçlandı. Raportör MacLean, CHP'lilerin etkisiyle, AKPM'nin sadece Türkiye'de değil, tüm Konsey üyesi ülkelerde insan hakları ihlallerini incelemekle görevli bir alt-komite kurulması yolunda rapor vermişti. Türk parlementerler Turhan Feyzioğlu, Cevdet Akçal ve Orhan Oğuz da bu öneriyi destekliyordu.

Özellikle o sırada Bülent Ecevit'in yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve kendisinin askeri mahkemede yargılanması girişimleri nedeniyle AKPM üyelerinin çoğunluğu mutlaka Türkiye için özel bir alt-komite kurulmasında ısrar ediyordu.

Tam da bu sırada CHP Milletvekili Mustafa Üstündağ tekrar devreye girdi. Ecevit'in yasal dokunulmazlığının kal-

dırılması girişiminin askerlerden değil, CHP'nin gelecek seçimleri kazanmasından endişe eden sağ partilerden geldiğini ileri sürerek Türkiye için özel bir alt-komite kurulmasına karşı çıktı, Ecevit'in de bizzat bu görüşte olduğunu, "Demokratikleşmeyi bana bıraksınlar, dışarıdan müdahalelerle benim bu yöndeki gayretlerimi sabote etmesinler" dediğini anlattı.

DDH adına tekrar inisiyatif alarak, Türkiye gibi yarım yüzyıldır Avrupa demokratik kriterlerini hiçe sayan bir ülkenin Avrupa demokrasileri topluluğunda kalabilmesi için Anayasa'nın tamamen değiştirilmesi, tüm düşünce ve siyasal eylem mahkûm ve tutuklularının derhal serbest bırakılması, komünist partisi de dahil tüm partilerin serbestçe kurulabilmesi, Kürt halkının ve tüm etnik ve dinsel azınlıkların temel hak ve özgürlüklerine kavuşması, bunlar sağlanmadıkça Ankara rejiminin sürekli denetim altında tutulması, gerekirse Avrupa Konseyi'nden atılması gerektiğinde ısrar ettik.

Ne ki, Siyasal İşler Komisyonu'nun çoğunluğu Ecevit'in şantajına boyun eğerek alt-komitenin Türkiye'nin adını zikretmeksizin kurulmasına karar verdi.

Bu, iki yıldır Avrupa Konseyi'nde yürütülen çalışmaya vurulan son darbeydi.

Ecevit'in o sıradaki manevrası yüzündendir ki, kendisi iktidar olduktan sonra da, Türkiye'de insan hakları ihlalleri, komünist parti ve Kürt halkının temel hak ve özgürlükleri üzerindeki yasaklar aynen devam edecek, askerlerin siyasal hayata müdahaleleri durmayacak ve 12 Mart'ın daha kanlı, daha hunhar bir tekrarı olan 12 Eylül Darbesi'ne varılacaktı.

*

Avrupa'nın teslimiyetinden iyice şımaran Ankara rejimi, bu kez de yurt dışındaki direnişi yürütenlerin çalışmalarını engelletmek için geniş çapta bir kampanya başlattı. Bu kampanyada kullanılan ana belge, Başbakanlığın yayınladığı içi binbir yalan ve iftirayla dolu *Beyaz Kitap*'tı.

Esasen, Dışişleri Bakanlığı'nın bizim isimlerimizi ifşa eden genelgesinden sonra 30 Haziran 1973'te Genelkurmay Başkanlığı'nda parti liderlerinin de katılımıyla yapılan çok gizli bir brifingte de yurt dışındaki yıkıcı örgütlenmelerden sorumlu tutulmuştuk. Genel Kurmay, parti liderlerine şu bilgileri veriyordu:

"12 Mart tarihini takiben yurt dışına kaçan aşırı solculardan bazıları *Türkiye Demokratik Direniş Hareketi* adı altında bir örgüt kurmuşlardır. Örgütün merkezi Paris'tir. Örgüt, İsveç, Hollanda, Norveç, Danimarka ve Fransa'da faaliyet göstermektedir. Örgütün faaliyeti, Türkiye'nin demokratik bir ülke olmadığı, mevcut rejimin faşist bir rejim olduğu, Türkiye'de tutuklulara işkence yapıldığı yolunda daha ziyade İngilizce olarak yazılmış bildiriler neşrederek Avrupa kamuoyunu propaganda yoluyla Türkiye aleyhine etkilemeye çalışmaktadır. Örgütün liderleri 12 Mart'ı takiben Türkiye'den kaçmış aşırı solcular olup Fransa'da yerleşmiş eski mahkum Türk komünistlerinden destek görmektedirler. Örgütün ana gayesi Avrupa kamuoyuna tesir ederek Türkiye'nin Avrupa Konseyi'nden çıkartılmasını temine çalışmaktır. Bu cümleden olarak *File On Turkey* ve *Man Hunts in Turkey* adlı iki kitap neşrederek bunları Avrupa Konseyi'ne üye memleketlerin hükümetlerine ve Avrupa Konseyi üyelerine dağıtmışlardır."

Türkçe ve İngilizce olarak iki ayrı dilde yayınlanan *Beyaz Kitap*'ta ise "Türkiye'deki terör örgütleri", sorumlularının isimlerini de içeren şemalarla teşhir ediliyordu.

12 Mart 1971'den önceki terör örgütleri listesinde DEV-GENÇ, THKO, Proleter Devrimci Aydınlık Dergisi, Sosyalist Aydınlık Dergisi, Sosyalist Gazetesi ve TİP ile birlikte *Ant Dergisi Grubu* da yeralıyordu. 12 Mart 1971'den sonraki döneme ilişkin ikinci bir şemada ise TİP kapatılmış olduğundan artık yok sayılırken diğer örgütlerin yeni isimler altında illegal faaliyet sürdürdükleri, Ant Grubu'nun da *Demokratik Direniş Hareketi*'ne dönüştüğü ileri sürülüyordu.

Yine bu şemalara göre, Ant Grubu'nun ve *Demokratik Direniş Hareketi*'nin yöneticileri olarak Doğan ve İnci Özgüden gösteriliyordu.

ANT-DDH hakkında da şunlar söyleniyordu:

"Doğan Özgüden'in liderliğini yaptığı bir gruptur. Bu gruba, kitapta, diğerlerinden daha geniş bir yer ayrılmıştır. Zira bunun oldukça önemli bir sebebi vardır.

"Avrupa'da açılan menfi propaganda sebebiyle TÜRKİYE konusuna ilgi duyanlar, DEMOCRATIC RESISTANCE OF TURKEY teşkilatı tarafından İngilizce basılmış, binbir yalanla dolu bir kitabı ve bazı bildirileri herhalde okumuşlardır. Hiç şüphesiz, bu Democratic Resistance of Turkey'in ne olduğunu da merak etmişlerdir. Onun ne olduğunu şimdi buradan öğrenebilirler. Democratic Resistance of Turkey, Doğan ÖZGÜDEN, eşi İnci ÖZGÜDEN ve onların yanında bulunan, kimisi kanun kaçağı, 4-5 ihtilalci komünist tarafından kurulan bir teşekküldür. Bunların ne demokrasi ile, ne resistance'la ne de Türkiye ile dürüst ve namuslu münasebetleri mevcuttur. Doğan ÖZGÜDEN, 12 Mart öncesinde Türkiye'de ANT adı altında bir dergi çıkartmıştır. Bu dergi ile, ihtilalci, silahlı Marksist-Leninist teori ve bilinci yaymağa çalışmıştır. Ayrıca ANT YAYINLARI adı altında gerillacılık ve terörle ilgili pek çok yabancı kitabı tercüme ederek yayınlamıştır."

"Bugün Avrupa'da özgürlük savunmacılığını yapan Ant yöneticileri, Türkiye'de özgürlük ortamında silahlı savaş kışkırtıcılığı ile gençlik kitlesinde tehlikeli bir düşünce yaratmış ve terörcü grupların teşekkülünde teşvikçi-destekçi olmuştur."

Beyaz Kitap'ta Mihri Belli'nin bazı yazıları bizim "terörist" olduğumuzun kanıtı olarak gösterilmişti. Ancak bu iddialara tepki gösteren Mihri Belli bana 18 Haziran 1973 tarihli şu mektubu gönderdi:

"Kardeşim Mehmet,

"Çalışmalarını izliyorum. Bunlar çok yararlı çalışmalar.

Faşist terörü bütün ayrıntılarıyla açığa vurmak ve kamuoyunu bu önemli konuda aydınlatmak bu şartlarda devrimciliğin ve yurtseverliğin emrettiği bir görevdir. Bu böyle olduğu içindir ki karı koca size diş biliyorlar Türkiye faşistleri. Son olarak elimize geçen Beyaz Kitap'da tahrifler yaparak sana sövüp saymaları doğru yolda olduğunuzun bir yeni kanıtıdır."

Kitabın İngilizcesi tüm Avrupa hükümetlerine ve güvenlik kurumlarına iletilmişti.

Hakkımızda böylesine ağır provokasyonlar yapan Türk Devleti'nin, Avrupa'daki gizli servislerini, aşırı milliyetçi ya da köktendinci Türk örgütlerini bizim tasfiyemiz için kışkırttığı haberleri de geliyordu.

Avrupa'da legale çıkmıştık, ama legalde olmak da bir güvence değildi. Avrupa'nın en demokratik ülkesi olarak bilinen Fransa'da sekiz yıl önce Fas Kralı'nın muhaliflerinden Mehdi Ben Barka'nın Fransız gizli servislerinin de işbirliğiyle nasıl kaçırılıp özel olarak Paris'e gelmiş olan Fas İçişleri Bakanı'na yokedilmek üzere teslim edildiği herkesin malumuydu.

Genelkurmay'ın ve Başbakanlığın hakkımızdaki bu yayınlarından sonra kendimizi güvencede hissetmemiz mümkün değildi.

En iyisi, aktif olduğumuz alanlarda bir süre fizik olarak görünmemekti.

*

İşte 1973'ün bu çalkantılı ve endişe dolu yaz günlerinde iki yıllık gurbet acısını kısmen dindirecek bir sürprizle karşılaştık. İnci uzun uzun çalan telefonu açtığında önce hiç tanımadığı bir ses:

- İnci Hanım'sınız değil mi? Bakın size bir tanıdığınızı veriyorum.

Ardından heyecandan titreyen bir ses:

- Yavrum, ben Burhan. Baban Burhan Tuğsavul...

İnci bir çığlık atıyor, ardından soruyor:

- Babacığım, nereden arıyorsunuz?

- Brüksel'deyiz, ama neresindeyiz, bilmiyoruz. Bir dakika, burada bir bey var, telefon etmemize yardımcı oldu. Ona veriyorum.

- İnci Hanım, babanız ve anneniz Gare du Midi civarındalar. 3 bin kilometre yol yapıp yorgun perişan gelmişler, lütfen bir an önce gelip kendilerini alın. Avenue Fonsny üzerinde, garın tam karşısındaki kahvedeler...

Hacer Hanım biz Paris'te kaçak kalırken uçakla gelip birkaç hafta bizimle beraber olmuştu. Ama Burhan Bey'le ilk kez karşılaşacaktık.

Hemen bir taksiye atlayıp, kahveye gittik. Kahvenin önünde Ankara plakalı nuhu nebiden kalma bir Opel. Arka koltuklar tıkabasa paket ve sepetlerle dolu...

İki yıl ayrılıktan sonra Burhan Bey'le buluşma göz yaşartıcıydı. Lufthansa'yla Türkiye'den ayrıldığımız yağmurlu Ankara sabahında üzüntüden çökmüş olarak bıraktığımız Burhan Bey bizi karşısında görünce sanki birden eski dinçliğine kavuşmuştu. Sarmaş dolaştan sonra bir taksiye atlayıp Opel'i de peşimize takarak Maximilienne'in evine ulaştık.

Opel'in bagaj ve koltuklarındaki paket ve sepetlerin boşaltılması tam bir âlemdi. Bu kadar demode yabancı plakalı arabaya gözü takılan komşular, oradan yaya ya da arabayla geçenler, gözleri faltaşı gibi açılmış bu koşuşturmayı seyrediyordu.

Hacer Hanım, arabayla geliyoruz diye, çarşı pazardan domates, biber, ayşekadın fasulyası vs ne kadar Türk yiyeceği varsa toplamış, son gece de bizim için özel olarak yaprak sarmaları, börekler, baklavalar hazırlayıp arabaya yüklemiş. Pastırma, sucuk, tahin helvası da cabası...

Tam o sırada laboratuvardan dönen Maximilienne manzarayı gördüğünde kahkahadan kırılıyordu. Tanışmadan ve Hacer Hanım'la Burhan Bey'in bildikleri tek tük Fransızca kelimeyle ilk sohbetten sonra Maximilienne büyük bir anlayış göstererek:

- Bugün sizin için büyük bir gün, hasret gidereceksiniz, dedi. Benim için endişelenmeyin, ben kalacak başka bir yer bulurum. Onlar da benim odaya yerleşsinler, kalabildikleri kadar kalsınlar.

Brüksel'de kaldıkları bir aylık sürede zamanımızın bir kısmı ikide bir tekleyen Opel'e parça aramakla geçiyordu. Eski model olduğu için parça da kolay kolay bulunmuyordu. Dönüşte tekrar 3 bin Kilometre'den fazla yol yapacakları için arabanın mutlaka ciddi şekilde tamir ettirilmesi gerekiyordu.

Misafirlerin gelmesinden kısa bir süre sonra Dankert Hollanda'dan telefon ederek bizim iltica talebimizin kabul edildiğini, artık Birleşmiş Milletler'in seyahat belgesini alıp Benelux ülkeleri dışında da serbestçe dolaşabileceğimizi bildirdi.

Gerçekten büyük haberdi. Karabuda'lar Cezayir'de Yaşar Kemal'in bir yapıtı üzerine Bebek filminin çekimini tamamlayıp İsveç'e dönmüşlerdi. Filmin oyuncuları arasında Tuncel Kurtiz de vardı, müzik ise Rahmi Saltuk'a aitti. Karabuda'lar Ağustos ayında da Wifredo Lam'ın yaz aylarını geçirdiği İtalya'nın Albisola sahil kentine giderek İsveç televizyonu için bu büyük Kübalı ressam hakkında bir belgesel film yapacaklardı. Bize de telefon ederek,

- İki yıldır hep gerilimli ve de Akdeniz'den uzak yaşadınız, size de orada bir küçük daire ayarlayalım, kısa da olsa birlikte tatil geçirelim, demişlerdi.

Aslında ne kadar zamandır İtalya'ya giderek oradaki sol partilerle ve insan hakları örgütleriyle temas kurmak, Türkiye'deki baskılar konusunda kendilerini bilgilendirmek istiyordum. Ama pasaport olmadığı için Fransa'dan daha aşağıya inemiyordum.

Ayrıca o günlerde Türkiye'de olduğu gibi Avrupa'da da Ecevit rüzgarı esmeğe başlamış, sıkıyönetimin yakında son bulacağı, Ekim ayındaki seçimlerden sonra da Türkiye'ye dönüş olasılığı doğabileceği sürgündeki arkadaşlar arasında sık sık konuşulur olmuştu.

Norveç'te bulunan Gençay Gürsoy da Türkiye'deki yeni gelişmelerden sonra neler yapılması gerektiğini görüşmek üzere Avrupa'da sürgünde bulunan arkadaşların Cenevre'de bir araya gelmesini öneriyordu.

Artık İnci de ben de tüm Avrupa ülkelerine seyahat etme özgürlüğüne kavuştuğumuz için bir taşla iki kuş vurmaya karar verdik. Misafirlerimizin Türkiye'ye Almanya-Avusturya üzerinden değil, Fransa-İsviçre-İtalya üzerinden dönüş yapmaları, Karabuda'lardan ve Gençay'dan gelen önerilere olumlu yanıt vermemize olanak sağlıyordu.

*

Sıcak bir yaz günü Burhan Bey'in emektar Opel'iyle güneye doğru yola koyulduk. Yanımıza birkaç giyecek dışında İtalya'daki temaslarda kullanılmak üzere İngilizce ve Fransızca yayınlarımızdan bol mikarda almıştık.

Önce Paris'te bir gün konaklayarak *Turkey/Turquie* Bülteni'ni büyük fedakarlıklarla hazırlayan Petek'ler ve diğer arkadaşlarla uzun uzun görüştük.

Maximilienne artık bir yıllığına ABD'ye gidiyordu. Onunla son kez Paris'te bir Cezayir lokantasında buluşup vedalaştık.

Ardından ver elini İsviçre. Fransa sınırını geçip Alp eteklerindeki bir otelde geceledikten sonra Cenevre'ye ulaştık. Misafirlerimizi bir otele yerleştirir yerleştirmez, Bülent Tanör'ün evindeki randevuya yetiştik. Anımsayabildiğim kadarıyla Gençay Gürsoy, Bülent Tanör, eşi Dr. Öget Öktem, Yücel Sayman, Nurkalp Devrim... Gece yarılarına kadar süren tartışmalarda en çok yanıt aranan soru, sıkıyönetim kaldırılır da yaklaşan seçimlerden sonra bir CHP yönetimi ya da CHP'li bir koalisyon kurulursa Ecevit'e ne denli güvenilebileceğiydi.

Ecevit'in Ortanın Solu liderliğine soyunduktan sonra nasıl zikzaklı, tavizci bir politika izlediğini, işçi sınıfı öncülüğündeki sosyalist hareketi bölmek, zaafa uğratmak için

nasıl çırpındığını çok iyi bildiğimiz, bunun belgelerini yıllarca *Ant*'ta teşhir etmiş olduğumuz için kendisine hiç güvenimiz yoktu. Özellikle AKPM'de çevirdiği son manevraları ayrıntılarıyla ortaya koyarak devrimci güçlerin CHP'yi desteklemek yerine, kendi örgütlerini kurup geliştirmeleri görüşünü savunuyorduk.

Gençay Gürsoy da, toplantıya Ecevit konusunda hayli öfkeli gelmişti. Bülent Ecevit o günlerde yaptığı bir konuşmada Mihri Belli'nin CIA ajanı olduğunu iddia etmişti. Savunmasız bir sosyalist lidere karşı arkadan vururcasına böylesine adice suçlamada bulunan bir kişiye asla güvenilemeyeceğini söylüyordu. Toplantıya katılan herkes Gençay'ın haklı tepkisini paylaştığından Ecevit'in Mihri Belli'ye yönelttiği bu çirkin saldırıya karşı birlikte tavır koymayı kararlaştırdık.

Geceyi Bülent'lerin evinde yere sardalya gibi sıralanıp yarı uykusuz geçirdikten sonra yaklaşan seçimlerin getireceği yeni gelişmeleri yakından izleyerek daha sıkı haberleşmede bulunma, gerekirse Paris'te tekrar bir araya gelme kararı alarak ayrıldık.

*

Toplantıdan sonra yine emektar Opel'le İtalya'da göller bölgesini aşıp misafirlerimizi Türkiye'ye doğru uğurladıktan sonra Milano üzerinden bir ara treniyle Cenova yakınındaki Albisola'ya vardık.

İki yılı aşkın bir aradan sonra birdenbire Akdeniz'i tüm güzelliğiyle karşımızda görmek ikimizi de çok heyecanlandırmıştı. İzmir ritminde salına salına yürüyen insanlar, karpuz dilimlerini kemiren çocuklar, sağdan soldan çığlık çığlığa yükselen napoliten şarkılar, kaldırımlara taşmış masalarda pizza ya da spaghetti atıştıran turistler... Yaşayan bir kent, yaşamasını bilen bir kent...

Karabuda'larla buluşmamızı onların kaldıkları evde nefis bir çilingir sofrasıyla kutladık.

Albisola komünistlerin etkin olduğu bir kent. Sabah

sokağa çıkıp nereye baksan, İtalyan Komünist Partisi'nin günlük gazetesi *L'Unita*. Ama kadın erkek herkesin göğsünde de istavrozlu bir kolye.

- Yahu bu kent, komünist mi, hristiyan mı? Anlayamadım, diye soruyorum.

- Komünistliğine komünist ama, istavroz buralarda geleneksel bir takı. Aidiyet ifade etmez, diyorlar.

Don Camillo filmlerindeki komünist belediye başkanı Peppone'yi anımsıyorum.

Raslantı mıdır bilmem, belki de Ayperi'nin organizasyonu, *Şili Komünist Partisi*'nden bir grup genç de o sırada Albisola'da... Allende iktidarına karşı CIA'nin kurduğu bir sürü komployа, sağın gittikçe daha da kitleselleşen karşı gösterilerine rağmen hâlâ sol iktidarın geleceğinden umutlular.

Albisola'nın küçücük plajında Ayperi'nin çevirmenliği sayesinde saatlerce sohbet ediyoruz. Soruyorum:

- Türk subayları gibi Şili Ordusu'nun subayları da hâlâ Panama Kanal bölgesideki ABD askeri okullarında kontrgerilla eğitimi görmeye devam etmiyorlar mı? Türkiye'de olup bitenleri biliyorsunuz. Allende bunlara nasıl göz yumuyor? Yarın ABD eğitimli generaller onun da icabına bakmazlar mı?

Gerçekten de, bu askeri okullarda eğitim gören Şili subaylarının sayısı 1969'da 107 iken 1972'de 197'ye çıkmıştı. Aynı dönemde Şili'ye ABD silah ve askeri donanım satışı da 1,6 Milyon Dolar'dan 14 Milyon Dolar'a yükselmişti. Fidel Castro'nun, ABD'nin her an bir darbe tezgahlaması olasılığını göz önünde tutarak bu askeri işbirliğine son vermesi ve özellikle de halkı silahlandırması yolundaki tavsiyelerini hiçe sayan Allende, Pinochet'yi de genelkurmay başkanlığına getirerek kendi sonunu hazırlamıştı.

Şili'li genç komünistler ordunun darbe yapacağına pek ihtimal vermiyorlardı. Ayrıca dünya sosyalist sisteminin sol iktidara desteğinden o denli emindiler ki,

- Sovyetler Birliği böyle bir şeye asla izin vermez, diyorlardı.

Kendilerine yine Türkiye örneğini hatırlattım.

- Sovyetler Birliği herhangi bir Amerikancı darbeye müdahale edecek olsa, bunu öncelikle sınır komşusu olan Türkiye'de yapması gerekmez miydi? Bizim sınır komşumuz. Müdahale etmek ya da en azından devlet terörü başlayınca buna karşı çıkmak şöyle dursun, sizin yaşınızdaki devrimci gençler idam edilirken Podgorni Türkiye'ye dostluk ziyareti yapmakta tereddüt etmedi.

İnanmak istemiyorlar.

Paris'te, Quai d'Orsay'de Sovyet delegasyonuyla yaptığımız görüşmeyi anlatıyorum.

Hayır, Sovyetler Birliği'ne toz kondurmak istemiyorlar.

- Ama Şili'de durum farklı, diyorlar. Bizde Komünist Partisi, Halk Birliği iktidarının belkemiğidir. Sovyetler Birliği Komünist Partisi kardeş örgütüne ve onun içinde yeraldığı halk birliğine dokundurtmaz.

Fazla da tartışmanın anlamı yok. En iyisi, fırsat bulmuşken Julos'un "Sierra" şarkısını Türkçeleştirmek... Şarkıya Şilili gençler de bayılıyorlar. Birlikte söylemeye çalışıyoruz. Kimi Fransızca, kimi İspanyolca ve de İnci'yle ben Türkçe:

Huzura gidende, derdin diyende
Kapılar çarpılır, dehleniriz biz
Biz gariban dağlarda, aç susuz ovada
Elde ne bir bazuka, ne de mavzer omuzda

Muteber sayılmaz meteliksiz can
Kapı açtıramaz milyon saymayan
Biz gariban dağlarda, aç susuz ovada
Elde ne bir bazuka, ne de mavzer omuzda

Velinimettir o cana kasteden
Ölümsüz mü yok, üflesen çöker
Biz gariban dağlarda, aç susuz ovada
Elde ne bir bazuka, ne de mavzer omuzda

Geçit vermez ise kapanmış kapı
Gelmek hiç yok dize yokla kitabı
Biz gariban dağlarda, aç susuz ovada
Elde ne bir bazuka, ne de mavzer omuzda

Salsa da itleri bey ağa patron
Sayılı günleri çok yakındır son
Biz gariban dağlarda, aç susuz ovada
Yaratırız bazuka ve de mavzer,
Hele bir davran da.

Belçika'ya döndükten sonra Sierra'nın Türkçe sözlerini kendisine ilettiğimde Julos son derece duygulanacak, özellikle de de Şili'deki darbeye duyduğu tepkiden ötürü Liège Radyosu'ndaki bir programına İnci'yi de çıkartacak, Sierra'yı Fransızca ve Türkçesi'yle birlikte söyleyeceklerdi.

*

Albisola'da bir akşam üstü Wifredo Lam, Karabuda'larla bizi bir dağ lokantasında yemeğe davet ediyor. Bir daha ne İtalya'da, ne de Avrupa ülkelerindeki İtalyan restoranlarında asla benzerini bulamayacağımız cevizli, özel soslu nefis bir hamur işi, yerel bir kırmızı şarap eşliğinde... Ve de Wifredo'nun doyulmaz sohbeti. Baba tarafından Çinli, ana tarafından İspanyol-Kongolu kırması bir Küba'lı. Picasso'nun yakın dostu, sosyalist Küba'nın sanat dünyasındaki onuru...

Hazırladığı belgesel için Wifredo'yla her fırsatta söyleşiler yapıp filme alan Güneş,

- Sıra bizde... Wifredo'ya öyle bir Türk sofrası hazırlayalım ki, feleğini şaşırsın, diyor.

Ertesi gün İnci'yle birlikte civardaki bağlardan asma yaprakları topluyoruz, barbunya fasulyası, kuş üzümü, çamfıstığı, baharatın her türlüsü, şişkebap, Güneş'in aşçıbaşılığında krallara layık bir sofra düzüyoruz.

Wifredo da, eşi Lou da yemeklere bayılıyorlar.

Türkiye'de generaller alaşağı edilirse, bu ziyafetin daha görkemlisini Boğaz kıyısında yapmak için sözleşiyoruz.

Dinlenmek bir yana, İtalya'ya gelişimin asıl nedenini unutmuyorum. Bir sabah yanıma tüm belgeleri alıp Roma'ya gidiyorum. Elimde beş on adres...

İlk uğrağım *İtalyan Komünist Partisi*. Giriş kapısında derdimi anlatmaya çalışıyorum. Görevli İngilizce bilen bir sorumluyu aşağı çağırıyor. *Türkiye Demokratik Direniş Hareketi* adına geldiğimi, İtalyan Komünist Partisi'ne Türkiye'deki insan hakları ihlalleri üzerine belgeler iletmek istediğimi söylüyorum. Derhal beni üst kattaki Dış İlişkiler Bürosu'na davet ediyorlar.

Aynı sorumlu,

- Yoldaş, diyor. Maalesef partinin tüm üst düzey yöneticileri şu sırada yaz tatilinde. Avrupa'da bu böyle. Ama sanıyorum Merkez Komitesi'nin dış ilişkiler sorumlusu dün akşam tatilden döndü. Kendisini arıyoruz, bulabilirsek mutlaka sizinle görüşür.

Gerçekten de, aradan yarım saat geçmeden Franco Saltarelli nefes nefese geliyor.

Kapıdan girer girmez,

- Yoldaş, Türkiye'de devrim falan yaparsanız, yaz tatiline denk getirmeyin. Avrupa'da yazın devrim de tatilde, diye takılıyor.

Kendisine Deniz Gezmiş'in yakalandığı gün İçişleri Bakanı Haldun Menteşeoğlu'na verdiği "Devrimin o tarafı bu tarafı olmaz, her yerden gelir" yanıtını naklettikten sonra:

- Devrimin ne zaman patlak vereceği belli olmaz, yaz sıcağında bile gelebilir, diyorum. Şimdi herkes tatilde ama, Türkiye zındanlarında binlerce devrimci bu yaz sıcağında azap çekiyor, hâlâ işkenceden geçenler var. Alın belgeleri...

Belgelere hızla göz attıktan sonra birden ciddileşiyor:

- Bizim bunların çoğundan haberimiz yok. *Türkiye Komünist Partisi*'nden de bu konularda hiçbir belge gelmiş

değil. Bunları getirdiğiniz için sağolun. Derhal Merkez Komite'sini bilgilendireceğim, diyor.

Ardından soruyor:

- Sizin direniş hareketi hangi siyasal çizgiye yakın?

- Biz Türkiye'nin topyekun demokratikleşmesi için mücadele veriyoruz. Hiçbir partiye de bağımlı falan değiliz.

Getirdiğim belgeleri bir daha elden geçirdikten sonra soruyor:

- Bunları hangi olanaklarla gerçekleştirdiniz?

- Kendi gayretlerimizle, bazı demokratların ve sivil toplum kuruluşlarının katkılarıyla...

- Yoldaş, bizim kapımız her daim size açık. Olanaksızlıklar içinde bunları gerçekleştirmişsiniz. Gelin, Roma'ya yerleşin, size bir büro verelim, personel verelim, çalışmalarınızı burada daha etkin şekilde sürdürün. İstediğiniz kişilere de İtalya'da siyasal sığınma sağlayalım. Komünist partili olmaları da şart değil...

Bir komünist partisinden ilk kez böylesine ön koşulsuz, itaat dayatmayan destek sözü geliyordu.

- Sağolun, ama bu saatten sonra olası değil. Brüksel-Paris ekseni üzerinde planlanmış bir dizi projemiz var. Türkiye'de kendilerine "sosyal demokrat" diyen Ecevit gibi politikacılar şimdiden Avrupa sosyal demokratlarını pasifize etme sürecine girdiler. Sizden dileğimiz, Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu gibi kurumlardaki temsilcilerinizin Türkiye sorununun sürekli gündemde kalmasını sağlamaları. Bir de, yayınlarımızın İtalyan medyasında İtalyanca olarak yayımına yardımcı olmanız.

İKP ne Sovyet'çi ne de Çin'ciydi. Saltarelli bana Gramsci'yi anlattı, sonra İtalyan toplumunun sosyo-politik sorunlarını, partinin bunlar için geliştirdiği çözüm önerilerini, göçmen işçi sorunlarıyla ilgili tutumunu, partinin o dönemdeki karizmatik lideri Enrico Berlinguer'in Çin-Sovyet ideolojik çatışmaları konusundaki tavrını izah etti. Partinin İngilizce yayınlarını düzenli göndermeye söz verdi.

Daha sonra partinin günlük gazetesi *L'Unita* ile temasa geçtim. *L'Unita*'nın önemli bir yazarı, biz Türkiye'de iken *Ant*'ı ziyaret ederek benimle saatlerce görüşmüş, ardından da Türkiye üzerine bir dizi yazı yayınlamıştı.

L'Unita bu kez de Demokratik Direniş'in belgelerini birkaç gün sürecek bir yazı dizisinde yayınlayarak İtalyan kamuoyunu uyaracaktı.

Aynı sıcak ilgiyi, o dönemde İtalyan Komünist Partisi'nden daha radikal çizgide olan *Il Manifesto*'dan da gördüm. İKP ve l'Unita'nın bürokratik görünüşüne karşın *Il Manifesto* yöneticileri ve emekçileri diyaloga ve tartışmaya daha açık kişilerdi. Direnişimizi destekleyeceklerine söz verdiler.

Akşam üzeri yorgun argın dinlenmek için Roma'nın başdöndürücü güzellikteki meydanlarından birinde bir havuzbaşına çöktüğümde, uluslararası komünist hareketteki ideoloijk savaşın ipoteğinden bir an kurtulduğumu hissettim. Ne SBKP ne de ÇKP. Küba'yı, Vietnam'ı da düşündüm. Türkiye'de bir devrimci kavga sürdürülecekse, bunun Moskova ve Pekin arasındaki ideolojik savaşın yıpratıcı, yozlaştırıcı etkilerinden bağımsız olarak gerçekleştirilmesi gerekiyordu.

Albisola'ya döndükten sonra birkaç gün daha orada vakit geçirdik. Şili'den sürekli tatsız haberler geldiğinden Şili'li gençlerle söyleşilerimiz giderek daha dramatik bir hal almaya başlamıştı. Onlar da bizimle aynı tarihlerde İtalya'dan ayrılacaklardı... Kendilerini Şili'de neler bekliyordu?

*

Ağustos 1973 sonunda Albisola'dan Brüksel'e doğru yola koyulduk. Bu, sürgünümüzün hemen başında, 1971'deki Paris-Stockhom serüveninin yeni bir versiyonu sayılabilirdi. Ancak yolcu sayısı o kadar fazla değildi, ben ve İnci artık illegalde değildik, Birleşmiş Milletler'in kapı gibi seya-

hat belgesiyle dolaşıyorduk. Barbro'nun bu kez beni eşkiya görünümünden kurtarması için kravat ve beyaz gömlek aramasına gerek yoktu.

Dönüş yolu üzerinde Paris'te uğradığımız Baba Marten, eskiden yazışmalarımız için adresini kullanmış olduğumuzdan, kendisine gelmiş olan bazı yeni mektup ve belgeleri verdi.

- Bir de, dedi, geçenlerde iki kişi kapıma dayandı. İlle seninle görüşmek istiyorlardı. Telaffuzlarına bakılırsa, Rus ya da Bulgar olabilirler... Nerede olduğunuzu bilmediğimi söyledim. Size iletilmek üzere bir mesaj bıraktılar.

Mesaj, Türkiye'deyken tanıdığımız Bulgar basın ataşesi Velko Kristev'den geliyordu. "Çoktan beri seninle görüşmek istiyordum, ama mümkün olmadı. Bütün çabalarıma rağmen seni bir türlü bulamadım. Görüşmemiz çok gereklidir," diyerek mesajı getiren meslekdaşı aracılığıyla kendisine Paris'te veya Stockholm'de bir randevu vermemi istiyordu.

Okuyunca acı acı gülümsemekten kendimi alamadım.

Olacak şey değildi. 1971 Darbesi'nden sonra sıkıyönetim tarafından aranırken, özgürlüğümüz, belki de hayatımız tehlikedeyken, Türkiye'den çıkışımıza yardımcı olması talebimize Bulgaristan'ın Türkiye'yle iyi dostluk ilişkilerine darbe vurabileceği gerekçesiyle olumsuz yanıt vermişti. Bu yüzden binbir riski göze alıp başka yollar deneyerek kendimizi hapis yada ölümden kurtarabilmiştik.

Ama devran değişmişti. Şimdi benimle niçin temas kurmak istediklerini tahmin edebiliyordum. *Demokratik Direniş Hareketi*'nin yürüttüğü mücadele tüm Avrupa'da olduğu gibi sosyalist ülkelerde de büyük yankı yaratmıştı. Bunun için geçmişe sünger çekerek benimle görüşme olanağı arıyorlardı.

Birden Deniz'lerin idam edildiği gün Sofya Radyosu'nda kadın spikerin olayı hıçkıra hıçkıra yansıttığını, faşistlerin öldürdüğü devrimciler üzerine Bulgar devrim tarihinden örnekler verdiğini anımsadım. Belki o zamandan beri genel tutumlarında radikal değişimler olmuştu.

En iyisi Karabuda'larla yola devam edip, onları bir

gece Brüksel'de ağırladıktan sonra taze enerjiyle *Demokratik Direniş Hareketi*'nin faaliyetlerine yeni bir ivme kazandırmaktı.

Brüksel'de kendilerinden ayrılışımızdan birkaç gün sonra 11 Eylül akşamı Barbro ağlamaklı bir sesle telefon etti:

- İhtiyar'ı katlettiler.

Evet, aylardır üzerinde konuştuğumuz kötü ihtimal gerçekleşmiş, Şili'de darbe yapılarak Allende öldürülmüş, kitlesel tutuklamalar başlamıştı.

Birden Albisola plajında sohbet ettiğimiz, hâlâ iyimserliklerini koruyan, Sovyetler Birliği'nin böyle bir darbeye izin vermeyeceğini söyleyen *Şili Komünist Partisi* üyesi gençleri düşündüm. Ülkelerine dönmüşlerse, mutlaka onlar da içeri alınmış olmalıydı.

Ama olay Barbro ve Güneş açısından daha da acıydı. Allende'yi, sol iktidarın önde gelen yöneticilerini, o iktidarı destekleyen sol aydın ve sanatçıları şahsen tanımışlar, dostluk kurmuşlardı.

Tıpkı iki buçuk yıl önce bize nasıl kucak açtılarsa, şimdi Şili'deki dostlarını kurtarmaya, kurtulabilenlere Avrupa'da kalma olanakları sağlamağa çalışacaklardı.

*

İngiltere'de Jane Cousins'ın DDH belgelerinden yararlanarak yazdığı kitabın yayını dolayısıyla görsel ve yazılı medyada Türkiye sorunu sık sık gündeme getiriliyordu. Daha önceleri legal seyahat olanağımız olmadığından İngiltere'ye hiç gidememiştik. İngiltere'de daha fazla neler yapılabileceğini yerinde görüşmek istiyorduk. Artık İngiltere'ye giderek Jane aracılığıyla yeni bağlantılar kurabilirdik.

İngiltere'de bulunan ilerici Türkiyelilerle sadece yazışmalı bir ilişkimiz vardı. Türkiye'de TİP yanlısı *Sosyalist Gençlik Örgütü (SGÖ)*'yü kurduktan bir süre sonra İngiltere'ye gitmiş olan Nihat Akseymen'in Londra'da bir öğrenci örgütü ve bir de ilerici Türkiyeliler birliği kurduğu haberleri

geliyordu. Jane'in bildirdiğine göre, kendisinin Türkiye üzerine kitabının yazımına onlar da yardımcı olmuşlardı.

Ancak, Selma Ashworth olayı nedeniyle İngiltere'deki Türkiyeli çevrelerle ilişkide temkinli davranmak zorundaydık. Eski ATTF Genel Başkanı Metin Gür'ün Almanya'da oturma ve çalışma izni konusunda başı derde girdikten sonra İngiltere'ye göçetmesi üzerine bu çevrelerle ilişkilerimizde bir gelişme oldu. Seyahat olanağımız doğar doğmaz İngiltere'ye geleceğimizi Londra'da bulunan Metin Gür'e de bildirmiştik.

12 Nisan 1973'te *İngiltere Türkiyeli İlericiler Birliği (İTİB)* Yürütme Kurulu Başkanı sıfatıyla bana gönderdiği bir mektupta Nihat Akseymen "Uzun süredir Avrupa'da yürüttüğünüz anti-faşist mücadeleyi ilgi ve memnunlukla izlemekteyiz. Özellikle Avrupa Konseyi üyeleri nezdinde yapılan çalışmalarla, çıkarılan broşür ve bültenler, Türkiye'deki faşist cuntanın dünya kamuoyuna tanıtılmasında ve Türkiye üzerine ilginin sıcak tutulmasında çok yararlı oluyor" dedikten sonra İngiltere'de mutlaka görüşmemizi istiyordu.

İngiltere'de programlanmış temaslarımızı tamamladıktan sonra Nihat'a telefon ederek görüşebileceğimizi bildirdik.

Nihat tarafından ağırlanışımız unutulur gibi değil... Hemen büyük bir araba göndererek bizi bulunduğumuz adresten aldırdı. Şoförümüz şehir içinde bizi hayli dolaştırdıktan sonra yeşil parka bakan bir eve vardık. Belli ki telefondan sonra bizim oraya varacağımız süre içinde ev derlenmiş toplanmış, ağırlamaya hazır hale getirilmişti.

Nihat bizi büyük coşkuyla karşıladı. Eski günler ve Avrupa'da yaşananlar üzerine bir süre sohbetten sonra sadede geldik. Görüşmenin bu aşaması ilginçti. Nihat'ın çevresinde bulunanlar, konuşmalara hiçbir şekilde karışmıyordu. Sadece Nihat konuşuyor, diğerleri dinlemekle yetiniyordu.

İlişkimizi kuran Metin Gür ortalıkta yoktu. Onun Almanya'ya döndüğünü söylediler. Ama görüşme sırasında Türkiye'den tanıdığımız ve sevdiğimiz iki kişi birbiri ardına eve geldiler.

Birisi TİP'ten dostum olan gazeteci Attila Aşut, diğeri de İstanbul'daki Kıbrıslı Türk Öğrenciler Birliği'nin sözcüsü Taner'di, artık Londra'ya yerleşmişti. Taner, Ant'ın *Ortadoğu Devrimci Çemberi* projesi bağlamında Kürt, İranlı, Filistinli, Arab devrimcilerle yaptığımız ortak değerlendirme toplantılarına Kıbrıslı Türkler adına katılırdı.

Nihat, "Hasan Abi" diye hitabettiği Attila'ya son derece saygılı davranıyor, fakat Attila nedense odadaki diğer kişiler gibi konuşmalara hemen hemen hiç karışmıyordu. Taner Türkiye'deki hukukumuzdan cesaret alarak bizimle ilişkide daha rahattı. Toplantı sonunda kendisiyle özel görüşmemizden anladığım kadarıyla İTİB'in kitle desteği daha çok İngiltere'deki Kıbrıslı Türklerden geliyordu.

Görüşmelerde ilgimi çeken bir nokta ise, İngiltere'deki Türklerle ilgili değerlendirmelerde "Sovyetçi" olup olmamanın bir kriter olarak kullanılmasıydı. Nihat daha önce bana yolladığı mektupta da, anti-faşist ve anti-emperyalist çalışmalarında Türkiyeli bütün sosyalist kanatlarla eylem birliğine açık olduklarını, ancak "Maocu" grupları dışladıklarını yazmıştı.

"Sovyetçi" jargonun sık kullanılmasına rağmen, henüz TKP'den bahsedilmiyordu.

Protokol görüşmeler bittikten sonra Nihat başbaşa sohbet edelim diye bizi Londra'da dolaşmaya çıkardı. Collets Yayınevine gittiğimizde bana Lenin'in "Basın Üzerine" bir kitabını hediye etti.

Sohbetimizin belli bir noktasında sordu:

- İngiltere'ye temelli yerleşmek istemez misiniz? Belçika'da bir takım kalıcı yayın çalışmaları hazırlığı içinde olduğunuzu duyduk. Burada sizin gibi iki deneyli gazeteciyle bu çalışmayı birlikte gerçekleştirebiliriz. Oturma izni konusunda hiçbir endişeniz olmasın. İngiltere'ye girmek zordur, ama girdikten sonra ne pasaport ne de kimlik kağıdı taşımak zorunluğu vardır. Sonuna kadar özgürsünüz.

- Nihat, dedim, Avrupa'nın her yanında bizim iki yıldır birlikte mücadele yürüttüğümüz arkadaşlar var... Şu sırada

yayın çalışmalarının Brüksel'de organize edilmesi konusunda bir eğilim var. Biz Belçika'ya dönerek mücadelemizi orada sürdüreceğiz. Ama bu eylem birliği, işbirliği içinde olmamıza engel değil.

Cevabımdan memnun olmamıştı. Bu kez ben sordum:

- Biliyorsun, Türkiye'deki uydurma TKP dâvası Londra'daki Selma Ashworth'un sorumsuz mektuplaşmaları yüzünden açıldı, birçok insanın başı yandı.

Hemen tepki gösterdi:

- Hataları da olsa, onun bir sorumluluğu olamaz. O hep bizim Selma ablamızdır, bize hep yardımcı olmuştur, hâlâ da olmaktadır. İsterseniz sizi hemen görüştüreyim.

- Hayır Nihat, ben bunun hesaplaşmasını TKP yönetimi düzeyinde yaptım. Kendisiyle görüşmeme hiçbir neden yok. Siz ilişki sürdürüyorsanız, o da sizin sorununuz.

Son bir soru daha sordum:

- Anti-faşist mücadeleden Maocular'ı dışlamanızı pek anlayamadım. Hele hele kişileri değerlendirirken "Sovyetçi olup olmadığı" kriterini kullanmanızı. Kişi anti-faşist olur da Sovyetler'in politik ve ideolojik çizgisinden hoşlanmayabilir. Hiç de Sovyetçi olması ya da TKP'li olması gerekmez...

Herhangi bir yanıt vermedi. TKP ile ilişkili olup olmadıkları konusunda da bir şey söylemekten kaçındı. Belli ki ilişkilerimizin herhangi bir nedenle sekteye uğramasını pek istemiyordu.

- Seçimler yaklaşıyor. Siyasal olarak yeni mevzilenmeler olabilir. İlişkilerimizi sürdürelim. İlk fırsatta Brüksel'e gelerek sizinle uzun uzun görüşmek istiyorum, dedi.

Vedalaştık.

*

Maximilienne artık bir yıl için ayrıldığından, kocaman ev bize kalmıştı. DDH ilişkilerinden dolayı gelip gidenin hesabı yoktu. Türkiye'den gelen işkence belgelerinin çevrilip dağıtılması artık daha organize bir çalışma gerektiriyordu.

İsviçre'de buluştuğumuz arkadaşlarla yaz tatili bittikten sonra özellikle Paris'te tekrar bir araya gelerek, Türkiye'de yaklaşan seçimlerden sonra neler yapılması gerektiği üzerinde görüşmeğe başladık. Şili Darbesi de mücadele kararlılığımızı güçlendirmişti.

Toplantılara, Türkiye solunun hemen her kanadından kişiler katılıyor, Türkiye'de devrimci hareketin yeniden örgütlenmesine yurt dışından nasıl katkı sağlanabileceği, Avrupa ülkelerindeki Türkiyeli göçmen işçilerin ilerici örgütlenmesine nasıl yardımcı olunabileceği enine boyuna tartışılıyor, ortak bir platform oluşturulmaya çalışılıyordu.

Sadece Avrupa'da değil, ABD'de, Avustralya'da da önemli bağlantılar kurmuştuk. ABD'deki arkadaşlar o zamanki Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim'la da görüşüp hazırladığımız İngilizce belgeleri sunarak Türkiye'de insan hakları sorununun BM insan hakları komisyonunda gündeme alınması için söz vermişlerdi. Bizim kampanyamıza destek olanlar arasında o sıralarda yeni yeni ünlenmeye başlamış olan Noam Chomsky de vardı.

Norveç'te bulunan Gençay Gürsoy, Türkiye'deki işkencelere karşı tıp dünyasında da etkin bir kampanya açmıştı. Ekim 1973 başında gönderdiği bir mektupta şöyle diyordu: "Bu ayın 5, 6 ve 7'sinde Oslo'da Amnesty'nin düzenlediği uluslararası bir işkence sempozyumu oluyor. Gündem çok çok ilginç. Bizim Granada filmi gösterilecek. Sempozyuma ben de katılıyorum. Bu aslında konuyu psikiyatrik açıdan ele alan bir toplantı olacak. 30 psikiyatrist katılıyor. Sonucu bildiririm. (...) Yahu şu Şili'den sonra hepimizin başımızı iki elimizin arasına alıp şu olup bitenleri bir kere, bir kere daha gözden geçirmemiz gerekiyor. Zannediyorum, gelip gelip bir açık kapı bulamayışımız sadece bizlerin, yani Türkiye devrimci hareketinin yetersizliğinden değil, enternasyonal marksist hareket yeni yorumlara muhtaç. Belki de Şili'nin acı sonu Ecevit ve benzeri çizgilere yorumsuz bir cevap olur."

Gençay'ın staj süresi sona ermek üzereydi, Türkiye'ye

dönmesi gerekiyordu. Oysa Türkiye'de henüz hiçbir şey net değildi, üstelik Avrupa'daki örgütlenme çalışmalarında Gençay çapında bir arkadaşın varlığı çok önemliydi. Kendisine Hollanda veya Belçika'da bir iş bulmak için tüm dostlarımızı seferber ettik. Ne var ki, bir süre sonra Avrupa'daki stajı bir yıl daha uzatıldığından buna gerek kalmadı.

O yaz, Köln'deki Ford Fabrikası'nın işçileri, Türkiye'den tatil dönüşü gecikenlerin işten atılması üzerine greve gitmişlerdi. Fabrikada çalışan 30 bin işçinin 13 bini Türkiyeliydi. Türkiyeli göçmenler arasında bu boyutta bir sendikal eyleme gidilmesi, göç tarihinde bir ilkti.

Ayrıca, Türkiyeli işçilerin mevcut toplumcu örgütlenmelerine durmadan yenileri ekleniyordu. ATTF'in ve TİİKP taraftarlarının Almanya ağırlıklı örgütlenmesi dışında, Fransa, İngiltere, Hollanda ve Belçika'da da işçi birlikleri kuruluyordu. Kıvılcım'cılar da TDF adı altında örgütlenmeye başlamışlardı.

Paris toplantılarına katılanlardan Bekir Harputlu, Hollanda'dan sinema öğrencisi Hélène Dewitt'i Türkiye'ye göndererek işkence kurbanları, terör mağduru sanatçılar ve onları savunan avukatlarla bir dizi röportaj yapmasını sağladıklarını, ancak bu röportajların bir dokümanter film haline getirilmesi için bizim yardımımıza ihtiyaçları olduğunu söyledi. Filmin *Demokratik Direniş Hareketi* adına gerçekleştirilmesi kararlaştırıldıktan sonra, senaryosunun yazımını, kullanılacak fotoğraf ve basın kupürlerinin bulunmasını da üstlendik. Bu konuda, Bekir'in yakın arkadaşlarından, daha sonraki yıllarda *Ürün Dergisi*'nin yöneticiliğini üstlenecek olan Ural Ataşer bize yardım ediyordu.

Paris'te yayınlanan *Turquie/Turkey* bülteni için makalelerin yazılması, diğer ülkelerdeki direniş gruplarıyla yazılı haberleşmeler de vaktimi alıyordu. Neyse ki, İnci'nin portatif yazı makinesinden sonra Burhan Bey benim emektar Hermes Baby'yi de getirmişti. İtalya dönüşü tüm çevirileri artık onunla yapıyordum.

Ancak mumlu kağıt dizgileri ya da ofsette bastırılacak

sayfalar için mutlaka döner kafalı bir IBM daktilo makinesine ihtiyaç vardı. Emilienne Brunfaut'nun aracılığıyla elden düşme bir IBM daktilo makinesi aldık, Türkçe kafaları da Burhan Bey Türkiye'den gönderdi, böylece daha hızlı üretime geçtik.

*

Darbe sonrası iki yıl Türkiye'de devrimci yayın yapılamıyordu. Direniş çalışmalarına katılan arkadaşlar arasında öne çıkan konulardan biri de, Avrupa'nın merkezi bir kentinde bir yayınevi kurularak, orada gerçekleştirilecek yayınların çeşitli yollardan Türkiye'ye sokulmasıydı. Gazeteci ve yayıncı olduğumuz için bu işin redaksiyonel ve teknik sorumluluğu da İnci'yle bana düşüyordu. Hemen bu konuda piyasa araştırmalarına koyulduk.

Hiç unutmuyorum, bir gün matbaa makineleri satan firmaları dolaşıp fiyat almak için Brüksel merkezine inmiştik. Rue du Midi'de, Belçika Komünist Partisi (BKP) ile sosyalist sendikalar federasyonu FGTB merkezlerinin yakınlarında sol yayınlar satan bir kitabevi vardı. Vaktimiz ve imkanımız oldukça uğruyor, kitap alıyorduk. O gün de oraya uğrayıp Karl Marx'ın İngilizce *Kapital*'ini almıştık.

Daha sonra Rue Antoine Dansaert'da baskı makineleri satan bir mağazaya giderek saatlerce inceleme yapmıştık. Satış görevlisi de bize ayrıntılı bilgi vermiş, konuşmanın sonunda makineyi satınalırsak peşin parayla mı, banka çekiyle mi, yoksa taksitlerle mi ödeyeceğimizi sormuştu.

Soru üzerine yanımızdaki alışveriş çantasından Marx'ın *Kapital*'ini çıkartıp masanın üzerine koyarak:

- İşte bununla, tüm kapitalimiz bu, diye takılmıştım.

Bu çalışma yoğunluğu içindeyken, bir öğle sonrası, Belçika'daki arkadaşlardan Muammer Derinöz eşi Marianne'la birlikte uğradı. Türkiye dönüşü Bulgaristan'dan geçerken, oradaki görevlilerin bizi sorduklarını, şimdi de bizimle görüşmek üzere Belçika'ya gelmiş olduklarını söylediler.

Ardından da onları izleyerek gelen iki kişi kapının önünde belirdiler. Birisi İstanbul'dan tanıdığımız Bulgar basın ataşesi Velko'ydu.

Türkiye'de yaşadıklarımızdan dolayı bu ilk karşılaşmada tavrımız pek sıcak değildi, o da iki yıl öncesini unutmadığı için bayağı ikircikliydi. Belli nezaket konuşmalarından sonra, bazı ciddi sorunları dinlenme tehlikesinden uzak görüşebilmek için İnci'yle beni akşam yemeğe davet etti.

Gittiğimiz restoranda klasik konuşmalardan ve özellikle de bizim serzenişlerimizden sonra Velko konuya girdi:

- Yoldaşlar, belki siz farkında değilsiniz, ama koskoca örgütlerin başaramadığı bir çalışmayı gerçekleştirdiniz, Ankara rejimini uluslararası kurumlarda köşeye sıkıştırdınız. Çalışmalarınız sosyalist ülkelerde de büyük takdirle izleniyor.

Ardından ekledi:

- Ama tüm bunlardan sonra sizler artık Türk Devleti'nin, Türk gizli servislerinin boy hedefisiniz. Bize gelen istihbarat raporları bu yönde. Sakın ola ki, Türkiye'de seçimlerden sonra durumlar biraz normalleşse, hattâ bir af çıkartılsa dahi geriye dönmeye kalkmayın. Sizi yaşatmayacaklar.

- Bizim de hemen dönmek diye bir derdimiz yok. Burada sonuç alıcı bir çalışma yürütüyoruz, direniş gittikçe de boyut kazanıyor. Türkiye tam demokratikleşmeden, tüm siyasal ve felsefi akımlar, komünist partisi ve Kürt örgütleri de dahil, legalleşmedikçe yurt dışında bu kavganın yürütülmesi gerek. Buradaki görevlerimizi tamamladıktan sonra koşullar uygunsa döneriz.

Velko hemen bir saplama yaptı:

- İşte sizinle konuşmak istediğimiz ana konulardan biri de bu... *Türkiye Komünist Partisi*, uluslararası komünist hareketin desteğine rağmen, maalesef üstüne düşen görevleri yerine getiremedi. *Türkiye Komünist Partisi*'nin genç, dinamik ve uluslararası etkinliğe sahip yoldaşlar eliyle yeniden yapılandırılması gerekiyor.

Şaşırmıştım. Evet, *Türkiye Komünist Partisi* tüm devrimcilerin şikayet ettiği gibi, kendisine yüklenen misyonla bağdaşmayacak bir dinamizm noksanlığıyla maluldü. Ama bu, sadece partinin başına getirilmiş bazı ücretli mültecilerin kişisel yeteneksizliklerinden mi, yoksa onları ağırlayan, geçimlerini sağlayan uluslararası komünist hareketin sırf "Ankara'yla iyi komşuluk ilişkilerini bozmama" endişesiyle kendilerini frenlemesinden mi kaynaklanıyordu?

Kaldı ki, bu "Komünist Partisi'ni genç ve dinamik yoldaşlar eliyle yeniden yapılandırma" ifadesi bana başka bir şeyi anımsatmıştı. Bir süreden beri anti-faşist eylem birliği içinde olduğumuz Bekir Harputlu, 1973 yazında Doğu Berlin'deki *Dünya Gençlik ve Öğrenci Festivali*'ne katılmıştı. Paris'teki son görüşmemizde izlenimlerini anlatırken,

- İnanamazsın, TKP yönetiminden nasıl şikayetçiler... Aramızda öyle konuşmalar oldu ki, sanki kabul etsem hemen orada partinin anahtarını bana teslim edeceklerdi, demişti.

TKP Genel Sekreteri Yakup Demir'in sağlık durumunun iyi olmadığı, bu nedenle yönetimde değişiklik olabileceği söylentileri bir süredir bize de ulaşıyordu. Ama herhangi bir partiye taze kan vermenin dışarıdan dopingle mümkün olamayacağından emindim.

- Bak Velko, dedim, birbirimizi ta Türkiye'den tanıyoruz. Biz Türkiye devriminin geleceğini hiçbir merkeze ipotekli görmüyoruz. İki yıllık anti-faşist mücadele bize çok şey öğretti. Türkiye Komünist Partisi'nin statüsü nedir, yöneticileri nasıl belirlenir, kadroları nasıl oluşturulur, biz bilmiyoruz. Türkiye'deki düzmece TKP davasından birçok ilgisiz arkadaş gibi bizim de başımız derde girdi. Bu yüzden TKP Genel Sekreteri Yakup Demir'le iki kez görüştük. İzlenimim odur ki, bu partiye kolay kolay gençlik aşısı yapılamaz, yapılsa da tutmaz.

O ise bu konuda iyimserdi. Çeşitli Avrupa şehirlerinden bazı isimler verdi, aralarında kapatılan TİP'in Avrupa'ya çıkabilmiş yöneticilerinden biri de vardı.

- Türkiye'de seçimlerden sonra af çıkarsa, TİP'in yeniden kurulabileceği söyleniyor, dedim. Kendisinin başka bir partinin yeniden yapılandırılmasında yeralacağını sanmam.

- Hayır, hayır... Artık Türkiye'de bir tek işçi sınıfı partisi olmalıdır. bunun da TKP, ama gençleştirilmiş, zindeleştirilmiş bir TKP olması gerekiyor. TİP'li yoldaşlar da bu yapıda yeralabilir.

Bizim o sırada Brüksel'de direniş hareketinin misyonunu legalde sürdürecek bir yayın merkezi oluşturma gayreti içinde olduğumuzu, parti farkı gözetmeksizin Türkiye'nin tüm anti-faşist güçleriyle dayanışma içinde olmaya devam edeceğimizi, TİP'e de TKP'ye de aynı anlayış içinde baktığımızı söyledim.

Demokratik Direniş'teki başarımızın yeni yayın merkezi girişiminde de süreceğinden emin olduğunu, partili olsak da olmasak da dayanışma göstereceklerini belirterek vedalaştı.

*

Darbeyi izleyen ilk iki yıl Batı Avrupa'da varlığı pek hissedilmeyen TKP'nin adından 1973 sonlarında daha sık bahsedilir olmuştu.

Avrupa ülkelerinde bir zamanlar TİP'e sempati göstermiş ve hattâ çeşitli yollardan destekte bulunmuş olan bazı göçmen işçiler ve öğrenciler, partideki bölünmelerden sonra farklı örgüt ve gruplara dağılmışlardı. MDD görüşünü benimseyenler ya TİİKP ya da Mihri Belli veya Hikmet Kıvılcımlı sempatizanı grupların disiplinine girmişlerdi.

MDD'ye karşı olanlar ise hem TİP'e hem de TKP'ye yakın bir yapılanmaya sahip olan ATTF'ye bağlı yerel örgütler içinde kalmışlardı. Ancak TİP'in kapatılmasından sonra giderek bunların üzerinde TKP etkinliği artmaya başlamıştı. 12 Mart'tan sonra Avrupa'ya gelen bazı eski Dev-Genç'lilerin de alternatifsizlikten TKP örgütlerine yaklaştıkları söyleniyordu.

Almanya dışında TKP'ye yakın olarak kurulan ilk örgütler, İngiltere'de Nihat Akseymen'in lideri olduğu İTİB ve İTÖB'dü. İTİB kuruluşundan bir süre sonra ATTF'ye de katılmıştı.

Darbe sonrası günlerde TİP'e yakınlığını sürdüren tek grup ise, 1972 yılında kongreyle *Fransa Türk Öğrenci Birliği (FTÖB)* yönetimine gelmiş olan Ercan Eyüboğlu, Raşit Kaya, Oğuz Oyan ve Cem Behar'ın da aralarında bulunduğu genç akademikerlerdi. 1973 başlarında da *Fransa Türkiyeli İlericiler Derneği (FTİB)*'in kurulmasına öncülük etmişlerdi.

Kendilerine Türkiye'den gelen bilgilere dayanarak seçimlerden sonra af çıktığı takdirde TİP'in daha gerçekçi bir programla ve solun daha geniş kesimlerini kapsayacak şekilde yeniden kurulabileceğini söylüyorlar, bu nedenle TKP'lilerin İTİB gibi FTİB'i de TKP disiplinindeki ATTF'ye katma çabalarına karşı direniyorlardı.

26 Eylül 1973'te Türkiye'de sıkıyönetimin kaldırılması, ardından 14 Ekim'de yapılan genel seçimlerde Ecevit liderliğindeki CHP'nin AP'den daha fazla milletvekili çıkartması, TİP'in siyaset sahnesinde tekrar yeralması olasılığını güçlendiriyordu.

Belçika özelinde ise TKP sorunu bir başka vesileyle de sık sık gündeme geliyordu. *Demokratik Direniş*'le dayanışma gösteren kişiler arasında sosyalist ve liberallerin yanısıra komünistler de vardı. 2. Dünya Savaşı'ndaki direniş mücadelesinden dolayı *Belçika Komünist Partisi*'nin toplumda belli saygınlığı vardı ve parlamentoda güçlü şekilde temsil ediliyordu.

O yıllarda hâlâ faşist diktatörlükler altında bulunan İspanya, Portekiz ve Yunanistan'dan, ve hattâ parlamenter demokrasiye sahip İtalya'dan gelmiş göçmen işçiler arasında en örgütlü olan partiler o ülkelerin komünist partileriydi. Belçika'da her yıl yapılan 1 Mayıs gösterilerine ve Belçika Komünist Partisi organı *Le Drapeau Rouge* (Kızıl Bayrak)

şenliklerine katılan İspanyol, İtalyan, Yunan ve Portekiz komünistlerinin toplam sayısı yerli komünistlerin sayısından fazlaydı.

Belçika'nın diğer Avrupa ülkelerine göre bir farklılığı da, sendikaların işçi haklarını savunan örgütler olmanın ötesinde, işsizlik parası gibi sosyal yardımların dağıtımını bizzat üstlenmiş olmalarıydı. Hastalık halinde bakım ve tedavi masrafları, iş göremezlik ödenekleri de, doğrudan doğruya Belçika'nın merkezi sosyal sigortalar kurumu tarafından değil, bu sendikalarla paralel çizgideki sosyalist, hristiyan ya da liberal yardımlaşma kurumları (Mutuelles) tarafından ödeniyordu. Bu nedenle, tüm çalışanlar gibi Türkiyeli göçmen işçiler de Belçika'nın üç farklı çizgideki sendikasından birine, sosyalist FGTB'ye, hristiyan CSC'ye ya da Liberal CGSLB'ye ya da onların paralelindeki yardımlaşma kurumlarına üyeydiler. Ama Türkiyeli kitle içinde komünist partisi örgütlenmesi yoktu, diğer göçmenlerin komünistleri bir an önce böyle bir muhataba kavuşmak isteğindeydi.

Velko'nun bizi ziyaret etmesinden kısa bir süre sonra, Muammer Derinöz eşi Marianne'la birlikte yine bize uğrayarak, Türkiye'deyken tanıştıkları bir solcunun başı dertte olduğu için bir an önce yurt dışına çıkması gerektiğini söylediler, bir de vesikalık resmiyle birlikte bir İtalyan pasaportu getirdiler.

Görür görmez tanıdık, daha önce FKF'li gençler arasında, parti içi bölünmeler sürecinde de *Partizan Grubu*'nda yeralmış olan Cihan Şenoğuz'du. Resmini İtalyan pasaportuna uygulayarak Türkiye'den kaçmasına yardımcı olduk. Gelirken bize hediye olarak getirdiği uzun bir turistik ağızlık hâlâ kitaplığımızın raflarından birinde durur.

Bizde bir süre misafir olduktan sonra kendisi gibi Belçika'dan iltica almasını sağladığımız TİİKP'li Ümit Ağca'yla birlikte bir eve yerleştirdik. İki ay içinde mülteciliği kabul edildi. Bu arada bir süpermarkette çalışmaya başladı. Bir süre sonra da eşi Zehra aynı yollardan Brüksel'e geldi, birkaç gün

bizim evde kaldıktan sonra Saint-Josse Mahallesi'nde ayrı bir eve taşındılar.

Aramızdaki takma adı Esat olan Ümit'in mülteci statüsü kazanması daha fazla vakit aldı. Filistin'e gidip geldiğinin bilinmemesini Ümit'in kendisi istiyordu. Yaptığımız girişimlerde bundan hiç bahsetmedik. Ne var ki, bir gün Ümit telaş içinde geldi,

- Çantamı kaybettim, dedi.

- Önemli şeyler mi vardı içinde?

- Olmaz olur mu? İçinde Filistin'de çekilmiş gerilla fotoğraflarım var. Ya polisin eline geçerse!

Neyse ki geçmemişti, bir süre sonra onun da iltica talebi kabul edildi ve bir inşaat firmasında çalışmaya başladı. Patronu tarafından gerekli güvenlik önlemleri alınmadan bir damın tamirinde çalıştırılırken yere düşerek ağır yaralandı, uzun süre tedavi görmek zorunda kaldı.

1973 sonlarında, Bülent Tanör ve Yücel Sayman'ın istemleri üzerine, Filistin'den gelen partililerden Cengiz Çandar ve Melek Ulagay'ın da Amsterdam'da iltica almalarına yardımcı olduk.

Bizlerle ilişkilerinde Melek "Kıbrıslı Fatma", Cengiz ise "Murat" takma adını kullanıyordu. Her ikisi de o sıralarda kendileri gibi Hollanda'da siyasal mülteci olarak bulunan Mihri Belli çizgisine yakın Ahmet Kardam'la birlikte cuntaya muhalefet konusunda ciddi çalışmalar yaptılar.

Ahmet Kardam zaten bir süreden beri siyasal mülteci olarak Hollanda'daydı. Eşi Filiz Kardam ise daha önce burs alarak Londra'ya yerleşmişti, Akseymen'in örgütlediği İTİB'in çalışmalarına katkıda bulunuyordu.

Ahmet Kardam o günlerde benimle temasa geçti. Bunun nedenini 2003 yılında TUSTAV'a "Yörükoğlu Mektupları"yla ilgili olarak gönderdiği bir mesajda şöyle açıklayacaktı:

" Mihri Belli'ye Hollanda'dan yazdığım 24 Ekim 1973 tarihli mektupta şöyle yazmışım: 'Lideri durumunda olan

kişi [yani Nihat Akseymen] Mihri Belli ile görüşme arzusunda olduğunu söylemiş [Filiz'e]. ... Ben senin bu arkadaşlarla görüşmek arzusunda olduğuna eminim. Türkiye'deki durum biraz daha açıklığa kavuştuktan sonra, fazla vakit kaybetmeden böyle bir buluşma ayarlanamaz mı? ... Senin İngiltere ile bir görüşme yapmanı arzuluyorum. Hatta Demokratik Direnme Hareketi [Doğan Özgüden] ile de yeniden görüşebilirsin. Teşebbüsün bizden gelmesi olumlu olacaktır. Ne dersin?"

Mihri Belli, Kardam'ın bu önerisini 16 Kasım 1973 tarihinde şöyle yanıtlamış: "Progresiflerin [İTİB'in] TKP sempatizanı olduğunu söylüyorsun. Bu hayra alamet değil. TİP ile TKP çatışmasında biz kayıtsız şartsız TİP'i tutmalıyız. TİP Türkiye solunun bir parçasıdır. Öteki değildir... Bu arkadaşlarla görüşmek işini ileride tartışırız. Şimdi dursun hele. Bence Direnme Hareketi ile [Doğan Özgüden'le] ilişki çok daha önemlidir. Bu sonuncusunun Türkiye gerçeği ile bir bağlantısı var. "

O sırada Amsterdam'da Nihat Karaman ve eşi Maviye başarılı bir örgütlenme çalışması yaparak *Hollanda Türkiyeli İşçiler Birliği (HTİB)*'i kurmuşlardı. Birliğin siyasal açıdan bağımsız gelişmesinde Cengiz, Melek ve Ahmet'in önemli katkıları oldu.

*

Maximilienne'in meslekdaşı Miro ailesiyle birlikte Brüksel'e geldiğinden, Ekim ve Kasım ayları, günlük çalışmaların yanısıra ev arama telaşı içinde geçiyor. Bu konuda Maximilienne'in erkek kardeşi, Sosyalist Dayanışma Kurumu'nda görevli Mimar Marc Brunfaut bize yardımcı oluyor.

Türkiye'de yapılan seçimleri demokratikleşme ve af sözü veren Ecevit önde götürdüğü için belki de kısa zamanda geri dönme olanağı doğabileceğini düşünerek uzun süreli ev kiralamakta tereddüt ediyoruz.

O sıralarda Şili'den kaçıp kafileler halinde gelen Latin

Amerikalı mültecileri ağırlama organizasyonunda görev almış olan Marc,

- Deli misiniz? Türkiye'de af da çıksa, üç yıldır Avrupa'da verdiğiniz mücadeleden sonra sizi kolay kolay kabul etmezler, etseler bile rahat bırakmazlar, diyor. En iyisi, siz buralarda başlattığınız mücadeleyi birkaç yıl daha ara vermeden sürdürün.

Ardından ekliyor:

- Hele bir yeni evinize yerleşin, ardından yayın çalışmalarının örgütlenmesini ciddi olarak başlatalım.

Uzun aramalardan sonra Anderlecht belediyesindeki Puccini Sokağı'nda küçük bir daire buluyoruz. Hollanda'da siyasi mülteciliğimizin tanınmış olmasına rağmen Belçika'da hâlâ geçici olarak bulunduğumuz için evi Marc'ın adına kiralıyoruz.

Eve eşya bulmak üzere tüm Belçikalı ve Türkiyeli arkadaşlar seferber oluyorlar. Gisèle antikacı dostlarından kullanılmadığı için tavan arasına atılmış yatak ve koltuklar buluyor. Bitpazarından birşeyler alıyoruz. Bulduğumuz dolaplar binanın dar merdivenlerinden geçmediği için Julos hızır gibi imdadımıza yetişiyor, bunları kalın halatlarla bağlayıp sokağa bakan pencereden yukarıya çekiyor.

Tabii Maximilienne'in evinde kalırken Gisèle'in başımıza sardığı, ikimizi de hemen tavlayan kedimiz Minuşka da yeni evimizde bizimle.

Biz evde Marc'ın misafiri görüntüsünde kalıyoruz, ama oturma iznimiz falan yok. Giriş çıkışlarımıza, gelip gidenlerimize dikkat etmek zorundayız. Ama Minuşka dinler mi? Fırsatını bulunca pencerenin önündeki ağaca çıkıp mahalleyi ayağa kaldıran konserler veriyor, dahası konu komşunun köpeğine saldırıp olay çıkartıyor. Bazı akşamlar üstüne nefis pirzola kokuları sinmiş olarak geliyor, belli ki açık mutfak pencerelerinden sızıp kendine ziyafet çekmiş.

Yiyeceği ucuza getirmek için Pazar günleri otobüsle Güney Garı çevresinde kurulan Midi pazarına gidiyoruz.

Otobüsün peşine takılıp arkamızdan geliyor, yorulunca da caddenin ortasında bağdaş kurup trafiği birbirine katıyor.

Gece yarılarına kadar sokaklarda, parklarda sürtüp bizi merakta bırakması cabası. Karanlıkta parkı çevreleyen villaların bahçeleri önünde mecnun aşık gibi,

- Minuşka... Minuşka... diye bağırarak arıyorum alçak herifi... Gelip geçen beni sevgilisini kaybettiği için hafif tozutmuş biri sanıp acıyarak bakıyor. Nihayet bir villanın bahçesinden salına salına çıkarak peşime takılıyor.

Olacak gibi değil. Uzun tereddütlerden sonra yeni bir sahip bulmaları için bir hayvanları koruma cemiyetine bırakıyoruz. Ayrılırken bu ihanetimizden dolayı öylesi bir ifadeyle bakıyor ki gözlerimizin içine, bir gece gözümüze uyku girmiyor, ertesi gün tekrar derneğe gidip bedava bıraktığımız kediyi üstüne para ödeyerek yeniden eve getiriyoruz.

*

1973 sonunda, Türkiye'deki işkence gerçeğinin uluslararası boyutta tanıtılması için büyük bir olanak doğdu. *Amnesty International* 10 Aralık 1973 günü Paris'te "İşkenceye Son Verilmesi İçin Dünya Konferansı" organize etmişti. Toplantıya UNESCO'dan, Avrupa Konseyi'nden, Birleşmiş Milletler'den delegelerle dünyanın çeşitli ülkelerinden yetmiş kadar sivil toplum kuruluşu katılıyordu. Türkiye'den katılım yoktu.

İngiltere'den Jane Cousins'la İsveç'ten Thomas Hammarberg, bu önemli toplantıya *Demokratik Direniş* adına katılıp delegeleri Türkiye'deki işkenceler konusunda bilgilendirmem için yardımcı oldular. Türkiye'den en son gelen işkence belgelerini de İnci'yle gece gündüz çalışarak İngilizce'ye çevirmiştik. Toplantıda bu belgeleri dağıttım.

Konferansta işkenceci rejimlere karşı tavır koyan birçok aydın ve sanatçı arasında ABD'li ünlü folk şarkıcısı Joan Baez'ı ve Yunan asıllı film yapımcısı Costa Gavras'ı anımsıyorum.

Vietnam Savaşı'nda ABD militarizmine karşı onurlu bir tavır koymuş olan Joan Baez'ın, arka planda Hanoi'nin ABD uçakları tarafından bombalanması sırasında kaydedilmiş efektlerle söylediği *"Oğlum, şimdi sen nerelerdesin?"* adlı parçası o günlerin en gözde direniş türkülerindendi. Bu işkence konferansına katılması büyük olay olmuştu.

Daha önce *Z* ve *İtiraf* filmleriyle büyük ün yapmış olan Costa Gavras'ın *Sıkıyönetim* filmi yenilerde vizyona girmişti. Filmin Mikis Theodorakis tarafından bestelenip Los Calchakis tarafından yorumlanan müziği de ayrı bir direniş senfonisiydi.

Konferans bittiğinde Paris'ten temelli uzaklaşma zamanı da gelmişti. Artık tüm zamanımı Brüksel'deki yeni yapılanma çalışmalarına vermeliydim. Başta Fahrettin Petek olmak üzere o güne kadar birlikte mücadele verdiğimiz, zor günlerimizi paylaştığımız dostlarla vedalaştım.

Paris'te sağdan soldan topladığımız dibi kara bağlamış birkaç tencere tavayla çatal bıçakları Rue Dulong'ta kaçak kaldığımız eve kiracı olarak yerleşen bir genç kıza emanet bırakmıştık.

Onları aldıktan sonra Gare du Nord'da Jak Şalom'la buluştuk. Birlikte geçen acı tatlı günlerimizi yadederken birkaç gazete satın alarak tencere tavaları paketledik, vedalaşarak ayrıldık.

Artık kesin olarak Brüksel yolundaydım. Yerleştiğim ikinci mevki kompartımanda bir de Amerikalı genç kız vardı. Avrupa, hele de Türkiye gibi ABD hegemonyası altında ezilen, sömürülen ülkeler hakkında hiçbir bilgisi yoktu. Kendisine dünyada neler olup bittiğini anlattığımda çok duygulandı,

- Amerika'ya dönünce ne yapabilirim? diye sordu.

ABD'deki Vietnam Savaşı aleyhtarı gruplardan, Siyahların direniş hareketlerinden, *Amnesty International* ya da *İnsan Hakları Derneği* gibi kuruluşlardan bahsettim, yaşamına bir anlam kazandırmak istiyorsa bunlarla temas kurmasını sağlık verdim.

Kızcağız çok heyecanlanmıştı, söylediğim isimleri not ederken kompartımanın kapısı açıldı. Fransız gümrükçüsüydü gelen. Raflara şöyle bir göz attıktan sonra, benim gazete kağıtlarından yapılmış paketimden kuşkulanmış olmalı ki, "İndirip açın" dedi. Çaresiz indirip açtım. Dibi kara, eğri büğrü birkaç tencere ve tava.

Kızcağız gözleri faltaşı gibi açılmış bakıyor.

Gümrükçü sakıncalı bir şey olmadığına kanaat getirince,

- Tamam, tekrar kaldırabilirsiniz, dedi.

Bir kısmı açarken yırtılmış gazete kağıtlarıyla yeniden paketleme yaparken, kızcağıza da bilgi veriyorum:

- Bunların benim için manevi değeri var, şimdi hayatta olmayan bir yakınımdan kalmıştı.

Sohbete yeniden koyulmuştuk ki, bu kez de Belçika gümrükçüsü deklare edecek bir şeyimiz olup olmadığını soruyor.

Olmadığını söylüyorum, ama gözleri raftaki pakete takılınca, indirip açmamı emrediyor.

Tekrar aynı sefiller oyunu. Kızcağızın gözleri yine faltaşı.

Gümrükçü "Tamam!" diyerek çekip gittikten sonra dibi kara tencere ve tavalarımı tekrar sarıp sarmalayıp kaldırırken, trenimiz hız keserek Brüksel'in Güney Garı'na giriyor.

11 yıl önce Londra dönüşü bir günlüğüne ayak bastığım, iki buçuk yıl önce de kaçak olarak geçtiğim Brüksel'e bu kez kalıcı olarak iniyorum.

*

Brüksel'de beni iki mesaj bekliyor. Biri Hollanda'da siyasi mülteci statüsü almasına yardımcı olduğumuz Cengiz Çandar'dan...

Siyasal projelere ilişkin görüşlerinin yanısıra özel durumlarıyla ilgili şöyle diyor:

"Fatma [Melek Ulagay] şehrin merkezinde bir oda bul-

du. Ben de istasyona otobüsle on dakika mesafede şehin kuzey varoşlarında bir üniversite yurdunda bir oda buldum. İltica işi: Aralık 3'teki mülakattan beri bir gelişme yok. Dosya bakanlığa gitmiş olmalı. Her pazartesi imza atıyoruz işte. En büyük problem iş bulma. Belki bir iki işçi arkadaşın tavassutu ile fabrikaya girilebilir... Bu arada mali durum iflasa gitmekteydi. Babamın gelişi ile bir süre belimi doğrultabilirim. Fatma'nınki de pek iç açıcı değil. Keza diğer arkadaşların. Ne kadar belimi doğrultsam yahut doğrultsak böyle palyatif tedbirlerle iş yürümez şüphesiz. Bakalım ne olacak?"

Diğeri ise sevgili İlhan Koman'dan...

Türkiye'de Sarp Kuray'ın da dahil olduğu genç deniz subayları davası sanıklarından bir kısmı İsveç'e iltica etmişlerdi. Hem deniz tutkusundan, hem de isyancı yapısından dolayı Koman bu genç arkadaşlara sonuna kadar sahip çıkmış, tüm dertlerine çare olmaya çalışmıştı. Bu genç deniz subaylarından biri çalıştığı gemilerden biri açık denizde seyrederken kaybolmuştu. Nedeni bilinmiyordu, siyasal bir komplonun kurbanı da olabilirdi.

Kendisine 14 Aralık 1973'te şöyle yazmıştım:

"Ey reis, koca reis,

"Hafta başı Paris'te Karabuda'ları gördüğümde selamını getirdiler. Acını da... Demek faşist baskının girdabında, Deniz'ler, Yusuf'lar, Hüseyin'ler gibi, bir başka devrimcimizi de başka denizlerde yitirmek varmış. Korkunç üzüldüm, reis. Ama bir umut, belki de bir gün çıkagelir bir yerden."

Koman mektubumu şöyle yanıtlıyordu:

"Ayhan'ın kaybını hazmedemedim reis. Umutsuz kayıp, üç dakikadan fazla yaşamaz insanoğlu bu sularda kardeş... Memleketin hali ve onunla ilgili bütün hadiselerde daha umutlu değilim vesselam. Bir sözümona demokrasiye dönüş, bir sonu bulanık seçim zokasına düşürdüler hem milleti hem akvamıdüveli. Asılan asılmış, kesilen kesilmiş, binlerce vatandaş hapishanelere tıkılmış ve sonra da dere tepe düz gidilmiş, soğuk sular içilmiş bir hal var evliya... Yine

girdik kış uykusuna. Biliyorum soğuk devredeyiz. Yapılacak yegane iş, ihraç edilmiş proletaryayı şuurlandırmak, hazırlamak, sınıf değiştirmek temayülünden kurtarmakta. Bu da ancak sizin gibi genç arkadaşların çalışmaları ile mümkün. Almanya'daki son bazı hadiseler de bunun delili olsa gerek... Ne yazık ki birbirimizden uzaklardayız ve ben koltuğumdaki karpuzu taşırken dahi tökezleniyorum. İhtiyarlık olsa gerek, yalnızlık da tabii."

Bir süre sonra da Almanya'dan bir telefon geldi. Arayan Mihri Belli'nin kendisiydi. Mihri Belli, İlhan Koman'ın da yakın dostuydu.

Hal hatır sormadan sonra arama nedenini açıkladı:

- Duydum ki, Belçika'da sınavsız araba ehliyeti alınabiliyormuş. Benim Türkiye'den ehliyetim var, oraya gelsem Belçika ehliyetine değiştirebilir miyiz?

- Şu ana kadar arabam ve de ehliyet sorunum olmadığından bu konudaki formaliteler nedir pek bilmiyorum, ama sınavsız ehliyet verildiğini sanmıyorum. Bir zamanlar öyleymiş, ama kazalar artınca Belçika'da da ehliyet almak için teorik ve pratik sınavdan geçmek zorunlu kılınmış.

- Demek bana yanlış bilgi verilmiş. Ehliyet almak mümkün olmasa da Belçika'ya gelip seninle uzun uzun görüşmek isterim. Türkiye bir değişimden geçiyor. Devrimciler olarak bundan sonra ne yapmamız gerek. Konuşalım.

Kendisini ağırlamaktan memnun olacağımı söyledim. Birkaç gün sonra geldi. Türkiye'deki birkaç saatlik görüşmelerimiz dışında şahsen birbirimizi pek tanımıyorduk. Brüksel'de kaldığı birkaç gün içinde aramızda sıcak bir dostluk oluştu. Geniş bir kültür birikimi ve bizim sol örgüt çevrelerinde nadir rastlanan espri yeteneğiyle Belli gerçekten sohbetine doyum olmaz bir dosttu.

İnci'nin Türkiye'de bir zamanlar çok sevilen ve Menderes iktidarının ilk döneminde İzmir Valisi iken hâlâ esrarı aydınlatılamamış bir şekilde ölen Muzaffer Tuğsavul Paşa'nın yeğeni olmasını önemsiyordu.

Darbe öncesi askerlere fazla önem vermiş olmasını eleştirdiğimizde de,

- Ne bileyim kardaşım, her gün albay çocukları geliyordu, diyordu.

Biz de:

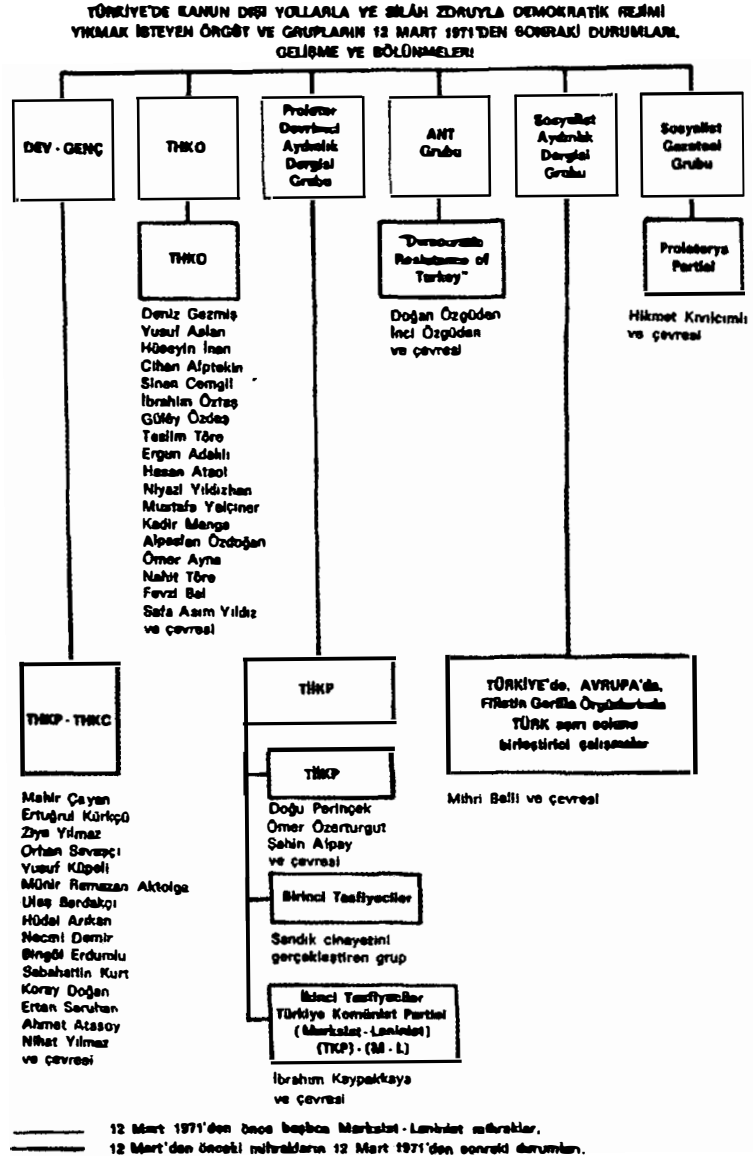
- Albay çocuklarının gelmesi iyi de, albayların kendileri geliyor muydu? diye takılıyorduk.

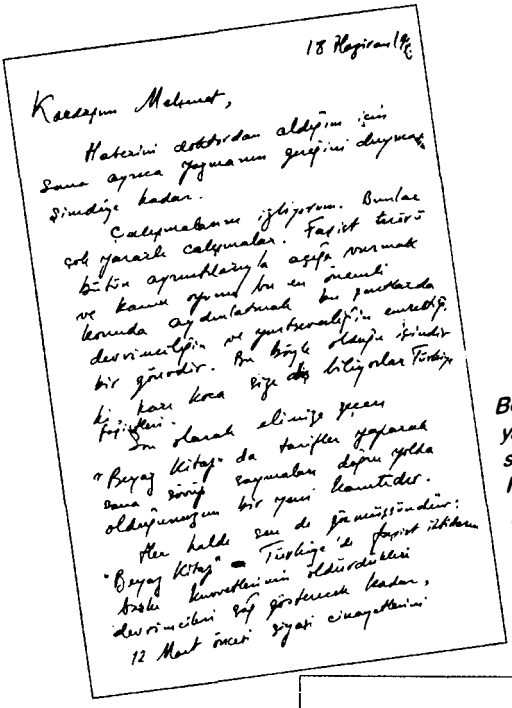
Mihri Belli'yle Brüksel'de epey dolaştık. İkimizi de en çok etkileyen yerlerden biri, oturduğumuz Anderlecht semtindeki tarihi Erasmus Müzesi'ydi. *Deliliğe Övgü*'nün yazarı aydınlanmacı büyük düşünür 1521 yılında bu semtte yaşamıştı. O dönemde elyazmasıyla verdiği eserlerin orijinallerini seyrederken, günümüzden 450 yıl önce yaşamış olan bu insanın üretme ve yaratma gücü, beyin kapasitesi üçümüzü de büyülemişti. Hele *Deliliğe Övgü*... Aramızdaki yaş ve kuşak farkına rağmen, Belli'nin de, benim de yaşamlarımızı belirleyen karakteristiklerden biri herhalde her ikimizin de zaman zaman delice çıkışlarıydı.

Kısa beraberliğimizde Mihri Belli'yi çok sevdik.

Başbakanlığın sol örgütleri karalamak ve faşizan baskıların haklılığına dünya kamuoyunu inandırmak için 1973 yılında Türkçe ve İngilizce olarak yayınladığı Beyaz Kitap ve kitapta yeralan örgütlerin 12 Mart 1971'den sonraki değişimini gösteren tablo (karşı sayfada)

TÜRKİYE'DE KANUN DIŞI YOLLARLA VE SİLÂH ZORUYLA DEMOKRATİK REJİMİ YIKMAK İSTEYEN ÖRGÜT VE GRUPLARIN 12 MART 1971'DEN SONRAKİ DURUMLARI, GELİŞME VE BÖLÜNMELERİ
DEV - GENÇ
THKO
Proleter Devrimci Aydınlık Dergisi Grubu
ANT Grubu
Sosyalist Aydınlık Dergisi Grubu
Sosyalist Gazetesi Grubu
THKO
Deniz Gezmiş
Yusuf Aslan
Hüseyin İnan
Cihan Alptekin
Sinan Cemgil
İbrahim Öztaş
Gürkey Özdeş
Taylim Töre
Ergun Adalılı
Hasan Atasoi
Niyazi Yıldırhan
Mustafa Yelçiner
Kadir Manga
Alpaslan Özdoğan
Ömer Ayna
Nahit Töre
Fevzi Bal
Safa Asım Yıldız
ve çevresi
Doğan Özgüden
İnci Özgüden
ve çevresi
Proletarya Partisi
Hikmet Kıvılcımlı
ve çevresi
THKP - THKC
Mahir Çayan
Ertuğrul Kürkçü
Ziya Yılmaz
Orhan Savaşçı
Yusuf Küpeli
Münir Ramazan Aktolga
Ulaş Bardakçı
Hüdai Arıkan
Necmi Demir
Bingöl Erdumlu
Sabahattin Kurt
Koray Doğan
Ertan Saruhan
Ahmet Atasoy
Nihat Yılmaz
ve çevresi
TİKP
TİKP
Doğu Perinçek
Ömer Özerturgut
Şahin Alpay
ve çevresi
Birinci Tasfiyeciler
Sandık cinayetini gerçekleştiren grup
İkinci Tasfiyeciler Türkiye Komünist Partisi (Marksist - Leninist) (TKP) - (M - L)
İbrahim Kaypakkaya
ve çevresi
TÜRKİYE'de, AVRUPA'da, Filistin Gerilla Örgütlerinde TÜRK aşırı solunu birleştirici çalışmalar
Mihri Belli ve çevresi
12 Mart 1971'den önce başlıca Marksist - Leninist mihraklar.
12 Mart'dan önceki mihrakların 12 Mart 1971'den sonraki durumları.

18 Haziran 19[illegible]

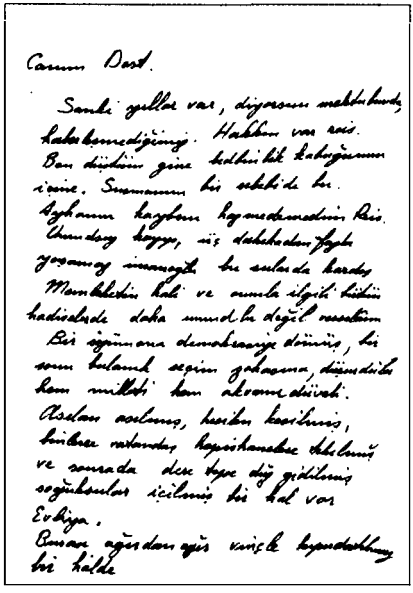
Kardeşim Mehmet,

Haberini doktordan aldığım için sonra ayrıca yapmanın gereğini duymuş olmadığı kadar.

Çalışmalarını izliyorum. Bunlar çok yararlı çalışmalar. Faşist tasarı bütün aydınlarımızla aşılıp varmak ve kamu oyunu bu en önemli konuda aydınlatmak bu yönlerde devrimciliğin ve yurtseverliğin emrettiği bir görevdir. Bu büyük olayla ilişkin kısa kısa bilgiler Türkiye'deki [illegible] "Beyaz Kitap" da tarifler yaparak sonra sürüp yapmaları doğru yolda olduğumuzun bir yanı kanıtıdır.

Her halde sen de [illegible]: "Beyaz Kitap" = Türkiye'de faşist ilkbaharı [illegible] devrimciliği güç gösterecek kadar, 12 Mart öncesi siyasi [illegible]

Beyaz Kitap'ın yayınlanmasından sonra Mihri Belli'nin'nin gönderdiği 18 Haziran 1973 tarihli dayanışma mektubu

Canım Dost,

Sanki yıllar var, diyorsun mektubunda, haberleşmediğimiz. Haklısın var sanki. Ben düşünüm gene kelimelik haberleşmemiz içinde. Sanmanın bir sebebi de bu. Yoksa hayatım hayatımdır diye Rus. Ama dostluğumuz, iş dahilinde yaşayamayacağımız bu ortamda kardeş Memleketin hali ve onunla ilgili bütün hadiselerde daha umutlu değil insanım. Bir öğrenci olarak demokrasiye dönüş, bir sonra bulandı seçim gösterisine, düşündüm hem milletin hem ülkenin adına. Asıldan acılmış, kanlar kusturulmuş, binlerce vatandaş hapishanelere tıkılmış ve sonrada dere tepe düz getirilmiş sağlamlaştırılmış bir hal var Evdiya. Bunun ağırından ağır vuruşlu hapsedilmiş bir halde

Heykeltraş İlhan Koman'ın, devrimci deniz subaylarından birinin Kuzey denizinde kaybolması ve Türkiye'deki siyasal gelişmeler üzerine yazdığı mektup

İnfo-Türk'e vuran vurana

İngilizce olarak yazdığım *Türkiye: Faşizm ve Direniş* adlı kitabın Hollandaca çevirisi 1973 sonunda *Turkije: Fascisme en Verzet* adı altında, Hollandalı ünlü düşünür A.L. Constandse'nin sunuş yazısıyla Van Gennep yayınevi tarafından yayınlandı.

Kitabın, Paris'te dostluk kurduğumuz ve kavgamıza büyük dayanışma gösteren Güney Afrika siyah direnişinin beyaz militanlarından ünlü yazar *Breyten Breytenbach*'ın bir kitabıyla aynızamanda ve aynı yayınevi tarafından yayınlanmış olması benim için gerçekten gurur vericiydi.

Index'te 1973'te yayınlanan Türkiye'de basın özgürlüğünün çiğnenmesi konusundaki makaleden sonra ilk kez bir çalışmam gerçek adımla yayınlanıyordu. Avrupa'da yürütmekte olduğum çalışmaların güvencesi açısından da kitabın yayınlanması son derece önemliydi.

Artık İnci de ben de, legal bir kuruluşta gerçek kimliklerimizle sorumluluk üstlenebilirdik. Büyük bir hızla enformasyon merkezinin kuruluş çalışmalarına koyulduk. Amsterdam, Brüksel, Paris, Köln arasında tereddüt ettikten sonra *Avrupa Ekonomik Topluluğu*'nun merkezi olması, Hollanda, Fransa, İngiltere ve Almanya başkentlerine ulaşım kolaylığı nedeniyle kuruluşu Brüksel'de yapmayı tercih etmiştik.

Yapacağımız yayınların yazımından dizgisine, baskısından ciltlenmesine kadar hiçbir yere bağımlı olmayacak bir yapının nasıl oluşturulabileceği konusunda hem direniş çalış-

malarına katkıda bulunmuş arkadaşlarla, hem de Belçika'lı dostlarımızla yaptığımız yoğun görüşmeler sonunda yeni yapının bir kooperatif şirket statüsünde olması kararlaştırıldı.

Yayınları gerçekleştirebilmek için daha olanaklı bir IBM daktilosu, azami Din A3 boyutunda baskı yapabilecek bir Gestetner ofset makinesi, ofset filmleri yapmak için bir yatay kamera, basılmış formaları katlayacak ve de kitapları sıcak tutkalla ciltleyecek birer büro makinesi ve de ciltlenmiş kitapları üç taraftan traşlayabileceğimiz bir giyotin edinmek gerekiyordu.

Direniş çalışmalarına gelen bağışlardan kalmış bir miktar para ile dostlarımızın maddi olanakları oranında yaptıkları katkıların toplamı tüm bu malzemeyi peşin parayla satınalmamıza olanak tanımıyordu. Hukukçu arkadaşlar, bir kooperatif şirket kurulduğu takdirde dizgi ve baskı için gerekli makinelerin peşin para ödemeden uzun vadeli krediyle alınabileceğini söylüyorlardı. Borçların ödenmesini ve günlük giderlerin karşılanmasını, alacağımız makinelerle Avrupa sivil toplum örgütlerine, hattâ ticari firmalara dizgi ve baskı işleri yaparak sağlayacaktık.

Kooperatif için Anderlecht Belediyesi'ndeki Chaussée de Ninove üzerinde 561 numaralı evi kısmen kiraladık: zemin katı büro, fotoğraf ve ofset atölyesi, bodrumu baskı dairesi...

Kooperatifimizin adı, Fransızca *Coopératif de diffusion et de publication* (Dağıtım ve yayın kooperatifi) kelimelerinin kısaltılmasından oluşan *Coodiff*.

Coodiff'e paralel olarak *Info-Türk* adında bir de basın ajansı kurduk.

Kooperatifin kurucuları arasında Türkiyeli olarak ben, İnci, Nurkalp Devrim ve Muammer Derinöz'ün yanısıra Belçikalı dostlarımızdan Mimar Marc Brunfaut, Valon halk ozanı Julos Beaucarne, *Belçika Demokrat Hukukçular Derneği* Genel Sekreteri Jacques Bourgaux. Hollandalı sinemacı Hélène Dewitt yeralıyordu.

Yapılan görev bölüşümünde yayınların redaksiyon ve dizgi sorumluluğunu ben üstlendim. İnci mizanpaj ve ofset plakların hazırlanmasından baskı ve cilde kadar tüm teknik çalışmalardan sorumluydu. Baskı işlerinde kendisine Muammer yardım edecekti.

Nurkalp ise kooperatifin dış ilişkilerini, yazışmalarını ve muhasebesini yürütme sorumluluğunu üstlendi. İyi eğitim görmüş, Fransızcası kuvvetli bir arkadaştı. Ailesi 12 Mart darbesinden sonra başına bir iş gelmemesi için kendisini Belçika'ya göndermişti.

Coodiff'in kuruluş çalışmalarını yaptığımız sırada Belçika'ya oğlunu ziyarete gelen Nurkalp'in babasıyla da dostça ilişkilerimiz olmuştu. Gerek babası, gerekse o sıralarda Brüksel'den geçen ve kendisini yakından tanıyan Dr. Gençay Gürsoy, Nurkalp'in de Belçika'da istikrarlı bir yaşama kavuşması için Coodiff girişimine dahil edilmesinde ısrar etmişlerdi.

Hélène Dewitt ise programda yeralan film, plak ve kaset çalışmalarına katkıda bulunmak üzere kooperatife üye olmuştu. Kendisine Türkiye'deki işkenceler üzerine yaptığı *Alaturka Demokrasi* adlı belgeselin gerçekleştirilmesinde fiilen yardımcı olmuş, senaryosunu yazmış, filmde kullanılacak bir çok görsel malzeme sağlamıştık. Filmin Hollandaca ilk versiyonu *Demokratik Direniş Hareketi* adına gösterime girmişti. Hemen ardında Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde ve de sosyalist ülkelerde gösterilmek üzere Türkçe, Fransızca ve İngilizce versiyonlarını da hazırlamağa karar vermiştik.

O sırada *Insas*'ta sinema eğitimine devam etmekte olan Bige Berker bu konuda sorumluluk alarak büyük özveriyle çalıştı. Sadece Insas'ın montaj atölyesini kullanmakla kalmayıp İngilizce ve Fransızca versiyonların seslendirilmesine de büyük katkıda bulundu.

Kooperatif kurulduktan sonra da şu arkadaşlar bu kuruluşa üye oldular: Belçika'dan Maximilienne Brunfaut, Almanya'dan Ergün Sönmez, Monique Sansonnens, Nurettin

Tekindor, Metin Gür, Özdemir Başargan, Elisabeth Wigger, İsveçten Barbro Karabuda, Güneş Karabuda, Arslan Mengüç, Zülfü Livaneli, Fransa'dan Jak Şalom, Ataol Behramoğlu, Ercan Eyüboğlu, Raşit Kaya, Necmiye Alpay, Feridun Aksın, Nevhiz Aksın, Mustafa Torun, İngiltere'den Bekir Çağlar.

*

Zülfü Livaneli'nin bu girişime katılmasının ilginç bir öyküsü var. İtalya'dan döndükten sonra Şili'deki darbenin Belçika'da da büyük şok yarattığı, telefonların susmadığı günlerdi.

Bir akşam Norveç'ten Gençay Gürsoy, bizim anti-faşist birlik çalışmalarıyla ilgili görüş alışverişinde bulunmak üzere telefon etmişti. Konuşmamız biterken,

- Unutmadan söyleyeyim, bugünlerde Türkiye'den genç bir arkadaş geldi. Nefis direniş türküleri söylüyor.

- Kim?

- Bir zamanlar Türkiye'de *Ekim Yayınları*'nın ortaklarındanmış. 12 Mart'tan sonra tutuklanmış. Bir ara Norveç'e getirip buranın radyosunda bir programa çıkarttık. İltica etmek üzere İsveç'e geçti. Yeni yayın çalışmalarında ya da dayanışma gecelerinde yararlı olabilir.

- Gençay, kusura bakma ama, geçen yıl Hollanda'daki dayanışma gecesinde Rahmi'nin bizi güç durumda bırakmasından sonra böylesi girişimler için müteredditim. Anımsıyorum, *Ekim Yayınları* bir ara devrimci yayınlar yaparken sonradan işi Seksus-Neksus-Pleksus'a vurmuştu.

- Türküleri ben beğendim. Sana bir kasetini yolluyorum. Sizinle de ilişki kurmak istiyor, istersen görüş.

Kaset geldikten sonra türküleri dinleyip beğenmiş, ama herhangi bir ilişki kurmamıştık.

Birkaç ay sonra kooperatifin kuruluşu konusunda temaslarda bulunmak üzere İsveç'e gittiğimde Karabuda'larla konuşurken kapı çaldı. Gelen Zülfü Livaneli'ydi. Ge-

lişine Karabuda'lar da şaşırmıştı. Belki benim ziyaretimden kendisine bahsedilmiş, ama bir buluşma öngörülmemişti.

Karabuda'lara kooperatifin hazırlık çalışmalarıyla ilgili bilgi verirken, Zülfü birden araya girerek:

- Plak ya da kaset yayını yapmayı düşünmüyor musunuz? diye sordu.

Programımızda şimdilik böye bir şey olmadığını söyledim.

- Halk türküleri içeren kasetlerin ilgi çekeceğinden eminim, dedi. Titizlikle derlenmiş, orijini, gelişimi ve içeriği bir ek broşürle doğru dürüst belgelenmiş folklor kasetlerine heryerde büyük gereksinim var. Dilerseniz, Türkiye ve çevre ülkelerin folkloru üzerine bu türden kasetleri kooperatifiniz için en kısa zamanda hazırlayabilirim.

Ardından bir öneride daha bulundu:

- Benim bir süredir derlediğim, bestelediğim türküler şu sıralarda kasetlerle elden ele dolaşıyor. Norveç Radyosu'nun bir programında da bazıları geçti. Dilerseniz, bazı türküleri bir araya getiren bir 33'lük plak da yapabiliriz.

Konuyu Brüksel'e döndüğümde kooperatifin diğer sorumlularıyla da görüşeceğimi söyledim.

1974 başlarında Brüksel'de Türkiye'yle ilgili yeni bir dayanışma gecesi organize edildi. Brüksel'deki arkadaşlara da kendisini tanıtması, plak-kaset önerileri konusunda onlara da bilgi vermesi için bu etkinliğe Zülfü'yü de davet ettik.

Bizde kaldığı ilk gece söz geçmişte Türkiye'deki yayın çalışmalarından da açıldı. İnci, *Ekim Yayınları*'nın ne olduğunu sorunca, ikimizi de şaşırtan bir tepkiyle:

- Benim *Ekim Yayınları*'yla bir ilişkim olmadı ki, dedi.

İnci çok şaşırmıştı. Çünkü Yaşar Kemal'in kitaplarını yayınlamamızdan sonra Ankara dağıtımını almak için Zülfü'nün, ortağı Akay Sayılır'la birlikte, defalarca *Ant Yayınları*'na gelerek Tilda'yla pazarlık etmesine İnci bizzat tanık olmuştu.

Ben de en az İnci kadar şaşırmıştım. *Ant Dergisi*'nde

devrimci yayınevlerinin sorunları üzerine yayınladığımız bir röportaj dizisinde, Ekim Yayınları adına sorularımıza yanıt verenlerden biri Zülfü'nün kendisiydi, üstelik röportajın üstünde Zülfü'yle Akay'ın yanyana fotoğrafları vardı.

Anı cildinde o sayıyı bularak o röportajı gösterdim.

- O mu, yok yok, ben değilim, o benim kardeşim! Hep karıştırırlar da...

Sanıyorum *Seksus-Neksus-Pleksus*'u yayınlamış olmalarından dolayı devrimci yayın çevrelerinde yöneltilen eleştirilerden rahatsızdı, devrimci müzik kariyerine girerken bunun kendisine engel olmasından endişe ediyordu.

Dayanışma gecesine Liège Radyosu'nda Türkçe programlar yapan Nazım Alfatlı, Valon kömür madenlerinde çalışan Lütfü Gültekin'i de getirmişti. Brüksel dinleyicisi ilk kez o gece Lütfü'yle Zülfü'yü birlikte tanımış oldu.

Zülfü bizde kalırken Julos Beaucarne da bizi ziyarete gelmişti. Türkiyeli bir müzisyenle tanışmak Julos'u çok heyecanlandırdı. Hemen arabasından gitarını alıp gelerek Zülfü'yle birlikte misli ender görülür bir atışmaya girdiler. Zülfü'nün türkülerini Julos gitarla, Julos'un türkülerini de Zülfü sazla tekrarlıyor, zaman zaman saz ve gitar birlikte konuşuyordu. Duygulandırıcı bir akşamdı.

O geceden sonra Julos Zülfü'yü Tourinnes-la-Grosse'taki evine ve başka Valon kentlerine davet etti. Julos'un doğduğu kent olan Ecaussine'de Zülfü için özel bir dinleti gecesi düzenlendi. Zülfü'nün türkülerini kooperatifin yöneticilerinden Nurkalp Devrim Fransızcaya çeviriyor, soru ve yanıtlarda aracılık ediyordu.

Zülfü'nün ilk plağı *Türkiye'den Devrimci Türküler*'i yayınlamağa da bu ziyaret sırasında karar verdik. Daha sonra başka folklor kaset ve plakları da hazırlamağa söz verdiğinden, Zülfü de kooperatife üye olarak alındı.

Türkiye'den Devrimci Türküler'e diğer yayınlarımıza oranla daha büyük emek harcandı, daha büyük yatırım yapıldı. 33'lük plağın üç dildeki dış ve iç kapak kompozisyonlarını İnci

hazırladı. Kapakta kullanılan renkli deseni ise Zülfü'nün isteğiyle o sırada İsveç'te yaşayan Rauf Alazan yapmıştı.

Zülfü o zamana kadar yazışmalarında Ömer Zülfü Livaneli adını kullanırken, bir süre sonra Alevi'lerin "Ömer" adına tepki duyacaklarını düşünerek sadece Zülfü Livaneli adını kullanmaya başladığından, plağın kapağında da ismi "Ömer"'siz olarak yeraldı.

İsveç stüdyolarında yapılan kayıtların plağa geçirilmesinde Belçikalı sanat eleştirmeni dostumuz Marcel Croës'in büyük yardımı oldu.

Kapağı İsveç'te 2 bin adet bastırıldığı halde, olanaklarımız sınırlı olduğu için plağın kendisini 1000 adet bastırabildik. Eğer bunlar satılırsa, hemen ikinci bini de bastıracaktık.

Bin plağı dahi Avrupa'da ancak birkaç yılda satabildik. Türkiye'ye yasal olarak sokulması ise mümkün değildi, çünkü diğer yayınlarımız gibi onun da yurda sokulması Bakanlar Kurulu tarafından yasaklanmıştı. Türkiye'ye ancak tatile giden işçi ve öğrencilerin elden götürdükleri az sayıda plak girebilmişti.

Ne var ki, bir süre sonra bu plaktaki türkülerinin çoğunun korsan kasetler ve plaklarla, üstelik kapaklarında Zülfü'yle uzaktan yakından ilgisi olmayan palabıyıklı fotoğraflarla yayınlandığı, satış rekorları kırdığı haberleri gelmeye başladı. Zülfü haklı olarak son derece öfkeliydi.

O günlerde Af Yasası yayınlanmış, hakkında 140. Madde'den davası olmayan birçok siyasal sürgün Türkiye'ye dönmeğe başlamıştı. İnci ile benim gibi, Zülfü'de, Türkiye'ye döndüğü takdirde, Bakanlar Kurulu tarafından yasaklanmış bir yayında ismi bulunduğu için 140. Madde kapsamında tutuklanabilirdi.

O sıralarda Ecevit'in bir Stockholm seyahati sırasında beraberindeki Turan Güneş'le kurduğu ilişki kendisini dönüş konusunda cesaretlendirmişti. Güneş'i Zülfü bir akşam evine götürmüş, sabaha kadar birlikte türküler söyleyip sohbet etmişlerdi.

21 Ekim 1974'te yazdığı mektupta şöyle diyordu:

"Buradan memlekete dönen arkadaşlar oldu. Hepsinin durumu iyiymiş. Ben de, şu süre sona ermeden uygun bir politik ortamda kapağı atmak istiyorum. Fakat bunun için daha önce konuştuğumuz gibi plağın çıkış tarihinin af kapsamı içinde, yani Ocak 1974 olduğunu ispatlayan kapı gibi bir belgeye ihtiyacım var. Bu olmadan gidemem. Şu anda benim en önemli meselem bu. Acaba nasıl yaparız bu işi? Bir an önce bu konudaki düşüncelerini bildirirsen sevinirim."

Bu mektup üzerine kooperatifin başkanı Marc'la konuştum, durumu izah ederek Zülfü'ye Türkiye'ye sorunsuz dönebilmesi için mutlaka eski tarihli bir belge verilmesi gerektiğinde ısrar ettim. 28 Ocak 1973 tarihli yeni bir telif anlaşması yazarak Marc'a imzalatıp Zülfü'ye gönderdim.

Zülfü, bu yeni kontratla 1 Nisan 1974'ten sonraki dönemde tamamen suçsuz ve masum olduğunu kanıtladı ve TC pasaportu alarak 1975'te Türkiye'ye döndü.

Dönüşünden önce yazdığı 16 Haziran 1975 tarihli mektubunda şöyle diyordu:

"Düşünüyorum da gene sizin bir uğraşınız, bir mücadeleniz var. Ne kadar elverişsiz koşullarda da olsa bir kavgayı sürdürüyorsunuz. Ya bizim buradaki durumumuz? Tam İsveç sosyal-demokrasisinin üstümüze kapattığı huninin altında yaşayıp gidiyoruz. Üçüncü yıla girdik. Günler tesbih tanesi gibi. Galiba en iyisi her türlü kötü ihtimali göze alıp memlekete gitmek... Bu kadar uzun süre dışarıda kalınca iki cami arasında binamaz oluyor insan. Saz bile çalamıyorum artık. Bütün işlerde beceriksizleştim."

Mektubunda artık siyasal angajmanlarından da çekilerek kendisini tamamen müzik kariyerine vereceği seziliyordu.

Kendisiyle 1974 yılındaki ilk görüşmelerimizde, Zülfü ateşli bir Kıvılcımlı yanlısıydı. Müzik çalışmaları ötesinde Avrupa'da Kıvılcımlı düşünceleri temelinde örgütlenmeyi sağlama misyonu olduğunu söylüyordu.

İlk plağında yeralan Dede Sultan türküsünü aslında Dr.

Hikmet Kıvılcımlı'yı düşünerek repertuvarına almıştı. Anlattıklarına göre, nasıl Şeyh Bedrettin'in en yakın müritleri Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal ise, Dr. Hikmet Kıvılcımlı da kendisine en yakın iki müridi olarak Zülfü Livaneli'yi ve Fuat Fegan'ı seçmişti.

Türkiye'den tanıdığım Fuat Fegan'la 1973'teki İngiltere seyahati sırasında karşılaşmıştık. Büyük bir sorunla karşı karşıyaydı. Kıbrıslı olarak İngiliz pasaportu vardı, ama İngiliz polisi kendisine adada oturma izni vermeyi reddediyordu. Benden bu konuda uluslararası planda nasıl mücadele verebileceğini sormuş, ben de gerek Bülent Tanör'le, gerekse Avrupalı hukukçularla görüşerek kendisine bazı bilgiler aktarmıştım. Ama bundan sonra da Fuat'tan hiçbir yanıt gelmemiş, izini kaybetmiştim.

Zülfü son aldığım 16 Haziran 1975 tarihli mektubunda kendi Doktorcu çevresindeki bölünmelerden de yakınıyordu:

"Bizim çevre içinde sadece Vasıf Öngören memnun hayatından. Bana Sosyalist Gazetesi'ni göndermiştin. Onunla ilgili cevap yazdım mı bilmiyorum. İnanılmaz bir masal okuyor gibi oluyor insan. Doktorla beraber yurt dışına çıkan iki arkadaş kavga ediyor. Birbirine hain diyor. Sonra biri TSİP diye çıkıyor, öteki Vatan Partisi diye... Al birini çarp ötekine. Gazetelerine bakınca, Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi'ni okuyormuş gibi oluyorum."

Börklüce Mustafa ya da Torlak Kemal misyonu sona ermişti.

Zülfü'nün plağını yayına hazırladığımız günlerde Avrupa'da yeni bir fırtına esiyordu. 1974 Nisan'ındaki Eurovizyon Yarışması'nı İsveç'in *Abba* Topluluğu götürmüştü. Her yerde inanılmaz bir *Abba* histerisi yaşanıyordu. Bunun ardında *Abba* Dörtlüsü'nün müzik ve şov yeteneği kadar, public relations konusundaki üstün becerilerinin de rol oynadığı biliniyordu. Zülfü, aynı ülkede yaşıyor olmanın da avantajıyla *Abba*'nın bu alandaki performansını dikkatle izliyordu.

Türkiye'ye dönmesinden sonra ilişkimiz tamamen ke-

sildi. Orada şöhret basamaklarını hızla tırmanışını gazetelerden, gidip gelen arkadaşların anlatılarından izledik. Belçika'da yayınlanan ilk plağından yıllarca söz etmemeyi yeğledi.

12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra, 24 Mart 1983 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*'nde yayınlanan Stelyo Berberakis imzalı bir habere göre, Atina'da yaptığı bir basın toplantısında gazetecilerin "Yılmaz Güney, Melike Demirağ, Şanar Yurdatapan gibi siyasal göçmen olup olmadığı" sorusunu şöyle yanıtlıyordu:

- Ben Teodorakis türü bir siyasal amaçlı besteci değilim. Siyasal göçmen değilim. Türkiye Cumhuriyeti'nin verdiği pasaportla dolaşıyorum. Avrupa'daki işlerimi bitirip yaz aylarında ülkeme döneceğim. Sanıldığının tersine, pek çok aydın Türk sanatçısı, örneğin Ruhi Su, Timur Selçuk gibi adlar Türkiye'de yasaklanmış değillerdir.

Bu haberde adı geçen sanatçılardan Yılmaz Güney 1984'te sürgünde, Ruhi Su ise 12 Eylül rejiminin yurt dışında tedavisine izin vermemesinden dolayı 1985'te İstanbul'da hayata veda edecekti... Sürgündeki Şanar ile Melike ise, Türkiye'ye dönecekleri 1991 tarihine kadar ülke ülke, kent kent konserler vererek sanat ve müzik yeteneklerini cuntaya karşı mücadelede kullanacaklardı.

*

Zülfü'nün plağı dışında yapacağımız ilk dört yayın, *"Mustafa Suphi, Kavgası ve Düşünceleri"*, Lenin'den *"Marksizm Üzerine"*, Demokratik Direniş Hareketi'nin arşivinden derlenmiş 12 Mart sonrası döneme ait *"Direniş afişleri albümü"*, o sırada Fransa'da seçim ittifakı yapmış olan Fransız Komünist Partisi'yle Fransız Sosyalist Partisi'nin *"Ortak Program"*ıydı.

Bu yayınların gerçekleşmesi, Avrupa'daki Türkiye'li okuyucular için olduğu gibi, iki yıldır devrimci yayınlardan yoksun bırakılmış Türkiye'deki okurlar açısından önemli bir olaydı.

Zülfü'nün plağı için önemli bir maddi yatırım gerek-

tiyse de, diğer dört yayını gerçekten militanca bir çalışmayla çıkarttık. Belçika'da Türkçe karakterde dizgi yapacak bir matbaa yoktu. Tüm dizgi işlerini, Türkçe karakterleri olan küreli IBM yazı makinesinde gerçekleştiriyorduk. Kitaba profesyonel "sona blok" dizgi imajı kazandırabilmek için aynı metni kelime aralarına boşluk atarak iki hattâ üç kez yeniden dizmemiz gerekiyordu.

Dizilen metinlerin ofset plaklarını mutfaktan bozma bir karanlık odada İnci hazırlıyor, daha sonra sayfaları maksimum Din A3 formatındaki bir Gestetner büro ofset makinesinde gece gündüz çalışarak basıyordu. Binlerce sayfayı harmanlamamız, yine ilkel bir büro aletinde ciltleyip üç taraftan traşlamamız tam anlamıyla artizanal bir üretim örneğiydi.

Neyse ki, iki yıllık demokratik direniş döneminde tüm bunlara kendimizi iyi hazırlamıştık.

Niçin ilk yayınlardan biri *"Mustafa Suphi, Kavgası ve Düşünceleri"?*

Birinci neden, ömrümde hiçbir zaman komünist partisi üyesi olmadığım halde, 1952 yılından beri önce gazeteci ve sendikacı, daha sonra *Türkiye İşçi Partisi* üyesi olarak Mustafa Suphi adının, kavgasının ve düşüncelerinin yaşamıma ve mücadeleme damgasını vurmuş olmasıydı. Bunları kitabın birinci cildinde yazmıştım.

Dar dost çevrelerinde Ruhi Su'nun gür sesiyle söylediği o türkü:

Yaralarım tuz içinde kanıyor
Uyku gelmiş ela gözler sönüyor
Bir yanımda Suphi Nejat ölüyor
Bir yanım deryada çalkanır şimdi

Düşün ve eylem adamı Mustafa Suphi... Devrimci Mustafa Suphi... Ve 1912'de *İfham*'ı, Ekim Devrimi'nden sonra Moskova'da Tatar ve Başkırt devrimcileriyle birlikte ilk Türk komünist gazetesi *Yeni Dünya*'yı yayınlayan gazeteci Mustafa Suphi...

Paris'te 1971 Cuntası'na karşı birlikte mücadele verdiğimiz Ataol Behramoğlu Moskova'ya gitmeye karar verdiğinde oralarda Mustafa Suphi üzerine ne bulursa getirmesini rica etmiştim. Çünkü Avrupa'da elime ulaşan TKP yayınlarında Mustafa Suphi konusunda, *Yeni Çağ*'da (Ocak 1971) yayınlanmış kısa bir duyuru dışında ayrıntılı bir bilgi yoktu.

Ataol Moskova'dan tam da *Info-Türk* yayınlarını hazırlamaya başladığımız günlerde döndü. Lenin'in *Marksizm Üzerine*'si ve FKP-FSP'nin *Ortak Program*'ı çevrilmiş dizgiye giriyordu. Ataol Lenin Kütüphanesi'nde 3v 15-11-134 dizi numarasıyla kayıtlı *"28 Kanunusani 1921"*'in fotokopilerini getirmişti.

Hemen onu da iki bölüm halinde arka arkaya yayınlamaya karar verdik. Ancak kitap Arap harfleriyle basılmıştı. Aramızda eski yazı bilen de yoktu.

Neyse ki, o sırada Türkiye'den bizi ziyarete gelmiş olan İnci'nin babası Burhan Tuğsavul hızır gibi imdadımıza yetişti. Hemen çalışmaya koyulduk.

Burhan Bey kitabı ağır ağır okuyor, ben de bir yandan stenografiyle not tutuyor, bir yandan da notlarımı daha sonra irdeleyebilmek için okunanları banda alıyordum. Kitabın latin harflerine geçirilmesini, birinci bölümünün küreli IBM'de dizilerek baskıya hazır hale getirilmesini sanıyorum bir hafta on gün kadar kısa bir sürede tamamladık.

"Mustafa Suphi, kavgası ve düşünceleri" diye adlandırdığımız 100 sayfalık birinci kitap Y.N. Rozaliyev'in Mustafa Suphi üzerine bir yazısıyla Mustafa Suphi'nin Moskova'dan gelen kitaptaki yazı ve konuşmalarından oluşuyordu.

Osmanlıca ağırlıklı metnin yeni kuşaklar tarafından anlaşılabilmesi için sonuna bir de Osmanlıca-Türkçe sözlük ekledik.

*

Coodiff'in kuruluşu, statüsünün Belçika Resmi Gazetesi'nde yayınlanmasıyla 1 Mayıs 1974 tarihinde gerçekleşti. Gerçi kooperatif kurulmuş, kurucuları ve yöneticileri arasında

ben ve İnci de yeralmıştık ama Belçika açısından hâlâ legal statüde değildik. *İnfo-Türk Ajansı* adına Belçika Dışişleri Bakanlığı'ndan basın toplantılarını izleyebilmek için bir *laissez-passer* almıştım, ama bu geçici bir statüydü, Belçika'da ancak turist olarak kısa bir süre kalmama olanak veriyordu.

Ülke ekonomisine sembolik de olsa katkı sağlayacak bir kooperatif kurduğumuz için, Hollanda'dan gelmiş siyasal mülteciler olarak çalışma ve oturma izni almak üzere Belçika makamlarına resmen başvuruda bulunduk. Bundan sonra son derece gerilimli bir bekleme süreci başladı.

Normal koşullarda hem oturma, hem de çalışma izni taleplerimizin derhal karşılanması gerekirdi. O tarihlerde Belçika'da çalışma izni olup da yayın ve baskı tekniklerini olduğu kadar herhangi bir dizgi makinesinde Türkçe metinleri hatasız dizme, mizanpaja dökme işlevlerini yerine getirecek meslekten yetişme bir eleman bulmak da mümkün değildi.

Biz, beklediğimiz izinlerin mutlaka çıkacağından emin olarak çalışmalarımızı gecemizi gündüzümüze katarak sürdürken Mayıs ortalarında Ecevit-Erbakan koalisyonu aylardır beklenen af yasasını Meclis'ten geçirdi. Evet bir af çıkmıştı, ama Erbakan'ın liderliğindeki İslamcılar son anda bir sürpriz yaparak 141 ve 142. maddeden mahkum olan solcuların affına karşı oy kullanmışlardı.

Bizim için daha da önemli olan nokta, Ecevit'in partisi TCK'nun 140. Maddesi'ne göre "yurt dışında Türkiye aleyhinde faaliyet gösterdikleri" iddiasıyla aranan kişiler hakkında herhangi bir af öngörmemişti. Örneğin bizim gibi Başbakanlığın, Genel Kurmay'ın yayınlarında, Türk Devleti adına Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nde başta Turhan Feyzioğlu olmak üzere AP ve CHP'ye mensup milletvekillerinin konuşmalarında isim verilerek suçlanmış olan kişilerin aftan hiçbir şekilde yararlanmaları söz konusu olmayacaktı.

Anayasa Mahkemesi'nin yasayı bozması üzerine daha sonra 141-142 mahkumları ve sanıkları da Temmuz orta-

larında af kapsamına dahil edildiler ve tahliyeler başladı. Ama 140. Madde yine af kapsamına alınmadığı için bizim açımızdan hiçbir şey değişmiyordu, bir süre daha Avrupa'da siyasal mülteci olarak kalmak zorundaydık.

Ancak, 141 ve 142. maddelerden mahkum ya da tutuklu olanları serbest bırakılması ve üzerlerindeki siyasal faaliyet yasağının kalkmış olması bizim daha sonraki çalışma perspektifimizi etkiliyordu.

Herşeyden önce, haklarında 140. Madde'den kovuşturma tehlikesi olmayan sürgündeki birçok arkadaşımız Türkiye'ye dönebilecekti. Bu dönüşler, Avrupa'daki direniş kadrolarında büyük bir düşüş getiriyordu.

Türkiye'de sol partilerin yeniden kurulması olanağının doğmuş olması, Avrupa'da yeni sol örgütlenme konusunda bir süredir devam etmekte olan tartışma ve arayışları da etkileyecekti.

Daha Anayasa Mahkemesi'nin vereceği karar belli olmadan eski TİP'li arkadaşlardan bazıları 22 Haziran 1974'te *Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP)* adı altında bir parti kurmuşlardı.

1971 Darbesi'nden sonra kapatılmış olan TİP'in yöneticilerinden önemli bir kısmının da, Behice Boran başta olmak üzere, partiyi aynı isim altında yeniden kuracakları söyleniyordu.

Bu konuda özellikle Paris'teki arkadaşlar Ankara'daki TİP'lilerle yakın ilişkileri nedeniyle partinin kuruluşunun çok yakın olduğunu söylüyorlardı.

Ama, TSİP kurucuları daha atik davranarak aynı alanda çalışacak ilk legal örgütü kurmuş oldukları için yeni TİP'in, geçmişteki hatalardan ve itici tavırlardan ne denli arınmış olursa olsun, tek sosyalist parti olma ayrıcalığını yeniden elde etmesi mümkün değildi. Üstelik, TİP'in ilk genel başkanı Mehmet Ali Aybar'ın ve Mihri Belli Grubu'nun da kendi legal partilerini en kısa zamanda kurmaları bekleniyordu.

Daha da önemli olan yeni bir faktör, yıllardır Türkiye'-

de hiçbir varlık gösterememiş olan *Türkiye Komünist Partisi (TKP)*'nin, TİP'in ve diğer radikal sol grupların devlet terörüne kurban edildikleri son üç yıl içinde bunların Avrupa'daki sempatizanlarını radyo ve dergi yayınlarıyla etkileyerek kendine yakın derneklere çekmiş olmasıydı. Geçmişte TİP'i desteklemiş olan TKP'nin bu yeni dönemde tüm yasal engellere rağmen Türkiye'de yeni kurulacak yasal partileri hiçe sayarak kendi adına örgütlenmeye gitmesi uzak ihtimal değildi.

*

Nitekim 1974 başında, yani Velko'nun bizimle görüşerek TKP'yi yeniden yapılandırma projelerinden bahsetmesinden kısa bir süre sonra, Berlin'de TKP'nin üst kadrolarında bazı değişiklikler olduğu, Yakup Demir'in hastalanarak genel sekreterlik görevinden çekildiği, yerine "Laz İsmail" diye bilinen İ. Bilen'in parti yönetimini üstlendiği duyuldu.

Bazı TKP görevlileri de özellikle örgütsüz kalmış TİP'li, Dev-Genç'li, hattâ Mihri Belli ve Hikmet Kıvılcımlı sempatizanı gençler arasından partiye adam kazanma temaslarını yoğunlaştırmışlardı. Türkiye'de de bir örgütlenme çabası olduğuna dair haberler geliyordu.

Tam da bu çalkantılı günlerde, daha Af Yasası çıkmadan önce, Brüksel'e Türkiye'den yeni bir siyasal mülteci adayı çıkageldi: Eski FKF yöneticilerinden Veysi Sarısözen. Onun gelmesiyle de, daha önce kendisine ve eşine pasaport sağlayarak Belçika'ya sığınmalarına yardımcı olduğumuz Cihan Şenoğuz'un misyonu meydana çıktı. Veysi bunları daha sonra kendisinin Avrupa'da sığınması için gerekli ortam ve olanakları sağlamak üzere göndermişti.

Cihan, 11 Ağustos 2003'te TUSTAV'a gönderdiği yazılı tanıklıkta şöyle diyor: "Benim yurtdışına çıkıştaki görevim, benden sonra çıkması planlanan Veysi (Sarısözen)'in gelişini örgütlemek, onun kalış koşullarını hazırlamak, bu

doğrultuda gerekli inceleme ve temaslarda bulunmak idi. Bizim yurtdışına yönelişimizdeki temel etken de grup olarak kesin bir ideolojik doğrultu olarak benimsediğimiz uluslararası komünist hareketin ve onun parçası ve Türkiye temsilcisi saydığımız TKP ile ilişki kurmaktı. Ben de bu süreçte, bir yandan geçimimi sağlayacak koşulları hazırlamaya çalıştım, diğer yandan da o sırada Belçika'da bulunan ve Partizan Grubu sırasında da ilişkimizin sürdüğü ve daha öncesi TİP'ten ve Üniversite'den tanıdığımız Nurkalp Devrim'le ve Brüksel'de politik mülteci olarak bulunan İnci ve Doğan Özgüden'lerle ilişki kurdum."

Cihan'ın gelişi sırasında herhangi bir yorumda bulunmamış olan Nurkalp Devrim, Veysi'nin gelmekte olduğunu öğrenince hayli telaşa kapılmış, "Bu geldikten sonra Belçika çok karışır. Endişeliyim..." demeğe başlamıştı.

Tıpkı Cihan gibi, Türkiye'den tanıdığımız, *Ant*'a da zaman zaman yazılar yazmış olan, 12 Mart sonrası düzmece TKP davasında benim gibi sanıklar arasında yeralmış fakat yakalanmamış olan Veysi'yi de büyük bir iyi niyetle bağrımıza bastık.

Türkiye'de af ihtimali olduğunu hatırlatarak ülkeyi terkedişteki zamanlamasının doğru olup olmadığını sorduğumuzda, sürgünde yaşayan TKP liderlerinin isimlerini vererek, "Türkiye'de köklü dönüşümler olmadıkça bizler de onlar gibi uzun süreli sürgüne mahkumuz," deyip duruyordu.

Türkiye sorunları tartışıldığında da, "Bunlar üzerine fazla kafa yormağa gerek yok... Sovyet Komünist Partisi'nin sadece kendi ülkesi için değil, tüm dünya ülkeleri için bilimsel araştırmalar yürüten seçkin kadroları, enstitüleri var, Sovyet yayınlarını izlemek yeterlidir," diye kestirip atıyordu.

Cihan konuşmalarımızda pek belli etmemişti ama Veysi'nin bir an önce TKP ile ilişkiye geçmeye çalıştığı belliydi.

Ahmet Kardam, daha önce sözünü ettiğim TKP'li oluş süreciyle ilgili anılarında bunu doğruluyor:

"1974 yılının galiba ilk üç ayı içinde bir zamandı, Doğan

Özgüden'le görüşmek üzere üç kişi, Cengiz Çandar, Filiz Kardam ve ben, birkaç günlüğüne Brüksel'e gittik. Doğan Özgüden'le artık çıkması ciddi olarak gündeme gelmiş olan af ve Türkiye'ye dönüş meselesini konuşacaktık. Doğan bizi orada Nurkalp Devrim'le tanıştırdı. O da bizi Türkiye'den yeni gelmiş üç siyasi göçmenle tanıştırmak üzere bir eve götürdü. Cihan Şenoğuz'u ilk kez orada tanıdım. Veysi Sarısözen'i ise Türkiye'den tanıyordum. Nurkalp bizi o eve niye götürmüştü, ne konuştuk, hiçbir şey hatırlamıyorum. Zaten önem de vermemiştim. Şimdi anlıyorum ki, Partizan çevresinin TKP ile ilişkisini kurmak üzere gelmişler ve bekliyorlardı. Bir şey bekledikleri her hallerinden anlaşılıyordu, ama neyi beklediklerini benim anlamam mümkün değildi."

O günlerde bize uğrayan TKP yolcusu bir başka ziyaretçi ise, parti adı olarak Yörükoğlu'nu seçecek olan İTİB yöneticisi Nihat Akseymen'di.

Nihat'la, daha önce de yazdığım gibi, 1973 ortalarında legalize olduktan sonra, İnci'yle İngiltere'ye yaptığımız ziyaret sırasında karşılaşmıştık. Ondan sonra da yazışmalarımız, yayın alışverişimiz sürmüştü.

1974'ün ilk aylarıydı. Nihat, yoldaşlarıyla birlikte beni Brüksel'de ziyaret etmek istediğini bildirdi. Büyük bir arazi aracıyla kapıya dayandılar. Diğerlerinin kimliklerini pek hatırlamıyorum.

Bir ara Hollanda'ya giderken Belçika'dan da geçtiğini, verdiğim adreste bize ulaşmak için saatlerce beklediğini, ama başaramadığını söyledi.

- Tabii ki başaramazsın, sana verdiğim adres ev adresi falan değil, Belçika Postası'ndan yazışmalar için aldığımız bir posta kutusuydu. Orada saatlerce değil, günlerce de beklesen, bize ulaşamazdın. Her neyse, gelen yayınlarınızdan anladığım kadarıyla İngiltere'deki işçi çalışmalarınız bayağı iyi gidiyor. Türkiye'de af gündemde... Bundan böyle ne yapacaksınız?

- Biz önemli bir sefere çıkıyoruz, dedi. Bir çok yer

dolaşacağız. Türkiye'yi de bağlayan önemli bir örgütlenme çalışması içindeyiz. Siz ne yapmayı planlıyorsunuz? Birlikte önemli şeyler yapabiliriz.

Bunun üzerine ben bizim Brüksel'deki yayın merkezi kurma girişimimizden, Türkiye'de yayınlanamayan sol kitapları Avrupa'da basmayı düşündüğümüzden bahsettim.

Yayınlanacak ilk kitaplar arasında *Fransız Komünist Partisi*'nin *Sosyalist Parti*'yle ortak programından bahsedince suratı asıldı.

- Daha komünistçe bir şey seçemez miydiniz?

- *İtalyan Komünist Partisi*'nin önemli belgeleri var. Özellikle Gramsci'den esinlenen... Belki onları da yayınlayacağız.

İyice allak bullak oldu.

- İtalya Komünist Partisi mi? O da ne? Ben böyle bir komünist partisi tanımıyorum.

- Sen tanımıyor olabilirsin ama, dünyada en büyük kitle desteğine sahip komünist partilerinden biri. Ayrıca ben Roma'da yöneticileriyle de görüştüm. Yayınları sürekli geliyor. Bence İtalyan toplumunun temel direklerinden biri...

- Olabilir ama dünya komünist hareketinin değil.

Anlaşabilecek gibi değildik. Vakit ilerlemişti. Galiba Almanya'ya doğru yola çıkacaklardı.

İnci onlara yiyecek bir şeyler hazırlardı, azık olarak yanlarına börek falan kattı. Vedalaşarak ayrıldık.

Son görüşmemizdi. TKP'de önemli pozisyonlara geçtikten sonra yayınlarını göndermeyi de kestiler.

Nihat 1980 Darbesi'nden sonra TKP'den dışlanınca bizimle yeniden temas kuracaktı. *İşçinin Sesi* olarak İngiltere'de önemli çalışmalar yapıyor, Cunta'ya karşı etkin bir mücadele sürdürüyordu. Yine TKP yönetiminden dışlanan Aydın Meriç de artık kendisiyle beraber olmuştu. 1983'te Cunta'ya karşı uluslararası bir konferans düzenlemişlerdi. Mihri Belli ile beni de konuşmacı olarak davet ettiler. Konferans akşamı özel konuşmalarımızda, 70'li yıllarda bizimle ilişkiyi kesmeye o

sıralarda Belçika'da bulunan Veysi'nin TKP yönetimi nezdindeki kışkırtmaları sonucunda mecbur kaldıklarını, bunun büyük bir hata olduğunu söyleyerek özür diledi.

*

Veysi, Brüksel'de Yabancılar Polisi'ne resmen iltica başvurusunda bulunduktan sonra, talebini desteklemek için bizdeki *Ant Dergisi* kolleksiyonlarına ihtiyacı olduğunu bildirdi. *Ant*'ın tüm kolleksiyonlarını verdik, yedi ciltte FKF yöneticisi, gençlik lideri ya da TİP üyesi olarak adının geçtiği tüm sayfaların herbirinden çifter çifter fotokopi çektirdi.

Fotokopilerin birer nüshasını siyasi iltica talebini bir an önce kabul etmeleri için Yabancılar Polisi'ne verdi. Fotokopilerin diğer nüshasını ise herhalde kendisinin TKP'ye kabul edilmesini sağlamak için referans olarak kullanacaktı.

Yine Cihan Şenoğuz'un o günlere ait anlattıkları bu ilişkinin nasıl kurulduğuna aydınlık getiriyor:

" O sıralarda Şiko [Ali Durak] Avrupa'nın değişik ülkelerine, bu arada Fransa, Belçika ve Hollanda'ya da gidip geliyormuş. Brüksel'de İzmir'den gelmiş TİP kökenli bir göçmen işçiyi [Hüseyin Özkan] partilemiş. Veysi geldikten sonra, Şiko Hüseyin Özkan ve İşçi Birliği vasıtasıyla bizim varlığımızı öğrenmiş. Bizimle temas kurdu. Bu ilk temastan sonra ben Berlin'e gittim. Beni Doğu'ya geçirdiler. Ve Bilen, Şiko ve Yelkenci'ye [Mustafa Demir] bizim Türkiye'deki örgütlü yapılanmamızı anlattım. Öncelikle ve özellikle Nabi [Yağcı] ile ilişki kurmalarını, diğer arkadaşlarla ilişkileri Nabi vasıtasıyla sağlayabileceklerini de söyledim. Bu süreçte Şiko önce Veysi'yi partiledi. Ve Şiko Veysi'nin sekreterliğinde ben ve Hüseyin Özkan'dan oluşan ilk Belçika İl Komitesini 1974 yılında oluşturdu."

Veysi Brüksel'de Cihan'la birlikte partilenmeyi başarıp TKP'nin Belçika sekreteri olduktan sonra *Partizan Grubu*'nun Türkiye'de kalan üyelerinden Nabi Yağcı ile temasa geçip ona da partilenme müjdesini veriyor.

Bu ilişkinin nasıl kurulduğunu, yıllar sonra TKP genel sekreterliğine yükselecek olan Nabi Yağcı 12 Ağustos 2003'-te TUSTAV Grubu'na yaptığı şu açıklamayla netliğe kavuşturacaktı: "TKP ile ilişki kurmak istiyorduk. Bu amaçla ilkin Cihan'ın çıkmasını planladık ve anlattığı gibi çıktı. Arkasından 74'de Veysi' yi yine kendi olanaklarımızla çıkardık. Aynı yıl ayını hatırlamıyorum ama yaz idi, Boran Cezaevinden çıkmıştı, kendisi ile Sultanahmet'te onların bürosunda görüştük. Aynı yıl bu görüşmeyi izleyen günlerde yurt dışından bir mektup geldi Veysi'den, acele gelmemi istiyordu. Benim pasaport almam olanaksızdı, sahte pasaport hazırlamak ise çabuk olmazdı, durumu anlamak için Çiçek'i göndermeye karar verdik, pasaport çıkardı ve tam gitmek üzere iken Veysi'den yeni bir mektup geldi. Gelişi iptal etmemizi ve benim Aydın Meriç'i bulmam ve tüm çevre ilişkilerimi bir liste ile ona devretmem isteniyordu. Bir de not ilave etmişti, Aydın'ı hiç kimseye sormadan bulacaktım. Biraz uğraştıktan sonra kimseye sormadan evini buldum. Benim TKP'ye alındığımı, bir öz geçmiş yazmamı ve çevrem konusunda bilgi vermemi ve isim listesi çıkarmamı istedi. Bunları yaptım."

Aydın Meriç'in Türkiye'de TKP'yi örgütlemeye çalıştığı söylentileri bize de ulaşmıştı. Ama Veysi Sarısözen'in Türkiye'deki arkadaşlarına partilenmek için Aydın Meriç'e başvurmaları talimatı vermesi inanılır gibi değildi.

Aydın Meriç'i İstanbul'da IBM işverenlerine karşı verdiği mücadeleden dolayı tanıyordum. *Ant*'ta bu mücadeleyle ilgili haberler ve röportajlar yayınlamıştık. 1969 yazında İstanbul'da toplanan dünya kapitalistleri kongresinde IBM şefi Watson *Ant*'a saldırdığında da bizimle dayanışma göstermişti.

Aydın Meriç, 1970 sonunda *Emek Grubu*'nun parti yönetimini tamamen ele geçirmesinden sonra TİP İstanbul il yönetim kurulunda görev almış, Emek Grubu'na karşı olan *Partizan Grubu* yönetimindeki Eminönü İlçesi'ne 18-19 Aralık 1970 gecesi, bizim de tasvip etmediğimiz ve eleştirdiğimiz bir baskın düzenlemişti.

Bu baskın üzerine Veysi'nin yönetimindeki *Partizan Dergisi*'nin Aralık 1970 sayısında şunlar yazılmıştı:

"Bu baskın sadece SD'ci oportünist kahramanların cesaretiyle (!) başarılmadı. Aydın Meriç, A. Hulusi Özturan v.s. adlı ne idüğü belirsizlerin liderliğindeki bu gurup, polisle de işbirliği yaptı. Bunlar yarın da militanları polise teslim edeceklerdir. Çünkü oportünizm burjuvazinin beşinci koludur."

Üzerinden dört yıl geçmeden Partizan yöneticilerinden Veysi, grubun Türkiye'deki diğer yöneticisi Nabi Yağcı'yı daha önce "polis işbirlikçisi" diye suçladığı bir kişinin emrine sokuyor, Nabi de yine çevresi hakkındaki bilgileri ve ilişkide olduğu kişilerin isim listesini daha önce "militanları polise teslim edecek" diye suçladıkları aynı kişiye veriyor.

*

TKP'lileşme süreci devam ederken Belçika'da aktif olan kuruluşlarla da her türlü ilişki geliştiriliyordu. Bizim yardımımızla gelen ve bir süre bizde kalan Cihan, Belçika'da sosyalist sendikalar federasyonu FGTB'nin kurdurduğu göçmen işçi derneklerinden biri olan *Belçika Türkiyeli İşçiler Birliği (BTİB)*'le de temasa geçmişti. BTİB'in kurucusu Hüseyin Çelik'ti.

Biz Hüseyin Çelik'i TİP'in 3. Kongresi'nden sonra Yaşar Kemal aracılığıyla Türkiye'de tanımıştık. Son derece zeki, kültürlü ve hoşsohbet bir gençti, Paris'teki yüksek öğrenimi sırasında Abidin Dino'nun sempatisini kazandığından, onun sanatçı dostlarından çoğunu şahsen tanıyordu. Yaşar, her tanıştırdığı kişiye Hüseyin'i, "Bu aydın dalaşından illallah... İşte TİP'in müstakbel genel sekreteri, gerçek bir aydın..." diye tanıtıyordu.

Tilda'yla yeni yayın programı üzerinde tartışacağımız bir akşam bizim Kazancı Yokuşu'ndaki eve Hüseyin de gelmişti. Yeni seçilen TİP Merkez Yürütme Kurulu toplantıları nedeniyle Yaşar yoktu.

Hüseyin, ne üzerinde kafa yorduğumuzu öğrenince,

özellikle Türkiye ve dünya solunun geçmişiyle ilgili olarak Fransa'da yayınlanmış yirmi kitabın ismini bir kağıda dökmüş, Fransa'ya döner dönmez her ay bir veya iki tane olmak üzere bunların Türkçeye çevirilerini birbiri ardına göndereceğine söz vermişti.

Ne ki üzerinden haftalar ve aylar geçtiği halde hiçbir kitap gelmemişti. Küplere binen Tilda sonunda Hüseyin'in hamisi olarak bildiği Abidin Dino'ya telefon ederek serzenişte bulunmuş, Dino ise büyük bir şaşkınlıkla Hüseyin'in verdiği sözlerden hiç haberi olmadığını, zaten kendisini çoktandır görmediğini söylemişti. Belki de Hüseyin'in söz verdiği belgeleri *Ant*'a yollamasını, o sıralarda Aybar yönetimine eleştiriler getirmemizden hiç de memnun olmayan Abidin Dino engellemişti.

Bu tatsız deneyden ötürü biz de Avrupa'ya geldiğimizde Hüseyin'le herhangi bir ilişki kurmamıştık.

Hüseyin Çelik'in Fransa'da CGT'nin Türkiyeli işçiler arasındaki örgütlenme çalışmalarını yürütürken sendika yönetimiyle anlaşmazlığa düştüğü, bunun üzerine Belçika'ya geçerek FGTB'de görev aldığı söyleniyordu.

Hüseyin'in Belçika'ya gelişi, FGTB'nin Brüksel-Hal-Vilvoorde Bölge Sekreteri René De Schutter'in bu ülkedeki göçmen işçileri demokratik dernekler içinde örgütleme çalışmalarına başladığı bir zamana denk geliyordu. Sendikada profesyonel görevli olan Hüseyin, De Schutter'in teşvik ve desteğiyle 1972 yılında *Belçika'daki Türkiyeli İşçiler Birliği (BTİB)*'i kurmuştu.

De Schutter kendisini sınıf mücadelesine adamış örnek bir sendikacıydı, ama herhangi bir partinin adamı değildi. Demokratik kitle örgütlerinin ve sendikaların herhangi bir siyasal partinin kontrolü altına sokulmasına karşıydı. BTİB'-in de ister Belçikalı, ister Türkiyeli olsun herhangi bir partinin kontrolu altına girmesi söz konusu olamazdı.

Derneğin kurucusu Hüseyin Çelik de, Brüksel'deki Türkiyeli işçiler arasında adı "Komünist Hüseyin"'e çıkar-

tılmış olsa da, BTİB'i De Schutter'in bağımsız çizgisine sadık kalarak örgütlüyordu.

*

Büyük petrol krizinden sonra 1974'te Avrupa ülkelerine işçi göçünün durdurulması, gerek Belçika sendikalarını, gerekse göçmen örgütlerini yeni bir görevle karşı karşıya bırakıyordu. O güne değin Belçika'ya kaçak olarak gelmiş olup da çalışma izni almayı bekleyen "turist işçi"lerin bu yasak kararından sonra sınırdışı edilmelerini önlemek için bir defaya mahsus olmak üzere "özel af" çıkartılmalıydı.

Kaçak işçiler arasında Türkiye'den gelmiş olanların sayısı en yüksek olduğundan, bu mücadelenin merkez üssü BTİB olacaktı. Birçok Belçikalı sendikacı ve aydın, demokratik kuruluşlar bu mücadelenin başarısı için FGTB ve BTİB yöneticilerine gönüllü yardımcı oluyorlardı.

TKP'de siyasal kariyer yapmak üzere Belçika'ya gelmiş olan Veysi Sarısözen ve Cihan Şenoğuz bu ortamdan yararlanarak devreye girdiler. Kendilerini TKP'ye kabul ettirebilmek için "turist affı" olayını kullanmaları şaşırtıcı değildi.

TKP'nin, yeni yayınladığı *Atılım* Gazetesi'ni Avrupa'daki göçmen işçi çevrelerine sokmak için büyük çaba gösterdiği günlerdi. *Atılım*'a paralel olarak TKP'nin Sesi Radyosu ve Bizim Radyo da ajitasyon ve propaganda yayınlarına hız vermişlerdi.

Turist işçilere af sadece 1 Nisan 1974'ten önce Belçika'ya giriş yaptığını kanıtlayanlar için geçerli olduğundan, FGTB bu tarihten sonra Belçika'ya gelen kaçakların da aftan yararlanması için bir yürüyüş düzenlenmişti.

BTİB yönetimine baskı yapan Veysi ve arkadaşları, bu yürüyüşe Belçika Maocu partisi AMADA'ya yakın kişilerin katılmasını engellemeye kalkışmış, bu sekter tutumdan ötürü Sovyet yanlısı komünistler de dahil Belçikalı demokratlardan büyük tepki görmüşlerdi.

Ama büyük şov, FGTB yöneticilerinin bilgisi olmadan

"Atılım Bizimle" pankartının diğer pankartlar arasına sokulmasıydı. Yürüyüşe katılan Türkiyeli kaçakların büyük çoğunluğu sağ eğilimli ya da apolitikti. Ne TKP'yi, ne de onun diğer yayınlarını tanıyorlardı. Birkaç ay önce yayınlanıp sadece belli adreslere gönderilen *Atılım*'la ilişkide olup onu benimsemiş olmaları mümkün de değildi.

Ama "Atılım Bizimle" pankartının fotoğrafları çektirilerek hemen Doğu Almanya'daki TKP Merkezi'ne iletilmiş, belli kişilerin TKP saflarındaki kariyeri için kullanılmıştı.

1974 yazında patlak veren Kıbrıs Krizi, Türkiye'nin askeri müdahalesi üzerine Yunan Cuntası'nın istifa etmek zorunda kalması, sürgündeki Karamanlis'in ülkeye dönerek geçici hükümet kurması, tüm siyasal sürgünlere herhangi bir şart koşulmaksızın Yunanistan'a dönüş yolunu da açmıştı.

Yunan Cuntası'nın düştüğü günü çok iyi anımsıyorum. Brüksel'deki Yunanlı siyasal sürgünler yıllar sonra ülkelerine özgürce dönebilmenin coşkusu içindeydiler. Komünisti, sosyalisti, anarşisti, liberaliyle Yunan siyasal göçünün tüm önemli isimleri, aralarındaki ideolojik farklılıkları bir tarafa bırakarak bu önemli olayı kutlamak üzere bir araya gelmiş, bizleri de kıvançlarını paylaşmaya davet etmişlerdi. Çılgınca içiliyor, sirtaki yapılıyordu. Çoğu daha o akşamdan uçak, tren biletlerini aldırmış, Yunanistan'a doğru yola çıkacak olmanın heyecanı içindeydi.

Henüz tüm dünyaca lanetlenen "2. Kıbrıs Barış Harekatı" başlamadığı için, Türk - Yunan dostluğu üzerine ateşli konuşmalar yapılıyor, demeçler veriliyor, toplantılar düzenleniyordu.

Brüksel'deki FGTB bölge lokalinde de, Türk ve Yunan kökenli göçmenler arasındaki dostluk ve dayanışmayı pekiştirmek için bir toplantı düzenlenmişti. Bizim de katıldığımız bu toplantı sonrasında ilk kez *Belçika Komünist Partisi*'nden bir arkadaş, TKP'nin Belçika'daki bir temsilcisi aracılığıyla kendileriyle resmen ilişki kurduğunu açıkladı, bundan böyle Türkiye konusundaki ilişkilerini öncelikli olarak bu "kardeş örgüt"le yürütmek zorunda olduklarını söyledi.

Kendisine halen Türkiye'de bazı önemli değişimler yaşandığını, TSİP adı altında yeni bir sosyalist parti kurulduğunu, yeni çıkan aftan sonra da *Türkiye İşçi Partisi*'nin yeniden kurulması ihtimali bulunduğunu hatırlatarak TKP ile ilişki kurmaları ne denli normal ise, yıllardır Türkiye toprağında mücadele vermiş olan sosyalistlerin kuracakları partilerle de dayanışma içinde olmaları gerektiğini söyledim.

Ne ki, bazı raslantıların da yardımıyla "kardeş örgüt" sendromu giderek iyice TKP lehine çalışıyordu.

"Turist affı" konusundaki yasa yürürlüğe girdikten sonra FGTB aftan yararlamak isteyen Türkiyeli işçilerin gerekli formaliteleri yerine getirmelerine yardımcı olmak üzere BTİB'de de bir servis kurmuştu. Belli tarihten önce Belçika'da bulunduğunu gösterir doktor raporu, tramvay bileti ya da alışveriş makbuzu gibi eski tarihli herhangi bir belgeyle bir patrondan işe alınacağına dair yazı getirenlere hemen çalışma izni veriliyordu.

Sendikanın sağladığı bu olanak da sanki TKP'nin mücadelesi sayesinde gerçekleştirilmiş gibi Türkiyeli kaçak işçilere parti propagandası yapmakta kullanıldı. Formaliteleri tamamlatmak için BTİB Lokali'nden geçen kaçak işçilerin yoğunluğu da "kardeş örgüt"lere TKP'nin Belçika'daki kitlesel gücünün kanıtı olarak sunuldu.

*

O yaz Belçika'da 2 binden fazla turist işçi "turist affı" sayesinde legalize olurken, bizim normal yollardan yaptığımız çalışma ve oturma izni talepleri, "göç durduruldu" gerekçesiyle reddedildi.

Oysa, Birleşmiş Milletler himayesindeki siyasal mülteciler olarak Cenevre Konvansiyonu'nu tanımış olan tüm ülkelerde özgürce yaşama ve çalışma hakkına sahip olmamız gerekirdi. Üstelik, Belçika ekonomisine katkıda bulunabilecek bir kooperatif kurarak faaliyete geçirmiştik.

O sırada Şili'den yığınlar halinde gelen siyasal sürgünlerin iltica talepleri giriş kapılarında kurulan özel bürolarda anında kabul edilerek kendilerine oturma ve çalışma izni verilirken, bizlerden bu olanağın esirgenmesi kooperatif kurucularından Marc Brunfaut ve Jacques Bourgaux'yu çileden çıkartmıştı.

Marc Sosyalist Parti'deki tanıdıkları aracılığıyla "red" kararını geçersiz kılmak için siyasal temaslar yaparken, Jacques da avukatımız olarak hukuki girişimler başlattı. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Hollanda ve Belçika'daki delegasyonları da devreye girerek Belçika makamlarından resmen bize oturma ve çalışma izni verilmesini istediler.

Engellemelere ve teknik zorluklara rağmen ilk yayınlarımızı yaz tatilinde tamamlayarak tanıtımını *Fransız Komünist Partisi*'nin 1974 sonbaharında Paris'teki *L'Humanité Şenliği*'nde yaptık. Bu şenlikte tüm dünya komünist partilerinin ve ulusal kurtuluş hareketlerinin standları vardı..

FKP sorumluları özellikle TKP kurucusu Mustafa Suphi üzerine kitabın ve FKP-SP Ortak Programı'nın türkçesinin şenlikte sergilenmesinden son derece memnundular.

Şenlik sırasındaki son derece sevindirici karşılaşmalardan biri İdris Küçükömer'le oldu. Yıllardır görüşememiştik. *Ant*'ta yayınladığımız *Düzenin Yabancılaşması* kitabındaki görüşlerine uygun olarak CHP-MSP Koalisyonu'nun kurulmuş olmasından çok mutlu, ama Ecevit'in yurtdışı seyahatinde Erbakan'a başbakanlık vekaletini bırakmamış olmasından doğan gerilimden ve CHP-MSP Koalisyonu'nun yakında çökecek olması olasılığından son derece tedirgindi.

Türk gazetelerinin Avrupa baskıları ilanlarımızı kabul etmedikleri için kitaplarımızın Türkiyeli kitleye duyurulması son derece zor oluyordu. Ancak özel ya da örgütsel ilişkilerle tanıtım yapmaya çalışıyorduk.

Batı Berlin'de şahsen tanıdığım TKP'lilerden gelen yankılar da son derece olumluydu. *Mustafa Suphi ve Yoldaşları*'nı yayınlamakla, partinin yıllardır ihmal ettiği bir görevi yerine

getirdiği için *İnfo-Türk*'ü kutluyor ve en kısa zamanda çok sayıda getirterek Almanya'da dağıtacaklarını söylüyorlardı.

Ama bu ilk olumlu yaklaşımın üzerinden birkaç hafta geçmeden TKP kanadından ilk şaşırtıcı tepki geldi. Kooperatifin 29 üyesi arasında yer alan Frankfurt'taki Metin Gür, 18 Eylül 1974 günü ayrıntısını açıklamadığı örgütsel nedenlerle kooperatiften istifa ettiğini bildirdi. Oysa *İnfo-Türk*'ün kurulmasını coşkuyla karşılamış, kooperatife de üye olmuştu.

Metin ayrıca, yayın programının hazırlanması sırasında, yine Frankfurt'ta yaşayan öğretmen Yücel Feyzioğlu'nun *Kaçak* adlı kitabının *İnfo-Türk* tarafından yayınlanması için ısrar etmişti.

Metin'in istifasının ardından Yücel de, tam kitap baskıdayken, kendisinin ATTF yönetim kurulu üyesi olduğunu belirterek "anlayacağımızı umduğu örgütsel nedenler"le kitabını yayınlarımızdan çekmek istediğini duyurdu.

Birkaç ayda ne değişmişti?

Söylentilere göre, bu tavır alışın arkasındaki neden, kooperatifin üyeleri arasında Raşit Kaya ve Ercan Eyüboğlu gibi TİP'in yeniden örgütlenmesini destekleyen bazı arkadaşların da bulunmasıydı.

Oysa, TKP'lilerin kitle gazetesi *Kurtuluş* 1 Mayıs 1974 özel sayısında, "Türkiye emekçilerinin sosyalist partisi: TİP" başlığı altında "1 Mayıs bildiri ve toplantılarında Türkiye işçi sınıfının taleplerinden biri 'TİP'e ve TİP yöneticilerine hürriyet' olmalıdır" diye kampanya açmıştı.

1974 sonbaharında bir gün, TİP'in ilk yıllarından tanıdığım Yalçın Cerit Almanya'dan telefon ederek benimle görüşmek istediğini bildirdi.

Şaşırmıştım. Bir yıl önce, Thomas Hammarberg *Amnesty International* adına bana gönderdiği 5 Temmuz 1973 tarihli mektubunda, Yalçın Cerit'in hapisten kurtarılması için bir kampanya açtıklarını, ancak son yayınlanan arama listelerinde Yalçın'ın adının da yeraldığını bildirerek kendisinin hapisten kaçıp kaçmadığını sormuştu. Demek ki artık hapiste

değildi ve yurt dışına çıkmış olan ilk üst düzey TİP yöneticisiydi. Yoksa, Velko'nun bir yıl önce sözünü ettiği TKP'nin yeniden yapılanmasında yer alacak TİP'lilerden biri miydi?

Yalçın'la Almanya'nın Aachen Garı'ndaki buluşmamızda yanında TİP'li Nurettin Pirim de vardı. Daha rahat konuşabilmemiz için, beni misafiri oldukları eski TKP'lilerden Dr. Balkar Yekebaş'ın Köln civarındaki evine davet ettiler. Orada, evin bodrum katında bir süre başbaşa Türkiye sol hareketinin geleceği üzerine görüştük.

Daha sonra bu konudaki konuşmaları salonda, Dr. Yekebaş'ın önünde de sürdürdüler. Nurettin TKP yönetimi hakkında zaman zaman çok sert ifadeler kullandığından, evsahibinin TKP'li olduğunu hatırlatarak kendisini uyarmak zorunda kaldım.

Yalçın'la ikinci görüşmemiz, Paris'ten gelen Ercan Eyüboğlu ve Raşit Kaya ile birlikte yine Köln'de oldu. Hepsi sosyalist hareketin Türkiye toprağında, *Türkiye İşçi Partisi*'nin önderliğinde yeniden örgütlenmesi ve bunun Avrupa'dan da desteklenmesi görüşündeydiler.

Daha birkaç ay önce TİP'in Türkiye emekçilerinin sosyalist partisi olduğunu yazmış olan *Kurtuluş*, 24 Eylül 1974 tarihli özel sayısında TİP'i yeniden örgütlemeye çalışanlara karşı saldırıya geçti. Boy hedefi Yalçın Cerit'ti:

"Son zamanlarda oportünistlerin eylemlerine yeni yeni isimler katıldı. Kapatılan TİP'in orta kademelerinde görev almış Yalçın Cerit gibi ne idüğü belirsiz kişiler de piyasaya sürüldü... TKP düşmanlığına anti-komünistler TKP'yi inkarla, ona karşı 'sahte partiler' kurmakla katılıyorlar."

Ve bu saldırılar *TKP'nin Ses*i radyosunda da sık sık tekrarlandı.

*

Bir süre sonra TKP'nin bize karşı engelleme çabaları da yeni bir boyut kazandı.

Mustafa Suphi üzerine kitabın ikinci cildini yayına

hazırlarken kooperatif üyeleri arasında bulunan ve birdenbire TKP disiplinine giren dört kişi daha, Nurkalp Devrim, Necmiye Alpay, Feridun Aksın, Nevhiz Aksın birbiri ardına kooperatif üyeliğinden ayrıldıklarını bildirdiler.

Nurkalp 2 Ocak 1975 tarihli mektubunda "Üyesi bulunduğu ATTF ile Coodiff arasındaki çizgi farklılığı dolayısıyla" istifa ettiğini açıkça yazıyordu.

Bu gelişmeler üzerine yaptığımız ilk genel kurul toplantısında, diğer kuruculardan Muammer Derinöz de tamamen farklı bir ideolojik yaklaşımla kooperatifin Mao'nun yapıtlarını da basması önerisini getirdi. Öneri kabul edilmeyince o da kooperatif üyeliğinden ayrıldı.

Özellikle Nurkalp'in ayrılmasından sonra, günlük redaksiyon ve dizgi çalışmaları dışında tüm idari yazışmalar ve hesap tutma işleri de üzerime kalıyordu. O günlerde ne İnci'nin ne de benim Fransızca bilgimiz idari işleri yürütebilecek düzeydeydi. Nurkalp bu çalışmaya gönüllü ve profesyonel olarak katıldığı için başka bir alternatif de düşünmemiştik.

Bazı rutin yazışmaları elimde birkaç lügatla halletmeye çalışıyordum. Ama siyasal veya hukuki metinlerin Fransızca yazımı benim kapasitemi aşıyordu. Neyse ki, bu konuda zaman zaman Paris'teki arkadaşlarımızdan Raşit Kaya imdadımıza yetişiyordu.

Ofset makinesinin taksitlerini ödeyemediğimiz için hazırladığımız yayınları basamama tehlikesiyle karşı karşıyaydık. Marc büyük bir iyi niyetle Sosyalist Parti'ye yakın bir finans kurumundan kredi alabileceğimizi umuyordu. Bir sürü kapı çaldık, ama bir sonuç alamadık.

Kitap yayınını azaltarak piyasaya daha fazla dizgi ve baskı yapmaya karar verdik. Lokanta menülerinden sanat dergilerine, STK duyurularından ticari reklam broşürlerine kadar ne olursa piyasadaki emsalinden daha ucuza dizip basmayı kabul ediyorduk.

Basılacak şeyler Fransızca ya da Flamanca olduğundan, bu iki dili de bilmeyen benim için IBM'de dizgi yap-

mak gerçekten son derece zordu. Özellikle Fransızcanın aksanları tam bir Çin işkencesiydi.

Ama İnci'nin çektikleri yanında benimki hiç sayılırdı. Konu komşuyu makine gürültüsüyle rahatsız etmemek için duvarlarını yalıtladığımız bodrum katında tüm gün kaprisli bir ofset makinesinde binlerce sayfa basıyordu. Ardından son derecede yorucu bir iş olan merdane temizliği geliyordu. Baskıya yardım edecek arkadaş ayrıldığından, o iş de İnci'nin üzerindeydi.

Akşamları da geç saatlere kadar benim dizdiğim sayfaların mizanpajını yapıp karanlık odada ofset plakları hazırlıyordu.

Bu sıkıntılarla boğuşurken, Paris'te beni yatağa düşürdükten sonra bir süre rahatsız etmeyen sıtma krizleri tekrar başladı. Çalışmalar yine aksıyordu.

Derken tek başına çalıştığı bodrumda İnci elini makineye kaptırdı. Dostumuz Gisèle İnci'yi derhal arabasıyla ilk yardım hastanesine taşıyarak ilk tedavisini yaptırttı.

Yolda da uyarmayı ihmal etmedi.

- Siz izinsiz çalışıyorsunuz, aman iş kazası olduğunu falan söylemeyin, başınız bir de bundan derde girmesin.

Tam da bu işlerle boğuşurken Maximilienne'den bir telefon geldi:

- Loulou öldürüldü.

*

Bir anda her şeyi unuttuk. Julos Beaucarne'ın büyük aşkı, Victor ve Boris'in annesi, Marc'ın ve Maximilienne'in kızkardeşi, bizim de sevgili dostumuz Loulou, 2 Şubat 1975 sabahı evlerinde kalan bir Faslı genç tarafından dokuz yerinden bıçaklanarak öldürülmüştü. Loulou, bir dostun ötesinde, en güç günlerimizde evini bize açıp direniş belgelerinin basılmasına yardımcı olan yoldaşlarımızdan biriydi.

Ölüm duyurusunu Maximilienne yazdı, biz dizip bastık.

Cenazenin kalkacağı gün Tourinnes-la-Grosse'ta Loulou'nun tabutu başında Julos'la kucaklaştık.

Kritik bir andı. Tourinnes'liler beni Mehmet olarak biliyordu. Loulou'yu öldürenin Ahmet isimli Müslüman bir genç olması, takma ismimden dolayı bana karşı hiç beklenmedik bir tepki gösterilmesine yolaçabilirdi.

Ama hayır. Tourinnes halkı zaten insanlar arası kardeşliğe inançlı, çok kültürlülüğe açık bir halktı.

Daha da önemlisi, Julos, olayın hemen ardından medyaya yaptığı yazılı açıklamada kendini kahreden duyguları aşarak tüm dünyaya büyük bir insanlık dersi vermişti: "Loulou'm, bir insanoğlunun güzelim vücuduna vurduğu dokuz bıçak darbesiyle dekorun bu yanından kopup öte yanındaki bir başka diyara gitti... Hasta olan içinde yaşadığımız toplum, onu sevgiyle, dostlukla ve ikna yoluyla iyileştirmek hepimizin görevi. Cesaretimizi yitirmeyelim. Ne siz ne de ben..."

Ve Loulou'yu, kendisini ve Julos'u sevenlerin oluşturduğu büyük bir sevgi halesi içinde, Etienne Gilbert'in flütüyle seslendirdiği bir ezginin eşliğinde son yolculuğuna uğurladık.

Bu sarsıcı olaydan sonra tekrar kendimizi toparlayarak Coodiff'i kurtarma çalışmasına gömüldük.

Ne ki TKP adına ortada cirit atanlara her türlü legal olanağı sağlamış olan Belçika Yabancılar Polisi, Birleşmiş Milletler'ce tanınmış siyasal mülteci olduğumuz halde bırakın çalışma iznini, gazeteci olarak oturma izni almamıza dahi karşı çıkıyordu.

Yabancılar Polisi sadece oturma talebimizi askıya almakla kalmamıştı, 1975 başında Belçika Dışişleri Bakanlığı'ndan basın toplantılarını izleyebilmek için aldığımız *laissez-passer*'yi de hiçe sayıyordu.

Tam da kooperatifimizden bazı üyelerin TKP baskısıyla ardarda istifa ettiği bir dönemde uyku hak getire çalışırken, 17 Mart 1975 sabahı Anderlecht Belediyesi'nin Yabancılar Polisi'ne celbedildim. Oturma izni verildiği müjdesiyle gittiğim belediyede hiç beklenmedik bir sürpriz bekliyordu.

Polis şefi daha odaya girer girmez,

- Laissez-passer'niz lütfen dedi. Alır almaz da bir çekmecenin içine attı.

- Siz şu andan itibaren Belçika'da illegalsiniz, dedi. Belçika'yı derhal terketmek zorundasınız.

- Nasıl olur? diye itiraz ettim. Ben kendi ülkemde gazetecilik yapmam engellendiği için Birleşmiş Milletler'in koruma altına aldığı bir siyasal mülteciyim. Belçika Dışişleri Bakanlığı da Belçika'da mesleğimi sürdürmek için bu belgeyi verdi. Benim Belçika'da bulunmamı hiçbir şekilde engelleyemezsiniz.

Polis şefi, son derece duyarsız,

- Onu bunu bilmem, dedi. Bana verilen emir bu. Buradan çıkar çıkmaz derhal Belçika'yı terkedeceksiniz, seyahat belgenize de çıktığınız sınır kapısında, Belçika'yı hangi tarih ve saatte terkettiğinize dair damga vurduracaksınız. O kadar... Bundan böyle Belçika'ya ancak turist olarak gelebilirsiniz.

İnanılır gibi değil... Türkiye'den ayrılışımdan dört yıl sonra bu kez demokratik bir Avrupa ülkesinden sürgün ediliyordum. Neyse ki, laissez-passer'si olmadığından İnci kayıtta değildi.

Polis şefinin bürosundan ayrılır ayrılmaz hemen bir telefon kulübesine koşup İnci'yi uyardım:

- Ben şu andan itibaren Belçika'da illegalim. Bundan böyle beni sorarlarsa, Hollanda'da olduğumu söylersin.

Ardından avukatımla temasa geçtim.

- Ben bu işin peşini bırakmam, dedi. Ama taktik olarak sen bir süre Belçika'dan kaybol!

Ama nasıl? Soğuk bir kış günüydü. Her taraf kar altında... Mekin Gönenç'e telefon ettim:

- Başım yine dertte... Mültecilik de yaramadı. Benim bugün mutlaka Belçika topraklarını terketmem gerekiyor. Beni bir sınır kapısından Hollanda'ya geçirir misin?

- Yahu, nedir bu senin başına gelen? Tabii ki ne gerekirse yaparım. Birazdan gelip seni köşedeki kahveden alıyorum.

Öğleden sonra arabayla Hollanda'ya doğru yola koyulduk.

En büyük sınır kapısına vardık, seyahat belgesine çıkış damgası vuracak polis arıyoruz. Yok oğlu yok. Zaten Belçika da Hollanda da Benelux ülkeleri oldukları için iki ülke arasında yıllardır pasaport kontrolu yok. Olsa olsa zaman zaman kaçakçılıkla mücadele çerçevesinde gümrük kontrolü yapılıyor.

- Belki, öteki sınır kapılarında polis bulabiliriz.

Kar altında kapı kapı dolaşıyoruz, oralarda da polis yok. Rastladığımız gümrükçülere bir damga vurmasını rica ediyoruz.

- Benim alanıma girmez, diye reddediyorlar.

Sonuçta, beni sınıra getiren Mekin'e,

- Sağol, dedim. En iyisi sen beni Hollanda'ya en yakın tren istasyonuna bırak. Ben sonra başımın çaresine bakarım.

Vedalaşıp ayrıldık.

Derhal trenle La Haye'e gittim. Bir kağıda, Belçika Yabancılar Polisi'ne hitaben bir mektup yazıp gar postanesinden taahhütlü olarak Brüksel'e gönderdim. Mektupta o gün Belçika topraklarını terkettiğimi, siyasal mülteci olarak tanındığım Hollanda'da olduğumu, ancak iki ülke arasında pasaport kontrolu olmadığından sınırda seyahat belgesine damga vurduramadığımı belirterek bu mektubu Belçika'yı terkediş belgesi olarak kabullenmelerini istiyordum.

Mektubu yollar yollamaz da yeniden Brüksel trenine atlıyarak aynı gece, ama kelimenin tam anlamıyla kaçak olarak Belçika'ya döndüm. O andan itibaren sürgünümün Birleşmiş Milletler ve Hollanda nezdinde legal, Türkiye Cumhuriyeti ve Belçika Krallığı nezinde illegal ikinci dönemi başladı. Artık Belçika'da ancak kısa sürelerle turist olarak kalabilecektim.

İnci'yle birlikte yeni bir girişimde bulunarak Hollanda'daki Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği Delegasyonu'ndan, Hollanda'daki mülteci dosyamızın Brüksel'e naklini istedik.

Kooperatifin hayati işlerini halletmek için Chaussée de Ninove'daki lokale ancak ortalık karardıktan sonra girip çıkıyor, arkadaşlarla kent merkezindeki kahvelerde buluşabiliyor, ya da onların evlerine, bürolarına gidiyordum.

Belçika'daki Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği Delegasyonu avukatım Jacques Bourgaux'ya verdiği 9 Mayıs 1975 tarihli yanıtta "Yabancılar Polisi'nin soruşturması nedeniyle dosyamızın askıya alındığını" bildiriyordu.

Jacques, 11 Haziran 1975'te bana yazdığı mektupta şöyle diyordu: "9 Haziran günü Emniyet Genel Müdürü'nü görerek sizin durumunuzu konuştum. Edindiğim izlenime göre, Yabancılar Polisi sırf siyasal nedenlerle sizin Belçika'ya yerleşmenize izin verme konusunda tereddüt ediyor. Bana açıkça, sizin kültürel faaliyet kisvesi altında Türk Hükümeti aleyhinde faaliyet yürüteceğinizden endişe ettiklerini belirttiler."

*

Mayıs 1975'de, Türkiye'de sol hareketin yeniden örgütlenmesi açısından iki önemli gelişme oldu. *Türkiye İşçi Partisi,* Boran ve arkadaşlarının uzun tereddütlerinden sonra nihayet 3 Mayıs 1975'te resmen kuruldu. Onu da Mehmet Ali Aybar ve 49 arkadaşının 30 Mayıs 1975'te *Sosyalist Parti*'yi kurmaları izledi.

TİP'in kuruluşuyla birlikte TKP'liler bu partiyi kuranlara ve Avrupa'da onlara yakın olduğuna hükmedilen kişi ve kuruluşlara karşı yoğun bir düşmanlık kampanyası açtılar.

O günlerdeki acılara, yıllar sonra Nurten Tuç'la birlikte Brüksel'de bizi ziyarete gelen kızkardeşim Çiğdem de tanıktır.

Gördüğü baskılar, tutuklamalar, işkencelerden sonra Çiğdem belki de ilk kez rahat bir nefes alıyordu. Yeniden medyaya, öncelikle de görsel medyaya dönmek istiyordu. *Ant*'ın ve de daha sonra kendisinin kurmuş olduğu *Yöntem Yayınevi*'nin tüm kitaplarını 12 Mart'ın zulmünden geçmiş Kürt arkadaşlardan Zerruk Vakıfahmetoğlu'nun devralmak istediğini söyledi.

Onay verdim, hayatımızın *Ant* dönemi böylece resmen kapandı. Türkiye'ye dönme olanağı doğarsa mücadelemizi başka yapılar içerisinde sürdürecektik.

Çiğdem'le Nurten bizde kalırken, bir Cumartesi günü Avusturya'dan bir telefon. Tanımadığımız birisi:

- Ben Burhan Tuğsavul tarafından telefon ediyorum. Burhan Bey'le Hacer Hanım arabayla Brüksel'e doğru giderken Gratz'ta bir araba kazası geçirdiler. Hacer Hanım hastanede. Lütfen acele Gratz'a gelin, diyor. Hastanenin adresini veriyor.

Gelinmez mi? Hemen tren biletini ayarlıyorum, ama son anda hiç hesaba katmadığımız bir pürüz çıkıyor. Birleşmiş Milletler'in verdiği seyahat belgesiyle birçok Avrupa ülkesine vizesiz gidebiliyoruz, ama tüm Doğu Avrupa ülkeleri gibi Avusturya'ya gidebilmek için de mutlaka önceden vize alınması gerekiyor.

Avusturya Elçiliği'ne telefon ediyorum, ama hafta sonunda vize servisi kapalı. Çaresiz, bir kenarda sakladığımız, vize gerektirmeyen sahte Türk pasaportunu kullanmaya niyetleniyorum, ama Belçika makamlarıyla başım zaten dertteyken yeni bir aksiliği göze alma riskim yok. Sonuçta, seyahat nedenimin insani yanını anlatırsam sınır polisinin anlayış göstereceği ve geçici vize verebileceği umuduyla gece trenine atlıyorum. Münih'e kadar hiçbir sorun yok. Trenimiz Salzburg'a doğru yol alırken Avusturya polisi geliyor. Gratz'ta kaza geçirip hastanelik olan bir yakınımın yanına gitmek zorunda olduğumu söylüyorum.

- Das is nicht gut Reisepass! diyor başka bir şey demiyor.

Almanya'nın son sınır istasyonunda zorla indirtiyor.

Yapacak başka şey yok. İllegalite deneyimlerime güvenerek, Avusturya'ya gidecek ilk ara trenine kendimi atıp bir helaya gizleniyorum. Şansım yaver gidiyor, pasaport kontrolu falan olmadan Salzburg'a varıyorum. Oradan da derhal Gratz'a...

Vardığım hastanedeki manzara tam anlamıyla traji-ko-

mik... Hacer Hanım'ı bir odada yatağa yatırmışlar, boynunda minerval. Beni görür görmez hüngür hüngür ağlamaya başlıyor. Bir şeyler almak için dışarı çıkmış olan Burhan Bey de geliyor. Yaptığı kazanın da ezikliği içinde boynuma sarılıyor.

Küçücük hastane odasında masa ve sandalyelerin üstleri, hattâ yerler tepeleme yiyecek dolu... Yaprak dolmaları, börekler, baklavalar, kadayıflar ve de sepet sepet meyve, sebzeler...

- Bunlar kazadan kurtarabildiklerimiz, diyorlar.

Daha önceki iki gelişlerinde olduğu gibi arabanın bagajını, arka koltuklarını tıkabasa doldurmuşlar.

O sırada kendilerine yardımcı olan genç bir Türk geliyor. Gratz'ta fotoğrafçılık yapıyormuş. Yanında da sanıyorum bir gece kulübünde çalışan eşi. O da Türkçe'yi oldukça sökmüş.

- Bu gördükleriniz hepsi değil, diye ortalığa serilmiş nevaleleri gösteriyor. Kaza yerinden kurtarabildiklerimiz.

Burhan Bey nerdeyse hurdaya çıkması gereken Opel'iyle gece gündüz demeksizin durmadan araba sürdüğünden yol konsantrasyonu azalmış, Gratz içindeki bir kavşağı aynı hızla sarı ışıkta geçmeğe kalkışmış ve de olan olmuş.

Öteki arabanın sürücüsü genç bir kadın bir başka hastanede ağır yaralı.

Polis Burhan Bey'i yüzde yüz suçlu gösteren bir zabıt tutmuş, ertesi gün mahkemeye gidecek. Mahkum olursa Avusturya'dan çıkabilir mi, o da ayrı bir dert. Bense vizesiz, kaçak olarak oradayım.

Kendilerine yardımcı olan Türk arkadaş ve eşiyle birlikte bu badireyi nasıl atlatacağımızı tartışırken Burhan Bey tutturmaz mı?

- Arabayı garaja çektiler. Tamir edilmesi yenisinden pahalıya mal olurmuş, onun için araba mezarlığına gitmesi gerekirmiş. Asla olmaz. Ben onu Türkiye'ye göndereceğim, orada Halit Usta bir elden geçirsin, yenisinden daha sağlam olur.

- Aman Burhan Bey, deli misin? Bu hurda yığını Türkiye'ye gönderilir mi? Astarı yüzünden pahalıya mal olur!

- Gönderilir, ben tüm masraflarını üstleniyorum. Sen sevkiyatını ayarla.

Gratz Garı'na gidip durumu anlatıyorum. Kahkahalarla gülüyorlar. Israr edince,

- Tamam, masrafını göze aldıktan sonra biz gerekeni yapar, arabayı Türkiye'ye yollarız. Ama yolda başına neler gelir, Türkiye'ye sağsalim ulaşır mı? O da sizin sorununuz...

Arabayı istasyona çektiriyoruz. Boş bir vagona vinçlerle yükleniyor. Kaymaması için vagonun dört köşesinden çelik halatlarla bağlanıyor.

Burhan Bey arabayı mezara göndermemekten memnun, ertesi gün polis mahkemesinde duruşmaya çıkıyor. Öteki sürücünün hatasından kaynaklanan hafifletici nedenler de göz önünde tutulduğundan, Burhan Bey makul bir para cezasıyla kendini kurtarıyor.

O gece yine Münih üzerinden Brüksel treni. Her ikisine de bir yataklı kompartıman ayarlıyorum. Benim vizem olmadığından Avusturya'dan çıkışta başım derde girmesin diye yine tren koridorlarında kaçgöç oynuyorum, sınırı sorunsuz geçiyoruz ve ertesi sabah Brüksel'e varıyoruz. Tabii ilk iş, Hacer Hanım'ın incinen boynunu tedavi ettirmek. Burhan Bey ise yerinde duramıyor. Gratz'tan yüklediğimiz hurda arabasını Ankara'da karşılayıp Halit Usta'ya teslim etmek için uçakla hemen Ankara'ya dönüyor.

Arabadan ancak üç ay kadar sonra haber alıyoruz. Yük katarının Yugoslavya ve Bulgaristan'ı geçerken durakladığı istasyonlarda tüm işe yarayacak aksamı sökülen arabanın Ankara'ya bir iskelet halinde vardığını öğreniyoruz.

*

1973'teki Albisola yazından beri yine Kuzey'in güneşsiz ortamındayız. Özellikle uğradığımız engellemelerden, karaçalmalardan sonra bir nefes alma ihtiyacındayız.

Türkiye'ye yakın olabilmek için, sol eğilimli *Tourisme Populaire*'in Bulgaristan'a düzenlediği oldukça makul tari-

feli iki haftalık bir seyahata katılıyoruz. Hem biraz dinlenmek, hem de Bulgar arkadaşlarla "uluslararası komünist hareket'in Türkiye masası" gibi davranan TKP'nin devrimcilikle bağdaşmaz tavırlarını tartışmak istiyoruz.

Bu ilk Bulgaristan seyahati öğreticiydi. Doğu Berlin'e günü birlik giriş çıkışlar dışında ilk kez bir sosyalist ülke toprağında, halkla doğrudan ilişki kurabilecektik.

O yıllarda henüz Türkleri "Bulgarlaştırma" Operasyonu başlamamıştı. Türkçe rahat konuşulabiliyordu. Varna ve civarındaki Türklerle uzun söyleşilerimiz oldu.

Bulgaristan'da yaşamaktan mutluydular. Bizim Türkiye'de yıllardır mücadelesini verdiğimiz, uğrunda sürgüne düştüğümüz sosyalizm, bu ülke insanına belli sosyal güvenceler getirmişti, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik hizmetleri, iş garantisi, Türkiye'nin çok çok ötesindeydi.

Ama yine de Türkiye hepsinin gözünde bir anavatan, vaadedilmiş bir cennetti Ayrıca ifade özgürlüğü ve tüketim konusundaki aptalca sınırlamalar halkın rejime tepkileri için yeterli nedenlerdi.

Tek haber kaynağı olan devlet televizyonu ve parti güdümünde çıkan gazeteler sadece Bulgaristan ve SSCB yöneticilerini yüceltici haberler, fotoğraflar ve yorumlarla doluydu.

Bir akşam bizi ağırlayan arkadaşla bir lokantaya gitmiştik. O sırada içeri giren madalyalı bir kişiyi görünce seslenip masamıza çağırdı, bizimle tanıştırdı.

- Bu yoldaş bugün emek kahramanı nişanıyla taltif edildi.

Kendisini kutladım. Gülerek verdiği yanıt, sosyalist sistemin çöküşünün sinyallerinden biriydi:

- Sağolsunlar... Ama ben nişan yerine para ödülü verilmesini tercih ederdim.

Tüketim maddelerinin karşılanması konusundaki programsızlık, Varna'yı ziyarete gelen yabancı turistleri şaşkına

döndürüyordu. Kaldığımız tatil köyünün tek süpermarketinde, korkunç yaz sıcağında, su ve soğuk meşrubat reyonu bomboşken yandaki bir başka reyon tıkabasa lokum ve şekerleme doluydu, o sıcakta alıcı da çıkmıyordu.

Bu seyahatta yaşadığımız bir başka ilginç olay da, grupta bulunan Flaman'larla Valon'lar arasındaki çekişmeydi.

Anvers'li Flaman bir sendikacı, bize ikide bir Valon'lar aleyhine nutuk çekiyordu:

- Bunlar tembeldir, kaytarıcıdır. Çalışmazlar, işsizlik, hastalık parasıyla günlerini gün ederler.

Örneğin Flamanlar grup halinde denize giriyorsa, ötekiler gerilere çekilip bir ağaç altında anti-güneş kür yaparlardı.

Yine de seyahatimizin son günü, Bulgar mihmandarlara da jest yapmak için hep bir araya geldiğimizde, en ateşli Flaman'lardan biri Flaman şarkıları söyledikten sonra, birden Brel'in Fransızca "Plat Pays"ine geçerek herkesi duygulandırmıştı:

- Düz ülkem... Benim ülkem...

Varna'da kaldığımız sırada Sofya'ya da geçerek Türkiye'den tanıdığım Bulgar dostlarla görüştüm. İki yıl önce Brüksel'e geldiğinde Velko TKP'nin yenilenmesi üzerine ateşli şeyler söylemişti. Ama şimdi "yenilenen" TKP, Türkiye'de büyük zorluklar içinde örgütlenen sosyalistlere ve onları Avrupa'da destekleyenlere karşı karalama kampanyası açmıştı. Üstelik de sosyalist sistemin maddi desteğiyle...

Belli ki, Laz İsmail'in yönetimini ele geçirdiği TKP'yi desteklemek zorundaydılar, ama diğer sosyalist örgüt ve kişilere saldırmasını onaylamıyorlardı. Yine de "kardeş partiler" konusunda son sözü SBKP söylediğinden konuşmalarında fazla da ileri gidemiyorlardı. Sadece TKP'nin saldırılarına rağmen, yeni kurulan *Türkiye İşçi Partisi*'ne de destek olacaklarını, ona yönelik saldırıları engellemeye çalışacaklarını söylüyorlardı.

*

Brüksel'e döndükten sonra TKP yayınlarını dikkatle izledim. Değişen bir şey olmadı. Düşmanca tavırlar, TİP sempatizanlarını karalamalar, *İnfo-Türk* yayınlarının dağıtımını sabote etmeler sürüp gidiyordu.

Üstelik artık tüm selam sabah da kesilmişti. TKP'de bir post kapanlar, daha önce kendilerine yardımcı olan kişilerle karşılaşmamak, hattâ göz göze gelmemek için her yola başvuruyordu.

1975 Eylül'ünde Paris'teki *L'Humanité Şenliği*'ni iyi anımsıyorum. Belçika'dan bir grup arkadaşla gitmiştik. Yeni yayın projelerini görüşmek üzere Brüksel'e gelmiş olan kızkardeşim Çiğdem de bizimle beraberdi. Standları dolaşırken FTİB üyesi Oğuz Oyan da bize eşlik ediyordu.

Çeşitli ülkelerin komünist partisi ya da ulusal kurtuluş hareketi standlarını gezerek yayın ya da hatıra eşyası satınalıyordum. Birden kendimi TKP Standı önünde buldum. Standdaki görevli, kendisinin yıllar sonra TKP'deki kariyerini anlattığı anılarında doğrulayacağı gibi, Cihan Şenoğuz'du: "Parti beni 1974 veya 1975 sonbaharından itibaren her sonbahar Paris'te yapılan *Humanité* Bayramı'nda Parti standında Parti temsilcisi olarak görevlendirdi."

Kendisinin ve eşinin Belçika'ya gelmesine, bu ülkeye yerleşmesine yardımcı olmuştuk, bir süre de evimizde kalmıştı. Selamlaşmamızdan daha doğal bir şey olamazdı.

- Merhaba Cihan, dememle birlikte hiçbir karşılık vermeden arkasında görevli olduğu tezgahın altına saklandı. Dakikalar geçiyor, bir türlü oradan çıkmıyordu.

Benimle birlikte görünmekten korktuğu aşikardı. Parti disiplini uğrunda düşürüldüğü duruma gerçekten üzülerek yan taraftaki *Tudeh* standına geçtim.

Önceleri gayriresmi düzeyde sözlü olarak yürütülen TİP aleyhtarı kampanya nihayet TKP organında resmiyet kazandı: "Yeni TİP eski TİP değildir. Eski TİP'in kadrolarından bir bölümü sosyalizm savaşından uzaklaştı. Bölücü burjuva partilerinin kuyruğuna yapıştılar... Eski TİP üyelerinden

kimileri ise, polisin, isbirlikçi hükümetin işine yarayan 'örgütçülük', 'gizlilik' oyunları oynuyor." (*Atılım,* Kasım 1975)

Aynı dönemde kurulmuş olan TSİP de bu saldırılardan payını alıyordu: "İşte böyle bir ajanı, sapığı TSİP yöneticileri kendilerine bayrak yapmışlardır. Kılavuzu böylesi bir karga olanlardan halka ne hayır gelir?" (İ. Bilen, *Çetin Savaş,* TKP Yayınları, Kasım 1975, s. 30)

Artık hiçbir şey şaşırtıcı değildi. Yeni TKP yönetimi, sadece TİP'lileri ya da onlara saflarında yer verenleri değil, komünist hareketin tarihsel şahsiyetlerini de daha aşağılayıcı ifadelerle yerden yere çalıyordu:

"Şefik Hüsnü Değmer hiçbir zaman marksist-leninist olmamıştır. Bölücü idi, oportunistti ve kariyeristti. Eline fırsat geçtikçe parti içinde zorbalık yapmıştır." (İ. Bilen, *Çetin Savaş,* TKP Yayınları, Kasım 1975, s. 23-27)

"Hikmet Kıvılcımlı'ya gelince, TKP içinde ayırıcılıktan, bozgunculuktan başka bir şey yapmamıştır. Bu adam manyaktı, kalpazandı, zıpırın biriydi." (A.g.y, s.51)

Zaman geçiyor, bir yandan ikinci illegalite döneminin zorluklarıyla başetmeğe, öte yandan Türk Hükümeti'nin ve TKP'nin saldırılarına göğüs germeye çalışıyorduk. Ankara rejiminin Belçika makamları üzerindeki baskısı devam ediyordu.

Yıllar sonra Belçika Yabancılar Polisi arşivlerinin kamuoyuna açılması üzerine 2011 yılında bulduğum, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün Adalet Bakanı'na hitabeden 25 Eylül 1975 tarihli Doğan Özgüden ve İnci Tuğsavul'la ilgili notu geç de olsa gerçeği ortaya koyacaktı. Notta aynen şöyle deniyor:

"Söz konusu kişilerin Hollanda'daki Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği Delegasyonu'na verdikleri ifadeye göre kendilerinin Türkiye'de özellikle yıkıcı faaliyetler kapsamına girecek siyasal bir geçmişleri vardır: Orduyu isyana teşvik, hükümete ve cumhurbaşkanına hakaret, yazarların tutuklanmasına karşı çıkma, ABD'nin politikalarını eleştirme, halkı isyana teşvik, komünist propaganda, sınıf savaşına teşvik...

"Bu koşullarda kendilerinin Belçika'da Türk topluluğunun kültürel yaşamına katkıda bulunma bahanesi altında yayın ve dağıtım faaliyetinde bulunmalarına göz yumulması sakıncalıdır. Bu faaliyetin siyasal amaçlarla yürütülmeyeceğine inanmak güçtür, hattâ imkansızdır. Her ne şekilde olursa olsun Belçika'da bulunmaları tam anlamıyla sakıncalıdır."

Bu not üzerine Adalet Bakanlığı'na bağlı Devlet Güvenlik Birimi (DGB), 6 Ekim 1975'te Yabancılar Polisi'ne şu talimatı veriyor:

"Haklarındaki soruşturma henüz tamamlanmamış olmakla birlikte, DGB daha şimdiden Özgüden-Tuğsavul çiftinin Belçika'ya yerleşmesine izin verilmemesi gerektiği görüşündedir."

Belçika Adalet Bakanlığı, ayrıca, avukatımızın oturma iznimizle ilgili itirazına verdiği 24 Ekim 1975 tarihli yanıtta dosyamızın hâlâ Yabancılar Polisi'nde incelemede olduğunu bildiriyor.

9 Şubat 1976 tarihli mektubunda ise avukatım Jacques şöyle diyor:

"Yabancılar Polisi Müdürü'nü tekrar gördüm. Kanım odur ki, size oturma izni verme konusunda Belçika makamları tamamen olumsuz görüş sahibidir. Bunun arkasında tamamen siyasal nedenler olduğuna inanıyorum. Resmi bir belgesi olmamakla birlikte, bunun Türkiye Büyükelçiliği'nin baskısından kaynaklandığı kanısındayım."

*

O yıllarda *İnfo-Türk*'ün Chaussée de Ninove'da bir yönetim, basım ve dağıtım bürosu vardı ama, dostlarımızla ilişkilerimizi genellikle Puccini Sokağı'ndaki küçük apartıman dairemizde yürütüyorduk. Türkiye'de başı derde girip de Belçika'ya yasal ya da kaçak gelip bir yerlere yerleşinceye kadar günlerce evimizde kalanların haddi hesabı yoktu.

İnci'nin önemli bir diş ameliyatı geçirdikten sonra ken-

dini toplarlamaya çalıştığı günlerdi. O nedenle baskı ve ciltleme işleri duraklamıştı. Ben de şiddetli bir grip geçirdiğimden, programa göre yayına hazırlamam gereken birkaç kitap ve broşürün redaksiyonunu evde tamamlamaya çalışıyordum.

Sabah vakti telefon çaldı:

- Dost, ben Nesimi... Daimi'yle beraber Paris'teyiz. Seni ve İnci bacımı çok özledim. Amsterdam'a giderken yarın Brüksel'den geçip sizleri de görmek istiyorum. Gelebilir miyiz?

- Nesimi, ne demek, gelirseniz bizi de ihya edersiniz. Mutlaka bekliyoruz.

Paris Kuzey Garı'ndan ertesi gün hangi saatte trene binip Brüksel Güney Garı'na hangi saatte varacaklarını söyledi. O saatte garda buluşmak üzere sözleştik.

Habere İnci de çok sevindi. Hemen,

- Dilber Bacı da geliyor mu? diye sordu. Gelemediğine çok üzüldü.

Birden gerilere, 60'lı yıllara gittik.

Nesimi, bu kitabın birinci cildinde anlattığım gibi, bizler için sadece türkülerine hayran olduğumuz büyük cura ustası bir müzisyen değil, aynızamanda sosyalist mücadele yoldaşlarımızdan, daha da önemlisi yakın dostlarımızdan biriydi. *Ant Dergisi*'nde sık sık beraber olurduk. Zaman zaman Dilber Bacı da Nesimi'yle birlikte gelir sohbetlerimize katılırdı. Nesimi, gençliğinde âşık olarak Kayseri'den Elbistan'a kaçırdığı Dilber Bacı'ya son derece tutkundu.

Dostumuz Nesimi'yi 12 Mart darbesinden sonra dört yıldır görmemiştik. Geleceğini Belçika'daki Türkiyeli ilerici, demokrat arkadaşlara da duyurduk.

Ne ki, sözleştiğimiz gün Paris'ten trene bineceği sırada büyük bir felaket gelmişti başına. Telefonda:

- Dost, yandım ben, mahvoldum, diyordu. Tam garda bilet almak için sıraya girdiğimde namussuzun biri curamı çalıp sırra kadem basmış. Polise neye başvurduk, ama hiç umudum yok. Ben curasız edemem. Ne yap et bana ille de bir cura bul.

O yıllarda ne Belçika'da, ne de diğer ülkelerde saz, bağlama, cura satan mağazalar var. Hele cura!

İsveç'e, bir yıl önce ilk plağını yayınlamış olduğumuz Zülfü Livaneli'ye telefon ettim, bulabilirse hemen uçakla göndermesini istedim. Orada da cura yoktu.

Nihayet La Louvière bölgesindeki maden işçisi Alevi dostlardan biri küçük boy sazını acele yetiştirdi. Cura gibi olmasa da curaya yakın bir tınısı vardı.

Aynı gün tesadüfen o dönemin seçkin sol aydınlarından Günay Akarsu da bizde misafirdi.

Nesimi bize geldiğinde cura benzeri sazı bulunca dünyalar onun oldu. Dört yıllık hasret bir nebze giderildikten, ortak kavga günlerinin anıları tazelendikten sonra Nesimi hemen söylemeye koyuldu, zaman zaman Daimi de kendisine eşlik ediyordu.

O yıllarda doğru dürüst bir kayıt aletimiz olmadığından, bu dost dinletisini alelade bir kasetçalar'la Günay kayda aldı. Yıllar sonra *İnfo-Türk* arşiv dizisinden yayınladığımız "Brüksel'de dostlar arası resital" adlı CD'nin tamamı bu kayıtlardan oluşuyor.

Nesimi'nin 1971 Darbesi'nde sonra öldürülen devrimciler için söylediği ağıtların her biri halk deyişinin anıtsal örneklerindendir. Deniz'lerin idamı üzerine yaktığı "Bugün 1972, 6 Mayıs'tır" ağıtında soruyor Nesimi: "Kesilmedik ormanda fidan mı olur?"

Ya yakılan ormanda?

Evet, tam 21 yıl sonra, 1993, 2 Temmuz'da, Sivas'ta bir orman ateşe verildi.

Sevgili Nesimi'yi de 36 canla birlikte o yangında yitirdik.

*

TKP'nin kendi disiplinine girmeyenlere saldırıları yoğunlaşırken, 1975 sonlarında BTİB içerisinde de bir huzursuzluk başlamıştı.

Demokratik bir işçi örgütü olarak Belçika'nın sosyalist sendikasının desteğiyle kurulmuş olan bu derneğin giderek TKP örgütü gibi yönetilmeye başlaması üzerine başta FGTB görevlisi Hüseyin Çelik, TKP'nin Belçika'da partilediği ilk kişi olan BTİB Genel Başkanı Hüseyin Özkan, BTİB Genel Sekreteri Namık Kemal Kara, aktif üyelerden Şakir Pekdemir muhalefete geçerek BTİB'le ilişkilerini kesmişlerdi. *Hristiyan Sendikalar Konfederasyonu (CSC)*'nin Türkiyeli işçiler sorumlusu Muharrem Karaman da, baştan beri desteklediği BTİB'in kitle örgütü niteliğinden uzaklaştırılmasına tepki gösterenler arasındaydı.

İlk olarak Hüseyin Özkan ve arkadaşları benimle temasa geçerek yeni bir demokratik işçi örgütü kurma konusunda yardım istediler. Anderlecht semtinde faaliyete geçen *Türkiyeli İşçiler Dayanışma Örgütü-Belçika (TİDÖB)* adındaki derneğin tüzük ve programının hazırlanması, bir işçi kitaplığı oluşturulması konusunda kendilerine yardımcı olduk.

O sırada Fransa'daki arkadaşların oluşturduğu *Fransa Türkiyeli İşçiler Birliği (FTİB)*'in organı *Alınteri* Gazetesi'nin yayınını gerçekleştiriyorduk. Aynı zamanda Hollanda'daki Türkiyeli işçilerin kurduğu *Hollanda Türkiyeli İşçiler Birliği (HTİB)*'in yayın ve kitaplık oluşturma çabalarına yardımcı oluyorduk.

TİDÖB kurulduktan sonra 1976 yılbaşından itibaren onun yayın organı *Emeğin Sesi* Gazetesi'nin çıkartılmasını da üstlendik.

CSC sorumlusu Muharrem Karaman da özellikle La Louvière ve Charleroi bölgesindeki Türkiyeli maden işçilerinin TİDÖB'e girmesinde etkin rol oynadı.

Ayrıca, Muharrem Karaman'ın isteği üzerine CSC'nin Türkiyeli işçilere yönelik Türkçe gazetesi *Emek*'i yayına hazırlama sorumluluğunu üstlendik ve bunu altı yıla yakın yakın sürdürdük.

FGTB sorumlusu Hüseyin Çelik de bu sırada bizimle temasa geçti. Sendika bünyesinde bir *Türkiyeli İşçiler Ko-*

mitesi oluşturmuştu. Ardından da bu komiteyi Saint-Josse semtinde *Türkiyeli İşçiler Kültür Merkezi (TİKM)* adlı bir sosyo-kültürel derneğe dönüştürecekti. Hüseyin'in isteği üzerine FGTB'nin Türkiyeli işçilere yönelik *Türkiyeli İşçi Gazetesi*'nin yayınını da üstlendik.

Bu dönemde Türkiyeli iki sendikacı, Muharrem de, Hüseyin de, örnek bir davranışla sendikal rekabeti bir tarafa bırakarak Türkiyeli işçilerin hakları ve Türkiye'nin demokratikleşmesi mücadelesinde yıllarca sürecek bir güçbirliği yaptılar. Bu özverili ortak çabaya elimizden geldiğince yardımcı olmak benim için de, İnci için de bir görevdi.

Tüm bu çalışmalara katılan arkadaşların 60'lı yıllarda Türkiye'nin tek sosyalist örgütü olan *Türkiye İşçi Partisi*'ne sempatileri vardı, bir kısmı Türkiye'de TİP'le doğrudan ilişkide olmuşlardı.

Yeniden örgütlenme sürecinde, daha önce de belirttiğim gibi, Paris'teki arkadaşlar TİP kurucularıyla yakın ilişkideydiler. Bizi de bilgilendiriyorlardı.

Türkiye Komünist Partisi'nin kitle çalışmasındaki tavrından ve Türkiyeli bir parti olarak değil de SBKP'nin Türkiye masası gibi davranmasından rahatsız oldukları için *Türkiye İşçi Partisi*'nin yeniden kuruluşunu umut ve hattâ sevinçle karşılamışlardı. Partinin çıkarttığı *Yürüyüş Dergisi*'ne aboneydiler.

Belçika'daki bu gelişmeler üzerine, TKP Radyosu'nun saldırıları bu kez isim vererek bana yöneldi.

TKP Radyosu, 25 Ocak 1976 tarihli yayınında şöyle diyordu: "TİP yanlış bir devrim stratejisi seçmiştir. Bu tutumla burjuvaziye hizmet etmektedir. TİP'in bu stratejisini Avrupa'da, Belçika'da Doğan Özgüden işçiler arasında yaymağa başlamıştır."

TKP kurucusu Mustafa Suphi üzerine kitap yayınladığımız için de, "Bu avantürist, kendisi gibi olanlarla birlikte TKP'nin adından yararlanmaya çalışıyor," diyordu.

Bu saldırılara rağmen, Mustafa Suphi ve yoldaşlarının

katledilişinin 55. Yıldönümünde *"28-29 Ocak 1921'i Unutma! - Mustafa Suphi ve Yoldaşları"* adlı kitabı yayınladık.

1000 adet basılan 104 sayfalık bu cilt Mustafa Suphi'nin üç yazısı ve bir konuşması, Mustafa Suphi üzerine yazılar, Ethem Nejat üzerine bir yazı ile Ethem Nejat'ın bir makalesi ve Hilmi oğlu Hakkı'nın bir söylevinden oluşuyordu.

Ayrıca, kitabın başına TKP Merkez Komitesi'nin 1971 yılında 50. Yıldönümü dolayısıyla yayınlamış olduğu bir duyuruyu, sonuna ise daha önce *Anı*'ta yayınlamış olduğumuz Sultan Galiyev'in ve B. Ömerov ile R. Şakirbekov'un Mustafa Suphi üzerine yazılarını eklemiştik.

Bu kitap da aynı şekilde büyük ilgi topladı. Türkiye'de de baskıların hafiflemesinden yararlanarak birçok kitabevi ve dağıtım kuruluşu yayınlarımızı istemeğe başladılar. Ülkede yeniden yasal örgütlenmeye giren sosyalistler yayınlarımıza ve özellikle de Mustafa Suphi üzerine kitaplara büyük ilgi gösteriyor, eğitim çalışmalarında kullanıyorlardı.

Türkiye Komünist Partisi'ni kuran ve Türkiye'de legale çıkmak için gelirken militaristler tarafından alçakça katledilen Mustafa Suphi'nin anısına sahip çıkmak kimsenin tekelinde değildi. O Türkiye işçi sınıfının, dolayısıyla da o sınıfın kavgasına katkıda bulunan tüm partilerin, örgütlerin ve kişilerin ortak sembolüydü.

TKP saldırılarının yoğunlaştığı bu dönemde ben Türkiye sol hareketinde bir ilki gerçekleştirme çabası içindeydim: Dünya ve Türkiye devrimci hareketlerindeki önemli yıldönümlerini belirleyen bir *Devrimci Takvim*...

Herhangi bir maddi ya da anakronik hata yapmamak için bir yandan akşamları bizdeki kupür arşivlerini ve kitapları tek tek elden geçiriyor, dizgi işlerinden vakit bulabildikçe de Belçika Kraliyet Kitaplığı'na giderek tarih kitaplarından ve ansiklopedilerden bilgi toplamağa çalışıyordum.

Resimli duvar takvimini, İnci'nin desen seçimi ve mizanpajıyla önemli bir belge olarak 1976 yılbaşına yetiştirdik. Türkiye'ye de ulaştırdığımız bu ilk takvim, daha sonraki yıl-

larda oradaki sol yayınevlerinin yapacakları aynı yöndeki takvim yayınlarında bir temel oluşturdu.

Devrimci takvimle birlikte 1976 yılına bir başka önemli kitapla girdik: *Komünizm Nedir?* Yayınlanır yayınlanmaz Bakanlar Kurulu'nca Türkiye'ye sokulması yasaklanan bu kitabın da bir süre sonra riski göze alınarak Türkiye baskısı yapılacaktı.

Tüm bu yayınlar da, derhal TKP'nin kara listesine alındı.

Atılım'ın Nisan 1976 sayısında saldırılar daha da ileri gitti: "Burjuvazi işçilerimizin, Avrupa'da okuyan gençlerimizin ilerici, demokratik örgütlerini güçsüz düşürmek için yoğun bir çaba gösteriyor. Provokatörleri, maocuları, kıvılcımcıları, troçkistleri, her soydan serüvencileri, goşistleri ortalığa sürüyor. Belçika'da polis ajanlarıyla, muhbirleriyle TİDÖB adlı bir örgüt kuruldu. Bu bölücü örgütün perde arkasındaki şefi Doğan Özgüden'dir."

*

TKP'nin ismen saldırıya başladığı günlerde, La Louvière'deki maden işçisi arkadaşlardan biri Konsolosluk aracılığıyla Türkiyeli işçiler arasında bedava olarak dağıtılan *Bu Vatana Kastedenler* isimli bir kitabı getirerek,

- Kitapta sana ağır saldırılar var, dedi. Milliyetçi ya da ümmetçiler bundan dolayı seni hedef alabilirler. Aman dikkatli ol!

Kitabın yazarı, Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan hakkında idam kararı vermiş olan Emekli General Ali Elverdi'ydi.

Başbakanlığın 1973'te yayınladığı *Beyaz Kitap*'taki iddialar kullanılarak yazılan kitapta, "Günümüzdeki Komünist Teşkilatlar" başlığı altında, benim de *Ant Dergisi* ve *Demokratik Direniş Hareketi* kurucusu olarak vatana kastedenlerin başta gelenleri arasında olduğum söyleniyordu.

Tam da o günlerde, hakkımızdaki soruşturmasını bitir-

miş olan *Belçika Devlet Güvenlik Birimi*, Yabancılar Polisi'ne bizim talebimizle ilgili "red" kararının kesinleştiğini bildiriyordu.

Yıllar sonra açıklanan arşivlerde bulduğum DGB'nin 18 Mart 1976 tarihli direktifine ek raporda, kurduğumuz kooperatifin yapısı, faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi verilirken şöyle deniyordu:

"Coodiff esas olarak Marksist-Leninist ideolojiye ilişkin yayınlar yapmakta ve dağıtmaktadır. Bu kooperatif Belçikalı komünistlerle Türk Marksist-Leninistlerinin işbirliğiyle kurulmuştur."

Mülteci dosyamızın Hollanda'dan Belçika'ya naklini isteyen Birleşmiş Milletler Delegasyonu'na gönderdiği 14 Haziran 1976 tarihli ve S. Janssens imzalı yazıda da DGB talebimizi şu ifadelerle reddediyordu:

"7 Mayıs 1976 tarihli yazınıza yanıt: Emniyet Müdürlüğü'müzün elindeki verilere göre Özgüden-Tuğsavul çiftinin Belçika'da yerleşme talebini reddetmek zorundayız. Kendilerinin Belçika'da bulunmaları kesinlikle sakıncalıdır."

Eşine ender rastlanır bir durumla karşı karşıyaydım.

Bir yandan 12 Mart rejiminin baş celladı beni "Türkiye'de Marksist-Leninist teoriyi ve şuuru yaymak, örgütlenmeyi teşvik etme" amacı gütmekle suçlayarak muhafazakâr işçileri bana karşı kışkırtır, Belçika polisi "Marksist-Leninist" olduğumuz gerekçesiyle bizim bu ülkedeki varlığımızı ne bahasına olursa olsun engellemeye çalışırken, öte yandan *TKP'nin Sesi Radyosu*'nda ve ona yakın yayın organlarında Belçika'da polis ajanlarıyla, muhbirleriyle birlikte örgüt kurmakla suçlanıyordum.

TKP Radyosu'ndaki bu saldırıların kaynağı da, Belçika'ya gelmelerine yardımcı olduğumuz, siyasal iltica alabilmeleri için tüm belgeleri sağladığımız, bu sayede en kısa zamanda Belçika polisinden oturma ve çalışma izni almış olan kişilerdi.

Sol harekette karşılıklı eleştirilerin ajan ve polis suçla-

masına kadar vardığını geçmişteki deneyimlerimle çok iyi biliyordum. Ama iğrenç olan şey, bu suçlamaların sosyalist ülkelerin finanse ettiği radyodan ve ona yakın basılı medyadan gelmesiydi.

TKP'nin saldırısı sürüp giderken, Türkiye'den bir darbe daha geldi. Bakanlar Kurulu, tarafımızdan Belçika'da yapılan Türkçe yayınların Türkiye'ye girişinin yasaklandığını, bu yayınları yapanlar hakkında adli kovuşturma açıldığını Resmi Gazete'de açıkladı.

TKP yönetiminin saldırılarına verilecek en iyi yanıt, Avrupa'daki sınırlı dağıtım olanaklarını aşmak, Mustafa Suphi'nin yaşamını, kavgasını ve düşüncelerini Türkiye'de daha büyük okur kitlelerine yaymak olacaktı. İki cildi birleştirip tek kitap haline getirdik.

Kitap, 1977 yılında İstanbul'da kızkardeşim Çiğdem'in kurduğu *Güncel Yayınlar* tarafından *"28-29 Ocak 1921'i Unutma! - Mustafa Suphi ve Yoldaşları"* adı altında yayınlanacaktı.

Deniz Gezmiş'lerin idamına karar vermiş olan Emekli General Ali Elverdi'nin yazdığı ve Belçika'daki Türk işçileri arasında da dağıtılan "Bu vatana kastedenler" adlı kitap

KASTEDENLER 15

ANT DERGİSİ ÇEVRESİ

Bu örgütün liderleri *Doğan Özgüden - Çetin Özek*'tir. Kurucuları da bunlardır. Örgütün gayesi; Türkiye'de, Marksist - Leninist teoriyi ve şuuru yaymak, örgütlenmeyi teşvik etmek aşırı solu birleştirmek, cephe faaliyetlerini tesbit etmek; her fırsatta «kanun dışı eylem»e geçmek ve silâhlı devrim tecelli ettirmek!.» Bu suretle Türkiye'ye, Marksist-Leninist düzeni getirmektir. Yayın organı *Ant Dergisi*'dir.

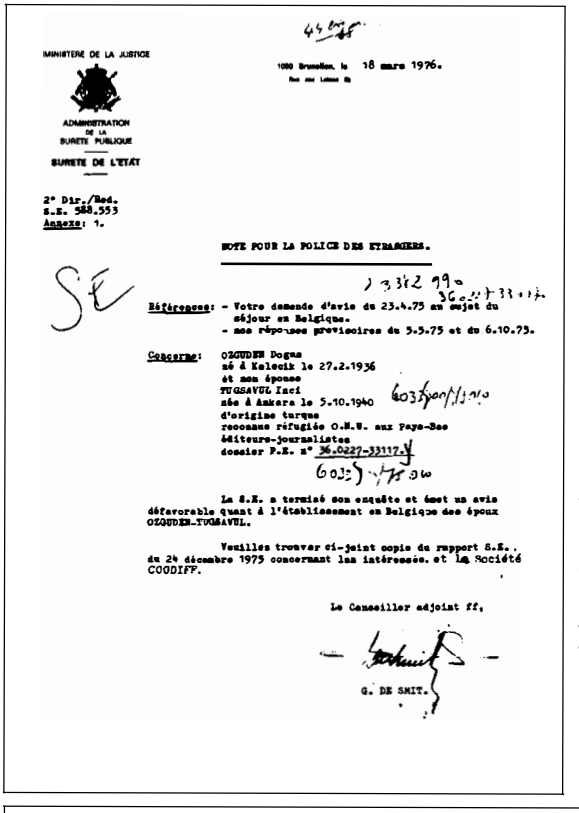
SOSYALİST DERGİSİ ÇEVRESİ

Bu örgütün liderleri *Hikmet Kıvılcımlı - Suat Şükrü Kundakçı - Osman Sercan - İsmet Sungurbey - Nejat Tozge - Hidayet Kaya*'dır. Örgütün ana fikri; gizli komünist partisinin mirasçısı olarak çalışmak, onu Türkiye'de yeniden kurmak, Marksist-Leninist düzeni Türkiye'ye getirmek, Vatan Partisiyle devamlı olarak irtibat sağlamak... Onun —Vatan Partisinin— fikirlerini Türkiye'de yaymak. Silâhlı Kuvvetlerle irtibat sağlamaya çok çalışmıştır, muvaffak olamamıştır. Yayın organı olarak, «*Sosyalist Gazetesi*» vardır.

DEVRİM DERGİSİ ÇEVRESİ

Bu devrim dergisinde iki taraf görüyoruz: Birisi sivil kanat, öteki askerî kanat olmak üzere, askerle iş birliği yapmak üzere kurulmuş bir cuntadır. Bu cuntanın sivil kanadında *Doğan Avcıoğlu - Cemal Reşit Eyüboğlu - İlhami Soysal - İlhan Selçuk Uğur Mumcu - Hikmet Kıvılcımlı* gibi kişiler vardır.

Bunun asker kanadında; *Cemal Madanoğlu - Os-*

MINISTERE DE LA JUSTICE

ADMINISTRATION DE LA SURETE PUBLIQUE

SURETE DE L'ETAT

1000 Bruxelles, le 18 mars 1976.

2° Dir./Bad.
S.E. 588.553
Annexe: 1.

NOTE POUR LA POLICE DES ETRANGERS.

Références: - Votre demande d'avis du 23.4.75 au sujet du séjour en Belgique.
- nos réponses provisoires du 5.5.75 et du 6.10.75.

Concerne: OZGUDEN Dogan
né à Kalecik le 27.2.1936
et son épouse
TUGSAVUL Inci
née à Ankara le 5.10.1940
d'origine turque
reconnus réfugiés O.N.U. aux Pays-Bas
éditeurs-journalistes
dossier P.E. n° 36.0227-33117.

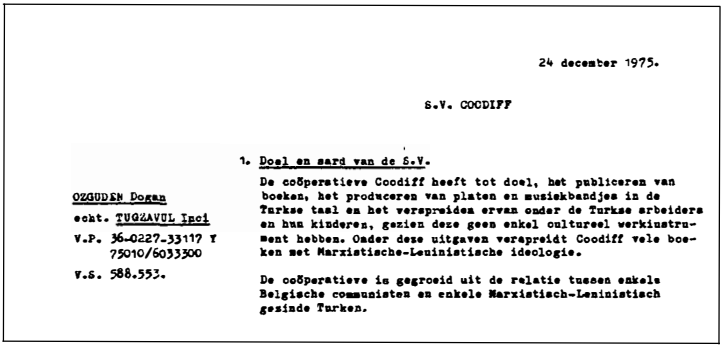
Le S.E. a terminé son enquête et émet un avis défavorable quant à l'établissement en Belgique des époux OZGUDEN-TUGSAVUL.

Veuillez trouver ci-joint copie du rapport S.E., du 24 décembre 1975 concernant les intéressés. et la Société COODIFF.

Le Conseiller adjoint ff,

G. DE SMIT.

Belçika Devlet Güvenlik Birimi'nin Yabancılar Polisi'ne İnci'yle benim Belçika'ya yerleşmemizin sakıncalı olduğunu ve oturma izni verilmemesi gerektiğini bildiren 18 Mart 1976 tarihli mektubu

24 december 1975.

S.V. COODIFF

OZGUDEN Dogan
echt. TUGSAVUL Inci
V.P. 36-0227-33117 Y
75010/6033300
V.S. 588.553.

1. Doel en aard van de S.V.

De coöperatieve Coodiff heeft tot doel, het publiceren van boeken, het produceren van platen en musiekbandjes in de Turkse taal en het verspreiden ervan onder de Turkse arbeiders en hun kinderen, gezien deze geen enkel cultureel werkinstrument hebben. Onder deze uitgaven verspreidt Coodiff vele boeken met Marxistische-Leninistische ideologie.

De coöperatieve is gegroeid uit de relatie tussen enkele Belgische communisten en enkele Marxistisch-Leninistisch gezinde Turken.

DGB mektubuna ek rapor: "Coodiff esas olarak Marksist-Leninist ideolojiye ilişkin yayınlar yapmakta ve dağıtmaktadır. Bu kooperatif Belçikalı komünistlerle Türk Marksist-Leninistlerinin işbirliğiyle kurulmuştur."

OLIVIER COLLON
SERGE LEVY

JACQUES VAN GELDER
JACQUES BOURGAUX

AVOCATS
70, RUE JOSEPH BIENS - 1160 BRUXELLES

N/Réf. 361/1174/A.
à rappeler s.v.p.

COOMFT,
Chaussée de Ninove, 561,
1080 - BRUXELLES.

B - 1160 BRUXELLES, LE 9 février 1976.

A l'attention de Madame Inci TUCSAVUL OCAKCILIN CANDAR.

Chers amis,

Je suis passé, ainsi que je vous l'ai promis, au Bureau de l'Administrateur de la Police des Etrangers avec les différents documents que vous m'aviez adressés.

Je possède également la photocopie intégrale de la Convention Européenne de la Culture suivant laquelle COOMFT était admise.

Il n'est apparu, étonné à partir de plusieurs éléments, qu'il y a actuellement une attitude tout-à-fait négative de la part des Autorités belges pour permettre votre établissement en Belgique et ce, pour des raisons qui me semblent, tout-à-fait politiques.

Les Autorités belges ne mettent jamais aucune entrave à un de vos déplacements de la Hollande vers la Belgique mais ne souhaitent absolu ment avoir aucune responsabilité quant à un éventuel établissement de votre part en Belgique.

Il n'est pas exclu que l'Ambassade de Turquie exerce à cet égard des pressions, mais il s'agit là d'une impression personnelle que je vous demande donc de considérer comme non-officielle.

Je crois qu'il faudrait trouver un moment pour nous rencontrer pour discuter de ce genre de problème.

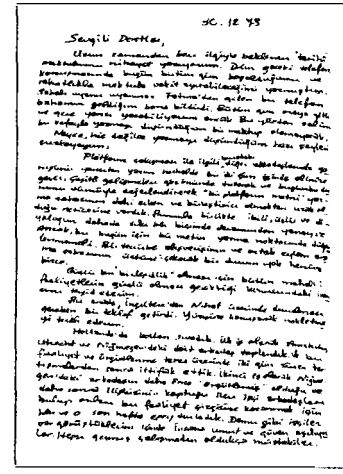
Provisoirement, vous devriez profiter de la possibilité que vous offre la législation belge de résider 3 mois dans les 6 mois en qualité de touriste et ce, de manière ininterrompue. Ainsi, vous pourriez p.ex. demander un visa de touriste pour un mois, retourner (officiellement) aux Pays-Bas revenir le mois suivant etc.. Vous pourriez même imaginer une formule selon laquelle vous ne seriez pas tous les deux ensemble pour une période d'un mois en même temps. A titre d'exemple, Inci pourrait demander le mois de septembre Dogangun le mois d'octobre, Inci novembre etc...

Je sais qu'il s'agit là d'une situation très particulière

TEL. [illegible] - [illegible] - [illegible] (Rue J. Stevens)

./.

Avukatımız Jacques Bourgaux'nun bize Belçika'da oturma izni verilmeyişinde Türkiye Büyükelçiliği'nin rolü olabileceğine dair mektubu.

Hollanda'da Melek Ulagay ve Ahmet Kardam'la aynızamanda mülteci olarak bulunan Cengiz Çandar'ın bir mektubu

Belçika'da geciken legalite

Bir yandan Türk Devleti'nden ve TKP'den gelen iftira ve tehditler, öte yandan Türk Elçiliği'nin baskısıyla Belçika Devleti'nden gelen engellemeler, kooperatif için programladığımız çalışmaları aksatıyor, özellikle de piyasaya dizgi, baskı ve mizanpaj işleri yaparak öz gelir sağlama olanaklarını büyük ölçüde sınırlıyordu.

Yayınladığımız kitapların Avrupa satışı maliyet ve yönetim giderlerini karşılamaktan uzaktı. Avrupa ülkelerinde ise TKP ve onun etkisindeki kuruluşlar, *İnfo-Türk* yayınlarını kara listeye almışlar, satınalınmasını ve okunmasını önlemek için üyeleri üzerinde baskı uyguluyorlardı.

Türkiye'den Nurer Uğurlu, GEDA Dağıtım adına, çok sayıda yayın sipariş etmiş, ancak Bakanlar Kurulu yaptığımız yayınlardan çoğuna yurda giriş yasağı koyduğundan, tüm koliler bir süre sonra geri dönmüş, ayrıca gidiş-geliş posta masrafları da üzerimize yıkılmıştı.

1976 yazında, Nurer Uğurlu'dan bir telefon aldım.

- Oralarda yayın yapmakla uğraşıp durma, yarın ilk uçağa atla gel. *Politika*'nın yönetimini devral, diyordu.

Politika bir süredir İsmail Cem, Kadri Kayabal ve Ercan Arıklı tarafından yayınlanan yeni bir günlük gazeteydi, ama maddi sıkıntılar içindeydi.

- Tamam da Nurer, bunun arkasındaki sermaye gücü ne olacak? Ben *Akşam*'dan yeteri kadar deneyliyim, bu gibi girişimlerde sadece beceri ya da iyi niyet yetmez. Parayı bastıran sonunda düdüğü öttürür ...

Herhalde Nurer de bu konuda yeterli güvence sağlayamamış olmalı ki, bu serüvenin arkası gelmedi...

Bu güvence sağlanmış olsa da hemen gidebilir miydim? O günlerde ilişkide olduğumuz siyasal göçmenlerin büyük kısmı Af Kanunu'ndan da yararlanarak Türkiye'ye dönmüşlerdi. Ama 140. Madde yasaya dahil edilmemiş olduğu için yurt dışındaki faaliyetlerimizden dolayı Türkiye'ye dönüşte başımız derde girebilirdi.

O günlerde Belçika Krallığı henüz federatif yapıya geçmemişti, ama bu yolda ilk adımlar atılıyordu. 19 belediyeden oluşan iki dilli Brüksel kentinde Fransızca konuşanların kültürel gereksinimlerine destek vermek üzere *Fransızca Kültür Komisyonu (CFC)* kurulmuştu. Komisyon, Brüksel'de sayıları gittikçe artan göçmenlerin sosyal ve kültürel yaşama katılımını desteklemek üzere bir çalışma grubu oluşturmuştu. Gerek Türkiyeli göçmenlere, gerekse Belçika kamuoyuna verdiği yayın ve kültür hizmetlerinden dolayı *İnfo-Türk* de bu komisyona davet edilmişti.

Böylece, yöneticilerinin legalitesi Belçika polisi tarafından reddedilen bir kuruluş bir başka Belçika otoritesi tarafından muhatap olarak tanınıyordu.

Bu çalışma grubunda, ilerideki yıllarda sürekli dost kalacağımız, birçok konuda birlikte sosyal, kültürel, hattâ politik mücadele vereceğimiz arkadaşlar kazandık.

Bu dostların başında tabii ki, çalışma grubuna katılmamızı öneren, daha sonra kuracağımız *Güneş Atölyeleri* (Ateliers du Soleil) yöneticileri arasında yeralacak olan Alain De Wasseige geliyor. Ve de Bruno Ducoli, Sylvana Panciera, Christine Kulakowski, Thérèse Mangot, Sylvana Pavone, Jacqueline Sottiaux.

Çalışma grubumuzun başardığı en önemli projelerden biri, Brüksel'de yaşayan yabancı kökenlilerin Belçika toplumunu, özellikle de yurttaşlık hak ve sorumluluklarını tanıyabilmeleri için çeşitli konularda bir dizi broşür hazırlaması oldu. Fransızca dışında çeşitli dillerde de hazırlanan

bu broşürlerin Türkçeye çevirisini ve Türkçe olarak yayınlanmasını biz üstlendik.

Göçmenlikle ilgili konuların yanısıra en önemli broşürler bence Belçika vatandaşı olmayan göçmenlere de siyasal haklar tanınması, kadın haklarının savunulması, göçmenlerin sendikal harekete daha aktif katılımı konusundakilerdi.

Bu, aynızamanda bizim, Belçika'da siyasal haklar mücadelesine ilk aktif katılımımız oluyordu.

Belçika'nın iki büyük sendika örgütü olan FGTB ve CSC'nin Türkiyeli işçilere seslenen Türkçe gazetelerini hazırlarken, *Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ASK)*'dan çok büyük bir proje için işbirliği önerisi geldi.

15 Avrupa ülkesi sendikalarının üye olduğu ve *Avrupa Ekonomik Topluluğu* içerisinde de emekçilerin temsilcisi durumunda olan ASK'nın Nisan 1976'da Londra'da toplanan büyük kongresi, çalışan kadına eşit haklar tanınması konusunda bir bildirge yayınlamış ve bu konuda bir *Beyaz Kitap* yayınlamasını kararlaştırmıştı.

ASK Genel Sekreteri Hinterscheidt, çeşitli ülkelerden uzman kadınların hazırladığı kitabın mizanpaj ve baskıya hazırlama sorumluluğunu, teknik yönetmeni Türkiyeli bir kadın emekçi olduğu için bizim kooperatifimize verdi. İnci, Belçika'nın seçkin kadın hakları savunucularından Emilienne Brunfaut ile günlerce birlikte çalışarak *Beyaz Kitap*'ı dört ayrı dilde yayına hazır hale getirdi.

Hemen tamamen İnci'nin ve benim çalışmamızla gerçekleştirilen sendika yayınları, *Belçika Demokratik Hukukçular Derneği*'nin aylık bülteni, birkaç sanat dergisinin sağladığı gelirler de yeterli değildi. *Beyaz Kitap*'ı yayına hazırlama karşılığında sağlanan gelir, kooperatifin maddi zorluklarını bir ölçüde hafifletti.

Belçika'da çalışmalarımıza ivme kazandıran en önemli gelişme ise Belçika sendikalarının baskısı sonucunda bizim çalışma ve oturma izinlerimiz üzerindeki blokajın kaldırılması oldu.

Belçika Devlet Güvenlik Birimi'nin BM. Delegasyonu'na Haziran 1976'da " Özgüden-Tuğsavul çiftinin Belçika'da bulunmaları kesinlikle sakıncalıdır" şeklinde bildirimde bulunması üzerine, Belçika'nın iki sendikal merkezi CSC ve FGTB'nin Türkçe gazetelerini yayına hazırlamamız da tehlikeye girmişti.

Her iki sendikanın yöneticileri de bize uygulanan yasağın Türkiyeli işçilerin sendikalaşma sürecine büyük darbe olacağını bildirerek kararın gözden geçirilmesi için Belçika Hükümeti'ne baskı yaptılar. Bunun üzerine bana Eylül 1976 başında Çalışma Bakanlığı tarafından çalışma izni, birkaç hafta sonra da Yabancılar Polisi tarafından oturma izni verildi.

Gerçi çalışma izni bir yıl süreyle aynı işyerinde çalışma koşuluyla, oturma izni de her defasında yenilenmek üzere üç aylık süreyle verilmişti, ama artık Belçika'da her çalışmayı rahatlıkla sürdürebilecek, başka ülkelere de rahatlıkla seyahat edebilecektim.

Çalışma ve oturma izni alır almaz da *Belçika Gazeteciler Cemiyeti*'ne ve FGTB'ye üye oldum, Belçika İçişleri Bakanlığı'ndan da profesyonel gazetecilere mahsus basın kartı aldım.

Daha da önemlisi, beş yıldır sağlık sorunlarımız çıktığında hep eş dostun aracılığıyla bedava ya da düşük ücretle bakacak doktor bulabilmek için uğraşıyor, doğru dürüst tedavi göremiyorduk.

Çalışma iznini alır almaz Belçika sosyal sigortalar kurumuna da kaydolarak sağlık hizmetlerinden gerektiğince yararlanma olanağına kavuştum.

Sürgüne çıkışımızdan tam 5,5 yıl sonra gerçekten özgürleşiyorduk, gazetecilik mesleğinin gereklerini artık legal olarak yerine getirebilecektim.

Ama İnci Belçika'da hâlâ legal durumda değildi.

Hollanda'da her ikimizin de ömür boyu oturma iznimiz vardı. Ben Belçika'dan oturma izni alınca oradaki

ikamet kaydımı sildirmek zorunda kalmıştım. Belçika'da benim başımın yeniden derde girmesi ihtimaline karşı, İnci'nin Hollanda'daki kaydını bir süre daha muhafaza etmesini, ben Belçika'dan sürekli oturum alıncaya kadar yanımda ziyaretçi olarak kalmasını kararlaştırdık.

*

Gazeteci olarak *Uluslarası Basın Merkezi (IPC)*'nde çeşitli ülkelerden gazetecilerle tanışıyor, kendilerini Türkiye'deki gelişmeler konusunda bilgilendiriyordum. Sovyetler'in *Novosti,* Bulgaristan'ın da *Sofia Press* ajansları ileride daha sık haber ve yayın alışverişi olanaklarını görüşmek için İnci'yle beni Sovyetler Birliği ve Bulgaristan'a davet ettiler. 1976 Ekim'inde önce Sovyetler'i, dönüşte de Bulgaristan'ı ziyaret edecektik.

Belçika güvenlik makamlarıyla başımız yeterince derde girmiş olduğundan, yeni bir sorunla karşılaşmamak için Moskova'ya Brüksel üzerinden değil, Lüksemburg üzerinden uçmaya karar verdik. Sovyet Konsolosluğu da endişemizi göz önünde tutarak vize damgasını seyahat belgemizin üzerine değil, ayrı bir kağıda vurdu.

Bizi Lüksemburg'tan Moskova'ya götürecek olan *Aeroflot* uçağı, Havana'dan gelecekti. Ama hava koşullarından dolayı Lüksemburg'a inemediğinden, Almanya'da Frankfurt Havaalanı'na yönlendirilmişti. Yolcuları da Lüksemburg'tan otobüsle Frankfurt'a taşıdılar.

Uçak Frankfurt'tan gecikmeli olarak kalktığı için, Moskova'nın Şeremetova Hava Alanı'na gece yarısı indi. Uçakta bizimle beraber, Lenin ödülü almak üzere davetli Kübalı bir gazeteci de vardı.

Hava alanına indiğimizde, normalinde bizi karşılaması gereken mihmandarlar ortalarda yoktu. Uçağın gelişi geciktiğinden basıp evlerine gitmişlerdi.

Hemen bir taksiye binip Moskova'da herhangi bir otele yerleşmek istedik.

- Hayır, dediler. Önceden *Intourist* aracılığıyla rezervasyon yapılmadıkça kente giremezsiniz.

- Parasıyla değil mi?

- Para önemli değil, kural bu, herkes uymak zorunda...

Bakımsız hali insanın içini karartan bu uluslararası havaalanında gece yarısı içecek su, açlığı bastıracak bir sandviç bulmak dahi mümkün olmadığından, bir bankın üzerinde uykusuz sabahladık.

Sabah *Novosti Ajansı*'na telefon ederek bu organizasyon bozukluğunu protesto ediyorduk ki, mihmandarımız Nikolay özürler dileyerek çıkageldi.

Bizi Kızıl Meydan'ın yanıbaşındaki devasa *Rossia Oteli*'ne yerleştirdikten sonra, cebinden gezi programını çıkarttı:

- Bir saat sonra Puşkin Müzesi'ni, ardından da Devrim Müzesi'ni gezeceğiz.

Seyahatin sarsıntısından, uykusuzluktan ve aksiliklerden yorgun düşmüş olan İnci:

- İnsaf, dedi, hiç değilse birkaç saat uyuyalım.

- Ben görevliyim, programı değiştiremem. Saat 10'da Puşkin Müzesi...

- Hiç değilse programın sonraki bölümlerini öğrenebilir miyiz, diye sordum.

- Yarın ve öbür gün de Moskova'da ziyaretler, görüşmeler... Ardından günü birlik Leningrad. Leningrad dönüşü, haftanın son üç günü Gürcistan'a ziyaret.

- Nikolay, yaptığınız programa saygım var. Ama eğer Kafkasya'ya ineceksek, ben Gürcistan'ı değil, Türkçe konuşanların ya da Müslüman gelenekten gelenlerin yönetimde olduğu bir Sovyet cumhuriyetini ziyaret etmeyi, Sovyet rejimine ne denli intibak ettiklerini görmeyi tercih ederim.

- Olmaz, bu program yukarıdan saptanmıştır.

- Sen yine de amirlerinle konuş, isteğimizi bildir.

Bildirmiş olmalı ki, biz Puşkin Müzesi'ni gezdikten sonra müjdeledi:

- Gürcistan'tan vazgeçmek olası değil ama, sizi o ül-

kede Türkçe konuşanların çoğunlukta olduğu ve zavotun da onlar tarafından yönetildiği bir yere götüreceğiz.

Moskova'da ilk iki günümüz *Devrim Müzesi, Lenin Mozolesi, Kremlin Sarayı* gibi bellibaşlı görülecek yerleri ziyaret dışında, bizi davet etmiş olan *Novosti Ajansı*'nın, ardından da en büyük Sovyet yayınevi *Mezhdunarodnaya Kniga*'nın yöneticileriyle görüşerek geçti.

O günlerde Türkiye'de faaliyetini yoğunlaştırmaya başlamış olan *Türkiye İşçi Partisi*'ndeki arkadaşlar, siyasal çalışmalarına paralel olarak yayın ve dağıtım birimleri de oluşturmaya çalışıyordu, bizden de Avrupa'dan ve sosyalist ülkelerden kitap, plak getirtme olanaklarını araştırmamızı istemişlerdi.

Bu perspektifin gerçekleşmesine yardımcı olacak birçok bağlantı kurduk.

Moskova'da olduğumuzu haber alır almaz bizimle ilişki kuran *Sovyet Yazarlar Birliği*'nin Türk edebiyatı görevlisi Vera Feonova'dan çok sıcak dostluk gördük.

- Ben sizi hem bizim Yazarlar Birliği'nin, hem de Bilimler Akademisi'nin yöneticileriyle tanıştıracağım. Türkiye'deyken yönettiğiniz *Akşam Gazetesi, Ant Dergisi* ve *Ant Yayınları,* yazar ve araştırmacılarımızın önemli referans kaynaklarından biri olmuştu. Sizi tanımak kendilerini çok sevindirecek.

Resmi program dışına taşarak her iki kuruluşu da ziyaret ettik.

İkinci günün akşamı da Nikolay bizi *Sovyet Gazeteciler Birliği*'nin genel merkezine davet etti, orada meslekdaşlarımızla çok yararlı söyleşilerde bulunduk.

Ziyaret ettiğimiz tüm bu Sovyet kuruluşlarında açıkça hissedilir yeni bir özgürlükçü arayış vardı. İfade özgürlüğüne bir açlık vardı.

Bizim sürekli devlet tehdidi altındaki gazeteciler olmamızdan dolayı özel bir ilgi gösteriyorlar, ama kendi vatanlarında, dünyanın bu ilk ve en büyük sosyalist ülkesinde hâlâ

ifade özgürlüğünün gerçekleşmemiş olmasının burukluğunu bizimle paylaşıyorlardı.

Vedalaşırken Vera Feonova'nın bize verdiği hediyeler arasında hasırdan örülmüş minyatür bir mujik çarığı vardı ki, hâlâ evimizin bir köşesini süsler durur.

Bizim Moskova'da olduğumuzu Vera'dan öğrenmiş olan Nazım Hikmet'in en yakın dostu Ekber Babayef üçüncü günün sabahı bizi kaldığımız Rossia Oteli'nde buldu.

- *Ant*'ı çıkaranları Moskova'da ağırlamak bizim için büyük onurdur. Sovyetler Birliği'ne gelinir de Moskova'da sadece birkaç gün mü kalınır? Kim yapmış bu aptalca programı?

Ziyaret süresinin kısa olmasının sorumlusu daveti yapan *Novosti Ajansı* değildi. Brüksel'deki yoğun angajmanlarımızdan ve kişisel sorunlarımızdan ötürü sürenin kısa tutulmasını biz istemiştik.

- En azından sizi Nazım'ın evine götürmeliyim. Vera Hikmet'le de tanışırsınız, çok mutlu olur. Ardından da mezarını ziyaret ederiz.

Babayef'le birlikte Nazım Hikmet'in evini ziyaret gerçekten duygulandırıcıydı. Vera Hikmet evi gerçekten bir müzeye dönüştürmüştü. Tüm raflar, dolaplar, duvarlar, masalar Nazım'dan kalan resimler, yazılar ve hatıra eşyasıyla doluydu.

Binanın üçüncü katına asansörle çıkarken olduğu gibi inerken de, Nazım'ın ölümünü hissetmişçesine yazdığı dizeler beynimde dönüp duruyordu:

Bizim avludan mı kalkacak cenazem?
Nasıl indireceksiniz beni üçüncü kattan?
Asansöre sığmaz tabut,
Merdivenler daracık...

Nazım'ın *Novodeviç Mezarlığı*'nda yattığı yerin ve anısına dikilen anıtçığın fotoğrafı Türk medyasında o kadar çok yayınlanmıştı ki, kendimizi adeta çok aşina bir yerde bulmuş gibi olduk. Nazım'ın mezarını ararken attığımız her

adımda bir başka Sovyet büyüğünün, yazarının, sanatçısının anıt-mezarına rastlıyorduk.

Bu arada Ataol'un Moskova dönüşü Brüksel'de anlattığı bir izlenimi anımsamamak mümkün değildi.

- Azizim, Paris'in de, Brüksel'in de her yanı heykeller, anıtlarla dolu... Ama Moskova'yı görmelisin. Buradakiler hep bakımsız, metruk... Moskova'da öyle mi. Gözbebeği gibi koruyorlar.

Bizim de kısa seyahatimizde edindiğimiz izlenim buydu. Nazım'ın anıt-mezarı da son derece bakımlıydı. Beraberimizde götürdüğümüz çiçekleri anıtın dibine bırakıp saygı duruşunda bulunurken, hep çeyrek yüzyıl öncesine gidiyor, Nazım'ın Türkiye'den kaçtıktan sonra arkasından ne küfürler edildiğini, adının nasıl vatan hainine çıkartıldığını, nasıl vatandaşlıktan atıldığını düşünüyordum. Hele de, Nazım hayranı babamın dahi bu cadı kazanı ortamında onun kitaplarını kitaplığımızın görünür yerlerinden çekerek bir zulaya gizlediğini.

Ekber Babayef:

- Çok duygulandırıcı değil mi, diye sordu mezardan ayrılırken.

- Babayef, bu sadece bir mezar ziyareti değil, vatandaşı olduğum devletle, hattâ mensubu olduğum milletle, medyayla bir hesaplaşma.

Sonra ekledim:

- Nazım Türkiye'de bir söğüt ağacının dibine gömülmeyi vasiyet etmişti. O burada şimdi daha mutlu olmalı. Entrernasyonalist bir şair olarak şimdi o tüm insanlığın ortak değeri. Bana kalırsa, Türkiye bir gün özgür olsa da, Nazım burada kalmalı.

Akşam *Rossia Oteli*'ninin onlarca lokantasından birinde yemek yerken Sovyet sistemini kemiren illetlerden birini gözlerimizle görerek irkildik.

Şampanya, viski ve votkaların oluk gibi aktığı, havyar kâselerinin kaşık kaşık boşaltıldığı bir takım masalarda, özel-

likle Kafkas cumhuriyetlerinden gelen ve Mafia tipi karanlık işler çevirerek paraya para demeyen çigit'ler, etli butlu, dekolte ve mini etekli hatunlarla sefahat hayatı yaşıyordu.

Otelin koridorlarında fuhuş kölesi kadınlardan geçilmiyordu.

*

Moskova'dan Leningrad'a bizi götüren yataklı gece treninde semaverle çay servisi unutulur gibi değil. Sanki zamanda geriye gidip, 19. Yüzyıl Rus yazarlarının kitaplarında anlatılan bir yaşamı paylaşıyor gibiydik.

Leningrad günlerinde *Kışlık Saray*'ı, *Aurora Zırhlısı*'nı, *Smolny*'yi, Lenin'in çalıştığı büroyu görmek, *Ermitage Müzesi*'ndeki tabloları seyretmek gerçekten heyecan vericiydi.

Smolny'den çıkarken kapının yan tarafında John Reed adına bir plaketi görmek beni en çok duygulandıran anlardan biri oldu. Bu Amerikalı gazetecinin, Sovyet devrimini en iyi anlatan yapıtlardan biri olan *Dünyayı Sarsan On Gün*'ünü Türkiye'deki mücadele yıllarında kaç kez okumuştuk.

Hele gençlik yıllarında büyük bir tutkuyla okuduğumuz Rus edebiyatının devlerinden Tolstoy, Puşkin, Gogol ve Dostoyevski'nin, müziklerini her daim büyük hayranlıkla dinlediğimiz Rimsky-Korsakof, Borodin, Cui, Mussorgski, Çaykovski, Şostakoviç'in yaşadığı mekanları tanımak...

Bir de hava biraz açtı mı, Leningrad'ın o güzelim parklarına yayılıp banklarda, anıt kaidelerinin üzerinde gazete kitap okuyan, satranç oynayan, *Rossia Oteli*'nin "yeni sınıf" insanlarından çok farklı Sovyet insanını...

Leningrad'dan Moskova'ya uçakla döndükten sonra mihmandarımız Nikolay'la birlikte derhal Tiflis'e gidecek uçağa geçiyoruz.

Gürcistan deyince nedense hep Stalin'i düşünüyorum. Çocukluk, gençlik yıllarımda adı hep aktüalitenin ön planında geçen, tarihteki rolü, kişiliği tartışmalı, kiminin kanlı tiran, kiminin komünist hareketin Lenin'den sonraki en önemli önderi bildiği kişiyi.

Hava alanında bizi *Novosti Ajansı*'nın Gürcistan Temsilcisi karşılıyor.

İlk tanışma ve nezaket konuşmalarından sonra alandan kente doğru arabayla ilerlerken soruyor:

- Biliyor musunuz ki, Türkiye'de milyonlarca Gürcü kökenli insan yaşıyor.

Yarımyamalak bildiğimize göre Lazlar da Gürcistan kökenli. Belki onları kastediyor.

- Hayır hayır, diyor. Lazlar ayrı. Basbayağı Gürcü, ama Osmanlı'nın kılıç zoruyla müslümanlaştırılmış Gürcüler var.

Bu konuda biraz daha bilgi aldıktan sonra soruyorum:

- Programımızda ne var?

Bittabi müzeler, sergiler, vs. Bir de bizim ısrarlı isteğimiz üzerine programa eklenmiş olan Türkçe konuşanların çoğunlukta olduğu şarap zavotu.

Daha Tiflis'e girer girmez şaşırtıcı görüntüler. Taş yapıların egemen olduğu kentteki resmi binaların çoğunun cephesinde, hamasi devrimci fresklerde Lenin'le birlikte Stalin'in de posbıyıklı görüntüsü. Oysa Sovyetler Birliği'nde "destalinizasyon"un başlatılmasının üzerinden nerdeyse yirmi yıl geçmiş.

- Biz Stalin'in doğduğu köyü, Gori'yi de görmek istiyoruz.

Mihmandarımız şaşırıyor.

- Niçin?

- Kente girdik gireli her yerde Stalin. Gürcü halkının en çok Stalin zulmünden çektiği söylenir ama, resmi devlet politikasına rağmen burada her yerde Stalin'in imajını görmek şaşırtıcı.

İlk anda isteğimizi yerine getirmenin mümkün olmadığını bildiriyor. Israr edince, şeflerine soracağını söylüyor.

Tam otele yerleşirken, müjdeyi veriyor:

- Tamam, yarın sabah programlı ziyaretlerden sonra Gori'ye gidiyoruz. Normal olarak Gori resmi ziyaret programlarına alınmaz ama, sizin için bir istisna yapıyorlar. Gori'den sonra akşam da şarap zavot'una...

İlk akşam bir başka sürpriz:

- Haydi Türk Mahallesi'ne...

Herhalde Tiflis'in en bakımsız, en unutulmuş semti. Mütevazi bir cami, yanında bir Türk hamamı, bir de her tarafı dökülen bir Türk kahvesi...

Kahvede kağıt oynayanlarla biraz sohbet ediyoruz. Belli ki yanımızda kelli felli Gürcü'lerin varlığından ötürü son derece temkinliler. Belki de karşılarında ilk kez Türkiyeli görüyorlar, ama fazla bir şey konuşmuyor, sorularımıza idarei maslahat yanıtlar veriyorlar.

- Ben sosyalist ülkede Türkçe konuşanların sosyalist topluma ne denli intibak ettiklerini görmek istiyordum. Ama bu bir ölçü değil, diyorum.

- Bunlar gerçekten marjinal. Ama yarın zavottakileri görün, diyorlar.

Otele dönerken İnci'nin ayakkabısında kopan bir bandı diktirmek için bir kundura tamircisinin kulübesine uğruyoruz. O küçücük yerde yine bir Stalin portresi.

Akşam Nikolay'la birlikte bir lokantadayız. Zavallı Nikolay yemek siparişi vermek için habire garson çağırıyor, garsonlar duymazlıktan geliyor.

Belli ki Ruslara karşı kesin bir tavır var.

Garsonu ben çağırıyorum, koşarak geliyor ve hemen servis yapıyor. Nikolay kıpkırmızı.

Ertesi sabah Gürcü mihmandarımızla birlikte Gori'ye doğru yola koyuluyoruz.

İnci arabada ilk kez kendi izlenimlerini o dobra uslubuyla söylüyor:

- Sovyetler'de belki her şey iyi ama, benim gördüğüm kadarıyla kadınlar yine ikinci sınıf.

- Nasıl olur? Kadınlar her yerde işgüç sahibi. Öğretmenlerimizin çoğunluğu kadın.

- Tamam da, yönetimdekilerin ne kadarı? Merkez komitesi'nde, partinin bölge komitelerinde ne kadarı kadın?

- Ama benim şefim bile kadın?

- Hele dur orada... Herşey o "bile" kelimesinin ardında... Sovyet sistemi belki birçok şeyde başarılı, uzayı da fethediyor, ama kadınlar hâlâ ikinci planda.

Derken Gori'ye varıyoruz. Kasabanın büyük meydanında devasa bir Stalin heykeli. Kaidesinin üzerine birer demet karanfil ya da gül serpiştirilmiş. Belli ki hayli seveni var.

Bir beton yapıya ulaşıyoruz. Dört duvarla bir eski köy evi korumaya alınmış. Bu evin, Stalin'in doğduğu ev olduğu söyleniyor. Doğru yanlış, bilemem... Hemen yanında büyük bir Stalin Müzesi.

Müzeyi geziyoruz. Devrime hazırlanırken Stalin'in nasıl kuyu içinde bir oyukta gizlendiği, mücadeleye oradan nasıl katkıda bulunduğuna dair efsaneleri okuyoruz.

Ardından 2. Dünya Savaşı sonrası, ta destalinizasyon dönemine kadar dünyanın dört bir tarafından Stalin'e gönderilen hayranlık ya da şükran armağanları. En ilginci de, *Fransız Komünist Partisi*'nin "petit père du peuple" (halkın babacığı) diye nitelediği Stalin'e övgü ve bağlılık mesajları...

Gori'den doğruca Tiflis yakınlarındaki Azeri çoğunluklu şarap zavotuna... Zavot, gerçekten bir halklar mozayiği... Azerilerin dışında, Ermeniler, Gürcüler, Ruslar, Kürtler... Başkanı Azeri olan Sovyet'te tüm halklar temsil ediliyor, her gün dört ayrı dilde gazete yayınlanıyor.

Sovyet başkanı şarap atölyelerini gezdirdikten sonra bizi evinde yemeğe davet ediyor. Gerçekten inanılmaz zenginlikte donatılmış bir sofra. Kuş sütünden başka herşey var. Hele o bölgeye özgü Nar şarabı...

Sofrada Sovyet'in Gürcü, Rus, Ermeni, Kürt üyeleri de var. Ne ki İnci'den başka hiçbir kadın yok. İnci'nin kadın hakları savunuculuğu tutuyor.

- Sofrada başka kadın olmazsa ben yokum.

Ortalık karışıyor. Birileri koşup Sovyet başkanının eşi olan evsahibesi kadını çağırıyor. Kadıncağız ezile büzüle geliyor, masanın bir ucuna ilişiyor. Öteki kadınların hepsi mutfakta...

Protokol gereği kadeh kaldırılıyor. Birkaç yudum alır almaz kadıncağız ortadan kayboluyor.

Tam yemeğe başlayıp o nefis yemeklerden tadacağız. Kafkas ülkelerinin hemen hepsinde adettenmiş. Böylesi ziyafetlerde "tamata" denilen bir sofra şefi oluyor. Tüm konuşmaları o yönlendiriyor. Bizim o akşamki soframızın tamata'sı, Sovyet başkanının ta kendisi.

- Şimdi Sovyet ve Türkiye halklarının kardeşliği ve dostluğu şerefine.

Kadehler kalkıyor, fondip içiliyor. Yemekten birkaç lokma alır almaz, tamata'dan yeni bir buyruk:

- Tavariş Brejnev'in Belçika'da *La Libre Belgique* Gazetesi'ne verdiği dostluk demecinin şerefine!

Tekrar kadehler kalkıyor.

Bir ara devreye girip birşeyler söylemek istiyorum. Hayır, tamata söz vermedikçe konuşmak yok.

Herşeyi oluruna bırakıyoruz.

Birden salona yaşlı biri giriyor. Herkes alkışlıyor. Alienin en büyüğüymüş ve 100 yaşını aşmış.

- Buranın havasındandır, suyundandır, insanlar burada hemen eskimez, çok yaşar diyorlar. Birden bir Azeri dansı başlıyor. Başta bu yüzlük delikanlı, neredeyse ayak parmakuçlarının üzerinde dönerek inanılmaz bir dans gösterisi yapıyorlar.

Yemek bitip de ayrılmamız yaklaşırken, ev sahibesi yanında genç kızlarla tekrar salonun kapısında görünüyor. Ellerinde birer ibrik ve peşkir... Misafirler evden ayrılmadan önce ellerini yıkayıp kurulayacaklar.

Biz de öyle yapıyoruz. Herkesle kucaklaşıp ayrılıyoruz.

Yolda Gürcü mihmandarımız:

- İşte halklar gerçeği, diyor. Bizzat gördünüz. Sosyalizmde de olsa gelenekler, yaşam tarzları kolay kolay değişmiyor.

Ertesi sabah erkenden *Gürcüstan Yazarlar Birliği*'ni, ardından uygulamalı fen müzesini geziyoruz. Yazarlar Birliği'nin Türk edebiyatıyla ilgili bölümünün ne Nazım Hik-

met, ne Orhan Kemal ya da Yaşar Kemal'le ilgisi var. En kıdemli Türk edebiyatı uzmanı varsa yoksa Abdülhak Hamit'ten yaptığı çevirilerle öğünüyor, "Makber" deyip başka bir şey demiyor. Nazım Hikmet, Aziz Nesin gibi solcu şair ve yazarlar yok repertuvarında...

Gürcistan'a veda ederken Tiflis'te hava son derece sıcak, üstümüzdekiler fazla geliyor.

Uçakta, tavuğuyla, ördeğiyle seyahat eden yolcular...

Moskova'ya indiğimizde ise tüm havaalanı karla kaplı, dondurucu bir rüzgar esiyor. Tüm yolcuları uçaktan indirip, kontrol kapısına götürecek otobüsü beklemek için sıraya diziyorlar. Otobüs bir türlü gelmek bilmiyor. Oysa kontrol kapısı yaya gitsek en fazla 50 Metre mesafede. Bazı yolcular Rusça homurdanıyorlar. Hayır! Kural bu: Bekleyeceksiniz. Sonunda otobüs nedense hiç gelmiyor, ve 50 Metre'yi koşar adımlarla aşarak terminale dalıyoruz.

Belçika'ya dönüşümüz Sofya üzerinden aktarmalı...

Neyse ki Moskova'dan ayrılırken Şeremetova Havaalanında, gelişimizde karşılaştığımız güçlüklerle karşılaşmıyoruz. Uçağımız saatinde kalkıyor.

Sofya'da da Bulgaristan basın ve yayın kuruluşlarıyla görüşüyoruz. Özellikle de Türkiye'deki TİP'lilerin kurdukları yayın-dağıtım firmalarının Bulgaristan'la kitap, plak, hediyelik eşya konularında ihracat-ithalat ilişkisi kurma istemi üzerine konuşup gerekli bilgileri topladıktan sonra Brüksel'e dönüyoruz.

*

Seyahatten döner dönmez de, kitap yayınlarına ek olarak, Türkiye'deki gelişmeler konusunda dünya kamuoyunu bilgilendirmek üzere üç dilde, İngilizce, Fransızca ve Türkçe, bir haber bülteni yayınlama hazırlıklarına giriştik.

Artık benim çalışma ve geçici oturma iznim olduğu için daha huzur içinde çalışıyorduk.

Ama teorik olarak aynı safta bulunmamız gereken çevrelerin baskı ve tehditleri bir türlü bitmiyordu.

Bir sabah çalışırken telefon çaldı, karşı tarafta küstah bir ses... Haddimizi bilmediğimizi, uluslararası komünist hareketin buna daha fazla göz yummayacağını, eğer faaliyetlerimize devam edersek başımıza çok daha ciddi şeyler gelebileceğini bildirdi.

Birkaç gün sonra da, 10 Kasım 1976 günü, Ankara Radyosu'nun cızırtılı yayınından Atatürk'ün ölüm yıldönümünü anma haberlerini dinlerken bir jandarma ekibi kooperatif binasını bastı.

Beni masadan kaldırıp bir köşeye sürüklediler, ardından:

- Burada kaçak işçi çalışıyormuş, arama yapacağız, dediler.

- Burada çalışan benden başka kimse yok, dedim. Ben aynızamanda buranın yöneticisiyim. Eşim de doğal olarak yanımda.

Daha birkaç hafta önce verilmiş bir yıllık çalışma iznini, üç aylık oturma iznini gösterdim. Yumuşadılar,

- Telefon ihbarı aldık da, onun için, dediler.

Büronun her tarafını, karanlık odayı, alt kattaki baskı bölümünü didik didik ettiler. Gerçekten de İnci'yle benden başka kimse yoktu. Kısa bir tutanak tuttuktan sonra özür dileyerek gittiler. Herhalde ihbar, birkaç gün önce telefonla tehditte bulunan, ama benim çalışma ve oturma izni aldığımdan henüz haberi olmayan kişilerden gelmişti. Ama komplo boşa çıkmıştı.

O gerilimli günlerde kızkardeşim Çiğdem bir haftalığına bizi ziyarete geldi. Bir süre günlük medyada çalıştıktan sonra *Güncel Yayınları* adı altında yeni bir yayınevi kurmaya karar vermişti. Aynızamanda *Türkiye İşçi Partisi*'nin de aktif militanlarından biri olmuş, partinin yayın projelerinde de sorumluluk almıştı. Brüksel'de gerçekleştirdiğimiz Türkçe yayınları Türkiye'de de yeni yayınevi adına yayınlamak istiyordu. O kadar emek vererek yayınladığımız ama çok az sayıda okura ulaşabilen bu yayınların Türkiye'de basılıp daha büyük sayıda bir okur kitlesine ulaşması son derece önemliydi.

Dahası, Çiğdem bizim artık bu sürgün yaşamına son verip bir an önce Türkiye'ye dönmemiz, müadelemizi yeniden oradan sürdürmemiz konusunda ısrar ediyordu. Yakın ilişkide olduğu TİP yöneticileri de bizi bu konuda ikna etmesini istemişlerdi.

Evet, *Türkiye İşçi Partisi*'ni, özellikle Paris'teki arkadaşlarımızın verdiği bilgilere dayanarak destekliyorduk. Türkiye'de TKP dışında da sol partiler olduğunu ortaya koymak için bazı TİP belgelerini, örneğin Behice Boran'ın 22-23 Kasım 1975 tarihinde yaptığı bir konuşmayı *Türkiye ve Günümüz Dünyası* başlığı altında İngilizce ve Fransızca olarak yayınlayıp Avrupa çapında dağıtmıştık.

1976 Kasım'ında da TİP'in talebi üzerine Şili'li sanatçılar Isabelle ve Angel Para'nın Türkiye'ye giderek partinin organize edeceği *Şili halkıyla dayanışma* gecelerine katılmalarını sağlamaya aracı olmuştuk.

Ama, TİP'in Türkiye işçi sınıfının siyasal öncülüğünü üstlenebileceği konusunda hâlâ tam ikna olmuş değildik.

Tüm yanlışlarına, hattâ devrimci ahlâka aykırı karaçalmalarına rağmen TKP de Türkiye toprağında giderek kök salıyordu. TSİP de bir sosyalist parti olarak TİP'ten önce örgütlenmeye başlamıştı. 12 Mart'ın darbesini yiyen THKO, THKP-C, TİİKP, TKP-ML, Aybar, Belli, Kıvılcımlı taraftarları da farklı isimler altında ve daha radikal programlar çevresinde hızla örgütleniyordu.

*

İnfo-Türk yayınlarını finanse etmekte zorluk çektiğimiz ve piyasaya yaptığımız çalışmalarla dahi gerekli finansmanı karşılayamadığımızdan 1976 sonlarında en azından kişisel harcamalarımızı asgariye indirmek için Rue Puccini'deki evi terkederek Chaussée de Ninove'daki kooperatif lokalinin üst katına yerleştik.

Buraya taşınmakla sanki ebedi bir uykusuzluğa mahkum olmuştuk.

Yan taraftaki binada çok nüfuslu bir Sicilyalı aile oturuyor, sabahın ikisine, üçüne kadar yaptıkları aile kavgalarının gürültüsünden uyumak mümkün olmuyordu.

Tam uykuya dalmışken sabahın 6'sında üst katta oturan Yunanlı aile hareketleniyor, yatak-kanapeler korkunç bir gürültüyle açılıp kapanıyor, velhasıl gözümüze nerdeyse hiç uyku girmiyordu.

Bu yorgunluk ve bitkinlik ortamında yine de belirlediğimiz programı harfiyen uygulamaya devam ediyorduk.

İnfo-Türk'ün üç dildeki aylık bültenleri kısa zamanda büyük etkinlik kazanmış, sadece Belçika'da değil, tüm Avrupa'da Türkiye ile ilgili en güvenilir haber kaynağı haline gelmişti.

Bültenlerin sorumlu müdürlüğünü mutlaka Belçika vatandaşı ya da sürekli oturma izni olan birinin üstlenmesi gerekiyordu. *Brüksel Hür Üniversitesi (ULB)*'den Mateo Alaluf bu sorumluluğu üstlenerek büyük bir dayanışma gösterdi.

Bültenlerin Türkçe ve İngilizce versiyonlarını ben yazıyordum, Fransızcaya çevirisini ise başlangıçta yine Elsa Todtenhaupt yapıyordu. FGTB'de çalışan Moune L'Heureux de uzun süre Fransızca çevirilere yardım etti.

Sadece her ay üç dilde bülten hazırlamak değil, bülten dolayısıyla bizimle ilişki kuran uluslararası sivil toplum kuruluşlarının, araştırma merkezlerinin, gazetecilerin istedikleri daha ayrıntılı bilgileri hazırlayıp iletmek zorundaydık.

Türkiyeli İşçiler Kültür Merkezi'nin hazırlıklarına da aktif katılıyorduk. O sırada TİP'in davetlisi olarak Türkiye'ye gitmelerine aracı olduğumuz Şili'li sanatçılar Isabelle ve Angel Parra'nın konser turnesini tamamlayamadan hükümet kararıyla yakapaça sınırdışı edilmiş olmaları uluslararası kamuoyunda büyük tepkiye yolaçmıştı.

Birkaç ay sonra her ikisi de bir başka konser için Belçika'nın üniversite kenti Leuven'e geldiklerinde, Hüseyin Çelik'le birlikte bu sınırdışı rezaletinden dolayı Türkiyeli emekçiler olarak özür dilemek üzere kendilerini ziyaret edip

birer çiçek vermeyi düşündük. Sendika üyelerinden bir delegasyonla birlikte Leuven'e giderek bu jesti yaptığımızda her iki sanatçı da çok duygulanmışlardı.

Leuven konseri, Katolik bir yapı olan Béguinage'daydı, orada Angel'in kendi bestesi olan *Halk İçin Oratoryo*'yu seslendirmişlerdi.

Hiç unutmam... Konser birlikte gittiğimiz işçi arkadaşları da etkilemişti, ama akıllarının yatmadığı bir şey vardı:

- Herşey iyi hoş da, devrimci sanatçıların kilisede işi ne?

- Önemli olan nerede söylediği değil, ne söylediği, diye yanıtlamıştık. Halk kitleleri içinde komünistler, sosyalistler kadar, dindar ama anti-kapitalist, anti-faşist insanlar var, bunlar savaş yıllarında da Nazizm'e karşı mücadele vermişlerdir.

Hristyan Sendikalar Konfederasyonu'nun Türk temsilcisi Muharrem'in en yakındığı konulardan biriydi bu.

- Bizim solcular Hristiyan sendika üyesi olmayı, o sendikada çalışmayı karşı-devrimcilik olarak görüyorlar.

İşin gerçeği, Belçika patronları özellikle 1956 yılında Marcinelle'deki kömür ocağının bir kilometre derininde çoğu İtalyan asıllı olmak üzere 263 madencinin ölümüyle sonuçlanan grizu kazasından sonra yeraltına indirecek madenci bulamadıklarından Fas'tan ve Türkiye'den kurbanlık işçi getirmişlerdi.

Bu işçilere başlangıçta sahip çıkan genellikle hristiyan sendika ve onun paralel sosyal kurumları olmuş, Türkiyeli madenciler de genellikle bu sendikaya bağlanmışlardı. Muharrem de o işçilerdendi.

- Söylenenlere aldırma, diyordum. Ha sosyalist sendika, ha hristiyan sendika... Önemli olan, ne tarafta bulunursan bulun, neyin kavgasını verdiğindir. Sen kömür madenlerinden çıkıp gelmiş bir işçisin. Seni devrimcilik adına, komünist hareket adına aşağılayan mültecileri bilirim ben, ömründe tek gün alınteri dökmeden, sürekli ailenin parasıyla ya da sığındıkları ülkenin sosyal yardımıyla yaşar,

parti hiyerarşisine girince "profesyonel"leşir, mangalda kül bırakmazlar.

Sonra, Latin Amerika'da devrimci dalganın yükseldiği yıllara damgasını vuranlardan Kolombiyalı dinadamı Camilo Torres'i anlatıyordum. Camilo ismi özellikle Belçika ilericileri için çok önemliydi. Leuven'deki Katolik Üniversitesi'nin öğrenci yurtlarından birine onun ismi verilmişti. Camilo, sosyoloji ve siyasal bilimler eğitimi için 1954 yılında Belçika'ya gelmiş, üniversite eğitimini burada tamamladıktan sonra Kolombiya'ya dönerek devrimci harekete angaje olmuştu. Yaptığı konuşmalarda kendini "Ben, hem Kolombiyalı olarak, hem de sosyolog, hristiyan ve dinadamı olarak devrimciyim" diye tanıtıyordu. Barışçıl mücadele yöntemlerinin yetersizliğine kanaat getirince, silahlı mücadeleyi seçerek ELN saflarına katılmış, 15 Şubat 1966'da San Vincente'de silahlı kuvvetlerin bir operasyonunda öldürülmüştü.

Sürgünümün ilk yıllarında Camilo ve kilise hiyerarşisine başkaldırışı üzerine birçok yazı okumuştum.

Nazım Hikmet'in 75. doğum yıldönümü dolayısıyla Brüksel'de sosyalist sendikanın *Maison des Huit Heures* adlı konferans salonunda 20 Ocak 1977 günü büyük bir anma toplantısı düzenledik. Bu gece dolayısıyla Nazım Hikmet üzerine Fransızca bir kitapçık ile Nazım Hikmet'in Peşte Radyosu'nda kaydedilmiş kendi sesinden konuşmalarını ve şiirlerini içeren bir kaset yayınladık.

Belçika'nın tanınmış düşünce ve eylem adamlarının konuşmacı olarak katıldığı gecede ben de büyük şairimizin "siyasal sürgün" olarak hayata veda etmesiyle noktalanan mücadeleli yaşamını vurgulayan bir konuşma yaptım.

Bundan birkaç hafta sonra da, yasallaşmış olmamıza rağmen siyasal sürgün yaşamımızda uğrayacağımız saldırıların sona ermeyeceğini ortaya koyan yeni müdahalelerle karşılaştık.

Sovyetler Birliği'nden dönüşümüzden birkaç hafta

sonra *Devlet Güvenlik Birimi*'ne celbedildim. FGTB Sendikası'ndan Hüseyin Çelik de başım derde girerse müdahale etmek için benimle birlikte gelmişti.

Sorgu odasına girer girmez Birleşmiş Milletler'in verdiği seyahat belgemi istediler. Sorguyu yapan, sayfaları tarakladıktan sonra:

- Sovyet vizesi nerede? diye sordu.

Belli ki Sovyetler Birliği'ne gittiğimiz farkedilip de başımız derde girmesin diye vizeyi ayrı bir kağıda işletmemiz, Brüksel'den değil de Lüksemburg üzerinden Frankfurt'a kadar gidip oradan uçağa binmemiz de bir işe yaramamıştı.

Neyse ki, vize kağıdı yanımdaydı. Gösterince biraz tereddüt etti, ardından tekrar sordu:

- Sovyetler Birliği'ne niçin gittiniz?

- Birleşmiş Milletler bana bu seyahat belgesini verdiğinde, Türkiye dışında her yere gidebileceğimi söyledi. Zaten belgede de "Türkiye hariç tüm ülkeler için geçerlidir" diye yazılı.

- İyi de niçin Sovyetler Birliği?

- Beyefendi, sorunuz beni şaşırtıyor. Ben bu belgeyle daha önce birçok ülkeye girip çıktım. İtalya'ya, İngiltere'ye, Almanya'ya, Fransa'ya, Avusturya'ya gidiş geliş nedenini niçin sormuyorsunuz? Ben gazeteciyim, mesleğim gerektirdiğinde Sovyetler Birliği'ne de giderim, ABD'ye de...

Hüseyin müdahele etti.

- Doğan Özgüden sendikamızın üyesidir, onun mesleğini dilediği gibi icra etmesine engel olamazsınız. Kaldı ki, ben de Sovyetler'i görmeyi çok arzu ediyorum. İlk fırsatta ben de gideceğim.

DGB sorgucusu fazla üstelemedi, beni serbest bıraktı.

Kısa bir süre sonra, tam da benim doğum günüme rastgelen 12 Şubat 1977 akşamı bir jandarma ekibi yeniden kooperatif merkezini bastı.

Ekip şefi elinde tebligat kağıdını göstererek:

- Bir süre önce size siyasal mülteci olarak Belçika'da

çalışma ve oturma izni verildi, dedi. Ama, Belçika yasalarına göre bir siyasal mültecinin, terkettiği ülkenin siyasal durumuyla ilgili herhagi bir eleştiride bulunması, yazı yazması, gösteriye katılması yasaktır. Sizin bu yasaklara aykırı faaliyette bulunduğunuz bize ihbar edildi. Bu türden illegal faaliyetleri durdurmadığınız takdirde derhal Belçika'dan sınırdışı edileceksiniz.

O sırada mülteci statüsündeki TKP'liler ya da TİİKP taraftarları, siyasal faaliyetlerini alenen sürdürüyor, polis ya da jandarma tarafından herhangi bir şekilde rahatsız edilmiyorlardı.

- Burası Belçika yasalarına göre kurulmuş bir kooperatiftir, yasaklamaya çalıştığınız yayınları yapan İnfo-Türk ise neredeyse üç yıldır faaliyet gösteren, Belçika Dışişleri Bakanlığı ve basın örgütleri tarafından meşruiyeti tanınmış bir enformasyon merkezidir, dedim. Bana dayattığınız yasaklama, bu iki kuruluşun da faaliyetini sabote etmektir, basın ve ifade özgürlüğünün ihlalidir. Bu özgürlükler ülkemde ihlal edildiği için Avrupa'dayım. Üstelik Belçika Devleti'nin verdiği profesyonel gazeteci kartı sahibiyim, *Belçika Gazeteciler Cemiyeti* üyesiyim. Aynı baskıya burada da maruz bırakılmam Belçika demokrasisi için utanç vericidir.

- Bizden uyarması, diyerek tebligatı imzalatıp gittiler.

Bu yeni tehdit karşısında başta *İnsan Hakları Derneği* Başkanı Prof. François Rigaux, FGTB Bölge Sekreteri René de Schutter ve CSC Genel Sekreteri Robert D'Hondt olmak üzere birçok Belçikalı şahsiyet ve kurum bizimle dayanışmaya geçtiler, yapılan baskıları protesto ettiler.

Günlük gazetelerde bu baskı eleştirilirken Belçika Televizyonu RTB de benimle uzun bir röportaj yaptı.

Böylece baskınların ve rahatsız etmelerin ardı arkası kesildi, ta ki Türk Devleti bizleri "vatansız" ilan ettikten sonra Belçika vatandaşlığına geçmek için başvurduğumuzda Kraliyet Savcılığı'nın hakkımızda "sakıncalı" raporu vermesine kadar...

Türkiye'de yapılacak olan 5 Haziran 1977 genel seçimleri, ülkede olduğu gibi Avrupa'daki Türkiyeli göçmen kitlesi tarafından da büyük bir ilgi ve heyecanla izleniyordu.

Seçim kampanyası, bir yılı aşkın süredir devlet terörünü yeniden azdırmış bulunan 1. Milliyetçi Cephe Hükümeti'nden kurtulma mücadelesine dönüşmüştü. İktidarın en güçlü alternatifi Ecevit'in başkanlığındaki CHP idi. Ancak yeniden kurulan *Türkiye İşçi Partisi* de sosyalistlerin sesini duyurmak için ilk kez genel seçime katılıyordu.

TKP'liler TİP'in bağımsız bir sosyalist örgüt olarak seçime katılmasını *Ulusal Demokratik Cephe*'yi bölme girişimi olarak suçlayıp Brüksel sokaklarını CHP'yi destekleme afişleriyle donatmışlardı. Kişi kişiye temaslarında da CHP'nin, iktidara gelir gelmez derhal TKP'yi legalize edeceği propagandası yapıyorlardı.

MC yönetimi altındaki Türkiye'de sağ terör hızla tırmanıyordu. 26 Nisan 1977'de Tokat'ın Niksar İlçesi'nde seçim konuşması yapmaya gelen Ecevit'e ve onu dinlemeye gelenlere ateş açılmıştı. Ecevit'in seçim konuşması yapmaya gittiği yerlerde MHP'liler Türkeş'li ve bozkurtlu flamalar aşarak "Katil Ecevit, Komünistler Moskova'ya" diye bağırıp çağırıyorlardı.

Bunun üzerine FGTB ve CSC'nin Türk temsilcileri Hüseyin ve Muharrem'le birlikte Uluslararası Basın Merkezi'nde bir basın toplantısı düzenleyerek Avrupa kamuoyunu Türkiye'deki faşizan tırmanışa karşı uyardık.

Seçimlerden Ecevit tek başına iktidar kurabilecek bir çoğunlukla çıkamadığı gibi, *Türkiye İşçi Partisi* de aday gösterdiği az sayıdaki illerde pek başarılı olamamıştı. Milliyetçi Cephe Hükümeti yeniden kuruldu.

Ancak oy oranını bir önceki seçime göre daha da arttırarak birinci parti konumunu koruyan CHP'nin her an iktidara yeniden gelebilmesi ihtimali, Türkiye'nin yabancı

misyonlarında da siyasal sürgünlere karşı daha esnek bir tavır alınmasına yolaçmıştı.

Bunu dikkate alarak gerektiğinde Türkiye'ye gidebilmek için Brüksel Konsolosluğu'ndan pasaport talep ettik, güçlük çıkarmadan pasaport verdiler. Sadece, Af Yasası'ndan tam yararlanabilmek için Türkiye'ye girdikten sonra Cumhuriyet Savcılığı'na başvurarak kendimizi temize çıkartmamız gerektiğini hatırlattılar. Bu nedenle, Türk pasaportunu durum netlik kazanıncaya kadar çekmecede bekletip seyahatlerimizde yine Birleşmiş Milletler Seyahat Belgesi'ni kullanmaya karar verdik.

2 Ekim 1977'de Türkiye Büyükelçiliği'nden bir davet aldık. AP'li Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Kamran İnan'ın Brüksel ziyaretleri sonrası Uluslararası Basın Merkezi'nde düzenleyeceği bir basın toplantısına davet ediliyorduk.

Türkiye'den ayrılışımızdan altı yıl sonra ilk kez Türk makamlarından böyle bir davet geliyordu.

Basın toplantısında İnan'ın klasik propaganda konuşmasını dinledikten sonra salondaki tek muhalif gazeteci olarak, Türkiye'deki insan hakları ihlallerinin devamı konusunda bir soru sordum. Soru İngilizce olduğu için, beni yabancı gazeteci sanarak yine İngilizce uyutma bir yanıt verdi.

Konferans çıkışında katılan gazetecilere ikramda bulunuluyordu. Basın müşavirleri benim kim olduğunu kulağına fısıldamış olmalılar ki, beni görür görmez özel konuşmak istedi.

- Beyefendi, sorunuzda haklısınız, dedi. Ama demokratikleşme yolunda bir şeyler yapıyoruz. Lütfen yabancılara karşı ülkemizi küçük düşürmeyelim. Kol kırılır yen içinde kalır.

Türkiye Büyükelçisi de yanındaydı.

- Sayın bakan, dedim. Ben Türkiye'de neler olup bittiğinin herkesten fazla farkındayım. Altı yıldır yurt dışında bunun kavgasını veriyorum. Siz yarın Türkiye'ye döneceksiniz. Ama devletin buralarda kalan temsilcileri her daim bu sorulara yanıt vermek zorunda.

Büyükelçi'yi işaret ederek:

- Bakın, beyefendi daha birkaç gün önce Amnesty International tarafından bu konuda sorguya çekildi. En azından hükümetinizin emrinde çalışan dış misyondakilere acıyın.

Bu toplantıdan birkaç hafta sonra da, 29-30 Ekim 1977 tarihlerinde Brüksel'de Rumların inisiyatifiyle *Kıbrıs Cumhuriyeti'yle Dayanışma Konferansı* toplandı.

Toplantıya biz de katılarak özellikle adada Türk Ordusu'nun varlığının bölgede barış ve istikrara en büyük darbe olduğunu vurguladık.

Toplantıya Sovyetler Birliği de, bu tip konferanslarda her daim olduğu gibi, bir parti sorumlusunun başkanlığında üç kişiden oluşan bir delegasyonla katılmıştı.

Sovyet delegasyonunun en çarpıcı siması, özellikle dini kıyafetiyle dikkatleri çeken Özbekistan Müftüsü'ydü.

Konferanstan sonra FGTB sendikasından Hüseyin Çelik, Schaerbeek'te yaşayan Türkiye'li işçilerin anti-komünist, anti-Sovyet önyargılarını kırmak için Müftü'nün katıldığı bir sohbet toplantısı düzenlemişti.

Sovyetler Birliği'nde Müslümanların din özgürlüğü olup olmadığı konusundaki sorulara müftü "kitle çizgi"sini de göz önünde tutarak rahatlatıcı yanıtlar vermişti. Ancak Saint-Josse genelevlerine birkaç yüz metre mesafedeki bir kahvede yapılan toplantıda sorulan en kritik sorulardan biri şuydu:

- Sovyetler Birliği'nde de orospuluk var mıdır?

Müftü'nün yanıtı gerçekçiydi:

- İnsan olan yerde orospu olma mı?

Ama hemen ardından eklemişti:

- Emme velakin bizim Özbekistan'dan orospu çıkmaz, onlar gelirse Batı'dan gelir.

Kasdettiği tabii ki SSCB'nin Batı kesimindeki Müslüman olmayan Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya gibi cumhuriyetlerdi.

Bunları dinlerken bir süre önce Sovyetler Birliği ziyareti sırasında Moskova'daki *Rossia Oteli*'nde tanık oldu-

ğumuz Kafkas mafyası çigitlerin sofralarını ve de otel koridorlarında fink atan fuhuş kölelerini anımsadık.

O günlerde Türkiye'den, TİP Genel Başkanı Behice Boran ile Genel Sekreter Nihat Sargın'ın, Sovyet Komünist Partisi'nin davetlisi olarak Ekim Devrimi'nin yıldönümü kutlamaları için Moskova'ya davet edildikleri haberi geldi.

Haber TKP çevrelerinde bayağı bir şok yarattı. Uluslararası komünist harekette TKP'nin Türkiye'yi tek başına temsil etme tekeli kırılıyordu.

*

Türkiye'de 11 Aralık 1977'de yapılan yerel seçimlerden CHP'nin ezici bir üstünlük sağlayarak çıkması, iki önemli gelişmeyi de beraberinde getirdi. Ecevit başbakanlığında bir CHP hükümeti kurulması kaçınılmaz hale gelmişti. 29 Aralık günü CHP Grubu adına Meclis başkanlığına Demirel'in başbakanlığındaki 2. MC Hükümeti aleyhine bir gensoru önergesi verilmişti. Hükümetin her an düşürülmesi, yerine Ecevit'in başbakanlığında yeni bir hükümet kurulması bekleniyordu.

Daha da önemli bir gelişme, 1974'ten beri DİSK ve ona bağlı sendikaları TKP'nin yan örgütü haline getirmiş, TKP'ye biat etmeyen tüm sendikacıları dışlamış olan Kemal Türkler ekibinin, o günlerde toplanan DİSK Kongresi'nde *Genel İş Sendikası* Genel Başkanı Abdullah Baştürk'ün önderliğindeki muhalefet tarafından devrilmesi oldu.

Türkler'i, bu kitabın birinci cildinde ayrıntılı yazdığım gibi, 60'lı yılların başında genç ve dinamik bir sendika lideri olarak tanımıştım. TİP'in örgütlenme yıllarında da yoldaşlığımız pekişmiş, ayrıca aramızda sıcak bir dostluk kurulmuştu. Maden-İş'in de, DİSK'in de genel başkanlığına bileğinin hakkıyla yükselmişti. Ne yazık ki, 70'li yıllarda bazı uzmanlar kendisini yanlış yönlendirmiş, TKP'nin sekter, kendisi dışındaki tüm sol güçleri iten politikasına alet etmişlerdi.

1976 Eylül'ünde DİSK'in başlattığı "DGM'ye Hayır", ertesi yıl da Maden-İş'in "DGM'yi ezdik sıra MESS'te" kampanyaları sırasında TKP'liler tarafından özellikle Almanya'nın önemli kentlerinde düzenlenen dayanışma gecelerinin bir nevi haraç toplama operasyonuna dönüşmesi, TKP'li profesyonellerin bu gecelere katılanları "Pamuk eller cebe" diye güçlerinin ötesinde bağış yapmaya zorlamaları ciddi tepkilere yolaçıyordu. Bu gecelerde toplanan paraların DİSK'e ya da Maden-İş'e gönderilmeyip başka yerlerde kullanıldığına dair ciddi endişeler vardı.

Hele Maden İş'i eleştirdiği için ünlü yazar Aziz Nesin'e karşı "Aziz Nesin Sen Nesin?" türünden çirkin kampanyalar açılması da Türkler başkanlığındaki DİSK'in sol çevrelerde itibarını iyiden iyiye sarsmıştı.

Kongreden sonra gelen ilk haberler, Baştürk başkanlığındaki yeni yönetimin DİSK'i herhangi bir partinin yan örgütü olmaktan çıkartarak tüm sol güçleri kucaklayacak bir çekim merkezi haline getireceği umudu veriyordu.

Özel olarak da dostlarımızdan ve eski mücadele arkadaşlarımızdan bize koşulların hızla değişmekte olduğu, Türkiye'ye dönebileceğimiz ve *Ant* gibi bir girişimi yeniden başlatabileceğimiz haberleri geliyordu. Bir süre önce Türk pasaportu almıştık ama, Ceza Yasası'nın 140. Maddesi af kapsamına dahil edilmediği için Türkiye'ye girdikten sonra başımızın derde girip girmeyeceği konusunda hâlâ tereddütlüydük.

Bu konuda daha sağlıklı bir karar alabilmek için MC Hükümeti hakkındaki güven oylamasının sonucunu beklemeye, bu arada Almanya'nın Dinslaken kentindeki dostlarımızın daveti üzerine 1977'yi 1978'e bağlayan yılbaşı gecesini onlarla birlikte geçirmeye karar verdik.

Almanya'daki okurlarımızdan Ataman Aksöyek bir yıl kadar önce Brüksel'e gelerek bizimle ilişki kurmuştu. Düsseldorf'a yakın Dinslaken kentinde yaşıyordu, eşi o yörenin tanınmış diş hekimlerinden Gönül Göhler'di. Onların ara-

cılığıyla bir başka Türk diş hekimi, Dr. Yılmaz Eröndeı'i de tanımıştık.

Ataman sık sık Brüksel'e geliyor, Fransızca bildiği için *İnfo-Türk* yayınları dışında, Brüksel'in sol kitabevlerinden de kitaplar alıyor, Türkiye sol hareketinin sorunları üzerine uzun söyleşiler yapıyorduk.

Bir ara maddi zorluklarımıza ek olarak, sağlık sorunlarımız da artmıştı. En endişe verici olan ve çalışmalarımızı aksatan ise, yıllardır bakımsız kalmış dişlerimizdeki rahatsızlıklardı. Tedavi giderleri, oturma ve çalışma izni konusundaki engellemelerden dolayı düzenli bir gelire sahip olamadığımızdan, maddi olanaklarımızı aşıyordu. O zor günlerde hem Gönül Göhler hem de Yılmaz Eröndeı büyük bir dayanışma göstererek dişlerimizi tedavi edip bizi yeniden full-time çalışma ritmine kavuşturmuşlardı.

Bagajlarımıza *İnfo-Türk*'ün yeni yayınlarını ve Ataman'ın özel olarak istediği bazı Fransızca sol kitapları koyarak trenle yola koyulduk. Beş yıl önce ilk kez sahte pasaportla geçtiğimiz sınırı artık Birleşmiş Milletler'in seyahat belgesiyle rahat rahat aşıyorduk.

Tren Aachen'e yaklaşırken iki Alman polisi "Papieren bitte" diye kompartımana daldılar. Seyahat belgelerimizi ellerindeki elektronik bir aletle kontroldan geçirirlerken, İnci başımıza hiçbir şey gelmeyeceğinden emin, Türkçe:

- Arayın, arayın, nah bir şey bulursunuz diye söyleniyordu.

Belgeleri geri verip teşekkür ederek uzaklaştılar.

Aradan birkaç dakika geçmişti ki, geri gelerek kapıyı sert bir şekilde açtılar.

Polislerden biri beni işaret ederek:

- Lütfen bizi takip edin, bagajınızla birlikte, diye buyurdu.

İnci'nin neşesi kaçmıştı.

- Ya ben?

- Siz devam edebilirsiniz.

- Hayır, ben eşimden bir saniye bile ayrılmam, ben de sizinle geliyorum, diyerek çantasını kaptı. İtiraz etmediler.

Aachen Garı'na iki polis refakatinde vagonun sahanlığında girdik.

Tren durduğunda, vagondan iki yabancının polis refakatinde iniyor olması, trene binmek için bekleyen yolcular için ilgi çekiciydi, niçin derdest edildiğimizi sorup duruyorlardı.

Tam istasyonun karşısında bulunan polis merkezine götürüldük. Beni üst kattaki bir hücreye sokarlarken, İnci'ye de:

- Madem çok istediniz, siz de buyurun, dediler.

Niçin buraya tıkılmıştık?

Belli ki hücre, daha çok yabancı uyruklu kişilerin konulduğu bir yerdi, duvarlarında çeşitli dillerde yazılar. Türk'ün biri not düşmüş:

- Allah kurtarsın!

Yarım saat kadar sonra hücreye bir Hırvat getirdiler. *Ustaşi* direniş örgütü üyesi olmasından kuşkulanılıyormuş.

Bir ara başka polisler gelip bagajlarımızı boşalttırdı. *İnfo-Türk* yayınlarını ve diğer sol yayınları görünce belli ki "turnayı gözünden vurduk" diye sevindiler, hepsini toplayıp götürdüler.

Sorgumuz bir türlü yapılmayınca doğrudan polis şefiyle görüşmek için bağırıp çağırmaya başladık.

Polis şefi son derece kibar bir insandı.

- Üzgünüm ama Koblenz'deki güvenlik merkezinden yapılan sorgulamada Özgüden adının Almanya'ya girişi sakıncalı kişiler listesinde olduğu bildirilmiş. Bu nedenle güvenlik önlemi olarak buraya getirildiniz. Bugün herkes yılbaşı kutlaması hazırlığında olduğundan, gönderdiğimiz ek bilgi taleplerine hâlâ yanıt verilmedi.

- Ne bilgi talebi? Biz Belçika'da siyasal mülteci olarak yasal faaliyetler içinde bulunan insanlarız. Sayın komiser, vaktiniz olursa bu akşam televizyonlarda Türkiye'yle ilgili haberlere bir göz atın. Bugün Türkiye'de sağcı hükümet gü-

vensizlik oyuyla devrilebilir, yarın Avrupa ülkelerinde olduğu gibi bir sosyal-demokrat hükümet kurulabilir.

Ardından şakaya vurarak:

- Hem hiç belli olmaz, dedim. Yeni hükümet deneyli gazeteci olarak beni Almanya'ya basın ataşesi de tayin edebilir. Çıkacak kördüğümü çözmesi sizden.

- Haklı olabilirsiniz. Ama biz de emir kuluyuz. Koblenz'den OK gelmedikçe sizi bırakamayız.

Ardından ekledi:

- Sizin tepkinizi çok iyi anlıyorum. Çünkü ben de Nazi döneminde muhaliftim, şu anda da Sosyal Demokrat Parti üyesiyim. İsterseniz ileride beni "haksız alıkoymak"tan dolayı mahkemeye de verebilirsiniz. İşte kartım. Adresim, telefonum ve görevim hepsi yazılı.

Hücremize dönüp bir süre daha Koblenz'den gelecek yanıtı bekledik.

Akşama doğru Koblenz'in benim Almanya'ya girmeme kesinlikle izin vermediği bildirildi.

Polis şefi seyahat belgeme *Zurückgewiesen* damgası vurduktan sonra,

- Yanınızdaki yayınlara elkoymuyoruz, dedi. Sizi isterseniz Belçika'ya, olmazsa Hollanda'ya doğru sınırdışı edeceğiz.

- İyi de, benim yönettiğim kurumlar adına bugün ve yarın Almanya'da bir sürü görüşmem var. Bunların yapılamamasından doğan zararlar ne olacak?

- Dava açın, haklı çıkarsanız, hepsinin tazminini isteyin.

- Bir de gelişimizde olduğumuz gibi, adi suçlular misali polis refakatinde trene götürülmek istemiyoruz.

- Sizi anlıyorum. Buradan siz normal şekilde çıkarsınız, bizim polislerimiz sizi 20 Metre geriden izler, trene bindiğinizden emin olduktan sonra geri çekilir, tren hareket edene kadar bir kenarda bekler, kimse de bir anormallik farketmez.

Anlayış gösterdiği için teşekkür ettik. Ortalığa saçılmış yayınları toplayıp valizlerimize koyduk. Belçika'ya dönmek istediğimizi söyledik.

Biz önde, iki üniformalı polis metrelerce arkada, Aachen Garı'nda bekleyen Brüksel trenine yöneldik. Biz trene binip de arkamızdan kapıyı kapattıktan sonra Alman polisleri de rahat bir nefes alıp bir kenara çekildiler.

Nihayet Belçika treni hareket etti. Alman polisler el sallayarak bizi uğurladı.

Aachen'i geçer geçmez Belçika polisi, ardından da Belçika gümrükçüleri geldiler.

Aynı soru:

- Rien à declarer?

Olup bitenlerden sinirleri yeterince bozulmuş olan İnci işi iyice alaya almıştı. Gümrükçüyü yanıtladı:

- Bu valizde biraz kokain, ötekinde de biraz esrar!

Belçikalı gümrükçü kahkahalarla gülerek,

- OK, dedi. Belçika'ya hoşgeldiniz.

Belçika'ya gecenin geç vakti dönebildik. O yıllarda cep telefonları olmadığından, Ataman'lara ancak akşamın 9'unda telefon edip olup biteni anlatabildik.

Güzel de sofra hazırlamışlar, bizi bekliyorlarmış. Gecikince bayağı endişelenmişler.

12
Visa / Visas
In elk visum de naam van de houder vermelden.
Reproduire dans chaque visa le nom du titulaire.
Indrejst den
2 4 APR. 1976
Rodby Havn (128)
DANMARK
ZURUCKGEWIESEN
GRENZSTELLE
DEUTSCHLAND
Das Dokument besteht aus 36 Blättern, die ansteig numeriert sind.
Ce titre contient 36 pages, non compris la couverture.

Türkiye'den beklediğimiz haberi de verdiler: Biz Aachen'de gözaltındayken Türkiye'de MC Hükümeti güvenoyu alamadığı için gerçekten alaşağı olmuştu.

Herkesin yeni yılını kutladıktan sonra:

- Avrupa'nın da Türkiye'den pek farkı kalmadı. En iyisi ilk fırsatta Türkiye'ye dönüp kavgayı orada sürdürmek, dedim. Riskleri de olsa, Türkiye'ye gideceğiz...

Türkiye parantezleri

Belçika'ya döndükten sonra Brüksel'deki arkadaşlarla bir durum değerlendirmesi yaptık. Bizim Almanya'dan sınırdışı edilmemiz Belçika basınında bir skandal olarak yansıtılırken *Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (FIJ), Uluslararası Demokratik Hukukçular Örgütü (AIJD)* ve *Amnesty International* da protesto bildirileri yayınlayarak Alman Devleti'nden bu yasağın derhal kaldırılmasını istediler. Ayrıca AIJD'nin görevlendirdiği bir Alman avukat da Bremen'den Brüksel'e gelerek olay hakkında ayrıntılı bilgi alıp Alman Devleti aleyhine dâva açtı.

Avrupa'da uğradığımız baskılar ve haksızlıklar canımıza tak ettiği için Bülent Ecevit'in başbakanlığında yeni hükümet kurulduktan birkaç hafta sonra doğru İstanbul'a uçtuk.

O güne kadar Brüksel'de birlikte mücadele verdiğimiz arkadaşlar, Türkiye'de kurulan yeni hükümetin "demokratikleşme" vaadlerini ne denli tutacağından emin olmadıkları için bizi yolcu ederken en az bizim kadar heyecanlıydılar. Aksilik olur da hemen dönemezsek, *İnfo-Türk*'ün ayakta kalabilmesi için asgari neler yapılması gerektiğini, tutuklandığımız takdirde Avrupa'da ne tür dayanışma girişimlerinde bulunabileceklerini izah ettik.

Önceki yıl ailesiyle birlikte çıktığı Avrupa gezisinde Brüksel'e de uğrayarak bizi ziyaret etmiş olan arkadaşım Avukat Ali Yaşar da Türkiye'ye döneceğimizden haberdardı. Kızkardeşim Çiğdem'le birlikte o da Yeşilköy Havaalanı'nda

bizi karşılayacak, herhangi bir aksilik olursa müdahale edecekti.

Uçakta Türkiye'ye gitmekte olan işçi arkadaşlar da vardı. Yedi yıl ayrılıktan sonra Türkiye'ye dönmekte olmamız onları da son derece duygulandırmıştı.

Frankfurt'tan da yolcu alarak yoluna devam eden uçağımız Yeşilköy Havaalanı'na inerken İstanbul'u tüm görkemiyle kuşbakışı yeniden görebilmenin sevinci tarif edilir gibi değildi. Uçağın tekerlekleri piste değdiğinde büyük bir alkış koptu. Ama alana indikten sonra başımıza neler gelebileceğini kestirememenin endişesi bu sevinci tam paylaşmamızı engelliyordu.

Hiç unutamadığım bir anı, biz uçaktan inip pasaport kontrol noktasına doğru ilerlerken, Belçika'dan bizimle birlikte uçağa binmiş olan işçi dostlarımızın adeta bizi korumak istercesine çevremizi sararak polisin önüne ulaşıncaya kadar bize refakat etmeleriydi.

Polis kontrol noktasının biraz ilerisinde ise kızkardeşim Çiğdem, eşi sendikacı Selim Mahmutoğlu ve avukatımız Ali Yaşar heyecanla bizi bekliyorlardı.

Pasaport kontrolunda uzun kuyruklar vardı. Tıpkı yedi yıl önce Türkiye'den ayrılırken olduğu gibi, polisin dikkatini dağıtmak için pasaport kontrolunda bu kadar uzun kuyruklar oluşturulmasını, "bakanlar, milletvekilleri Avrupa'ya geldiklerinde göçmen işçilere hizmet konusunda yapmadıkları vaat bırakmazlar. Gelsinler de buradaki rezaleti görsünler!" diyerek yüksek sesle protesto ettim. Beraberimdeki işçiler de cesaretlenerek protestoya katıldılar.

Zavallı polis memuru, "Ne yapalım beyefendi, bize de kadro vermiyorlar, bir de sıkı kontrol istiyorlar" diye yakınarak İnci'nin ve benim pasaportlarımızı ciddi şekilde incelemeden giriş damgası basıp bizi kontrol kapısından geçirdi.

Artık Türkiye'deydik.

İlk birkaç günü İstanbul'da yakınlarımızla ve dostlarımızla görüşerek geçirdikten sonra hemen İzmir'e geçtik.

İnci'nin Ankara'daki anne ve babasıyla, kardeşi Yalçın'la, zaman zaman Brüksel'e gelip gittikleri için, hasret giderebiliyorduk. Ama İzmir'deki anne ve babamı, en son 15-16 Haziran Olayları sonrasında kaçak yaşarken ziyaret edebilmiş, sekiz yıldır görüşememiştik. Özlem derindi.

İzmir'de hava alanından Basın Sitesi'ndeki evimize taksiyle giderken çevrede gördüğüm değişiklikler başımı döndürüyordu. Hatay tepelerinde eskiden bizimkiler dışında tek tük ev varken şimdi her tarafa apartmanlar dikilmişti, mahalleyi tanıyamadım, şoför de dev binalar arasına sıkışmış bizim evi zor bela bulabildi.

Annem babam birden bizi karşılarında görünce gözlerine inanamadılar. Annem sevinç çığlıkları atarken babam heyecandan fenalık geçiriyordu. Sıkıyönetim yıllarında adım sık sık arama listelerinde geçtiğinden onlarla ilişkilerini seyreltmeyi tercih etmiş olan meslekdaşlarım ve aileleri de bizim geldiğimizi duyunca büyük bir coşkuyla eve doluşarak annemin sevincini paylaştılar. Ama İnci'yle bana yine de kuşku dolu gözlerle baktıkları belliydi. Türkiye'ye dönmüştük ama devletin gözünde temize çıkmış mıydık?

Genç yaşta sosyal ve siyasal mücadeleye atıldığım İzmir'de eski kavga arkadaşlarımla buluşmak daha içten ve sıcaktı.

İzmir'den sonra Ankara'ya geçtik. Af Yasası'ndan tam yararlanabilmek için bir an önce Cumhuriyet Savcılığı'na başvurarak dosyalarımızın kaldırılmasını istememiz gerekiyordu.

Ankara'da İnci'nin ailesiyle buluştuktan sonra gazeteci arkadaşlarla temasa geçerek savcılığa başvuracağımızı, bir aksilik çıkarsa müdahale etmelerini, gerekirse Belçika'daki arkadaşlarımızı haberdar etmelerini istedik.

Cumhuriyet Gazetesi'nden Mustafa Ekmekçi,

- Yahu deli misiniz? dedi. Başınıza dert mi arıyorsunuz? Bir hükümet değişmesiyle herşey kökünden değişti mi sanıyorsunuz? Siz savcılığa falan gitmeyin, ben sizi doğru-

dan Büyük Millet Meclisi'ne götüreyim. Hele orada bir görünün, siyasilerle konuşun... Ne yapacağınıza sonra karar verin.

Hemen Mustafa'yla buluşarak Meclis'e gittik.

- Siz giremezsiniz, kravatınız yok, diye durdurdular.

Bu kuralı gerçekten unutmuştum. Avrupa'da hemen her ülkenin Meclis'ine girip çıkmış, böyle bir kıyafet sorunuyla karşılaşmamıştım. Zaten o ülkelerin milletvekilleri de Meclis'e diledikleri kılıkla, isterlerse kravatsız olarak girip çıkıyorlardı.

Mustafa Meclis Basın Bürosu'ndaki bir arkadaşından ödünç kravat alarak Meclis'e girmemi sağladı. Daha oturum başlamadığı için milletvekilleri koridorlarda volta atarak gazetecilerle sohbet ediyorlardı.

Akşam ve *Ant* döneminden tanıdığımız bir çok milletvekiliyle karşılaştık. Deniz Gezmiş'in yakın arkadaşlarından Celal Doğan da CHP'den Gaziantep milletvekili olarak Meclis'teydi.

Hepsi de benim yılbaşında Almanya'ya girerken tutuklanıp sınırdışı edildiğim haberini gazetelerde okumuşlardı.

- Almanya'ya giremediğin için mi Türkiye'ye döndün? diye takılanlar oldu.

12 Mart öncesi dönemde Hacettepe Üniversitesi'nde Oya Baydar ve Yalçın Yusufoğlu'yla görüşürken tanışıp dost olduğum Ahmet Taner Kışlalı yeni hükümette Kültür Bakanı olmuştu.

Mustafa:

- Sizin güvenliğiniz konusunda en iyi bilgiyi bakan olarak Ahmet Taner verebilir, onunla konuşalım, dedi.

Kışlalı'yla uzun uzun uzun konuştuk. Yanıtı çok netti:

- Yedi yıl ayrılıktan sonra yurda dönmüş olmanıza çok sevindim, bir daha gitmemek üzere kalmanızı gönülden dilerim. Ama samimi konuşmam gerek. Biz hükümet olduk, ama adalet ve güvenlik kurumları üzerinde henüz hiçbir otoritemiz yok. Ben sizin yerinizde olsam, cumhuriyet savcı-

lığına falan uğramam, hayati temasları tamamladıktan sonra Türkiye'deki gelişmeleri bir süre daha dışarıdan izlemek üzere Belçika'ya dönerim.

Kışlalı'nın yurt dışında kültür açılımı konusunda projeleri vardı, onlar hakkında bilgi verdi, Avrupa'nın başkentinde yaşayan gazeteciler olarak bu projelerin gerçekleşmesi için bizden de yardım beklediğini söyledi.

Ankara'da İnci'nin ailesiyle birkaç gün daha beraber olup diğer arkadaşlarla görüştükten sonra seyahati fazla uzatmayıp başımıza herhangi bir iş açılmadan Brüksel'e dönmeyi kararlaştırdık.

Belçika'ya dönmeden önce İstanbul'da *Ant* döneminde birlikte mücadele verdiğimiz arkadaşlarla uzun uzun durum değerlendirmesi yaptık. Faruk Pekin, 12 Mart'tan önce DİSK'in işçi eğitim çalışmalarında başarılı olmuştu. DİSK yönetimindeki son değişimden sonra da Genel Başkan Abdullah Baştürk'ün danışman kadrosunda yeralmıştı.

Diğer arkadaşlar da yeni sol yayınevleri kurmuştu.

Kızkardeşim Çiğdem de, bir yandan iki aylık oğlu Can'ın bakımıyla uğraşırken öte yandan hem TİP'te militanlık yapıyor, hem de yeni bir yayınevinin kuruluş hazırlıklarını sürdürüyordu. Avrupa'da *İnfo-Türk* tarafından yayınlanan bazı kitaplarımın Türkiye baskısını da bu yeni yayınevi yapacaktı.

Yıllardır başarılı bir sendikal mücadele vermiş olan eşi Selim, TKP'lilerin DİSK bünyesinde yürüttüğü tasfiye sürecinde Maden-İş Sendikası'nın Bursa bölge temsilciliğinden uzaklaştırıldıktan sonra tüm zamanını *Türkiye İşçi Partisi*'nin örgütlenme çalışmalarına vermişti. Aynızamanda yayın konusunda Çiğdem'e yardımcı oluyordu.

Bu kısa süre içinde konuştuğumuz tüm dostlarımız ve eski mücadele arkadaşlarımız, bir an önce Türkiye'ye kesin dönüş yaparak *Ant* çizgisinde yeni bir yayın çalışması başlatmamız, hatta bir günlük gazete çıkartmamız konusunda ısrar ediyorlardı.

Avrupa'ya dönmemizden kısa bir süre önce, TİP Genel Sekreteri Nihat Sargın'ın bizimle görüşmek istediğini bildirdiler.

Sargın'ın 1. TİP'te olduğu gibi 2. TİP'te de kilit noktada olması benim için düşündürücüydü. 1. TİP'te özellikle 1964 Kongresi sonrasındaki tüm parti içi tasfiye hareketlerinin başını çekenlerden biriydi. TKP Genel Sekreteri Zeki Baştımar'ın ailesine yakınlığı nedeniyle, Mihri Belli yandaşlarının partiden tasfiyesinde etkin rol oynadığı tahmin ediliyordu.

12 Mart Darbesi'nden sonra açılan düzmece TKP davasında da Sargın'ın 2 Temmuz 1969'da Ashworth'a bir mektup göndererek ilişki kurduğu açıklanmıştı.

TKP'nin TİP'e amansızca saldırdığı, Genel Başkan Behice Boran başta olmak üzere TİP yöneticilerinin TKP'nin işçi sınıfı hareketindeki hegemonyacı tutumuna karşı mücadele vermek zorunda kaldıkları bir dönemde Sargın'ın genel sekreterlik koltuğunda olması bana aykırı görünüyordu.

O sırada Beyoğlu'nda olan TİP Genel Merkezi'ndeki görüşmemizde Sargın İnci'yi de beni de şaşırtan bir anti-TKP tirad yaptıktan sonra, TİP'e Avrupa'dan verdiğimiz destek için teşekkür ederek partiyle daha sıkı bir işbirliği yapmamızı, TİP'in uluslararası komünist harekete tanıtılmasında destek olmamızı istedi.

Yurtdışında uzun süre kalmak niyetinde olmadığımızı belirterek Türkiye'ye dönüşümüze kadar geçecek sürede TİP'in Avrupa'da doğrudan ilişkiler geliştirmesine yararlı olacak ilk temasları kurabileceğimizi söyledik.

Yanıtımızdan memnun kalmış olmalı ki, bu çalışmaları daha etkin biçimde yürütebilmemiz için partiye üye olmamızı önerdi. Kabul ettik. Ancak o yıllarda siyasal partilerin yurt dışında örgütlenmeleri yasak olduğundan, aday üyelik kaydımız Türkiye'de kızkardeşimin adresinde oturuyormuşuz gibi yapıldı.

Türkiye'de iki hafta kadar kalarak en kısa zamanda

kesin dönüş yapmak için gerekli ön bilgileri topladıktan sonra uçakla Brüksel'e döndük.

Girişimizde olduğu gibi çıkışımızda da herhangi bir sorunla karşılaşmadığımız için en kısa zamanda siyasal sürgün yaşamına son verebileceğimiz inancı hayli güçlenmişti.

Kesin dönüş yapmadan önce, *İnfo-Türk*'ün yayın programına koyduğumuz bazı kitapları mutlaka tamamlamam gerekiyordu. Yoğun bir çalışma temposuna girerek *Ordu Üzerine* ve *Savaş Üzerine* adlarını taşıyan iki kitabın redaksiyonunu bitirdim.

Çiğdem, *Mustafa Suphi ve Yoldaşları* ve *Komünizm Nedir?* adlı kitaplarımızın ardından bu iki anti-militarist kitabı da *Askerlik Bilimi* adı atında iki cilt halinde yayınladı. Bunları *Göçmen İşçi Sorunu* ve *Uluslararası Sendikacılık Hareketi* adlı çalışmalarımın Avrupa'da *İnfo-Türk,* Türkiye'de ise bazı dergiler tarafından arka arkaya yayınlanması izledi.

Bu yayın çalışmalarını sürdürürken, FGTB ve CSC üyesi Türkiyeli işçilerin eğitim ve kültür faaliyetlerine daha aktif olarak katılmaya başladık. Hüseyin, sendika komitelerinin yanısıra herhangi bir siyasal fraksiyonun kontrolünden bağımsız, sırf sosyal ve kültürel çalışma yürütecek olan *Türkiyeli İşçiler Kültür Merkezi*'ni kurma hazırlığındaydı, Muharrem de bu girişimi destekliyordu.

Göçmen işçilerin Türkiye kültürüyle bağlantılarını sürdürebilmeleri için İnci yayın ve eğitim çalışmalarının yanısıra saz kursu organize etmeye karar verdi. Ömründe hiç saz kullanmamıştı, ama çok iyi gitar çalıyordu. Türkiye'den saz metodları, türkü repertuvarları getirtti. Belçika'da elden düşme satınaldığı bir sazı günlerce evde talim ederek ders verecek seviyeye ulaştı. Aslında işçiler arasında sazı notasız çalan, sesi çok güzel arkadaşlar vardı. Örneğin Adanalı Celal, birkaç kez de Belçika televizyonuna çıkmıştı. Ama hepsi de sazı notalı olarak çalmak için can atıyordu ve kurslara katıldılar. Metodlu ve notalı çalışmada haftalarca İnci'nin ve

diğer arkadaşlarının sazlarından "Diyarbakır... Diyarbakır..." ya da "Zonguldak... Zonguldak..." temrinlerini dinlediğimi hoş bir seda olarak anımsıyorum.

1978 Mart'ında Türkiyeli göçmenlerin yoğun bulunduğu Schaerbeek'te büyük bir şenlik düzenledik. Gecenin büyük olayı, Mehmet Ulusoy yönetimindeki Özgürlük Tiyatrosu'nun Nazım Hikmet'in *Sevdalı Bulut*'unu sahneye koyması oldu. Ardından davul zurna eşliğinde meydan ateşleri yakılıp halaylar çekildi.

Ancak bu coşkulu etkinlikte içimizde bir burukluk vardı. Dernekleşme çalışmalarında bilgeliği ile büyük ağırlık taşıyan, esprileriyle zor zamanlarda hepimize cesaret veren Emirdağlı arkadaşımız Süleyman Ertorun'u bir ay önce kaybetmiştik.

Süleyman CHP sempatizanı sosyal demokrat bir işçiydi, ama gönlü devrimcilerden yanaydı. Her buluştuğumuzda,

- Biz sosyal demokratız, hep kıvırtırız, ama siz komünist olarak hiç kıvırtmadan hep dosdoğru gitmelisiniz, derdi.

O yıllarda göçmen işçiler Belçikalıların terkettikleri eski ve bakımsız, mutfaksız, duşsuz katları kiralamak zorundaydılar. Süleyman da çok nüfuslu ailesiyle birlikte Place Fontainas'ta Yunanlı komünist bir ailenin işlettiği restoranın üst katına yerleşmiş, kendi gayretiyle gaz bağlantısı yaparak tuvalete bir de duş koymuştu.

Bir sabah Hüseyin hıçkırıklarla telefon ederek Süleyman'ın gaz kaçağından ölmüş olduğunu duyurdu. Süleyman'ın ölümü sadece ailesi, Türkiyeli ve Belçikalı dostları için değil, bu ülkedeki tüm Türkiye göçmenler için de büyük bir kayıptı. Süleyman'ı hazin bir törenle Türkiye'ye uğurlamıştık.

*

MHP'lilerin Brüksel'de de bir *Ülkü Ocağı* açıp kahvehane baskınlarına, sokak saldırılarına giriştikleri günlerdi. Türkiye'de kanlı faşist terörün tırmanışına paralel olarak MHP'nin örgütlendiği Avrupa ülkelerinde tehlike çanları

çalıyordu. Avrupa'nın çeşitli kentlerinde kurulan 65 MHP yanlısı dernek Haziran 1978'de Almanya'nın Frankfurt kentinde *Türk-Federasyon*'u kurmağa hazırlanıyordu.

Belçika sendikaları, özellikle Hüseyin ve Muharrem'in ortak çabaları sayesinde, bu faşizan tırmanışa karşı Belçika partilerini ve demokratik örgütlerini uyarıyorlardı. Biz de *İnfo-Türk* olarak bu konuda kendilerine Türkiye'den sürekli bilgi aktarıyorduk.

Tam da bu sırada, gerek *İnfo-Türk,* gerekse sendikacı arkadaşlar TKP'nin yeni bir saldırısıyla karşı karşıya kaldı.

DİSK'in son kongresindeki değişim konusunda dünya kamuoyunu *İnfo-Türk*'ün Ocak 1978 Fransızca ve İngilizce bültenlerinde bilgilendirmiştik. Bu bilgilere *Fransız Komünist Partisi*'ne yakınlığı bilinen CGT'nin haber bültenlerinde de geniş yer verilmişti. CGT'nin dış ilişkiler sorumlusu Julis, daha 1972 yılında, 12 Mart Darbesi'nin Türkiye sendikal hareketine uyguladığı baskılar konusunda tek güvenilir kaynak olarak *Demokratik Direniş Hareketi*'nden ayrıntılı bilgi almış, hattâ Avrupa'da DİSK'le dayanışma kampanyası örgütlemek için bizim aracılık etmemizi istemişti. Bu nedenle DİSK Kongresi konusunda verdiğimiz haberlerin doğruluğundan emindi.

Belçika'daki sendikalar konfederasyonu CSC'nin Türkçe gazetesi *Emek*'te de DİSK Kongresi'yle ilgili ayrıntılı haberler yeralmıştı.

DİSK ve ona bağlı sendikalar üzerindeki hegemonyalarının çökmesinden dolayı hırçınlığa kapılan TKP'liler, Belçika'daki yandaşlarının yayınladığı *Birlik Yolu* Gazetesi'nin Ocak ve Şubat 1978 sayısında DİSK Kongresi'nde eski yönetimin görevden uzaklaştırılmadığını, üstelik TKP'nin "Ulusal Demokratik Cephe" sloganının kongrece aynen kabul edildiğini ileri sürerek Türkiyeli işçileri yanıltmaya çalışırken, CSC ve FGTB'nin Türkiyeli temsilcileri Muharrem Karaman ve Hüseyin Çelik'le birlikte bana da hakaret ve iftiralarda bulundular.

Bu yayına ilk tepki, *Birlik Yolu*'nun sorumlu müdürlüğünü üstlenmiş bulunan Avukat Jacques Bourgaux'dan geldi. Aynızamanda *İnfo-Türk*'ün kurucuları arasında bulunan Jacques, *Emek* ve *İnfo-Türk*'e gönderdiği 14 Nisan 1978 tarihli mektubunda söz konusu yazıların kendisine önceden haber verilmeden basıldığını ve bu yazılardaki suçlamaları asla paylaşmadığını açıkladı.

Bu arada, Kongre'deki yönetim değişimine rağmen bazı TKP'liler hâlâ DİSK'in Avrupa'daki temsilcisi gibi davranarak DİSK adına para toplamaya devam ediyorlardı. Daha önce de belirttiğim gibi toplanan paraların nereye yönlendirildiği de bilinmiyordu.

DİSK'in kuruluşundan beri ön planda yeralan ve 1977 kongresinden sonra yeniden DİSK'te sorumluluk üstlenen Kemal Sülker, bu konudaki rahatsızlığı bana yazdığı 5 Nisan 1978 tarihli mektubunda şöyle dile getiriyordu:

"Kardeşim Özgüden,

"Türkçe Mart bülteninizi ve broşürü aldım. Çok çok teşekkür ederim. CGT'nin Fransızca bülteninde ve sizin Türkçe bülteninizdeki yorum ve değerlendirmeler burada çok büyük ilgi ve sevgi uyandırdı, varolun!

"DİSK'in 10. kuruluş yıldönümünden bu yana DİSK'in muhasebesine hatırı sayılır hiçbir bağış intikal etmemiş olduğunu iyi biliyorum. Hele DGM ile ilgili protesto nedeniyle işten çıkartılanlara yardım için işçilerin ufak tefek bağışları dışında da hiçbir sendikal örgütten küçümsenmeyecek bir yardım yapılmamış bulunuyor. Oysa, benim bildiğime ve duyduğuma göre Doğu Alman işçi sendikalarından DİSK'e yarım milyon TL tutarında bir bağış yapılmıştı. Ayrıca Avrupa ülkelerinin ilerici sendikalarının, birlik, federasyon ve konfederasyonlarının DİSK'e bağış yaptıkları rivayeti yaygın. Eğer bu örgütlerin DİSK'e ne miktarda bağışta bulundukları belgelerle saptanabilirse devrimci sendikacılığa büyük hizmet yapılmış olur."

Gazeteci olarak *Sosyal Adalet* Dergisi'nde, daha sonra

Ant'ta yıllarca birlikte olduğumuz Sülker, mektubunda bize bir de çağrıda bulunuyordu:

"Kardeş,

"Bugünkü ortamda Ant gibi bir dergiye büyük gereksinme var. Ant'ı ya da bir başka adla bir haftalık haber-yorum-sanat-fikir-polemik dergisini ancak siz çıkarabilirsiniz. Bu dergiyi işçi sınıfının gerçek sosyalist kesimi, işyeri temsilcileri ve sendika şubeleri abone olarak ilk sayılardan itibaren destekleyebilir inancındayım. Zaten vatanda artık yazamayan boşta kalmış yazarlarla küskün aydınlar, albenisi ve fikir namusu olan bir dergiye hasret çekiyorlar. Haberin ola! Gözlerini öper, başarılar dilerim. İnci bacıya saygılarımla..."

Bunun hemen ardından da, DİSK'i Avrupa'da kimlerin temsil ettiği konusunda CSC temsilcisi Muharrem'in yazdığı bir mektuba, DİSK Genel Sekreteri Fehmi Işıklar 4 Mayıs 1978 tarihinde şu yanıtı veriyordu:

"DİSK'in Avrupa'da herhangi bir ülke ya da şehirde temsilciliği yoktur. Yurt dışında hiçbir kuruluş ya da kişi DİSK'i temsil edemez, DİSK adına para toplayamaz. DİSK Genel Yönetim Kurulu, 12-15 Aralık 1977 tarihli toplantısında DİSK'in banka hesabı ve Genel Merkezi dışında makbuz karşılığında DİSK adına bağış toplanması yolunda hiç kimseye yetki ve görev verilmediğine ilişkin duyuru yayınlanmasını kararlaştırmış ve bu duyuru Türk gazetelerinin Avrupa baskılarında yayınlanmıştır."

Bu açıklamaya rağmen para toplama faaliyeti aynı çevreler tarafından sürdürüldüğünden DİSK Genel Sekreteri Fehmi Işıklar, 17 Temmuz 1978'de kamuoyuna iletilmesi talebiyle *İnfo-Türk*'e şu duyuruyu göndermek zorunda kalacaktı:

"DİSK, bundan önce bazı kişi ve örgütlerce yurt dışında, DİSK'in hiçbir kararı olmadan DİSK adına bağış toplandığını öğrenmiş ve yurt dışında yayınlanan Türkçe gazetelerde DİSK adına kimsenin para toplama yetkisi olmadığını işçilerimize duyurmuştu. Buna rağmen, DİSK'le hiçbir ilişkisi bulunmayan kişilerin bu bağış toplama işini sürdürdükleri anlaşılmak-

tadır. Yurt dışında binbir güçlük ve fedakarlık içinde çalışan işçilerimizin DİSK'e olan inanç ve bağlılıklarını kişisel çıkarları için kullanan bu gibi kişi ve örgütlerin zararlı kampanyalarına önemle dikkatinizi çeker, işçilerimize gerçek durumu mümkün olan tüm yollardan duyurmanızı rica ederim."

DİSK'in koyduğu net tavırdan ötürü ilerici işçi kesiminde güç durumda kalan TKP'liler, bu durumdan kurtulabilebilmek için Başbakan Bülent Ecevit'in Mayıs ayındaki Belçika gezisini en iyi şekilde değerlendirilmesi gereken bir fırsat olarak gördüler.

NATO'nun ve Avrupa Birliği'nin desteğini almak üzere kalabalık bir delegasyon ve gazeteci grubuyla Brüksel'e gelen Ecevit'in, 27 Mayıs 1978'de Heysel'deki büyük bir salonda Türkiye'li işçilere hitap edeceği Türk medyasında birkaç gün önceden duyuruldu.

Ecevit'in Brüksel'de özellikle NATO yöneticileriyle yaptığı görüşmelerde "NATO tarafından Türkiye'ye uygulanan ambargo kalksa da kalkmasa da biz NATO'ya sadık kalacağız" diye garanti vermesi sol örgüt ve kişilerde tepki uyandırmıştı.

Buna rağmen, sadece Belçika'dan değil, komşu ülkelerden de TKP'ye yakın dernekler toplantıya gruplar halinde katılarak Ecevit'i alkışladılar. Ne var ki Ecevit, toplantı sonrası bu derneklerin temsilcilerini değil, sadece Türkiyeli işçilerin üye oldukları yerel sendikaların Türk temsilcilerini muhatap aldığı için yeni bir hayal kırıklığına uğradılar.

Ecevit'in toplantısını üst balkondan gazeteci olarak diğer meslekdaşlarla birlikte izlerken, Başbakanlık basın müşaviri Turhan Tükel'le karşılaşmam büyük sürpriz oldu. Turhan'la 1962-63 döneminde TİP'in yayınladığı *Sosyal Adalet* Dergisi'nde birlikte çalışmıştık. Turhan yayın yönetmeniydi, Süleyman Ege ile ben de yardımcılarıydık.

TİP üyeliğinden sonra şimdi CHP liderinin en yakın yardımcılığını yapıyor olmasına şaşırdığımı farkedince, Türkiye'nin büyük değişimlerden geçtiğini, Ecevit'in gerçek

halk iktidarını temsil ettiğini ileri sürerek benimle mutlaka özel olarak görüşmek istediğini söyledi.

Öğleden sonra Avenue Louise'de delegasyonun kaldığı otelde Turhan'la buluştuk. Bana Ecevit'in misyonunun ne denli önemli olduğunu tekrarladı, 12 Mart 1971 öncesinin devrimci örgütlerine mensup birçok gencin de artık CHP'yi desteklediğini uzun uzun anlattı. Sonra birden sordu:

- Sen ne yapıyorsun?

- Yedi yıldır siyasal sürgündeydim, geçenlerde kısa bir süre için Türkiye'ye gidip geldim. Herhalde yakında temelli dönerek mücadelemi orada sürdüreceğim.

Tam o sırada odadaki dahili telefon çaldı. Hitap tarzından arayanın Ecevit olduğunu sanıyorum. Benden birkaç dakika izin isteyerek yan taraftaki bir odaya geçti, hayli uzun görüştükten sonra, döndüğünde:

- Gel seninle şu parkta bir tur atalım. Hem anılardan bahsederiz, hem de geleceği konuşuruz.

Avenue Louise'in hemen sonundaki Brüksel'in muhteşem parklarından Bois de la Cambre'a gittik, iki saat kadar dolaştık.

Bana uzun uzun Türkiye'nin geleceğine ilişkin düşüncelerini anlattı.

Belki de Turhan'a saygısızlık ederek,

- Ben çizgimi değiştirmedim, dedim. TİP'in geçen dönemdeki sekter, dışlayıcı tutumuna karşı yeterince mücadele verdim. Ama Türkiye'nin kurtuluşunun Marksizm'den esinlenen bir sosyalist hareketle mümkün olacağına inanıyorum. Ecevit'in Marksist düşünceyi tamamen dışlayan popülist politikalarının bir çözüm getireceğine inanmıyorum.

- Niçin, niçin inanmıyorsun?

- Deneyle sabit... Avrupa kurumlarında 12 Mart Cuntası'na karşı mücadele sürecinde, Türkiye'nin gerçekten demokratikleşmesi için yaptırım uygulatma sürecinde biz *Demokratik Direniş Hareketi* olarak Ecevit'ten destek değil köstek gördük. 1973 yazındaki Floransa toplantısında herşeyi

bloke eden de Ecevit ve onun Parlamenterler Meclisi'ne sözcü olarak gönderdiği Mustafa Üstündağ gibi sözüm ona sosyal demokratlardı.

- Peki yarın Türkiye'ye dönersen ne yapacaksın?

- Yarın bir engel çıkartılmaz da Türkiye'ye kesin olarak dönersem, yerim yine marksist bir örgüt olmalıdır. Avrupa'da TKP'nin olumsuzluklarına tanık olduktan sonra da tek seçenek yine bizim *Türkiye İşçi Partisi* kalıyor.

- TİP'in Türkiye'de gerçekten bir kitlesel temsil gücü kazanacağına inanıyor musun? İnanıyorsan, yedi yıllık, sürgünde Türkiye gerçeğinden kopmuşsun, derim. Hele bir gel de gör...

Turhan iyi bir gazeteciydi, birlikte çok iddialı çalışmalar yapmıştık. Söylediklerinde önemli bir gerçek payı da olabilirdi. Belki de bu park sohbetinde benim Ecevit iktidarının oluşturmaya çalıştığı kadrolarda yerim olup olmayacağını tartmaya çalışmıştı. Çünkü, Türkiye'de kim iktidarda olursa olsun, Avrupa gerçeğini iyi kötü tanıyan, dışta geniş ilişkileri olan insanlara gereksinimi vardı.

Ben de bunlardan biri olarak düşünülmüş olabilirdim.

Ama, kendisini sosyalist mücadeleye adamış bir insan olarak verebileceğim tek yanıt vardı:

- Yaşamımda hep zoru seçtim. Geleceğim, göreceğim!

Turhan'la Bois de la Cambre'ın kapısında yine dostça ayrıldık.

*

Bülent Ecevit'in Belçika'dan gidişinden birkaç gün sonra benim Almanya'dan sınırdışı edilme olayım açıklığa kavuştu.

7 Haziran 1978 tarihinde uluslararası ajanslar Bonn'dan önemli bir haber veriyordu:

Federal Almanya Cumhuriyeti'nin İçişleri Bakanı Werner Malhofer, 206 yabancı örgüt ve 287 yabancı yayının mensuplarının Alman topraklarına girmelerini sırf "aşırı

solcu" oldukları gerekçesiyle yasaklayıp tüm sınır kontrol noktalarına isimlerini bildirmişti. Bu kişiler arasında *İnfo-Türk*'ün yöneticisi olarak ben de vardım. Sovyetler Birliği'nden ya da DDR'den maaşlı TKP yöneticilerinin sorunsuz cirit attıkları Federal Almanya topraklarına, yine aynı TKP yöneticilerince "anti-komünist" olmakla suçlanan benim girişim yasaklanmıştı.

Neyse ki protestolar üzerine, koalisyondaki kendi partisi FDP'nin sol eğilimli parlamenterleri bile Werner Malhofer'in bu faşizan uygulamasına karşı çıkmıştı.

Belçika ve Almanya demokratik örgütlerinin protestoları sayesinde "Yasaklılar" listesi de böylece yürürlükten kaldırılmıştı. İçişleri Bakanı Malhofer de bu skandalın açığa çıkması üzerine görevinden istifa etmek zorunda kalmıştı.

Artık Almanya'ya serbestçe girip çıkabilecektim.

Bir süre sonra da Alman avukatım, bu uygulamadan dolayı Alman Devleti aleyhinde açtığımız davayı kazandığımızı bildirdi. Mahkeme kararı Almancaydı ve içinde 10.000 DM gibi bir rakam yeralıyordu. O sıkıntılı günlerimizde bu miktarın bize tazminat olarak verildiğini ve Türkiye'ye kesin dönüş giderlerimizi rahatlıkla karşılayabileceğimizi zannederek son derece sevinmiştik.

Ne yazık ki bu sevinç uzun sürmedi, zira Alman Devleti bu miktarı ödemeye bize tazminat vermek için değil, mahkeme ve avukat giderlerini karşılamak için mahkum edilmişti. Öyle de olsa sekiz yıldır süregelen "serbest dolaşım" kavgasında yeni bir ravundu kazanmış olmaktan dolayı son derece mutluyduk.

Türkiye'ye kesin dönmeden önce Avrupa'da kurduğumuz *İnfo-Türk* yayınlarının yönetimini başka arkadaşlara bırakma hazırlıkları yaparken bir sabah kızkardeşim Çiğdem ağlayarak telefon etti. Yıllardır nefritten acılar içinde yaşayan annemin durumu ağırlaşmış, nerdeyse koma halinde İstanbul'da Cerrahpaşa Hastanesi'ne yatırılmıştı.

Daha önce tedavi için Brüksel'e gelmeleri konusunda

anneme de, kalb rahatsızlığı olan babama da çok ısrarlarda bulunmuş, hattâ gerekirse anneme böbrek nakli olanaklarını araştırmıştık. Ama Türkiye'den bir türlü ayrılmak istememiş, belki de bizden uzun yıllar ayrı düşmüş olmanın acısıyla:

- Başımıza bir şey gelecekse de Türkiye'de gelsin. El diyarlarında ölmek istemiyoruz, diye direnmişlerdi.

Tüm işleri askıya alarak ilk uçağa atlayıp derhal İstanbul'a uçtuk. Türkiye'de enflasyonun tavana vurduğu, en hayati tıbbi malzemenin dahi piyasada bulunmadığı, bir avuç mutlu azınlık dışında halkın tam bir yokluk ve sefalete sürüklendiği günlerdi. Hastanede alkol bulunamıyor, doktorlar iğne yapabilmek için hastanın yakınlarını civardaki eczanelerden kolonya almaya yolluyordu.

İstanbul'da iki gün kadar kaldıktan sonra Ankara'da İnci'nin ailesini görmeye gittiğimiz gün İstanbul'dan annemin öldüğü haberi geldi. Babam İzmir'deydi. Uçağa atlayarak İzmir'e gittim, ailece bir araya gelmek bahanesiyle kendisini uçakla İstanbul'a getirdim. Babama acı haberi, İstanbul'da doktor nezaretinde duyurduk.

Çocukluğumda, hele ilk gurbet yıllarımda, hayatta başıma gelebilecek en büyük felaketin annemi kaybetmek olduğunu düşünürdüm. Ailemden uzak olduğum zamanlarda bazı geceler bu kabusla çığlıklar atarak uyandığımı anımsarım.

İşte en korktuğum şey başıma gelmiş, annem hayattan kopmuştu.

Bazı dostlarımın ve akrabalarımın katıldığı bir törenle annemi toprağa verirken hüngür hüngür ağladım. Balkan Savaşları'nın öksüz yetim bıraktığı bu mücadeleci kadının hiç değilse son günleri acısız olmalıydı. Ama olmadı.

Babam hayatta yalnız kalmıştı ve kalb hastasıydı. İnci'nin anne ve babası da sağlık açısından daha iyi durumda değillerdi.

Ailelerimize de siyasal kavgalarımız nedeniyle çok çektirmiştik. Annemin ölümü, gurbet yaşamına bir an önce son verip Türkiye'ye dönme kararlılığımızı daha da güçlendirdi.

TİP Genel Merkezi Beyoğlu'ndan ayrılarak Cağaloğlu'nda, *Türkiye Yazarlar Sendikası*'nın üst katına yerleşmişti. Tüm zamanlarını partiye veren Çiğdem ve Selim de parti merkezine yakın bir çatı katına taşınmışlardı.

İstanbul'da kaldığımız günlerde sık sık Bâbıâli'deki meslekdaşlarımızla bir arada oluyor, *Türkiye Yazarlar Sendikası*'nda yazar dostlarımızla ve de *Türkiye İşçi Partisi* yönetimindeki arkadaşlarla da görüşüyorduk.

İnci'yle beni en çok duygulandıran ise, *Ant*'ı çıkarttığımız yıllarda bizimle birlikte çalışmış olan mürettiplerin, baskı ustalarının, ciltçilerin, hamalların ellerinde birer kutu lokum ya da bir demet çiçekle gelip bizi bulmaları, bize olan sevgilerini ve tekrar birlikte çalışma özlemlerini iletmeleriydi.

Bir gün *Türkiye Yazarlar Sendikası*'na uğradığımda Aziz Nesin de oradaydı. Beni görünce öfkeyle yerinden fırladı:

- Bak Doğan, Türkiye'ye döndüğünü duymuştum, seni bekliyordum. Yıllardır görüşmedik, hoş gelmişin. Ama oralarda TKP'li falan olmuşsan şunu bilmeni istiyorum. TKP'nin bana yaptığını yanına bırakmayacağım. Bunu mutlaka kendilerine ilet!

Bu tavra en az benim kadar sendikadaki diğer yazar arkadaşlar da çok şaşırmışlardı.

Belli ki, Maden İş grevleriyle ilgili yazılarından dolayı kendisine karşı "Aziz Nesin sen nesin?" diyerek çirkin bir karalama kampanyası açmış olan TKP'lilere son derece öfkeliydi, acısını da belki yurt dışında TKP'li olmuşumdur diye benden çıkartmak istiyordu.

- Aziz Bey, bu da nerden çıktı, dedim. TKP'li olmak şöyle dursun, yıllardır yurt dışında TKP'lilerden yemediğim küfür kalmadı.

Birden yumuşadı, o en sempatik hınzır ifadesiyle sordu:

- Sana da mı?

- Sadece ben olsam... Kara çalmadıkları kimse bırak-

madılar. Şefik Hüsnü'ler, Hikmet Kıvılcımlı'lar, Mihri Belli'ler... Biliyorum, en sonunda siz de nasibinizi aldınız.

- Öyleyse hesaplaşmam daha da acımasız olacak.

Sonra yeni TİP'le aramın nasıl olduğunu sordu. Türkiye işçi sınıfının siyasal örgütlenmesine, sosyalizm mücadelesine katkıda bulunan tüm örgütlere hayırhah baktığımı söyledim, ve ekledim:

- TİP'in ne zor koşullarda örgütlenmeye çalıştığını biliyorum. Bu bakımdan destekliyorum. Kaldı ki, TİP benim eski partim. Yurt dışında sesinin duyurulmasına da yardımcı oluyorum.

- İyi etmişsin... Türkiye'ye kesin dönecek olursan uzun uzun görüşmek isterim. Belki birlikte bir şeyler de yaparız.

Parti katına çıktığımda, Genel Başkan Behice Boran'ın benimle görüşmek istediğini söylediler.

Boran o sıralarda banyoda ayağı kayarak kolunu kırdığından parti merkezine gelemiyor, tüm çalışmalarını ve ilişkilerini uzak semtlerden birindeki evinde sürdürüyordu. İnci'yle beni ertesi gün öğle yemeğine davet etti.

Evde partinin görevlendirdiği bir genç kız hem sekreterliğini yapıyor, hem de kişisel gereksinimleri konusunda kendisine yardımcı oluyordu. Yemeği de o hazırlamıştı.

Boran'la geçmişteki ilişkilerimiz hep fırtınalı olmuştu. 1962 yılından itibaren *Türkiye İşçi Partisi* saflarında, özellikle parti programını hazırlamakla görevli Bilim ve Araştırma Kurulu'nda birlikte yer almış, 1963 yılındaki yerel seçimlerde İstanbul ilçelerindeki propaganda toplantılarına da konuşmacı olarak birlikte katılmıştık. Aybar Anadolu gezilerinden sonra işçi sınıfı öncülüğü konusundaki tereddütlerini tartışmaya açtığında buna birlikte karşı çıkmıştık.

Ne ki, 1964 Büyük Kongresi'nden sonra gençliğin dışlanmasına ve çalışan aydınların emekçiden sayılmamasına muhalefet ettiğim için Boran'la ayrı saflara düşmüştük.

1968'den itibaren TİP'teki ünlü bölünmenin, TİP'in 4. Kongresi'nde de MDD'ye yakın partilileri tasfiye operasyo-

nunun başını çektiği için *Ant Dergisi*'nde Behice Boran'ı sürekli eleştirmiştik.

Ancak 1971 Darbesi'nden sonra, özellikle hapislik döneminde Boran ve arkadaşlarının toparlayıcı ve birleştirici bir tutum takındığı haberleri gelince geçmişe sünger çekip TİP'in yeniden örgütlenmesine destek olmaya karar vermiştik.

Yemekte 1. TİP yıllarını hiç konuşmadık. Boran, darbeden sonra yurt dışında cunta yönetimine karşı verdiğimiz mücadeleyi ve TİP'in sesini dünya kamuoyuna duyurmasına katkılarımızı takdirle izlediklerini söyledi.

Görüşmemizin ana konusu ise, TKP'nin kendi dışındaki sol güçleri karalayıcı, sol güçlerin birliğini engelleyici tutumu, buna karşı özellikle yurt dışında neler yapılabileceği üzerine odaklandı.

Boran, özellikle bir yıl önce Sovyet Komünist Partisi adına Zagladin'in TİP ve TSİP'in de Türkiye işçi sınıfının partileri olarak tanınması gerektiğini söylemesinin TİP için yeni bir perspektif açtığına inanıyordu. 1977 Kasım'ında Sovyet Devrimi'nin yıldönümü kutlamalarına Sargın'la birlikte çağrılmış olmasının SBKP açısından kendisine hayli güvence verdiği anlaşılıyordu.

Boran, Avrupa'da örgütlenme kararındaki bir partinin başkanı olarak, Avrupa komünist hareketindeki yeni gelişmelere de duyarlı görünüyordu. Başta *Belçika Komünist Partisi* olmak üzere Avrupa komünist partileri de, bizim yaptığımız sürekli bilgilendirme çalışmaları sonucunda, "kardeş örgüt" bilinen TKP'nin yanısıra TİP'i de Türkiye komünist hareketinin önemli bir bileşeni olarak kabul etmeye başlamışlardı.

Boran, bu gelişmeden de memnundu ama Avrupa partileriyle ilişkiler geliştirmenin SBKP ve onun çizgisindeki partilerle ilişkilere olumsuz etkide bulunmasından da endişe duyduğunu seziyordum.

İtalyan ve İspanyol komünist partileri uzun zamandan beri SBKP'nin uluslararası komünist hareketteki hiyerarşik konumuna karşı çıkarak "Avrupa komünizmi" diye bilinen

yeni bir akım geliştirmekteydi. En ortodoks partilerden biri olarak bilinen Fransız Komünist Partisi de, Sosyalist Parti'yle ittifak yaparak iktidara gelme hesapları içinde olduğundan 1976'da proletarya diktatörlüğü hedefinden vazgeçmiş, SBKP'den bağımsız bir politika izleme kararı vermişti. Bu nedenle SBKP ve onun çizgisindeki partiler, bu üç partinin yeni açılımlarını şiddetle eleştiriyorlardı.

Avrupa komünist partileriyle ilişkiler hakkında bilgi verirken Boran birden sordu:

- Avrupa Komünizmi konusunda ne diyorsun?

- Avrupa'nın kendi dinamiklerinin yarattığı siyasal olgulardan biri, dedim. Türkiye'nin de katılmak istediği *AET* bünyesinde sermaye bloku karşısında bir emek bloku kurma çabaları yıllardır gündemde. Sendikal planda zaten *Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ASK)* çatısı altında bir emek bloku oluşturuluyor. Şimdiye kadar Sovyet-Çin ideolojik çatışmasının dışında kalmaya özen göstermiş olan *İtalyan Komünist Partisi* de bu bloku siyasal planda Avrupa Komünizmi adı altında oluşturmaya çalışıyor. Dikkatle izlenmesi gereken bir süreçtir...

Siyasetçi olmanın yanısıra iyi bir sosyolog olan Boran bu söylediklerimle çok ilgilenmişti.

- Belçika'ya dönünce bana mutlaka bu konudaki gelişmelerle ilgili belgeler yollamanı bekliyorum, dedi. Biz herşeyden önce Türkiye'nin partisiyiz. Hiçbir yere endeksli değiliz. Uluslararası komünist hareketteki tüm gelişmelerden haberdar olmalıyız ve de bunları Türkiye gerçeğinin mihengine vurarak değerlendirmeliyiz.

Parti genel merkezinde mali konularda Yalçın Cerit'le, partinin araştırma ve yayın çalışmalarına katkı konusunda da Orhan Silier ve Gündüz Mutluay gibi yönetici arkadaşlarla ayrıntılı görüşmeler yaptık. *Yürüyüş*'ten sonra partililerin yayınladığı *Yurt ve Dünya Dergisi*'ne de yazı yazmamı, bu dergiler için Avrupa çapında abone kampanyası yürütmemi istiyorlardı.

TKP çizgisindeki *İlerici Gençler Derneği (İGD)*'nin sekter tavrına tepki olarak o sıralarda TİP'li gençler *Genç Öncü* adı altında ayrı bir örgüt kurmuşlardı. Abdurrahman Atalay'ın başkanlığındaki bu örgüt de, özellikle merkezi Budapeşte'de bulunan *Dünya Demokratik Gençlik Federasyonu (WFDY)* ile ve Avrupa komünist partilerinin gençlik örgütleriyle doğrudan ilişkiye geçmek istiyor, ama IGD'lilerin sürekli engellemesiyle karşılaşıyordu. Bu engellemeyi aşma konusunda benden yardım istediler.

Avrupa'ya dönüşümde bu ilişkileri kuracak, istedikleri belgeleri fazlasıyla gönderecektim. Ne var ki, bir süre sonra tüm bu belgeleri kaybettiklerini bildirerek yeniden toparlayıp göndermemi isteyeceklerdi.

Sürekli temaslar nedeniyle Türkiye yazından yeterince yararlanmamız mümkün olmadı. Gümüldür civarında yeni yapılan bir tatil köyünde İnci'nin ailesiyle ve babamla bir süre beraber olabildik. Kaldığımız yerin yakınında MHP'lilerin komando kampı vardı, tepelerin yamaçları ve asfaltın üzeri bile MHP sloganlarıyla doluydu. Faşist terörün tırmandığı günlerdi.

Tam da Türkiye'ye geldiğimiz sırada *Ant* yazarlarından, Hacettepe Üniversitesi öğretim üyesi Bedrettin Cömert Ankara'da Bozkurtlar tarafından vurularak öldürülmüştü. Ecevit'in iktidarda olduğu yedi ay zarfında siyasi cinayete kurban gidenlerin sayısı 400'e yaklaşmıştı.

Biz Gümüldür'deyken AET Bakanlar Konseyi'nde çalışan biri Fransız, diğeri Alman iki bayan arkadaş da yakındaki bir otelde turist olarak kalıyor, arada sırada bizim tatil köyüne de uğruyorlardı. Bir gün panik içinde geldiler, civardaki tepelerde dolaşırken komandoların nasıl talim yaptıklarını görmüşlerdi.

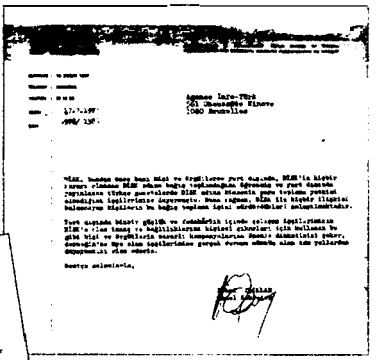
Onlar bizdeyken, civardaki bir dinlenme kampında kalan MHP'li eski Ticaret Bakanı Agah Oktay Güner, AET görevlisi iki bayanın bizim tatil köyüne geldiğini duymuş,

yanında başka MHP'liler olduğu halde onlarla görüşmek üzere gelmişti.

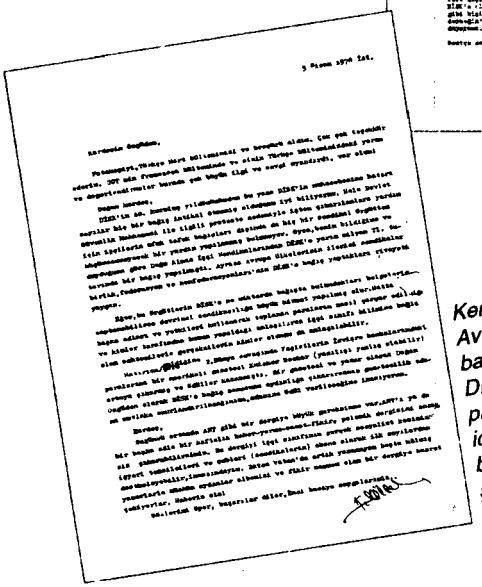
Bizimle karşılaştıklarında gerçek kimliklerimizi gizledik, ama köyde kalan diğer tatilcilerden bunu her an öğrenebilir, "yurt dışında vatan hainliği yapan kişiler" olarak civardaki komandolara hedef gösterebilirlerdi. Bu yüzden yaz tatilimizi kısa kestik.

Avrupa'da bir süre daha kaldıktan sonra *İnfo-Türk*'ün yönetimini başka arkadaşlara emanet ederek Türkiye'ye kesin dönüş yapma kararlılığıyla Ağustos 1978 ortasında Brüksel'e geldik.

DİSK'te yönetim değişimine rağmen Avupa'da bazı çevrelerin onun adına para toplamayı sürdürmesine karşı DİSK Genel Sekreteri Fehmi Işıklar'ın İnfo-Türk'e gönderdiği mektup

Kemal Sülker'in Avrupa'da bazı çevrelerin DİSK'in adını kullanarak para toplamış olduğu iddialarına ilişkin bana gönderdiği şahsi mektup

Dört koldan örgütlenme

Oturma ve çalışma izinlerimizi aldığımızdan beri kendimizi gazetecilik çalışmasına daha yoğun verebilmek için, Anderlecht'ten ayrılarak, kent merkeziyle metro bağlantısı da kurulmuş bulunan AET kurumlarına yakın bir yere taşınmayı istiyorduk. Üyesi olduğumuz *Belçika Gazeteciler Cemiyeti (AGJPB)* ve *Uluslararası Basın Cemiyeti (API)*'nin bulunduğu *Uluslararası Basın Merkezi (IPC)* de Avrupa Komisyonu'nun yanıbaşındaydı.

Yazıp dizdiğimiz kitapların baskı ve cildini bundan böyle profesyonel matbaacılara yaptırmayı kararlaştırarak ofset baskı ve cilt makinelerini elden çıkarttığımızdan, çalışmalarımızı genişçe bir apartmanda sürdürebilirdik.

Belçika'ya döner dönmez Schuman metro istasyonuna yakın Square Charles Maurice Wiser'de bir daireye taşındık. Dairenin salonunu ve iki odasını tamamen yayın çalışmalarına ayırdık, tüm duvarlarını ve dolaplarını da *İnfo-Türk* yayınları, kitaplar ve arşiv malzemeleriyle doldurduk.

Bir yandan hemen her gün IPC'deki, Avrupa kurumlarındaki toplantıları izleyip *İnfo-Türk* bültenlerine, Türkiye'de yayınlanan *Yürüyüş*'e haber ve yorum yazarken, öte yandan *Türkiye'nin ulusal savunma kavramı* üzerine bir kitapçık yazdım.

13 Eylül 1978'de gelen bir haber İnci'yle benim için Türkiye'in yakın bir gelecekte yeniden bir askeri darbeyle karşılaşacağının ilk işareti oldu. Jandarma birlikleri, muhte-

mel bir Kürt ayaklanmasını bastırma hazırlığı olarak Yüksekova'da *Kanatlı J-78 Tatbikatı* yapmışlardı. Hava Kuvvetleri'ne ait jetlerin de katıldığı tatbikatta, asiler çoluk çocuk, kadın, ihtiyar demeden sanal olarak yokedilmişlerdi.

Olay bize, 1970 Nisan'ında Diyarbakır, Mardin ve Siirt illerinde jandarma ve komando birliklerinin Kürt halkına karşı girişmiş olduğu korkunç terör operasyonunu anımsattı. Bu operasyonun ayrıntılarını *Ant*'ta "Bir Utanç Raporu" olarak yayınlamıştık.

"Kanatlı Jandarma Tatbikatı"'nı İnfo-Türk'ün Eylül 1978 sayısında *Türkiye'nin doğusunda yeni bir soykırım operasyonunun genel provası* başlığı altında dünya kamuoyuna duyurduk. Üzerinden bir ay geçmemişti ki, Ankara'da TİP üyesi yedi genç, 8-9 Ekim 1978'de Bozkurtlar tarafından hunharca katledildi.

Katliam üzerine *Ankara'da Katliam - Niçin?* adı altında Türkiye'de faşist örgütlenmeleri ve cinayetleri ortaya koyan yeni bir broşür yazdım, bunu İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinde basarak uluslararası demokratik kuruluşlara, ilerici partilere ve medyaya ilettik.

Türkiyeli İşçiler Kültür Merkezi'nde de eğitim ve yayın çalışmalarına aktif olarak katılıyorduk, İnci de saz kurslarını devam ettiriyordu. Bu merkezde etkin olan arkadaşlar, Ankara katliamından sonra TİP'e destek olabilmek için gayriresmi düzeyde de olsa bir örgütlenme çalışmasına girmemiz için ısrar ediyorlardı. Belçika dışında, Almanya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İsveç ve İsviçre'de bulunan TİP sempatizanlarından da aynı doğrultuda istemler geliyordu.

Siyasal Partiler Yasası'na göre partilerin yurt dışında örgütlenmesi yasak olduğundan, partiye İstanbul'dan kaydolmuş iki üye olarak İnci ile ben, TİP Genel Merkezi'nin de onayını alarak, parti yayınlarını getirtip dağıtma, partiye bağış toplama, uluslararası örgütlerle ilişkiler kurma gibi çalışmaları *Yürüyüş Dergisi* Avrupa Temsilciliği olarak yürütme görevini üstlendik.

Belçika'da iki sendikacı arkadaş, Hüseyin Çelik'le Muharrem Karaman, bu örgütlü çalışmaya ilk katılanlardı. İki yıla yakın süredir bizimle ilişkide olan Deniz İşsever de partili grup içinde yeraldı. Onları işçi arkadaşlarımız Şakir Pekdemir ile Bektaş Aydoğdu'nun katılımları izledi.

Siyasal örgütlenmemizde yeni bir ufuk açan ise 24 Aralık 1978'de Kahramanmaraş'ta 117 Alevi'nin ölümüyle sonuçlanan katliam oldu. Kanlı olaylar üzerine Türkiye'de 13 ilde sıkıyönetim ilan edilmişti.

Özellikle İspanya, Yunanistan ve Portekiz'in faşist diktatörlükler altında bulunduğu yıllarda, *Belçika Komünist Partisi*'nin ve bu ülkelerin komünist partilerine mensup göçmen işçilerin inisiyatifiyle Brüksel'de *Göçmen İşçi Örgütleri Koordinasyon Komitesi (CLOTI)* kurulmuştu.

Komitede, Belçika'daki en büyük göçmen işçi kitlesini oluşturan İtalyan göçmenleri bünyesindeki *İtalyan Komünist Partisi* de etkin bir konumdaydı. TKP'ye yakın olan BTİB bu komitenin üyesiydi. Ama göçmen gönderen ülkelerdeki işçi sınıfı hareketlerinin çoğulculuğunu dikkate alan yeni açılım üzerine, CLOTI 1979 başında BTİB'in tüm karşı koymalarına rağmen TİKM'yi de üyeliğe kabul etti.

TİKM, *İnfo-Türk*'ün de desteğiyle sık sık basın toplantıları düzenleyerek, Bozkurt örgütlenmeleri, Kuran Kursları, kaçak işçi ticareti konularında Belçika kamuoyunu uyarıyordu.

Almanya'da da Ataman Aksöyek'in aracılığıyla *Düsseldorf İşçi Derneği*'yle ilişki kurmuş, TİP sempatizanlarından Alp Arslan Telli'yle tanışmıştık. Alp, bir süre sonra yapılan dernek kongresinde TKP'lilerle Kıvılcımcı'lar arasındaki iktidar çekişmesinin dışında kalarak derneği gerçek bir demokratik kitle örgütü yapmak isteyen üyeler tarafından dernek başkanlığına seçilecekti.

1 Şubat 1979'da *Milliyet* Gazetesi genel yönetmeni Abdi İpekçi'nin öldürülmesi Türkiye'nin karanlık bir döneme hızla gittiğinin işaretini veriyordu. Bu tehlikeli geliş-

meler üzerine uluslararası kamuoyunu uyaran yoğun bir kampanyaya girdik.

Bu arada, 24-26 Şubat 1979 tarihlerinde TİP 2. Kongresi toplanmıştı. Kongrenin kararlarını ve kesin şeklini verdiği TİP Programı'nı İngilizce ve Fransızca olarak dünya kamuoyuna duyurduk.

1 Mayıs 1979'da İşçi Bayramı kutlamaları tüm Türkiye'de olduğu gibi İstanbul'un Taksim Meydanı'nda da Ecevit Hükümeti tarafından sıkıyönetim bahane edilerek yasaklanmıştı. Bu yasaklamaya TKP dahil tüm sol gruplar boyun eğerken, sadece *Türkiye İşçi Partisi* ve *Kurtuluş Hareketi* karşı çıktı. Başta TİP Genel Başkanı Behice Boran olmak üzere TİP'li bir grup yasağı dinlemeyerek 1 Mayıs'ı kutlamak üzere sokağa indi. İner inmez de tutuklandılar. Buna karşı Avrupa çapında bir protesto kampanyası organize ettik.

Daha önceki bir programlamaya uygun olarak Başbakan Ecevit 10 Mayıs 1979'da Strasbourg'ta *Avrupa Konseyi Parlementerler Meclisi* toplantısına katılarak bir konuşma yapacaktı. Avrupa'daki partili ve demokrat arkadaşlar bu toplantı sırasında TİP yöneticilerinin tutuklanmasını ve Ecevit Hükümeti'nin iki yüzlü tutumunu protesto etmek üzere seferber oldular.

O gün toplantının başlayacağı saatte elimizde protesto bildirileri olduğu halde sendika temsilcileri Muharrem Karaman ve Hüseyin Çelik'le birlikte Strasbourg'a vardığımızda gördüğümüz manzara hepimizi şoke etti. TKP'nin talimatı üzerine ona yakın derneklerin üyeleri 1 Mayıs skandalını protesto etmek yerine, Konsey binasının girişindeki kırmızı halının iki tarafına dizilmişler, tıpkı bir yıl önce Brüksel'de yaptıkları gibi, Ecevit'e TKP'nin yasallaştırılması taleplerini iletmeye çalışıyorlardı.

Biz protesto bildirilerini dağıtırken görüştüğümüz Avrupalı parlamenterleri Türkiye'deki faşizan gelişme konusunda uyardık.

Bir süreden beri *Anka Ajansı'n*a Brüksel'den haberler

geçiyordum. Ecevit'in ziyaretini de Strasbourg'tan benim değerlendirmemi istemişlerdi.

Konsey'in basın bürosunda Ankara'yla bağlantı kurmaya çalışırken *Anka Ajansı*'nın patronu Müşerref Hekimoğlu'nu karşımda buldum. Hekimoğlu 60'lı yıllarda *Öncü Gazetesi*'nde benim patronumdu, ben *Akşam* Genel Yayın Müdürü olduğum sırada ise bu gazeteye sosyete haberleri yazıyordu. Zaman zaman yüksek sosyeteden belli kişilere sürekli övgüler düzülmesi benim gibi birçok okuyucuyu da rahatsız ettiğinden bu sayfayı ya tamamen kaldırmak ya da içeriğini gazetenin sol çizgisiyle çelişmeyecek şekilde değiştirmek istiyordum. Ne ki, gazetenin patronu Malik Yolaç sayfanın varlığını kendi çevresiyle ilişkileri açısından gerekli gördüğünden bunu gerekleştiremedim. Benim tavrımı bilen Hekimoğlu ile aramız o zamandan beri hiç iyi değildi. Strasbourg'ta da aramızda oldukça serin bir konuşma geçti.

Strasbourg toplantısından bir süre sonra *Anka*'yı yöneten arkadaşlar benim geçtiğim haberleri artık yayınlayamayacaklarını üzülerek bildirdiler. Anlattıklarına göre, Hekimoğlu'nun Strasbourg'tan sonra Brüksel'den geçerken görüştüğü Türkiye Büyükelçisi, Türk Devleti'ne düşman bir kişinin *Anka*'ya servis yapmasından rahatsız olduklarını söylemiş, o da Ankara'ya dönünce ajansın çıkarları açısından benimle ilişkinin kesilmesini dayatmıştı.

*

12 Eylül Darbesi'nden sonra yurt dışında bulunan bizim gibi muhaliflerin vatandaşlıktan atılması uygulaması hep, Evren Cuntası'nın buluşu zannedilir. Oysa bu konudaki fikir bir yıl önce Ecevit'in başında bulunduğu CHP'den gelmişti.

Sosyal Güvenlik Bakanı Hilmi İşgüzar, Nisan 1979'da verdiği bir demeçte, "Yurt dışında faaliyet gösteren, kanı ve kafasıyla milletimizin ferdi olmaya layık bulunmayanlar"a karşı gereken önlemlerin alınacağını açıklamış, ardından da

İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş, Avrupa ülkelerinin Türkiyeli teröristleri desteklediğini ileri sürerek bunlara karşı ivedi önlem alınmasını istemişti.

CHP Kastamonu Milletvekili Sabri Tığlı'nın "devlet güvenliği aleyhinde faaliyette bulunanların vatandaşlıktan atılması" önerisi, TBMM Dışişleri Komisyonu'nda CHP çoğunluğu tarafından kabul edilmişti.

Türkiye'de binbir maddi güçlük içindeki sol yayınlara elimden geldiğince Belçika'dan haber ve yorum yollamaya devam ediyordum, ama bu çalışma gelir sağlayıcı değildi, militancaydı.

İnci de ben de çalışma ve oturma izni aldıktan sonra bir süre *Coodiff* kooperatifinde ücretli olarak çalışmıştık, ama üstlendiğimiz siyasal sorumluluklardan ötürü artık piyasaya iş yapmaya vakit ayıramadığımız için bu mütevazı olanak da ortadan kalkmıştı.

Sağlık durumu iyice bozulan İnci, hastalık sigortası tazminatından yararlanıyordu, bense işsizlik tazminatından yararlanmak için her gün Etterbeek Belediyesi'ndeki işsizlik bürosuna giderek bir kontrol kartına damga vurdurmak zorundaydım.

Kontrol kartına damga vurdurma saati her gün değişiyor, bu saat de ancak bir gün önceki kontrol sırasında öğrenilebiliyordu. Bu bakımdan militanca çalışmaları da herhangi bir programa bağlamam zor oluyordu. İşsizlik bürosunda damga vurdurma kuyrukları bazen metrelerce uzuyor, herhangi bir toplantıdan dolayı biraz gecikirsem kuyrukta bir saatten fazla sıra beklemek zorunda kalıyordum.

1978 yılında Brüksel Belediyesi, sayıları hayli artan Türkiyeli göçmen çocukları için ana dilde dil ve kültür dersleri başlatmaya karar vermişti. Öğretmen aranıyordu. Sendikacı arkadaşlar, öğretmenliğe Elçilik emrindeki birinin tayin edilmesinden endişeliydiler. Onların ısrarı üzerine İnci öğretmenliği kabul ederek Türkçe dersleri vermeye başladı.

*

Sekiz yıllık sürgünde İnci gibi benim de bel ağrılarım dayanılmaz hale gelmişti. 1979 yazında hem biraz dinlenmek hem de oradaki sağlık tesislerinde ağrılarımızı tedavi ettirmek üzere 15 günlüğüne Romanya'daki Mamaya'ya gittik. Burası sosyalist düzenin olumlu yanlarıyla inanılmaz olumsuzluklarının bir arada görülebileceği bir müstesna yerlerden biriydi.

İnci'nin annesi daha önce oralara gidip bazı Türk ailelerini tanıdığı için elimizde hayli yüklü bir adres listesi de vardı.

Adreslerden biri, Romen Komünist Partisi Köstence Sekreteri'ne aitti. Kendisi Türk asıllıydı. Evini ziyaret ettiğimizde bizi şoke eden, duvarda MHP'nin yayınladığı aşırı milliyetçi sloganlarla dolu bir takvimin asılı olmasıydı.

Komünist şair Nazım Hikmet'in Türkiye'den ayrıldıktan sonra ilk sığındığı komünist ülke limanı Köstence'ydi. Ama kimsenin bu olay konusunda hiçbir bilgisi yoktu.

Osmanlı fütuhatından kalma ailenin zaman zaman bize mihmandarlık eden genç oğlu, Romenlerden de, o ülkedeki Türk asıllılara göre daha büyük bir nüfus kesimini oluşturan Tatarlar'dan da nefret ediyordu.

- Tatarlar'dan kız alınmaz, onlara da kız verilmez, diyordu.

- Nasıl olur? Onlar da bu ülkenin insanı. Üstelik sizin gibi Türkçe konuşuyorlar.

- Olsun, ama onların bayrağı var mı?

- Ne bayrağı?

- Basbayağı bayrak. Bizim bayrağımız var, onların yok.

- Yapma yahu, onların da sizin de bayrağınız aynı bayrak değil mi, Romen bayrağı?

- Hayır, bizim bayrağımız Türk bayrağı.

İyi bir otomobil tamircisi olan genç, devlete ait bir tamir atölyesinde çalışıyor, ama iş saatleri dışında parti bürokratlarının, kara parayla iş yapan bir takım tiplerin lüks arabalarını tamir ederek el altından aldığı paralarla gününü

gün ediyordu. Tek dertleri, ancak yabancı turistlerin dövizle alışveriş yapabildikleri devlet mağazalarından bluejean, içki, sigara v.s. alabilmekti. Bunun için de karaborsadan habire yabancı döviz topluyorlardı.

Köstence Müftüsü'nün oğluyla da tanıştırdılar. O günlerde Müslüman dinadamları son derece ayrıcalıklı bir konumdaydı, müftünün oğlu da giyimi kuşamıyla diğerlerinden çok farklıydı. Çavuşesku Türkleri iyice kendisine bağlamak için Mısır'daki Camiülezher'de yüzlerce dinadamı yetiştirtmiş, dinsel törenleri alabildiğine serbest bırakmıştı. Düğünlerden, sünnet düğünlerinden, cenazelerden imamların vurduğu paranın haddi hesabı yoktu.

Bir gün otelin önündeki plajda İnci'yle güneşlenirken, bir Tatar ailesi biraz ilerimize yerleşti. Aramızdaki konuşmalardan Türk olduğumuzu farketmiş olmalılar ki, İnci'nin denize girdiği sırada Türkçe kaset koyup yüksek sesle çalmağa başladılar. Gözler bana dikilmiş, ne tepki göstereceğimi izliyorlar.

Ben başımı çevirince, ailenin reisi sempatik bir işareti yaparak seslendi:

- Gel burda!

Daha sonra İnci de geldi, böylece son derece içten bir dostluk başladı.

Bizi hemen çalıştıkları kollektif çiftliğe davet ettiler. Birçok Tatar aileleriyle tanıştık, nefis ikramlarda bulundular, birlikte türküler söyledik:

Ben Bir Romen Kızı Gördüm Tuna Boyunda
Elinde Bir Besli Kuzu Hem Kucağında
Doğru Söyle Romen Kızı Annen Var Mıdır
Ne Annen Var Ne Baban Var Kalmışım Öksüz

Ayrılacağımıza yakın biz de onları kaldığımız otele davet ettik. Özellikle ailenin büyüğü, sahilde yükselen ve içine hiç girmediği turistik otelleri çok merak ediyordu.

- Bizi böyle toplu olarak sokmazlar, en iyisi baba yalnız gelsin, dediler.

Sözleştiğimiz gün adamcağız en iyi elbiselerini giyerek geldi, korka korka içeri girdi. Otelin kafetaryasına geçmeden önce kaldığımız 20. kattan denizi göstermek üzere asansöre doğru ilerledik.

Görevliler hemen müdahale etti:

- Hayır, o otele çıkamaz.

- Neden?

- Turist olmayanlara yasaktır.

İnci de ben de çok sinirlenmiştik.

-Bu bey, bizim misafirimizdir, eğer bizim katımıza çıkması engellenirse skandal çıkartırız. Bildiğimiz kadarıyla burası komünist bir ülke? Bu ayrım yakışıyor mu?

Otel yöneticisi koşarak geldi, skandal çıkmaması için misafirimizin de bizimle gelmesine izin verdi.

Romanya'da tanık olduğumuz bir başka inanılmaz olay akşamları sahillerin korumaya alınmasıydı. Saat 21'den sonra yerlilerin de, turistlerin de kumsala inmesi yasaktı. Silahlı devriyeler sahilde kol geziyordu.

- Hayrola, neden bu tedbir, diye sorduğumuzda:

- Biliyorsunuz, bizim Sovyetler Birliği'yle ilişkilerimiz gergin. Her gece Sovyetler'in denizden Romanya'yı işgale kalkışması tehlikesi olduğundan parti bu güvenlik önlemlerini almak zorunda kaldı, dediler.

Bir başka ilginç anımız aynı otelde oğluyla birlikte kalan Lübnan'dan gelmiş bir Ermeni kadınla ilgiliydi.

Soykırım yıllarında Kilikya'dan göçetmiş bir ailenin çocuğuydu. Bizimle Türkçe sohbet etme olanağı bulduğu için çok mutluydu, tüm derdi oğlunu hayırlısıyla kendisine layık bir gelinle evlendirebilmekti.

Otelin lokantasında Alman turist çokluğunu dikkate alarak hazırlanmış tatsız tuzsuz yemekleri zorbela hazmetmeye çalışırken, Ermeni madam, zeytinyağlı dolma, barbunya pilaki, kebap, börek v.s. yapmaktaki ustalıklarını ayrıntılarıyla anlatarak bizi teselli etmeye çalışıyor, ille de ilk fırsatta Lübnan'da kendisine misafir gitmemizi istiyordu.

O sıralarda Lübnan İsrail destekli Falanj terörü altındaydı. Falanjlar da Hristiyan olduğu halde yaptıkları baskılardan Ermeni madam da son derece şikayetçiydi, bizim de Türk olduğumuzu yok sayarak:

- Bilemezsiniz, diyordu, bunların bize yaptıkları Türklerin yaptıklarından bin beter!

*

Romanya dönüşünde çalışmalarımızın tüm ağırlığını, yaklaşan 14 Ekim 1979 kısmi Senato seçimlerine vermek zorunda kaldık.

İstanbul'daki seçimde TİP, TKP ve SDP farklı adayları destekliyordu. TİP'in adayı Genel Başkanı Behice Boran, TKP'nin desteklediği bağımsız aday ise *İlerici Kadınlar Dernegi (İKD)* başkanı Beria Onger'di.

Seçimde uğradığı başarısızlık üzerine Ecevit başbakanlıktan istifa etmek zorunda kaldı, ardından Demirel tarafından yeni bir MC hükümeti kuruldu.

Bu seçimlerin bir başka dramatik sonucu ise, İstanbul'da üç sol partinin de önemli bir oy toplayamamış olmasıydı. Behice Boran için durum daha da dramatikti, seçim kampanyası sırasında alaylı ifadelerle küçümsediği Beria Onger'den daha az oy alabilmişti. Aslında üç sol adayın aldığı oylar İstanbul'un toplam seçmen sayısı göz önünde tutulduğunda hiçbir ağırlık taşımıyor, yüzde 2 civarında kalıyordu.

Türkiye'ye telefon ederek bilgi istediğimde TİP'ten verilen yanıtlar inandırıcı olmaktan uzaktı, klasik bürokratik uyutma gerekçelerine dayanıyordu.

İlk değerlendirmelerime göre, TİP'i, TKP'si, TSİP'i ve SDP'siyle tüm bu partilerin şapkalarını öne koyarak nerede hata ettiklerini, niçin kendilerini büyük emekçi kitlelerine benimsetemediklerini araştırmaları gerekiyordu. Hepsinin de artık tek başına Türkiye işçi sınıfının öncü partisi olma iddiasından vazgeçmeleri gerekiyordu.

Bu seçimlerden kısa bir süre sonra, ABD'nin *Pershing*

ve *Cruise* füzelerine, SSCB'nin de *SS-20* füzelerine karşı 9 Aralık 1979'da Brüksel'de büyük bir protesto gösterisi düzenlendi.

Gösterinin organizasyonu, Belçika'daki en büyük barış örgütü olan, sosyalisti, komünsti, hristiyanıyla tüm barışeverleri birleştiren CNAPD tarafından yapılıyordu.

Türkiye'den de bu gösteriye TİP, TKP ve TSİP temsilcilerinden oluşan üç kişilik bir barış delegasyonu gelmişti. TKP'liler bu delegasyonu ille kendi yan örgütlerinin korteji içinde yürütmek istiyorlardı. Sendikacılar bunu engelleyerek Türkiye delegasyonunun en öndeki enternasyonal grupta tüm ülkelerden gelen delegasyonlarla birlikte yürümesini sağladı.

Belçika'ya hareketlerinden önce kendilerine yürüyüşün sadece ABD füzelerine karşı yapılacağı söylendiği için, delegasyon üyeleri kortejin en başında Sovyet füzeleri aleyhine de flamaları ve pankartları görünce hayli rahatsız oldular, ama Avrupa delegasyonlarının tüm füzelere karşı olduğunu görünce bunu mesele yapmaktan vazgeçmek zorunda kaldılar.

Yürüyüşe siyah kılıklı ve siyah bayraklı anarşistlerin, 4. Enternasyonal'ci Troçkistlerin katılmasına nasıl izin verildiğini de bir türlü anlayamıyorlardı.

- Bu yürüyüş Türkiye'de olsa anarşist, Troçkist falan katılamaz! Hepsi yakapaça dışarı atılır, diyorlardı.

Kendilerini uyardık:

- Burası Belçika ve de bu enternasyonalist bir toplantı. Hangi millete ve hangi eğilime mensup olursa olsun, yürüyüşe herkes katılabilir.

Herkesi şaşırtan bir başka olay ise, yürüyüşe Kürtlerin kitlesel katılımı oldu. O sırada Avrupa'da henüz PKK örgütlenmesi yoktu. Buna karşılık, Kemal Burkay'ın kurduğu *Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi (TKSP)*'nin disiplinindeki Kürt göçmen federasyonu KOM-KAR bu yürüyüşe gerçekten kitlesel bir ağırlıkla, ulusal giysileriyle ve de bağımsız olarak katıldı. Davulların gümbürtüsü yürüyüş güzergahını inletiyordu.

Mitingin en ilgi çekici anekdotlarından biriyse, TKP'lilerin meydanda "141-142'ye hayır!" pankartları açmalarıydı. Belçikalı arkadaşlar soruyorlardı:

- Pershing, Cruise, SS-20 füzelerini biliyoruz da bu 141-142 füzeleri neyin nesi?

Place Rouppe'taki FGTB lokalinin balkonundan çeşitli ülke delegasyonları adına yapılan konuşmalar arasında en çarpıcı olanlarından birisi de, Türkiye delegesi olarak gelenlerden Yavuz Çizmeci'nin İngilizce yaptığı konuşmaydı.

Yavuz, Şubat ayında yapılan TİP Kongresi'nde Merkez Yürütme Kurulu'na seçilmişti. Mitingin ertesi günü Yavuz'la uzun bir görüşme yaptım. Boran'ın Onger karşısındaki yenilgisinin Avrupa'daki üyeler üzerindeki olumsuz etkilerini izah ettikten sonra gelecek için ne düşündüklerini sordum.

- Yakında kongre toplanıyor. Mutlaka bir şeyler değişecek, diye yanıtladı.

- Değişecek olan ne?

- Ben sana soruyorum, sen 1. TİP'in de yöneticilerindensin, eskileri benden daha iyi tanıyorsun. Nihat Sargın gibi bir genel sekreterle bu parti bir şey yapabilir mi? Kongre'de ya bu bürokratik yapı kırılır, ya da parti biter...

Belli ki TİP içinde yine fırtınalı günler yaklaşıyordu.

Boran, uğradığı ağır seçim yenilgisinden sonra dramatik bir konuşma yaparak "14 Ekim sonuçları ışığında ideolojik, politik, örgütsel sorunlarımız ve önümüzdeki görevler" konulu geniş kapsamlı bir tartışma açtı. Konuşmasında, işçi sınıfının politik hareketinin birliği ve tekleşmesi sorununun önem kazandığını belirttikten sonra "solda bilimsel sosyalist çizgide olarak nitelenebilecek parti ve hareket ancak üçtür. Ancak o üçünün birleşmesi ve tekleşmesi söz konusu olabilir," diyordu.

Biz de işçi sınıfı siyasal hareketinin tüm bileşenleriyle tek bir parti çatısı altında, tüm demokratik güçlerin tek cephede toplanmasından yanaydık, ama bunun karşılıklı saygı ve eşitlik temeli üzerinde gerçekleştirilmesi gerektiğine inanıyorduk. Daha da önemlisi, siyasal birlik sürecinin sadece

üç partiyle, yani TKP. TİP ve TSİP'le sınırlı tutulmasına karşıydık.

Tartışmaya açılan "birleşme-tekleşme" belgesi yurt dışında Genel Merkez Basın Bürosu üyeleri olarak sadece İnci'yle bana, tartışmaların kapanmasına birkaç gün kala gönderildi, görüşümüzü en kısa zamanda bildirmemiz istendi.

Belgeyi defalarca inceledikten sonra, bizim görüşümüz ne olursa olsun, Belçika'da henüz resmen parti üyesi olamamış, ama onun gelişmesi için tüm olanaklarını ortaya koymuş olan kavga arkadaşlarımızın da görüşlerini almaya karar verdik.

İnfo-Türk Bürosu'nda yapılan toplantı dramatik bir şekilde açıldı. Toplantıyı açıp üzerinde tartışacağımız belgeyi okuduktan sonra hiçbir yorum yapmadan herkesin görüşünü istedim.

Belge üzerine ilk tepki Hüseyin Çelik'ten geldi:

- Yani TKP'ye dömeliyoruz, öyle mi? dedi.

- Ben şimdilik bir şey söylemiyorum. Tüm arkadaşlar görüşlerini açıklasınlar, bu sorunun yanıtını birlikte bulalım.

Diğer arkadaşlar da Hüseyin'le aynı kanıdaydı: Boran'ın seçimlerde yenilgiye uğramasından sonra ilkesiz bir dönüş yapılarak TKP çizgisine rampa etmenin yolları aranıyordu.

Tartışmalar sonunda tüm arkadaşların görüşlerini dikkate alarak İnci'yle birlikte genel merkeze şu yanıtı gönderdik:

"TİP'i Türkiye toprağında ve Türkiyeli kitle içinde doğmuş bir parti olduğu için tercih etmiş olan yurt dışındaki partililer, 14 Ekim 1979 seçimlerine kadar, TİP'in Türkiye işçi sınıfının tek bilimsel sosyalist partisi olduğu ve giderek tüm hareketi tek başına yürüteceği inancını taşımışlar, özellikle genel başkanın demeçlerinden aldıkları ilhamla bu inancı pekiştirmişlerdir.

"TKP'nin ilkesizliği, görünürdeki kadrolarının dürüstlükten uzak tutumu, gerek o hareket adına yapılan sözlü ve yazılı yayınlarda, gerek etki altında bulundurdukları demokratik kitle örgütlerinin yönetimlerinin tavırlarında görüldüğü

gibi, bunlar partimizin yayın organlarında da eleştiri konusu olmuştur. Karşılıklı saygı ve eşitlik ilkesi en birlikçi göründükleri zamanda bile 'komünistlerin, sosyalistlerin, bilmem kimlerin birligi...' şeklinde ayırımlar uygulanarak hiçe sayılmıştır. Sadece Türkiye, işçi sınıfı hareketinin öncüsü değil, aynı zamanda dünya işçi sınıfı hareketinin 'Türkiye temsilcisi ve denetçisi' misyonunu taşımak iddiasıyla ortaya çıkan bu hareket, bilimsel sosyalizmin ilkelerine aykırı tutumuyla, harekete kazanılabilecek birçok insanı anti-komünizm ve anti-sovyetizm saflarına itmiştir.

"Anti-TİP tavır ise, daha TİP yöneticileri Türkiye zindanlarındayken, uluslararası sosyalist hareketin sağladığı propaganda olanakları da alabildiğine kullanılarak, tüm yayınlarına ve ilişkilerine egemen kılınmış, kişisel dürüstlük ölçüleri dahi ayaklar altına alınarak TİP'in yöneticileri ve taraftarları hakkında radyosuyla, gazetesiyle her türlü iftira, isnad ve küfür kampanyası isim verilerek yürütülmüştür.

"İdeolojik planda,TİP'in yurtseverlikle proleter enternasyonalizmini bağdaştıran, birleştiren kişilikli ve onurlu tavrıyla, bu hareketin sözde enternasyonalist tavrı arasındaki fark, birleşme ve tekleşme sorununu gündeme getirirken herhalde üzerinde dikkatle, titizlikle durulması gereken bir sorundur."

3 Şubat 1980'de Merkez Yönetim Kurulu *Tek Parti-Tek Cephe* belgesine son şeklini vererek tüm parti örgütlerine olduğu gibi bize de iletti.

Tam da o günlerde CHP'nin Sosyalist Enternasyonal'e katılmasına karşı açılan bir davada Anayasa Mahkemesi siyasal partilerin yurt dışında örgütlenmesi konusundaki yasağı kaldırmıştı. Bu durumda, Belçika'dan ve çeşitli ülkelerden "aday üye" olarak kaydı yapılmış olan arkadaşların üyeliklerini kesinleştirmeğe başlayabilirdik. Ama MYK bu konuda yeşil ışık yakmaya yanaşmıyordu. Örneğin Almanya'dan Alp Arslan Telli, Fransa'dan Uğur Hüküm, Belçika'dan Deniz İşsever, Hüseyin Çelik, Muharrem Karaman

gibi TİP'in sesinin duyulmasında ve örgütlenme temellerinin atılmasında büyük emeği geçen arkadaşların üyelikleri bile sürekli ısrarlarım üzerine ancak 1980 Mart'ından sonra kesinleştirilebildi.

Aday üyelerin partililiği bir türlü kesinleştirilmiyor ama kendilerinden her konuda özverili çalışma bekleniyordu. Bir yandan *Tek Parti-Tek Cephe* kararlarına uygun olarak, daha düne kadar kendilerini en ağır şekilde suçlayan TKP ile ilişkilerde daha anlayışlı ve esnek davranmaları isteniyor, öte yandan TİP üst yönetimine yurt dışından mali kaynak sağlama konusunda arka arkaya yeni görevler veriliyordu.

Aslında, Türkiye dışında örgütlenmeye giden tüm siyasal partiler, ister sağ ister sol olsun, bunu hep yapıyordu. Türk Devleti göçmen işçilere nasıl bir "döviz makinesi" gözüyle bakıyorsa, TİP dahil, tüm siyasal partilerin yurt dışındaki üyelerine bakış tarzı da öyleydi.

Görevimiz, partiye bağış toplamak, parti yayınlarına abone sağlamak, genel başkanın demeçlerini ve MYK'nın bildirilerini bulunduğumuz ülkelerin dillerine çevirerek en geniş çevrelere ulaştırmaktı. Defalarca istediğim halde, bu demeç ve bildiriler dışında, parti üyelerini eğitecek hiçbir malzeme gönderilmemişti.

Partiye aday üye kaydettiğimiz genç işçiler yaz tatilinde Türkiye'ye gittiklerinde, partili olmanın gururuyla İstanbul'daki TİP Genel merkezi'ni de ziyaret etmekten kendilerini alamıyorlardı. Ama bu gençlerin her ziyareti bir hüsrandı. Yoldaşça bir ağırlama ve siyasal bilgilendirme yerine, kendileri derhal mali sekreterliğe yönlendiriliyor, orada görevli parti sorumlusu da:

- Hele sizin günahınızı bir görelim, diyerek üye aidatları dosyasını açıyor, kendilerinden bir kaç yıllık aidatı birden kesmeye, hattâ aidat dışı bağışlar almaya çalışıyordu. Maddi durumunun iyi olduğuna kanaat getirilen partili ise Kumkapı'da bir lokantaya götürülerek yemek paraları kendisine ödetiliyordu.

Bu konuda sık sık şikayetler aldığımdan genel merkeze telefon ederek,

- Avrupa'daki partililere lütfen yolunacak kaz muamelesi yapmayın, diye uyarmak zorunda kaldım.

Hiç unutmam, bir gün Almanya'dan Alp Arslan Telli telefon etti. Tanımadığı bir kişi, TİP Merkez Komitesi'nin mali işler sorumlusunun tavsiyesiyle geldiğini belirttikten sonra partiye gelir sağlamak için bir Caterpillar buldozer satınalınacağını, bunun finansmanı için de Avrupa'daki tüm parti üyelerinin gayret göstermeleri gerektiğini söylemiş. 200 bin DM'lik bu finansmanı sağlamak için her parti üyesinin bir bankadan derhal en az 10 bin DM civarında kredi çekmesi gerekiyormuş. Alp, kendisi şahsen borca girse bile, diğer üyeleri böyle bir şeye zorlayamayacağını söylüyordu.

- Delirmiş mi bunlar? dedim. Akıl var izan var. Ben hemen partiye telefon ediyorum.

Türkiye'yi aradım, bilgi istedim. Buldozer, bizim toplayacağımız paralarla neyin nesi olduğunu bilmediğimiz bu kişi tarafından satınalınıp onun mülkiyeti altında Türkiye'de servise sokulacak, kazandığı paralar da partiye bağışlanacaktı.

- Bu işin güvencesi nedir? Bu kişinin paraları toplayıp buldozeri aldıktan sonra parti yararına kullanacağının güvencesi ne? Üstelik aylardır "Türkiye'de faşizm geliyor" diye kıyameti koparıyoruz. Bir darbe halinde ne buldozer ne de onun sağlayacağı gelir kalır. Büyük fedakarlıklarla partiye katkıda bulunan arkadaşların hiçbiri de örgütte kalmaz.

Sorumlu kişi ısrar ediyordu:

- Sonucu ne olursa olsun, bu buldozerin alınması herşeye değer.

- Değer mi değmez mi bilemem, ama ben hiçbir partili arkadaşa böyle bir görev dayatamam. Sorumluluğunu ne ben, ne de Alp üstleniriz. İstiyorsanız, genel merkez doğrudan direktif versin. Sonucuna da katlanırsınız.

*

Senato seçimleri sırasındaki propaganda konuşmalarından dolayı Boran hakkında sıkıyönetim mahkemesinde 39 yıla kadar hapis talebiyle dava açılmıştı. Nisan ve Mayıs 1980'de tüm önceliği bu davaya vererek Avrupa'daki sol partilerle temasa geçtik. Hemen hepsi protesto ve Boran'la dayanışma mesajları, bildirileri yayınladılar. Bu kampanya sonucunda TİP uluslararası planda tanınır hale geldi.

Ama bu arada Türkiye'ye gidip gelmiş olan bir arkadaşımızın getirdiği haber bizi de, yurtdışında özveriyle çalışan partili arkadaşları da şoke etti: *Tek Parti-Tek Cephe* kararlarının açıklanmasının hemen ardından partinin Merkez Yürütme Kurulu'nda anlaşmazlık çıkmış, iki taraf da yakında toplanacak olan TİP Büyük Kongresi'nde yekdiğerini tasfiye hazırlıklarına girişmişti.

Bu haber üzerine gerçeği öğrenmek için genel sekreter Sargın'a telefon ettiğimde, herhangi bir sorun olmadığını, yurt dışındaki üyelerin hiçbir endişeye kapılmaksızın kendilerine verilen görevleri yerine getirmeye devam etmeleri gerektiğini söyledi.

Bizim *Türkiye İşçi Partisi*'ne destek olma dışında, yaşamakta olduğumuz ülkelere özgü başka sorunlarımız da vardı. Bu ülkelerdeki göçmen işçilerin, siyasal sürgünlerin ve aile bireylerinin yaşadıkları topluma onurlu bir şekilde uyum sağlamalarına yardımcı olmak gerekiyordu.

İşsizlik artıp da ithal emekgücüne ihtiyaç kalmayalı beri yabancı düşmanlığı iyice artmış, aşırı sağ örgütlerin ırkçı saldırıları yoğunlaşmıştı.

Belçika'da CLOTI, yabancı kökenli yurttaşların Belçika vatandaşı olmasalar dahi yaşadıkları, vergi ödedikleri belediyelerde seçme ve seçilme hakkına sahip olmaları için bizim de katıldığımız büyük bir kampanya açmıştı. Bu hakkın 1982 belediye seçimlerine kadar gerçekleştirilmesi amaçlandığından, kampanya "Hedef 82" adı altında yürütülüyordu.

TİKM, bu kampanyayı güçlendirmek için 7 Haziran

1980'de Brüksel'in *Ancienne Belgique* Salonu'nda büyük bir kültürel gece düzenledi. TİKM, ayrıca, *İnfo-Türk'ün* desteğiyle Türkiyeli göçmenlere yönelik *Göçmen İşçi* Gazetesi'ni yayınlamağa başladı.

Avrupa'da özgür radyo yayınlarının arttığı günlerdi. Belçika Sosyalist Partisi'ne yakın Gsara örgütü *Micro Climat* adı altında bir yayın başlatmış, Türkçe yayınları da TİKM'nin yapmasını istemişti.

Bir takım kayıt aletleri satın alarak *İnfo-Türk* bürosunda küçük bir radyo stüdyosu kurduk. Belçika'dan ve Türkiye'den haberler, yorumlar, röportajlar, türkülerle her hafta iki saatlik bir paket program hazırlıyorduk, *Micro Climat* bunu Brüksel gökdelenlerinden birinin tepesindeki vericiden yayıyordu.

*

Mayıs 1980'de *Hedef 82* Gecesi'nin hazırlıklarıyla uğraşırken bir sabah Sofya'dan telefon geldi. TİP Genel Başkanı Behice Boran'ın Sofya'da bulunduğu, benimle mutlaka görüşmek istediği, bunun için ilk uçağa atlayarak derhal Bulgaristan'a gelmem gerektiği bildirildi. Arkadaşları bilgilendirdiken sonra Balkan Hava Yolları'nın bir uçağıyla derhal Sofya'ya uçtum.

Daha önce de Sofya'ya birkaç kez gitmiş, kontrol kapısından tüm yolcular gibi geçmiştim. Ama bu kez farklıydı. Uçaktan iner inmez Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi'nden bir görevli beni karşılayarak hiç beklemeksizin doğrudan VIP salonuna geçirdi, oradan da bir arabayla Sofya'nın merkezinde, Dimitrof Mozolesi'ne yakın Merkez Komitesi misafirhanesine götürdü.

Konforlu bir odaya yerleştirildikten bir süre sonra Boran'la görüşeceğim bildirildi. Görüşme salonuna girdiğimde, Boran'ın yanında Genel Sekreter Nihat Sargın'la birlikte Osman Sakalsız da vardı.

Hal hatır sormadan sonra, MYK'nin son toplantısında

bir "Dış İlişkiler Bürosu Sekreter Yardımcılığı" ihdas edildiği, bu göreve Osman Sakalsız'ın getirildiği, yurt dışındaki partililerin bundan böyle "parti birimi" şeklinde değil de, *Demokrasi İçin Birlik* adı altında örgütlenecekleri bildirildi.

Bayağı şaşırmıştım. Partinin uluslararası ilişkilerini bunca geliştirdiğimiz bir dönemde bu göreve MYK üyeleri arasından yabancı dil bilen bir arkadaşın atanması gerekirdi. Bildiğim kadarıyla MYK'da bu niteliklere sahip arkadaşlar da yok değildi. Örneğin Brüksel'de füzelere karşı yürüyüşe Türkiye delegesi olarak katılmış olan Yavuz Çizmeci, gerek İngilizce'ye, gerekse dış sorunlara hakimiyetiyle partinin dış ilişkilerini geliştirme açısından hepimize büyük umut vermişti.

Belli ki, göreve adam değil, adama görev verilmişti.

Sırf bunları tebliğ etmek için mi beni alelacele ta Brüksel'den buraya kadar getirtmişlerdi?

Akşam yabancı komünist ve işçi partileri yöneticilerinin ağırlandığı görkemli salonda yemek yedik. Boran'ın giyimi her zamanki gibi özenliydi, Sargın ve Sakalsız da kravatlıydı. Bense kravatsız, her zamanki günlük kılığımla idim, bunun Boran'ı rahatsız ettiğini farkettim. Ama aynı salonda yemeğe inen Bulgar, Belçika ve Fransız komünist partilerinden tanıdığım bazı kişilerle dostça selamlaşmam kendisini rahatlattı.

O akşam, ne vesileyledir anımsamıyorum, Lenin Bulvarı'nda büyük bir resmi geçit vardı. Yemeğin sonuna doğru Sargın,

- Biz resmi geçiti seyretmeye çıkıyoruz. Başkan odasında seninle özel olarak görüşecek, dedi.

- Görüşme erken biterse ben de gelir sizi bulurum.

- Biz dışarıya çıkmıyoruz. Gösteri naklen yayınlandığı için odada televizyondan seyredeceğiz.

- Birkaç adım ötede doğrudan seyretmek varken, niye televizyondan?

- Bulgarlar uyardılar, Sofya'nın her yanı MİT ajanı doluymuş, ortalıkta pek görünmemeliymişiz.

- Bulgarlar bunu herkese söylerler... Kaldı ki siz buraya gizli kapaklı, sahte isimle falan gelmiş değilsiniz ki. Sofya'ya gittiğinizi Türk pasaport polisleri bilmiyorlar mı? Bana kalırsa sokağa çıkın, halkın içine karışın, coşkuyu birlikte yaşayın...

Ama onlar yine de otel odasına kapandılar.

Ben Boran'ın odasına çıktım. 2. TİP döneminde Boran'la bu ikinci teke tek görüşmemizdi.

Avrupa'daki çalışmalarımızla ilgili takdirlerini bildirip özellikle de kendi davası konusunda yürüttüğümüz kampanyadan dolayı teşekkür ettikten sonra birden sadede girdi:

- Herhalde duymuşsunuzdur, bir süredir partinin üst kademelerinde bazı sorunlar var. Bu konuda özel olarak konuşmak istedim, Sofya'ya gelmeni de bunun için istedim.

- Evet, biz de bazı söylentiler duyduk, ama nedenini tam anlayamadık. Partinin yurt dışı örgütlenmesi gelişirken bu söylentiler olumsuz etki yapıyor, özellikle yeni üyeleri demoralize ediyor.

- Biliyorsun, biz komünist hareketin tekleşmesi konusunda radikal bir karar aldık. Özellikle TKP'nin de katılacağı bir birlik süreci büyük engellerle dolu. Bu tekleşmeyi ilkelerimizden ödün vermeksizin sağlamayı amaçlıyoruz.

- Biz tartışma safhasında bu konudaki görüşlerimizi ayrıntılı olarak iletmiştik. Bunlar aynızamanda Avrupa'daki üye arkadaşların da görüşüdür. Umarız ki herhangi bir oyuna gelinmez.

- Tam da bunu konuşmak istiyorum. MYK'de bize karşı muhalefet bayrağını açanlar, sözüm ona bizim çalışma yöntemlerimize karşı çıkarak bunun değiştirilmesini istiyorlar, ama asıl amaçları partiyi zayıf düşürerek bir an önce TKP'ye iltihaka mecbur etmek.

- Karşı taraftan da sizin için benzer teslimiyet iddiaları var.

- Bunu bildiğim için duruma açıklık getirmek zorundayım. Amaçlarına ulaşmak için öncelikle parti önderlerini

yıpratmaya çalışıyorlar. Bu duruma yakında toplanacak olan büyük kongrede son vereceğiz. Ya parti çizgisine sadık kalır, parti önderlerini yıpratma kampanyasından vazgeçerler, ya da giderler...

Bunu söylerken ifadesi sertleşmişti. Birden 1. TİP'in hep Boran ve arkadaşları tarafından muhalefeti tasfiye operasyonlarına sahne olan kongrelerini anımsadım. 12 Mart döneminde değiştiği söylenen Boran, 2. TİP'te de eski yöntemlerine mi dönüyordu?

Devam etti:

- Toplanacak olan büyük kongreye Avrupa'daki partilileri temsilen bir delegenin katılmasını, partinin bekasını savunmasını istiyoruz.

- Bizim kongreye delege seçebilecek statümüz yok. Üyeliklerin kesinleştirilmesi dahi zorbela ilerliyor, genel sekretere defalarca hatırlatma yazmak zorunda kalıyorum.

- Senin kaydın Türkiye'ye geldiğinde İstanbul İli'ne yapılmıştı. Seni İstanbul il delegesi olarak seçtiririz, böylece sorunsuz katılabilir, görüşlerini dile getirebilirsin.

- Kongreye delege olarak katılsam bile, biz Avrupa'daki partililer birtakım söylentilerin dışında somut bir şey bilmiyoruz. Eğer dediğiniz gibi partiyi TKP'ye yamama girişimi varsa, bittabi karşı çıkarız. Ama tüm bunları, somut belgeler üzerinden Avrupa'daki partili arkadaşlarımla tartışmam gerekir. Kongreye katılırsam da, kendi görüşlerimi değil, tüm arkadaşlarımın ortak görüşünü dile getiririm.

- Parti çıkarlarını herşeyin üstünde tutacağına inanıyorum, diyerek ayağa kalktı, biraz duraksadıktan sonra ekledi:

- Zaten Osman *Demokrasi İçin Birlik* örgütlenmesine yardımcı olmak üzere yakında Avrupa'ya geçecek. Kendisi deneyli arkadaşımızdır. Bu konularda sizi ayrıntılı olarak bilgilendirir.

Vakit geçti, yorgundu. Kısa bir süre önce İstanbul'da 70. doğum günü kutlanmıştı, sağlık durumunun iyi olmadığı söyleniyordu. İyi geceler dileyerek ayrıldım.

Bu görüşmeden sonra bir ay geçmişti ki, Osman Sakalsız

Dış İlişkiler Bürosu Sekreter Yardımcısı sıfatıyla Almanya'ya geldi, *Demokrasi İçin Birlik*'i örgütlemek üzere 15 Haziran 1980'de Düsseldorf'ta bir toplantı yaptık. Partililer olarak toplantıya benimle birlikte Almanya'dan Alp Arslan Telli, Fransa'dan Uğur Hüküm, İsviçre'den Halit Altuncevahir katılıyordu.

MYK'nin aldığı karara göre biz dört kişi *Demokrasi İçin Birlik*'in kurucu komitesini oluşturacak, bulunduğumuz ülkelerdeki partilileri DİB bünyesinde örgütleyecek, parti adına "kardeş örgütler"le ilişkileri de bizler yürütecektik.

Osman, son olarak, Ekim'de İstanbul'da toplanacak TİP Büyük Kongresi'ne Avrupa'daki üyeleri temsilen benim katılmamın kararlaştırıldığını da söyledi.

Ancak, Boran'la Sofya'daki görüşmemden sonra benim durumumla ilgili yeni bir gelişme olmuştu. Bir süre önce benim hazırladığım ve İstanbul'da kızkardeşim Çiğdem tarafından yayınlanan savaş ve ordu üzerine iki kitaptan dolayı Donanma Komutanlığı Askeri Savcılığı hakkımda soruşturma açmış, yayınevine de benim için bir celpname göndermişti.

Türkiye'ye kesin dönüş hazırlıkları yaparken bu soruşturma üzerine yayınevi avukatları Türkiye'ye dönüşü bir süre daha geciktirmemi tavsiye etmişlerdi. Askeriye 12 Mart döneminde yapamadığını bu kez yaparak beni tutuklayıp yıllarca içeride tutabilirdi.

Osman'a bunu hatırlatarak benim yerime delege olarak Alp'in gitmesinin daha doğru olacağını söyledim.

- Riski ne olursa olsun kongreye sen gelmelisin. Partinin selameti bunu gerektiriyor, dedi.

En kısa zamanda Avrupa'ya yeniden geleceğini söyleyerek Türkiye'ye döndü.

*

Parti, dernek, *İnfo-Türk* çalışmalarının yoğunluğundan İnci de, ben de çok yorgun düşmüştük. Yaz aylarında Türkiyeli göçmenlerin çoğu memlekete gittiği, ilişkide olduğumuz Avrupalılar da güney sahillerine indiği için, biz de Brüksel'den bir süre uzaklaşmaya karar verdik.

Paris'ten Fahrettin Petek, bir süre önce Normandiya sahillerinde bir yazlık satınalmış, eşi Neriman Hanım'la birlikte, hiç değilse bir iki hafta yanlarına gitmemizde ısrar ediyorlardı. Jak ve Gaye de orada olacaktı. Münevver Hanım'la Mina Urgan'ı da bekliyorlardı.

Bu aydınlık ve sevgi dolu dostlarla geçirdiğimiz iki haftayı unutmam mümkün değil. Nazım Hikmet'ten, Türkiye komünist hareketinin geçmişinden anılarla dolu gündüz sohbetlerini, akşamları Münevver Hanım'ın çok sevdiği scrabble partileri ya da bilgi yarışmalarıyla tamamlıyorduk.

İstisna olarak güneş çıkıp da öğleden sonranın boğucu sıcağı bastırdığında Petek:

- Beyim, *canicule* (kızgın yaz sıcağı)... haydi denize! diye hepimizi Atlantik Okyanusu'nun serin dalgalarına yönlendiriyordu.

Gaye'nin bir okul arkadaşı da birlikte birkaç gün geçirmeye gelmişti. Güneşlenerek renk değiştirmesi mümkün olmayacak kadar simsiyah bir genç kızdı, yanılmıyorsam Guadeloupe'luydu.

Onun birkaç saat güneş altında kaldıktan sonra:

- Ufff, amma da yanmışım, diye dertlenip koruyucu kremler sürünmesi, vücudundaki renk değişimini farkedemeyen bizleri kahkahalara boğuyordu.

Ayrılacağımız gün vedalaşırken Mina Urgan'a,

- Herhalde yakında İstanbul'da görüşeceğiz, dedim.

- O da nereden çıktı?

- Ekim'deki TİP Kongresi'ne Avrupa delegesi olarak katılacağım.

- Askeri savcılık tarafından aranırken nasıl gidersin?

Daha önceki sohbetlerimizde askeri savcılığın benim hakkımda açtığı dâvadan da bahsetmiştim. Mina Urgan, benim daha önceki dâvalarımı da bildiği için hayli endişeliydi.

- Genel merkez öyle istiyor.

- Yahu bu Behice çıldırmış mı? Ben gittiğimde onunla konuşurum.

- Hiç konuşmayın, dedim. Parti görevidir, riski ne olursa olsun gideceğim.

Brüksel'e döndüğümüzde Türkiye'den arka arkaya endişe verici haberler geliyordu: Çorum Olayları, Fatsa Operasyonu... *Info-Türk*'te her ay siyasal cinayetlerin ayrıntılı tablosunu veriyorduk. Beş yıla yakın sürede öldürülenlerin sayısı 5 bini aşmıştı.

Yeniden çalışmaya başlamıştık ki, 22 Temmuz'da bir başka acı haber geldi: Maden İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Türkler öldürülmüştü.

Bu olay üzerine ilk kez TKP'lilerle birlikte bir dizi protesto eylemi düzenledik. Türkiye Büyükelçiliği'nin önüne siyah çelenk bıraktıktan sonra FGTB salonlarında sendikaların desteklediği, Belçikalı şahsiyetlerin de katıldığı bir toplantı yaparak Türkiye'den gelen faşizmin ayak seslerine dikkati çektik.

Ne ki, TKP'lilerle ilişkiler TİP Merkezi'nden verilen güvenceye rağmen sorunlu olmakta devam ediyordu. Başarılı yürütülen Kemal Türkler etkinliklerinin son dakikasında yeni bir sürprizle karşılaştık. Eylemin "partiler dışı" olması kararlaştırıldığı halde, toplantının bitiminde TKP duyurularını içeren gazeteler dağıtıldı. Bu ilkesiz tavra en büyük tepki de sendikalardan geldi.

Kopenhag'ta bir Dünya kadınları konferansı yapılacaktı. TİP Genel Merkezi bu konferansa Türkiye'den gelecek delegelerle birlikte Avrupa'dan da İnci'nin katılacağını bildirdi. Ne ki konferansın başlayacağı güne kadar Kopenhag'tan ne davetiye ne de program geldi. İnci'nin katılımını TKP'lilerin engellediğini sonradan öğrendik.

Parti merkezindeki ihtilaf nihayet MYK organı *Çark Başak*'ın 1 Eylül 1980 tarihli sayısında açığa vuruldu. Kongre 4 Ekim 1980'de İstanbul'da toplanacaktı. Bana da Kongre'ye İstanbul delegasyonu içinde katılarak Avrupa örgütünün görüşlerini açıklamam talimatı yeniden bildirildi.

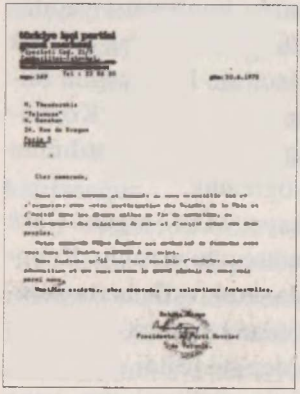
Herhalde kongrede muhalefetin tasfiyesinden yana tavır koyacağımdan emin değildiler ki Osman Sakalsız tele-

fon ederek yakında Belçika'ya geleceğini, tüm DİB komitelerini dolaşarak muhalefetin tutumunu Avrupa'daki partililere teşhir edeceğini bildirdi.

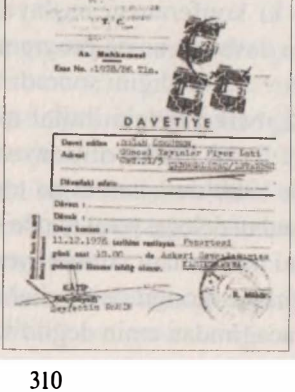
Zaten bu sırada Türkiye'den tatilden gelen arkadaşlar, il kongrelerinde muhalif sayılanların tasfiye edildiğini, daha da önemlisi MYK başkanlık kurulundaki üç arkadaşın, Orhan Silier, Yavuz Ünal ve Gündüz Mutluay'ın muhalif oldukları için bu görevlerden uzaklaştırıldıkları haberini getirmişlerdi.

Anlaşılan Sakalsız bizzat gelerek Avrupa'daki üyeleri muhalefete karşı koşullandırmak, beni de Avrupa delegesi olarak aynı doğrultuda tavır almaya zorlamak istiyordu.

- Sırf bu iş için geleceksen, boşuna zahmet, dedim. Avrupa komitelerimizde Kongre'ye sunulacak taslakları hemen tartışmaya açıyorum. Sen vize ve bilet alıp gelinceye kadar görüşler çoktan belirlenmiş olur. Kaldı ki, Avrupa'daki partililer için öncelikli konu üst kademedeki çekişme değil, yaklaşan faşist darbeye karşı neler yapılması, dikta koşullarında mücadelenin Avrupa'da nasıl yürütülmesi gerektiği konusunda aydınlatılmaktır. Geleceksen, bu konuda donanımlı gelmelisin. Söz verildiği halde iki aydır gönderilmeyen eğitim malzemelerini getirmeyi de unutma.

Boran'ın Theodorakis'e gönderdiği benimle ilgili yetki belgesi

Türkiye'de yayınlanan bir kitabımdan dolayı Donanma Askeri Savcılığı tarafından gönderilen celpname

20 yılda üçüncü darbe

Şili'deki 11 Eylül faşist darbesinin 7. yıldönümü dolayısıyla düzenlenen bir geceye katılmış, geç vakte kadar süren söyleşilerimizde de Türkiye'de yaklaşan darbe tehlikesi üzerine durmuştuk.

Ertesi sabah her zaman olduğu gibi erkenden kalkmış, çalışmaya hazırlanıyordum. Saat 6'da Belçika radyosunu açtığımda, Türkiye'de askeri darbe yapıldığı flaş olarak bildiriliyordu.

Darbe, diğer Avrupa radyolarında da birinci haberdi. Türkiye radyosunda sürekli darbe bildirileri okunuyordu.

İnci'yi uyandırdım, sendikacı ve partili arkadaşları arayıp durumu bildirdim.

Evet, beklenen olmuştu. İnfo-Türk olarak derhal bir protesto bildirisi yayınladık. Ama partili olarak ne yapacaktık? Doğal olarak, Türkiye'deki parti yöneticilerinin derhal bizi arayarak bu konuda bilgilendirmeleri gerekirdi. Ben kendilerini arayıp ilişki kurmaya çalıştım, telefonlar yanıt vermiyordu.

Ancak saat 9'dan sonra *Türk Haberler Ajansı*'nda çalışan partiye yakın arkadaşlardan Osman Saffet Arolat ve Niyazi Dalyancı'yla ilişki kurarak onlardan ayrıntılı bilgi alabildim. Sadece Behice Boran'ın ev hapsinde olduğu biliniyordu, diğer yöneticilerin nerelerde olduğundan onların da haberi yoktu.

Almanya, Fransa ve İsviçre'deki sorumlu arkadaşlarla

da tek tek görüştükten sonra, parti genel merkezinden herhangi bir talimat beklemeksizin *Demokrasi İçin Birlik* adına dünya kamuoyuna çeşitli dillerde ilk bildiriyi yayınlamaya karar verdik.

Partinin aylardan beri yaptığı tüm açıklamalarda ve başkanın konuşmalarında faşizmin ayak seslerinden bahsediliyordu. Bir sayfalık ilk bildirimizde 12 Eylül müdahalesinin NATO tarafından teşvik edilen ve desteklenen faşist bir darbe olduğunu vurgulayarak şu çağrıyı yaptık:

"Bu darbe ülkemizdeki faşist tırmanışın son aşamasıdır. 1960, 1971 ve son olarak 1980'de ordunun müdahalesiyle karşı karşıya kalan Türkiye halkı hiç kuşku yok ki kararlı bir mücadeleyle bu karanlığı yırtacaktır.

"Günümüz Türkiye'nin tüm demokratik güçlerinin birlik ve faşizme karşı mücadele günüdür.

"Dünyanın tüm demokratik güçlerini Türkiye halkının bu meşru mücadelesiyle dayanışmaya çağırıyoruz."

İnfo-Türk'ün İngilizce, Fransızca, Almanca, Flamanca ve Türkçe bültenlerinde de 12 Eylül Darbesi'nin hazırlanış sürecini, NATO'nun ve büyük sermaye çevrelerinin bu darbedeki rolünü, darbeyi yapan Ordu'nun sadece askeri planda değil, aynızamanda siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel planlardaki konumunu, darbeye gösterilen ilk uluslararası tepkileri içeren ayrıntılı bir rapor yayınladık.

Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Konseyi, hattâ *NATO Parlamenterler Meclisi,* parlamenter rejimi yok eden bu darbe karşısında eleştirel bir tutum takınırken, üyesi bulundukları parlamento lağvedilmiş, mensup oldukları partiler kapatılmış olan Türk parlamenterlerinin tutumu gerçekten yüz karasıydı.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin darbeden sonra Strasbourg'ta yaptığı ilk toplantıya, Cunta'nın talimatı üzerine Turan Güneş, Cevdet Akçalı, Metin Toker ve Besim Üstünel katılarak darbenin gerekliliğini savunabildiler. Ne acıdır ki, bu cunta savunucusu parlamenterlere AKPM'nin

Mart 1981'de Prof. Muammer Aksoy da katılacaktı. Neyse ki, cunta tarafından yokedilmiş bir parlamentonun temsilcilerini adam yerine koyma komedisine 14 Mayıs 1981 tarihli kararıyla AKPM bizzat kendisi son verecekti.

Uluslarası planda bizim için ilk büyük şok ise, 12 Mart Darbesi sonrasında olduğu gibi, Sovyetler Birliği'nden geldi. ABD dışındaki Batı kurumları darbeye karşı eleştirel bir tutum takınırken, SSCB Başbakanı Kosigin, darbenin ardından yeni askeri hükümet kurulur kurulmaz hem Cunta Şefi Evren'e, hem de Başbakan Bülent Ulusu'ya kutlama mesajı gönderdi.

Bu mesaj ve de genelde SSCB'nin ve diğer sosyalist ülkelerin cuntaya karşı uzlaşıcı bir siyaset izlemesi, kaçınılmaz olarak Türkiye sol güçlerini de Cunta'yı niteleme ve ona karşı alacakları tavır konusunda daha baştan görüş ayrılığına sürükledi. Belçika'daki Türkiyeli ilerici kuruluşların yaptıkları ortak toplantılarda Kürt örgütü *Tekoşer*'le birlikte *Demokrasi İçin Birlik,* yeni yönetimi "faşist askeri cunta" nitelerken TKP'liler, aldıkları direktife uygun olarak bu nitelemeye şiddetle karşı çıkıyorlar, "askersel cunta" ifadesiyle yetinilmesini dayatıyorlardı.

Bu dayatma o denli gülünç bir hal aldı ki, günlerce süren tartışmalardan sonra yayınlanan ortak bildirinin girişinde, imzacı örgütlerden bir kısmının cuntayı faşist olarak, diğer bir kısmının ise sadece "askersel" olarak niteledikleri belirtildi.

Almanya ve Fransa'daki DİB temsilcilerinin bildirdiğine göre bu ülkelerde de TKP yanlısı örgütlerle diğerleri arasında benzer sorunlar yaşanıyordu.

Her Eylül ayında olduğu gibi darbeyi izleyen günlerde Belçika Komünist Partisi'nin *Kızıl Bayrak* Şenliği başlamak üzereydi. Parti yöneticilerinden hiçbir ses seda gelmemesine rağmen bu şenliğe "Türkiye İşçi Partisi Yaşıyor, Savaşıyor" sloganı altında katılmaya karar verdik.

Bu katılım için pankartlar, afişler, bildiriler hazırlarken,

yıllardan beri kişisel ilişkimiz kesilmiş bulunan Metin Gür telefon ederek benimle görüşmek istediğini bildirdi. TKP adına geldiği belliydi. Eylül sonlarında Sofya'da uluslararası bir barış konferansı toplanacağını bildirerek Türkiye delegasyonu içinde benim de yeralmam konusunda TİP yönetimiyle mutabık kaldıklarını söyledi. Ardından ekledi:

- Hem de daha güneyde bir yerde pastırma yazından birlikte yararlanmış oluruz.

Olacak şey değildi, biz kaç gündür parti yönetiminden tek bir mesaj dahi alamazken parti adına bir başka parti kanalıyla bana görev veriliyordu. Boran ev hapsindeyken, hangi parti yöneticisiyle nasıl görüşmüşlerdi?

Partinin zaafını belli etmemek için yine de renk vermedim.

- Metin, ben parti yönetimiyle sürekli ilişkideyim, dedim. Bana böyle bir misyondan hiç bahsedilmedi. Kaldı ki, Sofya'da uluslararası bir barış konferansına davet söz konusuysa, bu davetin *Dünya Barış Konseyi* adına yapılmış olması gerekir. Yıllardır kendilerini Türkiye'deki gelişmelerle ilgili birkaç dilde bilgilendirdiğimize göre adresimi bilmemeleri de mümkün değil. Partiden ya da Dünya Barış Konseyi'nden bir mesaj alırsam seni de haberdar ederim.

*

Nihayet darbeden 12 gün sonra, 24 Eylül günü kapı çaldı.

- Ben Nihat...

TİP genel sekreteri Nihat Sargın'dı. Normal pasaportunu kullanarak hiçbir engelle karşılaşmadan Türkiye'den uçakla gelmişti.

- Partiden on iki gündür haber bekliyorduk. Başkan'ın göz altında olduğunu duyduk, ama sizden de, dış büro sekreterinden de hiçbir haber gelmedi.

- Ancak toparlanabildik. Neler yapılabileceğini şimdi bildireceğim.

- İyi de iki haftadır, hem partililer, hem Türkiyeliler, hem de dünya kamuoyu bizden sıcağı sıcağına açıklamalar bekliyordu. Sizden ses seda çıkmayınca, biz *Demokrasi İçin Birlik* Avrupa Komitesi olarak insiyatif alıp gereken açıklamaları yaptık, Türkiyeli tüm anti-faşist güçlerle parti farkı gözetmeksizin birlikte mücadele için ilk adımları attık.

- Neler yaptığınızı bilemem, ama parti genel sekreteri olarak DİB'in ülke sorumlularıyla görüşmem gerek. Alınmış parti kararları var, onları tebliğ edeceğim.

Derhal telefon ederek DİB Almanya, Fransa ve İsviçre sorumlularına, Nihat Sargın'ın geldiğini, toplantı için hemen Brüksel'e gelmelerini istediğini bildirdim.

Düsseldorf'tan Alp Arslan Telli, Fransa'dan Uğur Hüküm ve İsviçre'den Halit Altuncevahir ertesi gün geldiler.

İnfo-Türk merkezinde yapılan toplantıda Sargın şu açıklamaları yaptı:

"- Parti'nin tüm üye fişleri, yurt dışındaki üyelere ait olanlar da dahil, darbe günü sıkıyönetime kaptırılmıştır. Bu bakımdan, yurt dışındaki partililerin hiçbiri Türkiye'ye gitmeyeceklerdir.

"- Darbeden hemen sonra Çark Başak'ta yayınlanan MYK kararında belirtildiği gibi, tüm kurullar lağvedilmiş, muhalefetin partiyle ilişkileri dondurulmuştur.

"- Yeni koşullarda tüm partililerin üyelikleri kaldırılmıştır. Avrupa'da sadece DİB Avrupa Komitesi'ni oluşturan dört kişinin partililiği devam etmekte olup kendileri bulundukları ülkelerde, yani Federal Almanya, Belçika, Fransa ve İsviçre'de parti temsilcisi olarak görevlendirilmişlerdir.

"- İllegalite koşullarına uygun olarak yeni bir tüzük hazırlanmakta olup, ülke temsilcileri bulundukları ülkelerde ancak bu yeni tüzüğe göre üye kaydına ve örgütlenmeye girişeceklerdir.

"- 12 Eylül'e kadar partili olanlara, kırılmamaları için, parti üyeliklerinin kaldırıldığı değil, yeni koşullarda 'Tür-

kiye İşçi Partili' olduklarını gizlemeleri gerektiği söylenecektir."

Sargın ayrıca, dört kişi hariç tüm DİB üyelerinin partililikleri kaldırıldığına göre, yeni koşullarda *Demokrasi İçin Birlik*'e partili olmak koşulu aranmaksızın, anti-faşist mücadeleye katkıda bulunabilecek herkesin üye kaydedilmesi, üye sayısının hızla artırılması ve böylece Türkiye'deki mücadeleye daha fazla maddi katkı sağlanması talimatını verdi.

Tüm bu görevlerin yerine getirilmesi için de çok önceden çıkartılmasına karar verilmiş olan *Tek Cephe Gazetesi*'nin derhal yayına sokulmasını istedi.

Partinin tüm yönetim organlarının lağvedildiği, üyeliklerin kaldırıldığı ve muhalefetin partiyle ilişkilerinin dondurulduğuna dair kararlar MYK'nın hangi toplantısında alınmıştı? Boran darbeden hemen sonra sıkıyönetimce gözaltına alındığına, partinin diğer sorumluları da ortadan kaybolduğuna göre bu mümkün müydü?

İkna olmadığımızı görünce Sargın çantasından bir kağıt çıkardı.

Bozuk bir el yazısıyla doldurulmuş olan sayfanın en başında *Çark Başak* başlığı yeralıyor, altında da Sargın'ın sözünü ettiği kararlar sıralanıyordu.

Ardından, Avrupa'daki partililerin TKP'ye ilişkin tereddütlerini bildiği için, Boran'ın Sofya'dayken bana söylediği iddiayı bu kez diğer arkadaşlar önünde tekrarladı: "Bunlar, partiyi TKP'ye yamamak istiyorlar!"

Arkadaşlar haklı olarak, parti üye kayıtlarının neden güvenceye alınmadığını, neden askere bu kadar kolayca kaptırıldığını sordular. Sargın'ın yanıtı gerçekten yürekler acısıydı:

- O kadar ani oldu ki, stetoskop'umu bile kurtaramadım.

Ayrıca, darbeden çok kısa bir süre önce alelacele yurt dışındaki üyelerden para toplanarak ABD'den özel olarak getirtilen 4 bin DM'lık bir komputer de sıkıyönetime kaptırılmıştı.

Ya genel merkezin talimatına karşı çıkmayıp da her partiliyi en azından 10.000 DM borca sokarak buldozer almak üzere ne idüğünü bilmediğimiz bir kişiye teslim etmiş olsaydık?

Sargın'ın konuşmasının tek olumlu yanı, DİB'in partiden bağımsız olarak tüm anti-faşistlere açık bir örgütlenmeye gitmesi perspektifiydi. Bu gerçekten de Türkiye'de faşizme karşı en geniş birlikteliğin sağlanmasına önemli katkıda bulunacak bir misyondu.

Ama birkaç ay geçmeden anlayacaktık ki, Sargın ve arkadaşlarının asıl amacı anti-faşist örgütlenme görüntüsü altında Avrupa'daki partililerin özverisini kullanıp muhalifleri de tasfiye ederek partide kendi fraksiyonlarının egemenliğini pekiştirmek, ardından da TKP'ye rampa etmekti.

Bu arada Sargın'a yurt dışı faaliyetlerinden sorumlu Dış İlişkiler Bürosu Sekreteri Osman Sakalsız'dan niçin hiçbir haber alınamadığı soruldu.

- Herhalde bir yerlerde gizlenmektedir, diye yanıtladı.

Oysa, bize gelen özel haberlere göre, Osman, 12 Eylül'den önce Avrupa'ya gelmek için bizim davetimizle vize aldığı pasaportu da parti belgeleriyle birlikte sıkıyönetime kaptırmış, bunun üzerine Bodrum'a giderek partiye yakın bir arkadaşının yazlık evine yerleşmişti. Gizli yaşadığı falan yoktu, herkesle görüşüyordu.

Toplantıdan sonra, DİB'i bir an önce tüm anti-faşistleri kapsayacak bir direniş örgütü haline getirme kararlılığıyla derhal *Tek Cephe Gazetesi*'nin hazırlığına başladık.

Sargın'ın gelişinden iki gün sonraydı. MYK üyelerinden Orhan Silier telefon etti. Türkiye'den çıkabilmiş, benimle mutlaka görüşmek istiyordu. Silier'i 1971 öncesinden de tanıyordum. Ciddi bir araştırmacıydı. 2. TİP'e katılmış olması da parti için büyük bir kazanımdı. Ne var ki, o da, Sargın'ın partiyle ilişkilerinin dondurulduğunu söylediği muhalefete mensuptu.

Tereddüt etmeden, "Buyur gel" dedim.

Silier'le uzun uzun görüştük. Partiyi TKP'ye yamama iddialarını tamamen reddediyor, aksine Sargın ve çevresini "tek parti tek cephe" ilkesinin uygulanması konusunda ilkesiz davranmak, partiyi TKP karşısında zayıf düşürmekle suçluyordu.

Her iki tarafın iddialarındaki doğruluk payı neydi, bu konuda hüküm verebilecek durumda değildim. Ayrıca cuntaya karşı mücadelenin önümüze dağ gibi yığdığı daha ciddi sorunlarla boğuşurken bu iç çekişmelere hasredecek ne zamanımız, ne de olanağımız vardı.

- Orhan, ben hemen her gün bir sürü toplantıya katılmak, Türkiye konusunda etkin olabilecek şahsiyetlerle, gazetecilerle temas kurmak zorundayım. Bana kalırsa siz en iyisi Sargın'la başbaşa konuşun, eski hesapları kapatarak bu zor dönemde tüm partililerin anti-faşist mücadeleye birlik halinde girmesini sağlayın. Sence bu öneri uygunsa, yarın ben bir toplantı için tüm gün dışarıda olacağım, saat 9'da gel sizi Sargın'la başbaşa bırakayım.

Silier önerimi memnunlukla kabul etti.

O gittikten sonra önerimi Sargın'a da tekrarladım. Kızdı:

- Ben muhalefetin partiyle tüm ilişkilerinin dondurulduğunu söylememiş miydim?

- Söylemiştiniz ama günümüz koşullarında bu takıntıları aşmak lazım. Farklılıklar ne olursa olsun, Cunta'ya karşı tüm güçleri bir araya getirmek gerek. Hele bu Silier gibi partinin seçkin yöneticilerinden, yetenekli bir arkadaşımızsa...

- Madem ısrar ediyorsun, görüşelim.

DİB ülke temsilcilerine de durumu bildirdim. Çok sevindiler, hattâ bir anlaşma olursa ikisiyle birlikte görüşmek üzere Brüksel'e tekrar gelmek istediklerini söylediler.

Ertesi gün Silier geldi, ikisini buluşturdum. Serin bir karşılaşmaydı.

- Ben sizi başbaşa bırakıp gidiyorum, dedim. Umarım akşama döndüğümde ikinizi anlaşmış bulurum.

Akşam 4 sularıydı. Dönüp de salona girdiğimde gözlerime inanamadım. Silier bir kenarda bir şeyler okuyor, Sargın da bir koltukta somurtarak oturuyordu.

- Hayrola? Bir çözüme ulaşamadınız mı?

- Hayır, dedi Silier, muhalefetin partiyle ilişkilerinin dondurulduğunda ısrar ediyor. Oysa darbe olur olmaz genel başkan ev hapsine alındığından böyle bir kararın onun bilgisi dahilinde alınmış olması mümkün değil... Böyle bir kararın uygulanması için mutlaka genel başkanın görüşünün öğrenilmesi gerekir.

Sargın dediğim dedik diyordu:

- Karar başkanın bilgisi dahilinde alınmıştır, kesindir. Bu karar ancak muhalifler yeni dönemde "grup çalışması" yürütmedikleri takdirde gözden geçirilebilir. O zamana kadar yeniden ilişki kurmamız mümkün değildir.

Silier, herşeye rağmen DİB çalışmalarına elinden geldiğince katkıda bulunmaya, *Tek Cephe*'ye imzasız da olsa yazı yazmaya söz vererek benimle vedalaşıp ayrıldı.

Durumdan ülke temsilcilerini de haberdar ettim. Büyük bir hayal kırıklığı oldu, ancak muhalif arkadaşlar *Tek Cephe*'ye katkıda bulunurlarsa, parti içi çekişmelere değinmedikleri sürece, bu katkılarını hiç tereddütsüz kabul etme konusunda anlaştık.

Bu kararımızı Sargın'a da bildirdim. Hoşlanmadı. Zaten Orhan'ı ağırlamış olduğum için son derece rahatsızdı.

- Bunlar şimdi kardeş örgütlerle de temas kurarak bizim aleyhimize tezviratta bulunurlar. Bana hemen bilet ayarlayın, derhal Sofya'ya gidiyorum, dedi.

Belli ki, DİB'in yeniden örgütlenmesi, *Tek Cephe Gazetesi*'nin yayını pek önemli değildi, muhalefet bir an önce tecrit ve tasfiye edilmeliydi. Ertesi gün Sofya'ya hareket etti.

Tek Cephe'nin birinci sayısını onun yokluğunda "Faşizme Hayır!" manşetiyle yayınladık. Silier ise Sofya'ya değil Almanya'ya gitmişti. Oradan da *Tek Cephe*'nin ilk sayısına iki yazıyla katkıda bulunan tek MYK üyesi oldu.

Sofya'da bulunduğu sırada Sargın'dan haftalarca haber alamadık. Nihayet ekim ayı ortalarında bir kez telefon etti.

Cuntanın faşist olarak nitelendirilmesi konusunda tereddütleri bulunduğunu belirterek, daha sonra çıkacak sayılarda bu konuda daha temkinli ifadeler kullanılması tavsiyesinde bulundu. Oysa Türkiye'den geldikten sonra DİB yöneticileriyle yaptığı görüşmede darbeyi faşist olarak niteleyen aynı Sargın'dı.

Sofya'ya gittiğinde görüştüğü TKP yöneticileri kendisini böyle bir tavra zorlamış olabilirdi.

DİB yöneticileri olarak durumu yeniden değerlendirdik. Darbeden sonra yayınladığımız ilk bildiride, yayınladığımız *Tek Cephe* Gazetesi'nin ilk sayısında cuntayı faşist olarak nitelediğimize göre bundan geri adım atmamız söz konusu olamazdı.

Kaldı ki, o günlerde Türkiye'de kalan MYK üyeleri tarafından illegal olarak yayınlanan *Çark Başak*'ın Ekim 1980 tarihli 2. sayısı elimize ulaşmıştı. Bu sayıda "Askeri Faşist Diktatörlüğe ve Faşizme Karşı Direniş" başlığı altında uzun bir analiz yeralıyordu.

Belçika'nın Türkiyelilere vize uygulamasının başlamasına bir gün kala, 31 Ekim'de Sargın alelacele Brüksel'e geri döndü. Sargından bir gün önce de, 30 Ekim'de Osman Sakalsız çıkagelmişti.

Osman, daha önce aldığı pasaportu sıkıyönetime kaptırdığı için kendi ismine yeni bir legal pasaport çıkartmış, havaalanındaki sıkı kontrole rağmen başı derde girmeden uçağa binerek Brüksel'e uçmuştu.

Darbenin üzerinden birbuçuk ay geçtiği halde bizi hiçbir şeyden haberdar etmemesinin nedenini sorduğumda tatmin edici bir yanıt veremedi. Ama bundan böyle Türkiye ile tüm bağlantıları kendisinin kuracağını, tüm ilişkilerin artık tek elden yürütüleceğini söyledi.

Yurt dışındaki çalışmalarını yaygın yürütülebilmek ve Türkiye ile bağlantıyı daha kolay sağlayabilmek gerekçesiyle

Almanya'ya geçerek oradan siyasal iltica istedi. Nihat Sargın Brüksel'de bizim evde kalırken, Sakalsız da Düsseldorf'ta Alp Arslan Telli'nin işyerinin arkasındaki bir bölüme yerleşti.

Sargın Sofya'dan döner dönmez benimle yaptığı ilk özel görüşmede cunta için "faşist" nitelemesinin kullanılmasından rahatsızlığını tekrar dile getirdi.

Türkiye'den gelen *Çark Başak*'ta "Askeri Faşist Diktatörlüğe ve Faşizme Karşı Direniş" çağrısı yeraldığını hatırlatarak,

- *Çark Başak* da bu nitelemeyi benimsediğine göre bizim tavrımızda bir hata yok, dedim. Zaten *Çark Başak*'ın bu analizini *Tek Cephe*'nin yeni sayısında aynen kullanmaya karar verdik.

- Türkiye'deki arkadaşlar *Tek Cephe*'nin ilk sayısını görünce kararın benden geldiğini düşünerek bu ifadeyi kullanmış olabilirler. Doğru karar için genel başkanın görüşünü beklemek gerek.

- İlk gelişinizde darbe sonrası alınmış birtakım MYK kararlarını tebliğ ederken darbeyi de faşist olarak nitelemiştiniz. Silier'le tartışmanızda bu kararların başkanın bilgisi dahilinde alındığını söylediğinize göre, herhalde başkan da darbenin faşist olduğu görüşündedir. Ya da Silier'in söylediği gibi başkanın hiçbir şeyden haberi yoktur. Neye inanacağız?

Bunun üzerine Sargın yeni bir manevraya başvurdu:

- Madem kararlısınız, öyleyse yazıyı basın. Ama, "faşist" kelimesini başlıkta kullanmayın.

- *Çark Başak*'ta kullanıldığına göre biz kelimeyi sansürleyemeyiz.

Sinirlenerek salona geçti, televizyon seyretmeye başladı.

1980 yılında Belçika Çalışma Bakanlığı, *İnfo-Türk*'e destek olmak üzere bir yıl için üç kişilik geçici kadro vermişti. İşsiz olanları, hiçbir iş yapmadan işsizlik parası ödemek yerine, daha yüksek bir ücret karşılığı kamu çıkarına uygun derneklerde çalışmakla görevlendiriyordu. Bu sayede kadrolardan birine Yasemin adında Yugoslav göçmeni bir

Türk kızını angaje etmiştik. *Tek Cephe* hazırlanırken mizanpaj ve montaj çalışmalarında İnci'ye Yasemin de yardım ediyordu.

Çark Başak'taki "Askeri Faşist Diktatörlüğe ve Faşizme Karşı Direniş" yazısını dizdikten sonra sayfaya konulmak üzere İnci'ye vermiştim. O yıllarda bilgisayar kolaylıkları olmadığı için başlıklar ancak letrasetle hazırlanıyordu. Letraset pahalı olduğundan çeşitli karakterleri fotokopide çoğaltmış, harfleri tek tek kesip yanyana yapıştırarak başlık yapıyorduk. Bu yazının başlığını yapma görevini İnci Yasemin'e vermişti.

İnci sayfayı yapıp Yasemin'in hazırladığı başlığı da yerleştirdikten sonra bana gösterdi. Sayfa güzeldi, ama başlıktaki "Faşizme Karşı" kelimeleri yoktu. Uyarınca İnci de çok şaşırdı. Yasemin'e sordu. Kızcağızın yanıtı inanılır gibi değildi. Bir ara İnci'nin ve benim yokluğumdan yararlanan Sargın kendisine başlıkta bu iki kelimeyi dizmemesini söylemiş, o da direktif Genel Sekreter'den geldiği için bize sormadan denileni yapmıştı.

Sargın'la konuştum. Yaptığı şeyin ne demokratik örgüt anlayışıyla, ne de basın ahlakıyla uzaktan yakından ilgisi olmadığını belirterek bundan böyle *Demokrasi İçin Birlik*'in iç işleyişine ve de onun yayın organının redaksiyonuna asla karışmamasını istedim.

İnci sayfa içeriğini tekrar değiştirdi ve Tek Cephe başlıkta "Faşizme Karşı Direniş" ibaresi olacak şekilde yayınlandı.

Sargın'a "faşizm" nitelemesi konusunda TKP'nin dayatmasına uymak yerine, tüm dünya ülkelerinin komünist partilerinin kendi ülkelerindeki diktatörlükleri nasıl nitelediklerini göz önünde tutmasının daha doğru olacağını söyledim. *İnfo-Türk*'ün kitaplığında bulunan dünya komünist ve işçi partilerinin enformasyon dergisi *Barış ve Sosyalizm Sorunları*'nın tam kolleksiyonunu incelemesi için kendisine verdim.

Ancak dergiler İngilizceydi. O sıralarda DİSK görevlilerinden Sina Pamukçu da Belçika'ya mülteci olarak gel-

mişti. Kendisi İngilizceyi iyi bildiği için bu araştırmada Sargın'a yardımcı olmayı kabul etti. Günlerce bizim salonda kafa kafaya vererek faşizm üzerine yazıların envanterini çıkartmaya koyuldular.

Biz DİB olarak Boran'ın gözaltında tutulmasına karşı geniş bir protesto kampanyası yürütürken Kasım 1980 başında yeni bir sürprizle karşılaştık.

Diğer örgütlerle sürdürdüğümüz güçbirliği toplantılarının birinde tam gündeme girileceği sırada TKP'liler masanın üzerine bir gazete attılar. Gazetenin birinci sayfasında Maden İş yöneticilerinin bir kongrede *Enternasyonal* söyledikleri için sıkıyönetimce gözaltına alındığı bildiriliyordu. Bunun yanındaki bir haberde ise TİP Genel Başkanı Behice Boran'ın Cunta'nın izniyle Sofya'ya gittiği belirtiliyordu.

O sıralarda Boran'ın eşi Nevzat Hatko felçli olarak Sofya'da komünist parti yöneticilerinin tedavi gördüğü bir hastanede kalıyordu. Cunta, ileri yaşta ve kalb rahatsızlığı olan Boran'ın gözaltında ölümünün dünya kamuoyunda tepkiye yolaçabileceğini düşünerek kendisinin Bulgaristan'a, eşinin yanına gitmesine izin vermiş olabilirdi.

Nedeni ne olursa olsun, TKP'lilerin olayı kullanma biçimi TİP'in imajını hayli sarsıyordu. Genel sekreteri ve dış büro sekreteri legal pasaportlarıyla Türkiye'den çıkan partinin şimdi de genel başkanı Cunta'nın özel izniyle yurt dışına çıkmıştı.

Partinin prestijini korumak için ivedi bir şeyler yapılmalıydı.

*

Girmekte olduğumuz 1981 yılının 13 Şubat'ı Türkiye İşçi Partisi'nin 20. kuruluş yıldönümüydü. DİSK'in kuruluşunun 14. yıldönümü de aynı tarihe rast geliyordu.

DİB yönetimi olarak, hem Avrupa'da Cunta'ya karşı parti sınırlarını aşan daha kapsamlı bir eylem örgütlemek,

hem de bu eyleme Avrupa sendikalarının da desteğini sağlamak üzere gecenin *TİP ve DİSK'le Dayanışma Gecesi* olarak düzenlenmesine karar verdik.

Gecede DİSK adına, bir süreden beri Belçika'da siyasal mülteci olarak bulunan ve DİSK'in Avrupa sendikalarıyla ilişkilerini kuran hukuk müşaviri Yücel Top, TİP adına ise Sargın konuşabilirdi. Ama toplantının etkinliği açısından ben başka bir öneride bulundum:

- TİP Genel Başkanı Behice Boran şu anda Bulgaristan'da bulunuyor. Eğer Cunta'ya karşı yurt dışında etkin bir mücadele sürdürülecekse, Boran bu geceye konuşmacı olarak davet edilmelidir. Sadece TİP genel başkanı olarak değil, aynızamanda yıllarca milletvekilliği yapmış ve Türkiye-AET Karma Parlamento Komisyonu toplantılarında Türkiye'yi temsil etmiş bir şahsiyet olarak bu gecede konuşmasını çok önemli buluyorum.

12 Mart döneminde Yunan parlamenterleri Albaylar Cuntası'na karşı Avrupa'da fiilen mücadele yürütürken, Türk parlamenterlerinin hepsi Generaller Cuntası'nın dalkavukluğunu yapmıştı. 12 Eylül Darbesi'nden sonra da tavırlarında bir değişiklik olmamış, üyesi bulundukları Meclis ve partiler kapatıldığı ve hiçbir temsil yetkileri kalmadığı halde CHP'liler de dahil Strasbourg'a gelerek darbecileri savunmuşlardı.

Sürekli ilişkide olduğum Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi ve Avrupa Parlamentosu üyeleri kendilerine bilgi verecek Türkiyeli bir parlamenter bulamamaktan yakınıyorlardı.

Önerime Sargın hemen itiraz etti:

- Başkan'ın sağlık durumu Sofya'dan buraya gelmesine izin vermez.

- Tabii ki sağlığı birinci derecede önem taşıyor, dedim. Sofya'da kendisini tedavi eden doktorların onayı olmadan böyle bir şey göze alınamaz. Ama İstanbul'dan Sofya'ya uçakla gidebildiğine göre, doktorlar uygun görürse, Sofya'dan da

Brüksel'e gelebilir. Konuşmasını yapıp Avrupalı parlementerler ve gazetecilerle görüştükten sonra tedavisini devam ettirmek için Sofya'ya dönebilir.

O sırada Belçika'daki Şili'li siyasal mülteciler arasında Allende'nin doktoru, kalb mütehassısı Gaston Simon da bulunuyordu. Brüksel'de kaldığı sürece Dr. Simon Boran'ı sürekli sağlık kontrolü altında tutabilirdi.

Sargın bu kez önerime başka bir gerekçeyle karşı çıktı:

- Başkan şu anda bir sosyalist ülkenin himayesi altındadır. Avrupa makamları kendisine vize verir mi?

- Niçin vermesinler? Benim bildiğim kadarıyla sosyalist ülkelerde yaşayan Latin Amerikalı bir çok komünist lider Belçika'ya sorunsuz geliyor, toplantılara katılıyor.

Ardından ekledim:

- Eğer prensip olarak karşı çıkılmıyorsa, Boran'ı Belçika'ya davet ederek vize almak sorumluluğunu ben üstleniyorum. Vizesini bizzat ben Sofya'ya götüreceğim, orada da doktorlarıyla görüşüp onların onayını isteyeceğim.

Organizasyonla ilgili pratik sorunları görüşebilmek için DİB Avrupa yönetimi Düsseldorf'ta toplandı. Büyük katılım sağlanabilmesi açısından gecenin mutlaka Almanya'nın büyük bir kentinde yapılmasını önerdim. Böyle bir organizasyonu göze alamamış olmalı ki Sakalsız Brüksel üzerinde ısrar etti. Diğer ülke komitelerinden destek sağlanması koşuluyla kabul ettim.

DİB Almanya temsilcisi Alp Arslan Telli bu konuda büyük sorumluluk üstleniyordu. Sadece Almanya'nın çeşitli metropollerindeki partilileri seferber etmekle kalmayacak, sahne düzenine ilişkin alt yapıyı hazırlatacak, finansman sağlayacaktı.

O sıralarda sanatçı dostlarımız Şanar Yurdatapan ile Melike Demirağ da Almanya'daydı. Şanar Türkiye'de Demar adlı bir demokrat sanatçılar derneği kurmuştu, daha önce Brüksel'e de gelmiş, kendisini sanat çevreleriyle tanıştırmıştım. Melike geceye katılmayı memnuniyetle kabul etti.

Şanar, Türkiye'den Timur Selçuk'un da gelmesini sağlayacağını söyledi.

Partili sendikacı arkadaşlardan Hüseyin Çelik Brüksel'in en gözde konser salonlarından *Ancienne Belgique*'in kiralanmasını ve gecenin finansmanına Belçika Kültür Bakanlığı'nın katkıda bulunmasını sağladı. Muharrem Karaman da, Belçika dışından gelecek partililerin ve misafirlerin sendikasının misafirhanesinde parasız olarak ağırlanmasını garanti etti. Gecenin pratik hazırlığında Belçika Komitesi üyeleri Deniz İşsever ve Yiğit Bener de birinci derecede sorumluluk üstlendiler.

Yiğit tanınmış yazarlarımızdan Erhan Bener'in oğlu, Vüsat O'Bener ve Fikret Otyam'ın yeğeniydi. Tıp Fakültesi'ni bitirmesine bir yıl kala Türkiye'de darbe olduğu için Avrupa'da kalmayı tercih etmişti.

14 Şubat gecesi hazırlığının en zor safhası Boran'ın Belçika'ya gelişinin sağlanmasıydı. Karar verildikten sonra derhal Piet Dankert'le temasa geçtim. 12 Mart Cuntası'na karşı mücadelede yıllarca beraber olduğumuz Dankert o sırada Avrupa Parlamentosu başkan yardımcısıydı.

Kendisiyle konuşarak eski bir parlamenter olan Boran'ın Brüksel'e gelmesinin ne denli yaşamsal olduğunu anlattım. Daha önceki Türkiye ziyaretlerinde Boran'ı tanıyıp kendisiyle konuştuğu için bu öneriyi olumlu karşıladı.

- Ama bir sorunumuz var. Boran şu anda Sofya'da, Bulgar Devleti'nin himayesinde bulunuyor. Belçika'nın vize verebilmesi için mutlaka önemli bir gerekçe gösterilmesi gerekiyor. Kendisini Avrupa Parlamentosu olarak davet edemez misiniz?

Dankert şaşırmıştı:

- Bulgaristan'a kaçak olarak mı geçti?

- Hayır, normal Türk pasaportuyla.

- Cunta buna nasıl izin verdi?

- O tarafını ben de bilmiyorum. Belki yaşlı ve kalb hastası olduğu için. Zaten felçli olan eşi de bir süredir Bulgaristan'da...

- Zor ama, sizleri şahsen tanıyorum, güveniyorum. Avrupa Parlamentosu Başkan Yardımcısı olarak kendisini davet ediyorum. Gelirse de parlamentoda konuştururum, dedi.

Resmi daveti alır almaz Belçika Dışişleri Bakanlığı'yla temasa geçtim. İlerideki yıllarda Belçika hükümetlerinde bakanlık ve de Senato başkanlığı yapacak olan Sosyalist Parti'li Anne-Marie Lizin o sırada Dışişleri Bakanlığı'nın önemli bir bürokratıydı. Dankert'ın davetiyesiyle kendisini ziyaret ederek Türkiye'deki gelişmeleri anlattım, Cunta yönetimine karşı düzenlediğimiz geceye eski bir parlamenter olan Boran'ın katılmasının yaşamsal önemini vurguladım.

- Bulgaristan'dan gelmesi için vize vermek zor ama, kavganıza saygım var, diyerek Behice Boran'a vize verilmesi için Sofya'daki Belçika Başkonsolosluğu'na hitaben bir talimat yazıp bakana imzalatarak bana verdi, başarılar diledi.

Vize talimatını alır almaz Balkan Hava Yolları'nın Amsterdam'dan kalkan ilk uçağıyla Sofya'ya hareket ettim. Boran'a hediye olarak, çayı çok sevdiğini bildiğim için, farklı harmanlanmış bir kaç paket çay ile Cunta'ya karşı yapılmış olan yayınlardan bir paket götürüyordum.

Sofya Hava Alanı'na iner inmez tanıdığım Bulgar dostları aradım. Hemen gelip beni hava alanından aldılar, daha önce Boran'ın daveti üzerine gittiğim zaman kaldığım BKP Merkez Komitesi misafirhanesine yerleştirdiler. Belli ki Boran'a ve onunla ilişkisi olanlara "kardeş örgüt mensubu" statüsü uyguluyorlardı.

Boran'ı kaldığı hastanede ancak ertesi gün ziyaret edebileceğim için o akşam yemekte Bulgar dostlarla Türkiye'deki gelişmeler, siyasal davalar, direniş hareketleri üzerine uzun uzun sohbet ettik.

Boran'ın Brüksel'e gelmesi projesini açtığımda, bayağı tedirgindiler.

Önce Boran'ın sağlık durumunun buna müsait olmadığını söylediler. Bu konuda her türlü ön tedbiri almaya

hazır olduğumuzu, esasen Bulgar doktorların bu konudaki tavsiyelerine göre hareket edeceğimizi söyleyince, tedirginliklerinin gerçek nedenini açıkladılar.

Evren Cuntası, Boran'ın Türkiye'den sorunsuz çıkıp Bulgaristan'a gitmesine izin verirken, kendisinin Türkiye'deki rejim aleyhinde yurt dışında herhangi bir girişime karışmasına izin verilmemesi konusunda güvence istemişti.

- Boran Brüksel'e gider, hele de sizin önerdiğiniz geceye katılırsa, bizim Türk Devleti'yle ilişkilerimizde büyük sorun doğar, diyorlardı.

- Bakın, dedim, 12 Mart Darbesi'nden sonra Türkiye'yi terketmeye çalışırken bana karşı aldığınız tavrı unutmadım. Biz yine de Türkiye'den ayrılmayı başararak yıllarca Cunta'ya karşı mücadele yürüttük. Boran'a izin vermezseniz, biz yine de tüm olanaklarımızı kullanarak 12 Eylül Cuntası'na karşı da mücadelemizi sürdürürüz. Ama Boran gelebilirse bu mücadele daha güçlü olur.

Bulgar Komünist Partisi Merkez Komitesi'nden bir yetkiliyle ilişki kuruldu. Sonuçta, doktorlar izin verirse Boran'ın gidebileceği söylendi.

Yemeğin sonuna doğru Bulgar arkadaşlardan biri,

- Bu misafirhanede şu anda Türkiyeli bir siyasal sürgün daha var, hem de kendisini iyi tanıyorsun. Seninle aynı koridordaki bir odada kalıyor. Sence sakınca yoksa görüşebilirsin, dedi.

Geç vakit odamın kapısı vuruldu. Gelen Orhan Silier'di. Parti içi muhalefetin önde gelen isimlerinden birini MK misafirhanesinde ağırlamakla kalmayıp, Boran'ı Brüksel'e davet etmek üzere geldiğimi bile bile benimle görüştürmeleri oldukça anlamlıydı.

Orhan'la uzun uzun sohbet ettik. Benim Boran'la görüşeceğimi bildiği için, kendisinin de onunla temasını sağlamam konusunda yardım istiyordu. Orhan, darbeden sonra muhalefet mensuplarının partiyle ilişkilerinin Sargın ve Sakalsız'ın bir tertibiyle dondurulduğunu, Boran'ın bundan ha-

bersiz olduğunu düşünüyor, kendisiyle görüşebilirse faşist baskı koşullarında parti çatısı altında yeniden birlikte mücadele edebileceklerine inanıyordu.

- Sorun değil, dedim. Yarın konuşurken senin talebini de iletirim, üstelik desteklerim.

Ertesi gün dünya komünist parti liderlerinin tedavi gördüğü Sofya civarındaki hastaneye perdeli bir arabayla götürüldüm.

Boran, geleceğim önceden kendisine bildirildiği için hazırlık yapmış, çay demlemişti.

- Siz çayı seviyorsunuz, işte size dünyanın çeşitli ülkelerinden çay örnekleri dedim, Seylan çayı, Çin çayı, Hint çayı...

Çok sevindi.

- Bunlar da darbeden bu yana Cunta'ya karşı yayınlananlar.

Türkiye'deki durum üzerine uzun uzun görüştük. Zaten TRT'nin dış yayınlarını ve sosyalist ülkelerin Türkçe yayınlarını sürekli izliyordu. Ayrıca Türkiye gazeteleri de, birkaç gün gecikmeli de olsa, kendisine iletiliyordu.

Öğle üzeri çeşitli ülkelerin hastalıklı parti önderlerinin de bulunduğu salonda yemek yiyerek bir süre daha sohbet ettikten sonra konuya girdim. TİP'in 20. kuruluş yıldönümünde Brüksel'de bir gece düzenleyeceğimizi, bu gecede kendisini de aramızda görmek istediğimizi söyledim.

Bir süre düşündü:

- Tabii ki çok isterim, ama sağlık durumum elverir mi?

- Bizce de önemli olan o... Bir karar vermeden önce sizi burada tedavi eden doktorlardan seyahat edip edemeyeceğiniz, Brüksel'de bir süre kalıp kalamayacağınız konusunda bir rapor almam lazım. Sizce sakıncası yoksa, ben Bulgarlardan bu raporu isterim.

Partinin Avrupa'daki örgütlenmesi, uluslararası kamuoyunda Cunta'ya karşı gittikçe şiddetlenen tepkiler konusunda kendisine biraz daha bilgi verdim.

Birden gözleri parladı.

- Umarım doktorlar olumlu rapor verirler de, o gün sizlerle beraber olabilirim.

- Sizi bekleyen sadece partililer değil, parti üyesi olsun olmasın, Cunta'ya karşı olan herkes sizin gibi bir şahsiyetin bu kavganın ön safında yer almasıyla daha da yüreklenecek. Bizim kurduğumuz *Demokrasi İçin Birlik* artık bir parti örgütü değil, her partiden ya da partisiz tüm anti-faşistleri kapsayan bir örgüt olma sürecinde...

- Biliyorum, *Tek Cephe*'yi de gördüm. Ama Cunta'nın nitelenmesi konusunda tereddüdüm var...

- Sayın Başkan, bugün Avrupa'da temsil edilen sol güçler içinde Cunta'yı "faşist" olarak nitelemeyen TKP dışında kimse yok. Zaten Sargın da bu konuda bir rapor hazırlıyor, ilk fırsatta size iletecek...

- Biliyorum, TKP'liler bu nitelemeden son derece rahatsız. Geçenlerde salonda otururken, birisi omuzuma vurdu. Döndüm baktım, Laz İsmail'di. Acayip bir adam. "Nasılsın kız?" diye hatırımı sordu. Sonra epey konuştuk. Türkiye'de iktidarda kim olursa olsun, Sovyetler Birliği'yle iyi komşuluk ilişkileri sürdürdükçe, bu ilişkileri bozacak çıkışların zararlı olacağını söyledi, Avrupa'daki TİP'lilerin tavrını eleştirdi.

- Onların ne dedikleri önemli mi? diye sordum. Darbeden sonra koşullar çok değişti. Hedeflenen tek partiyi sadece TKP ve TSİP'le birlik çerçevesine sıkıştırmanın bir anlamı kaldığını sanmıyorum. Türkiye'nin artık tüm devrimci güçlerini aynı çatı altında toplayacak yeni bir yapılanma gereği var. Kişiliğinizle böyle bir toparlanmanın başını çekebilirsiniz.

Tartışmaya girmek istemedi, birden konu değiştirdi:

- Neyse, tüm bunları Brüksel'e gelebilirsem, orada uzun uzun konuşuruz. Biliyor musun, Nevzat da biraz ileride ki klinikte tedavi görüyor. Beraber ziyaret edelim, çok sevinir.

Nevzat Hatko'nun felç geçireli beri Sofya'da tedavi gör-

düğünü biliyordum. Ta 1964'te bizim tasfiyemizle sonuçlanan TİP 1. Kongresi'nden beri ilişkilerimiz hiç de iyi değildi. Ama beni görünce son derece heyecanlandı, büyük telaffuz zorluğu çekerek geçmiş yıllara ait bir şeyler anlatmaya çalıştı. Sonra Boran'la birlikte bir resmini çekmemi istedi. Herhalde birlikte son resimleriydi. Biraz daha birlikte kaldıktan sonra vedalaştık.

Ayrılırken Boran'a, Orhan'ın da Sofya'da olduğunu ve kendisiyle mutlaka görüşmek istediğini söyledim:

- Bana kalırsa parti üst kademesinde bir takım yanlış anlamalar, gereksiz çekişmeler var. Darbe koşullarında bence bunlar tamamen anlamsız. Görüşseniz iyi olur.

- Ama onlar da bize az çektirmediler, önderlerin otoritesine başkaldırdılar.

- Yine de görüşseniz iyi olur derim. Özellikle de bu 20. yıl etkinliğinin öncesinde.

Görüşmeyi kabul etti, vize damgası için pasaportunu ve kimlik kartını bana verdi.

- Ben Bulgar doktorların olumlu raporunu alır almaz Belçika Başkonsolosluğu'na giderek vizenizi alıp pasaportunuzla birlikte size getiririm, dedim.

Akşam Merkez Komitesi misafirhanesine döndüğümde Boran'ın kendisiyle görüşmeyi kabul ettiğini söyleyince Orhan çok sevindi. Biraz sonra da BKP Merkez Komitesi'nden bir görevli geldi. Boran'ın sağlık durumu hakkında Bulgarca yazılmış bir raporu getirdi, Türkçe özetini de bana not ettirdi. Sofya'dan Brüksel'e uçakla seyahat edebilir, ciddi bir sağlık kontrolü altında tutulduğu sürece de orada kalabilirdi.

Ertesi sabah bir başka görevli gelerek vize işlemleri için Belçika Başkonsolosluğu'na gideceğimizi söyledi. Bir yere kadar arabayla gittik. Sofya'da şiddetli kar yağıyordu, her taraf bembeyazdı.

- Bundan sonra yaya gideceğiz. Arabayla gitmek güvenlik açısından sakıncalı.

Belki de hiçbir sakıncası yoktu, anlamsız bir bürokratik tedbirlilikti. Karlara bata çıka ne kadar yol yürüdük, bil-

miyorum. Belçika Dışişleri Bakanlığı, Boran için vize talebinde bulunacağımızı Konsolosluğa daha önceden bildirmişti. Beraberimde getirdiğim mektubu gösterince Boran'ın pasaportuna vize damgasını vurdular, iyi yolculuklar dilediler.

Hemen hastaneye giderek pasaportunu ve vizesini Boran'a verdim. Belçika'ya geldiğinde nasıl karşılanacağı, ne şekilde ağırlanacağı konusunda kendisini bilgilendirdikten sonra en kısa zamanda Brüksel'de görüşmek üzere randevulaşarak ayrıldık.

Valizimi almak üzere gittiğimde Orhan MK misafirhanesinde beni bekliyordu, üzgündü.

- Maalesef Boran'la bir anlaşama sağlayamadık, dedi. İtirazlarımızı hiçbir şekilde kabul etmiyor. Muhalefetin disiplinsizlik yaptığında, Sargın'ın haklı olduğunda ısrar edip duruyor. Bizim partiyle ilişkilerimizin geleceğinin Sargın'ın kararına bağlı olduğunu söylüyor.

Orhan'a görüşmenin sonuçsuz kalmasından dolayı üzüldüğümü söyledim, Boran, Sargın ve Sakalsız'ın tavrı ne olursa olsun, muhalefetteki arkadaşların da bizim partili yoldaşlarımız olduğunu, her zaman görüşmeye ve işbirliğine açık olduğumuzu vurguladım.

*

Boran 10 Ocak 1981'de Balkan Hava Yolları'nın bir uçağıyla Brüksel'e geldi. O yıllarda basın kartlı gazetecilerin gümrük kontrol kapısında beklemeden uçağa kadar gitmeleri serbest olduğundan kendisini uçaktan aldım.

Sargın ve partili arkadaşlar Boran'ı çıkış kapısında bekliyorlardı. Çiçekler verilip hepsiyle tanıştırıldıktan sonra bir arkadaşın arabasıyla doğruca bizim eve geldik. Boran, evin bulunduğu küçük meydanın girişinde *Square Charles Maurice Wiser* yazısını görünce adresi anımsadı, yüksek sesle iki kez tekrarladıktan sonra:

- Demek partinin Avrupa örgütlenmesinin yürütüldüğü yer burası, dedi.

Bir hastane köşesinde tecrit olarak gün saymaktansa fırtınalı yaşamında hareketli yeni bir dönem başlamış olmasından dolayı çok mutlu görünüyordu.

Evde partililerle bir süre sohbet edip birlikte fotoğraflar çektirdikten sonra Boran, Sargın'la ve benimle birlikte üçlü bir toplantı yapacağını söyledi. Partili arkadaşlar sonra yeniden gelmek üzere ayrıldılar, İnci kendi çalışma odasına geçti.

Salonda hem toplantı, hem de yemek masası olarak kullandığımız büyük masanın başına oturduktan sonra, bir süre Bulgaristan'da yaptığı seyahat hazırlıklarını, Bulgarlarla görüşmelerini, Bulgar doktorların tavsiyelerini anlattı. Ardından asıl konuya girdi. Bana dönerek:

- Nihat zaten biliyor, şimdi resmen açıklıyorum, dedi. 12 Eylül Darbesi'yle birlikte partinin tüm kurulları lağvedildi. Merkez Yürütme Kurulu, darbeden önce aldığı bir kararla, parti illegaliteye düştüğünde bu kurulu o günün koşullarına göre yeniden oluşturma yetkisini genel başkana vermiş bulunuyor. Genel başkan olarak şu andan itibaren Merkez Yürütme Kurulu'nu yeniden oluşturmuş bulunuyorum. Yeni MYK'nın Türkiye'de ve yurt dışında dörder üyesi bulunmaktadır. MYK'nın yurt dışı kesimi benimle birlikte Nihat Sargın, Osman Sakalsız ve Doğan Özgüden'den oluşmaktadır.

Şaşırmıştım. Sofya'da kendisiyle saatlerce görüştüğüm halde böyle bir yapılanmadan bahsetmemişti. Yurt dışından verilen isimlerden üçü esasen partinin son kongresinde MYK'ya seçilmişlerdi. Ama benim Merkez Haberalma, Propaganda ve Basın Bürosu üyeliği dışında bir sıfatım yoktu.

- Kongrece seçilmemiş bir kişinin MYK'da yeralması normal mi? diye sordum.

- Önemli değil. Bu yeni bir yapılanma... Kaldı ki, darbe olmayıp da yeni kongre yapılabilmiş olsaydı, İstanbul delegesi olarak sen de katılacaktın ve yeni MYK'ya seni aday gösterecektik.

- Değil mi Nihat? diye Sargın'a da onaylattı.

- Peki, yarısı Türkiye'de illegalde, yarısı Avrupa'da, bu komitenin işleyişi nasıl olacak?

- Türkiye'dekiler kendi aralarında toplanarak bana görüş bildirirler. Yurt dışında ise, ben Batı'da olduğum sürece benim başkanlığımda toplanılır, Türkiye'nin görüşü de dikkate alınarak nihai kararlar verilir. Osman arkadaşımız şu sırada mülteci adayı statüsüyle seyahat edemediğinden bu toplantılara katılamasa da görüş bildirebilir.

- Toplantılar dışında MYK üyesi olarak görevim ne olacak?

- Görevin genel başkanın yurt dışındaki çalışmalarında onun en yakın yardımcısı olmaktır.

Kolay anlaşılır bir mekanizma değildi. Hele Boran yıldönümü gecesi nedeniyle bir süre Brüksel'de kaldıktan sonra yeniden Sofya'ya dönecek olursa, bizim Brüksel'den ya da Düsseldorf'tan ikide birde Bulgaristan'a giderek MYK toplantısı yapmamız olası değildi.

Kanımca Boran Brüksel'e kalıcı olma kararlılığıyla gelmişti. Avrupa'da oluşturduğumuz parti yapılanmasına ve uluslararası ilişkilere dayanarak parti başkanlığını fiilen sürdürmek istiyordu.

Herhangi bir sıfatım olmasa da kendisine yardımcı olacağımı söyledim, ancak partinin iç işleyişiyle geniş bir anti-faşist birlik sağlamayı amaçlayan *Demokrasi İçin Birlik* çalışmalarının birbirine karıştırılmaması, sendikalarda ve demokratik kitle örgütlerinde TKP'nin yıllardır sürdürdüğü diğer siyasetleri dışlayıcı hatalara düşülmemesi konusunda ısrar ettim. İtiraz etmedi.

Cunta'nın faşist olarak nitelenmesi konusundaki son gerginlikler, TKP'nin DİB'e yönelttiği saldırılar da kaçınılmaz olarak gündeme geldi.

Sadece TKP ve TSİP'le sınırlı tutulan "tek parti" hedefi konusunda da Sofya'dayken kendisine söylediğim düşünceleri tekrarladım:

- Yeni dönemde, devrimci güçlerin daha kapsamlı birliğinin amaçlanması gerekir. *Demokrasi İçin Birlik* örgütlenmesiyle, *Tek Cephe* gazetesiyle bu amacın gerçekleşmesine büyük katkıda bulunulabilir.

Cunta'nın niteliği konusunda DİB yönetiminin tavrının kesin olduğunu, bu tavrın MYK 'nin Türkiye'deki üyelerince *Çark Başak*'ta da doğrulandığını hatırlattım.

- Kaldı ki görüşümüz Sargın'ın haftalardır bu konuda *Barış ve Sosyalizm Sorunları Dergisi*'nden çevirttiği teorik yazılarla da doğrulanıyor, dedim. İncelemenizde fayda var.

Söz konusu yazıları inceleyeceğini söyleyerek konuyu kapattı.

Toplantının ardından, Belçika'ya gelmesinin asıl nedeni olan 14 Şubat Gecesi'nin başarısı için neler yapılacağı konusunda ayrıntılı bilgi verdim.

- Sağlığınız açısından sakıncası yoksa hemen yarından itibaren Türkiye'den Avrupa'ya gelen Cunta karşıtı ilk muhalif lider olarak sizin Avrupa Parlamentosu'nda konuşmanızı, büyük gazetelerin, televizyonların sizinle röportajlar yapmasını organize etmek istiyorum.

Bu öneriye çok sevindi.

- Öyleyse ben biraz dinleneyim, daha sonra da bu temaslar için biraz hazırlık yapayım.

Kendisinin Batı'da ne kadar kalacağını bilmediğimiz için, Boran'ı bizim büro-ev karması dairemizde ağırlayacaktık. Daha önce Türkiye'den gelmiş olanlar da hep bizde kalıyordu. Boran gelince, kendi yatak odamızı Boran'a tahsis ettik, daha önce bizde kalan Nihat Sargın ile Yiğit Bener yakında bir daire kiralayarak birlikte oraya yerleştiler.

Boran dinlenirken Avrupa Parlamentosu Başkan Yardımcısı Dankert'e telefon ederek Boran'ın Brüksel'e geldiğini, Türkiye'deki durum üzerine parlamenterlere hemen bilgi vermesinin yararlı olacağını söyledim. Verdiğim habere çok sevindi:

- Nihayet Türkiye'den temsil gücü olan bir karşı ses

diyerek, ertesi gün öğleden sonra AP Dışişleri Komisyonu'na davet etti.

Avrupa Parlamentosu'nun siyasal ağırlığını duyurmaya çabaladığı günlerdi. Rue Belliard'da inşa ettirilen oldukça görkemli bir binaya yeni taşınmıştı. Taksiye atlayarak gittiğimiz yeni binada çalışmalar başlamıştı, ama yerleşme hazırlıkları hâlâ devam ediyordu.

Dankert, Boran'ı büyük bir coşkuyla karşıladı. Dış İlişkiler Komisyonu üyelerinin toplandığı bir salonda Boran ilk kez Avrupa kamuoyuna doğrudan seslenecekti. İngilizce'ye çok iyi hakim olduğu için çevirmen sorunu da yoktu. Türkiye'deki baskıları ve Cunta'nın karanlık projelerini net bir biçimde ortaya koydu, soruları yanıtladı.

Square Wiser'e döndüğümüzde Belçika, Fransa ve Hollanda gazete ve televizyon muhabirlerinin akını başlamıştı bile. Görüşmeleri İnci sıraya koyuyordu. Boran kameralar karşısında da son derece rahattı, deneyimli bir politikacı olarak sorulara ustalıklı yanıtlar veriyordu. Akşam çeşitli televizyonlarda kendisiyle yapılan röportajları büyük bir keyifle izledi. Ertesi gün de Belçika gazetelerinde çıkan röportajları... Sofya'da MK Hastanesi'ndeki ayrıcalıklı hasta Boran gitmiş, yerine o savaşkan Boran gelmişti.

Boran, "kardeş örgüt" diye nitelediği komünist partilerle ilişkilere önem veriyordu. 26 Ocak'ta *Belçika Komünist Partisi* Genel Başkanı Louis Van Geyt bana telefon ederek Boran'ı Stalingrad Caddesi'ndeki parti genel merkezine davet etti. Birlikte gittik, Türkiye'deki durum ve genelde Türkiye solunun durumuyla ilgili bilgi verdik.

Boran'dan önce de Türkiye'den sık sık partili ya da partisiz ilticacılar geldiğinden her akşam en azından 8-10 kişilik sofra kurmaya, bizim yatak odası dışındaki her odada bir iki kişi ağırlamaya alışkındık.

O dönemde arabamız falan da olmadığından her gün tüm işlerimin arasında çekçekle hayli uzaktaki bir süpermarketten alış veriş yapıyordum, yemekleri İnci hazırlı-

yordu. Ertesi sabah erkenden bulaşıkları yıkama ve kahvaltı hazırlama görevi benimdi.

Boran'ın gelmesinden sonra yaptığımız görev bölüşümüne göre, Boran'ın sağlık durumuyla Tıp ögrencisi olan Yiğit uğraşacak, ciddi bir sorun olursa Şili'li kardiyologla temasa geçecekti. Türkiye'deki gazetecilik günlerinden kalma bir alışkanlıkla bizim evde öğle yemeği yenmediğinden, Yiğit öğle üzeri fakülteden koşup gelerek Boran'ın öğle yemeğini de hazırlayacaktı.

Boran'ın gelişiyle birlikte ben dış ilişkilere daha fazla zaman ayırmak zorunda kalacağım için partili arkadaşımız Deniz İşsever arabasıyla benim alış veriş yükümü hafifletecekti. Ama bulaşık ve sabah kahvaltıları hazırlığından da yine ben sorumluydum.

Her sabah ve akşam Boran'ın tansiyonunu ölçmek, masajını yapmak, diğer sağlık sorunlarında yardımcı olmak sorumluluğunu İnci üstlenmişti, katılanların sayısının hayli arttığı akşam yemeklerini de yine İnci hazırlıyordu.

Boran gösterdiği misafirperverlikten ve ihtimamdan dolayı İnci'ye teşekkür ederken:

- Ah senin gibi bir kızım olmasını ne kadar isterdim, deyip duruyordu.

12 Ocak 1981'de Boran'la yeni bazı belgeler üzerinde çalışırken Belçika'nın Fransızca Radyosu RTB'den telefon ettiler. O sırada hapiste bulunan Yılmaz Güney'in *Sürü* filmi, Belçika Sinema Eleştirmenleri Birliği'nin büyük ödülüne layık görülmüştü. Türkiyeli muhalif gazeteci olarak hemen 13'teki haber programına çıkarak bu konuda bir yorum yapmam istendi.

Uzun zamandan beri sinema dünyasındaki gelişmeleri pek izleyemiyordum. Arşivlerden bazı bilgiler toplayarak radyoya gittim, bu ödül vesilesiyle Türkiye'de başta Yılmaz Güney olmak üzere ilerici, demokrat aydınlara yapılan baskılara Belçika kamuoyunun dikkatini çektim.

Programdan sonra Belçikalılardan sürekli telefon geliyor,

nasıl dayanışma gösterebileceklerini soruyorlardı. Bu arada Kürt örgütü *Tekoşer*'in başkanı Pervine Cemil telefon etti:

- Röportajda verdiğin yanıtlar çok iyiydi, ama Yılmaz'ın Kürt kökenli olduğundan hiç bahsetmedin.

Doğruydu.

- Yılmaz'ın kökeniyle ilgili bilgi eksikliğime verin. Ama bu, bundan böyle Türkiye'deki faşist cuntaya karşı mücadelede beraberliğimizi güçlendirme konusunda bir vesile olsun.

Belçika Sinema Eleştirmenleri Birliği, Passage 44'te yapılacak ödül törenine Yılmaz Güney katılamayacağına göre, onun yerine bir başkasını önermemi istedi. Filmin baş kadın oyuncusu Melike Demirağ'la temas kurdum, törene memnuniyetle katılacağını söyledi. Ödül törenine Melike ve Şanar şirin kızları Zeynep'le birlikte geldiler.

Boran'ın, Melike'nin ve Şanar'ın röportajlarının medyada arka arkaya yayınlanması Belçika kamuoyunu Türkiye'deki faşizan uygulamalar konusunda daha da duyarlı hale getirdi.

Tam da bu ortamda, Cunta'nın büyük bir gaf yaparak Behice Boran ile TÖB-DER Genel Başkanı Gültekin Gazioğlu'na Türk vatandaşlığını kaybettirdiğini açıklaması Ankara'nın Avrupa'yla pamuk ipliğine bağlı ilişkilerine en büyük darbe oldu.

Haberi *Hürriyet* şöyle veriyordu: "Acı Akıbet: Boran ve Gazioğlu artık 'Türk' değil!"

Tüm ömrünce Türkiye halkının daha özgür ve daha insanca bir yaşama kavuşması için mücadele vermiş olan Boran'ın gözlerindeki buruk ifadeyi çok iyi anımsıyorum. 71 yaşındaki kalb hastası bir siyasal şahsiyet hakkında alınan bu karar, insanlık adına utanç vericiydi. Bu uygulama ikisiyle de sınırlı kalmayacak, Şanar Yurdatapan, Melike Demirağ, Yılmaz Güney, Cem Karaca, Mehmet Emin Bozarslan, Nihat Behram, Mahmut Baksı, Şah Turna, Fuat Saka, Demir Özlü, Yücel Top, İnci ve ben de dahil yüzlercemiz Cunta şefi Evren

tarafından "kansızlar" diye suçlanarak vatandaşlıktan atılacaktık.

Vatandaşlıktan atılması, Boran'ın Cunta'ya karşı hıncını biledi ve başta TKP'nin etkisiyle takındığı temkinli tavrı bırakarak konuşmalarında ve yazılarında darbe için faşist niteliğini kullanmaya başladı.

Bu arada vatandaşlıktan atılmanın getirdiği bir takım pratik sorunları da halletmek zorunda kaldık. Cunta'nın kararına göre vatandaşlıktan atılanların Türkiye'deki tüm mal varlığına devlet tarafından el konulacaktı.

Boran'ın İstanbul'da bir evi ve kendince kıymet verdiği bazı özel eşyası vardı. Bunları devlet el koymadan oğlu Dursun'un üzerine geçirmek istiyordu. Ancak resen vekaletname çıkartmak için artık TC Başkonsolosluğu'na başvurması mümkün değildi.

Hukukçulara sorarak bu durumda bir Belçika noterinden çıkartılan vekaletnamenin de geçerli olabileceğini öğrendik. Türkiye'den getirttiğimiz bir vekaletname örneğini, Yiğit Bener Fransızcaya çevirdi. Noterden onaylattırıp Türkiye'ye göndererek Boran'ın evine devletin el koymasını önledik.

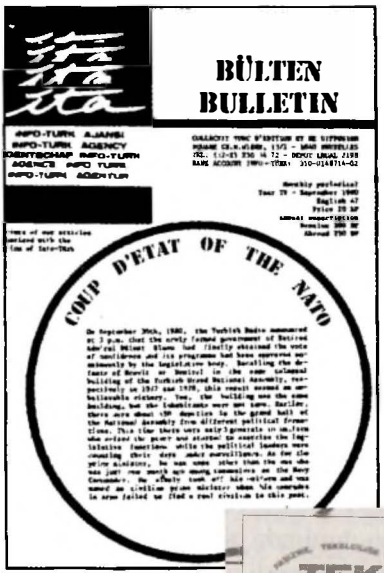
O zor günlerden hep gülerek anımsadığım bir ayrıntı:

Fransızcayı ana dili kadar iyi bilen ve kullanan Yiğit yasal metinlerin çevirisini yapıyor, ama Türkiye'de eşi Hatko'yla birlikte yıllarca yeminli tercümanlık yapmış olan Boran bazı hukuki terimlerin Fransızca karşılıklarına itiraz ediyordu.

Yiğit bu itirazları kendi yeteneklerine güvensizlik sayarak tepki gösteriyor, sonuçta iki kuşak arasında bir uzlaşmaya varılıyordu.

Yıllar sonra televizyonlarda Yiğit'i cumhurbaşkanları düzeyindeki özel görüşmelerde büyük ustalıkla çeviri yaparken görünce hep o günlerini anımsadım.

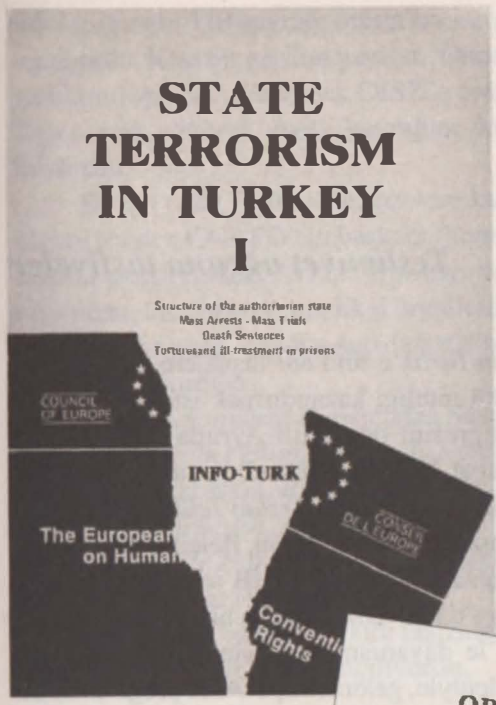
Ne değerler o zor sürgün günlerinde her türlü riski göze alarak tüm yaşamını partiye adamamıştı ki!

BÜLTEN
BULLETIN
INFO-TURK AJANSI
INFO-TURK AGENCY
INFO-TURK AGENTSCHAP
COUP D'ETAT OF THE NATO

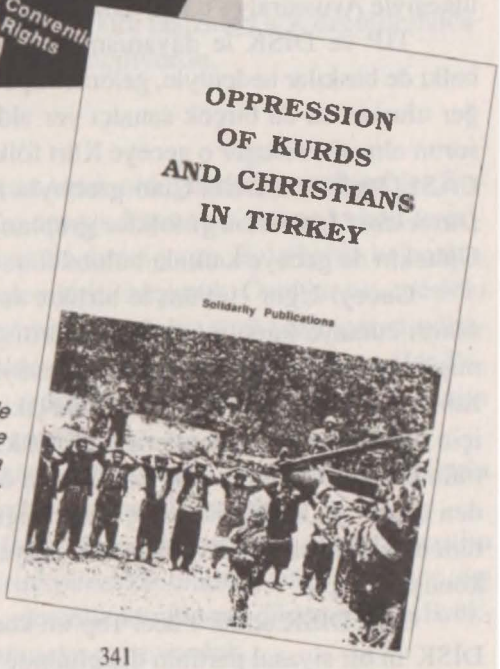
12 Eylül Darbesi üzerine İnfo-Türk'ün beş ayrı dilde yayınlanan özel sayısının İngilizce versiyonu

TEK CEPHE
UNUTMA, HAYKIR, HAYKIRT!
BASTÜRK VE DİSK YÖNETİCİLERİNE ÖZGÜRLÜK !
TÜRKİYE REJİMİN SİCRAMA TAHTASI OLUYOR!

Demokrasi İçin Birlik Avrupa Komitesi tarafından yayınlanan Tek Cephe Gazetesi'nin ilk sayılarından biri

Info-Türk'ün Türkiye'de insan hakları ihlalleri ve devlet terörü üzerine Avrupa kurumlarına sunduğu raporlardan ilki

Türkiye'de Kürt'lere ve Hristiyanlar'a yapılan baskılar üzerine yayınladığımız bir diğer rapor

Teslimiyet uğruna tasfiyeler

Demokrasi İçin Birlik'e tüm ani-faşistlere açık bir demokratik kitle örgütü niteliği kazandırmak istediğimiz için DİB'in kuruluş kongresini de çeşitli Avrupa ülkelerinden gelen üyelerle 14 Şubat 1981'de Brüksel'de yaptık. DİB Avrupa Komitesi'ne Almanya'dan *Alp Arslan Telli ve Münir Ramazan Aktolga*, Fransa'dan *Uğur Hüküm*, Belçika'dan *Doğan Özgüden* ve *İnci Tuğsavul* seçildiler. DİB artık yedi Avrupa ülkesiyle Avusturalya'da da temsil edilen bir örgüttü...

TİP ve DİSK'le dayanışma gecesine Timur Selçuk, belki de baskılar nedeniyle, gelememişti. Ama programda diğer uluslardan da birçok sanatçı yer aldığından bu eksiklik sorun olmadı. *Tekoşer* o geceye Kürt folklor ekibiyle, İtalyan CASI Örgütü de Bella Ciao grubuyla katıldılar. TİKM ve *Düsseldorf İşçi Derneği* folklor gruplarıyla halk ozanı Lütfi Gültekin de geceye katkıda bulundular.

Geceyi Uğur Hüküm'le birlikte sunduk. DİB'in faşist askeri cuntaya karşı mücadele kararlılığını vurgulayan konuşmalarımızdan sonra Boran'ı kürsüye davet ettik. Uzun zamandan beri ilk kez kitle karşısına çıkıyordu. Hasta olduğu için gerekli sağlık önlemlerini almıştık. Büyük bir tezahüratla karşılanan Boran, TİP bayrağının örtülü olduğu kürsüden Cunta'ya karşı mücadele kararlılığını ortaya koyan ve tüm uluslararası demokratik güçleri dayanışmaya çağıran bir konuşma yaptı.

Onu, DİSK adına Yücel Top'un konuşması izledi. Top, DİSK'in bir siyasal partinin disiplininde olduğu izlenimi ve-

rebileceği için TİP bayrağı örtülü bir kürsüden konuşmak istemiyordu. Kısa bir gerilim yaşandı. Önceki yıllarda TKP'nin yan kuruluşu gibi görünmek DİSK'e çok şey kaybettirmişti. Top'a hak vererek parti bayrağını kürsünün üzerinden kaldırttık.

Bir yıl önce Brüksel'de füzelere karşı büyük yürüyüşü organize eden CNAPD'nin başkanı Pierre Galand ile Belçika siyasal partilerinden, Avrupa Konseyi ile Avrupa Parlamentosu'ndan, uluslararası sendikal örgütlerden konuşmacılar da gecede söz alarak Türkiye anti-faşist direnişiyle dayanışmalarını dile getirdiler.

Belçika Komünist Partisi'nden Susa Nudelhole ve Théo Dejace, hristiyan eğilimli *Dünya İş Konfederasyonu (CMT)*'den Jan Kulakowski, *Belçika Sosyalist Partisi*'nden Claude Déjardin ve *Irkçılık, Anti-Semitizm ve Yabancı Düşmanlığı'yla Mücadele Hareketi (MRAX)* başkanı Yvonne Jospa da onur konukları arasındaydı.

Bu başarılı geceden sonra faşizme karşı örgütlü mücadelemizde yeni bir dönem açılıyordu.

*

Avrupa'da bizzat tanık olduğu olumlu gelişmeler Boran'ın Bulgaristan'a dönüp dönmeme konusundaki tereddütlerine son vermişti. Seçimini yaptı, Belçika'da kalacaktı.

Derhal iltica işlemlerini başlattık. Özel hayatı, mesleki kariyeri, politik yaşamıyla ilgili bir sürü soru içeren müracaat belgesini birlikte doldurduktan sonra Yabancılar Polisi'ne başvurduk, ardından da ikametgah olarak bizim hanemize kaydını yaptırdık.

Sürgünde bizim tanıdığımız tatsızlık ve acılarla karşılaşmaması için her önlemi alıyorduk.

İnfo-Türk'ün faaliyetlerini ikinci plana atarak Boran'ın tüm sekretarya işlerini öncelikli olarak yerine getiriyor, dış ilişkilerini kuruyor, güvenlik kurallarına dikkat ederek Brüksel ve çevresini tanıtmaya çalışıyorduk.

Boran üç ay bizim misafirimiz oldu. Özel yaşamı, mesleki ve siyasal geçmişiyle ilgili çok şeyi İnci'yle ve benimle paylaştı.. Aramızda siyasal değerlendirmeler konusunda bir gerginlik olmadığı sürece ilişkilerimiz çok sıcaktı. Akşamları televizyondan çeşitli dillerdeki haber programlarını birlikte izliyor, önemli bir belgesel varsa birlikte seyrediyorduk. Tek istisnası vardı. O sırada bir Belçika kanalında arka arkaya geçen Sissi filmleri... Boran bu filmleri seyretmeye bayılıyordu.

- Biliyor musunuz, çocukken hep prenses olmayı düşlerdim, diyordu.

Komünist harekete ilgisinin ABD'de solcu bir hocası aracılığıyla başladığını anlatmıştı.

Bir gün Berlin'den gelen TKP'li arkadaşımız Mugaffer Erdoğan, bana Boran'ın aslında TKP'li olduğunu, kendisini tekrar aynı saflarda görmek istediklerini söylemişt.

Akşam yemekte Boran'a bu konuşmayı naklettikten sonra sormuştum:

- Sizin eskiden TKP'li olduğunuz doğru mu?

- Ankara DTC'deyken Zeki Baştımar benimle ilişki kurmuştu. Ama bu TKP'li olduğum anlamına gelir mi, bilemem. Kayıt kuyut falan yoktu.

Demokratik Direniş Hareketi'ni birlikte örgütlediğimiz *Ant* yazarlarından Mekin Gönenç Anvers'te oturuyordu. Bir gün Boran'la beni evinde yemeğe davet etti. Anvers yolu üzerinde, 2. Dünya Savaşı yıllarında Nazi işgalcilerinin binlerce Yahudi'yi ve anti-faşisti zincire vurup işkenceden geçirdiği, kimisini kurşuna dizdiği *Breendonk Toplama Kampı* vardır. Sağlık durumu nedeniyle kampı dolaşmasının sakıncalı olabileceğini düşünerek uzaktan göstermekle yetindik. Ama Boran içeriyi de görmekte ısrar etti.

Tutukluların nerdeyse üstüste yatırıldığı iğrenç yatakhaneler, işkence odaları, arkadaki bahçede kurşuna dizilenlerin bağlandığı sırıklar...

- Aynen olmasa da, Türkiye'de de buna benzer uygula-

malarla ilgili sürekli haberler, belgeler geliyor, dedim. Ve de kimileri böylesi bir rejimin "faşist" olarak nitelenmesinde tereddüt ediyorlar.

Yanıtlamadı. Kampta gördükleri kendisini hayli sarsmıştı ama belli ki bu konuda bir konuşmaya girmek istemiyordu.

Bu arada yaşadığımız bir başka dramatik olayı da unutamıyorum. Mehmet Ulusoy'un *Hürriyet Tiyatrosu* Nazım Hikmet'in "Benerci kendini neden öldürdü?" oyununu Brüksel'de sahneye koymuştu.

Mehmet'in yardımcısı partinin Paris'teki üyelerinden Işıl Kasaboğlu'ydu. Boran'ın gösteriye onur vermesinde ısrar ettiler. Bir akşam Boran ve Sargın'la birlikte tiyatroya giderek oyunu izledik.

Artık devrimci hareketi yönetemediği için intihar eden Hintli bir devrimci liderin dramını anlatan oyun çok iyi sahneye konmuştu. Boran da uzun uzun alkışladı. Ama Sargın oyunu izlerken çok rahatsızdı. Tiyatrodan çıkarken:

- Umarım, başkana bu oyunu seyrettirmenin ardında bir hesap yoktur, diye sokrandı.

*

Boran geldiği gün Sargın'la benim katıldığımız toplantıda beni de "MYK üyesi" ilan etmiş, partinin illegal faaliyetlerini yürütmek üzere sık sık bizimle toplantı yapacağını söylemişti. Ne var ki, aynı çatı altında oturduğumuz halde bir gün için toplantıya çağırılmadım. Oysa Boran, Sargın'la sürekli görüşüp bir takım kararlar alıyor, Düsseldorf'ta bulunan Osman Sakalsız'la yazışıyordu.

Bir gün Avrupa Komitesi üyesi ve Fransa temsilcisi Uğur telefon etti, Sakalsız'ın kendisini Türkiye'ye kurye olarak göndermek istediğini söyledi. Oysa bizzat Sargın, tüm üye kayıtlarının polisin eline geçtiğini söylemiş, Avrupa'dan kayıtlı üyelerin hiçbir şekilde Türkiye'ye gitmemeleri direktifi vermişti. Uğur'a Sargın'ın direktifi gereği bu görevi reddetmesini söyledim.

Sakalsız bu kez ne bana ne de Almanya Komitesi başkanı Alp'e sormadan Türkiye'ye Münih Komitesi'nden bir arkadaşı gönderdi.

Ayrıca parti içinde muhalefete yakın olduğunu düşündüğü kimseleri DİB'ten de dışlamak için Almanya'daki arkadaşlara sürekli baskı yapıyordu. Örneğin, 1. TİP döneminde beri partili olan sendikacı Selahattin Uyar, bir süreden beri siyasal mülteci olarak Berlin'de bulunuyor ve oradaki DİB çalışmalarına katılmak istiyordu. Ama Sakalsız, onun muhalefete mensup olduğunu ileri sürerek DİB'e üye olabilmek için "Başında Behice Boran'ın bulunduğu TİP Merkez Komitesi'ne bağlı olmayı kabul ediyorum" diye taahhütte bulunmasını şart koşmuştu.

Demokratik örgütün işleyişine bu müdahaleler karşısında DİB'in başkanı olarak Boran ve Sargın'dan Sakalsız'ı uyarmalarını istedim. Müdahale etmediler.

Bunun üzerine Boran'ın daha önce tebliğ ettiği "MYK üyesi" sıfatıyla ivedi toplantı istedim.

Daha özgür hareket edebilmesi için DİB Avrupa Komitesi'nin kararıyla bir ödenek çıkartarak bizim bulunduğumuz binada Boran'a ayrı bir daire tutmuştuk. Sargın'la birlikte oraya yerleşmişlerdi.

Talebim üzerine Boran yeni taşındığı dairesinde ilk kez bir MYK toplantısı organize etti. MYK'nın her hafta belli gün ve saatte toplanacağını, önce kendisinin başkan olarak Türkiye'deki ve dünyadaki gelişmelerle ilgili bir analiz yapacağını, ardından Sargın'ın belirleyeceği gündemde yeralan sorunları görüşeceğimizi söyledi.

Haftalık "MYK toplantıları" tam anlamıyla teatraldi. Boran saat 20'de üç kişilik toplanıyı açtıktan sonra bir saatten fazla süreyle yurt ve dünya olayları analizi yapıyordu. Boran konuşurken Sargın önündeki deftere sürekli bir takım geometrik desenler, resimler çiziyordu. Boran'ın tiradının tek dinleyicisi bendim. Benim açımdansa konuşulanların hiçbir

yeni yanı yoktu, çünkü kendisine tüm verileri günü gününe ben hazırlayıp veriyordum.

Tirad bittikten sonra, Sargın gündemi okuyor, Osman'dan gelen bazı istekleri naklediyordu. TKP ve TSİP'le gerek kendisinin, gerekse Sakalsız'ın kurduğu ilişkiler hakkında hiçbir bilgi vermiyordu.

Sargın Sofya'dan Brüksel'e geldiğinde TKP temsilcilerinin TİP'le ilişkiye geçmek isterlerse Belçika'da benimle, Almanya'da ise Alp Arslan Telli'yle temas kuracaklarını söylemişti.

Bir TKP temsilcisinin Brüksel'de kendisini ziyaretinden sonra Sargın içeriğinin ne olduğundan bana da hiç bahsetmediği uzun bir mektup yazarak 18 Nisan'da kapalı zarf içinde Almanya'daki TKP temsilcisine iletilmek üzere Alp Arslan Telli'ye gönderdi.

Ne ki, tam Alp bu temsilciyi arayarak kendisine Sargın'dan mesaj geldiğini söyleyeceği sırada Sakalsız mesaja elkoymuş, TKP'nin bağlantısına telefon edip açıkça kendi gerçek ismini ve partideki sıfatını da belirterek doğrudan ilişki kurmuştu. Alp bana telefon ederek, bizzat Genel Sekreter'in verdiği bir misyondan bu şekilde dışlanmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirdi.

Olayı izleyen ilk "MYK toplantısı"nda bu keyfi tutumu eleştirince Sakalsız'a Boran da sahip çıktı:

- Osman TİP'in dış büro sekreteridir ve yetkilidir. Her yaptığının arkasında mutlaka partinin yüksek çıkarlarını koruma endişesi vardır. Kaldı ki, kendisi 17 yaşından beri partimizin üyesidir,

Açıkça anlaşılıyordu ki, Avrupa'da kendilerine belli bir yer edindikten sonra, hem TKP ile ilişkileri rahatlıkla yürütebilmek, hem de muhalefetin tamamen tasfiyesini sağlamak için, partiyi yurt dışında örgütleyen ve tüm dış ilişkilerini kuran kişileri devreden çıkartmaya karar vermişlerdi.

O yıllarda Türk misyonlarına suikastler yapan Ermeni örgütü *Asala,* 4 Mart 1981'de Paris'te TC Büyükelçiliği'nin

çalışma ataşesiyle din görevlisini öldürmüştü. Bu olay üzerine Türk Devleti'nin teşvikiyle Avrupa metropollerinde, özellikle de Fransa'da Ermeni karşıtı gösteriler düzenleniyordu.

DİB Fransa Komitesi, *Tek Cephe*'ye Ermeni sorunu üzerine bir inceleme hazırladı. Yazıda bireysel terör hareketleri kınanmakla birlikte Türk Devleti'nin Ermeni soykırımı konusundaki inkarcı tavrına karşı da şu uyarı yapılıyordu:

"Büyük çoğunluğunu Ermenilerin oluşturduğu 800 bin ila 1,5 milyon arasında insanın kıyımı, nam-ı diğer Ermeni Katliamı... Gerekçesi ne olursa olsun, ortada önemli bir tartışma ve bir katliam gerçeği vardır. Katliam, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 5-10 yıl önce olmuştur. Doğrudur! Fakat burjuva iktidarları bu mirası reddedebilir mi?"

Türk faşistlerinin terör estirdiği bir ortamda tarihsel bir gerçeğin bu şekilde dile getirilmesi bizim açımızdan çok önemliydi.

Tam gazeteyi bağlayıp matbaaya vereceğimiz sırada Boran, 31 Mart'ta toplanan *Bulgaristan Komünist Partisi* Kongresi dolayısıyla bu partinin başarılarını öven iki sayfayı kaplayacak bir yazı getirdi. Daha önce de Brüksel'deki Bulgar Elçiliği aracılığıyla kongreye bir dayanışma mesajı yollamıştı.

Gazetede daha güncel ve hayati olan Ermeni sorununa yer verdiğimizi belirterek getirdiği uzun yazının ancak bir özetini koyabileceğimizi söyledim.

Birden parladı:

- Ermeni sorununu da nereden çıkarttınız? Bir kardeş örgütün kongresinden daha önemli olamaz.

- Bu yazıyı Fransa'daki arkadaşlar günlerce emek vererek hazırladılar, dedim. Bizce propaganda içerikli bir yazıdan daha güncel ve önemli.

Ve de Bulgaristan yazısını özetlenmiş olarak yayınladık.

Boran ve arkadaşlarının müdahalelerine rağmen, DİB

Avrupa Komitesi üyeleri olarak üzerimize düşen sorumlulukları hiç aksaksız yerine getirmeye çalışıyorduk. Boran ve Sargın'ın belli isteklerini karşılamak için Alp, sık sık arabayla yüzlerce kilometre mekik dokumak zorunda kalıyordu.

Bir gelişinde TKP'nin yan örgütü ATTF'nin yayın organı *Kurtuluş*'un 15 Nisan 1981 tarihli 237. sayısını da getirmişti. Birinci sayfada "Türk-Sovyet Dostluğu 60 yaşında" manşetiyle birlikte Kenan Evren'in ve Leonid Brejnev'in eşit boyutlardaki büyük fotoğrafları yeralıyordu. Boran gazeteyi görünce rahatsızlığını ifade eden bir şeyler söylemekten kendini alamadı.

Ama bu anlık tepkisine rağmen bizim getirdiğimiz eleştiri ve uyarıları hiçe saymakta devam etti. 25 Nisan 1981 tarihli toplantıda yine DİB yöneticilerinden gelen bazı şikayetleri dile getirdim ve önlem alınmasını önerdim. Boran bu kez görüşmeye bile gerek görmedi ve ilk kez oylamaya baş vurdu. Benim tek oyuma karşı Boran ve Sargın'ın iki oyuyla önerim reddedildi. Bunun üzerine toplantıyı terkettim.

Ertesi gün Brüksel'deki arkadaşlarla Sargın-Sakalsız ikilisinin ikide bir müdahale ettiği tüm görevlerden çekilmeyi tartışıyorduk ki *Sofya Radyosu* Türkçe Yayınlar sorumlusu Stefka Pirvanova telefon ederek Boran'ın eşi Nevzat Hatko'nun vefat ettiğini duyurdu. Boran'ın cenazeye katılıp katılamayacağını sordu.

Boran'ın yanına gidip haberi ileterek başsağlığı diledim. Ardından da DİB üyelerini haberdar ederek acısını paylaşmak üzere akşam Boran'ın evine davet ettim. Boran, eşine son görevini yerine getirmek üzere Sofya'ya gitmek istiyordu. Siyasal mülteci işlemleri henüz tamamlanmadığından, Sofya'ya gidip gelebilmesi için geçici bir seyahat belgesi ve vize alınması gerekiyordu. Yardımcı olup olamayacağımı sordu. Tamamen insani bir sorundu. Hemen Belçika Dışişleri Bakanlığı'yla ve BM delegasyonuyla ilişkiye geçerek ertesi gün Sofya'ya hareket etmesini sağladım.

Ardından Sargın ve Sakalsız'ın anti-faşist örgüt işleyişine kendi fraksiyon çıkarları açısından yaptıkları sürekli müdaheleler karşısında nasıl davranmamız gerektiğini görüşmek üzere DİB Avrupa Komitesi 3 Mayıs 1981'de Paris'te toplanarak Bulgaristan'dan dönüşünde şikayet konusu tüm sorunları Boran'la görüşme kararı aldı.

Sofya'dan dönüşünden birkaç gün sonra Boran'a, DİB Avrupa Komitesi olarak kendisiyle görüşmek istediğimizi bildirdim. 10 Mayıs'ta Brüksel'de kendi dairesinde toplandık. Hem DİB'in özerk işleyişine dışarıdan müdahalelerin engellenmesi, hem de yeni koşullarda partinin illegal çalışma biçiminin belirlenmesi konusunda kendisinin inisiyatif almasını istedik, aksi takdirde üstlendiğimiz görevleri sürdüremeyeceğimizi bildirdik.

Toplantıda görüşlerimizi bir süre dikkatle dinleyen Boran isteklerimizi haklı bulduğunu söyledi. Sargın'ın verdiği ilk talimata göre o ana kadar DİB Avrupa Komitesi'nden sadece Alp Arslan Telli, Uğur Hüküm ve benim parti üyeliğim sürüyordu. Boran, daha da ileri giderek, komiteye güvenini göstermek için İnci Tuğsavul ve Münir Ramazan Aktolga'yı da parti üyesi ilan etti.

Ne var ki akşam üzeri toplantıya dinlenme arası verildiği sırada Sargın'la yaptığı kısa bir görüşmeden sonra Boran karşımıza tamamen başka bir insan olarak çıktı. 180 derecelik bir dönüşle yaptığımız tüm demokratik önerileri reddediyor, DİB'in, "parti önderleri" diye nitelediği Sargın ve Sakalsız'ın otoritesine tabi olmasında ısrar ediyordu.

O gün Fransa'da cumhurbaşkanlığı seçimleri vardı. Fransa Komitesi'nden Uğur Hüküm gibi bizler de bu seçim sonuçlarını büyük bir heyecanla bekliyorduk. Mitterrand kazanırsa, Fransa'da sosyalist ve komünist partilerinin koalisyonu iktidar olacaktı.

İnci'yle benim için bunun ayrıca özel bir önemi vardı. 1974'te yayınladığımız ilk kitaplardan biri FKP ve FSP'nin ortak programıydı. Yedi yıl sonra bu programı uygulayacak

bir iktidar işbaşına gelmesi, Avrupa'nın diğer ülkeleri için de bir örnek olabilirdi.

Saat 20'de *France Inter* Radyosu'nun flaş haberlerini dinlemek için toplantıya kısa bir ara verdik. Mitterrand Cumhurbaşkanı seçilmişti. Uğur sevinçten bir çığlık attı, bizler de onun coşkusunu paylaştık.

Haber Boran'ı hiç heyecanlandırmamıştı. Radyoyu kapattıktan sonra yeniden bir "barış" tiradına başladı. *Tek Cephe* Gazetesi'nde Bulgaristan Komünist Partisi Kongresi haberlerine, SSCB'nin barış girişimlerine yeterince yer vermediğimiz için uzun bir eleştiri yaptıktan sonra:

- Evet Türkiye'de ağır baskı koşulları var, dedi. Ama dünya barışının korunması yerel sorunlardan çok daha önemlidir. Türkiye-SSCB ilişkilerine de bu açıdan bakmak gerekir. Sovyetler Birliği'ne yöneltilecek "kuş tüyü kadar hafif" bir eleştiri dahi barışı zedeler.

Belli ki, birkaç hafta önce kendisinin de Evren-Brejnev fotoğraflı *Kurtuluş Gazetesi*'ni görünce tepki gösterdiği TKP çizgisiyle çelişkide olmak istemiyordu.

Boran, bizim taleplerimize bir hafta sonraki toplantıda yanıt vereceğini bildirerek odasına çekildi. Bizler de Fransa seçim sonuçlarının getirdiği sevinci gölgeleyen bir düş kırıklığı ve karamsarlık içinde dağıldık.

13 Mayıs günü tüm dünya, Türk faşisti Ağca'nın Papa'ya suikast girişimi haberleriyle sarsıldı. Belçika gazeteleri, radyo ve televizyonları *İnfo-Türk*'ten sürekli bilgi istiyordu. Yiğit'le birlikte tüm kolleksiyonlarımızı yarım günde tarayarak bu konuda *İnfo-Türk* adına ayrıntılı bir rapor yayınladık. Medyada geniş şekilde yeraldı.

Ertesi gün erkenden Boran sabahlığıyla bizim kata geldi. Son derece öfkeliydi. Bu suikast konusunda basma herhangi bir bilgi vermeden önce "parti önderleri"ne sormam, bir bülten yayınlanacaksa bunu da öncelikle parti adına yapmam gerektiğini söyledi.

- Sayın başkan, dedim. *İnfo-Türk* siz buraya gelmeden

önce de, biz partiye girmeden önce de uluslararası enformasyon veren bir basın kuruluşudur, parti organı da değildir. 30 yıllık gazeteci olarak da yönettiğim ajansın ne yapması, ne yayınlaması gerektiğine ben karar veririm. Parti adına bir bildiri yayınlanması gerekiyor idiyse, bunu da herkesten önce "parti önderleri"nin yapması gerekirdi.

Boran gittikten bir iki saat sonra Sargın geldi, üç kişilik TİP MYK'sının olağanüstü olarak toplanacağını bildirdi.

Bu tartışmaya açık bir toplantı değil, bir nevi tebligat töreniydi. Papa'ya yapılan suikastla ilgili bir şey de konuşulmadı. Bundan böyle TKP ile ilişkilerin TİP adına tam yetkili tek kişi olarak Sakalsız tarafından yürütüleceği, benim ve Alp'in bundan böyle bu konudaki tüm yetkilerimizin kaldırıldığı bildirildi.

16 Mayıs'ta Sargın beni yeni bir MYK toplantısına çağırdı. Bu kez tek konu, parti içi muhalefetin önde gelen isimlerinden Orhan Silier'in tasfiyesinin karara bağlanmasıydı.

Düğün değil, bayram değil, bu konu niçin alelacele gündeme geliyordu? İnci'yle biraz kafa yorunca, nedenini anladık.

Tek Cephe'nin Nisan sayısını tamamen 1 Mayıs'a hasretmiş, Avrupa'daki tüm üyelerimizi yürüyüşlere katılmaya çağırmıştık. 1 Mayıs'ın tarihçesini verdiğimiz orta sayfalara da 1979'un 1 Mayıs'ında TİP'in sıkıyönetim yasaklarına meydan okuyan eylemiyle ilgili bir de fotoğraf koymuştuk. Fotoğrafta askerlerle karşı karşıya gelen Behice Boran'ın yanıbaşında Orhan Silier vardı. Gazeteyi hazırlarken Sargın bu fotoğrafı görmüş, daha önceki bir sayıda "faşizm" kelimesini sansürlemesine gösterdiğimiz tepkiyi unutmadığı için pek sesini çıkartamamıştı. Bunun acısını şimdi resmini bastığımız MYK üyesini partiden attırarak çıkartacaktı.

Almanya'da bulunan Orhan Silier'e bir süre önce mektup yazarak 12 Eylül sonrası politik çalışmaları hakkında ayrıntılı bir raporu Sakalsız'a iletmesini istemişti. Silier ise,

yazılı yanıtında, hesap vereceği yerin ancak TİP Büyük Kongresi olabileceğini belirttikten sonra, aralarında parti kurucuları ve MYK üyelerinin de bulunduğu birçok partiliyi 12 Eylül'ü fırsat bilerek tasfiyeye kalkışma keyfiliğine boyun eğmeyeceğini bildirmişti.

Daha da önemlisi, Silier, Sargın'ın "MYK görüşme bandlarına varıncaya kadar partinin tüm belgelerinin cuntaya tesliminin sorumlusu" olduğunu belirterek ona hiçbir konuda bilgi veremeyeceğini vurguluyordu.

Aslında Silier'in tasfiye kararı çoktan alınmıştı, konunun bu toplantıya getirilmesi, beni muhalefeti savunmaya zorlayıcı bir provokasyondu.

Sargın mektupları okuduktan sonra Boran hiçbir tartışma açmadan Silier'in partiden ihracı konusunu oylamaya koyacağını söyledi. Oylamaya itiraz ederek sordum:

- Seçilmiş bir başkanlık divanı üyesini ilgilendiren bu konuda bizim dışımızdaki MYK üyelerinin bilgisi var mı?

- Osman zaten bu konuda görüş bildirmişti.

- Osman tamam da, Türkiye'deki MYK üyeleri?

Bu kez Sargın yanıtladı:

- Bu toplantıdan biraz önce onlarla da konuştum. Hepsi ihraç lehinde...

Şaşırmıştım. O güne kadar partinin işleyişine ilişkin yaptığım birçok öneriyi Türkiye'deki MYK üyelerinden görüş beklendiği gerekçesiyle aylardır gündeme getirmiyorlardı. Ama ihraç söz konusu olunca, birkaç saat içinde Türkiye'yle irtibat kurulmuş, görüş alınmıştı.

Boran:

- Artık oylama geçiyorum, dedi.

Nasıl olsa 1'e karşı 2 oyla ihraç kararı alınacağını bildiğimden böylesi bir oylamaya katılmayacağımı söyleyerek toplantıyı terkettim. Herhalde iki kişinin oybirliğiyle Silier'in ihracını onayladılar.

TİP'in 20 yıllık tarihindeki tüm tasfiye operasyonları hep Boran-Sargın ikilisi tarafından yürütülmemiş miydi? Bu

operasyonların arkasındaki zihinsel yapıyı, ancak yıllarca sonra sevgili Halit Çelenk'in "Türkiye İşçi Partisi'nde İç Demokrasi" adlı kitabını okuduktan sonra öğrenecektim.

DİB Avrupa Komitesi 17 Mayıs günü Boran'la tekrar bir araya geldi. Hiçbir görüş alış verişi olmadan, daha önceki toplantıda yazılı olarak sunduğumuz taleplerin istisnasız reddedildiği bildirildi ve bundan böyle "parti önderleri"nden Sakalsız'ın DİB'in siyasal yönetiminde de tam yetkili olduğu tebliğ edildi.

Birkaç gün sonra Sargın, DİB'in Avrupa Komitesi Sekreteri ve Almanya Komitesi başkanı olan Alp Arslan Telli'yi, Boran'ın kendisiyle görüşmek istediğini bildirerek alelacele Brüksel'e çağırdı. Alp, her zaman olduğu gibi akşam üzeri derhal arabayla geldi, benimle örgütün bazı pratik sorunlarını görüştükten sonra Boran'ın dairesine indi. Ama bir süre sonra allak bullak yukarı çıktı.

İşini gücünü yüzüstü bırakıp 300 Kilometre yol yaparak geldiği halde Boran kendisini kabul etmemişti. Akşam 18 suları olduğu halde Sargın başkanın kendisiyle ancak ertesi sabah görüşebileceğini belirterek, fırsat bulmuşken Alp'i Komite'nin diğer üyelerine karşı kışkırtmaya çalışmıştı. Bu tutuma tepki gösteren Alp, Boran'la görüşmeden Düsseldorf'a döndü.

Parti içi kısır çekişmelerin dışında kalmaya kararlı olan DİB yönetimi, *Tek Cephe*'nin Mayıs 1981 tarihli 8. sayısında "Faşizmin tüm tutsaklarıyla dayanışmaya" başlıklı şu çağrıyı yayınlamıştı.

"Cunta'nın polis devleti, aralarındaki görüş farkları ne olursa olsun, tüm devrimcileri, fark gözetmeden tutsak ediyor, idam ve ağır hapis talepleriyle yargılıyor, işkenceden geçiriyor, tutsak edemediklerini yurttaşlıktan çıkartıyor... Solun siyasal kadroları kitle halinde baskı cenderesinden geçiriliyor. Bu, tüm siyasal hareketler için, TSİP için, TKP için, Kurtuluş için, Dev-Yol için, Dev-Sol için, Kürt hareketi için ve diğer ilerici siyasal hareketler için de geçerli. Gün, faşiz-

nin kendi iç hesaplaşmalarından ötürü tutuklanan faşistler hariç, cuntanın tüm tutsaklarıyla dayanışma günüdür."

Tek Cephe'nin başyazısında da TİP'ten muhaliflerin tasfiye edilmesine karşı şu tavır ortaya konuyordu: "Darbeden hemen sonra yapılması gereken ilk iş, kongrede çözüme bağlanması darbe yüzünden mümkün olamamış görüş farklılıklarından ötürü bir kısım kadroların dışlanması değildir. Bir yandan anti-faşist mücadelemize en geniş çevreleri kazanmaya çalışır, bir yandan da işçi sınıfının siyasal hareketinin birliğini sağlamak için devrim anlayışıyla, durum analizleriyle, çalışma yöntemleriyle son derece yanlış yerlerde olan hareketlerle bile diyalog geliştirilirken, örgüt içinde bürokratik, körletici yöntemlere, yani tasfiyeciliğe yer vermemek gerekiyor."

Tek Cephe dağıtıldıktan kısa bir süre sonra Boran'ın Belçika Komitesi hariç tüm DİB komitelerine gazetenin üyelere asla okutturulmaması talimatı verdiği haberi geldi.

Bunun üzerine DİB Başkanı olarak ben, basın sorumlusu olarak İnci, Boran'a 1 Haziran tarihinde birer mektup göndererek anti-faşist bir gazeteye sansür uygulanmasının nedenlerini sorduk. Boran, ikimize birden verdiği 3 Haziran tarihli yanıtta "Demokratik örgüt organının dağıtılıp dağıtılmaması sorununun kaynağı, örgütsel bağımsızlığı, onun ayrılmaz bir bileşeni olan politik bağımlılıktan koparıp, bu bağımsızlığın anti-parti amaçlar için kullanılmak istenmesinde aranmalıdır," diyerek sansür uyguladığını doğruladı.

6 Haziran 1981 akşamı da Genel Sekreter Nihat Sargın bana "kişiye özel" notuyla elden aşağıdaki mektubu iletti:

"1. Durumunuza uyan 70/2. maddenin uygulanmış olduğuna,

"2. Daha önce tarafınızda bulunan temsil ve ilişki ile ilgili görevlerin bundan böyle başka olanak ve yollarla yürütüleceğine bilginizi rica ederim."

Bunun hemen ardından Boran'ın "12 Eylül'den önce TİP'e kaydolmuş demokratik örgüt üyelerine" başlığı altında

sarı kağıda basılmış yedi sayfalık tarihsiz bir mektubunun Sakalsız tarafından olağanüstü toplantıya çağrılan Almanya'daki komite üyelerine okutturulduğu haberi geldi.

Mektupta, böylesi bir baskı döneminde muhalifleri tasfiye operasyonuna girişilmesini eleştirdiğimiz için şöyle suçlanıyorduk:

"Hizbin partiden ihracına karşı çıkış, Parti'nin en yüksek organının kararına, yani Parti'ye karşı çıkmaktır. Partiyi reddetmedikçe, ondan kopmadıkça bu yapılamaz..."

Anti-faşist mücadelede en geniş birlikteliğin sağlanması çağrımıza Boran'ın bu sarı mektupta verdiği yanıt tam bir sefalet örneğiydi:

"Cuntaya karşı olmak, cuntaya karşı mücadelede eylem birliği, cephe birliği için ilk şartsa da, yeterli şart değildir. Maocularla, Sovyetler Birliği'ni, sosyalist ülkeler topluluğunu revizyonizm v.b. ile suçlayanlarla, sınıfsal mücadelenin yerine bireysel terörizmi koyanlarla birlik olunmadığı gibi, Türkiye işçi sınıfının politik hareketinin partisi olan Türkiye İşçi Partisi'nin organlarını, yetkilerini tanımayan, kendi hizipçi çıkarları için parti birliğinin kuyusunu kazanlarla da birlik olunmaz."

Bu, Boran ve iki arkadaşının Avrupa'da hazıra kondukları parti olanaklarıyla artık TKP çizgisine açıkça rampa ederek en kısa zamanda onunla örgütsel birliği bir an önce gerçekleştirme kararlılığının yeni bir belgesiydi.

TKP Merkez Komitesi organı *Atılım*, 1 Temmuz 1981 tarihli 7(91). sayısında Boran'ın bize karşı giriştiği tasfiye operasyonundan duyduğu memnuniyeti şöyle dile getiriyordu:

"Brüksel'de yayınlanan Tek Cephe adlı gazetenin aylardan beri TKP'ye karşı açtığı kampanya, en son olarak da TİP'e karşı takındığı 'eleştirici' tutum anımsanırsa, 'Cunta faşist mi değil mi' tartışmasında bu gazetenin pusulayı şaşırmış olduğu görülebilir. Derin bir sorumluluk anlayışıyla TİP'in bağlarını koparttığı bu yayın organı, şimdi özellikle

rejimin karakteri üstüne aşırı 'sol' konumlardan konuşuyor. 'Rejim faşist mi değil mi' tartışması, sağlam Marksist-Leninist konumları olmayanları şaşırtmakla birlikte, ilerici güçler arasında sağduyulu yaklaşımlar güç kazanıyor. TİP Genel Başkanı Behice Boran, cuntanın 'faşist olup olmadığı tartışmasını ön plana çıkarıp başarılması gereken görevleri gözardı' etme tutumuna karşı çıktı. Somut konularda eylem birliğini savundu."

Atılım bununla da kalmıyor, *Tek Cephe*'nin "cunta rejiminin bağrında yer alan dış politikadaki kimi gerçekçi çizgileri dikkate almaya karşı çıktığını" belirterek soruyordu: "Bütün 'sol'lar gibi bu gazete de Türkiye devriminin çıkarlarıyla Sovyetler Birliği'nin barışı koruma çabaları arasında karşıtlık olduğu kanısında mıdır?"

Karşıtlık olmayabilirdi ama biz cunta rejiminin bağrında kimi gerçekçi çizgiler olduğuna asla inanmıyor, başta Evren olmak üzere Cunta'nın tüm üyelerinin ABD emperyalizminin sadık uşakları olduğunu biliyorduk. İlk günden beri vurguladığımız gibi 12 Eylül Darbesi bir NATO Darbesi'ydi. TKP çizgisindeki bir gazetede Evren'le Brejnev'in fotoğrafları yanyana yayınlanmış olsa da bizim bu konudaki kanımızı ne İsmail Bilen ne de Behice Boran değiştirebilirdi.

Yaşadığımız tüm dramatik gelişmelerden sonra DİB Avrupa Komitesi üyeleri olarak ben, Alp Arslan Telli, Münir Ramazan Aktolga, Uğur Hüküm ve İnci Tuğsavul olağanüstü bir toplantı yaparak, anti-faşist mücadele sorumluluğumuzu hiçe sayan ve yıllardır yürüttüğümüz çalışmaları sabote eden tavırlar karşısında *Türkiye İşçi Partisi*'nden istifa ettiğimizi gerekçeleriyle yazılı olarak Genel Başkan Boran'a duyurduk.

Birkaç ay sonra, 21 Kasım 1981'de Sakalsız Düsseldorf'ta, Belçika, Fransa, İsveç, Hollanda ve Avusturalya temsilcilerinin katılmadığı bir korsan DİB Kongresi düzenleyerek kendisini DİB genel başkanı ilan etti.

Oysa DİB Genel Kurulu'nun 22 Kasım 1981'de Paris'te toplanacağını çok önceden ilan etmiştik.

Bu yeni komplo karşısında, Paris'te toplanan DİB Genel Kurulu, TİP yöneticileri tarafından sürekli şekilde sabote edilen merkezi yapının lağvedilmesine, DİB ülke örgütlerinin mücadelelerini kendi koşullarına uygun olarak bağımsız yürütmelerine karar verdi.

Türkiye'deki faşist cuntaya ve Avrupa'da gittikçe azan yabancı düşmanlığına karşı mücadelede yerine getirmemiz gereken o kadar hayati görevler vardı ki, TKP'nin güdümüne giren TİP yöneticilerinin bu saldırı ve komplolarıyla uğraşmaya ayıracak fazla zamanımız yoktu.

Her iki partinin Türkiye sorunlarına bakışı ve getirdikleri çözümler Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesine endekslenmişti.

Boran TİP'i Avrupa'da örgütleyenleri tasfiye ettikten sonra TKP'nin düzenlediği toplantılar için bir ülkeden diğerine koşturuldu.

Cunta Şefi Kenan Evren'e, 25-28 Şubat 1982'de Bulgaristan'a yapatığı ziyaret sırasında "Büyük Balkan Yıldızı" nişanı verilmesi, iki yıl sonra da sosyalist anlayışla hiç bağdaşmayacak bir şekilde Bulgaristan Türklerini "Bulgarlaştırma" kampanyasının başlatılması hep "barış davası" adına sineye çekilecekti.

1985'te Gorbaçov'un SBKP Genel Sekreteri olmasından itibaren Sovyetler Birliği'nin bir çöküş sürecine girdiğini sıradan bir gazete okuru dahi farkedebilirdi.

1987'de Boran'ın Brüksel'deki Uluslararası Basın Merkezi'nde TKP Genel Sekreteri Nabi Yağcı'yla birlikte Türkiye Birleşik Komünist Partisi'nin kurulacağını ilan edişini içim burkularak izledim.

TKP'de parti organları nasıl oluşur, hangi kongrede seçilir, yöneticiler nasıl belirlenir, partide yapısal değişikliklere kim karar verir, hiyerarşinin tepesine yerleştirilmiş belli kişiler dışında kimse bilmiyordu.

Ama TİP en azından Türkiye'de belli kurallara uygun

olarak kurulmuş, yöneticileri il delegeleri tarafından büyük kongrede seçilen bir örgüttü.

TİP Büyük Kongresi'nde seçilmiş başkanlık kurulu üyeleri dahi "Önderler"e ters düştükleri için karakuşi hükümlerle tasfiye edildiği gibi, 20 yıllık bir mücadele geçmişi olan partinin tüzel kişiliğine de büyük kongre kararı olmadan son veriliyordu.

Basın toplantısından birkaç gün sonra da Boran'ın ölüm haberi geldi.

Bulgaristan'dan Belçika'ya gelişini eski bir parlamenter olduğu gerekçesiyle Avrupa Parlamentosu'nu araya sokarak biz sağlamıştık.

Özal'ın da imzasıyla "vatansız" ilan edildiği halde cenazesinin Belçika'dan Türkiye'ye gönderilmesini ise yine eski bir parlamenter olduğu gerekçesiyle Özal'ın "prens"lerinden Adnan Kahveci sağlayacak, tabutu Türk bayrağına sarılı olarak Meclis'teki bir törenden sonra İstanbul'da toprağa verilecekti.

Ama cenazenin Türkiye'ye gönderilmesinden önce Brüksel'de düzenlenen uğurlama töreni için seçilen yer ilgi çekiciydi. Türkiyeli göçmenlerin yoğun bulunduğu mahallelerde Belçika sendikalarının ya da ilerici derneklerin böyle bir törene uygun birçok salonu vardı, ama tören için Meridien Sokağı'nda bulunan SSCB Dostluk Derneği seçilmişti. Bu Boran'ın vasiyeti miydi, yoksa diğer "parti önderleri"nin Sovyet çizgisine bir bağlılık gösterisi miydi? Bilmiyorum.

Artık çok geçti... Sovyet sistemi çoktandır can çekişiyordu.

İki yıl sonra Berlin Duvarı da çökecekti.

TİP Genel Sekreteri Nihat Sargın'ın 12 Eylül darbesinden sonra Belçika'ya gelişinde beraberinde getirdiği ve muhalif MYK üyelerinin ilişkilerinin dondurulduğunu duyuran elyazısıyla yazılmış 15 Eylül 1980 tarihli merkez yayın organı Çark Başak

ÇARK BAŞAK

Türkiye İşçi Partisi Merkez Yayın Organı

Sayı: 1 ( ) 15 Eylül 1980

DUYURU

Emperyalizmin, NATO'nun, sebebiolduğu tekelci-büyük burjuvazinin ve büyük toprak sahiplerinin gerici-faşist iktidarının yeni biçimi olan askeri diktatörlük zaten kısıtlı olan demokratik hak ve özgürlükleri ortadan kaldırdı. Anayasa ilga edildi. Parlamento feshedildi. DİSK'in çalışmaları durdurulduğu. Askeri diktatörlük siyasi partilerin her kademedeki faaliyetini yasakladı. Bu kapsamı içinde, Türkiye İşçi Partisi'nin de çalışmaları durdurulduğu.

Parti, bu durumu dikkate alarak aşağıdaki noktaları duyurmaktadır:

1-) Türkiye İşçi Partisi'nin tüm kademe kurulları dağıtılmıştır.

2) Başkanlık Kurulu'nun son toplantısında alınan kararla "grup çalışması" içinde olan Merkez Yönetim Kurulu üyelerinin hareketle ilişkileri donduruldu. Bu kişilerin Partiden hiçbir yetkileri tasarruf hakları yoktur.

3) Türkiye İşçi Partisi derin tarihsel ve sınıfsal köklere, güçlü ideolojik, politik ve örgütsel temellere sahip bir hareket tir. Hareketin sürekliliği böylesine sağlam kökler ve temeller üzerinde yükselmektedir.

4-) Gün her hal ve şartta örgütlü olarak görev başında olmak günüdür. Gün, Sınıfa ve Partiye ve kararlılığa sımsıkı sarıl

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ
WORKERS' PARTY OF TURKEY
PARTI OUVRIER DE TURQUIE

12 EYLÜL'DEN ÖNCE TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ'NE KAYDOLMUŞ

DEMOKRATİK ÖRGÜT ÜYELERİNE

Sevgili arkadaşlarımız

Demokratik örgüt organının son sayısında (3) bazı yazılar, hiç değilse bazı bölümleri dikkatinizi çekmiş olmalı. Kaynatılan kimi dedikodular sırlara kadar da ulaşmış, kulaktan kulağa çalınmış da olabilir. Neler olup bitti ğini sizlerle yüzyüze yapabileceğiz bir söyleşide anlaşabilmeyi çok isterdik. Seyrek tanımin olasılığı bunu engelliyor. Bu imkansızlığın uzun sürmeyeceğini dost örgütle birlikte, konu Parti'ye ve Demokratik Örgüte ilişkin olmak gibi bir ölçüde taşıdığından, bir açıklama yapmayı geciktirmek bana uygun görünmedi.

Şimdi " birlik " adına bunların anti-faşist mücadele alanından dışlanmamasını savunup demokratik örgüt saflarında yer ve görev vermeye kalkmak. onlara, büyük kitlesi partili olan örgüt üyeleri arasında anti-parti propaganda yapmak, bizi çiğ yöntemek ve etkinlik kazanabilmek firsatını sağlamaktan başka anlama gelmez.

Cunta'ya karşı olmak, Cunta'ya karşı mücadelede eylem birliği, cephe birliği için ilk şartsa da, yeterli şart değildir. Maocularla, Sovyetler Birliği'ni, sosyalist ülkeler topluluğunu revizyonizm vb. ile suçlayanlarla, sınıfsal mücadelenin yerine bireysel terörizmi koyanlarla birlik olunmadığı gibi, Türkiye işçi sınıfının politik hareketinin partisi olan Türkiye İşçi Partisi'nin organlarını, yetkililerini tanımayan, kendi hesapçı çıkarları için parti birliğinin kuyusunu kazanlarla da birlik olunmaz. Çünkü bu sıraladığımız tüm unsurlar faşist Cuntaya karşı birleşik örgütlü mücadeleyi, mücadelenin hedefine varılmasını çiçlendirici, geliştirici değil, zayıflatıcı, baltalayıcı rol oynarlar. Faşist tutsaklar dışında, cuntanın tüm tutsaklarıyla dayanışma, mücadele birliği çağrısı, antiparti yönelişlerini meşrulaştırma demokrasilerinden başka birşey değildir.

Ertesi yıl Behice Boran'ın TKP-TİP çizgisinde olmayanlarla ve TİP yönetimine muhalefet eden partililerle cuntaya karşı mücadele için dahi birlik yapılamayacağını açıklayan duyurusu

Mikrokosmosdan doğan güneş

Haklı bir davaya tüm yaşamını adamışken o davanın siyasal komiserliğine soyunanlar tarafından örgütten dışlanan tüm inanmış insanların yaşadığı bir boşluk dönemi vadır.

Ya herşeyden çekilmek, ya da partili olsan da olmasan da inandığın kavgayı başka alanlarda sürdürmek.

1964'te partiden kopartıldığımızda nasıl önce *Akşam*'da, daha sonra *Ant*'ta İnci'yle birlikte bu kavgayı daha etkin biçimde sürdürmüşsem, sürgünde de yine onunla birlikte mutlaka bunu yapacaktık.

Bu nedenle herhangi bir boşluk yaşamadık.

Kavga *İnfo-Türk*'te devam ediyordu.

Günlük çalışmalarımızdan sonra boş zamanlarımızı müziğin kökenlerine gitmeye ayırdık. Birkaç adım ötemizde büyük bir kültür hazinesi yatıyordu: Frankofon Topluluğu'nun kurduğu *Mediatek*...

Tüm boş zamanımızı bu kurumdaki tüm müzik kayıtlarını, 33'lük olsun, 45'lik olsun, kaset olsun, elden geçirmeye ayırdık. Klasik Batı müziği, Orta Asya'dan Orta Doğu'ya, Anadolu'ya, Balkanlar'a kadar kulaklarımızın aşinası olan müzikler, devrimci müzikler. Magrib ve Endülüs müzikleri...

Tabii, Türkiye'de bile örneği bulunamayacak Türkiye müzikleri, klasiğiyle, folkloruyla, protest'iyle...

İnci plaklar, kasetler kiralayıp bunları kopya ederek önemli bir müzik arşivi oluşturdu.

Artık gerçek dostlarımızla beraberliğe "kısır siyasal çekişmeler"i tartışmanın ötesinde daha fazla vakit ayırabiliyorduk. En azından artık bu insanların bizimle "bunları ne zamana kadar kullanabiliriz, ne zaman sıkılmış bir limon gibi atabiliriz?" diye art hesaplar kurmadan beraber olduklarından emindik.

Böylesi sağlıklı bir ortamda yıllardır sürdürdüğümüz mücadeleye artık yeni bir ivme kazandırabilirdik.

Bizim de katkıda bulunduğumuz kampanyalar sonunda Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi 15 Mayıs 1981'de bundan böyle Türk parlementerlerin toplantılara katılamayacağına karar vermişti.

Avrupa Parlamentosu ise Türkiye'deki rejime karşı hâlâ ciddi bir yaptırım kararı almamıştı, ilişkiler eskisi gibi sürüp gidiyordu. Avrupa parlamenterlerine yönelik daha yoğun bir bilgilendirme çalışmasına girdik. Zamanımın önemli bir kesimi ya Rue Belliard'daki Avrupa Parlamentosu binasında ya da Schuman'daki Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi binalarında geçiyordu.

Avrupa Parlamentosu nihayet 5 Kasım 1981'de AET-Türkiye 4. Mali Protokolu'nun uygulanmasını, insan hakları ihlalleri sona erinceye kadar askıya aldı.

Bunu 1 Temmuz 1982'de de Avrupa Konseyi üyesi beş ülkenin, Fransa, Hollanda, İsveç, Norveç ve Danimarka'nın insan hakları ihlallerinden dolayı Türkiye aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde dava açması izleyecekti.

Bu süreç içerisinde, Türkiye'de insan hakları ihlallerine karşı mücadele için sosyalistler, komünistler, hristiyanların da dahil olduğu bir Belçika Komitesi'nin kurulmasına karar verildi. *İnfo-Türk* Türkiye'deki gelişmelerle ilgili olarak komiteyi sürekli bilgilendirme görevini üstlendi.

Değerli dostumuz Mehmet Emin Bozarslan, 15-16 Haziran 1981 tarihlerinde Finlandiya'da *Uluslararası Yazarlar Birliği* toplantısına Türkiye'de Kürt halkına yapılan baskı-

larla ilgili ayrıntılı bir rapor sunmuştu. Bunun çeşitli dillere çevrilerek Avrupa kurumlarına ve medyasına iletilmesine yardımcı olduk.

Zaten 1971 Darbesi'nden beri Avrupa'daki Kürt girişimlerinin hemen hepsiyle yakın ilişkideydik. Kemal Burkay'ın ilk sürgün döneminde yayınladığı *Ronahi* Dergisi'yle haberleşiyorduk. Ardından Almanya'da kurulan *KOMKAR* ve *KKDK* Kürt göçmen örgütleriyle de hep dayanışma içinde olduk.

Türk diplomatik misyonlarının ve faşizan örgütlerinin göçmen kitlesi üzerinde kolaylıkla baskı uygulayabildiği Belçika'da Kürt kökenli işçiler için bırakın örgütlenmeyi, Kürt olduğunu açıkça söylemek dahi gerçekten son derece zordu.

Maden bölgelerindeki Türkiyelilerle görüştüğümüzde aksanından Türk kökenli olmadığını farkettiğim işçilere Kürt olup olmadığını sorduğumda, hep benzer yanıt alıyordum:

- Kürt de ne demek? Biz elhamdülillah Türküz.

Bu blokajı Leuven Üniversitesi'nde eğitim görmeğe gelmiş olan Derwich Ferho ile MRAX'da sosyal görevli olarak çalışan Pervine Cemil kırdılar. Büyük zorluklarla mücadele ederek Belçika'daki ilk Kürt örgütü *Tekoşer*'i kurdular. Mehdi Aldur ve Nezih Yalçın gibi başka Kürt arkadaşlar da bu yapılanmaya büyük katkıda bulundular.

14 Şubat 1981'de Cunta'ya karşı düzenlediğimiz geceye *Tekoşer* de dans grubuyla katılmıştı. Biz de 11 Nisan 1981'da *Tekoşer*'in düzenlediği *Newroz* gecesine katılmıştık, bu gecede ben Türkiyeli devrimcilerin Kürt sorununa ilişkin sorumluluklarını vurgulayan bir konuşma yapmıştım.

Henüz kendi teknik olanaklarına sahip olmadığı için *Tekoşer*'in dergisinin bir ara *İnfo-Türk*'te dizildiğini anımsıyorum. Yazılı Kürtçenin pek kullanılmadığı o dönemde derginin Kürtçe yazılarını Derwich Ferho yazıyor, Kürtçe ve Türkçe arasındaki çevirileri o yapıyordu.

O günlerde Belçika Flaman Topluluğu, göçmen dernek-

leri arasında koordinasyon sağlamak üzere *Vocom* adı altında bir yapılanmayı gerçekleştirmek istiyordu.

Tekoşer bu girişime Kürt göçmenleri temsilen katılmak için başvurduğunda TKP'liler kıyameti kopardılar. Onlara göre, Türkiye Kürtlerini de TKP temsil ediyordu, ayrı bir temsile gerek yoktu. Türk Büyükelçiliği'yle ilişkileri iyi olan Flaman makamları TKP'lilerin bu tavrından çok memnundu ve *Tekoşer*'i dışlamak için her yola başvurdular. Ancak *Tekoşer*'le birlikte bizim ve Gent'ten ilerici bir Türkiyeli derneğin mücadelesi sonunda Kürt realitesi Flamanlara kabul ettirildi.

Tekoşer'in 27 Mart 1982'de düzenlediği *Newroz Gecesi*'ne bir standla katıldık. Bu gecenin büyük olayı, Cigerxwın'ın da onur konuğu olarak hazır bulunmasıydı. Türkiye'deyken bu büyük Kürt şairinin şiirlerini Mehmet Emin Bozarslan'ın çevirisiyle *Ant* kitapları arasında yayınlamayı planlamıştık, ama 1971 darbesinden dolayı bu da mümkün olmamıştı.

2 Şubat 1982'de *Brüksel Özgür Üniversitesi (ULB)*'de, 25 Mart'da Courcelles Belediyesi'nde Türkiye'deki rejim aleyhine birer konferans düzenledik. 27 Şubat'ta da İtalya'nın Reggio Emilio kentinde *İtalyan Komünist Partisi* ile *İtalyan Sendikalar Konfederasyonu* tarafından düzenlenen DİSK'le dayanışma mitingine, 22 Nisan'da Gent'te Bozkurtlar'ın tehlikeli örgütlenmesi üzerine *Sosyalist Parti*'nin düzenlediği bir konferansa da konuşmacı olarak katıldım.

Courcelles Belediyesi'ndeki toplantıyı engellemek için bizzat TC Büyükelçisi belediye başkanına mektup göndererek Türklerin yoğun bulunduğu bu kentte "Türkiye düşmanları"nın konuşturulmasını protesto etmiş, ancak Belediye Başkanı Ernest Glinne'den hakettiği yanıtı alınıştı.

8 Mayıs 1982'de Brüksel'in en büyük konser salonu Forest National'de FGTB sendikalar konfederasyonu büyük bir göçmen işçi şenliği düzenledi. Bu şenliğe Melike Demirağ ile Şanar Yurdatapan'ın katılmasını sağladık. Türkiyeli göçmenler adına böyle önemli bir şenliğe Türk vatandaş-

lığından atılmış bir sanatçının katılması, Büyükelçiliği çileden çıkardı.

Türkiye'den çıkmayı başarmış olan Yılmaz Güney'in *Yol* filminin 20 Mayıs'ta, Cannes Festivali'nde Costa Gavras'ın *Missing*'iyle birlikte altın palmiye ödülünü paylaşması Türk lobisine bir başka büyük darbeydi, Türkiye'deki baskı rejimine eleştiriler tekrar tekrar gündeme geliyordu. Yılmaz Güney'in bu uluslararası başarısından dolayı Türk Devleti'nden alacağı ödül ise en kısa zamanda teslim olmadığı takdirde "vatandaşlıktan atılacağı" tehdidi oldu.

O sıralarda *Milli Güvenlik Konseyi*'nin yurt dışındaki muhaliflerin faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmak, gerekirse çalışmalarını sabote etmek üzere elçilik ataşeleri, sosyal danışmanları, konsolosluk görevlileri ve göçmen çocuklarına Türkçe dersi veren öğretmenlerin de içinde görev aldığı bir istihbarat ağı kurduğu haberi geldi.

Utanç verici bir istihbarat mezkanizması da "vatani görev" yapmak üzere geçici olarak Türkiye'ye giden göçmen çocukları kullanılarak oluşturuldu. Ordu'ya ek finansman sağlamak amacıyla Avrupa'daki Türkiyeli göçmen çocukları 10 bin DM bedel karşılığı Burdur'daki özel kampta bir aylık göstermelik eğitimden geçirilerek "vatani hizmet"lerini yapmış sayılıyordu. Ama bu "vatani hizmet"in içine, her gelen göçmen çocuğunun kışlaya girer girmez bulunduğu ülkedeki "vatan hain"leri hakkında ayrıntılı bir rapor yazma zorunluluğu da vardı.

Büyükelçilik 30 Mayıs 1982'de bir adım daha atarak Belçika'daki tüm Türk derneklerini bir federasyon çatısı altında toplamak üzere girişim başlattı. Amaç, aralarındaki farklılıklar ne olursa olsun, bu derneklerin Türk lobisine hizmet vermelerini garantilemekti.

Bizim dört dilde haber bülteni ve raporlar yayınlamanın yanısıra düzenlediğimiz çeşitli toplantılar, katıldığımız etkinlikler hakkında sürekli raporlar verildiğini duyuyorduk.

Göçmenlere siyasal haklar tanınması için başlatılan ve

bizim de aktif olarak katıldığımız *Hedef 1982* kampanyası o yıl yapılan belediye seçimlerinde maalesef başarıya ulaşamamıştı. Yıllardır Belçika'nın zenginleşmesi için alınteri döken, vergisini ödeyen göçmen işçilerin ve yakınlarının yaşadıkları belediyelerde hâlâ söz hakkı yoktu.

Üstelik, Türkiyeli işçilerin yoğun yaşadığı Schaerbeek Belediyesi'nde ırkçı belediye başkanı Roger Nols, yabancı kökenlilere binbir güçlük çıkartmaya, yeni gelenleri kaydetmemeye başlamıştı.

Türkiye'ye yönelik siyasal çalışmalar yürütürken Belçika'da işsizliğin artması, bunun sonucu olarak da yabancı düşmanlığının ve ırkçılığın azması karşısında bu ülkenin sosyo-politik kavgalarına da aynı oranda katılmak zorundaydık.

Belçika'daki tüm ilerici göçmen örgütlerini bir araya getiren CLOTI'nin aktif üyesiydik. Buna ek olarak, Brüksel ve Etterbeek belediyelerinin göçmen işçiler danışma meclislerinde, Frankofon Topluluğu'nun Göçmen İşçiler Danışma Meclisi'nde, Flaman bölgesindeki göçmen işçiler platformu VOCOM'da, çok uluslu göçmen yayın kuruluşu IDI'de, göçmenler sosyo-kültürel merkezi CSCI'de arka arkaya sorumluluklar üstlenmiştik.

*

14 Nisan 1982'de hepimizi şoke eden acı bir haberle uyandık. Türklerin yoğun yaşadığı Saint-Josse Belediyesi'ndeki bir evde yangın çıkmış, 14 Türk yanarak ölmüştü. Tüm göçmen işçiler gibi Türkiye'den gelenlerin de sağlıklı ve güvenli yerleşim olanaklarına kavuşturulması, ilerici göçmen derneklerinin ana sorunlarından biriydi.

Daha önce de yazmıştım. İlerici işçi örgütlenmesinde başı çeken sevgili dostumuz Süleyman Ertorun'u da bu güvensiz yerleşimin kurbanı olarak kaybetmiştik.

Sosyal ve kültürel planda daha etkin olmak için *İnfo-Türk*'ün sekiz yıldır sendikalarla ve ilerici derneklerle iş-

birliği içinde militanca yürüttüğü çalışmaları yeni bir yapılanma içinde geliştirmeğe karar verdik.

Artık sadece belli bir aidiyeti olan göçmen topluluklarına, örneğin sadece Türklere ya da Faslılara sınırlı sosyo-kültürel faaliyetler döneminden kültürlerarası projeler gerçekleştirme aşamasına geçilmekteydi.

Özellikle de Türkiyeliler açısından bu yaşamsal önem taşıyordu. Çünkü Belçika'ya ekonomik göçmen olarak gelmiş olan Türkiyeli kitle içinde artık Kürtlüğünün ya da Aleviliğinin bilinciyle davrananlar çoğalmaya başlamıştı. Buna ek olarak Türkiye'deki ulusal ya da dinsel baskılardan kaçan Asuri-Keldani, Ermeni, mültecilerinin sayısı hızla artıyordu.

Brüksel'in kuzey-doğu mahallelerinde Türkiye mozaiğinin aynen yansıdığı bir *mikrokosmos* oluşuyordu.

O zamana kadar İnci'nin belediye okullarında Türkçe dersi verdiği öğrenciler ve onların velileri, daha fazla bir şeyler öğrenebilmek, uğradıkları haksızlıklara karşı ne yapabileceklerini sormak için okul saatleri dışında, hatta geç saatlerde sık sık bizim evimize gelirlerdi. İnci gerekirse evlerine gider, sorunlarının çözümünde yardımcı olmaya çalışırdı.

1982 sonbaharında, AET kurumlarıyla göçmen mahallelerinin kavşağında bulunan *Rue Franklin*'in *93* numaralı binasında zemin kat ve bodrumdan oluşan küçük bir lokal kiraladık. Lokalin açılışı bize yıllardır destek veren Belçikalı ya da diğer milliyetlere mensup dostlarımızın katılımıyla yapıldı.

O yıllarda Belçika'daki göçmen derneklerinin her biri sadece belli bir milliyete hizmet verirken bizim lokalimiz Türk, Kürt, Ermeni, Asuri, Faslı tüm çocuklara açıktı. İnci, bir kaç gönüllünün yardımıyla, hem çocuklara okul ödevlerinin yapımında yardım ediyor, hem de kendi ülkelerinin kültürel zenginliğini değerlendirmeleri ve yaratıcılıklarını geliştirmeleri için çeşitli atölyeler düzenliyordu.

Kısa bir süre sonra bu çocukların ana babaları da,

Fransızca öğrenebilmek, mesleki eğitime yönelebilmek için kendilerine de kurslar açmamızı istediler. İnci, yine bir avuç gönüllüyle bu alanda da gece gündüz çalışmaya başladı.

Fransızca kurslarının yanısıra Türkiye'lilere Brüksel'in iki resmi dilinden biri olan Flamanca'yı öğretmek için de akşam kursları başlattık. Bir Flaman banka memuru akşamları gelerek ders veriyordu. İnci ve benimle birlikte diğer Türkiyeli animatör arkadaşların da katıldığı bu kurslarda Flaman şarkı sözlerini, bu arada Flaman milli marşı *Vlaamse Leeuw* (Flaman Arslanı)'nın sözlerini de öğrenmiştik.

Bu pratik çalışmaların yanısıra, *İnfo-Türk* kısa zamanda yabancı kökenlilerin hak mücadelesinde ön safta yeralan örgütlerden biri oldu.

İspanya, Yunanistan ve Portekiz'de faşist diktatörlükler çöktükten sonra, Belçika'daki göçmen kitlesinde yeni bir ayrışma yaşanmaya başlandı. Yunanistan 1981'de AET üyesi olmuştu, İspanya ve Portekiz'in de 1986'da katılması bekleniyordu. Bu ülkelerden gelen göçmen ya da siyasal mülteciler artık daha güvenli bir statüye kavuşuyordu.

Bunların dışında kalan göçmenler, özellikle de bunlar arasında en büyük nüfusa sahip olan Türkiyeliler ve Faslılar, artık tam anlamında ikinci sınıf vatandaş statüsündeydiler. 80'li yıllarda bu iki göçmen topluluğu arasında özel bir yazgı birliği oluştu.

O günlerde Muhammed El Baroudi liderliğindeki *Demokrat Faslılar Topluluğu (RDM)* ve dostumuz Alain De Wasseige'in kültürel yönetmenliğini yaptığı *Hatjikoum* ile çok yakın ilişkiler kurduk.

Şunu anımsatmadan geçmem mümkün değil... Belçika'ya yerleşmek için başvurduğumuz 1974 yazından beri Türk Devleti ve onun bu ülkedeki destekçileri, sürekli olarak bizim "Türkiye düşmanlığımız"dan dem vurarak tüm faaliyetlerimizi sabote etmeye çalıştılar.

Oysa, aynı devletin Brüksel'deki temsilcileri ve beslediği milliyetçi ve dinci kuruluşlar ellerindeki bütün maddi

olanaklara rağmen kültürel planda elle tutulur hiçbir şey yapmazken Türkiye kültürünün geleneksel değerlerini Belçika kamuoyuna ilk tanıtan kuruluş *İnfo-Türk*'tü.

Türkiyeli göçmenlere hizmet veren öğretmen ya da sosyal asistanlar arasında Türkçe öğrenmek isteyen çok kişi vardı. Bunların bazılarına İnci daha önce evde Türkçe dersi veriyordu. Lokalimiz açıldıktan sonra bu kursları daha düzenli ve disiplinli hale getirdi.

Lokalimizi açar açmaz organize ettiğimiz ilk etkinliklerden biri, 30-31 Ekim 1982 tarihlerinde büyük gölge oyunu ustası Tacettin Diker'i davet ederek Brüksel'in dört belediyesinde *Karagöz* gösterileri düzenlemek oldu.

İnanılır gibi değil. ama Türklerin yoğun olarak yaşadığı Schaerbeek ve Saint-Josse belediyelerinde *Karagöz* gösterileri pek ilgi görmedi. Buna karşılık Etterbeek ve Brüksel belediyelerindeki gösterilerde salonlar hıncahınç doldu.

Tam da bu sırada Fransa'nın büyük televizyon kanallarından FR3, *İnfo-Türk*'ün yeni açtığı lokalde bir röportaj yaparak çalışmalarımızı kamuoyuna tanıttı.

Lokalimiz o denli küçüktü ki, kameramanlar uygun mesafeden film çekebilmek için Brüksel'e ana giriş yollarından biri olan Rue Franklin'i bir süre trafiğe kapatmak zorunda kalmışlardı.

Anılarda kalan en çarpıcı görüntülerden biri, İnci'nin kurduğu saz grubunun *Telgrafın tellerine kuşlar mı konar?* icrasıydı. Grubun üyelerinden, ilerideki yıllarda *Kadınların Sesi Derneği*'ni kuracak olan Hayriye Balcı programın sonunda genç göçmenlerin Belçika ve Avrupa'daki ayrımcı uygulamalara karşı isyanını dile getiren bir konuşma yaptı.

İnfo-Türk giderek sadece Türk Devleti'nin değil. aynı zamanda Belçika Devleti'nin anti-demokratik uygulamalarına tepkileri de dile getiren bir merkez haline dönüşüyordu.

Ama Türk Devleti için önemli olan yurt dışına mal gibi sattığı göçmenlerin sorunlarıyla uğraşmak değil, iktidarın şove-

nist politikalarına karşı çıkanların bir yolunu bulup da haklarından gelmekti.

Nitekim Brüksel'deki büyükelçiliğin tepkisi fazla gecikmedi.

1982 Mayıs'ında pasaportlarımızın yenilenmesi için bir sendikacı arkadaş aracılığıyla Konsolosluğa başvurmuştuk. Ama başvurumuza bir türlü yanıt gelmiyordu.

Konsolosluğa durmadan telefon edip pasaportlarımızın yenilenmeme nedeni üzerine bilgi istiyordum. Sekreter, arayanın ben olduğunu söyleyince Başkonsolos Ömer Şahinkaya "yok" dedirtiyordu. Oysa, aynı konsolos darbeden önceki yıllarda her karşılaşmamızda hararetle hal hatır sorar, kahve içmeye davet ederdi.

Bir sabah saat 7'de başkonsolosun evine telefon ederek uykudan uyandırdım:

- Ömer Bey, ben haftalardır telefonlarına yanıt vermekten kaçtığınız Doğan Özgüden'im, pasaport yenileme talebimin neden yerine getirilmediğini öğrenmek istiyorum.

Bir an tereddüt etti, sonra kekeleyerek:

- Doğan Bey, biliyorsunuz Türkiye'de durumlar değişti. Bakanlık pasaportunuzun yenilenmesine izin vermiyor, dedi.

- İyi de bunu daha önceki telefonlarıma doğru dürüst yanıt verip söyleyebilirdiniz. Pasaportunuz sizin olsun, gün ola harman ola! diyerek telefonu kapattım.

Bu intikamcı saldırıdan Yiğit Bener de payını aldı. Bir süredir Belçika'da siyasal mülteci olduğu için onun pasaport sorunu yoktu, ama ULB'de yaptığı konuşma Türkiye'ye jurnallendiğinden hakkında Bursa Ağır Ceza Mahkemesi'nde dava açılacaktı.

O sırada Türkiye'deki insan hakları ihlalleri tüm Avrupa kurumlarının ve insan hakları örgütlerinin gündemindeydi. Toplantıları izlemek, gerekirse müdahale etmek için mutlaka Belçika dışına sık sık gitmek zorundaydım. Ama artık geçerli ulusal pasaportum olmadığı için mümkün değildi.

Dört yıl aradan sonra İnci'yle birlikte 26 Mayıs 1982 günü tekrar Birleşmiş Milletler Delegasyonu'nun kapısını çaldık. İkinci kez iltica talep ediliyor olması, delegeyi ve yardımcılarını da çok heyecanlandırmıştı. Hemen işlemleri başlattılar. Ayrıca mülteci statümüz tekrar tanınıncaya kadar Belçika dışındaki toplantılara katılabilmemiz için pembe renkli geçici birer seyahat belgesi verdiler. Ancak bu belgeyle gideceğimiz her ülke konsolosluğundan özel vize istememiz gerekiyordu.

Kısa bir süre sonra da, 11 Ağustos'ta Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği ikinci kez mülteci olma talebimizi kabul ederek İnci'ye de bana da yeniden birçok Avrupa ülkesine vize gerekmeksizin gidip gelebileceğimiz mavi seyahat belgesi verecekti.

O sıralarda Martin Van Bruinessen ve arkadaşları Hollanda'da *Krizde Türkiye* adlı bir kitap yayınlamışlardı. Kitabın 3 Eylül'de Amsterdam'daki tanıtım toplantısına, Türkiye'deki faşizm üzerine Hollanda'da yayınlanan ilk kitabın yazarı olduğum için beni de davet etmişlerdi.

Bu toplantıda yaptığım konuşmanın Flaman medyasında yayınlanması üzerine TC Büyükelçiliği'nin yeni bir saldırısıyla karşılaştık.

İnci 1978'den beri Brüksel Belediyesi'ndeki ilkokullarda Türkiye kökenli göçmen çocuklarına Türk dili ve kültürü dersleri veriyordu. Sendikacı arkadaşlar, öğretmenliğe Elçilik emrindeki birinin tayin edilmesinden endişelendikleri için İnci onların ısrarı üzerine öğretmenliği kabul etmişti.

Türkiye Büyükelçiliği 11 Kasım 1982'de Brüksel Belediye Başkanı Brouhon'a bir mektup göndererek Türk Devleti aleyhine faaliyet gösteren İnci Tuğsavul'un öğretmenlik görevine derhal son verilmesini istedi.

Bu baskıya göçmen örgütleri bağlantı komitesi CLOTI derhal karşı çıkarak olayı protesto etti. Belçika makamları da bu kez Ankara'nın baskılarına karşı daha dayanıklı çıktı. Brouhon, İnci'ye güven duyduklarını belirterek yabancı bir

devlet adına Belediye'nin iç işlerine karışılmasına göz yumamayacaklarını bildirdi.

7 Kasım 1982'de Türkiye'de anayasa referandumu yapılmış, Kenan Evren otomatikman cumhurbaşkanı seçilmişti. Bülent Ulusu hâlâ başbakan, IMF'nin mutemed adamı Turgut Özal yine ekonomik işlerden sorumlu başbakan yardımcısıydı. Baskılar aynen sürüyordu.

O günlerde Türkiye'de TÖS 2. Başkanı iken tanıdığım ve Köln'de siyasal mülteci olarak bulunan yazar Dursun Akçam benimle temasa geçmişti. Kendisi darbeden önce Türkiye'de etkin muhalefet yapan *Demokrat* Gazetesi'nin sahibiydi. Şimdi de Avrupa'da cunta yönetimine karşı *Demokrat Türkiye* adı altında yeni bir gazete yayınlamaya karar vermişti, benden de sürekli köşe yazıları yazmamı istiyordu.

İnfo-Türk bültenleri ve boşürleri dışında *Demokrat Türkiye*'de de sürekli eleştiri yazıları yazmaya başladım.

*

14 Aralık 1982 tarihli Türk gazeteleri bizi doğrudan ilgilendiren bir haber veriyordu. İnci ve ben 31 Aralık 1982 tarihine kadar Türkiye'ye dönüp güvenlik güçlerine teslim olmadığımız takdirde Türk vatandaşlığından atılacaktık.

Rejim muhaliflerinin vatandaşlıktan atılması, sadece Türk medyasında "Türkiye düşmanı, vatan haini" diye mimlenen belli isimlerin cezalandırması operasyonu değildi.

Avrupa'nın Türkiye'ye göre daha özgür ortamında sol görüşlere sempati duymaya başlayan, demokratik örgütlenmelerde yer alan, ülkelerinde Kürtlerin, azınlıkların özel bir baskı altında tutulmasına tepki gösteren göçmen işçiler ve öğrenciler de sürekli tehdit altında tutulmak isteniyordu.

Darbe öncesi dönemde de TC Büyükelçiliği'nin, elçilik nezdindeki askeri ataşelerin, sosyal danışmanların, anadil öğretmeni ya da din görevlisi kisvesi altında Belçika'ya sokulmuş ajanların rejim karşıtlarına karşı yoğun faaliyeti

olmuş, fakat dönemin nesnel koşulları nedeniyle tüm bu çabalar etkisiz kalmıştı.

Nesnel koşulların başında tabii ki göçmenlerin o dönemde sırf kendi güncel sorunlarına yanıt arayışı içinde, genellikle de Belçika işçi sendikalarının ve ilerici kuruluşlarının desteğiyle oluşturdukları derneklerin henüz Türk Devleti'nin baskı ve kontrolü altına alınamamış olması, Türk medyasının gerek teknik olarak, gerekse dağıtım olanakları bakımından bugünkü beyin yıkayıcı ve kışkırtıcı etkinlik düzeyine ulaşmamış olması geliyordu.

70'li yılların sonunda başlayıp 80'li yıllarda iyice belirgin hale gelen bir göç gerçeği, Türkiye'deki ulusal ve dinsel baskılardan kaçmak zorunda kalan Kürt, Ermeni ve Asuri'lerin büyük kitleler halinde Avrupa'ya akınıydı. Bu yeni göç Avrupa'da esasen varolan Ermeni ve Asuri diyasporasını güçlendirirken, yeni bir diyasporayı, Kürt diyasporasını yaratmıştı.

60'lı yıllarda Avrupa'ya ekonomik göçmen olarak gelen ve kendilerini "Türk işçisi" olarak niteleyen onbinlerce Kürt kökenli göçmen de bu yeni oluşumla birlikte kendi ulusal kimliklerini öne çıkarmaya, "Kürdüm" demekten korkmaksızın Kürt ulusal siyasetinin militanı ya da aktif destekçisi olmaya başlamıştı.

1980 Cuntası en azından Türk kökenli göçmen işçileri tam kontrol altına tutabilmek için yepyeni baskı ve devşirme yöntemlerini uygulamaya sokmakta gecikmeyecekti.

Cunta yönetiminin sinsice planlanmış ilk uygulamalarından biri, Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda yapılan bir değişikliği kullanarak "yurt dışında Türkiye aleyhinde faaliyette bulundukları" gerekçesiyle rejim muhalifi kişilerin vatandaşlıktan atılmasıydı.

Vatandaşlığı kaybettirilen kişinin aynızamanda Türkiye'deki tüm malvarlığına da elkonulduğundan, bu yasa değişikliği, özellikle yıllardır yurt dışında yaşayan göçmenler üzerinde derhal pasifize edici bir rol oynadı. Yıllarca son

derece ağır koşullarda çalışarak kazandıkları paraları Türkiye'de ev veya arsaya yatırmış olan göçmenler, Cunta rejimine karşı dahi olsalar, bu mal varlıklarını bir anda yitirme korkusu içinde Cunta'ya karşı olan örgüt ve kişilerle ilişkilerini kesmek zorunda kaldılar.

Bu acı gerçeği, darbe öncesine kadar sıcak dostluk ilişkileri içinde olduğumuz, sık sık somut eylem birlikleri yaptığımız birçok göçmen işçinin giderek tavır değiştirmesiyle çok iyi farkediyorduk.

Avrupa hükümetlerinin beklentisinin aksine, yumuşama şöyle dursun, yurt dışındaki muhaliflere karşı devletin tutumu giderek daha da sertleşiyordu.

Yılmaz Güney, Cannes'da ödül alan *Yol* filminin galası için 7 Ocak 1983'te Atina'ya gittiğinde Türk Hükümeti Yunan Hükümetine bir nota vererek ünlü sanatçının derhal sınırdışı edilerek Türkiye'ye iade edilmesini istiyordu. Tabii ki Yunan Hükümeti bu gülünç talebe olumlu yanıt vermeyecek, bu nedenle iki ülke arasındaki gerilime yeni bir unsur daha eklenmiş olacaktı.

Türk medyasının ve özellikle de *Hürriyet, Milliyet, Tercüman* gibi günlük gazetelerin bu baskıcı uygulamalar konusundaki tavrı tek kelimeyle utanç vericiydi.

Örneğin Yılmaz Güney hakkında ipe sapa gelmez iftiralarla bir aşağılama kampanyası yürütülüyordu.

Brüksel'de sık sık uğradığım *Uluslararası Basın Merkezi*'nde karşılaştığım Türk gazetecilerine bu konuda eleştiri yönelttiğimde, verilen yanıt hemen hemen aynıydı:

- Verdiğimiz haberler bizim yazmadığımız şeyler de eklenerek yayınlanıyor.

Doğru muydu yanlış mıydı, bilmiyorum. Ama elimize ulaşan gazetelerin Avrupa'daki Türk işçilerini biz muhaliflere karşı kışkırttığı, eskiden solcu olmakla iftihar eden birçok kişinin dahi başları derde girmesin diye tornistan yaparak düzenin papağanı haline geldikleri inkar kabul etmez bir gerçekti.

Belçika'da özgür gazetecilik yapmamız için gerekli

olan basın kartının verilmesini engellemek için başta *Hürriyet Gazetesi* Brüksel temsilcisi Şerif Sayın olmak üzere rejim yanlısı bazı Türk gazetecileri ellerinden geleni artlarına koymadılar. Buna rağmen gerek *Belçika Profesyonal Gazeteciler Cemiyeti (AGJPB)* gerekse *Uluslararası Gazeteciler Cemiyeti (API)*, bize ve yönettiğimiz *İnfo-Türk*'e sonuna kadar destek oldular. Belçika Başbakanlığı İnci'ye de bana da profesyonel gazeteci kartı verdi.

Şubat 1983'te *Türk Göçü ve Medya* adlı Fransızca bir kitap yazarak Belçika kamuoyunu Ankara rejiminin emrindeki medyanın kirli oyunlarına karşı uyardım.

İnci'yle beni en fazla rahatsız eden sorunlardan biri de, Belçika'da ya da Avrupa'nın herhangi bir ülkesinde Türkiye çıkışlı göçten bahsedildiğinde bu kategoriye hemen Türk ve Müslüman etiketi vurulmasıydı.

Oysa, bizim gerek siyasal çalışmalarımızda, gerekse Avrupa başkentindeki sosyal ve kültürel çalışmalarımızda saptadığımız inkar kabul etmez bir gerçek vardı. Türkiye çıkışlıların hepsi Türk kökenli olmadığı gibi, Müslüman inançlı, hattâ Sünni inançlı değildi.

Özellikle 60'lı yıllarda yeraltı madenlerine getirilen işçilerin önemli bir bölümü Kürt'tü. Alevi inancına bağlı olanlar da büyük bir kitle oluşturuyordu.

Kürtler, Ermeniler ve Asuri-Keldaniler de giderek "Türk" nitelemesine sokulmalarına tepki göstermeğe başladılar.

Ben 1978'de Türkiye'ye gidip geldikten sonra mülteci statüsünü terkettiğimi bildirmek üzere La Haye'e gittiğimde, BM Mülteciler Yüksek Komiseri'nin temsilcisi Türkiye'de Hristiyanlara baskı yapılıp yapılmadığını sormuştu. O yıllarda Türkiye'de *Yehova Şahitleri*'nin tutuklandığı, kötü muamele gördüğüne dair haberler geliyordu. Bu haberleri özetlediğimde, BM delegesi,

- Yok yok, dedi. Bunlar anavatanı Anadolu olan Hristiyanlar... Süryaniler...

- O zaman iş değişti, dedim. Anadolu kökenli Hristiyanlar tarih boyunca hep aşağılandılar, ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüler.

- Şimdilerde bunlardan iltica istemek için gelenlerin sayısı hızla artıyor da...

- Haklıdırlar, dedim. Özellikle 1971 darbesinden sonra milliyetçiliğin, Milliyetçi Cephe hükümetleri döneminde de İslamcılığın etkisi iyice güçlendiğinden Türkiye'de güvenlik içinde olmaları mümkün değil. Yüzlerce yıllık ana yurtlarını terkedip gelmek zorunda kalıyorlarsa, kendilerine derhal mülteci statüsü tanınmalıdır.

1980 Darbesi'ni izleyen dönemde Belçika'da sadece Kürt örgütlenmesinin gelişmesine değil, aynızamanda Türkiye çıkışlı Hristiyan göç dalgasının kabarmasına, her türlü vize zorluklarını aşarak, gerekirse kaçak olarak, Avrupa'nın başkentine ulaşmasına tanık olduk. Anayurtlarından kopup gelen Ermeni ve Asuri-Keldani'lerin akını bitecek gibi değildi.

Bizim Rue Franklin'deki lokalimizin üst katında ve civarındaki evlerde oturanlar Asuri'ydi. İnci'nin ders verdiği 19 numaralı belediye okulundaki öğrencilerin önemli bir bölümü de Asuri-Keldani kökenliydi.

Brüksel'in en görkemli parklarından biri olan *Ambiorix Parkı*'nın adı, bir süre sonra yaşlı Asuri ve Keldani'ler tüm günlerini orada volta atarak ya da dama oynayarak geçirdikleri için, göçmen çevrelerinde "Süryani Parkı"na dönüşmüştü.

1974'teki yasaklamaya rağmen göç dalgasının bu kez "sığınma talebi" gerekçesiyle artış göstermesi üzerine, sağ eğilimli liberal Başbakan Yardımcısı ve Adalet Bakanı Jean Gol, Almanya'nın izinden giderek, göçü önleyici bir dizi önlem için yeni bir kanun tasarısı hazırlamıştı. İltica talebiyle gelenler artık sıkı bir elemeden geçirilecek, Brüksel'de göçmenlerin yoğun bulunduğu mahallelere yeni gelen göçmenlerin kaydı engellenecekti.

Bizim de üye olduğumuz CLOTI, sendika konfederas-

yonları FGTB ve CSC'nin desteğiyle bu tasarıyı protesto etmek üzere 8 Mayıs 1983'te Brüksel'in merkez bulvarlarında büyük bir yürüyüş düzenledi.

Türkiyeli göçmen ve mülteciler olarak bu yürüyüş için Brüksel, Etterbeek, Schaerbeek ve Saint-Josse mahallelerinde büyük bir seferberliğe giriştik.

Kortejimizin başında, İnci'nin "Geleceğimizi mahvetmeye hakkınız yok" sloganı yazılı pankartlar taşıyan öğrencileri yeralıyordu. 15 bin kişilik yürüyüşün yazılı ve görsel medyaya yansıyan başlıca görüntülerinden biri de bu çocuk grubuydu.

Bu yürüyüşten sonra Belçika'da yabancı düşmanlığına karşı mücadeleye yeni katılımlarla angaje olduğumuz günlerde TC Hükümeti Türk vatandaşlığından atılanları hedef alan yeni bir kararname yayınladı. Bu kişilerin yazı ve eserlerinin Türkiye'de dağıtımı, satışı, okunması yasaklanıyor, aksine davrananlar için ağır cezalar öngörülüyordu. Bu baskı tedbirinin özellikle de bir yıl önce Cannes Festivali'nde büyük ödül kazanan ve şöhreti Avrupa ülkelerinde günden güne daha da pekişen Yılmaz Güney'i hedef aldığı belliydi.

Gelişen ırkçılığa ve yabancı düşmanlığına dikkati çekmek için, 17 Haziran 1983'te göçmen işçi ihraç eden ülkeler karikatüristlerinin eserleriyle Brüksel'deki *Uluslararası Basın Merkezi (IPC)*'de büyük bir karikatür sergisi açtık.

Avrupa Parlamentosu Başkanı Piet Dankert, *Dünya İş Konfederasyonu (CMT)*'den Jan Kulakowski, *Belçika Sosyalist Partisi* liderlerinden Ernest Glinne, *Irkçılık, Anti-Semitizm ve Yabancı Düşmanlığı'yla Mücadele Hareketi (MRAX)* başkanı Yvonne Jospa, Etterbeek Belediye Başkan Yardımcısı Didier Van Eyll gibi seçkin şahsiyetlerin katıldığı bu sergi, yaptığımız çok kültürlü çalışmayı Belçika medyasında da ön plana çıkardı.

Aynı sergi bir süre sonra, 5 Aralık 1983'te, daha önce bize Türkiye'deki baskılarla ilgili bir konferans verdirtmiş olan Courcelles Belediyesi salonlarında açılacaktı.

Türk lobisinin başlıca savaş alanlarından biri olan IPC salonlarında büyük ses getiren bir sergi açmış olmamız üzerine Ankara'dan yeni bir darbe gelmekte gecikmedi. Ulusu başkanlığındaki Türk Hükümeti, 8 Temmuz 1983 tarihli bir kararnameyle İnci'nin ve benim Türk vatandaşlığımızın kaybettirildiğini, Türkiye'deki tüm mal varlığımıza ve varsa banka hesaplarımıza elkonulacağını açıkladı.

Daha önce pasaportlarımız yenilenmediği için zaten siyasal mülteci statüsündeydik. İnci'nin de benim de Türkiye'de herhangi bir nakdi ve maddi varlığımız yoktu.

Sadece benim İzmir'de gazetecilik yaparken kurulan bir basın yapı kooperatifi aracılığıyla Hatay Mahallesi'nde sahip olduğum ev vardı. Annemin ölümünden sonra bu evde babam tek başına yaşıyordu. Devletin eve elkoyarak ağır kalb hastası olan babamı sokağa atmasını engellemek için, bize ilk çağrı yapıldığında vekaletname çıkartarak evin mülkiyetini güvendiğimiz bir arkadaşa devretmiştik. Bu bakımdan eve dokunmaları mümkün değildi. Babam hayatta olduğu sürece bu evde huzur içinde oturabilirdi.

Ama siyasi bakımdan bize hasım olan bazı komşular fesat kaynatmaktan geri kalmayacak, ben Türk vatandaşlığından atıldığım için devletin eve elkoyacağını sık sık tekrarlayarak babamı tedirgin edeceklerdi.

Babam, demiryolu emekçisi ve boks şampiyonu Kadri Özgüden, 9 Ekim 1983'te, sevgili eşi Müveddet'i kaybettikten beş yıl sonra, İzmir'de hayata gözlerini yumdu.

Cenazesine katılamadım.

*

İnci'nin iğneyle kuyu kazarak başlattığı atölye çalışmaları 1983 sonlarına doğru inanılmaz bir gelişme göstermişti. Saz çalışmalarının yanısıra İnci bir de çocuk folklor ekibi oluşturmuş, topluluğun geleneksel kıyafetlerini de annesinin Türkiye'den gönderdiği malzemeleri değerlendirerek kendi eliyle hazırlamıştı.

Sosyal ve kültürel faaliyetleri bazı Belçikalı ve göçmen arkadaşlarımızın gönüllü katkılarıyla yürütüyorduk. Ama sürekli kadro olmadığından tüm kahrı çeken İnci'ydi. Eğitim çalışmalarında bize yardımcı olabilecek profesyonel kadro elde etmek için Çalışma Bakanlığı, lokalimizi büyütmek ve eğitim giderlerini karşılayabilmek için de Frankofon ve Flaman toplulukları nezdinde girişimlerde bulunduk.

Militanca yürütülen çalışmalardan çok etkilenen Frankofon Topluluğu, lokali büyütmemiz ve günlük harcamalarla başedebilmemiz için derhal mali katkıda bulunmaya karar verdi. Flaman Topluluğu da Flamanca kurs yaptığımız ve *İnfo-Türk* Bülteni'ni Flamanca olarak da yayınladığımız için sembolik bir yardım yapmaya başladı.

Bunun üzerine yine Türkiyelilerin yoğun yaşadığı mahallelerle Avrupa Toplulu' ları'nın kavşak noktasındaki Rue des Eburons 31 numarada iki katlı daha geniş bir lokale taşındık.

Yeni lokalimizde daha da yoğunlaşan faaliyetleri tam gün çalışabilecek devamlı bir kadroyla yürütmek için, işsizlerin kamu yararına derneklerde çalışmasına olanak sağlayan TCT projesi çerçevesinde dört kişilik kadroyu elde etmeyi başardık.

Faaliyetlerimize kaydolan yetişkinlerin, gençlerin ve çocukların sayısı hızla arttığı gibi, etnik mozaik da gittikçe daha büyük bir zenginlik kazanıyordu.

Brüksel, Etterbeek, Saint-Josse ve Schaerbeek belediyelerinde oturan işsiz Türk, Faslı göçmenler, işsiz Belçikalılar... Türkiye'de azınlıklara yapılan baskıların giderek daha da artması nedeniyle Brüksel'e kitleler halinde gelen Ermeni, Asuri-Keldani ve Kürt'ler... Ardından da Afrika'dan, Orta Doğu'dan, Uzak Asya'dan, Doğu Avrupa'dan, Latin Amerika'dan gelen 40'ı aşkın etnik kökene mensup göçmen ve mülteciler...

Liberal Adalet Bakanı Jean Gol'ün Brüksel'de belli belediyelere yeni gelen yabancıların kaydını reddetme yetkisi veren yasası, tüm direnmelerimize rağmen artık yürürlüğe girmişti.

Sosyalistlerin yönetimindeki Saint-Josse Belediyesi dahi, bizim de protesto için dinleyici sıralarından izlediğimiz belediye meclisi oturumunda bu yasağı uygulamayı kabul etmişti.

Hükümet yıllardır oturageldiğimiz Etterbeek Belediyesi'ne de yasaklama yetkisi tanımıştı. İnci'yle ben bu belediyenin göçmen danışma meclisinde Norveçli başkanımız Gabriel Solbu, Faslı Essalmi, Kongolu John Buyani ile birlikte ayrımcı uygulamalara karşı mücadele yürütüyorduk. Bu çalışmalarımızın da etkisiyle, Etterbeek'in belediye başkanı Léon Defosset yürekli bir tavır koyarak yasak uygulamayacağını haykırdı: "Ben Nazi işgalini yaşadım. Böyle bir yasak faşizan uygulamadır!"

Türkiye'de azınlık haklarının tanınması için mücadele verdiğimiz ve de kendileri gibi siyasal mülteci olduğumuz bilindiği için yeni gelen mültecilerin ilk başvurdukları yerlerden biri de bizim lokalimizdi.

Kendilerine sadece dil kursu vermek ya da çocuklarının ödevlerine yardımcı olmak değil, özel yaşamlarında karşılaştıkları sosyal ve idari sorunlarının çözümünde de yol göstermek zorundaydık.

Ağustos 1984'ten itibaren Türkiye Kürdistanı bir içsavaş alanına döndüğü için o bölgeden gelen farklı kökenlerdeki siyasal sürgünlerin sayısında ciddi bir artış bekleniyordu.

Bu ağır sorumluluğun altından kalkabilmek için ekibe mutlaka insan hakları konusunda duyarlı, özveriyle çalışacak, İnci'nin yükünü hafifletecek bir sosyal asistan alınması gerekiyordu. Şansımız varmış ki, bir İtalyan göçmen ailesinin sosyal asistan okulunu yeni bitirmiş genç kızı başvurdu. Iuccia Saponara gönüllü olarak birkaç ay çalışıp yeteneğini kanıtladıktan sonra sosyal asistan olarak ekibimize katıldı.

Iuccia daha önce de Brüksel'de Asuri-Keldani mültecilerin sosyal ve kültürel örgütlenmesini gerçekleştiren Davut Kakız'la birlikte çalışarak mülteci gerçeğini yakından tanımış, barış hareketlerinde de militanlık yapmıştı.

26 yıldır bizimle birlikte mücadele veren Iuccia, bugün hem *Güneş Atölyeleri*'nin direktörü, hem de *İnfo-Türk Vakfı*'nın yöneticilerinden biridir. Davut Kakız ise, atölyelerin yönetim kurulu üyesidir.

Bugün yine *Güneş Atölyeleri*'nin Yönetim Kurulu üyesi olan Nubar Şerbetçiyan da, Fransızca kurslarımızın ilk Ermeni öğrencilerindendir. Kısa zamanda Fransızca iletişim sorununu hallederek iş hayatına atılırken, yaratıcı sanat atölyelerimizde de animatörlük üstlendi. Yıllar sonra başarılı bir Belçika vatandaşı olarak yönetim kurulumuza girdi.

Atçalı Kel Mehmet'in ülkesinden 70'lerde kaçak işçi olarak gelmiş olan Tuncay Çomak da 1985'te ekibimize katıldı, o tarihten beri atölyelerin temel direklerinden biri...

Tuncay ekibimize katıldıktan kısa bir süre sonra hâlâ atölyelerde çalışan memleketlisi Gülfer'le evlendiğinde, onları Plankendaal'daki Hayvanat Bahçesi'ni ziyarete götürmüştük.

Hepimize en dokunan görüntülerden biri tekrar uçup uzak ülkelere gitmesinler diye kanatları kesilmiş leyleklerdi.

- İşte acı göçmen gerçeği, demiştik. Ülkelerini bir kez daha göremeyecek göç mahkumları...

O günün üzerinden tam 26 yıl geçti ve biz hâlâ ülkemizi göremedik.

Türkiye çıkışlı göçteki gelişimi Belçikalılara daha iyi tanıtabilmek için Temmuz 1984'te *Les Points Critiques* Dergisi'nde bir yazım yayınlandı. Ardından da İnfo-Türk yayınları arasında *Türk Göçü'nün Portresi* (Le portrait de l'immigration turque) adlı Fransızca bir incelemem...

Belçika'nın Frankofon kesiminden çalışmalarımıza önemli destek görürken Flaman kesiminden hiç beklemediğimiz bir engellemeyle karşılaştık. 1984 sonlarında Flaman Kültür Bakanlığı, aşırı sağcı ve ümmetçi derneklere giderek daha fazla destek verirken, *İnfo-Türk*'e artık hiçbir maddi destekte bulunmayacağını bildirdi.

Bültenimizin Flamanca versiyonunu devam ettirebil-

memiz için Flaman Topluluğu *İnfo-Türk*'e ancak kağıt ve pul giderlerini karşılayacak miktarda sembolik bir yardımda bulunuyordu. Başlangıçta *İnfo-Türk* gibi bir alternatif haber bülteninin Flamanca olarak da yayınlanması büyük memnunlukla karşılanmıştı. Flamanca bültenin aynı dili konuşan Hollanda'da da epey okuru vardı.

Flaman Topluluğu, Türkiye'yle ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirebilmek için Ankara rejimini rahatsız edecek örgütlenmeleri ve yayınları bundan böyle desteklememeye karar vermişti. *İnfo-Türk* yayınlarını da Türk makamlarını rahatsız ettiği için artık desteklemeyeceklerdi.

Flamanların bu kararı üzerine, başta Prof. Heinz Neudecker olmak üzere Hollanda'lı birçok seçkin şahsiyet Flaman Topluluğu Hükümeti'nin tutumunu protesto ettiler. Ama bir sonuç alınamadı ve *İnfo-Türk*'ün Flamanca yayınını durdurmak zorunda kaldık.

Sadece Flaman Topluluğu değil, genelde tüm Avrupa kurumları o sıralarda Türkiye'deki insan hakları ihlalleri konusunda tamamen teslimiyetçi bir sürece girmişlerdi. *Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi* yeni seçilen Türk milletvekillerinin genel kurulda yeralmalarını kabul etmişti. Hemen ardından da NATO'nun *Kuzey Atlantik Asamblesi* aynı doğrultuda karar almıştı.

SSCB'ne gelince, onlar Ankara rejimiyle ilişklerini zaten hiç riske atmamışlardı, TKP ve *Türkiye Barış Derneği* tutuklamalarından sonra bile... 1984 sonlarında Sovyet Başbakanı Tikhonov'un Ankara'yı ziyareti de herşeyin üstüne tüy dikiyordu.

O günlerde Aziz Nesin'den bir mektup aldım. 1383 aydının imzaladığı bir dilekçeyle Türkiye'de insan hakları ihlallerine karşı bir kampanya açtıklarını bildiriyor, bunun yurt dışında da yankı bulması için *İnfo-Türk*'ten destek beklediklerini bildiriyordu. Kısa bir süre sonra da bu dilekçeyi veren aydınlar hakkında kovuşturma açıldı.

Bu konuda bildiriler yayınlayıp Avrupalı aydınlardan

Nesin ve arkadaşlarına dayanışma sağlamaya çalışırken Paris'ten bir telefon geldi. Fransa'nın A2 Televizyon Kanalı 3 Ocak 1985 tarihli *Résistances* Programı'nda "Çizmeler altında Türkiye" adlı bir röportaj filmi yayınlayacaktı. Program'ın röportajı izleyen tartışma bölümünde ise bir Kürt ve bir Türk konuşturmak istiyorlardı. Kürt olarak yenilerde kurulmuş olan *Paris Kürt Enstitüsü*'nün yöneticisi Nezan Kendal konuşacaktı. Ne var ki, Fransa'dan bu programda konuşmayı göze alacak bir Türk bulamamışlardı.

Programın yapımcısı Bernard Langlois bana telefon etti, *İnfo-Türk* yayınlarını takdirle izlediğini belirttikten sonra:

- Böyle kritik bir programa katılır mısın? diye sordu.

Zaten Yılmaz Güney'in ölümünden ve Türkiye'de dilekçe veren aydınlara yapılan baskılardan ötürü yeterince öfkeli olduğum için, katılmayı görev sayacağımı söyleyerek Paris'te randevulaştım.

Programda azınlıklara yapılan baskılarla ilgili belgeselin gösterilmesinin ardından görüşüm sorulduğunda, Nazım Hikmet'in Moskova'da, Yılmaz Güney'in Paris'te ülkelerinden uzakta ölmüş olmalarının Türk Devleti için yeterince utanç verici olduğunu vurguladım, ardından da Türkiye'de Kürtlere, Ermenilere, Asuri-Keldani'lere ve demokrat düşünceli Türklere yapılan yeni baskılarla ilgili bilgi verdim, Avrupa'yı bu baskılar karşısında sesini yükseltmeye çağırdım.

Programın yaymlanmasından hemen sonra Türk medyasının intikam saldırısı gecikmedi. Ertesi gün *Hürriyet Gazetesi* benim Fransız televizyonunda Türkiye düşmanı konuşmalar yaptığımı söyleyerek yeni kışkırtmalarda bulundu. Brüksel'e döndüğümde de Türk milliyetçilerinden tehdit telefonları yağmağa başladı.

Buna rağmen 1985 için hazırladığımız iddialı faaliyet programını mutlaka gerçekleştirmeliydik. Karagöz'den sonra Nasreddin Hoca'yı da Belçika kamuoyuna tanıtmayı düşünüyorduk. Fransız televizyonundaki program için Paris'e

gittiğimde, daha önce Mehmet Ulusoy'un yardımcılığını yapan Işıl Kasaboğlu'nun *Théâtre à Venir* adlı bir kukla tiyatrosu kurduğunu ve ilk olarak da Nasreddin Hoca'yı Fransızca olarak sahnelediğini öğrendim.

25-26 Nisan 1985 tarihlerinde Brüksel'in seçkin kültür merkezlerinden biri olan *Centre Botanique*'deki gösterilerde Işıl'la birlikte kukla sanatçısı Karine Cheres ve meddah rolündeki Melih Düzenli'nin gerek sahne ve salon düzenlemesindeki, gerekse seyircilerle diyalogtaki başarılı performansları unutulur gibi değildi.

Nasreddin Hoca gösterilerine paralel bir başka sürprizimiz de İnci'nin Türk, Ermeni, Asuri ve Keldani çocuklarıyla kurduğu halk oyunları grubunun Türkiye'nin farklı kültürlerine ait dans ve türküleri bir arada sunması oldu.

Bunun hemen ardından animatörlerimizle Fransızca öğrencilerimizin birlikte oluşturdukları tiyatro grubu, 18 Mayıs 1985'te Bruxelles-Babel Şenliği'nde Aşık Veysel'in *Gidiyorum gündüz gece* türküsünden esinlenen ve oyuncuların her birinin göçmen ya da mülteci olarak Belçika'ya geldiklerinde yaşadıkları sorunları ortaya koyan bir oyun sahneledi.

Lokalimiz hızla gelişmekte olan faaliyetlere dar geldiği için tam karşımızdaki 9 numaralı belediye okulundan büyük dayanışma gördük. Özellikle okul müdürlüğünü üstlenen genç eğitimci Bernadette Feijt, gençlerin folklor çalışmaları yapmaları için okul salonunu açarken, yeni gelen yetişkin öğrenciler için okulun kullanılmayan büyük sınıflarından birini bize tahsis etti.

Sadece bu okulun değil, mahalledeki diğer okulların da yabancı kökenli, özellikle de Türkiye'den gelen öğrenci sayısı hızla arttığından, öğretmenlerin bu yeni öğrencilerin kültürel ve geleneksel özelliklerini daha yakından tanıyabilmeleri için video belgelerle desteklenen konferanslar veriyorduk.

25 Ekim 1985'te 9 numaralı okul salonlarında düzenlediğimiz *Güneş Şenliği*'yle, yıllardan beri başlattığımız ve geliştirdiğimiz tüm çalışmaları, yayınları, yetişkinlere, genç-

lere ve çocuklara yönelik eğitim hizmetlerini, resimden yontuya, makrameden pirogravüre, müzikten tiyatroya tüm yaratıcı atölyelerimizi Brüksel kamuoyuna tanıtma olanağı bulduk.

Bu gelişmelere paralel olarak da tüm sosyal ve kültürel faaliyetlerimizi kalıcı bir yapı bünyesinde yürütmek için, *Güneş Atölyeleri*'nin statüsünü, tüm sivil toplum kuruluşları gibi, kâr gayesi gütmeyen derneğe (asbl) dönüştürdük.

Güneş Atölyeleri adını neden seçmiştik?

Herşeyden önce atölyelere akın akın gelen göçmen ya da mültecilerin hemen hemen tamamı güneşli güney ülkelerinin insanlarıydı. İnci'yle ben onlara "güneşin çocukları" diyorduk. Lokalimiz pek konforlu olmasa da, Belçika'nın soğuk, rutubetli ikliminde, güneş ismi ve imajı daha kapıdan girerken sıla hasretini bir nebze olsun dindirebiliyordu.

Türkiye'de yüksek ekonomi öğrenimi görürken bize Marx'ı, Engels'i tanıtmamışlardı ama 16 ve 17. yüzyılın ütopik sosyalist düşünürleri zaman zaman birer masal kahramanı gibi anlatılırdı. O gençlik yıllarında bu düşünürlerden Tomasso Campanella'nın ütopyası *Güneş Ülkesi* beni oldukça etkilemişti.

Bir başka neden ise, İnci'yle benim yakın geçmişimize dönük bir nostaljik arayıştı belki... İstanbul'da kurduğumuz *Ant Dergisi* ve *Ant Yayınları* hep bu turuncu güneş amblemini taşımıştı.

Güneş Atölyeleri adını herkes de çok sevdi.

Yeni statüye kavuştuktan kısa bir süre sonra da, Frankofon Topluluğu, *Güneş Atölyeleri*'ni, hem "sürekli eğitim kurumu", hem de "ifade ve yaratıcılık merkezi" olarak tanıdı. Kısa bir süre sonra Brüksel bölge yönetimi ve Avrupa Sosyal Fonu da *Güneş Atölyeleri*'ni entegrasyon ve formasyon merkezi olarak tanımakta gecikmeyecekti.

Biz atölyeleri geliştirmekle uğraşırken özel hayatımıza yeni bir kedi, daha doğrusu yeni kediler karışmakta gecikmedi.

Yıllar önce kaçak günlerimizde Minuşka'yı Flaman ar-

kadaşımız Patrick'e emanet ettikten iki yıl sonra, Anderlecht'teki komşularımızdan biri başımıza bir karakedi sarınıştı.

- Siz almazsanız itlafa vereceğim, diyordu.

Çaresiz kabullenmiş ve adını Molekül koymuştuk. Bir süre sonra bahçeye vahşi bir kara kedi dadanarak Molekül'ü baştan çıkartmıştı. Bu mutlu beraberlikten de üç kapkara yavrucuk doğmuştu. Yavrulara Elektron, Nötron ve Proton adlarını takmıştık.

Elektron ve Nötron derhal birer sahip buldular.

Bu arada yavruların babası olan vahşi kedi öldüğü için Molekül, Proton'u kendisine eş olarak yetiştirdi. Ondan da beş yavru doğurdu. İnci büyük bir kampanyayla bunların hepsine birer sahip buldu.

1978'de Türkiye'ye kesin dönüş yapmaya hazırlanırken, ileride sokakta kalmasınlar diye Molekül ve Proton'a da yeni sahipler bularak vedalaşmıştık. Bu hareketli ve geleceği güvensiz yaşam içinde de bir daha kedilenmemeye karar vermiştik.

İnci'nin anne ve babasının bizde misafir kaldığı 1982 sonlarında akşam eve geldiğimizde bir sürprizle karşılaştık. Tekir bir kedi yavrusu evin içinde cirit atıp duruyordu.

Yiğit Türk mahallesi Saint-Josse'ta çocuklara eğitmenlik yaparken, spor sahasının kenarında bulmuştu bu tekir yavruyu. Akşam üzeri bir arkadaşına götüreceğini söyleyerek bizim eve bırakmıştı tekiri.

Kedi son derecede tavlayıcı. Biz salona yerleşir yerleşmez kendisini sevdirmek için yapmadığı rezillik kalmadı, benim dizlerime, omuzlarıma tırmandı.

Yiğit'in arkadaşı uğradığında kediyi kendisine teslim ettik. Birkaç gün sonra geri getirdi:

- Bu kedi çok haylaz, ben bakamayacağım...

O sıralarda DİSK'in Avrupa temsilcisi Yücel Top'la eşi Asuman bizimle aynı caddedeki bir evde oturuyorlardı. Asuman'ın kedi sevdiğini bildiğimiz için, İnci tekir yavruyu onlara teslim etti.

Birkaç gün sonra onlar da kediyi geri getirdiler. Çok sevmişlerdi ama geceleri yataklarına giriyor, girmekle kalmayıp bir de yastıklarına pisliyormuş.

Sokağa atamadığımız için tekir yavru yine bizim başımıza kaldı. Çita demiştik adına... Son derece temiz bir kediydi. Herhalde daha ilk günden bizde kalmayı kafasına koyduğu için Yücel'lerde sorun çıkartmış olmalıydı.

Bir de o denli oyuncuydu ki, bu yüzden bir keresinde ölümün eşiğinden döndü. Her akşam ben daktilonun başında çalışırken masaya tırmanır, benimle birlikte klavyenin tuşlarına basmaya bayılırdı. Bir akşam ortalıkta görünmeyince merak ederek mutfakta yemek hazırlamakta olan İnci'ye sordum, o da bir süredir görmemişti.

Sekizinci kattaki bir dairede oturuyorduk. Arka balkonun kapısı açıktı. Eğilip aşağıya baktığımda küçücük vücudunun taş zeminde hareketsiz yattığını gördüm. İnci bakamadı. Hemen aşağıya inip bir havlunun üzerine yerleştirdim. Ölmemişti ama her tarafı kan içindeydi, inliyordu. Alelacele yakındaki bir veterinere götürdük.

- Umutsuz vaka, dedi veteriner. En iyisi acı çekmemesi için iğne yapıp yaşamına son vermek.

- Hayır, hayır, diye isyan etti İnci. Yaşaması için bir şeyler yapın.

- Öyleyse bir gece burada kalsın, teskin edici iğne yapayım. Eğer geceyi atlatırsa, yarın ne yapacağımıza bakarız.

Ertesi sabah erkenden gittiğimizde Çita uyanmıştı. Ama bazı dişleri, daha da önemlisi kalça kemiği kırılmıştı.

Veteriner derhal ameliyata aldı ve Çita kurtuldu.

Balkonu incelediğimizde, kenardaki tırmık izlerinden düşüş nedenini anladık. Balkona sık sık güvercinler konuyordu. Onlardan birini yakalamak için hamle yapmış olmalı ki, dengesini yitirerek sekiz kat aşağıya düşmüştü.

Bu olay üzerine bir daha düşmemesi için balkonu telörgülerle kapatmak zorunda kaldık.

Çita ameliyattan sonra uzun süre bitkin yattı, zorla

yiyip içiyordu. Sonunda kendinini toparladı, toparlamasıyla birlikte de kırnava gelip isterik konserler vermeye başladı.

Belçikalı arkadaşlardan bir erkek kedi bulmasını rica ettik. Nihayet birisi askerde olan oğlunun çok sevdiği erkek kedisini birkaç günlüğüne ödünç verdi.

Çita'nın en seksi numaralarını yapıp erkek kediyi tavlaması iki gün aldı. Tam muradına ermiş ve gelip giden ziyaretçilerin hayret dolu bakışları önünde çiftleşmeye başlamıştı ki, kedinin sahibi panik halinde telefon etti:

- Oğlum izne geldi, kedisini evde bulmayınca kıyameti koparıyor. Kedimizi isterim.

- Aman madam, lütfen bir gün daha sabredin, belki henüz döllenme olmamıştır.

- Kedinizin döllenmesi falan beni ilgilendirmez. Hem oğlum Türklerin kedi yediğini duymuş... Kedisini canlı olarak hemen istiyor.

Çita'nın protestolarına rağmen erkek kediyi iade etmek zorunda kaldık.

Neyse ki döllenme olmuş, Çita muradına ermişti. Bir süre sonra nurtopu gibi beş yavru doğurdu. Bir sarmanı saklayıp diğer dördünü kedi sevenlere dağıttık. Verdiklerimizden birisi Filistinli, birisi Faslı, birisi Belçikalı'ydı. Tekir yavru Pershing ise o sırada Brüksel'de muhabirlik yapan Zeynep Göğüş'e gitti.

Kala kala İvan adını taktığımız bir sarman yavru kalmıştı. Onu da ileride bizi yeniden erkek kedi aramak zorunda bırakmaması için Çita'ya eş olarak tuttuk.

Dünya güzeli bu iki kedicik birbiri ardına böbrek yetersizliğinden ölünceye kadar, sürgün yaşamımızın yirmi yılı boyunca canyoldaşımız oldular. Önce İvan, birkaç ay sonra Irak işgalinin başladığı gün de Çita gitti. O 19 Mart 2003 günü bir yerlere şunları yazmışım:

Yine ateş ve kan günleri... Binlerce insan hiç uğruna ya da petrol uğruna ölüyor.

Herkesin içi kan ağlıyor.

Evlerini, yurtlarını terketmek zorunda kalan insan imajları bize tam 32 yıl öncesini anımsatıyor.

Evinden, anandan babandan, kardeşlerinden, tüm sevdiklerinden ve dostlarından, saksıdaki fesleğenden, karakedinden, köşedeki çöplüğe üşüşen sokak kedilerinden, cadde boyu çınar ağaçlarından kopmak...

Belki de bir daha hiç göremeyeceğini bilerek, son bir kez için acıyla burkularak geriye bakıp yokolmak...

İleride seni neler beklediğini hiç bilemeden, hiç tahmin edemeden...

Arkada dost diye bıraktığın kimilerinden bir gün ihanet göreceğini hiç mi hiç aklından geçirmeden...

Hiç bitmeyen sürgün ve gurbet yılları... Hiç bitmeyen... Hiç bitmeyen...

.....

Yine binler, onbinler, yüzbinler... Hep sürgün ve gurbet yollarında...

Mezopotamya'lı Arap, Kürt, Asuri, Keldani, Türkmen'ler... Düne kadar kardeş kardeş yaşayan milyonlar...

En büyük antik uygarlıkların çocukları...

Bir post-modern "uygarlık" adına savaş tanrılarına kurban ediliyor.

TV ekranları vahşet, nefret, zulüm kusuyor.

....

Yüreklerimiz yorgun... Bu acıya zor dayanılıyor...

...

Çita da herhalde bu acıya dayanamadı ki, o da birkaç saat önce gözlerimizin önünde ölüler kervanına katıldı.

İvan'dan sonra bu kahredıcı sürgün diyarındaki son gerçek dostumuz da gitti.

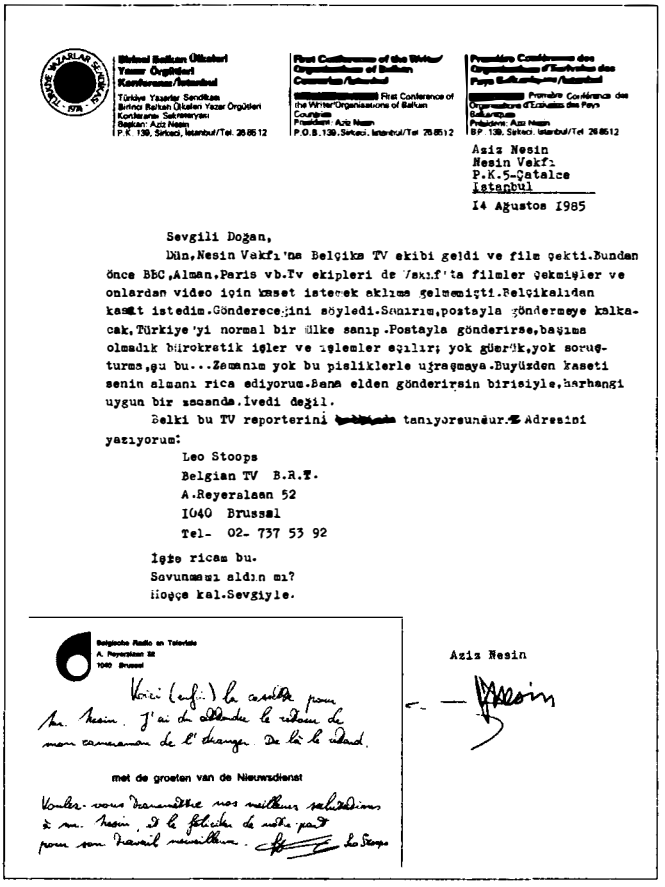
En zor, en kahırlı günlerimizde bizi hiç yalnız bırakmayan, acımızı bakışlarıyla soran, sorgulayan, ıslak burnunu yanağımıza dokundurup dizimizin dibinde "ronron"layarak bizi teselli eden bir can gitti.

....

Kedi soyu... Uzaydan mı gelmiştir, bilmiyorum.
Semavi bir metaformozun ürünü müdür bilinmez.
Nerelerden kopup bağrımıza düşmüştür?

İvan gibi Çita da, belki de geldiği yere, uzayın milyarlarca ışıkyılı uzaktaki erişilmez uç noktalarına gitti.

Bize geride kan ve zulüm dolu bir dünya bırakarak...

Birinci Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri Konferansı/İstanbul
Türkiye Yazarlar Sendikası
Birinci Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri Konferansı Sekreteryası
Başkan: Aziz Nesin
P.K. 139, Sirkeci, İstanbul/Tel. 268512

First Conference of the Writer Organizations of Balkan Countries/Istanbul
First Conference of the Writer Organizations of Balkan Countries
Président: Aziz Nesin
P.O.B. 139, Sirkeci, Istanbul/Tel 268512

Première Conférence des Organisations d'Ecrivains des Pays Balkaniques/Istanbul
Première Conférence des Organisations d'Ecrivains des Pays Balkaniques
Président: Aziz Nesin
BP 139, Sirkeci, Istanbul/Tel 268512

Aziz Nesin
Nesin Vakfı
P.K.5-Çatalca
İstanbul

14 Agustos 1985

Sevgili Doğan,

Dün,Nesin Vakfı'na Belçika TV ekibi geldi ve film çekti.Bundan önce BBC,Alman,Paris vb.Tv ekipleri de Vakıf'ta filmler çekmişler ve onlardan video için kaset istemek aklıma gelmemişti.Belçikalıdan kaset istedim.Göndereceğini söyledi.Sanırım,postayla göndermeye kalkacak.Türkiye'yi normal bir ülke sanıp.Postayla gönderirse,başına olmadık bürokratik işler ve işlemler açılır; yok güvenlik,yok soruşturma,şu bu...Zamanım yok bu pisliklerle uğraşmaya.Buyüzden kaseti senin almanı rica ediyorum.Bana elden gönderirsin birisiyle,herhangi uygun bir zamanda.İvedi değil.

Belki bu TV reporterini [redacted] tanıyorsundur.Adresini yazıyorum:

Leo Stoops
Belgian TV B.R.T.
A.Reyeralaan 52
1040 Brussel
Tel- 02- 737 53 92

İşte ricam bu.
Sovunmanı aldın mı?
Hoşçe kal.Sevgiyle.

Belgische Radio en Televisie
A. Reyerslaan 52
1040 Brussel

Aziz Nesin

Voici (enfin) la carte pour M. Nesin. J'ai la chance de visiter la maison de l'écrivain. De là le salut.

met de groeten van de Nieuwsdienst

Veuillez vous transmettre nos meilleures salutations à M. Nesin. Et le félicite de notre part pour son travail remarquable. Leo Stoops

1985 yılında Belçika Flaman Televizyonu (BRT)'nin kendisiyle yaptığı bir röportaj konusunda Aziz Nesin'in yazdığı mektup

Apprendre aux Ateliers du soleil, enfant comme adulte

Tout comme la trentaine de mômes attablés autour d'elle, Lili prépare sa leçon du lendemain. Ils sont turcs, sud-américains, portugais... Lili, elle, est arménienne. Elle ne parlait pas un mot de français en arrivant en Belgique, il y a un an. Aujourd'hui, la fillette est en cinquième année. Et son accent se perçoit à peine.

La salle d'étude est grande, lumineuse. A l'image de l'association qui l'encadre, les Ateliers du soleil. Un service d'éducation permanente et un centre d'expression et de créativité dont l'objectif est de sortir les populations défavorisées du ghetto socio-culturel où leur faible degré d'instruction les confine.

Afin de soutenir l'association dans ses démarches, les « Œuvres du Soir » lui ont fourni une aide de 30.000 francs. Cette somme servira à l'achat de matériel scolaire et à l'organisation d'excursions.

Car, chaque jour, plusieurs dizaines d'enfants débarquent après l'école aux Ateliers du soleil, rue de Pavie. La plupart proviennent des quartiers voisins, situés sur Saint-Josse, Schaerbeek ou encore Etterbeek.

Beaucoup d'enfants ont dû fuir leur pays d'origine avec leurs parents et sont arrivés ici sans connaître le français, explique Ilocca Saganara directrice des Ateliers du soleil. *On essaye de leur rendre une stabilité tout en leur permettant d'intégrer les structures scolaires et de suivre les programmes. Nous avons d'ailleurs des contacts avec les écoles pour connaître leurs exigences et l'évolution des élèves.*

Qu'il vienne du Petit-Château, qu'il soit issu de la troisième génération ou belge, chaque enfant vit ses propres difficultés et veut les surmonter. *Je préfère faire mes devoirs ici parce que, chez moi, c'est jamais possible*, confie Bilal, onze ans. Mais Bilal ne vient pas aux Ateliers du soleil que pour l'école des devoirs. Ce qu'il semble apprécier le plus, c'est la poterie. Car l'association développe également toute une série d'activités de créativité : chant, peinture sur porcelaine, informatique et même un atelier « journalisme ».

Le but de cet atelier est de développer l'esprit critique et de solidifier des jeunes, poursuit la directrice. *Nous avons parlé du travail des enfants, de la guerre, etc. A travers le journal qu'ils réalisent, ils peuvent se forger une opinion.*

Acquérir l'autonomie

Mais les enfants ne sont pas les seuls à fréquenter les Ateliers du soleil. La journée, la grande maison voit défiler des dizaines d'adultes. Qui eux aussi souhaitent maîtriser le français.

Les adultes qui viennent ici sont répartis en trois groupes, suivant leur niveau, conte encore Ilocca Saganara. *La plupart des cours sont centrés sur des thèmes de la vie quotidienne : la santé, la justice, l'école, l'identité, le travail... Car le but est de les rendre autonomes. Qu'ils puissent eux-mêmes effectuer des démarches administratives, ouvrir un compte en banque, payer leurs factures, etc.*

Et pour compléter les cours, les Ateliers organisent également des visites au palais de justice, à l'Orbem ou même en dehors de Bruxelles. Comme à Bruges ou à Spa. *Notre volonté est de donner à tous la rage d'apprendre*, ajoute encore la directrice. *Car le savoir leur donne la possibilité de s'en sortir.*

ANNE-CECILE HUBRANT

Les Ateliers du soleil, 53, rue de Pavie, 1000 Bruxelles. TEL. : 02-736.78.95.

Güneş Atölyeleri'nin çalışmaları bir çok kuruluş tarafından ödüllendirildi. Bunlar arasında Belçika'nın en büyük Fransızca gazetesi Le Soir'in ödülü de vardı. Bu vesileyle 28 Aralık 2001'de Le Soir'da yayınlanan yazının kupürü (yukarıda)

Güneş Atölyeleri Belçika'da yabancı kökenlilerin siyasal hakları için mücadelenin hep içinde oldu. Göçmen Örgütleri Bağlantı Komitesi (CLOTI)'nin başlattığı Hedef 1988 kampanyası sırasında yayınlanan atölyelerin Soleil Gazetesi (yanda)

Comité de Liaison des Organisations des Travailleurs Immigrés (C.L.O.T.I.)

APPEL POUR LES ELECTIONS COMMUNALES EN 1982

BULLETIN D'INFORMATION

SOLEIL

Droits politiques pour tous!

Türkiye Kültürü'nü Belçika'da tanıtmak üzere Brüksel'in çeşitli belediyelerinde 1982'de organize ettiğimiz Karagöz gösterileri

Göçmen gerçeğini tanıtmak için işçi ihraç eden ülkelerin karikatüristlerinin desenleriyle 1983'te Uluslararası Basın Merkezi'nde organize ettiğimiz karikatür sergisi

Kara Kitap, katmerli haymatlosluk

1985 yılı kapanırken, Avrupa'dan Ankara rejimine yeni bir ödün daha verildi.

Daha önce *Avrupa İnsan Hakları Komisyonu*'na Türkiye aleyhine şikayette bulunmuş olan beş Kuzey ülkesi, seçimlerden sonra demokratikleşme yolunda olumlu adımlar atıldığı gerekçesiyle 7 Aralık 1985'te şikayetlerini geri çektiler.

1973'te Ecevit'in "demokratik şov"larına kanarak *Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi*'nde geri adım atmış olan Avrupa, 12 yıl sonra Cumhurbaşkanlığı makamında hâlâ Cunta şefi bir generalin oturduğuna, militarist bir anayasanın yürürlükte olduğuna bakmaksızın, bu kez de cunta hükümetlerinde üç yıl başbakan yardımlığı yaparak faşist yönetimin tüm uygulamalarına kafa sallamış Turgut Özal'ın göz boyacılığına ram oluyordu.

Oysa savcılar, Türkiye'nin gerçekten demokratikleşmesi için dilekçe imzalayan binlerce aydına karşı kovuşturma açıyor, Evren bu aydınları "Vahdettin de aydındı. Ama vatan hainiydi" diye suçlayarak mahkumiyet fetvası veriyordu.

9 Eylül 1984'te sürgünde yitirdiğimiz Yılmaz Güney'den sonra 22 Eylül 1985'te de uzun süredir ağır bir hastalıkla boğuşan ve tedavisi için mutlaka yurt dışına çıkması gerektiği halde kendisine pasaport verilmeyen büyük sanatçımız Ruhi Su'yu yitirmiştik.

Türkiye Yazarlar Sendikası başkanı olan Aziz Nesin ise, Avrupa'daki çeşitli yazar ve gazeteci kuruluşları tarafından konuşma yapmak için davet ediliyor, fakat ona da pasaport verilmiyordu.

Avrupa'nın vurduymazlığından yararlanarak başlatılan bu yeni cadı kazanı karşısında Türkiye'deki yürekli aydınları desteklemek için politik sürgünler olarak Avrupa kurumları nezdindeki uyarı kampanyasına hız verdik. *İnfo-Türk,* Aziz Nesin'in savunmasını broşür olarak basıp geniş ölçüde dağıttı.

Özal, Türkiye'nin Avrupa Topluluklarına başvurma zamanının yaklaştığını söyleyip duruyordu. Böyle bir girişimden önce Avrupa kamuoyuna Türkiye'deki militarist "demokrasi"nin içyüzünü açıklayan hacımlı bir belge sunmalıydık.

14 yıl önce *Demokratik Direniş Hareketi* adına hazırladığımız *File on Turkey* (Türkiye Dosyası)1971 militarist yönetimine Avrupa kurumları nezdinde ciddi bir darbe olmuştu.

Bir yandan aylık bültenleri yayınlamağa devam edip öte yandan *Güneş Atölyeleri*'nin gittikçe artan gereksinimlerini karşılamağa çalışırken, kısa zamanda böylesine hacımlı bir kitap hazırlamayı göze alıp almamakta hayli tereddüt ediyordum.

Göçmenlerin seçme ve seçilme haklarının tanınması için MRAX, CNAPD gibi örgütlerle birlikte yürüttüğümüz Objektif 82 kampanyasını belediye seçimlerinin yaklaşmakta olması nedeniyle *Objektif 88* adı altında yeniden başlatmıştık.

Kiracısı olduğumuz 31 numaralı lokal artık dar gelmeye başladığından yine Rue des Eburons'da daha olanaklı olan 38 numaralı evi *Güneş Atölyeleri* adına 20 yıl taksitle satınaldık. Kira yerine aşağı yukarı aynı miktara gelen bir aylık taksit ödeyecektik. Ayrıca binanın içinde faaliyetlere uygun değişiklikleri istediğimiz gibi yapabilecektik.

Günlük dernek ve yayın faaliyetleri yanında bu çalışmalar da büyük zamanımızı alıyordu. Neyse ki, kitabın ya-

zımına daha fazla vakit ayırabilmem için yükün büyük kısmını İnci üstlendi. Kendisine Iuccia yardımcı oluyordu.

Kitabın yazımını tam dört ayda bitirdim. İngilizcesinin düzeltilmesinde Brüksel'de stajyer gazetecilik yapan Jamaikalı Alécia McKenzie yardımcı oldu.

Binbir günlük işinin arasında kitabın mizanpaj ve illustrasyon çalışmalarını İnci yapıyordu.

Yaz tatili geldiğinde kitap basılmış, dağıtıma hazır hale gelmişti.

Bu arada yeni lokaldeki çalışmalar da sona ermişti, öğrencilerimizi Eylül ayından itibaren daha geniş ve aydınlık sınıflarda ağırlayabilecek, gençlere ve çocuklara daha değişik yaratıcı atölyeleri açabilecektik.

12 Eylül Darbesi'nin 6. yıldönümünde Brüksel'deki Uluslararası Basın Merkezi (IPC)'de bir basın toplantısı düzenleyerek *Türkiye'de Militarist "Demokrasi" Üzerine Kara Kitap*'ı Avrupa kamuoyuna sunduk.

Avrupa Parlamentosu'nun siyasal parti grupları, *Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (CES), Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (FIJ), Uluslararası Demokratik Hukukçular Derneği (AIJD)* başta olmak üzere birçok gazeteci ve örgüt temsilcisinin izlediği basın toplantısının yankısı geniş oldu.

Ertesi gün Belçika gazetelerinde basın toplantısı şu başlıklarla yeraldı:

"Ankara'da kara yıldönümü: 12 Eylül" *(La Cité)*

"Avrupa militarize edilmiş 'demokrasi'nin arkasında mı?" *(Le Drapeau Rouge)*

"Türk muhalefeti: Avrupa Toplulukları Ankara'ya Teslim oluyor" *(De Standaard)*

"Türk muhalefeti Türk-AET ilişkilerine karşı" *(Het Volk)*

"Sahte parlementer rejim insan haklarını ihlale devam ediyor" *(Syndicats)*.

Türk basınının Brüksel'deki tüm temsilcileri basın top-

lantısını izledikleri halde İstanbul'daki gazetelerde bu konuda hemen hemen hiç haber çıkmadı.

Milliyet temsilcisi Mehmet Ali Birant'ın 1980 Darbesi'yle ilgili olarak iki yıl önce yayınlanan bir kitabından önemli bölümleri de İngilizceye çevirerek kitapta yer vermiştik. Birant, basın toplantısının sonunda, böyle önemli bir yapıtı tek başına gerçekleştirdiğimiz için bizi hararetle kutlamıştı. Ne ki, ertesi gün *Milliyet*'te de tek satır haber yoktu.

Sadece daha önce birlikte çalıştığımız ve o sırada önemli bir gazetenin yöneticisi durumunda bulunan bir meslekdaşımız basın toplantısının yapıldığı günün akşamı telefon ederek:

- Ağabey, haberin geldi. Ama koyamayacağım. Koyacak olsam bile, ancak küfrederek koyabilirim. Ne dersin? diye sordu.

- Üzme tatlı canını, dedim. Sansür altında olduğunuzu biliyorum. Ama küfürlü olarak bir şeyler çıkabilecekse, sen yine de bir haber koy.

Ertesi gün Türk basınında çıkan tek haberdi. Küfür yoktu ama yine de tek paragraftan oluşan haberde Brüksel'deki basın toplantısının Türkiye düşmanları tarafından yapıldığı özellikle vurgulanıyordu.

Türkiye'ye yönelik bu çalışmanın yanısıra, *İnfo-Türk* bültenlerinde, katıldığım toplantılarda, Ankara rejiminin İslam köktendinciliğini de kullanarak Belçika'da kurdurduğu bir başka mekanizmaya karşı kamuoyunu uyarıyordum.

Her ne kadar 12 Eylül Darbesi'ne kadar olan dönemde Belçika'daki işçi ve öğrenci derneklerinin hemen hemen tamamı "konsolosluğun tanıdığı dernek" statüsü verilerek belli ölçüde kontrol altına alınmışsa da, bu dernekler arasındaki nüfuz ve çıkar çekişmeleri süregelmişti.

Rejime karşı olmayan tüm örgütleri merkezi bir disipline bağlamak ve Türk lobisinin tabanını oluşturmak üzere Brüksel'deki büyükelçiliğin girişimiyle federasyon ya da

konfederasyon türünden bir çatı örgütü oluşturmak üzere bir dizi toplantı düzenlenmişti.

Bu girişimde başarıya ulaşılamayınca Cunta bu kez tıpkı Türkiye'de olduğu gibi "din" kartına oynama kararı vermiş ve herşeyden önce camileri kontrol altına almak üzere TC Büyükelçisi'nin onursal, Din İşleri Ataşesi'nin örgütsel başkanlığında, bir Diyanet Vakfı kurdurmuştu.

Görünüşte din hizmetlerini koordine etmek ve camilere destek olmak gibi bir amaçla kurulan Diyanet Vakfı, özünde Belçika'daki tüm "ehlileştirilmiş" Türk derneklerinin üst otoritesi konumuna gelmişti.

Bunu eleştirdiğimizde, "konsolosluğun tanıdığı dernek"lerden birinin yöneticileri bize hakaret dolu bir mektup yolladılar, *İnfo-Türk*'ü "içinde bir tek Müslüman dahi bulunmayan, ulusal geleneklerle tüm bağlarını kopartmış aparaçikler tarafından yönetilen bir kuruluş" olarak suçluyorlardı.

Bu saldırılar karşısında susmak yerine, birbiri ardına Fransızca *Türkiye'de İslam Köktendinciliği ve Göç*, İngilizce *Türkiye'de Aşırı Sağ* isimli iki kitap yayınladık.

*

Bu kadar yoğun bir yayın faaliyetini daha rasyonel bir biçimde yürütmek için ne yapabileceğimizi tartışırken bir mucize oldu. Bilgisayar firması *Apple*, yeni modeli Mac Plus'ü Belçika'da da pazarlamıştı.

1986 yazında bir bilgisayar satınalarak tüm tatil boyunca dizgi, hesap ve o dönem için oldukça ilkel olan mizanpaj programlarını talim etmeye başladık.

Bu modeli kullananlar bilirler, kapasitesi 20 Megabyte'tı. İki programı aynı zamanda kullanmak mümkün olmadığı için floppy disketlerle sık sık jonglörlük yapmak gerekiyordu.

Ama zorluklarına rağmen yine de tüm çalışma ritmimizi değiştiren, üretme ve yaratma kapasitesini güçlendiren muazzam bir devrimdi bu.

İnfo-Türk'ün, *Güneş Atölyeleri*'nin hesaplarını tutmak için öğrencilik yıllarında kalmış muhasebe bilgisi ve minik bir hesap makinesiyle gece gündüz uğraşırken artık tüm bu işlemler bilgisayarda birkaç dakikada gerçekleştirilebiliyordu.

25 yıl sonra, şu anda kullandığım bilgisayarın kendi kapasitesi 200 Giga'yı, ona eklenmiş harddisk bataryasının kapasitesiyle birlikte birkaç Tera'yı buluyor. E-mail sayesinde anında tüm dünyayla haberleşebiliyor, İnternet aracılığıyla tüm aktüaliteyi anı anına izleyebiliyor, her türlü bilgi kaynaklarına birkaç tuş darbesiyle ulaşabiliyorum. Kamuoyuna duyurmak istediğim bilgileri, haberleri, yorumları anında İnternet'e yükleyebiliyor, e-mail'le binlerce adrese gönderebiliyorum.

İnci, grafik ve mizanpaj çalışmalarını Photoshop, Quark X-press, Acrobat gibi programların en son yenilikleriyle geliştiriyor.

Güneş Atölyeleri'nde çalışan ya da eğitim gören herkes de yıllardır ileri teknolojinin bu olanaklarından alabildiğine yararlanıyor.

İtiraf etmeliyim ki, Türkiye yaşamına ilişkin arşivleri büyük ölçüde yok veya talan edilmiş bir gazeteci olarak İnternet olanağı olmasaydı bu kitabın belli bölümlerini yazmakta büyük zorluk çekerdim.

Genç meslektaşlarla söyleşirken hep yakınırım:

Gazeteciliğe çakaralmaz, tuşları ikide birde tutukluk yapan elden düşme bir daktiloyla boğuşarak başlamıştım. Ardından, hâlâ yanımda kutsal bir emanet olarak taşıdığım portatif Hermes Baby... Sonra küreli IBM'ler...

1986 sonuna kadar tam 35 yıl süreyle yazdığım haberlerin, röportajların, makalelerin, incelemelerin, basılma şansına sahip olanlar hariç, hiçbirinin izi yok. Suda çizilmiş çizgiler gibi kaybolup gitmiş.

Hele sayfa yapımı... Yarım yüzyıla yaklaşan beraberliğimizde İnci'yle yaşadığımız en gerilimli, hattâ kavgalı

anlar. Gazeteye, dergiye konacak yazılar sayfaya uzun geldiğinde sadece cümleler değil, bazen paragraflar atmak gerekir. Kendi yazdıklarım için sorun değil ama, başkalarından gelen yazılar söz konusu olduğunda kısaltma yapmaya bir türlü elim gitmez. Yazının sayfaya sığması için İnci ısrar eder. Sonunda ben yazıyı tırpanlarım, İnci ya kullanılan resmin boyutunu ya da konulan başlığın puntosunu küçülterek biraz daha yer kazanır. Ve yazı yayınlanır.

Ama hiçbir yazar, yazısından birkaç satır da olsa kısaltma yapılmasından hoşnut değildir. Gazete ya da dergi basıldıktan sonra bu kez de yazarıyla yeni bir gerginlik... Hattâ küsmeler...

Şimdilerde ileri teknolojiyle çalışma olanaklarına sahip genç meslektaşlarıma gıpta ediyorum. Ama şunu da biliyorum ki, onlar bizim dönemimizde yaşadıklarımıza oranla daha farklı ve belki de daha ağır sosyal güçlüklerle boğuşmak zorunda... Örneğin büyük sermayenin tüm medya üzerine daha artan acımasız kontrolü, sendikasızlaştırma ve taşeron gazetecilik...

Ama kuşak değişimlerine rağmen hiç değişmeyen, ortak bir yazgısı var çileli gazetecilik mesleğinin: İfade özgürlüğüne tahammülsüzlük, bitip tükenmez basın davaları, tutuklamalar, tehditler, hattâ siyasal cinayetler...

*

Daha önce de sözünü ettiğim Belçika'daki ırkçı ve yabancı düşmanı uygulamalar özellikle Türklerin ve Faslıların yoğun yaşadığı Schaerbeek Belediyesi'nde skandal boyutuna ulaşmıştı. Belediye Başkanı Roger Nols, belediyede aşırı sağcı ve ayrımcı bir yönetim kurmakla kalmamış, diğer ülkelerin yeni yeni güçlenmeye başlayan aşırı sağ partileriyle de yakın ilişkilere girmişti.

Belçika'nın Fransızca televizyon kanalı RTBF'de Mamine Pirot, 6 Ekim 1986 tarihli *Ecran témoin* programını göç

ve yabancı düşmanlığı sorunlarına hasretmişti. Program, Fransız oyuncusu Roger Hanin'in trende geçen ırkçı bir saldırı üzerine yaptığı "Cehennem Treni" isimli filminin gösterimiyle başladı.

Bunu izleyen tartışmada Roger Hanin'le birlikte ben ve Faslı bir arkadaş yer alıyorduk. Bizim karşımızda ise Roger Nols vardı. Bir de o sırada yıldızı hızla parlayan ve ilerideki yıllarda Brüksel bölge hükümetinin başbakanlığını üstlenecek olan Saint-Gilles'in sosyalist belediye başkanı Charles Picqué.

Tartışmalarımız çok sert geçti. Roger Nols yabancı düşmanı ve ırkçı uygulamaları konusundaki eleştirilerimize karşı, sayısı gittikçe artan Müslüman toplulukların Belçika'nın geleceği için ciddi bir tehlike oluşturduğunu ileri sürerek belediyesindeki yabancı düşmanı, ayrımcı uygulamaları haklı göstermeğe çalışıyordu.

Belçika ekonomisini canlandırmak üzere ucuz emekgücü olarak getirtilip yerli işçilerin ve hattâ İtalyanların artık çalışmayı reddettikleri maden ocaklarına indirilen Faslı ve Türkiyeli göçmenlere "entegrasyon" konusunda gereken alt yapının sunulmadığını, zaman zaman medyada abartılan bazı uyumsuzlukların sorumluluğunun büyük ölçüde bu ülkenin yöneticilerinde olduğunu vurguladım.

Ayrıca, Belçika yöneticileri tarafından kendi kaderine terkedilen bu göçmen topluluklarının, geldikleri ülkelerin anti-demokratik yönetimleri tarafından milliyetçi ve köktendinci politikalarla gettolaşmaya mahkum edildiğini, bu da yetmezmiş gibi, büyük petrol krizinden sonra Türk ve Faslı çocukların din eğitiminin Suudi Arabistan gericiliği tarafından aylığa bağlanmış öğretmenlere bırakıldığını belgelerle ortaya koydum.

Program Belçika kamuoyunda geniş yankı bulmuştu.

Sokakta, tramvayda rastladığım Faslılar beni tanır tanımaz gelip boynuma sarılıyor, Nols'un ağzının payını verdiğim için hararetle kutluyorlardı.

Hâlâ buruklukla anımsarım, Faslıların bu duyarlı tavrına karşılık, sokakta karşılaştığım hiçbir Türk'ten en ufak destek jesti gelmedi. Büyük olasılıkla bu ülkede neler olup bittiğiyle, hatta kendi varlıklarını ilgilendiren konularla dahi bir ilgileri yoktu, bu konuda TV programlarını dahi izlemiyorlardı, tüm akşamlarını kaset seyretmekle geçiriyorlardı...

*

1987 yılı Türk uçaklarının Kuzey İrak'taki Kürt yerleşim alanlarını bombaladığı, Türkiye Kürdistan'ında da Kürt köylerinin boşaltıldığı haberlerleriyle açıldı.

Bizim gibi Türk vatandaşlığından atılanların sayısı 13 bin'i aşmıştı. Bunların birkaç yüzü siyasal nedenlerle artık "vatan haini" sayılanlardı. Ama büyük çoğunluğu Türkiye'deki kirli savaş nedeniyle Türk Ordusu'nda askerlik yapmayı reddedip Batı ülkelerine sığınanlardı.

3 Nisan 1987'de Avrupa Parlamentosu salonlarında Sığınma Hakkı Üzerine 2. Avrupa Konferansı'na katılan Belçika delegasyonunda ben de yeralıyordum. Yaptığım konuşmada, Avrupa ülkelerinde sığınma hakkının korunması kadar, Türkiye gibi muhaliflerini, azınlıklarını başka ülkelerde sığınma aramak zorunda bırakan ülkeler konusunda da Avrupa'nın daha ciddi yaptırımlar uygulaması gerektiğini dile getirdim. Süregelen insan hakları ihlallerine rağmen, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun beş ülke tarafından sunulan şikayeti, Ankara'yı tamamen beraat ettirerek karara bağlamasının utanç verici bir tutum olduğunu bir kez daha hatırlattım.

Avrupa'da şu ya da bu nedenle siyasi mülteci olmuş, bir kısmına vatandaşlık kaybettirilmiş siyasal sürgünler, zaman zaman bir araya gelerek Türkiye'ye dönüş koşullarını tartışıyor, zaman zaman da ortak bildiriler yayınlıyordu.

Bu arada siyasal sürgünler arasında bireysel çıkışlar yaparak Türkiye'ye dönüş olanakları arayanlar da vardı. Örneğin, ünlü folk şarkıcısı Cem Karaca, bir Almanya ziyareti

sırasında Münich'te Başbakan Turgut Özal'la görüşerek "vatan hasretine dayanamadığı"nı duyurmuştu. Özal da, bunu partisinin propagandası açısından iyi bir vesile sayarak kendisine yeşil ışık yakmış ve Karaca 29 Haziran 1987'de Türkiye'ye dönmüştü.

Özal'ın 23 Eylül 1987'de Batı Berlin'e yaptığı ziyaret sırasında Türkiyeli siyasal sürgünler olarak o kentte bir araya geldik. Daha sonra ortak bir basın toplantısı yaparak hem Türkiye'de baskıların devam etmesine karşı tavrımızı koyduk, hem de siyasal sürgünlerin ancak ülkemizde gerçek bir demokratikleşme sağlandığı takdirde Türkiye'ye dönebileceklerini açıkladık.

Başlangıçtaki bu ortak tavra rağmen, farklı örgütlere mensup olan siyasal sürgünler arasında giderek Türkiye'ye dönüş konusunda birbirinden çok farklı yaklaşımlar belirmeye başladı.

Bizim de aralarında bulunduğumuz bir grup, Türkiye'de ancak gerçekten bir demokratikleşme sağlanırsa, 1974'teki Yunanistan örneğinde olduğu gibi, tüm sürgünlerin özgürce ve onurlu bir şekilde ülkelerine dönmeleri görüşünü savunuyordu. Bu gerçekleşmeden yapılacak dönüşlerin mevcut rejimin lehine propaganda oluşturacağını, dolayısıyla dışarıdan baskı olanaklarını da azaltacağını düşünüyorduk.

TKP ve artık onunla birlikte hareket eden TİP'liler ise, siyasal sürgünlerin Türkiye'ye dönüşünü sadece yakında oluşturacakları birleşik partinin legale çıkışında bir basamak olarak görüyorlardı.

Zaten cuntanın "vatandaşlıktan atma" operasyonunda, bu iki örgütün üst yöneticileri, Behice Boran hariç, pek fazla da hedef alınmamıştı. Örneğin TİP genel sekreteri Nihat Sargın ve dış büro sekreteri Osman Sakalsız legal pasaportlarla Avrupa'ya gelerek ilticacı olmuş, ama her ikisi de vatandaşlıktan çıkartılmamıştı. Aynı şey, TKP yöneticileri için de söz konusuydu, önde gelen isimlerin hiçbiri vatandaşlıktan atılmamıştı.

Bu tutumdan cesaret almış olmalılar ki, yeni iktidarın kendilerine daha da anlayışlı davranacağı inancıyla yıllardır sürdürdükleri birleşme pazarlıklarını bir sonuca bağlayarak 7 Ekim 1987'de Brüksel'de yaptıkları bir basın toplantısında *Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP)*'yi oluşturduklarını, yeni partinin sorumlularının da en kısa zamanda Türkiye'ye giderek legale çıkış hazırlıklarını başlatacağını açıkladılar.

Bu olayın hemen ertesinde Brüksel'de vefat eden Boran'ın cenazesinin TBMM'de düzenlenen bir törenle kaldırılması "legale çıkma" umutlarını daha da pekiştirmiş olmalı ki, illegal TBKP'nin başkanı Nihat Sargın ve genel Sekreteri Nabi Yağcı 16 Kasım 1987'de uçakla Türkiye'ye gittiler.

Her ikisine de Türk konsolosluklarından legal pasaport verilmiş, hattâ Yağcı Türkiye'ye dönüşünden sonra tam legal olmak için askerlik yapma başvurusunda bulunmuştu.

Bunun hemen ardından, TBKP'yi "legalleştirme" operasyonuna destek sağlamak için Avrupa'nın çeşitli merkezlerinde siyasal sürgünlerin derhal Türkiye'ye dönüşü yolunda bir kampanya başlatıldı.

Ama evdeki hesap çarşıya uymadı, Sargın ve Yağcı Türkiye'ye girer girmez tutuklandılar, onları izleyerek dönüş yapan başka siyasal sürgünler de...

Bundan sonra yıllarca sürecek olan TBKP davaları başlayacak, Sargın ve Yağcı'ın tahliyeleri için büyük bir kampanya açılacak ve kendileri 4 Mayıs 1990 tarihinde serbest bırakılacaktı.

*

İnsan haklarının sürekli çiğneniyor olmasına rağmen Özal Hükümeti, 14 Nisan 1987 tarihinde Avrupa Birliği'ne üyelik için resmi başvuruda bulunmuştu. Talep dosyaya konmuş, ama henüz hiçbir işleme tabi tutulmamıştı.

Avrupa duvarında bir gedik açabilmek için önce Yunanistan'la ilişkileri biraz yumuşatan, daha sonra da Avrupa'daki Türk göçü kartına oynayan Özal, AB'ye katılma talebine yeni bir ivme kazandırmak üzere 3 Mart 1988'de kalabalık bir siyasetçi, gazeteci ve işadamı topluluğuyla "Brüksel çıkartması" yaptı.

Son derece iddialı bu diplomatik ziyaret, bu kitabın birinci cildinde ayrıntılı yazmış olduğum gibi, İnci'yle benim "vatansızlaştırılmamız"a çifte dikiş atılmasıyla sonuçlandı. Basın toplantısına kendisine sorduğumuz sorulardan rahatsız olan Özal'ın emriyle, Türkiye İçişleri Bakanlığı 18 Nisan 1988'de Brüksel'deki Türk Konsolosluğu'na Türk vatandaşlığından atıldığımızın bize yeniden duyurulmasını emretti. Başkonsolos Selçuk İncesu da bu emre uyarak 1 Haziran 1988'de vatandaşlıktan atıldığımızı ve Türkiye'deki tüm varlığımıza el konulacağını ikinci kez taahhütlü mektupla tebliğ etti.

Bize yönelik bu adaletsiz uygulama karşısında uluslararası basın kuruluşları, insan hakları örgütleri arka arkaya protesto bildirileri yayınladılar. Ama değişen bir şey yoktu.

İnci'yle günlerce uzun uzun konuştuk.

Evet, artık kesinlikle "vatansız"dık. "Vatansız" olarak ne yapmalıydık?

İlk aklımıza gelen, yine de bu haksızlığa karşı Türkiye'de kavgayı sürdürmekti. Bunun için bir zamanlar TİP içinde birlikte mücadele verdiğimiz arkadaşım Avukat Ali Yaşar'la temas kurarak sürgüne düştüğümüzden bu yana aleyhimizde alınan kararları, yayınlanan bildirileri bir dosya halinde kendisine ilettik, o da vatandaşlık kaybettirme kararının iptali için Danıştay'da dava açtı.

Ali, davanın kısa zamanda sonuçlanacağından ve bizim en kısa zamanda Türkiye'ye döneceğimizden son derece emindi.

Danıştay'da olumlu bir sonuç alamazsak, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvurarak "vatandaşlık" haklarımızı geri almakta kararlıydık.

Ancak yıllarca benzer davaları izlediğimizden, tüm bu hukuki sürecin uzun süreceğini ve en az beş yıl "vatansız" kalacağımızı çok iyi biliyorduk.

Davaların sonuca ulaşmasını beklerken, geçici de olsa kendimize yeni bir yaşam ortamı yaratmaya, yaşadığımız tüm baskılardan, ihanetlerden, arkadan vurmalardan sonra kedilerimizle birlikte tabiata sığınmaya karar verdik.

Benim İzmir'deki kooperatif evini, babamın ölümünden sonra, hazinenin el koymasından kurtarmak için sahipliğini geçici olarak devrettiğimiz arkadaş aracıyla satışa çıkarttık.

Nihayet ölmüş eşek fiyatına satıldı. Resmen transfer yapılamadığı için Mark'lar, siyasetle ilgisi olmayan bir takım kitapların cilt kapaklarının içine gömülerek peyderpey bize ulaştırıldı.

Belçika'da sağa sola birikmiş borçlarımızı ödedikten sonra kalan parayla Leuven civarındaki Heikant koruluğu içinde PVC'den yapılmış kulübemsi bir ev, Brüksel'e 38 kilometre mesafedeki bu yere sık sık gidip gelebilmek için de bir araba aldık.

Aslında, Mihri Belli'nin "Belçika'da sınavsız sürücü belgesi alınıyormuş" diye bize başvurmasından beri ben de mutlaka bir araba edinmeyi düşünüyordum.

Kent dışında yapılan konferanslara, verilen davetlere gidip gelmek için mutlaka arabalı birisinin himmetine muhtaç olmak, toplantı ilgi çekici olmasa da bizi kente geri getirecek kimsenin gönlünün olmasını beklemek canıma tak detirtmişti.

Önce araba kullanmasını öğrenip ehliyet almak zorundaydım. 50 yaşından sonra bu işi başarmanın pek de kolay olmadığını özellikle pratik sınavlarında anladım.

Teorik sınavı fazla sorun çıkmadan başarmıştım.

Pratik araba kullanma sınavlarında ise en az dört beş kere tökezledim. Özellikle geri manevra yapma ve hatasız parketme bir cehennem azabıydı. Göçmen kardeşim Tuncay,

büyük süpermarketlerin park yerlerinde beni çalıştırıyor, her defasında, "Artık yırtarsın" diyor, ama sınav merkezine gidince, belki de çevreden seyredenlerin bakışlarından rahatsız olduğum için, mutlaka bir şeyleri devirip ehliyetsiz kös kös eve dönüyordum.

Neyse ki İnci "Yine mi?" deyip dalga geçmiyor, "Mutlaka başaracaksın" diye cesaret veriyordu.

Sürgüne ilk çıktığım yıl Berlin'de tanıdığım, daha sonra Avrupa Parlamentosu Yeşiller Grubu danışmanı olan Mehmet Ali Yurttagül, geri manevrayı başarmam için bana bir kaç sır verdi. Ve bu sayede sınavı başarıp şoför ehliyetini aldım.

*

Heikant'a her gidişimizde can yoldaşı kedilerimiz Çita ve İvan'ı da mutlaka beraber götürmek zorundaydık.

Arabanın arkasına yaptığımız geniş bir kafeste seyahat ediyor, arada birbirlerine giriyor, ama hemen ardından yalaşma ve sevişme sahneleriyle arkamızdan gelen şoförlere bazen pusulayı şaşırtıyorlardı.

Onları Heikant'a ilk götürdüğümüzde, ormanda kaybolmadan evi tekrar bulabilmeleri için İnci ayaklarına tereyağı sürmüştü.

Bulunduğumuz yeni ortamı öylesine sevmiştik ki, bu plastik kulübeyi yıktırıp yerine içinde devamlı yaşayabileceğimiz sağlam bir ev yaptırmayı da düşünüyorduk. Ama mümkün değildi, çünkü kulübe yapıldıktan sonra orası korumalı arazi ilan edilmişti. Flaman Topluluğu kimsenin gözünün yaşına bakmadan yapılan yeni evi yıktırabilir ve bizi yaşlı günlerimizde dımdızlak ortada bırakabilirdi.

Yeni ev yaptıramasak da, mevcut eve tuğladan bir oda ekleterek daha yaşanır hale getirdik. Her hafta sonu mutlaka Heikant'a giderek iki gün boyunca meşe, gürgen, çam gibi yabani ağaçların yüzden fazlasını söküp yerlerine meyve ağaçları diktik, tonlarca toprağı el arabalarıyla taşıyarak ekim

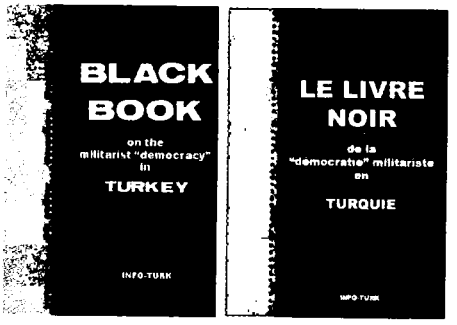
tarhları yaptık, yıllarca çeşit çeşit çiçekler, domates, fasulye, biber, bakla, patlıcan, kabak, bezelye, soğan, sarmısak, üzüm yetiştirdik.

İnci duvar örmekte ve taş döşemekte bayağı ustalaşmıştı. Yıkılan eski binaların tuğla ve taşlarını ya da yerleşime açmak üzere yıkılan mezarlıkların parçalanmış mermerlerini taşıyarak platformlar, yollar yaptık.

Anvers yakınındaki Heist-op-den-Berg kentinde her hafta sonu köylülerin tarımsal ürünlerini, kümes hayvanlarını, keçilerini, kuzularını, hattâ büyük binek hayvanlarını ehven fiyata sattıkları büyük bir köylü pazarı kurulurdu. Sebze, meyve, çiçek fideleri, elden düşme bahçecilik aletlerini de oradan satın alırdık.

Çocukluğumda söz verildiği halde bana bisiklet alınamadığı için, bu iki tekerlekli harika araca sahip olabilmek hep büyük tutkularımdan biriydi. Bu köylü pazarından iki tane de elden düşme bisiklet edindik. Böylece günlük yaşamımızda yeni bir ufuk açıldı. Bahçe çalışmasından vakit buldukça bu bisikletlerle kanal boylarında, köy patikalarında en azından 15-20 kilometre yol yaparak tabiatı daha bir yakından tanıyorduk.

Tüm bunlarla uğraşırken, hafta içlerinde Brüksel'de *İnfo-Türk* yayınlarını, *Güneş Atölyeleri* faaliyetlerini de daha bir kararlılıkla sürdürüyorduk. Tabii Türkiye'nin demokratikleşmesi ve siyasal göçmenlerin uğradıkları haksızlıkların giderilmesi için mücadeleyi de...

Vatandaşlık kavgaları

Elimizdeki tüm legal kağıtlara rağmen, önce 1975'te Belçika'dan, 1977'de Almanya'dan sınırdışı edilmişim...

10 yıl sonra da Fransa'ya girişim vize bahane edilerek engelleniyor.

Vatandaşlıktan atıldığımızdan beri ikinci kez siyasi mülteci olduğumuzdan, ülkeler arası seyahatlerde mavi kaplı seyahat belgesi kullanıyorduk. Normal olarak bu belgeyi taşıyanlara AET ülkelerinde önceden vize alma mecburiyeti uygulanmıyordu. O sırada henüz AET üyesi olmayan Avusturya ya da Finlandiya gibi ülkeler ise mültecilere vizesiz giriş izni vermiyordu.

İnci'nin anne ve babası 14 yıl önce Avusturya'da kaza geçirdiklerinde bu vize mecburiyeti yüzünden başıma gelenleri daha önce anlatmıştım.

Benzeri bir macera da İnci'yle birlikte Finlandiya'da başımızdan geçmişti.

Önemli bir toplantı için uçakla Finlandiya'ya gittiğimizde, vizemiz olmadığı için Helsinki Hava Alanı'nda seyahat belgelerimize elkonulmuş, ama yine de bir kolaylık gösterilerek, toplantıya katılıp hemen ertesi gün dönmemiz koşuluyla iki günlük özel bir giriş izni verilmişti.

Binlerce gölcüğü ve adacığıyla o kadar güzel bir ülkeydi ki, bu iki günlük ikamet sınırlaması yüzünden bu güzellikleri tanıyamadığımız için son derece üzülmüştük. Yine de bir teselli. Görüşmelerden birkaç saat boş vakit kaldığında

yaya olarak alelacele bir kent turu yapabilmiştik. Dinlenmek için bir parka daldığımızda ultramodern bir anıtla karşılaştık. Anıtı hayranlıkla seyrederken ikimizin de dudaklarından ünlü Fin bestecisi Jan Sibelius'un yıllardır bıkıp usanmadan dinlediğimiz *En Saga*'sı dökülmeğe başladı. Yanılmamışız. Nitekim biraz ileride Sibelius'ün büstü "İşte benim efsaneler ülkesi Finlandiya'mdasınız!" dercesine bize bakıyordu.

*

15 Eylül 1988'de Avrupa Parlamentosu'nun, sekiz yıl aradan sonra, Türkiye-AET Karma Parlamento Komisyonu'nun yeniden kurulması yolunda karar alması Ankara rejimine verilen yeni bir ödündü.

11-12 Aralık 1988 tarihlerinde Köln'de 12 Eylül rejimine karşı uluslararası bir mahkeme toplandı. Bu mahkemede Türkiye'de hak ve özgürlüklerin ayaklar altına alınması konusunda ben de tanıklık ettim. Artık hayatta olmayan Dursun Akçam, Gültekin Gazioğlu, Enver Karagöz de tanıklar arasındaydı. Tanık olarak Ömer Polat, Nihat Behram, Yücel Top, Server Tanilli, Şerafettin Kaya'nın da konuştuklarını anımsıyorum.

Uluslararası üne sahip düşünür, yazar, hukukçu ve insan hakları savunucularından oluşan jüri 12 Eylül rejimini mahkum etti. *Cumhuriyetçi Avukatlar Birliği* temsilcisi Barbara Klawitter tarafından açıklanan kararda, "işkence ve katliamların sorumlusu olan hükümet ve devlet görevlileri, polis ve ordu mensupları ve bunların arkasındaki güçler yargılanmalı ve cezalandırılmalıdır" deniyordu.

Ama Avrupa'nın ortaya konan tüm bu gerçekleri dikkate aldığı falan yoktu. Bir an önce Türkiye'yle bağları yeniden güçlendirmek istiyordu. Türkiye-AET Karma Parlamento Komisyonu sekiz yıl aradan sonra 17 Ocak 1989'da Strasburg'ta yeniden toplanacaktı.

Bu toplantıyı izlemek ve Avrupalı parlamenterleri insan

hakları ihlalleri üzerine yeni belgeler sunarak uyarmak üzere Strasburg'a gitmeye karar verdim.

Bu kez de karşıma yepyeni bir engel çıkartıldı.

Siyasal mültecilerin Fransa'ya girişleri yıllardır tamamen serbestti. Ama son yıllarda teroristlerin ülkeye girişini engelleme gerekçesiyle Birleşmiş Milletler'ce tanınmış mültecilere de önceden vize talep etme mecburiyeti konmuştu.

Toplantıya iki hafta kala Brüksel'deki Fransa Başkonsolosluğu'na başvurarak vize talebinde bulundum. Belçika'nın resmi basın kartına sahip bulunduğum, ayrıca Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu'nca akredite edilmiş gazeteci olduğum için, Strasburg'ta Avrupa Parlamentosu'nun yapacağı bir toplantıyı izlememden daha doğal bir şey olamazdı.

Günlerce beklediğim, defalarca telefon ettiğim, hattâ Konsolosluğa bizzat gittiğim halde, vize talebime olumlu yanıt verilmiyordu.

Strasburg'taki toplantının başlamasından bir gün önce müracaatıma yanıt verildi. Fransa'ya girmemde sakınca görüldüğü için bundan böyle bana vize verilemeyecekti.

Niçin sakınca görülmüştü?

Fransa'daki Türkiyeli dostlarımla temas kurdum. Hepsinin kanısı, birkaç yıl önce Fransız televizyonunda Türkiye'de azınlıklara yapılan baskılarla ilgili bir programa katılarak konuştuğum için Ankara rejiminin talebi üzerine kara listeye alınmış olduğum şeklindeydi.

O programdan sonra başta *Hürriyet Gazetesi* olmak üzere Türk gazetelerinde bana karşı bir kampanya başlatılmıştı.

Belki de ta 1971 darbesinden bu yana Türkiye'de insan hakları ihlalleri konusunda Avrupa Konseyi'nde yürüttüğüm çalışmalar da bu red kararında rol oynuyordu.

O sırada sosyalist François Mitterrand Fransa Cumhurbaşkanı'ydı. Eşi Danielle Mitterand ise, Türkiye'de Kürt halkının ve azınlıkların uğradığı baskılara karşı en kararlı mücadele veren şahsiyetlerin başında geliyordu.

Fransız televizyonundaki programa ben *Paris Kürt Enstitüsü* yöneticisi Nezan Kendal'la birlikte katılmıştım. Bu ensitütünün kurulmasına ve ayakta kalmasına Mme Mitterrand'ın önemli katkıları olmuştu.

Bu vize engellemesi dolayısıyla Cumhurbaşkanı Mitterrand'a iki kez uzun mektup yazarak müdahale etmesini istedim. Verdiği yanıt tamamen bürokratikti, gereği yapılmak üzere müracaatımı ilgili servislere ilettiğini bildiriyordu.

Ekim 1989 başında *Fransa Özgürlükler Vakfı* başkanı sıfatıyla Mme Danielle Mitterand'dan bana şahsen bir davet mektubu geldi. Kürt Enstitüsü'yle birlikte Fransa Dışişleri Bakanlığı salonlarında 14-15 Ekim 1989 tarihlerinde organize ettikleri *"Kürtler: Ulusal kimlik ve insan hakları"* konulu bir konferansa katılmamı istiyordu.

Vize verilmediği için bu toplantıya da katılamadım, katılamayış nedenlerini de, daha önce bizzat eşi Cumhurbaşkanı Mitterrand'a yolladığım şikayet mektuplarının suretleriyle birlikte kendisine ilettim. Herhangi bir yanıt gelmedi.

Danıştay'da vatandaşlık kaybettirme kararına karşı açtığımız davayı eninde sonunda kazanıp Türk pasaportuyla yeniden seyahat edebilme umudunu henüz kaybetmediğimiz için olayın arkasını bırakmaya karar verdik.

*

Danıştay'daki iptal davasına ilişkin karşılıklı yazışmalar iki yıldır sürüyordu. Özal'ın başında bulunduğu Türk Hükümeti, Danıştay'a gönderdiği savunmada, Türk Ceza Kanunu'nun 140, 142 ve 159. maddelerine göre hakkımızda açılmış birçok dava bulunduğunu, komünistlikle, anarşistlikle suçlanmakta olduğumuzu belirterek bizim Türk vatandaşlığından atılmayı hakettiğimizi ileri sürmüştü. Usul bakımından da, 1980 Anayasası'na göre MGK ve onun hükümetleri tarafından alınan kararlar aleyhine hiçbir şekilde dava açılamayacağını bildirmişti.

Avukatımız Ali Yaşar, hükümetin savunmasının geçerli

sayılmayacağını. Danıştay'ın bizim vatandaşlık haklarımızı tanıyacağını yazıyor, hatta duruşmaların sonucu beklemeden biletlerimizi alıp ilk uçakla Türkiye'ye gelmemizde ısrar ediyordu.

Hayatımızın en büyük düş kırıklıklarından biridir...

Bunları söyleyen arkadaşım, kavga yoldaşım Ali Yaşar Ankara'da 12 Haziran 1990 tarihinde Danıştay'daki murafaaya katılmadığı gibi yerine bir başka avukatın girmesini de sağlamamıştı.

Bu durumda Danıştay sadece hükümet temsilcisinin savlarını dinleyerek 2'ye karşı üç oyla müracaatımızın reddine karar vermişti. Oysa murafaada bizi savunan bir avukat yeralarak görüş bildirseydi, 2'ye karşı 3'lük yargıçlar dengesini lehimize çevirebilir ve vatandaşlık haklarımızı o anda kazanmış olurduk. Üstelik, MGK ve ona bağlı kurumların aldıkları kararlar aleyhine dava açılamaması kilidi de böylece kırılmış olabilirdi.

Ali aleyhimizdeki Danıştay kararını iki ay gecikmeyle bize iletti.

Bu adaletsiz kararı, *Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (FIJ), Helsinki Watch, Uluslararası Basın Enstitutüsü (IPI)* Türk Hükümeti'ne gönderdikleri mesajlarla protesto ettiler.

Türkiye-AET Karma Parlamento Komisyonu toplantısında da Claudia Roth Danıştay'ın bizim hakkımızdaki kararını eleştirerek vatandaşlık kaybettirme uygulamasına derhal son verilmesini istedi.

Özal Hükümeti bu protestoları da kös dinledi.

*

Türkiye'deki tüm itiraz yolları kullanılıp da bir sonuç alınamadığından 7 Aralık 1990 tarihinde Belçikalı bir avukat aracılığıyla vatandaşlık kaybettirme kararına karşı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde dava açmaya karar verdik.

Dâva Fransızca olarak açılacağından vatandaşlıktan

atılmamızla ve Danıştay'ın itirazımızı reddiyle ilgili tüm belgelerin, mahkeme kararlarının ve konuya ilişkin mevzuatın çevrilerek bir dosya hazırlanması uzun zaman aldı.

Belçikalı avukatımız Catherine Deman, Türk Hükümeti'nin vatandaşlık kaybettirme kararında ısrar etmek suretiyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3, 6, 10, 11, 13 ve 14. maddeleriyle Katma Protokol'ün 1. Maddesi'ni ihlal ettiğini ileri sürerek bu kararın iptal edilmesini ve vatandaşlık kaybettirmeden dolayı 9 yıldır maruz kaldığımız maddi ve manevi zararların tazmin edilmesini istiyordu.

Vize reddinden ötürü Fransa'ya girememek bu ülkedeki Avrupa kurumları çalışmalarını izlememi sürekli engelliyordu.

Fransa'daki Türkiyeli siyasal sürgün arkadaşlardan çoğu, sevgili Fahrettin Petek de dahil, Fransız vatandaşlığına geçmişlerdi.

- Siz de Belçika vatandaşlığına başvurun, bu ülkenin pasaportuyla vize isteme mecburiyeti olmadan tüm Avrupa'da elinizi kolunuzu sallayarak dolaşırsınız, diyorlardı.

AİHK'da açtığımız davanın ne kadar süreceğini bilmediğimizden, daha da önemlisi lehimize sonuçlanacağından yüzde yüz emin olmadığımızdan, 28 Kasım 1990'da Belçika vatandaşlığına geçme talebiyle savcılığa başvurduk.

Bu iki ayrı müracaattan sonra uzun bir bekleme süresi başladı.

Belçika vatandaşlığı için başvurmamızdan kısa bir süre sonra, oturmakta olduğumuz Etterbeek'in polis karakoluna çağrıldık.

Görevli komiser Belçika vatandaşlığına "layık" olup olmadığımızı belirleyen bir rapor hazırlamak üzere İnci'yi de beni de ayrı ayrı sorguya çekti.

Vatandaşlık talep edenlere yöneltilen klasik sorulardı:

- Kimlerle düşüp kalkıyorsunuz? Ahbaplarınızın çoğunluğu Belçikalı mı Türk mü?

- Dostlarımızı kökenlerine göre seçmiyoruz. Dostluğa

layık gördüğümüz herkesle kökenine bakmaksızın dostluk kurarız. Belçikalılardan da, Flaman ya da Valon farkı gözetmeksizin, birçok dostumuz var. Ama birçok da Türk, Kürt, Ermeni, Asuri, Grek, Faslı, İtalyan, İspanyol dostumuz var.

- Bir Belçika kulübüne üye misiniz?

- Hayır herhangi bir spor veya eğlence kulübüne üye değiliz, ama Belçika'nın demokratik ve sendikal örgütlerine üyeyiz ve de aktifiz.

- Hangi gazeteleri okursunuz? Belçika gazetelerini mi, daha çok Türk gazetelerini mi?

- Profesyonel gazeteciler olarak günde en az on ila onbeş gazete okumak zorundayız. Belçika gazetelerini de, Türk, İngiliz, Fransız gazetelerini de...

- Yönetmekte olduğunuz Güneş Atölyeleri daha çok Belçikalılar mı, göçmenler mi geliyor?

- Atölyeler, kökeni ne olursa olsun tüm emekçilere, işsizlere, onların ailelerine, çocuklarına açıktır. Tabii ki göçmenlerin sosyal sorunları ve Fransızca eğitim ihtiyaçları daha fazla olduğu için onları sayısı daha fazla. Ama bunların arasında eğitim görerek Belçika toplumuna adapte olanların, hattâ bu nedenle Belçika vatandaşlığına geçmiş olanların sayısı da hayli yüksek.

Görevli komiser verdiğimiz yanıtları Başsavcılığa ileteceğini, onun da kendi açısından bir takım soruşturmalar yaparak Belçika Meclisi'nin Vatandaşlık Komisyonu'na hakkımızda bir rapor vereceğini söyledi.

Artık Belçika vatandaşlığı için beklemedeydik.

*

Strasburg'ta açtığımız davayla ilgili olarak şikayetlerimizi inceleyen AİHK ise, nihayet Türk Hükümeti'nden iddialarımıza karşı 5 Haziran 1992 tarihine kadar mutlaka bir yanıt vermesini istedi.

Aslında Ankara'nın verebileceği elle tutulur bir yanıt

yoktu. Bunun içindir ki, kendisine tanınan yanıt verme süresinin dolmasına bir gün kala hükümet, Vatandaşlık Yasası'nın 25. Maddesi'ne Cunta'nın eklediği G fıkrasını yürürlükten kaldıran bir kanunu alelacele Meclis'ten geçirdi. Bu fıkra, Türkiye aleyhinde faaliyet gösterenlerin vatandaşlıktan atılmasını öngörüyordu. Ertesi gün AIHK'ya gönderdiği yanıtta da bu yasa değişikliğini öne sürerek açılan davanın geçerliliği kalmadığını bildirdi.

Avrupa kurumları genelde Türkiye'yle ilişkileri iyileştirme sürecine girmiş olduğundan AİHK da 28 Haziran 1993'te, vatandaşlık haklarımız iade edilmiş olduğuna göre dâvanın görülmesine gerek kalmadığına oy çokluğuyla karar verdi.

Bununla birlikte, Komisyon, söz konusu kararında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde tanınan haklardan yararlanılmasını güvence altına almanın ve bundan böyle bu hakların ihlaline meydan verilmemesinin *birinci derecede imzacı devletin yükümlülüğüne girdiğini* de Türk Devleti'ne hatırlatıyordu.

Bunun üzerine derhal Avukat Halit Çelenk'le temasa geçtik.

Türkiye'ye dönebilmek için Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde tanınan haklarımızın güvence altına alınıp alınmadığını ve de bir daha bu hakların ihlalinin tekrarlanmayacağı konusunda Türk Hükümeti'nden güvence istediğimizi söyledik.

O yaşlı halinde Halit Çelenk herşeyden önce hakkımızda Ankara ve İstanbul, hattâ Diyarbakır sıkıyönetim mahkemelerinde açılmış olan davaların akıbeti konusunda aylarca süren bir araştırmaya girişti. Askeri komutanlıkların mahzenlerine inip tüm dosyalarımızı tek tek elden geçirdi.

Sonunda, o zamanki Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'e hitaben bir dilekçe yazarak Türkiye'ye dönüşümüzde başımıza bir şey gelmeyeceği konusunda güvence istememizi önerdi.

6 Ekim 1993'te bakana iadeli taahhütlü olarak gönderdiğimiz mektupta şöyle diyorduk:

"TC vatandaşlığından yoksun bırakıldığımız TC Brüksel Başkonsolosluğu tarafından bizlere 26 Mayıs 1988'de tebliğ edildiği halde, vatandaşlığımızın geri verildiği ve bu uygulamanın bütün sonuçlarının ortadan kaldırıldığı yolunda bugüne kadar tarafımıza herhangi bir tebligat yapılmamıştır.

"Tüm vatandaşlık haklarımızın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uygun olarak yeniden tanınmış olduğundan ve bu haklarımızı engelsiz kullanabileceğimizden emin olmak üzere, aşağıdaki taleplerimizin dikkate alınarak bir an önce cevaplandırılmasını arzediyoruz:

"1. Fatih Nüfus Dairesi'ndeki kayıtlarımızın yenilenip yenilenmediğinin İçişleri Bakanlığı aracılığıyla tahkik edilerek TC vatandaşlığını yeniden kazandığımızın teyidi,

"2. Türk Hükümeti, Danıştay'a verdiği cevapta, vatandaşlık kaybettirme gerekçesi olarak Türk Ceza Kanunu'nun 140, 142 ve 159. maddeleri uyarınca hakkımızda açılmış cezai kovuşturmaların bulunduğunu resmen bildirmiş bulunuyordu. TCK'nun 140 ve 142. maddeleri yürürlükten kaldırılmış olmakla birlikte, 159. madde hâlâ yürürlükte bulunduğuna göre, yurda dönüş halinde bu madde veya daha başka bir madde ya da yasa uyarınca hakkımızda kovuşturma yapılıp yapılmayacağının, açılmış kovuşturmaların örneğin zaman aşımı nedeniyle kaldırılmış olup olmadığının Adalet Bakanlığı aracılığıyla inceletilerek tarafımıza bildirilmesi,

"3. 5682 sayılı yasanın 8. maddesi uyarınca hakkımızda alınan yurda girme ve yurt dışına çıkma yasağının kaldırıldığının teyidi,

"4. Yurt dışında geçimini temin etmiş vatandaşlar olarak Brüksel Başkonsolosluğu tarafından her ikimize de yeniden beş yıllık pasaport verilmesi."

Bu dilekçeye aylarca herhangi bir yanıt gelmedi.

Bakana gönderdiğimiz 14 Şubat 1994 ve 31 Mayıs 1994 tarihli ek mektuplarınız da yanıtsız bırakıldı.

Halit Çelenk, artık aktif avukatlık yapmadığı halde bizim vatandaşlık sorunumuzun çözümü için olağanüstü gay-

ret gösteriyordu. Kendisine bu konuda *Cumhuriyet Gazetesi*'nden dostumuz Mustafa Ekmekçi de yardımcı oluyordu.

Ama yine herhangi bir sonuç yoktu. Çelenk, son olarak Dışişleri Bakanlığı'nda Hikmet Çetin'in kabinesine bizzat gitmiş, ama bakan orada olmadığı için o sıradaki özel kalem müdürüne gereken bilgileri vererek bakanın bir an önce bizim vatandaşlık sorunumuza bir açıklık getirmesini talep etmişti. O da, tüm bilgileri bakana arzedip olumlu bir sonuca bağlanmasına yardımcı olacağına söz vermiş.

Ama bundan da Çetin'in dışişleri bakanlığından istifa ettiği 27 Temmuz 1994 tarihine kadar hiçbir sonuç çıkmadı.

Bu kitabı yazdığım sırada Halit Çelenk'in o yıllarda gönderdiği mektupları tekrar gözden geçirirken bir şey dikkatimi çekti. Çelenk'in son ziyaretinde görüştüğü bakanlık özel kalem müdürünün adı Fuat Tanlay...

Tanlay, yıllarca sonra Brüksel'e büyükelçi olarak gelecek, aşırı milliyetçi ve köktendinci derneklere her türlü desteği verecek, Türkiyeli azınlıklara karşı düşmanca bir tavır takınacak, daha da ileri giderek, *Hürriyet Gazetesi* ve emrindeki bazı Türk site'leri aracılığıyla, azınlık haklarını savunan *İnfo-Türk*'ün yöneticilerine karşı ayrıntılarını kitabın son bölümünde açıklayacağım provokatif demeçler verecekti.

Bu satırların yazıldığı 2011 yazında ise aynı Fuat Tanlay, Başbakan Tayyip Erdoğan'ın dış ilişkiler başdanışmanıdır.

Hikmet Çetin'den sonra altı ay kadar dışişleri bakanlığı yapan Mümtaz Soysal'a da 5 Ağustos 1994'te benzer bir dilekçe gönderdik. Kendisi 70'li yılların başında Türkiye solunun birliği için *Ant*'ta yaptığımız atılıma katkıda bulunmuştu. 1971 Darbesi'nden sonra tutuklandığında da diğer siyasal tutuklu ve mahkumlar gibi onun için de Avrupa ülkelerinde büyük kampanya yapmıştık. Ondan da herhangi bir yanıt gelmedi.

Yıllar sonra Brüksel'de Türkiye-AET Karma Parlamento Komisyonu toplantısına geldiğinde Avrupa Parlamentosu koridorlarında karşılaştık.

- Hâlâ yurt dışında mısınız? diye hatırımızı sorduğunda,

- Sayenizde, diye yanıtladım.

- Nasıl olur?

- Dışişleri bakanı iken vatandaşlık haklarımızı kullanma konusunda güvence isteyen mektubumuza yanıt dahi vermediniz.

- Vallahi hiçbir şeyden haberim yok.

- Mümkün mü, tıpkı halefiniz Hikmet Çetin gibi, sizin adınıza dışişleri bakanlığına taahhütlü yollamıştık.

- Yahu, Türkiye'yi biliyorsunuz. Bakan da olsan araya engeller giriyor. Keşke ev adresime yollasaydınız? Hemen hallederdik.

- Mümtaz Hoca, bizi gerçekten şaşırtıyorsunuz? Dışişleri Bakanı'na resmen gönderilen bir dilekçe ulaşmıyorsa, bu devletten ne beklenir? Öyle görünüyor ki, biz daha uzun yıllar siyasal sürgünlüğe devam edeceğiz.

Türkiye'deyken iyi tanıdığımız, hattâ matbaasında *Ant*'ı hazırladığımız İsmail Cem 30 Haziran 1997'de dışişleri bakanı olunca son bir girişimle benzer dilekçeyi ona da gönderdik. Bakanlıkta kaldığı sürece ondan da herhangi bir ses seda çıkmadı.

Ankara bizim"vatansız"lığımızdan memnun görünüyordu.

*

Avrupa'da özgürce seyahat edebilmek için artık tek olanak Belçika vatandaşlığını bir an önce elde edebilmekti. Müracaatımızı izleyen ilk polis sorgusundan sonra bir takım sivillerin hem Etterbeek'te oturduğumuz binadaki komşularımızdan hem de bizim yokluğumuzda *Güneş Atölyeleri*'ne gelerek birlikte çalıştığımız arkadaşlardan bizimle ilgili bilgi topladıklarını öğrendik.

Zaman hızla geçiyor, ama talebimize herhangi bir yanıt gelmiyordu.

Bizde eğitim gören çeşitli kökenlerden öğrenciler bizden sonra başvurdukları halde, Fransızcaları yetersiz de olsa, göçmen çevreleri dışında herhangi açılımları olmasa da, kısa zamanda Belçika vatandaşlığına kabul edilmişti.

Üstelik de çoğu Belçika toplumuna uyum sağladıklarının kanıtı olarak *Güneş Atölyeleri*'nde Fransızca ve sosyalmesleki yönlendirme eğitimi gördüklerine dair ya benim ya da İnci'nin imzaladığı belgelerle başvuru yapmışlardı.

İki yıla yakın süren bir araştırmadan sonra kraliyet savcılığının vatandaşlık dosyamızı reddedilmesi tavsiyesiyle Meclis'in *Vatandaşlık İşlemleri Komisyonu*'na gönderdiğini öğrendik. Gerekçe olarak da, bizim Belçika toplumuna yeterince uyum sağlayamadığımız ileri sürülüyordu.

Olacak şey değildi. Birçok yabancı kökenli topluma uyum sağladıklarını bizim verdiğimiz belgelerle kanıtlayarak kısa zamanda Belçika vatandaşlığına geçerken, bu belgeleri imzalayan kişiler "entegre olamamış" gösteriliyordu.

Meclis komisyonu da raporu ikna edici bulmamış olacak ki, dosyayı hakkımızda yeniden soruşturma yapılması talimatıyla tekrar kraliyet savcılığına gönderdi.

Bundan sonra gene iki yılı aşan bir bekleme süreci başladı.

Yeni soruşturma sürecinde ne bizle ne de yakınlarımızla herhangi bir temas kuruluyordu. Araştırılan neydi? Tüm yaşamımız, ilişkilerimiz gözler önündeydi.

Savcılığa defalarca telefon ettiğimiz, mektup yazdığımız halde iki kelimelik kuru bir yanıt alıyorduk: "Soruşturma sürüyor..."

Nihayet bu bürokratik süründürmeyi protesto etmek üzere 9 Ocak 1995 tarihinde gönderdiğimiz mektuba Meclis'in *Vatandaşlık İşlemleri Komisyonu* Başkanı Claude Erdekens'in 17 Ocak 1995'te verdiği yanıt, bu engellemenin ardında da tıpkı 70'li yıllarda olduğu gibi yine Türk Devleti'nin olduğunu ortaya koyuyordu.

Kraliyet savcılığının Meclis'e gönderdiği yeni rapora

göre, Belçika *Devlet Güvenlik Birimi' (DGB)* bizim "yıkıcı faaliyetler de bulunduğumuz"u, özellikle de 1986 yılından beri "terörist faaliyetleri çok iyi bilinen" PKK'nın toplantılarına katıldığımızı ileri sürerek Belçika vatandaşlığına geçmemizin sakıncalı olacağını bildirmişti.

Erdekens, buna rağmen son derece dürüstçe davranarak red talebini Meclis'te onaylatmamıştı. Konuyu Adalet Bakanlığı nezdinde yeniden incelettireceklerini belirterek bizden de bu konuda gerekli açıklamaları yapmamızı istiyordu.

DGB raporunda zikredilen 1986 tarihi gerçekten önemliydi. Çünkü o tarih, 400 sayfalık *Kara Kitap*'ı yayınladığımız tarihti. Türk Devleti bunun intikamını zaten İnci'yle beni 1987'de ikinci kez vatansızlaştırarak almıştı. Şimdi de bir Avrupa ülkesinin vatandaşı olmamızı engelleterek yeni bir darbe vurmak istiyordu.

Şurası doğru ki, Türkiye'de olduğu gibi sürgüne çıktıktan sonra Kürt halkına ve azınlıklara yapılan baskılara karşı çıkmak, bu halkların haklı taleplerini sonuna kadar desteklemek mücadelemizin ana ilkelerinden biri olmuştu. 1971'de itibaren Avrupa'da ve özelinde Belçika'da yayınladığımız yüzlerce bildiri, bülten, broşür ve kitap, bunun kanıtıydı. Daha PKK kurulmadan önce KOMKAR, KKDK ve TEKOŞER gibi Kürt örgütleriyle sürekli dayanışma ve güçbirliği ilişkisindeydik. Bu örgütlerin basın toplantılarına ve kamuya açık etkinliklerine katıldığım gibi 1986'dan sonra PKK yandaşlarının Brüksel'de düzenlediği basın toplantılarından bazılarını da izlemiştim.

23 Ocak 1995'te İnci'yle birlikte Erdekens'e ayrıntılı bir yanıt yazarak, hangi koşullarda Avrupa'ya geldiğimizi, neyin mücadelesini verdiğimizi anlattıktan sonra eğer DGB'nin elinde gerçekten bizim "yıkıcı faaliyet" yürüttüğümüze dair kanıtlar var idiyse, bugüne kadar bu faaliyetlerden dolayı yargılanıp mahkum edilmemiş olmamızın bir skandal teşkil edeceğini vurguladık.

Ayrıca, bu tür faaliyetler içinde bulunduğu ileri sürü-

len kişilere Belçika İçişleri Bakanlığı tarafından profesyonel gazeteci kartı, Avrupa kurumları tarafından "laissez-passer", siyasal mülteci olarak her iki yılda bir seyahat belgesi yeniletirken Belçika emniyeti tarafından "iyi hal kağıdı" verilmesinin, yine bu kişiler tarafından yönetilen bir eğitim merkezine Belçika Çalışma Bakanlığı, Frankofon Topluluğu Kültür Bakanlığı, Brüksel bölge hükümeti ve Brabant Eyaleti Valiliği tarafından maddi destekte bulunulmasının nasıl mümkün olabildiğini sorduk.

Yanıtımızın bir yerinde de şöyle diyorduk:

"Gazeteci ve sosyo-kültürel faaliyetler yürüten bir merkezin yöneticileri olarak 1974 yılından beri yüzlerce basın toplantısına, konferansa, yürüyüşe ve şenliğe katıldık. Basın toplantılarını izlediğimiz politik şahsiyetler arasında Belçika'dan Deprez, Spitaels, Claes, Gol, Anciaux, Spaak, yabancı ülkelerdense Turgut Özal, Papandreu, Mandela, Arafat, Perez, Kohl, Tatcher de var... Bu toplantıları izlemiş olmakla bu kişilerin siyasal partilerine hizmet etmiş mi oluyoruz?"

En sonunda da, bir yıl önce Brüksel'de Türkiye Büyükelçiliğinin ve onun hizmetindeki aşırı sağcı ve köktendinci derneklerin kışkırttığı Türk gençlerinin Kürtlere nasıl saldırdığını, bunun üzerine bizim Kürt, Ermeni ve Asuri derneklerimiyle birlikte Türk Devleti'nin tehlikeli şovenist saldırıları karşısında Belçika makamlarını uyanık olmağa çağırdığımızı anımsatarak sorduk:

- Yıkıcı olan bu saldırganlıklar mıdır, yoksa bizim yürüttüğümüz entegrasyon ve birarada yaşamayı sağlamaya yönelik faaliyetler midir?

Komisyon başkanına yolladığımız yanıtın ve ilgili belgelerin fotokopilerini Belçika'nın tüm bakanlarına, parti liderlerine, parlamento grup başkanlarına da yolladık. Çoğundan Belçika'daki çalışmalarımıza takdir ifade eden ve vatandaşlık talebimize destek bildiren yanıtlar geldi.

Yakında Belçika'da genel seçimler yapılacağından parlamento tatile giriyordu. Yanıtımız üzerine Adalet Ba-

kanlığı'ndan yeni bir rapor istemeye gerek görmeden, vatandaşlık talebimiz parlamentonun 3 Nisan 1995 tarihli oturumunda alelacele gündeme alınarak kabul edildi.

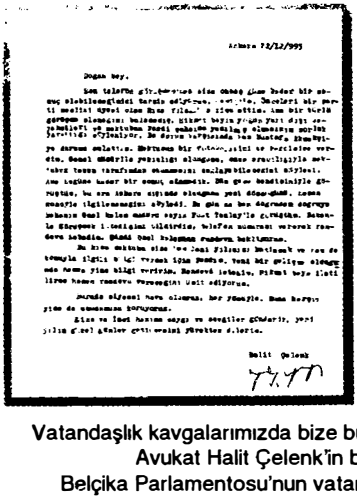
Türk Devleti bir kez daha yenik düşmüştü.

Vatandaşlık kararı Belçika Resmi Gazetesi'nde yayınlandıktan sonra Belçika kimlik kartının verilmesi teknik nedenlerle daha epey vakit alacaktı. Ama oy kullanmanın mecburi olduğu Belçika'da kimlik kartı verilmeden haftalarca önce adımıza düzenlenmiş seçmen kartları geldi.

Yıllardır yabancı kökenlilerin Belçika vatandaşı olmasalar da en azından belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkına sahip olmaları için verilen mücadelelerde aktif yeralmıştım.

Bu hak henüz tanınmamıştı, ama anayurdumuzun devleti bizleri "vatansız"laştırdığı için İnci'yle ben artık Belçika'nın sadece belediye değil, bölge ve yasama seçimlerinde ve de Avrupa Parlamentosu seçiminde oy sahibiydik.

25 Haziran 1995 seçimlerinde ilk kez oy kullandık.

Avukat Halit Çelenk'in bir mektubu (solda)
Belçika Parlamentosu'nun vatandaşlık komisyonu başkanı Erdekens'in bizim vatandaşlık talebimizin hangi gerekçeyle reddedildiğini açıklayan mektubu (sağda)

Anadolu diyasporaları

Tüm sürgün yıllarında sadece sol hareketimizin farklı fraksiyonlarındaki militanlarıyla değil, Anadolu kökenli diyasporalarla da sürekli yakın ilişki, dayanışma ve eylem birliği içinde olduğumuzu daha önce yazmıştım.

Bu ilişkiler siyasal olduğu kadar, ondan da öte, ayrımsız insan saygısını, sevgisini yüreklerinde ve beyinlerinde tüm sıcaklığıyla yaşayan sürgünlerin birlikteliğini haykıran bir senfonik şiirdi.

Kürt arkadaşlarla zaten 70'li yıllardan beri sürekli ilişkide ve güçbirliği içindeydik.

80'li yılların ikinci yarısında atölyelerimizin bulunduğu semtte giderek yoğunlaşan Asuri-Keldani ve Ermeni yerleşimi, hem günlük çalışmalarımızda hem de özel dostluk ilişkilerimizde yeni bir ufuk açtı.

Belçika'ya Ermeni göçü aslında 1915 Soykırımı'ndan sonra başlamıştı. Aradan geçen yetmiş yılda bu ilk kuşak Belçika toplumuna başarıyla entegre olarak sosyal, mesleki ve siyasal yaşamın her alanında etkin hale gelmişti.

70'li yılların ortalarında Belçika'ya ulaşan yeni kategori, genellikle kentli değil, Güney Doğu Anadolu çıkışlıydı, gençleri İbrahim Kaypakkaya'nın başlattığı ve bir ara Hrant Dink'in de aktif katıldığı siyasal hareket içinde de militanlık yapmıştı. Bu gençlerden Nubar Yalım 5 Kasım 1982'de Hollanda'nın Utrecht kentinde Türk gizli servislerince alçakça katledilmişti. Susurluk Olayı'ndan sonra yapılan bazı açıkla-

malara göre, bu cinayet o yıllarda Avrupa'da Ermenilere karşı Türk Devleti'nin organize ettiği terör kampanyasında aktif yer alan Abdullah Çatlı tarafından işlenmişti.

Bogos Ökmen ve arkadaşlarının kurduğu *Belçika Demokrat Ermeniler Derneği*'yle 1985 yılında 12 Eylül faşizmine karşı düzenledikleri bir gece dolayısıyla ilk eylem birliğimizi yapmıştık.

Güneş Atölyeleri'nin ilk öğrencilerinden olan Nubar Şerbetçiyan da Ermeni diyasporasının bu yeni kuşağının sosyo-kültürel planda örgütlenmesinde aktif rol oynamıştı.

Özellikle babası ve annesi de Brüksel'e geldikten sonra Nubar'ın ailesiyle de sıkı dostluk ilişkileri kurmuştuk. İşçi emeklisi olan baba Antranik aynızamanda bir cümbüş virtüozuydu. Hele İnci'nin anne ve babası bizi ziyarete geldiğinde iki eski kurt, Burhan ile Antranik, harika bir duo oluşturarak alaturka müziğin tatlı anılarını yaşatırlardı.

Bir tatlı huzur almaya geldim Kalamış'tan...

Yine Ermeni komşularımızdan Yağan'ları unutmam asla mümkün değil. Yağan ailesi gerçekte büyük bir Ermeni aşireti gibiydi. Türkiye'den göç ettikten sonra ailenin bir kolu Brüksel'de bizim bulunduğumuz kuzey-doğu mahallesine yerleşmişti. Diğer kolu ise Fransa'nın güneyinde, Marsilya'daydı.

Yağan'ların yetişkinlerinin de, gençlerinin de çoğu *Güneş Atölyeleri*'nin dil ve entegrasyon kurslarından geçti. Çocukları, okul ödevlerine yardım servisimizden yararlanırken, Anadolu'nun müzik ve dans mozaiğini yansıtan gösterilerimizde Ermeni şarkı ve danslarını başarıyla tanıttılar.

Yağan ailesinin bütün fertleri, başta Seyfi, son derece yetenekli ve iş hayatında başarılıydı. Kısa zamanda kürkçülük, dikiş ya da kuyumculuk gibi dallarda aktif olmuşlardı.

Yağan'lardan Mülük adeta mahallenin muhtarı gibiydi. Fizik olarak Abdullah Öcalan'a benzediğinden kendisine "Apo" diye takılırdım.

Atölyelerde işler başımdan aştığı için berbere gidip saç kestirecek vaktim olmuyordu. Genellikle bu işi son derece başarılı bir şekilde İnci yapıyordu. Onun da işinin başından aşkın olduğu bir sırada saçlarım püskül püskül uzamıştı ki, Mülük bir gün makası alıp gelmiş,

- Ben seni bir güzel traş edeyim, diyordu.

İnci'nin itirazına rağmen kabul ettim. Sonuç hiç de iç açıcı değildi. Kafamda bir sürü kuş yuvaları, kanallar...

Çok da önemli bir toplantıya katılmak zorunda olduğumdan İnci'ye "Aman ocağına düştüm, düzelt şunu," dedim. Onun da kızgınlığı geçmemişti, "Git, başının çaresine bak..." diyerek reddettiğinden soluğu acele bir berberde alıp saçlarımı düzene koydurtmak zorunda kaldım.

Bu saç kestirme sorunu, Asuri topluluğunda Davut Kakız'dan sonra çok yakın bir arkadaş daha kazanmamı sağladı.

Belçikalı bir gazeteci 1990 yılında Türkiyeli azınlıklar konusunda röportaj yapmaya gelmişti. Kürtler konusunda *Brüksel Kürt Enstitüsü*'nden Derwich Ferho ve Pervine Cemil, Ermeniler konusunda ise *Belçika Demokrat Ermeniler Derneği*'nden Bogos Ökmen ve Bogos Yalman referans kişilerdi, onlarla konuşmuştu.

Asurilerden söz açılınca,

- Herhalde biliyorsun, dedi, sizin lokalin biraz aşağısında genç bir Asuri berberlik yapıyor. Beni Asuri-Keldani topluluğu konusunda bilgilendirdi, birçok belge verdi.

Lokalin bulunduğu semtte çok sayıda Asuri-Keldani oturduğundan kendileriyle içli dışlıydık. Ama berberi henüz tanımamıştım, herhalde dükkanı yenilerde açmıştı.

Bir kaç gün sonra Nail'e uğradım, saç kestirirken Türkiye'deki berber sohbetleri misali siyasi söyleşiye girdik. Ve de yıllardır süren dostluğumuz ve mücadele beraberliğimiz böyle başladı. *Mezopotamya Kültür Merkezi*'ni oluşturduktan sonra da bu beraberlik örgütsel güçbirliği içinde günümüze kadar sürdü.

Birçok Türkiyeli azınlık mensubu gibi, onun da ismi

Türkçe'ydi. Nail Ok adını kısa bir süre sonra, Nahro Beth Kinne olarak değiştirecekti.

Türkiye'den, özellikle de Güneydoğu'dan gelen birçok Ermeni ve Asuri'nin nüfusta yazılı isimleri Türk'lü ya da İslam'lıydı. Bir kısmının da nüfusa kayıtları zamanında yapılmadığından ya da doğum tarihlerinin ay ve günü belirtilmediğinden, Belçika'da ister istemez o yılın 1. ayının 1. günü doğmuş gibi kayda geçiriliyordu.

Kürt, Ermeni, Asuri-Keldani ailelerinin Belçika'da doğan çocuklarına kendi geleneksel isimlerinden birinin verilmesi de büyük sorundu.

Türk Büyükelçiliği tüm belediyelere, yeni doğan çocuklara hangi ismin verilebileceğini gösteren bir liste vermişti.

Çocuğunu nüfusa kaydettirmeye giden aile bir Kürt, Asuri ya da Ermeni isim söylediğinde bu listeye bakılıyor, böyle bir isim mevcut olmadığı için de çocuğun kaydı reddediliyordu.

Yine Türkiyeli azınlık mensuplarının göçmen kartlarına köken olarak "Türk" yazılması bir başka kavga konusuydu. Kürt'se Kürt, Ermeni'yse Ermeni, Asuri'yse Asuri olarak kaydedilmek istiyor, belediye ise Türk diye nitelemekte ısrar ediyodu.

Sonuçta hemen hepsi siyasal mülteci olduğundan ve bir süre sonra da Belçika vatandaşlığına geçtiğinden bu köken kavgası zamanla kendiliğinden halledilmiş oldu.

Türkiyeli göç'ün bünyesindeki etnik farklılıklar gerçeğini 1992'de yayınladığımız akademik bir çalışmada ortaya koyduk. Belçika'da sosyolojik alanda başarılı çalışmalar yapan Ural ve Altay Manço'nun, başka araştırmacı ve yazarların katkılarıyla hazırladığı *Belçika Türkleri* adlı bu incelemede sadece Türk kökenli değil, Kürt, Ermeni ve Asuri kökenli göçmenler hakkında da ayrıntılı bilgi veriliyordu. Bu, Türk Büyükelçiliği'nin Türkiye'den gelmiş olan herkesi ve herşeyi Türk diye lanse etmesine karşı akademik bir reddiye idi.

*

Güneş Atölyeleri'nin lokalinde ya da çevre okullarda düzenlediğimiz kültürel etkinliklerde Anadolu'nun kültürel zenginliğini farklı kökenlerden öğrencilerimiz başarıyla sergiliyordu. Örneğin, 1984'te Botanique'de, daha sonra 9 ve 19 numaralı belediye okullarında dans grubumuzun gösterisinde Türk, Kürt, Ermeni ve Asuri ezgileri ve dansları birlikte sunulmuştu.

Ama Türk faşistlerinin Kürtlere saldırılarının yoğunlaşmaya başladığı bir dönemde buna meydan okurcasına ilk Kürt-Türk gecesini 3 Nisan 1992 tarihinde Etterbeek'te Senegal'in ünlü yazar ve devlet adamı Leopold Senghor'un adının verildiği bir kültür merkezinde *Brüksel Kürt Enstitüsü*'yle birlikte gerçekleştirdik.

O geceye solist olarak da Konservatuvar eğitimini yeni bitirmiş ve adı Belçika'da dahi tam duyulmamış olan Kubat ile kardeşini çıkarttık. Çok beğenildi. Kubat bugün Türkiye'de halk türküleri alanında büyük isimlerden biri oldu.

Türk-Kürt gecelerinden bir ay sonra da, İspanya'dan Yahudilerin kovulmasının 500. yıldönümü nedeniyle Türkiye mozaiğinin bir başka bileşenini tanıtmak için 4 Mayıs 1992 akşamı Brüksel Özgür Üniversitesi (ULB) salonlarında *Irkçılığa, Antisemitizme ve Yabancı Düşmanlığına Karşı Mücadele Hareketi (MRAX), Belçika İlerici Yahudiler Birliği (UPJB), Laik Yahudiler Topluluğu (CCLJ)* ve *Belçika İnsan Hakları Birliği (LDDH)* ile birlikte bir konferans düzenledik.

Konferansı ertesi gün Türkiye'den gelen Jak ve Janet Esim *Sefarad Müzik Topluluğu*'nun Passage 44'teki muhteşem konseri izledi. Toplulukta Bülent Ortaçgil, Erkan Oğur, Nezih Yeşilmil ve Birol Ağırbaş da yeralıyordu.

Türkiye'de azınlıklara karşı işlenmiş olan tüm insanlık suçlarını, örneğin o sıralarda güncelleşen Ermeni soykırımını örtbas etmeye çalışan Türk Devleti, 500 yıl önce İspanya'dan kovulan Yahudilerin Osmanlı'ya sığınmış olması gerçeğini

kullanarak, aylardır ABD'deki Yahudi Lobisi ve İsrail'in desteğiyle Belçika da dahil birçok ülkede görkemli törenler düzenlemişti.

Belçika'daki Yahudi topluluğu, ilerici olanların önemli bir kısmı da dahil, yakın tarihte Türkiye'de diğer azınlıklara olduğu gibi Yahudilere de uygulanan baskılardan ya habersizdi ya da habersiz görünmeyi tercih ediyordu. Gerek konferansta yapılan konuşmalar, gerekse konferans dolayısıyla özellikle ilerici ve laik Yahudi basınında çıkan yazılar bu baskıların gün ışığına çıkmasına yardımcı oldu.

Türk Devleti, geçmişte işlenmiş insanlık suçlarını gösterişli törenlerle ne denli örtbas etmeye çalışırsa çalışsın, 20. Yüzyıl'ın son yıllarında aynı suçları daha gelişmiş yöntemlerle işlemeğe devam ediyordu.

Özellikle Kürt sorununda belli açılımlar yapma işareti veren Özal'ın ölümünden sonra Çankaya'ya çıkan Demirel'in başbakanlığa getirdiği Tansu Çiller, Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş'le birlikte tüm barış umutlarını yokederek Kürt halkına karşı açıkça bir imha savaşına girmişti.

Bu "şahinleşme"nin Avrupa'ya yansıması da gecikmedi. Türk Devleti'nin diplomatik misyonları, Türk gazetelerinin Avrupa baskıları Türk göçmenleri Kürtlere karşı kışkırtıyordu.

Almanya'dan özgürlük yürüyüşüne çıkan bir Kürt grubu 1993'ün son günü Brüksel'e vardığında olan oldu, sürekli beyni yıkanan Türk gençleri yürüyüşçü Kürtlere saldırarak Türk toplumunda körüklenen aşırı milliyetçiliğin ne denli tehlikeli boyutlara ulaştığını ortaya koydu.

Yürüyüşçü Kürtlerin Türk bayrağını ateşe verdikleri yalanının yayılması üzerine yüzlerce genç Bozkurt işareti yaparak ve "Saint-Josse Türk mahallesidir!", "Burada Kürtlere yer yok!", "Kahrolsun PKK!" diyerek Kürt lokallerine ve Kürt işadamlarının bürolarına saldırdılar.

Bizzat İçişleri Bakanı Louis Tobback, saldırıların aşırı milliyetçi Türk örgütleri tarafından organize edildiğini açık-

ladı. Sosyalist Belediye Başkanı Guy Cudell de Saint-Josse'da gelişmekte olan bu aşırı milliyetçi tehlike karşısında endişelerini dile getirdi.

Bunu 10 Ocak 1994'te bir NATO toplantısı dolayısıyla Brüksel'e gelen Tansu Çiller'in Türk mahallelerindeki kışkırtıcı konuşmaları ve cami ziyareti izledi. Çiller bu arada aşırı sağcı Türk derneklerinin yöneticilerini de Hilton Oteli'ndeki suitinde kabul ederek Belçika yöneticilerini terörizme destek olmakla suçladı.

Bunun üzerine 17 Ocak 1994 tarihli *Le Soir Gazetesi*'nde bu ziyareti eleştiren ve Belçika kamuoyunu uyaran bir yazım yayınlandı. Yazıda şöyle diyordum:

"Saint-Josse'daki son saldırılar ve Başbakan Tansu Çiller'in alabildiğine mediyatize edilen Brüksel ziyaretinden sonra birkaç muhalif gazete dışında Türk medyası olayları yansıtırken Ankara yöneticilerinin ve aşırı sağcı çevrelerin sözcüsü gibi davrandılar. Gazetelerin birinci sayfaları sadece Kürt'lere karşı hakaret, iftira ve provokasyonla dolu olmakla kalmayıp Ankara'nın baskı ve şantajlarına boyun eğmeyen Belçika yöneticilerini de hedef alıyor. Bu gazetelerle birlikte Belçika'da çanak antenlerle izlenen altı Türk televizyon kanalı da Kürtlere karşı nefreti körüklemek için seferber olmuş durumda. Başbakan Çiller ise, misafir bulunduğu farklı halklardan oluşan bir Avrupa ülkesinde konuşurken, Türkiye Kürdistanı'nda olağanüstü hal rejimini güçlendireceğini açıklayarak modern görünüşlü kadın kisvesi altında gizlenen gerçek saldırgan niyetlerini açığa vuruyor.

"Türkiye'den Belçika'ya gelmiş olan göçmen kitlesi sadece Sünni Türklerden oluşmuyor. Bu topluluk içerisinde aynızamanda Alevi Türkler, Kürtler, Hristiyan Ermeniler ve Asuriler de var. Ama Çiller, laik bir devletin başbakanı olduğunu unutarak Türkiyelilerle buluşmak için Chaussée de Haecht'daki bir Türk camiini seçiyor. Bu jestiyle Schaerbeek ve Saint-Josse'da oluşan Anadolu mikrokosmosundaki uyumlu yaşama öldürücü bir darbe vuruyor."

Saint-Josse Olayları ve Çiller'in provokatif konuşmaları üzerine Türkiye çıkışlı dört demokratik örgüt, *İnfo-Türk, Brüksel Kürt Enstitüsü, Demokrat Ermeniler Derneği* ve *Mezopotamya Kültür Derneği,* ortak bir bildiri yayınlayarak Türkiye yöneticilerinin tutumunu protesto etti, Belçika yöneticilerini de ileride daha da vahimleşme ihtimali taşıyan bu gelişmeler karşısında uyanık olmaya ve gerekli önlemleri almaya çağırdı.

Bu uyarılarımıza rağmen Belçika makamları Türkiye'nin NATO destekli baskılarına boyun eğerek Kürtlere karşı tutumlarını sertleştirirken Türk faşistlerine daha fazla tolerans göstermeğe başladılar.

Saint-Josse'da Kürtlere yapılan saldırıyı kutlarcasına 1 Şubat 1994'te aynı belediyede bulunan Sheraton Oteli'nde MHP Lideri Türkeş, Belçika'daki bozkurtlarıyla toplantı düzenledi. Cudell, bir kaç hafta önce dile getirdiği endişeleri unutmayı yeğleyerek bu toplantıya izin verdi.

Ama bundan birkaç hafta sonra, 12-13 Mart 1994 tarihlerinde aynı otelde Kürt sorunu üzerine uluslararası bir konferans düzenlemek üzere başvuru yapıldığında aynı sosyalist belediye başkanı toplantının bu otelde yapılmasını yasakladı.

Yasaklama her bakımdan skandaldı. Ne olmuştu da Belçika makamları iki ay içinde yüzseksen derece dönüş yaparak saldırgan Türk faşistlerinin kentin göbeğinde toplanmasına göz yummuşlar, buna karşılık saldırıya uğrayan Kürtlerin aynı yerde toplanmasını engellemişlerdi?

Engellemişlerdi, çünkü o zamanki Belçika Dışişleri Bakanı sosyalist Willy Claes, Mart 1994 sonunda Türkiye'ye gidecek, iki ülke arasındaki ticari ve askeri ilişkilerin geliştirilmesi pazarlığını yapacaktı.

ABD'nin barış düşmanı politikalarının başlıca destekçilerinden biri olan Willy Claes, bu ziyaretten kısa bir süre sonra hizmetinin karşılığını görerek Türkiye'nin de desteğiyle NATO Genel Sekreterliği'ne getirilecekti. Tıpkı, eski

Danimarka Başbakanı Anders Fogh Rasmussen'in, Roj TV konusunda verdiği ödünler karşılığında yine Türkiye'nin desteğiyle aynı makama getirilmesi gibi...

Brüksel'in merkezinde yapılamayan konferans öngörülen tarihlerde Belçika'nın uluslararası Zaventem havaalanı'nın yanıbaşındaki bir otelin salonunda, Türkiye'den ve diğer ülkelerden gelen önemli şahsiyetlerin katılımıyla açıldı. Belçika dışından gelen davetliler aynı otelde misafir kalıyordu.

Konferans açılmadan önce girdiğimiz kahvaltı salonunda sevindirici bir karşılaşma... Türkiye komünist hareketinin yorulmaz militanı, edebiyat ve sinema dünyamızın üretken kalemi Vedat Türkali de katılımcılar arasındaydı. Son yazdığı *Tek Kişilik Ölüm* adlı kitabında komünist hareketin geçmişine damga vuran bazı isimlere yönelttiği eleştiriler polemiklere yolaçmıştı.

Bir masada Türkali'yle başbaşa tam da bu konuda konuşuyorduk ki salona Mihri Belli'nin girdiğini gördüm. Sevinçle Türkali'ye "Kendisini hemen masamıza davet edeyim," dedim. Tam da konferans öncesi kitabından ötürü tatsız bir tartışma çıkmasını istemediği için olmalı, önerimi önce pek sıcak karşılamadı. Israrım üzerine de, "Mihri'yi severim, oldu, görüşelim," dedi.

Belli beni görünce çok sevindi, kucaklaştık. "Ama sizi görünce sevinecek başka kişiler de var," dedim. İlerideki masada oturan İnci'yle Türkali'yi gösterdim.

İnci'yi görünce o tarafa doğru bir hamle yaptı. Ama Türkali'yi farkedince duraklayıp kafasını çevirdi, "O kitabı yazan kişiyle görüşeceğim bir şey olamaz," dedi.

Israr ettim: "Bakın bugün Kürt halkının haklı mücadelesine destek vermek için buradayız. İki eski kavga arkadaşı, iki yoldaş arasında görüşmezlik olmaz."

Gülümsedi, "Madem öyle, görüşelim" diyerek tekrar masaya yöneldi...

İki seçkin insanın buluşmasına, barışmasına, yeniden

dostluklarını pekiştirmesine aracı olmak sürgün yaşamımın unutulmaz anıları arasında.

*

1994'te Türkiye'de bazı Kürt milletvekillerinin tutuklanmasından ve DEP'in kapatılmasından sonra Avrupa'daki Kürt diyasporası açısından da yeni bir hareketlilik başladı.

DEP Genel Başkanı Yaşar Kaya ile DEP milletvekilleri Remzi Kartal, Zübeyir Aydar, Nizamettin Toğuç, Ali Yiğit ve Mahmut Kılınç artık siyasal mülteci olarak Avrupa'-daydılar. Gelir gelmez de DEP'le uluslararası dayanışma kampanyası açtılar.

Yaşar Kaya bizim kuşaktan olduğu için Türkiye'den tanıyordum. Ayrıca defalarca kapatılan ve çalışanları birbiri ardına öldürülen *Özgür Gündem* Gazetesi'nin sahibi ve yazarı olarak da meslektaşımdı. Tansu Çiller'in hazırlattığı "öldürülecek Kürt işadamları" listesinde ikinci sıradaydı.

Diğer milletvekili arkadaşların Türkiye'de verdikleri mücadeleleri izlemiştim. Belçika'ya gelmelerinden önce de, Türkiye'ye giden Avrupa delegasyonlarının Türkiye'de görüşlerine başvurduğu seçkin insan hakları savunucularıydı. Örneğin Aydar'ın 80'li yıllarda Siirt'te IHD yöneticisi sıfatıyla bir Avrupa televizyonuna verdiği mülakatın kaydı *İnfo-Türk*'ün arşivlerindeydi.

Nizamettin Toğuç, bir yıl önce DEP milletvekili Mehmet Sincar'ın öldürüldüğü bir saldırıdan ağır yaralı olarak kurtulmuştu.

Remzi Kartal'ın bir ay önce Kürt halkına karşı yeni tehditler savuran zamanın genel kurmay başkanı Doğan Güreş'e verdiği bir yanıtı ise Avrupa kamuoyuna özel olarak duyurmuştuk.

Ankara rejimine karşı mücadele beraberliğimizin yanısıra tüm bu arkadaşlarla yıllarca sürecek sıcak dostluk ilişkilerimiz oluştu.

Tutuklu DEP milletvekilleri Hatip Dicle, Orhan Doğan, Ahmet Türk, Leyla Zana, Selim Sadak, Sedat Yurttaş, Mahmut Alnıak ve Sırrı Sakık Türkiye'de 8 Aralık 1994'te ağır hapis cezalarına çarptırıldılar.

Özgür Ülke Gazetesi ise bizzat Başbakan Tansu Çiller'in kışkırtmaları sonucu yakılarak susturuldu.

Türkiye'den her gün vahim haberler gelirken Belçika canibinden tatsız bir sürprizle karşılaştık. Belçika'da her iki yılda bir Avrupa ülkelerinden birinin kültür zenginliğini ortaya koymak için milyonlar harcanarak Europalia şenlikleri düzenleniyordu. 1996'da yapılacak olan *Europalia '96* Şenliği'nin yıldızı Türkiye olacaktı.

Oysa bu şenliğe konu seçilecek herhangi bir ülkede insan haklarına saygı gösteriliyor olması temel kriterlerden biriydi. Yunanistan, İspanya ve Portekiz gibi Avrupa ülkeleri, faşist diktatörlük altında bulundukları yıllarda tüm ısrarlarına rağmen *Europalia*'ya davet edilmemişlerdi.

Ama Europalia Vakfı, demokratik kuruluşların tüm itirazlarına rağmen, Ankara Hükümeti'nin sürekli "demokratikleşme" sözü veriyor olmasını esas alarak *Europalia '96* şenliklerine "konu ülke" olarak Türkiye'yi seçmişti.

Türk gazeteleri bu tartışmalı seçimi "Bizi Avrupa'da Belçika tanıtacak", "Tarihi bir fırsat", "Türk bayrakları Brüksel'de dalgalanacak", "Türkiye için Avrupa şansı!" başlıklarıyla vermişlerdi.

TBMM tarafından kabul edilen 22 Eylül 1994 tarihli özel bir yasaya göre, *Europalia '96* tamamen bir "siyasal propaganda operasyonu" olarak organize edilecekti. Yasada festival "politik, ekonomik, ticari, kültürel, sosyal ve turistik etkinlikler içeren bir olay" olarak niteleniyordu.

Festivalin organizasyonu, bir Devlet Bakanı'nın başkanlığında, dışişleri, maliye, kültür ve turizm bakanlıkları temsilcilerinden oluşan bir ulusal konseye havale edilmişti. Ama bu konseyde hiçbir azınlık temsilcisi yoktu. Europalia Türk Komiserliği'ne atanan Bülent Eczacıbaşı ise, her ba-

kımdan bu resmi konsey ve komite'ye bağımlıydı, ne denli iyi niyetli olursa olsun, Türk Hükümeti'nin diplomatik operasyonuna hizmet etmekten kendisini kurtarması mümkün değildi.

Türk Dışişleri Bakanlığı Türk işadamlarını defalarca toplayarak, 1996'da Brüksel'de Avrupa'yı baştan çıkarmak için kesenin ağzını sonuna kadar açmalarını istemiş, *Europalia '96* devlet terörü'nün hizmetindeki Türk diplomasisi için bir savaş atı haline getirilmişti.

Le Soir Gazetesi'nin 23 Aralık 1994 tarihli sayısında yayınlanan *"Europalia '96: Utanç Şenlikleri?"* başlıklı yazımda Ankara rejimine karşı tüm dünyada ve özellikle Avrupa'da gösterilen son tepkileri özetledikten sonra Belçika kamuoyuna şu uyarıyı yaptım:

"Avrupa ve özellikle Belçika şimdi Ankara'nın ikiyüzlü tutumuna karşı yeni bir sınav vermek durumundadır. Demokratik örgütlerin itirazlarına rağmen, *Europalia Vakfı*, 31 Ocak 1994'te Ankara'da imzalanan ön anlaşmayla, Avrupa demokrasisinin bu en başarısız öğrencisi Türkiye'yi *Europalia*'ya davet etmiştir.

"Kültür ve bilim adamları, ister Türk ister Kürt olsun, hâlâ devlet terörünün ana hedefi olmaya devam ederken böyle bir ülkenin yöneticilerini Belçika 1996 şenliklerinde nasıl ağırlayabilecektir?

"Türk sosyolog İsmail Beşikçi Kürtlerin ulusal kimlik ve kültürünü savunan yazılarından ötürü yıllardan beri hapis cezası çekerken ve hakkında süren dâvalarda daha yüzlerce yıl hapis tehdidiyle karşı karşıya bulunurken, Belçika Beşikçi'nin zındancılarını nasıl kabul edebilecektir?

"Dahası, Anadolu'nun sayısız uygarlıkların beşiği olduğu bilinirken, *Europalia '96*, bu uygarlıkların tüm mirasını sistematik biçimde yokeden bir rejimin propagandasını nasıl yapabilecektir? Unutulmamalı ki, Türk'lerin 1071'de Anadolu'ya gelmesinden çok önce, Kürtler, Grek'ler, Ermeni'ler ve Asuri'ler bu topraklarda yaşamaktaydı. Eğer

Anadolu'nun kültürel ve sanatsal zenginliğinden söz edilecekse, bu zenginlik aynızamanda onun en eski halklarının da eseridir.

"Ne var ki, bu halklar ve bu halkların artistik, kültürel, dinsel değerleri Ankara rejimi tarafından sistematik biçimde yokedilmektedir. Kala kala halen Türkiye'de sayısı onbinleri geçmeyecek kadar Ermeni, Asuri, Grek kalmıştır. Onların da son kültürel ve dinsel sığınakları yokedilme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Kürt'lere gelince, Türk Ordusu'nun ve aşırı sağın gözü dönmüş şoven saldırısı altında onların da köyleri, doğdukları topraklar alevler içindedir.

"Belçika Kralı ve yöneticileri böyle bir rejimin temsilcilerini Anadolu'nun kültürel zenginliğini tanıtma adına bağırlarına nasıl basabileceklerdir?

"Özellikle Kürt milletvekillerinin mahkumiyetinden sonra, *Europalia-Türkiye Festivali*'nden vazgeçilmeli, bu festival, Türkiye'nin demokratik olgunluğunu kanıtlayacağı, kültür ve bilim adamlarını artık hapsetmeyeceği, Anadolu'nun kültürel zenginliğini yaratan halkların, Ermeniler, Asuriler, Grekler ve Kürtlerin, ve de Avrupa'nın demokratik değerlerini savunan Türklerin artık devlet terörüne hedef olmayacağı ileri bir tarihe ertelenmelidir.

*"Europalia '96'*nın Avrupa için utanç şenliklerine dönüşmesini önlemek için gerekli olan da budur."

Yazımın yayınlanması üzerine Belçika demokratik çevreleri, Europalia Vakfı ve Belçika makamları üzerinde festivalin iptal edilmesi yönünde baskı yapmaya başladılar.

Bu baskılar karşısında Europalia Vakfı Başkanı Jean Godeaux ve Genel Komiseri Marcel van de Kerckhove, benim yazıma Le Soir'ın 27 Aralık 1994 tarihli sayısında yanıt verdiler. Yanıtta, Kürt milletvekillerinin mahkum edilmesine kendilerinin de benim gibi karşı olduklarını, festivalin siyasal amaçlar için istismar edilmesi riskinin her zaman varolduğunu vurguladıktan sonra, "Biz bu kararımızla Antigone'un karşısında Kreon'un tarafını tutuyor değiliz. Dev-

letleri değil, halkları bir araya getiriyoruz," diye demagoji yapıyorlardı.

Oysa benim eleştirilerim yayınlandıktan birkaç gün sonra kendilerine, Türkiye'de Yaşar Kemal ve Aziz Nesin gibi iki ünlü yazara dava açıldığına, Ermeni Tabusu kitabını yayınlayan Ayşe Nur Zarakolu'nun iki yıl hapse mahkum edildiğine dair son haberleri iletmiştim.

Ama *Europalia* yöneticileri için özgürlüklerden önce maddi hesaplar geliyordu. 40 Milyon Dolar'ı bulacağı tahmin edilen festival bütçesinin 25 Milyon Dolar'ını karşılamayı Türk Devleti üstüne aldığına göre, Kreon'un yanında da pekâlâ saf tutulabilirdi.

Benim yazım üzerine başlayan polemiklerde en zavallı olan çıkışlarsa, her zaman olduğu gibi, Türkiye Büyükelçiliği canibinden geliyordu.

Büyükelçilik basın danışmanı, *Le Soir*'ın 30 Aralık 1994 tarihli sayısında yayınlanan yazısında bıktırıcı hale gelen resmi tezleri tekrarlıyor, beni de "terörizmin destekçisi" gibi göstermeye çalışıyordu: "Bay Özgüden yazısında bir kez daha Türkiye'nin bugün karşı karşıya bulunduğu gerçek soruna, PKK'nin terörist eylemlerine değinmekten özenle kaçınmaktadır. Bu tür saldırılarla hiç kimse Türk Devleti'nin önemini küçültemeyecek, onu haritadan silemeyecektir!"

Le Soir'ın 10 Ocak 1995 tarihli sayısında yayınlanan bir başka hakaret ve iftira dolu yanıt ise Büyükelçiliğin sadık hizmetkarı olan ve *Hürriyet Gazetesi*'ne de servis yapan bir Türk gazetecisinden geliyordu. Bizi sadece Kürt, Ermeni ve Süryani haklarını savunmakla suçlayan yazının seviyesini anlamak için yalnızca şu cümlesine bakmak yeterliydi: "Birçok yazar ülkemizde huzur içinde çalışırken İsmail Beşikçi eğer hapse mahkum olmuşsa, bu onun kendi hatasındandır!"

Bu seviyesiz saldırılar festivale karşı çıkan Belçikalıların elini daha da kuvvetlendiriyordu. Demokratik çevrelerin baskıları sonucunda Belçika tarafı *Europalia '96* hazırlıklarını finansman güçlüklerini bahane ederek askıya aldı.

Europalia tartışmaları sürerken, *Sınırsız İnsan Hakları Örgütü* yöneticisi Willy Fautré'nin önerisi üzerine Brüksel'deki Kürt, Ermeni ve Asuri kuruluşlarıyla birlikte Türkiye'deki azınlıklıkların Avrupa kamuoyunda tanıtılması ve haklarının savunulması amacıyla kollektif bir inceleme gerçekleştirdik.

22 Mart 1995'te Belçika Parlamentosu'nda Senatör Willy Kuijpers'in başkanlığında düzenlenen bir basın toplantısıyla kamuoyuna sunulan raporda ben de Anadolu'nun çeşitli uygarlıkların beşiği ve yakın zamana kadar bir halklar mozaiği olduğunu, sadece ulusal ve dinsel azınlıklara karşı değil, ülkenin tüm demokratik güçlerine karşı baskıların sürüp gittiğini ortaya koyuyor, azınlıkların hakları ve özgürlükleri tanınmadıkça Türk Devleti'nin Avrupa Birliği'nde yer almaması gereğini vurguluyordum.

Europalia'nın askıya alınmasından sonra bir de bu azınlıklar raporunun yayınlanması üzerine Türk lobisi çılgına dönmüştü.

Lobinin baş sözcüsü *Hürriyet Gazetesi*'in 29 Mart 1995 tarihli sayısında Europalia-Türkiye 96 Festivali'nin bizim yüzümüzden askıya askıya alındığı vurgulanarak hakkımızda hakaret ve provokatif suçlamalar içeren bir yazı yayınlandı.

Yazıda, "Durumun bu raddeye varmasında, çeyrek asırdır Belçika'da yaşayan ve ülkesini jurnallemeyi iş edinmiş zavallı bir mülteci çiftin de etkisi oldu. Vatan karalamayı görev belleyen, ayağı ülkemiz toprağına basmayan, hangi değirmenin suyuyla döndüğü bilinmeyen *Türk-Info* adlı lahana yaprağında bu meczup çift, doğrusu Europalia'nın gerçekleşmemesi için canla başla çalıştı. Zehir saçtı. Üstelik, bunları da insan hakları ve demokrasi adına yaptığını iddia etti," deniyordu.

Türk Lobisi'nin *Europalia* konusundaki umutları, AB'nin Türkiye ile gümrük birliği anlaşması imzalanmasından sonra yeniden yeşerdi. Bu anlaşmanın etkisiyle Belçika tarafı yeni bir jest olarak daha önce askıya alınan

festivalin sadece ertelenmiş olduğunu, 1996 yerine 1997'de yapılacağını açıkladı.

Buna rağmen Türkiye tarafı festivalin organizasyonu için yükümlülüklerini kendisine verilen tarihe kadar yerine getirmediği için Europalia Vakfı 17 Temmuz 1995'de yayınladığı resmi bir bildiriyle Türkiye'nin konu olacağı *Europalia* Festivali'nin 1997'de de yapılmayacağını ve belirsiz bir tarihe ertelendiğini açıkladı.

Karar, Türk Lobisine yeni bir ağır darbeydi.

Bu olaydan sonra Türk diplomasisi ve lobisi İnci'yle bana, bizim yönettiğimiz kurumlara karşı daha da kinlendi, Türk göçmenlerini bize karşı kışkırtmak için her çareye başvurdu.

Tehdit telefonlarının ardı arkası kesilmedi.

*

Bu arada Kürt diyasporasında "mucize" olarak niteleyebileceğim bir gelişme oluyordu. Brüksel'in göbeğinde sadece Kürt dünyasına değil aynızamanda Türk kamuoyuna da seslenerek Kürt halkının sorunlarını ve haklı kavgasını duyuracak bir televizyon kanalının hazırlıkları yapılıyordu. Günümüzde uluslararası diplomatik ve siyasal polemiklerin, dâvaların, baskıların konusu olan Roj TV'nin öncülü, Kürtçe televizyonculuğun öncüsü Med TV kuruluyordu.

Med TV'nin ilk yayınları Brüksel'in önemli alışveriş merkezlerinden *Cora*'nın arka taraflarındaki bir Flaman TV stüdyosundan hazırlanıyordu.

Hazırlık safhasında zaman zaman sürgündeki Kürt parlamenterleriyle birlikte stüdyoya giderek gelişmeleri yakından izliyordum. Ülkeden kopup gelmiş, herhangi bir medya deneyi olmayan Kürt gençleri, dilini dahi bilmedikleri Flamanlardan televizyon yayıncılığının tüm tekniğini en kısa zamanda öğrenmek için gece gündüz çalışıyorlardı.

Med TV'nin yayına girmesiyle *Sürgünde Kürt Parla-*

mentosu'nun kuruluşu aynı zamana denk geliyordu. Türkiye'den gelen Kürt parlamenterler yurtdışı örgütlenmede bir adım daha atarak 12 Nisan 1994'te Hollanda'da bu alternatif parlamentonun kuruluş kongresini yapmışlardı.

Brüksel giderek Kürt diyasporasının siyasal merkezi haline geliyordu. Bence de bu doğru bir tercihti. Belçika 19. yüzyılda süpergüçlerin suni olarak yarattığı üç toplumlu ve hızla federalizme, hattâ konfederalizme doğru ilerleyen bir devletti. Avrupa'nın tüm siyasal ve sosyal aykırılıklarına rağmen bağrına bastığı Türkiye'nin halklar mozaiğinde en güçlü ikinci unsur olan Kürt halkının sesi en iyi şekilde bu üç halklı Avrupa ülkesinde yükseltilebilirdi.

Med TV'nin birçok programına katıldım, Öcalan'ın ve Türkiye'deki Kürt siyasetçi ve aydınlarının da telefonla katıldığı tartışma programlarında yeraldım. Öcalan'la soru-yanıt şeklinde diyaloglarımız oldu.

Son diyalogumuz 28 Ağustos 1998 tarihindeydi. Hep büyük bir elemle anımsarım. Programın yöneticisi Günay Aslan telefon ederek o günkü telekonferansta Öcalan'ın önemli bir barış çağrısı yapacağını, bunun için programa tüm medyayı çağırdıklarını söylemiş, mutlaka benim de katılmam için ısrar etmişti.

Anımsadığım kadarıyla programa benim dışımda Kürt medya temsilcilerinin yanısıra NTV, ATV, Milliyet, İhlas Haber Ajansı'ndan muhabirlerle birlikte birçok da yabancı medya mensubu katılmıştı.

Faşizmin ulusal baskılarına karşı Kürt halkının silahlı direnişini başlatan ve gerillayı kuran Öcalan'ın uluslararası komploya kurban düşmeden önce büyük bir dinleyici kitlesine son seslenişiydi. Silahlı çatışmanın her iki taraf için de kalıcı bir çözüm getiremeyeceğini vurgulayarak her türlü barışçıl çözüm için görüşmeye hazır olduklarını duyurmuştu.

Öcalan'a Türkiye'de cumhuriyetin 75. yıldönümü kutlamalarının aşırı milliyetçi gösterilere dönüştüğünü, bir bayrak, milli marş ve Atatürk histerisi başlatıldığını belirterek,

bu koşullarda barış çağrılarına Türk yönetiminden olumlu bir yanıt beklenip beklenemeyeceğini sormuştum.

Öcalan da yanıt olarak 75. yıldönümünü kutlayan cumhuriyetin de kendi bekası için Kürt sorununa çözüm bulmak zorunda olduğunu, bu bakımdan barış çağrılarına olumlu yanıt almayı umduğunu, 20. yüzyılın bu son yıllarında herhangi bir çözüme kavuşturulamadığı takdirde 21. yüzyılda daha büyük sorunlarla karşılaşılacağını belirterek, "Kürt ulusal hareketi, bize verilen yanıt ne olursa olsun, asla geri adım atmayacak, 21. Yüzyıl'da da büyük aşamalar kaydedecektir," demişti.

Program'dan ayrılırken son derece düşünceliydim. Öcalan'ın barış girişimini desteklemek için PKK silahlı eylemleri de uzun süredir durdurulmuştu. Ama Ankara'daki faşist yönetimin lügatında hiçbir zaman barış olmamıştı.

Nitekim 1 Eylül Dünya Barış Günü'nde Öcalan'ın barış önerileri Türkiye gündemini işgal ederken MGK'nin PKK konusunda Suriye'ye baskı yapma kararı aldığı duyuldu. Bunu 15 Eylül 1998'de de Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Attila Ateş'in Suriye sınırında yaptığı tehdit konuşması, ardından da 1 Ekim'de Cumhurbaşkanı Demirel'in Meclis açış konuşmasındaki tehditleri izleyecek, 9 Ekim'de de Esat Hükümeti'nin zorlamasıyla Öcalan yıllardır kavgasını yürüttüğü Suriye'den ayrılmak zorunda kalacaktı.

Öcalan'ın 15 Şubat 1999'da Kenya'da Amerikan ve İsrail gizli servislerinin yardımıyla tutuklanıp Türkiye'ye getirilmesine kadar geçen dört aya yakın sürede sığındığı tüm ülkelerden bir takım sudan bahaneler uydurularak sınırdışı edilmesi bu ülkelerin yöneticileri açısından utanç vericiydi.

Albaylar Cuntası döneminde Belçika'ya sığınmış olan, demokrasiye geçişten sonra Atina Haber Ajansı'nın Brüksel muhabirliğini yapan Yunanlı bir gazeteci arkadaş Öcalan'ın Yunanistan'dan sınırdışı edildiği akşam bana ağlayarak telefon etmişti:

- Doğan, bugün Atina'da olup bitenler tek kelimeyle

utanç verici... Halkım adına özür dilemek için telefon ediyorum.

*

O sıcak günlerde Öcalan'ın özel bir uçakla Belçika'ya gelerek iltica isteyeceği söylentileri çıkınca Belçika Hükümeti bunu önlemek için askeri uçakları göklerde devriyeye çıkartmıştı.

9 Ekim komplosu sadece Öcalan'ın şahsını değil, tüm Kürt ulusal kurtuluş hareketini ve ona destek veren ya da sadece sempati duyan herkesi hedef alıyordu.

Özellikle Öcalan'ın İtalya'da konakladığı günlerde Türk yöneticilerinin saldırgan demeçleri, Türk gazetelerinin ve televizyonlarının kışkırtıcı yayınları yüzünden sadece Türkiye'de değil, Türk göçmenlerinin yoğun bulunduğu Avrupa metropollerinde de vahşi gösterilerin ardı arkası kesilmiyordu.

Kışkırtmalar ilk acı meyvesini 17 Kasım 1998 gecesi Avrupa'nın başkenti Brüksel'de verdi. Akşam televizyonda son haberleri izliyorduk ki Saint-Josse mahallesinden bir arkadaş telefon ederek Rue Bonneels'deki Kürt lokallerinin ateşe verildiğini duyurdu.

Sokakta yakılan iki lokalden biri *Brüksel Kürt Enstitüsü*'ne, diğeri de Avrupa Kürt Dernekleri Federasyonu üyesi *Kürdistan Kültür Derneği*'ne aitti. Saldırganlar Rue Verbist'teki bir Asuri işyerini de tahrip etmişlerdi.

Belçika açısından affedilmez olan, günlerdir tahrik edilen gençlerin kilometrelerce uzaktaki bir meydanda toplandıktan sonra ellerinde Türk ve MHP bayraklarıyla Kürt aleyhtarı sloganlar atarak Rue Bonneels'e yürüdükleri görüldüğü halde Brüksel polisinin olayı seyretmekle yetinmesi, iki lokal ateşe verilirken de hiçbir müdahalede bulunmamış olmasıydı.

Olaylara tanık olanların anlattığına göre gözü dönmüş kalabalık Kürt lokallerini yaktıktan sonra yine sloganlar ata-

rak iki sokak ötedeki *İnfo-Türk* lokaline yönelmiş, ancak bazı Türk gazetecilerinin "orası bir basın kuruluşuna ait, tahrip ederseniz Belçika'nın tepkisi sert olur" şeklindeki uyarıları üzerine vazgeçip dağılmışlardı.

Neyse ki, yakılan iki lokalde de o saatte kimse olmadığı için can kaybı yoktu.

Ertesi sabah tüm Belçika radyo, televizyon ve gazetelerinde Saint-Josse Olayları birinci haberdi. Ama Belçika'nın en büyük Fransızca gazetesi *Le Soir*, olayları "Brüksel'de Kürtlerin şiddet gösterisi" başlığıyla veriyordu. Oysa günlerden beri tüm Belçika makamlarını ve medyasını Türk aşırı sağcılarının Kürtlere saldırması ihtimaline karşı uyarıyorduk. Aynı mahallede özgürlük yürüyüşü yapan Kürtlere saldırının üzerinden dört yıl bile geçmemişti.

Brüksel Kürt Enstitüsü, Demokrat Ermeniler Derneği, Kürdistan Kültür Merkezi, Mezopotamya Kültür Merkezi ve *İnfo-Türk* olarak saldırıyı, polisin olaylar karşısındaki tavrını protesto eden bir bildiri yayınladık, Anadolu mikrokosmosunun barış içinde yaşadığı bu belediyede bu saldırıların tekrarlanmaması için Belçika makamlarını gerekli önlemleri almaya çağırdık.

Aynı gün Türk televizyonları bir gece önce yapılan saldırıya ait haberleri ve görüntüleri yine en provokatif yorumlarla tekrar tekrar veriyordu. Ama suçun işlenişini en yakın plandan ve saldıranların teşhisine olanak verecek şekilde yansıtan görüntüler *Show TV*'deydi. Görüntüleri derhal kayda aldık.

Kürt Enstitüsü yöneticileri yakılıp yıkılmış lokallerinin enkazı içerisinde bir basın toplantısı yaparak tahribatı Belçikalı gazetecilere gösterdiler. Toplantıda ben de söz alarak Belçika medyasının bu olayları yansıtmadaki tavrını sert şekilde eleştirdim. RTL Televizyonu'nun büyük röportajcısı Marie-Rose Armesto,

- Ben bu işin üstüne gideceğim. ama elinizde yeterince kanıt var mı, diye sordu.

- Hem de nasıl! Hemen bizim eve gel, dedim.

Show TV'nin görüntülerinde Kürt lokallerine saldıranların sırtlarında üç hilalli bayraklar, slogan atanların parmaklarıyla yaptığı Bozkurt işaretleri ve de birçok saldırganın suratı net şekilde görülüyordu.

Görüntülerden şoke olan Marie-Rose,

- Telif hakkı sorunundan ben video kaydını aynen geçemem, en iyisi sen televizyonda bu görüntüleri seyrederken yakın plandan çekim yapalım, hem de senin yorumlarını eşzamanlı kaydedelim, dedi.

Röportaj yarım saat içinde tamamlandı. Marie-Rose, programı sadece RTL'de yayınlamakla kalmadı, Belçika kamuoyu gerçeği tanısın diye Fransızca ve Flamanca yayın yapan tüm televizyon kanallarına da dağıtarak onların seyircilerinin de gerçeği tanımasını sağladı.

Artık kimsenin saldırıyı örtbas edecek hali yoktu. Çaresiz, TV kayıtlarında kimliği tesbit edilebilen bazı gençler hakkında dava açıldı, ama bu gençleri tahrik eden Türk diplomatları, onların güdümündeki Türk dernekleri ve medyası hakkında herhangi bir işlem yapılmadı. Üstelik, birkaç yıl süren duruşmalardan sonra sabotajcıların hiçbir mahkum edilmedi, sadece tahrikçi sayılan bir gence "ıslah olması için bir dernekte birkaç ay kamu hizmeti yapma" cezası vermekle yetinildi!

*

Saint-Josse olaylarıyla ilgili gerçeğin ortaya çıkması üzerine güç durumda kalan Türk medyası, bu kez Belçika basınının yazılarını çarpıtarak iadei itibar etme çabasına girdi.

16 Mart 1999 tarihli *Hürriyet*'te "Avrupa basını nihayet uyanıyor" başlığıyla yayınlanan bir haberde "Med TV kışkırtıyor. Belçika'nın ünlü gazetesi Le Soir, Türkiye'de masumların canını alan bombaların, PKK'nın yayın organı

Med TV'nin kışkırtması sonucu patladığını bildirdi," deniyordu.

Oysa *Le Soir*'da yayınlanan yazıda böyle bir cümle ya da ima yoktu. Nitekim *Le Soir*, ertesi günkü sayısında Hürriyet'in bu tür çarpıtmalara başvurmasını sert bir şekilde eleştirecekti.

Ama *Hürriyet* yaptığı tahrifattan ötürü özür dileyecek yerde, 21 Mart 1999 tarihli sayısında, anızamanda Basın Konseyi başkanı olan Oktay Ekşi'nin aynı yalan ve deformasyonu tekrarlayan başyazısını yayınladı. Ekşi, "Belçika'da yayınlanan *Le Soir* Gazetesi bile Med TV'nin her türlü eylem için şiddet çağrımında bulunduğunu açıkça yazdı" diyordu. Bu basın rezaletini "Deformasyonun ikinci baskısı" başlığıyla Fransızca haber bültenimizde okurlarımıza duyurduk.

Bunun üzerine *Hürriyet*'in Brüksel temsilcisi Şerif Sayın, 28 Mart 1999 tarihli gazetede *İnfo-Türk*'e karşı yalan, iftira ve provokasyon dolu uzun bir yazı yayınladı. Yazının önemli bir bölümü, daha önce *Europalia* Festivali'ne insan hakları konusunda özürlü Türkiye'nin konu seçilmesine karşı çıktığımız için bir başka *Hürriyet* yazarının bizi suçlayan hezeyanlarından alıntılarla doluydu.

*

Türk medyası o günlerde bir başka nedenle de *İnfo-Türk*'e hınçlıydı.

İnfo-Türk'ün 25. kuruluş yıldönümü nedeniyle *Güneş Atölyeleri* Türklerin en yoğun yaşadığı Schaerbeek'teki Belediye Sarayı'nda 22 Şubat 1999'da büyük bir sergi açmıştı.

Aşırı sağcı Roger Nols'tan sonra Schaerbeek'e belediye başkanı olan Francis Duriau tamamen demokratik bir tutumla, çeşitli milliyetlerden üyelerimizin yaratıcı atölyelerimizde yarattıkları eserlerden oluşan sergiye, lobici Türk derneklerinin ve onların belediyedeki antenlerinin itirazına rağmen tüm salonları açmıştı.

Tam da serginin açılışının yapılacağı gün Türkiye Büyük Elçiliği'nden Belediye Başkanı'na telefon edilerek Türklerin yoğun yaşadığı bir mahallede "Türk düşmanları"nın sergi açmasına izin verilmesine tepki gösterilmiş, hattâ serginin iptali istenmişti.

Seçkin bir davetli kitlesi önünde yapılan açılışta Duriau, sergilenen eserlerin kalitesini överken, böyle bir sergiyi engellemek için elçilikten gelen baskıyı da gündeme getirdi, *İnfo-Türk*'ün yıllardan beri Türkiye'de demokratikleşme uğrunda mücadele verdiğini ve bu mücadeleye saygı duyduğunu vurgulayarak Elçiliğin baskılarını reddettiğini iftiharla açıkladı.

Sergi açıldıktan sonra da *Le Soir* Gazetesi'nin 25 Şubat 1999 tarihli sayısında *Güneş Atölyeleri*'nin tarihçesini, kurucularının mücadelesini ayrıntılı olarak anlatan bir yazı, Flaman ve Frankofon televizyonlarında da röportajlar yayınlandı.

Schaerbeek, bir zamanlar meyve sebze yetiştirilen bir bölge olduğu ve köylüler ürünlerini Brüksel merkezindeki pazarlara eşek sırtında taşıdığı için, büyük bir yerleşim merkezi haline dönüştükten sonra da bu belediye belli halk kesimlerinde hâlâ "eşekler mahallesi " olarak anılmaktaydı..

Sergilediğimiz çeşitli eserler arasında Nasreddin Hoca'nın eşeğe ters binmiş bir heykelciği de yeralıyordu. Serginin kapanışında bu heykelciği anı olarak kendisine hediye etmemiz Duriau'yu çok duygulandırdı.

*

Elçiliği ve de onun emrindeki medyayı rahatsız eden bir başka konu ise, 13 Haziran 1999'da yapılacak olan seçimlerde Türk Devleti'nin Truva atlarının aday olması ihtimaline karşı *İnfo-Türk*'ün yaptığı uyarılardı.

Belçika vatandaşlığına geçmiş Türk vatandaşları bu seçimlere aday olarak katılacaklardı.

Aslında Belçika siyasal partileri, yıllarca diğer göçmen örgütleriyle birlikte yürüttüğümüz "yabancı kökenli vatandaşlara politik haklar tanınması" mücadelesine rağmen bu planda hiçbir girişimde bulunmamışlardı.

Objektif 82 daha sonra da *Objektif 88* adı altında yürüttüğümüz mücadelelerin amaçlarından biri de, siyasal partilerin yabancı kökenlileri, vatandaşlığa geçmemiş olsalar bile, siyasal planda hızla eğitmeleri, böylece Türkiye ve Fas gibi otoriter rejimlerin egemen olduğu ülkelerin Belçika'daki göçmen toplulukları üzerindeki tutucu etkilerinin kırılmasına katkıda bulunmalarıydı.

Bu konuda hiçbir çalışma yapılmadan yabancı kökenlilerin, eski vatandaşlığından çıkma koşulu da olmaksızın, Belçika vatandaşlığına geçmeleri kolaylaştırılınca, siyasal partiler kendilerini Belçika'nın belli yerleşim birimlerinde, örneğin Brüksel'in Saint-Josse, Schaerbeek ve Molenbeek belediyelerinde, yoğun bir "yabancı kökenli seçmen" kitlesiyle karşı karşıya buldular.

Belçika'da nisbi temsil sistemi uygulandığından ve herhangi bir kişinin, parti aday listesinin en altında bile olsa, çok sayıda tercihli oy alarak Meclis'e girme şansı bulunduğundan, 1999 seçimleri tam anlamıyla bir oy pazarı haline dönüştü.

Siyasal partilerin en ilericileri bile artık sağcı derneklerin lokallerinde, Türk restoranlarında, cami avlularında oy pazarlıklarına giriştiler. Dernekler kendilerini son derece ağıra satıyorlar, istedikleri aday hangi partinin listesine konursa "Belçika vatandaşı olmuş" üyelerini ve ailelerini o partiye oy vermeye teşvik edeceklerini söylüyorlardı.

Ortada artık ilke, felsefi inanç, politik amaç falan kalmamıştı.

Aşırı sağ derneklerden gelen bir aday sosyalist partiden, Ermeni düşmanlığı müseccel biri liberal partiden aday gösterilebiliyordu. Adaylardan biri, seçildiği takdirde tüm enerjisini Belçika'da Türk lobisinin güçlenmesine harca-

yacağı, bir süre önce 1915 Ermeni Soykırımı kurbanları anısına Ixelles Belediyesi'nde dikilmiş olan anıtı yıktıracağı, buna karşılık Osmanlı hümanizmini sembolize eden bir anıt diktireceği sözü veriyordu.

Siyasal partilerin Türk adaylarının istisnasız hepsi seçimden önce Türk Büyükelçisi'nin başkanlığındaki *Türk Diyanet Vakfı*'nda bir araya getirilerek kendilerine Türk Devleti'nin yüksek çıkarları açısından seçildikleri takdirde ne yapmaları gerektiği konusunda talimat veriliyordu.

İnfo-Türk'ün seçim öncesi çıkan Haziran 1999 sayısında bu vahim gelişmeleri "Aday listelerinde Türk rejiminin Truva atları" başlığı altında tüm ayrıntılarıyla açıkladık.

Türk kökenli seçmenler arasında yeterince beyin yıkama yapılamadığından olacak, Truva atlarının hiçbirisi bu seçimde Belçika Meclisi'ne giremedi.

En azından soykırım anıtı şimdilik yıkılmaktan kurtulmuştu...

*

20. Yüzyıl'ın sona erdiği, 21. yüzyılın başladığı geceyi Belçikalı dostlarımızdan, lokalimizin yanıbaşındaki 9 numaralı belediye okulunun müdürü Bernadette Feijt'in evinde geçirdik. Kapanan yüzyılın son yıllarında Belçika'da yaşadıklarımızın stresinden kendimizi kurtarabildiğimiz bir dost gecesiydi.

Eve döndükten sonra uyku da tutmadı, 21. Yüzyıl'ın ilk gecesini geçmişin muhasebesini yaparak geçirdim. Diyasporaları, milyonlarca insanı diyasporaya düşüren ırkçı, köktendinci azgınlıkları düşündüm... Sabahın köründe de bilgisayarın karşısına geçerek Özgür Bakış'a *"Gavur" sofrasında!* başlığıyla şunları yazdım:

"Takvimler 1999'dan 2000'e dönerken ne bilgisayarlar felçoldu, ne uçaklar düştü, ne trenler yoldan çıktı ne de gemiler battı. Bilim ve ileri teknoloji bir kez daha bâtılı

yendi. İşte o süper-medyatik geceden aklımda ve de yüreğimde kalan tek heyecan ve mutluluk verici şey bu.

"Yoksa 2000'miş, Millenyum'muş, pek de umurumda değil... Nasıl olsun ki, insanlık tarihinin, faili ve âmili hâlâ tartışmalı bir doğumla başlamadığı herkesin malumu.

"Örneğin, dün tüm dünya ülkeleri gibi Çin de bir yandan adet yerini bulsun diye 2000'i kutlarken, aynı zamanda ve de tam bir misli farkla, kendi öz tarihinin 4000. yılını kutlamaya hazırlanıyordu.

"Önceki yıl Belçika'daki Asuri dostlarımızla birlikte Anadolu'nun bu en eski halkının 6748. yılını kutlamıştık. Bu yılın 1 Nisan'ında 6750. yıllarını kutlayacaklar.

"İskenderiyeli Klemes'e bakarsak, insanlık tarihi tam 7600 yıl önce başlıyordu.

"Şurası gerçek ki, insanlığın tarihi, İsa'nın doğuşuyla başlamıyor.

"Tanzanya'daki Oldıvai boğazında bulunan insan yapısı ilk âlete 2 milyon yıllık tarih düşülüyor. Ateşin yakılabilmesi ve kullanılabilmesi 600 bin yıl öncesine rastlıyor. Fransa'nın Lascaux mağaralarında bulunan o nefis prehistorik tasvirleri ise insanoğlu 45 bin yıl önce duvara işleyip ölümsüzleştirmiş.

"Yüksek uygarlıkları Mezopotamyalıların 7000 yıl önce, Mısırlıların 5000 yıl önce, Hintlilerin 4500 yıl önce, Eski Yunan'ın 4000 yıl önce, Çin'in 3650 yıl önce, Batı Pasifik Adaları'nın 3500 yıl önce, Mayaların 3000 yıl önce yarattıkları artık cümle âlemin malumu...

"Yıllardır Avrupa'da Avrupai yılbaşı gecelerini kutlama alışkanlığını yitirdiğimiz ve de erkenden kafayı vurup yattığımız halde dün gece Belçikalı bir öğretmen arkadaşın ısrarı üzerine 2000'i onun evinde birkaç aile dostuyla birlikte karşıladık.

"Sofrada Hristiyan da, Musevi de, Dinsiz de vardı. Komünist de, sosyalist de, liberal de...

"Konuşmalar dönüp dolaşıp farklı halklar, farklı inanç-

lar, farklı diller arasındaki ilişkiler üzerine odaklaşıyordu. İkinci Dünya Savaşı'nda nazilerin çalışma kamplarından geçmiş 83 yaşındaki bir Belçikalı, yine aynı savaşta Alman işgaline karşı direnişe katılmış komünist bir militanın eşi ve kızı, ateş ve acılarla yoğrulmuş bir geçmişin imbiğinden süzülerek perçinlenmiş 'kardeşlik' duygularını büyük coşkuyla anlatıyorlardı.

"Dünyamızın insanları...

"Ne ki, bu davete gelmeden önce, Türkiye'den gelen Özgür Bakış'ları tararken Ragıp Zarakolu'nun bir yazısını okumuştum: *'Gavur meselesi' üzerine.*

"Sohbetimiz sürüp giderken, Ragıp'ın yazısından belli cümleler kafamda bir *leitmotiv* olarak gelip gidiyordu.

"Herhalde genlerimize işlemiş kavramlardan biri de 'gavur' sözcüğüdür. Etimolojik olarak Arapça Kafir'den gelen bir sözcük. Onun kökeni ise 'küfr'... Türkçede dinsiz anlamında, Müslüman olmayan anlamında, çoğunlukla da Hristiyanlara karşı kullanılıyor." *(Özgür Bakış,* 16 Aralık 1999)

"Sadece Türkiye'deki Hristiyanlara, kılıç zoruyla işgal ettiğimiz ülkelerin Hristiyanlarına karşı mı? 'Konuk işçi' olarak geldiğimiz ülkelerin evsahibi Hristiyanlara da...

"Masanın çevresindekilere bakıyorum. Bu anlamda hepsi kâfir, hepsi gavur!

"Birden, Belçika'daki Türklerle günlük konuşmalarda sık sık duyduğumuz sözler geliyor aklıma:

"'Yok abi, o bizden değil, gavur!' 'Canım, gavurdan da alışveriş yapılır mı, onun yaptığı, sattığı yenir mi?'

"Bu yüzdendir ki, Chaussée de Haecht ve çevresinde Türk bakkalından, Türk fırınından, Türk kasabından, 'helal et dönercisi'sinden geçilmiyor.

"Gerektiğinde Atatürkçülüğünü kanıtlamak için Fazilet'çiye ana avrat küfreden laiklerin, hattâ eski solcuların bile ağızlarında aynı jargon: 'Orası gavurlara ait... Onun karısı gavur...'

"Gavur dedikleriyse Belçikalı, yani bu ülkenin yerlisi. Hümanist de olsa, ülkesindeki ırkçılığa, yabancı düşmanlığına karşı tavır alıp fiilen kavgaya girmiş de olsa, arkasından söylenen laf değişmiyor: 'İyi adam ama, alt tarafı gavur!'

.....

"Sabah'ın saat 11'i... Pencere'den bakıyorum. Sisler arasından kilise kuleleri yükseliyor. Demiryolunun kenarında Yahudi Sinagogu, Metro çıkışında Laikler Lokali... Hepsi 'kâfir', hepsi 'gâvur'!

"Ve Schaerbeek'in, Saint-Josse'un ana caddelerinde, ara sokaklarında camiler, mescitler... Hepsinde de, ister Arapçası ister Türkçesi olsun, tartışılmaz tanrı buyrukları...

"Yıllardır ırkçılığa, yabancı düşmanlığına karşı birlikte mücadele verdiğimiz Belçikalı, İspanyol, İtalyan, Yunan, Asuri, Ermeni arkadaşlarımın dost gülümseyişlerini anımsıyorum.

"Dün akşam 'gavur sofrası'nda beraber olduğum güzel insanları düşünüyorum. Gözlerim buğulanıyor, içim burkuluyor.

"2000. yılınız kutlu olsun, diyorum... Kutlu olsun 3000. yılınız, 4000. yılınız, 5000. yılınız, 7000. yılınız...

"Yaratıcı insanoğlu, 2 milyonuncu yılın kutlu olsun!"

*

21. yüzyıl pek de iyi başlamadı. 20 Ocak günü Belçika'da anti-faşist mücadelenin önemli liderlerinden değerli dostumuz Yvonne Jospa'nın ölüm haberi geldi. Cenazesini yoldaşlarının ve dostlarının katıldığı bir törenle uğurladıktan sonra 30 Ocak 2000 tarihli Özgür Bakış'a *Bataklık Askerleri*'ni yazdım:

"Avrupa dehşet içinde... Ya eğrisi doğrusuna denk gelir de Avusturya'da aşırı sağcı Haider'in partisi FPÖ hristiyan ÖVP'yle birlikte bir koalisyon kurarsa... Açıkça AB düşmanı, yabancı düşmanı ve Yahudi düşmanı bu parti iktidara gelirse...

Avrupa Parlamentosu'nda zaten beş üyeyle temsil ediliyor. Bir de iktidar partisi olarak AB'nin gerçek patronu Bakanlar Konseyi'ne ve de onun uygulayıcısı Avrupa Komisyonu'na katılırsa?

"Anti-faşist örgütler haklı olarak uyarı üstüne uyarı yayınlıyor.

"Yol bir açıldı mı, diğer ülkelerdeki faşist ve ırkçı partiler de 'demokratik' yoldan iktidara sızıp sadece kendi ülkelerinin değil, koskoca Avrupa Birliği'nin yazgısına hükmedecek duruma gelmezler mi? Üstelik, Fransa'daki Front National ve Belçika'daki Vlaamsblok da zaten sırada bekliyor.

"En ilginç olanı da, Avrupa'da yayınlanan Türk gazetelerindeki telaş... Bu ırkçı, yabancı düşmanı parti iktidara ortak olursa Avrupa'daki Türklerin akıbeti ne olacak?

"İkiyüzlülüğün böylesi görülmüş değil.

"Evet Avusturya'da böyle bir tehlike var ve de faşistlerin iktidar olması ne yapıp edip önlenmeli. Bu her anti-faşistin, her demokratın görevi.

"Ama, daha dün AB'nin bekleme odasına alınan bir başka ülkede, Türkiye'de, bırakın yabancı düşmanlığını, Anadolu'nun gerçek sahibi Kürtlere, Ermenilere, Rumlara bile düşman Türk faşistleri aylardır iktidarda değil mi, başbakan yardımcılığını, birçok kilit bakanlığı elde tutmuyor mu?

"Kimse anayasası ve tüm mevzuatı hâlâ militaro-faşist maddelerle dolu, üstelik faşistliği müseccel bir partinin de iktidar ortağı olduğu Türkiye'nin Helsinki'de AB adaylığına nasıl kabul edilebildiğini sorgulamıyor.

"Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu Başkanı Cohn-Bendit, Paris'te Türk gazetecilerine verdiği akşam yemeğinde Türk faşistlerinin iktidar ortağı olmasından hiç de rahatsız görünmüyor. 'MHP de seçimle iş başına gelen bir parti olarak elbette muhatabım. Elbette görüşür, konuşurum!' diyor. Sanki sadece MHP seçimle işbaşına gelmiş de, Avusturya'da FPÖ seçimsiz, darbeyle iktidara el koyuyormuş gibi...

"Faşist bakanlar, Türkiye'yi bölgede yedi bela 'süper güç' kılma hesabıyla nükleer santraller tezgahlıyor. Ve çevreci AP üyesi Cohn-Bendit işte bu partiyi muhatap alıyor! Ölüm makinesi Hizbullah'ı Kürt direnişine karşı kullananların hâlâ 'devlet zirvesi'nden ahkâm kesebilmesini sineye çekiyor.

"Türkiye konusunda AB çifte standart mı uyguluyor? Alın işte dört dörtlük bir çifte standart. Ama bizim kaşarlanmış insan hakları düşmanlarının iddia ettikleri gibi Türkiye aleyhine değil, Türkiye'deki faşist ortaklı iktidar lehine çifte standart.

"Çünkü, insan hakları, demokrasi v.s. bir yana, Türkiye artık bütün sektörlerini Avrupa sermayesinin yağmasına açıyor. IMF'nin mutemedi Ecevit, yanında bir kapitalistler ordusuyla, Davos'ta tezgah kurmuş, uluslararası tekelleri savaş sanayii başta olmak üzere Türkiye'nin tüm sektörlerinde katmerli vurguna çağrıyor.

"Haider'in Hristiyan ÖVP ile iktidar pazarlığı haberleri Brüksel'e düştüğünde Belçika'nın en kıdemli anti-faşist savaşçılarından birini, değerli ve sevgili dostumuz Yvonne Jospa'yı 90 yaşında son yolculuğuna uğurluyorduk.

"Kendisini Belçika'ya göçün yasaklandığı 1974'te tanıdım. O tarihten sonra ırkçılığa, yabancı düşmanlığına karşı bir çok komitede, örgütte ve eylemde birlikte olduk, göçmenlerin politik hakları için birlikte mücadele verdik.

"Sekiz yıl önce, Yahudilerin İspanya'dan kovulmasının 500. yıldönümü dolayısıyla Brüksel'de ırkçılığa ve ayrımcılığa karşı bir dizi etkinlik düzenlemiştik. İstanbul'dan davet ettiğimiz Jak ve Janet Esim'in Sefarad Müzik Topluluğu da bu etkinliklere katılmıştı. O tarihte 82 yaşında olmasına rağmen nasıl özveriyle ve militanca çalıştığını unutamıyorum.

"Jospa 20'li yıllarda, şimdiki adı Moldavya olan Besarabya'daki Yahudi düşmanlığından kaçarak Belçika'ya sığınmış. Burada eşi Herz Jospa ile birlikte komünist partisi

saflarında sömürüye ve ırk ayrımcılığına karşı mücadeleye katılmışlar. 1942'de eşi Naziler tarafından tutuklanarak ünlü Buchenwald Toplama Kampı'na gönderilince Yvonne Jospa gizli bir örgüt kurarak binlerce Yahudi çocuğunu Nazi zulmünden kurtarmış.

"Savaş sonrası eşiyle birlikte eyyamcı tutumunu onaylamadıkları Belçika Komünist Partisi'nden ayrılmışlar, ancak "eşitlikçi" bir toplum için mücadeleye daha hırslı sarılarak Irkçılığa, Anti-Semitizme ve Yabancı Düşmanlığına Karşı Mücadele Örgütü (MRAX)'ı kurmuşlar.

"Bugün BKP fiilen yok, ama MRAX sadece Belçikalıları değil, göçmenleri de bünyesinde toplayarak mücadelesini tüm cephelerde sürdürüyor.

"Brüksel'de gökyüzü her zamanki gibi kurşuni... Yvonne Jospa'yı son yolculuğuna uğurlayacağımız salonda 300 kişi kadarız. Aramızda toplama kamplarından geçmiş 80'likler de var, Jospa'nın Nazi'lerin pençesinden kurtardığı, bugün 60'lara merdiven dayamış olanlar da, günümüzdeki anti-faşist kavganın başını çeken 20'lik, 30'luk gençler de... Yahudi, hristiyan, müslüman, budist, laik ve de dinsiz...

"Ne dua, ne âyin!

"Jospa'nın müstesna kişiliğini anlatan konuşmalardan sonra salonda hep bir ağızdan yürekleri dağlayan bir ezgi yükseliyor. Türkiye'de 60'lı yıllarda Pete Seeger'in 33'lüklerinden dinleyip belleklerimize ve yüreklerimize kazıdığımız o acı ve hüzün, ama aynızamanda azim ve umut dolu ezgi:

"*Wir sind die Moorsoldaten!* (Bizler, bataklık askerleriyiz!)

"İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilerin kadın erkek, genç ihtiyar demeden ellerine kürek tutuşturarak bataklıklara sürdüğü Yahudi'lerin direniş türküsü!

"Direniş kazanıyor, Nazizm çöküyor.

"Ne ki tam 55 yıl sonra, 25 Ocak 2000 tarihinde Avrupa'da yine alarm çanları çalıyor. Avusturya'da faşistler yine

iktidara yürüyor. Fransa'dakiler, Belçika'dakiler, Almanya'dakiler günlerini bekliyor.

"Daha da önemlisi, Avrupa Birliği'ne aday bir başka ülkede, faşistler çoktan iktidar olmuş. Demirel'in, Ecevit'in, ordu şeflerinin, postallı Türk medyasının, dönek solcuların ortak vaftiziyle devletin tüm kademelerine yerleştikçe yerleşiyor.

"Anti-faşist Jospa son yolculuğuna çıkarken Türk faşistleri Brüksel'deki Firavun saraylarında ayaklarının altına kırmızı halı döşenerek ağırlanıyor.

"Ve de 'bataklık askerleri', siyaset bataklığında yeni kavgalara hazırlanıyor!

*

Ermeni soykırımı 1915'te olmuştu, ama dünyanın dört bir yanında soykırımların ardı arkası kesilmiyordu. Son olarak Bosna-Hersek, Ruanda... Ruanda'da sömürgeci Fransa ve Belçika'nın ektiği nefret tohumları, sözümona bağımsızlığını kazanmış olan bu güzelim Afrika ülkesinde yıllarca sonra insanlık tarihinin en korkunç soykırımlarından birinin zeminini hazırlamıştı.

Bizim *Güneş Atölyeleri*'nde çeşitli milliyetlerden öğretmenlerin arasına 1996'da Ruanda'lı bir öğretmen daha katılmıştı: Florida Mukeshimena. Kadroya girdiğinde yaşadığı dramdan hiç bahsetmemişti. Başından geçen tüm acı olayları zamanla öğrendik. Florida'nın Belçika Parlamentosu'nda bu soykırım üzerine tanıklık yapmaya gittiği günlerde de 29 Mayıs 2000 tarihli *Gündem Gazetesi*'ne şunları yazmıştım:

"Ruanda, nüfusu Hutu'lardan ve Tutsi'lerden oluşan bir merkezi Afrika ülkesi. Hutu'lar çoğunlukta, Tutsi'ler azınlıkta... 1973'te darbeyle iktidara gelen General Habyarimana'nın dikta yönetimine karşı FPR silahlı mücadele veriyor. FPR'i sadece Tutsiler değil, demokrat ve barışsever Hutu'lar da destekliyor.

"Florida'nın eşi Ngurinzira Boniface, Ruanda'da Belçika sermayesinin kışkırttığı Hutu-Tutsi etnik kavgasına barışçı bir çözüm bulmaya başkoyan yürekli dışişleri bakanı... Gerillayla görüşme masasına oturmuş, 1993 Ağustos'unda Arusha barış anlaşmasını imzalamış.

"Barış sürecinin bozulmasına ve soykırımının başlamasına neden olan Cumhurbaşkanı'nın uçağını düşürme olayının savaş rantıyla beslenen çevrelerin bir komplosu olduğu, katliamın bir Belçikalı'nın yönetimindeki Bin Tepe Radyosu'nun yayınlarıyla kışkırtıldığı daha ilk günden biliniyor.

"Florida'nın kocası, demokratlığının ve barışseverliğinin bedelini canıyla ödüyor. Florida, soykırımı ve ihaneti bütün dehşetiyle yaşamış! Kocasının katledilmesinden beri üç kızı ve bir oğluyla Brüksel'de...

"Beş yıl var ki bizim Güneş Atölyeleri'nde Florida'yla birlikte çalışıyoruz.

"Florida'nın ana dili Kinyarwanda... Katledilen kocası, bu dilin sayılı uzmanlarından... Karı-koca, Fransızcanın egemenliği karşısında anadillerini ayakta tutmanın, geliştirmenin mücadelesini vermişler.

"Florida şimdi bizim atölyelerde Diyarbakır Ermenilerine, Tur Abdin Asurilerine, Dersim Kürtlerine, Emirdağ Türklerine, Afganlılara, Pakistanlılara, Afrikalılara, Latin Amerikalılara, Arnavutlara, Boşnaklara, Azerilere ortak iletişim dili Fransızcayı öğretiyor. Tabii kendi dillerini, Ermeniceyi, Süryaniceyi, Kürtçeyi asla unutmamalarını, aksine giderek daha geliştirmelerini sürekli tembihleyerek...

"Acılarını birlikte paylaşıyor, sevinçlerini birlikte yaşıyor.

"Ve yeni cankırımlar olmasın diye bütün gücüyle savaşıyor. Belçika Senatosu'ndaki soruşturma komisyonuna çıkıp Belçika Mavi Kasklıları'nın alçaklığını ve ihanetini Belçika seçilmişlerinin yüzüne çarpan o...

"İşte Florida'ların bu onurlu kavgasıdır ki, Belçika

Başbakanı Guy Verhofstad'ı geçen ay tüm bakanlarıyla Ruanda'ya giderek Belçika devleti adına Ruanda halkından özür dilemeye zorluyor.

"Tıpkı, Alman Cumhurbaşkanı'nın ta İsrail'e giderek Yahudi halkından kendi ulusu adına özür dilediği gibi.

"Tam da Ermeni soykırımının 85. yıldönümünde... Türk Devleti'nin bu konudaki vurdum duymazlığının, inkarcılığının iyice gemi azıya aldığı günlerde.

"Flordia'ların çığlığıdır ki, devletleri dize getiriyor. Ve artık Florida'nın yüzü daha farklı gülüyor, gözleri daha farklı ışıldıyor.

"Ve Karakin'lerin, Simuni'lerin, Beriwan'ların çığlıkları Florida'nın çığlığıyla bütünleşip büyüyerek tüm Kozmos'ta yankılanan semavi bir koroya dönüşüyor.

"Onlar da daha farklı gülecekleri günü, gözlerinin daha farklı ışıldayacağı günü bekliyor!"

*

80'li yıllardan beri Belçika'dan her geçişinde buluşup uzun uzun görüştüğümüz Ragıp Zarakolu, Güneş Atölyeleri'nin gelişimini en yakından izleyen gözlemcilerden biriydi.

18 Temmuz 2001 tarihli Agos Gazetesi'nde yansıtılan bir değerlendirmesinde Ragıp şöyle diyordu:

"Gerçekten de tam Nazım'ın dizelerine uygun düşen bir mekandır çalışmaları 30 yılı bulan Güneş Atölyeleri... Tipik Brüksel yapısı lokalin merdivenlerinden sınıflara ulaşmak için sıralanan öğrenciler kimliklerini saymaya başlayınca kendimi gerçekten bir Babil Kulesi'nde hissediyorum.

"Bu uzun öğrenci kuyruğunda Erivan'dan gelen bir Ermeni delikanlısı ile Karabağ'dan Baku'ya kaçmış, oradan Brüksel'e kapağı atmış olan bir Azeri kadınını peşpeşe görebilirsiniz. *Güneş Atölyeleri*'nde yasak olan tek şey ırkçılık, bir insanın diğerini kimliğinden dolayı aşağılaması, dıştalaması..."

Aslında atölyeleri Ayşe Zarakolu da görmeyi çok is-

tiyordu, ama sağlık durumu elvermediğinden Brüksel'e gelemiyordu. 2001 yılında Avrupa Parlamentosu'nda Kürt konusunda düzenlenen bir konferansa konuşmacı olarak davet edilmişti. Gelemediği için gönderdiği konuşma metnini toplantıda ben okumuştum.

Ayşe'yi 28 Ocak 2002'de yitirdik.

Bu acı kayıp üzerine şu bildiriyi yayınladık:

"Türkiye, insan hakları, düşünce özgürlüğü ve sosyal adalet mücadelesinin seçkin simalarından birini, Uluslararası Belge Yayıncılık'ın yöneticisi Ayşe Nur Zarakolu'yu yitirdi.

"Ayşe, *İnfo-Türk* kurucularının 60'lı yıllar Türkiyesi'nde sosyalist mücadelenin en ön saflarında yakından tanıdığı, kendisiyle kavgayı, acıyı ve kıvancı paylastığı müstesna insanlardan birisiydi. Tıpkı değerli eşi gazeteci-yazar ve insan hakları savaşçısı Ragıp Zarakolu gibi...

"Türkiye'de çok az kişinin üzerine gidebildiği konularda. Kürt sorunu üzerine, genelde halklar ve milliyetler sorunu üzerine yüzlerce kitap yayınladı. Ülkemizin tüm halklarının, Türk, Kürt, Ermeni, Asuri, Grek, Laz farkı gözetmeksizin, kültürel değerlerini tanıttı ve yaşattı.

"Militarist rejim, kendi şoven dayatmalarına boyun eğmeyen tüm dürüst insanlar gibi, Ayşe'yi de yıllarca mahkeme kapılarında süründürdü, demir parmaklıklar arkasına gönderdi, yurtdışına çıkışını engelledi.

"Tüm baskılara ve ağır hastalığına rağmen Ayşe boyun eğmedi, son nefesini verinceye kadar daima güçlü ve başı dik yaşadı.

"Ayşe gibi bir kişiyi tanımış olmak, onunla bir kavgayı paylaşmış olmak, her insan için onurdur."

*

2002'nin Haziran ayıydı. Türkiye'den birçok CD, kaset gelmişti. Tabii ilk elimi attığım ve dinlemeye koyulduğum şey piyanist Fazıl Say'ın bir yıl önce Kültür Bakanlığı ta-

rafından yayınlanan *Nazım* CD'siydi. Kapakta Nazım'ı seslendiren iki sanatçının daha adı yer alıyordu: Genco Erkal ve Sertab Erener. Seslendirmeye ayrıca Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası ve Devlet Çoksesli Korosu'nun katıldığı belirtiliyordu.

Eser ilk kez 5 Ekim 2001'de Ankara'da seslendirildiğinde olduğu gibi, CD'sinin yayınlanmasından sonra da tüm çevrelerden büyük övgüler almıştı, yankıları Nazım'ın 100. doğum yıldönümü etkinlikleri nedeniyle hâlâ sürüyordu.

CD'yi büyük bir beğeniyle dinlerken sıra Genco Erkal'ın okuduğu *Akşam Gezintisi* şiirine gelince kulaklarıma inanamadım. Nazım'ın en ünlü şiirlerinden biri, Türkiye'nin en büyük orkestrasının ve en tanınmış piyanistinin eşliğinde, en başarılı Nazım yorumcusu olarak tanınan saygın tiyatro sanatçısı Genco Erkal'a sansürlenerek okutturulmuştu.

Birkaç kez geriye giderek şiiri tekrar tekrar dinledim. Sonra kitaplığımdaki Nazım'ın Bulgaristan baskısı *Toplu Eserler*'ine baktım. Yanılmamışım, Nazım 1950'de hapisten çıktıktan sonra yazdığı ünlü "Akşam Gezintisi" şiirinde büyük bir coşkuyla mahallesini anlatıyordu. Kasabın kapısına üşüşen kedilerden çamaşırcı Huriye'nin işsiz oğluna, mahallenin veremlilerine, Rahmi Bey'lerin radyosundan polis jipine, sütçü Yorgi'nin kızından bakkal Karabet'e kadar, tüm sosyal, kültürel, siyasal ve etnik zenginliğiyle...

CD'deki şiirde tüm tipler, Ermeni bakkal Karabet de dahil, vardı:

Bakkal Karabet'in ışıkları yanmış...

Ne ki, Genco Erkal'ın seslendirdiği şiirde bu dizeden hemen sonra, inanılmaz bir biçimde, tam beş dize atlanmış ve "Mahallenin veremlileri"ne geçilmişti. Fazıl Say'ın babası Ahmet Say'ın içeriğini hazırladığı CD'nin kitapçığında da bu beş dize yoktu:

Affetmedi bu Ermeni vatandaş
Kürt dağlarında babasının kesilmesini.
Fakat seviyor seni,
Çünkü sen de affetmedin
Bu karayı sürenleri Türk halkının alnına.

Nazım, faşizan bir yönetim tarafından yıllarca hapislerde çürütüldükten sonra görece özgürlüğünün daha ilk günlerinde, korkmadan, çekinmeden bu tarihsel gerçeği haykırabilmişti.

Ama 21. Yüzyılda, üstelik devlet desteğiyle yayınlanan bir eserde Nazım Hikmet'e sansür uygulanmıştı.

Bunun üzerine 1 Haziran 2002'de bir bildiri yayınlayarak bu saygısızlığın sorumlularını, hem Nazım Hikmet'ten, hem de Ermeni ve Türk halklarından özür dilemeğe davet ettim.

Kültür Bakanlığı 12 Haziran 2002 tarihinde bana yanıt vererek bu konuda tüm sorumluluğun CD'yi gerçekleştiren sanatçılara ait olduğunu bildirdi. Yanıt şöyleydi: "*Nazım Hikmet'e büyük saygısızlık* başlıklı e-mail notunuzu aldık. Konuya gösterdiğiniz hassasiyeti saygıyla karşılıyoruz. Bakanlığımız, geçtiğimiz yıllarda 13 besteciye sipariş vererek opera/bale ve senfoni alanındaki Türk bestecisi boşluğunu gidermek amacıyla bir proje yürütmüştür. Bu amaca yönelik çalışmalar halen sürdürülmektedir. Ancak Bakanlığımız, sipariş ettiği eserler ile ilgili hiçbir denetim uygulaması yapmamış ve sanatçıyı tamamen serbest bırakmıştır. Bu durumda konu ile ilgili muhatabınız tamamen besteci olmaktadır. Gereğini bilgilerinize sunar, işlerinizde başarılar dileriz."

Bakanlığın yanıtını da yayınlayarak sanatçılardan mutlaka bir açıklama istediğim halde yine ses seda çıkmadı.

Maalesef sol gazete ve dergiler de dahil Türk basınında bu konunun üzerine gidilmedi, bir yerde bu utanç verici sansüre ortak olundu.

Açıklama ve eleştirilerimiz Ermeni ve Kürt diyaspora-

larında geniş yankı bulurken daha sonra defalarca hatırlatma yaptığımız halde Türkiye'deki Ermeni medyası da sansüre herhangi bir tepki göstermedi.

Türk basınından sadece iki arkadaşımız olayın peşini bırakmadı. Koray Düzgören 10 Haziran 2002 tarihli *Yeni Şafak*'ta olayı tüm ayrıntılarıyla yansıtarak sordu: "Bu, sadece bir oto-sansür müdür? Yoksa işin içinde başka bir neden mi vardır?" Ragıp Zarakolu da 29 Haziran 2002 tarihli *Yedinci Gündem*'de sanatçılara sorumluluklarını hatırlattı: "Nazım CD'sine ilişkin sansürcülük olayı şimdilik, Say ve Erkal ikilisine kalmış vaziyette..."

*

2001'in 11 Eylül'ünde New York'taki ikiz kuleleri hedef alan saldırı, ABD'de olduğu gibi Avrupa ülkelerinde de polisiye önlemleri güçlendirmek ve yabancı düşmanlığını körüklemek için mükemmel bir vesile sayılmıştı. Dünyanın dört bir köşesinden gelmiş insanların kavşak yeri olan *Güneş Atölyeleri*'nde bu tehlikeli tırmanışı günü gününe gözlemliyor, sorumluları uyarıyorduk.

10 Nisan 2003'te Belçika İnsan Hakları Birliği, MRAX, Amnesty International, CNAPD, CBAI gibi sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte Güneş Atölyeleri salonunda büyük bir basın toplantısı düzenleyerek "Barış, önce kendi içimizden başlasın!" sloganıyla büyük bir kampanya başlattık.

Aynı yılın 20 Ağustos'unda da Rozenberg-Caillet Vakfı, örnek çalışmalarından dolayı Güneş Atölyeleri'ni ödüllendirdi. Vakıf, tıpkı Yvonne Jospa gibi, tüm yaşamını ırkçılığa karşı mücadeleye vakfetmiş olan Jacques Rosenberg'in anısına konmuştu. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Nazilere karşı direnişe katılan Jacques Rosenberg, 1943'de tutuklanarak önce Auschwitz'e, ardından günlerce ölüm yürüyüşü yaptırtılarak Dachau'ya gönderilmişti.

Kurtuluş'tan sonra Belçika kültür hayatında önemli bir yer tutan Jacques ve eşi Andrée Etterbeek'te komşumuzdu. Toplama kamplarından geçmiş Jacques gerçekten bir direnç sembolüydü. Siyaset, kültür ve sanat konularında müthiş bir bilgi birikimi vardı.

Kötü sağlık durumuna rağmen hayata gülerek bakmasını bilen bir insandı. Auschwitz Vakfı yöneticilerinden biri olarak yeni kuşakların geçmişin acılarını daha iyi tanıması, ırkçılığın tuzağına düşmemesi için her yıl Belçika'da çeşitli kökenlerden gençleri bu toplama kampını ziyarete götürüyordu.

Auschwitz'e birlikte gitmemizi çok istiyordu, ama çalışmalarımın yoğunluğundan bunu bir türlü gerçekleştiremedim. 1 Ağustos 1999'da yaşama veda eden Jacques'la ortak kavgamız baki kaldı.

*

2005 yılına girdiğimizde Kürt Enstitüsü Başkanı Derwich Ferho bir öneriyle geldi: 1915 Ermeni Soykırımı'nın 90. yıldönümü dolayısıyla Anadolu diyasporası örgütlerinin ortak girişimiyle bir dizi etkinlik düzenleyebilir miyiz?

Yıllardan beri Türk Devleti'nin komplolarına ve onun desteklediği örgütlerin saldırılarına karşı Kürt, Ermeni ve Asuri örgütleriyle birlikte mücadele vermiş olan İnfo-Türk açısından bu yerine getirilmesi gereken bir görevdi, derhal organizasyon sorumluluğunu paylaştık.

Brüksel Kürt Enstitüsü, Demokrat Ermeniler Derneği ve Asuri Dernekleri'yle birlikte hazırlık çalışmalarına, bir süreden beri Brüksel'deki Avrupa kurumları nezdinde etkin bir çalışma yürüten Avrupa Ermeni Federasyonu'nun yanısıra Flaman örgütleri de katıldılar.

18 Nisan 2005'te Belçika Parlamenterler Evi'nde 1915 Ermeni Soykırımı'nın tanınmasını sağlamayı amaçlayan büyük bir konferans organize ettik. Belçika senatörleri Lio-

nel Vandenberghe, Pierre Galand ve Alain Destexhe ile Herent Belediye Başkanı Willy Kuijpers'in de katılarak söz aldıkları toplantıda Belçika makamlarını bu tarihsel gerçeği tanımaya çağıran bir bildiri yayınladık.

Bunu 22 Nisan 2005'te Ermeni dans ve müziğini tanıtan bir kültür gecesi izledi. Gecenin büyük sürprizi, Ermenice'yi sonradan öğrenmiş olan Belçikalı sanatçı Sophie Servais'nin herkesi büyüleyen Ermenice nefis şan konseriydi.

24 Nisan gecesi ise bir başka salonda Caroline Safarian'ın biri Ermeni, diğeri Türk kökenli iki göçmen gencin gerilim ve arayış dolu diyaloglarını canlandıran bir tiyatro gösterisinden sonra Jenosid üzerine benimle birlikte Marie-Aude Baronian, Jeanine Altounian, Prof. Bernard Coulie, Jacques Delcuvellerie ve Pierre Mertens'in katıldığı bir panel gerçekleştirdik.

Aynı yıl 22 Eylül günü Avrupa Parlamentosu'nda Avrupa Ermeni Federasyonu'nun düzenlediği "Türkiye demokratikleşiyor mu?" konulu konferansa Kürt yazar dostum Recep Maraşlı'yla birlikte konuşmacı olarak katıldık.

*

Gerçeğin dillendirilmesi yolundaki bu girişimlerden Türk Devleti'nin Belçika'daki misyonları ve onların güdümlendirdiği Türk dernekleri ve Türk politikacıları son derece rahatsızdı.

Büyükelçiliğin teşvikiyle Brüksel sokaklarında Ermeni karşıtı yürüyüşler düzenleniyor, geçmişte jenosid konusunda hep insancıl tavır almış olan sosyalist, liberal ve hümanist partiler dahi, başkentin belli mahallelerindeki Türk kökenli seçmenlerin oylarını kendilerine çekebilme hesabıyla artık bu sorunu görmezlikten gelmeyi yeğliyor, hattâ partili Türk seçilmişlerin ve adayların Ermeni karşıtı yürüyüşlerine katılmalarına göz yumuyorlardı.

O kadar ki, Schaerbeek'te liberallerin listesinden se-

çilmiş Türk kökenli bir belediye meclisi üyesi 1915'te soykırıma uğrayanların Ermeniler değil Türkler olduğunu iddia eden bir kitap yazıp parasız dağıtıyor, buna dahi bir tepki gösterilmiyordu. Bu kişi ertesi yıl yapılacak belediye seçimlerinde tekrar aday gösterilerek yeniden seçilecekti.

Sosyalist partideki durum daha dramatikti. Soykırımı inkar yürüyüşlerine katılan Türk kökenli bir Saint-Josse belediye meclisi üyesi, iki Belçikalı gazeteciye karşı açtığı davada inkarcılığı mahkeme kararıyla tescil edildiği halde, yine oy hesapları uğruna baştacı edilecek, hattâ Brüksel Bölge Hükümeti'nde bakanlık koltuğuna oturtulacaktı.

*

Belçika'ya Türk göçünün 40. yıldönümü kutlamaları da Türk lobisinin propaganda aracı haline dönüştürülmüştü. Bu kutlamalarda, 12 Mart 1971 Darbesi'nden sonra başlayan ve 12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra hızlanan siyasal göç üzerine tek kelime edilmemişti. Türkiyeli demokratik kuruluşlar olarak, göç gerçeğinin oportünist hesaplarla hiç üzerinde durulmayan bu veçhesine dikkati çekmek gerekiyordu.

12 Mart 2006'da Türkiye'den siyasal göçün başlamasına neden olan 1971 Darbesi'nin 35. yıldönümünde çeşitli etkinlikler gerçekleştirmek üzere yoğun bir çalışmaya girdik.

İnfo-Türk'ün arşivinden yararlanarak ve Türkiye'den de bazı belgeler getirterek hem büyük bir fotoğraf sergisi hem de yarım saatlik bir belgesel film hazırladık.

Kapanış gecesinin solisti olarak yine Belçikalı sanatçı dostumuz Sophie Servais'yi seçmiştik. Jenosid'in 90. yıldönümü etkinlikleri sırasında Ermenice şarkıları büyük bir başarıyla söyleyen Sophie, bu gecede Ermenice'nin yanısıra Türkçe, Kürtçe ve Süryanice şarkılar da söylemek istiyordu.

Etkinliklerden önce İnci iki hafta kadar kendisiyle çalışarak bu dillerde türküleri doğruya en yakın telaffuzla söyleyebilmesi için Sophie'ye yardımcı oldu.

Bu arada benim 1973 yılında Hollandacası yayınlanmış olan *Türkiye: Faşizm ve Direniş* kitabımın da Fransızcası basıldı.

Etkinlikleri gerçekleştirme hazırlıklarını Derwich Ferho, Bogos Ökmen ve Nahro Beth-Kinne'yle birlikte yürütürken 2 Mart 2006'da Brüksel'e bir acı haber düştü. Yıllardır ülkesini ve geride bırakığı ailesini göremeyen Derwich'in 85 yaşındaki babası Ferho Akgül ve annesi Fatima Akgül Mardin'e yakın Mizizah Köyü'nde alçakça katledilmişlerdi.

Olay sadece Derwich için değil, yıllardır sürgünde yaşayan hepimiz için bir darbe olmuştu. Derwich'i sadece bir kavga arkadaşı değil, aynızamanda yakın bir dostumuz olarak yıllardır tanıyorduk. Derwich'in uzun süredir sürgünde yaşayan ağabeyi Kürt yazarı Medeni Ferho ve yeğeni sinema sanatçısı Beriwan da yakın dostlarımızdı.

Bu acıya rağmen Derwich hazırlık çalışmalarında üzerine düşen görevleri büyük bir özveriyle yerine getirdi.

Belçika Demokrat Ermeniler Derneği, Belçika Asuri Dernekleri, İnfo-Türk Vakfı ve *Brüksel Kürt Enstitüsü*'nün oluşturduğu 1971 Kollektifi, önce 10 Mart 2006 günü Brüksel Parlamentosu'nda, Senatör Josy Dubie'nin yönetiminde, Belçikalı parlamenterler Jan Béghin, Christian Brotcorne, Adelheid Byttebier, Christine Defraigne, Alain Destexhe, Kris Van Dijck, Pierre Galand, Sven Gatz, Nelly Maes ve Hugo Van Rompaey'in konuşmacı olarak katıldıkları bir basın toplantısı düzenledi.

Toplantıda 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbelerinin ortak özellikleri olan kitlesel tutuklamalar, işkenceler, idamlar, ifade ve düşünce özgürlüğünün çiğnenmesi, sosyal adaletsizliğin daha da şiddetlenmesi, Kürt Halkı'nın, Ermeniler, Asuriler ve Rumlar başta olmak üzere ulusal ve dinsel azınlıkların temel haklarının inkarı gerçeklerini vurguladık. Ardından da baskıcı rejimlerin Avrupa'ya kitlesel göçün artması üzerindeki etkilerine ve de bu rejimlerin göçmen alan

ülkelerin siyasal ve sosyal yaşamına gittikçe artan müdahalesine dikkati çektik.

11 Mart günü de Brüksel Belediye Sarayı'nın görkemli Gothique salonunda ve ünlü sanatçı Julos Beaucarne'ın himayesinde "Baskıcı rejimlerin Avrupa ülkelerine kitlesel göçmen akımı üzerindeki etkileri" konulu bir konferans organize ettik.

Konferansta örgütleyici kuruluşlar adına Derwich Ferho, Nahro Beth-Kinne ve benimle birlikte Brüksel Hür Üniversitesi'nden profesör Anne Morelli, Fransa'dan Tchobanian Enstitüsü Başkanı Jean Sirapian, Faslı Siyasal Sürgün Mohamed Baroudi, Ruanda'lı siyasal göçmen Florida Mukeshimana ve Latin Amerika Evi/SEUL Başkanı David Cusatto konuşarak çeşitli kıtalardan Avrupa'ya siyasal göçün nedenlerini çarpıcı açıklamalarla ortaya koydular.

Etkinlik, aynı akşam yine Belediye Sarayı'nda Demokrat Ermeniler Derneği sanatçılarının çok kültürlü müzik ve dans gösterileriyle ve de Sophie Servais'nin sevgi, elem, umut ve isyan dolu çok dilli konseriyle sona erdi.

Büyü de baban sana büyü de büyü
Acılar alacak, yokluklar alacak büyü de baban sana
Büyü de baban sana büyü de büyü
Baskılar, işkenceler, kelepçeler, gözaltılar,
zindanlar alacak
Büyü de baban sana büyü de büyü
Büyüyüp de onyedine geldiğinde baban sana
idamlar alacak

*

1971 kollektifimiz Belçika kamuoyunu Türkiye'deki insan hakları konusunda duyarlı kılmak için etkinliklerini konferanslar, kültür geceleri, ortak basın açıklamaları şeklinde sürdürdü.

30 Haziran 2006'da Robert Alaux ile Nahro Beth-Kinne'nin birlikte gerçekleştirdikleri "Seyfo" belgeselinin

Basilique'de gösterimi sırasında muhalif bir Türk gazetecisi olarak şunları söyledim:

"Türkiye büyük bir ülke... Ermeni'siyle, Asuri'siyle, Keldani'siyle, Rum'uyla, Yahudi'siyle, Kürt'üyle, Türk'üyle ve daha birçok farklı etnik grubuyla hepimizin ortak ülkesi...

"Bu müstesna belgeselin sadece ismi bile çok şeyi ifade ediyor: Seyfo...

"Gerçekten de, 20. Yüzyıl'ın başlarında yüzbinlerce insan Seyfo'nun, yani Osmanlı kılıcının kurbanı olmuştur.

"Ancak şunu hemen belirteyim ki, Seyfo aynızamanda sadece Osmanlı İmparatorluğu'nda değil, Türkiye Cumhuriyeti'nde de Ordu'nun hakimiyetini simgeleyen bir semboldür.

"Osmanlı İmparatorluğu'nda askeriyeye, seyf (kılıç) kelimesinden türetilmiş bir deyimle Seyfiye, yani kılıç erbabı denirdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer iki egemen kesimi ise sivil yöneticilerin oluşturduğu Mülkiye ve dinadamı-medrese kesiminin oluşturduğu İlmiye idi. Bu son iki kesim de, tüm baskı ve fütuhat uyguamalarında Seyfiye'nin suç ortağıydılar. İşte 91 yıl önce yüzbinlerce Asuri-Keldani'yi ve Ermeni'yi kılıçtan geçiren bu Seyfiye'dir.

"Maalesef günümüzde de, tüm demokratikleşme iddialarına rağmen, Türkiye Avrupa Birliği'nin kapısını zeytin dalıyla değil, kılıçla çalmaktadır.

"Ermenilerin ve Asuri-Keldani'lerin soykırımını inkar kampanyası bunun tartışılamaz kanıtıdır. Bu utanç verici kampanyada sivil yöneticiler, yani Mülkiye, ve bilim ve medya çevreleri, yani İlmiye de en azından Seyfiye kadar saldırgandır.

"Son bir söz... Maalesef 1915 Jenosidi'ni ilk tanıyanlardan biri olmak onurunu taşıyan Belçika siyaset âlemi, Türk Büyükelçiliği'nin, aşırı milliyetçi ve köktendinci Türk derneklerinin elinde rehine olan Türk kökenli seçmenlerden birkaç oy fazla alabilmek uğruna Ankara rejiminin şantajlarına boyun eğerek aday listelerini Seyfiye hayranlarıyla doldurmaktadır.

"Seyfo yüzyıl öncesinin trajik bir anısı olarak kalmamıştır, maalesef günümüzde de, sadece Türkiye'de değil,

Avrupa'da ve özellikle de Belçika'da politik yaşamı tehdide devam etmektedir."

Tam da o günlerde *Agos* Gazetesi yöneticisi Hrant Dink'e saldırılar da yoğunlaşmıştı. Hrant Dink'in yeni Ceza Yasası'nın 301. maddesine göre altı aylık mahkûmiyet kararının Yargıtay tarafından onaylanması üzerine açılan suça ortak olma kampanyasına biz de katılmıştık. Avrupa insan hakları kurumlarından ve tanınmış şahsiyetlerden giden protesto ve dayanışma mesajlarına rağmen Hrant "Ermeni düşmanlığı"nı bayrak haline getiren karanlık güçlerin kurbanı oldu, 17 Ocak 2007'de Agos'un önünde alçakça kurşunlanarak öldürüldü.

Cinayet Ermeni diyasporasında olduğu gibi kökeni ne olursa olsun Türkiyeli tüm demokratlar arasında da büyük bir infiale yolaçtı.

1971 Kollektifi olarak önce Brüksel'deki Türk Büyükelçiliği'nin önünde bir protesto gösterisi, daha sonra Avrupa Topluluğu kurumlarının bulunduğu Schuman Meydanı'na yürüyerek orada büyük bir miting düzenledik. Bu mitingde yaptığım konuşmada daha düne kadar Hrant aleyhinde binbir iftira ve kışkırtmada bulunan Türk büyük medyasının cinayetten sonra krokodil gözyaşları dökmesinin iğrençliğini vurguladım. Mitingde Kürt ve Yahudi örgütleri adına da konuşmalar yapılarak Ermeni halkıyla dayanışma kararlılığı dile getirildi.

Hrant Dink öldürüldükten sonra Belçika'da ve çeşitli Avrupa ülkelerinde Ermeni diyasporasının organize ettiği birçok toplantıya konuşmacı olarak katıldım. 26 Şubat 2006'da Atina'da, 28 Mart 2007'de Lyon'da, 12 Ekim 2007'de Alfortville'de, 24 Nisan 2009'da tekrar Lyon'da, 14 Nisan 2010'da Paris'te düzenlenen toplantılarda Ermeni soykırımını ve Anadolu'nun diğer halklarına ve azınlıklarına karşı tarih boyu işlenen suçları tanıyıp özür dilemedikçe Türkiye'nin Avrupa Birliği içerisinde yeralmaması gerektiğini defalarca vurguladım.

Hrant soykırımın son kurbanıydı.

Yeni kurbanlar verilmemeliydi.

Avrupa acı vatan

Bir Ruhi su türküsüdür bu, tüm sürgün yıllarında çok sık dinlediğimiz:

Almanya acı vatan
Adama hiç gülmeyi...

Ama Avrupa'nın en özgür ülkelerinde karşılaştığımız dışlayıcı muamelelerden sonra İnci'yle efkar dağıtmak için bu dramatik türküyü biraz değiştirerek sık sık terennüm ediyoruz:

Avrupa acı vatan
Adama hiç gülmeyi...

Belçika toprağına Birleşmiş Milletler'in tanıdığı siyasal mülteci olarak resmen ayak bastığımız 1974 yılından beri çıkartılan zorluklar, Almanya tarafından sınır dışı edilmeler, Fransa tarafından sürekli vize engeli çıkartılması, Belçika vatandaşı olmak için başvurumuzun polisiye gerekçelerle reddedilmesi... Tüm bunlar yüzünden Avrupa bizim için çoktandır "acı vatan"dı.

Ama Türkiye'ye özgürce dönme şansımız kalmadığından, mücadelemizin devamı uğruna acıyı bal eylemek zorundaydık.

Rue des Eburons'daki lokalimiz Seyfi Yağan'ın yandaki evinden yaptığımız eklemelere rağmen yine de dar geldiğinden 1999 senesi sonunda birkaç sokak ötedeki Rue de Pavie'de daha büyük bir binaya taşınma kararı aldık.

Avrupa Birliği'nin yeni üyeler katılımıyla hızla büyü-

mesine paralel olarak Brüksel'in Avrupa mahallelerinde de taşınmaz fiyatları hızla yükseliyordu.

Eski lokal binasını satarak yine 20 yıl vadeli krediyle satınaldığımız yeni bina bir kozmetik laboratuvarına aitti. Mutlaka çok köklü bir restorasyondan geçmesi, geniş sınıflar açabilmek için bazı duvarların yıkılması, her gün yüzlerce kişi tarafından kullanıldığı için döşemelerin güçlendirilmesi gerekiyordu.

İnanılmaz bir hızla tüm bu çalışmaları birkaç ay içerisinde tamamlayarak *Güneş Atölyeleri*'nin 21. yüzyıl çalışmalarını 2 Ocak 2000'de yeni lokalimizde başlattık.

Birkaç hafta geçmişti ki, Türk lobisinin yeni bir saldırısıyla karşılaştık.

Türk derneklerinde, camilerinde ve bakkalarında, büyükelçinin onursal başkanı olduğu Diyanet Vakfı aracılığıyla Türkçe bir kitap dağıtılmaya başlamıştı.

Kitabın adı *PKK Terörünün İçyüzü: İşte Onlar!*, yazarı ise Mümtaz Alperener.

Belçika'daki yasal kurallara aykırı olarak kitapta ne yayıncısının adı ve adresi, ne de kodu vardı. Tamamen illegal bir yayındı.

Gerçi kitabın yazarının Mümtaz Alperener olduğu belirtilmişti ama, bu adın takma olduğu ve kitabı *Hürriyet Gazetesi* muhabirlerinden birinin yazdığı birkaç hafta sonra *Hürriyet*'in Brüksel temsilcisi Şerif Sayın'ın haftalık köşesinde iftiharla açıklanmıştı.

Kitaptaki bir tabloda sadece Belçika'daki tüm Kürt dernekleri değil, Kürt olmayan birçok kuruluş da PKK Bölge Sekreterliği'ne doğrudan bağlı gösteriliyordu. Listede *Brüksel Kürt Enstitüsü*'yle birlikte *İnfo-Türk,* Asurilerin *Mezopotamya Kültür Derneği* ve *Belçika Demokrat Ermeniler Derneği* de yeralıyordu.

Kitabın en gülünç olan yanı ise, J. Vande Lanotte, F. Vandenbroucke, Hugo Van Rompoey, Willy Kuijpers, Jef Sleeck, Paul Pataer, Germain Dufour, Martine Devos, D. Van

der Maelen, J. De Bremaecker, S. Verhaven, D. Grimbergsch, M. Vogels, M. Martens, Ph. de Feyt, E. Van Voerenbergh, J.M. Delizee, M. Harmegnies, Y. Ylieff, A. De Maght-Albrecht, W. Draps ve J. Gossens gibi farklı siyasi çizgilerdeki Belçikalı siyaset adamlarının da PKK'ye hizmet ettikleri iddiasıydı.

Belçika İnsan Hakları Birliği Başkanı tanınmış avukat Georges-Henri Beauthier de, *Evrensel* Gazetesi muhabiri Göktepe'nin öldürülmesiyle ilgili davayı birçok Avrupalı gözlemciyle birlikte izlemiş olduğu için Türkiye'deki teröristleri desteklemekle suçlanıyordu.

İnfo-Türk'e hasredilen bölümdeyse Doğan Özgüden'in Belçika'daki tüm Türk düşmanı faaliyetlere katıldığı, 1994 Saint-Josse Olayları'ndan sonra da Kürt, Ermeni ve Asuri dernekleriyle birlikte ortak bildiri yayınlayarak PKK'yle ilişkisini açıkça ortaya koyduğu ileri sürülüyordu.

Med TV'nin yayına yeni başladığı günlerde katıldığım bir televizyon programında Öcalan'ın 1971 öncesi Türkiye'de yürüttüğüm mücadeleleri anımsatarak beni şahsen selamlamış olması da kitapta benim PKK'yle ilişkimin kanıtı olarak gösteriliyordu.

Türkiye Büyükelçiliği bu kitabı Türk Diyanet Vakfı aracılığıyla dağıttırmak suretiyle bu illegal yayında işlenen iftira ve hedef gösterme suçlarına alenen ortak oluyordu.

Hürriyet aracılığıyla aynı yıl ikinci bir iftira kampanyasıyla karşı karşıya kaldık.

8 Ekim 2000 pazar günü Belçika'da belediye seçimleri yapılıyordu. Tam oy verme günü *Hürriyet Gazetesi*'nde "Bölücü yayına yardım yok" başlıklı tamamen uydurma bir haber yayınlandı. Brüksel'den verilen DHA kaynaklı haberde, Belçika İçişleri Bakanlığı yetkililerinin kuruluşumuza bir baskın yaptıkları ve bu baskın sonucu ele geçirilen belgelere göre Frankofon Topluluğu'nun da 2001 yılından itibaren *Güneş Atölyeleri*'ne yardımı keseceği iddia ediliyordu.

Aynı haberde, Türk kökenli bir PRL (Liberal Parti) üye-

sinin de "Genel seçimler sırasında vatandaşlara parti olarak söz vermiştik. Bundan böyle ne *İnfo-Türk* ne de *Güneş Atölyeleri* Türk düşmanlığı yapamayacak. Yaparlarsa bunu yanlarına kâr bırakmayız. Biz sözümüzü tuttuk," dediği kaydediliyordu.

Oysa kuruluşumuza karşı böyle bir operasyon yapılması şöyle dursun, yeni lokalimizin 28 Eylül tarihindeki açılış törenine federal, bölgesel ve kentsel düzeyde çeşitli partilere mensup yöneticiler katıldığı gibi, Belçika Başbakanı Guy Verhofstad ve PRL mensubu İçişleri Bakanı Antoine Duquesne başta olmak üzere birçok şahsiyet de 26 yıllık çalışmalarımızı kutlayarak yeni dönem için başarı mesajlarını iletmişlerdi.

Ayrıca kuruluşumuza baskın yaptırdığı iddia edilen İçişleri Bakanlığı'nın ve kuruluşumuza desteğini keseceği ileri sürülen Frankofon Topluluğu'nun yetkilileri de açılışa bizzat katılarak, sadece Türklere değil, 50'yi aşkın milliyete mensup bir göçmen topluluğuna verdiğimiz hizmetlerden dolayı tüm ekibimizi ve üyelerimizi kutlamışlardı.

Böyle bir demeç verdiği iddia edilen kişi, Belçika mahkemesinde açtığımız davada verdiği ifadede kendisinin hiçbir gazeteciyle böyle bir konuşma yapmadığını belirterek haberin *Hürriyet* Gazetesi tarafından uydurulmuş olduğunu söyledi.

Hürriyet aracılığıyla arka arkaya yapılan bu saldırılardan sonra gerek Türkiyeli ilerici kuruluş ve kişilerden, gerekse Belçikalı demokratik kuruluşlardan sayısız destek ve dayanışma mesajı aldık.

*

Bu arada hiç beklemediğimiz bir başka sürpriz Türkiye'den geldi.

Almanya'da ve Türkiye'de eşzamanlı yayınlanan *Yazın Dergisi*, Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan'ın idamlarının 30. yıldönümü dolayısıyla benden de bir yazı istemişti.

Nisan 2002'de yayınlanan *30 Yıl Sonra* başlıklı yazımda, ordunun 1960'lı yılların sonunda açıkça egemen sınıflardan yana, işçi sınıfına karşı tavır aldığını, devrimci gençlik liderlerinin buna tepki gösterdikleri için 12 Mart 1971'den itibaren ordu terörüne hedef seçildiğini, üç genç arkadaşımızın bu yüzden idam edildiğini, Mahir Çayan ve arkadaşlarının da bu yüzden bombalanıp kurşunlanarak öldürüldüğünü belirterek ordunun bu tutumunun 80'li, 90'lı yıllarda, hattâ 2000'den sonra da devam ettiğini vurguluyordum.

Aynı sayıda Emin Karaca'nın da bu konuda bir yazısı yayınlanmıştı.

Cumhuriyet Savcılığı bu yazılar üzerine ben ve Karaca'yla birlikte derginin sorumlu müdürü Mehmet Emin Sert hakkında da "orduya hakaret" iddiasıyla dava açtı.

İstanbul 1. Asliye Ceza Mahkemesi de 27 Eylül 2002 tarihli ilk duruşmada, Türkiye'ye girdiğim takdirde derhal tutuklanarak mahkemeye sevkedilmem için tüm sınır kapılarına talimat yazdı.

BIA Haber Merkezi, 15 Ekim 2002 tarihli bülteninde, bu tutuklama kararının mesleğe girişiminin 50. yılında alındığını hatırlatarak bu konudaki açıklamama yer veriyordu:

"Türkiye'yi yönetenlerin Avrupa Birliği'nden görüşmelere başlama tarihi kopartmak için 'demokratikleştik' tafrası sattıkları bir sırada böyle bir dava tek kelimeyle skandaldır.

"12 Mart'ın üzerinden 31, 12 Eylül'ün üzerinden 22 yıl geçtiği halde bu güzelim ülkeye hâlâ demokratik bir Anayasa yapamayanlar, yasalardaki antidemokratik maddeleri köklü biçimde temizleyemeyenler, Avrupa'ya hava basmaktan daha önce kendi ülkemizin halkının yüzüne utanmadan bakabilmelidirler.

"Gazeteciliğe başladığımdan beri, iktidarda kim bulunmuş olursa olsun, düşünceye, ifade özgürlüğüne tahammülsüzlüğün bin bir çeşidini tanıdım. Dışarıdan gelen eleştirilere hep 'daha genç bir ülkeyiz, demokrasiye adım adım ilerliyoruz!' palavrasıyla yanıt verildi. Elli yıldır hep

bu nutku dinledim, Avrupa Parlamentosu koridorlarında da hâlâ bu nutuklar çekiliyor.

"İşlerine gelince tarih boyunca 16 devlet kurmuş olmak, yüzyıllarca Osmanlı bayrağı altında üç kıtaya hükmetmiş olmakla övünenler, devlet kuralı yarım yüzyılı bile doldurmamış ülkelerden, o ülkelerin yöneticilerinden biraz ders almak tevazuunu göstersinler!"

Mahkeme tutuklama kararını, daha sonraki duruşmalarda da tekrarladı. Türk Ceza Yasası değiştirilip 159. Madde'nin yerini 301. madde alınca, duruşmalar bu maddeye göre sürdürüldü. Nihayet Türkiye'ye gelip teslim olmayacağıma kanaat getirilmiş olmalı ki, benim dosyam tutuklandığımda ayrıca işleme tabi tutulmak üzere 22 Haziran 2005'te ayrıldı, Emin Karaca ise daha sonraki bir duruşmada mahkum edildi.

Tutuklama kararı çıktıktan Türkiye'deki ve Avrupa'daki basın kuruluşlarından geniş dayanışma gördüm. FIJ, IPI, RSF gibi meslek kuruluşları tutuklama kararını protesto ettiler, Avrupa Konseyi'nin ve Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'ye ilişkin karar tasarılarında bunun basın özgürlüğü ihlallerinin devam ettiğini gösterir bir vaka olduğu vurgulandı.

*

Türkiye İnsan Hakları Derneği (İHD) İstanbul Şubesi, İnfo-Türk editörleri Doğan Özgüden ve İnci Tuğsavul'u, 2006 yılında, Zülküf Kışanak, Seferi Yılmaz ve Emin Karaca ile birlikte *Ayşe Zarakolu Düşünce Özgürlüğü Ödülü*'ne layık gördüğünü açıkladı.

Hukuki engeller nedeniyle Türkiye'ye gidemediğimizden, Ragıp Zarakolu 24 Şubat 2006'da Brüksel'e gelerek İHD'nin kararını *Uluslararası Düşünce Özgürlüğü İletişim Örgütü (IFEX)*'in konferansı sırasında açıkladı, daha sonra özel bir törenle ödülü bana ve İnci'ye verdi.

Ertesi yıl, İstanbul Kitap Fuarı etkinlikleri çerçevesinde, 27 Ekim günü, sosyalist *Ant Dergisi*'nin 40., *Belge Yayınları*'nın 30. kuruluş yıldönümleri nedeniyle bir anma toplantısı düzenlendi.

Sosyalist hareketin seçkin simalarından Yalçın Yusufoğlu'nun yönettiği konferansta *Ant*'ın yazarlarından Faruk Pekin ve Ragıp Zarakolu, derginin gerek Türkiye sosyalist hareketinde gerekse ilerici basın dünyasında oynadığı önemli rolü değerlendirdiler.

Türkiye'ye gidemediğimiz için konuşmacılar masasındaki yerlerimizin boş bırakıldığı konferansa İnci'yle birlikte şu ortak mesajı gönderdik:

"36 yıldır görüşemediğimiz değerli dostlar...

"Bugün, sevgili dostlarımız ve kavga arkadaşlarımız Ragıp'la Faruk'un büyük bir duyarlılıkla Belge'nin 30. yılı anmasına dahil ettikleri Ant'ın 40. yılı anmasında birlikte olmayı ne denli isterdik.

"Her ikisiyle, aralıklı da olsa, Avrupa'ya gelişlerinde buluşup özlem giderebiliyor, birlikte arayış ve mücadele günlerimizin anılarını tazeliyebiliyoruz.

"Ant'ın binbir zorlukla boğuşarak hazırladığımız ilk sayısının tarihsel Tan Matbaası'nın rotatifinden çıkışını Yaşar Kemal ve Fethi Naci'yle birlikte coşkuyla kutladığımız 1966 Aralığı'nın üzerinden tam 40 yıl geçti.

"Ama bu buruk bir coşkuydu...

"Aynı mekanda, Ant'ın çıkışından tam 21 yıl önce, Aralık 1945'te, bir başka öncü yayın, *Tan Gazetesi,* Kemalist Dikta'nın demir ökçesi altında susturulmuş, ardından da kurucuları Sabiha Sertel ve Zekeriya Sertel yurt dışına siyasal göçe zorlanmıştı.

"Ant'ı çıkartırken, işçi sınıfı hareketinin sesini duyurmak görevinin yanısıra bizden önce bu uğurda kavga verenlerin bize bıraktığı mirasa layık olabilme sorumluluğu yayın politikamıza hep yön verdi.

"Bunun içindir ki, yayınladığımız Ant kitapları arasında

Zekeriya Sertel'in *Mavi Gözlü Dev*'i ile Sabiha Sertel'in *Roman Gibi*'si ayrı bir yer tutuyordu.

"Özellikle Sabiha Sertel'in kitabının orijinallerini, tashihlerini okurken şu cümlelere geldiğimizde boğazımıza bir düğüm oturur, gözlerimiz yaşarırdı: 'Bütün yazdığımız eserlerden, dergilerden bir tek dahi yanımıza alamamıştık. Yıllar boyu halk uğruna savaştığımız vatanımızdan bu şekilde ayrılmak acı bir şeydi. Uçağın merdivenlerini ağır ağır çıkarken yüreğim burkuldu. Bu her zamanki gibi bir seyahata çıkış değildi. Çok sevdiğim memleketimi, halkımı, dostlarımı, kardeşlerimi acaba ne kadar zaman sonra görecektim?'

"Göremedi...

"Biz görebilecek miyiz, bilmiyoruz.

"Bildiğimiz tek şey, Ant'ı çıkarttığımız 40 yıl öncesinde İstanbul'da yaşadığımız şeyleri bugün bir başka yayını, 1974'te kurduğumuz Info-Türk'ü yönetirken, Belçika'nın ve Avrupa'nın başkenti Brüksel'de aynen yaşamakta olduğumuz...

"60'lı yıllarda İstanbul'da Bozkurtlar tarafından basılma tehdidine karşı Ant'ın Ebusuud Caddesi'ndeki ve Başmusahip Sokak'taki bürolarında nasıl sabahladığımızı anımsıyoruz.

"Bugün de Kürt, Ermeni, Asuri dostlarımızla birlikte Avrupa Komisyonu'na birkaç yüz metre mesafedeki lokallerimizde yine Bozkurt sürülerinin baskın tehdidine karşı sabahlıyoruz.

"Kırk yıl önce Türkiye'de İçişleri Bakanı Faruk Sükan ve benzerlerinin Ant'a yaptıkları gibi, bugün de Brüksel'de Türkiye Cumhuriyeti'nin Büyükelçisi, yönettiğimiz kurumları, Türk faşistlerine hedef gösteriyor.

"Ama ha orası, ha burası...

"Kavga sürüyor.

"Sınıfsal tutumu yanında Ant'ı farklı kılan, onun Kemalizme ve militarizme karşı, Türkiye halklarının hak eşitliği için, enternasyonalist dayanışma için verdiği mücadeleydi.

"Yaşar Kemal ve Fethi Naci'yle birlikte başlattığımız bu mücadele, daha sonra Tilda'nın ve de 1970 Haziran'ına kadar Ant'ın sorumlu müdürlüğünü üstlenen ve bu nedenle 12 Mart döneminde özgürlüklerinden olan Yaşar Uçar, Alpay Kabacalı ve Osman Saffet Arolat'ın katkılarıyla gelişti.

"Son yıllarında Ant'ın yeni bir dinamizm kazanmasında, bilimsel sosyalizmin kaynaklarına ulaşmasında ve enternasyonalist ufkunun genişlemesinde Faruk Pekin ve Ragıp Zarakolu başta olmak üzere genç arkadaşların büyük rolü oldu. Örneğin erken yitirdiğimiz sevgili Harun Karadeniz.

"Ant, ona düşünce ve yazılarıyla hayat verenlerin yanısıra, en az onlar kadar, onu büyük bir özveriyle dizenlerin, basanların, ciltleyenlerin, dağıtanların ve de tabii ki sosyalist mücadelede şablonların dışında yeni ufuklar arayan okurlarının eseriydi.

"Ant 1971 Darbesi'yle susturuldu.

"Ragıp Zarakolu ile sevgili eşi, değerli yayıncı Ayşe Zarakolu, Ant farklılığını ayakta tutan, onu daha da geliştiren ve derinleştiren Belge Yayınları'nı kurdular.

"30 yıldır Belge Yayınları'nın kavgasını uzaktan takdirle izliyoruz.

"Belge'nin 30. yıldönümüyle Ant'ın 40. yıldönümünün birlikte kutlanması bize gurur ve kıvanç veriyor.

"Belge'nin sürdürdüğü devrimci yayın çizgisinin daha iyi vurgulanabilmesi için, bizler bu kutlamaya bir başka gazetenin yıldönümünü de katıyoruz.

"Sertel'lerin efsanevi Tan Gazetesi'nin 71. yıldönümünü...

"Hepinizi kucaklıyoruz."

Aynı yıl, üyesi bulunduğum *Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC)*'nin Yönetim Kurulu da, 4 Kasım tarihli toplantısında, "Türk Basını'na 50 yılı aşkın süreyle vermiş oldugu seçkin hizmetler" nedeniyle Dogan Özgüden'e, Burhan Felek Basın Hizmet Ödülleri kapsamında bir teşekkür belgesi sunulmasına oybirligiyle karar verdi.

Türkiye'ye gidemediğimiz için karar bize TGC Genel Başkanı Orhan Erinç ve Genel Sekreteri Celal Toprak'ın imzalarını taşıyan bir mektupla iletildi.

*

İnfo-Türk kurulmadan çok önce, 1973 yılından itibaren Belçika'daki çalışmalarımızda bize büyük destek verenlerden sevgili dostumuz Marc Brunfaut'yu 6 Mayıs 2003'te yitirdik. Yıllardan beri *Güneş Atölyeleri*'nin başkanlığını yürütüyor, başımızın her derde girişinde ağırlığını koyarak çözüm bulmamıza yardımcı oluyordu.

Marc'la son zamanlarında en çok üzerinde düşündüğümüz konulardan biri, İnfo-Türk'le Güneş Atölyelerinin hukuki olarak iki farklı örgüte dönüştürülmesi, Türkiye'ye ilişkin demokratik mücadelelerin ayrı bir hukuki yapı içinde *İnfo-Türk* tarafından, sosyo-kültürel çalışmaların ise çok kültürlü kadrosuyla yeni bir yasal yapı içerisinde *Güneş Atölyeleri*'nce yürütülmesiydi.

Marc'ın katıldığı son genel kurulda bu bölüşümü yapmış, yeni çıkan dernekler yasasına göre *İnfo-Türk*'ü bir vakıf statüsüne kavuşturmuştuk.

Gerek *Güneş Atölyeleri*'nin, gerekse *İnfo-Türk*'ün çalışmalarını birer İnternet sitesi kurarak tüm dünyaya açtık.

Güneş Atölyeleri'nin sitesinde yıllardır geliştirilen tüm sosyo-kültürel çalışmalara ve günümüzdeki gelişmelere yer verilir, atölyelerde gerçekleştirilen eserler, gösteriler, eğitim çalışmaları belgelenirken, *İnfo-Türk* sitesinde ağırlıklı olarak Türkiye'deki ve Anadolu kökenli diyasporalardaki güncel olaylara İngilizce ve Fransızca olarak yer vermeyi sürdürdük.

Çalışmalarımız Türkiye'de ve Avrupa'da ödüllendirilirken, biz de Avrupa'da siyasal göç konusunda ciddi çalışma yapan gençleri *İnfo-Türk Vakfı* olarak ödüllendirmeye karar verdik.

Seçtiğimiz ilk konu, Türkiye kökenli siyasal sürgünler üzerine incelemeydi. 2006 senesinde 12 Mart Darbesi'nin yıldönümü dolayısıyla Kürt, Ermeni ve Asuri örgütleriyle birlikte düzenlediğimiz etkinlikte siyasal göç olayının dünya genelinde ve Anadolu özelindeki karakteristiklerini oraya koymuş, daha sonra da bu konudaki kollokyumun tutanaklarını Fransızca olarak yayınlamıştık.

Ama konunun giderek daha da derinlemesine incelenmesi, bu konuda yeni araştırmalar yapılması gerekiyordu.

Brüksel Hür Üniversitesi (ULB)'den tarih profesörü Anne Morelli'nin başkanlığında Senatör Josy Dubié, *Brüksel Kürt Enstitüsü* Başkanı Derwich Ferho, *Asurilerin Sesi Radyosu* yöneticisi Nahro Beth-Kinne, *Belçika Demokat Ermeniler Derneği Başkanı* Bogos Okmen ve *İnfo-Türk Vakfı* Başkanı Doğan Özgüden'den oluşan bir jüri, Bahar Kimyongür'ü, *Türkiye'den siyasal göçler tarihi: Türkiye, Diyaspora ve Sürgün Ülkesi* adlı çalışmasıyla ödüle layık gördü.

Bahar Kimyongür'e *İnfo-Türk Vakfı* ödülü 26 Nisan 2008 günü *Güneş Atölyeleri*'nde organize ettiğimiz büyük bir törenle Anne Morelli ve Josy Dubié tarafından verildi.

Ödül verme gecesi İnci'yle benim için özel olarak son derece duygulandırıcıydı.

Hem Türk Devleti'nin hem de o devletle yakın işbirliğinde olan belli Belçika makamlarının karşımıza çıkarttığı bir sürü engellere rağmen, Türkiye'den siyasal göç ve Anadolu kökenli diyasporalar sorununu, Kürt, Ermeni ve Asuri dostlarımızla birlikte bu ülkenin gündemine sokabilmiştik.

Ödül töreni sırasında aramızda bulunan Belçikalı ve Türkiyeli şahsiyetler bir yerde 34 yıldır sürdürdüğümüz mücadelenin de canlı tanıklarıydı.

Avukat Jacques Bourgaux, daha 70'li yıllarda o zamanın askeri cuntasına karşı mücadele sürdürürken bizimle beraberdi ve *İnfo-Türk*'ün kurucuları arasında yeralmıştı. ULB'den Mateo Alaluf da, o zor yıllarda hep bizimle beraber olmuş, *İnfo-Türk*'ün sorumlu müdürlüğünü üstlenmişti.

Etterbeek Belediye Başkan Yardımcısı Didier Van Eyll, Schaerbeek Belediye Başkan Yardımcısı Michel De Herde, Saint-Josse Belediye Başkan Yardımcısı Béatrice Meulemans, göçmen çocuklarının eğitim hakları konusunda mücadelesini paylaştığımız eğitimci Marcel Leurin, göçmen haklarının savunusunda her daim bizimle beraber olan Frankofon Topluluğu sorumlularından Sylvana Pavone ve Jacqueline Sottieaux-Heyman, Federal Milletvekili Fouad Lahhsaini, Brüksel Milletvekili Jan Beghins, Kürt Enstitüsü'nden Derwich Ferho ve Mehdi Aldur, Demokrat Ermeniler Derneği'nden Bogos Ökmen, Belçika Ermeni Topluluğu Başkanı Michel Mahmourian, Asuri derneklerinden Nahro Beth-Kinne, *Politique* Dergisi Yönetmeni Henri Goldman, göçmen haklarının savunucularından Pierre-Yves Lambert, Türkiye kökenli göç konusunda önemli akademik çalışmalar yapmış olan Mazjar Khoojinian, Belçika basınının Türkiye kökenli gazetecilerinden Mehmet Köksal ve *Le Soir*'dan Marc Metdepenningen de aramızdaydı.

Gece yine Sophie Servais'nin çok kültürü nefis konseriyle taçlandırıldı.

Bahar Kimyongür'ü birkaç yıl önce, Türkiye'de F tipi cezaevlerinde insanlık dışı uygulamalara karşı başlatılan açlık grevlerini destekleme kampanyası yürüttüğü sırasında tanımıştık.

Antakya'dan göç etmiş Alevi Arap bir ailenin çocuğu olarak 1974'te Brüksel'de dünyaya gelmiş, tüm öğrenimini Belçika'da yaparak *Brüksel Hür Üniversitesi (ULB)*'den sanat ve arkeoloji alanında lisans diploması almıştı. Türkiye'ye bir gidişinde ülkenin sosyo-politik realitelerini yakından tanımış ve Belçika'ya döndükten sonra da siyasal tutuklular konusunda tüm uluslararası kampanyalara katılmış, Güney ülkelerinin sömürüye ve savaşa karşı mücadeleleriyle dayanışma içinde olmuştu.

11 Eylül Olayları'ndan sonra ABD'nin tüm dünyada başlattığı "anti-terörist" mücadele kapsamında Bahar da

DHKP-C'nin bazı bildirilerini Fransızcaya çevirip dağıttığı için terörist olarak suçlanmış, hakkında davalar açılmıştı. Bir ara tutuklanarak cezaevinde yatıp bırakıldıktan sonra bir kültürel etkinlik için gittiği Hollanda'da Belçika makamlarının hükümet düzeyinde düzenlediği bir komplo sonunda Türkiye'ye gönderilmek üzere tutuklanmış, ancak Senatör Josy Dubie'nin belgeli açıklamalarla bu komployu meydana çıkartması üzerine Hollanda mahkemesi tarafından serbest bırakılmıştı.

Bahar, bizden ödül alan incelemesini bu arada yazmıştı.

Bahar'ın uğradığı haksız suçlamalara karşı mücadelelere yönettiğimiz İnfo-Türk ve Güneş Atölyeleri aktif olarak destek verdi. Belçika medyasında yayınlanan röportajlarımız ve imza verdiğimiz ortak bildiri ve açık mektuplar dışında, Kürt, Ermeni ve Asuri örgütleriyle birlikte tüm dayanışma kampanyalarına katıldık. Bu örgütlerle birlikte 2006 ve 2007 yıllarında ifade özgürlüğü için düzenlediğimiz kültürel gecelerde Bahar'la dayanışmayı dile getirdik.

Bahar, hakkında açılan davalardan ancak 2009 yılı sonunda yüksek mahkeme kararıyla beraat edebildi.

Maskeli anti-terör ajanlarının olağanüstü güvenlik tedbirleri altında görülen duruşmaların, adliye müdavimlerinin benzer davalarda görmeğe pek alışık olmadıkları müstesna bir izleyicisi vardı: Türkiye Büyükelçisi Fuat Tanlay.

Şu satırlar yazıldığı sırada Başbakan Tayyip Erdoğan'ın dış ilişkiler başdanışmanlığı görevini yürütmekte olan Tanlay, gerçekten atipik bir büyükelçiydi ve Belçika toprağına ayak bastığı andan itibaren tam bir sömürge valisi gibi davranıyordu.

Belçika'daki Türk göçmen kuruluşlarını sadece Ermenilere, Kürtlere, Asurilere veya Türk ilerici ve demokratlarına karşı kışkırtmakla kalmıyor, Belçikalı meclis başkanlarına, belediye başkanlarına meydan okuyacak cesareti kendinde bulabiliyordu.

Tanlay, "Osmanlı sefiri" tavrını daha Belçika'ya ilk

gelişinde ortaya koymuştu. 24 Ocak 2006'da genç Türk gazetecisi Mehmet Köksal medyaya şu haberi geçmişti:

"Ayağının tozuyla yazdığı ilk resmi mektuplarından birinde Belçika (Vallon-Brüksel) Frankofon Parlamentosu'nun sesini boğmaya kalkışan Türkiye'nin yeni Brüksel Büyükelçisi Fuat Tanlay'ın muazzam gafı... Geçen 24 Aralık'ta Belçika'ya gelmiş olan ekselansları hiç vakit kaybetmeden kaleme sarılıp Ermeni Soykırımı anısına okul kitaplarında yer verilmesi için Christine Defraigne'in (MR) sunduğu karar taslağıyla ilgili olarak Frankofon Parlamentosu başkanı sosyalist François Istasse'a bir mektup döşeniyor. (...) Frankofon Topluluğu temsilcileri arasında ileride benzer bir girişimde bulunulmasını önlemek için Parlamento Başkanı'nın sert tavır koymasını istiyor."

Saint-Josse'ta Türk faşistlerinin Kürt ve Ermeni lokallerine ve işyerlerine saldırmasından sonra Belediye Başkanı Jean Demannez bu belediyede yaşayan Türkler, Kürtler, Asuriler ve Ermeni'ler arasında bir diyalog ve barışçıl ortak yaşam projesi hazırlamıştı.

Ancak Büyükelçi Tanlay bu girişim üzerine küplere binerek 21 Nisan 2007 tarihli *Hürriyet*'in sayfalarında Belçika'nın bu seçilmiş belediye başkanına aynen şu ifadelerle saldırıyordu:

"Arkadaş sen kimsin? Sana bu misyonu kim verdi? Nasıl oluyor da sen benim vatandaşımı Türk, Kürt, Ermeni, Süryani diye tanımlarsın? Bunların temsilcilerini çağırıp masaya otursun? Vatandaşlarımı kimse bu şekilde ayrıma, hele hele etnik temelde ayrıma tabi tutamaz. 'Bugün Kürtlerle görüştüm. Yarın Türkleri, öbür gün Ermeni ve Süryanileri kabul ediyorum' demek, bize göre bölücülüktür. Vatandaşımızın bu şekilde bölünmesine müsaade etmeyiz."

Bir Kürt ailesine yapılan saldırıyı Belçika medyasına duyurduğumuz için Tanlay *İnfo-Türk*'e de saldırmaktan kendisini alamıyordu: "Belçika'nın milli haber ajansı, Türkiye Cumhuriyeti karşıtlığıyla tanınan ve yıllardır Belçika'da Tür-

kiye karşıtı faaliyetlere öncülük eden *İnfo-Türk* adlı bir İnternet sitesinin haberini kaynak gösterip gazetelere geçti."

Aynı demecinde Fuat Tanlay daha da ileri giderek Belçika'daki aşırı milliyetçi Türk derneklerini de tahrik ediyordu: "Belçika'da garip şeyler oluyor. Sivil örgütlerden ses yok. İşte her şey tüm açıklığıyla ortada. Bu sadece Büyükelçi olarak Fuat Tanlay'ın görevi değil. Terörle, teröristle, yalan haberler ve karalamalar ile birlikte mücadele etmemiz gerekir. Maalesef yalnız bırakıldım. İnsan sivil örgütleri de bu tip mücadelede yanında görmek istiyor."

Türk lobisinin, elçiliğiyle, medyasıyla yıllardır *İnfo-Türk*'e ve benim şahsıma karşı sürdürdüğü saldırılar 2008 yılı sonuna doğru tam bir linç kampanyasına dönüştü.

10 Kasım günü Türkiye Büyükelçiliği'nde Milli Savunma Bakanı'nın da katıldığı bir Atatürk'ü Anma toplantısının ayrıntılı haberi gelmişti. Bakan konuşmasında, Atatürk'ün bugün fazla hatırlanmayan, ama çok önemli bir adımının, Türkiye - Yunanistan nüfus mübadelesi olduğunu belirterek şöyle diyordu: "Bugün eğer Ege'de Rumlar devam etseydi ve Türkiye'nin pek çok yerinde Ermeniler devam etseydi, bugün acaba aynı milli devlet olabilir miydi? Bu mübadelenin ne kadar önemli olduğunu size hangi kelimelerle anlatsam bilmiyorum, ama eski dengelere bakarsanız, bunun önemi çok açık ortaya çıkacaktır. Türkiye'nin gerçekten çağdaş, medeni ve aydınlanmış insanların ülkesi olabilmesinde Cumhuriyet'in başlangıcındaki prensipler çok önemliydi."

Büyükelçi Fuat Tanlay da bakandan geri kalmayarak, okullarda tüm çocuklara zorla ezberlettirilen Arif Nihat Asya'nın aşırı milliyetçi *Bayrak* şiirini okuyordu:

Ey mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü,
sana benim gözümle bakmayanın
mezarını kazacağım.
seni selamlamadan uçan kuşun
yuvasını bozacağım.

İnfo-Türk'ün Fransızca bülteninde bu haber yayınlanınca Türk sitelerinden *Gündem* 12 Kasım'da "Atatürk'ü anma törenlerinden rahatsız olanlar var" diyerek saldırıyı başlattı:

" Türkiye'de olduğu gibi Belçika'da da bir çok farklı platformda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ü Anma ve Anlama tören ve günleri düzenlendi. Bu törenlerden biri de oldukça üst düzey bir katılımın olduğu Büyükelçilik Salonunda yapılan törendi. Birileri bu törende yapılan tüm konuşmaları adeta mercek altına almış ve yorumlamış. Görüyorsunuz ki, Türk ve Türkiye düşmanları uyumuyor. Onlara göre kendi liderlerinizi anmak, övmek, onlara sadakatla bağlı olduğunuzu söylemeniz, tarihinizle öğünmeniz adeta bir suç eylemi...Bu düşünceyi ortaya koyanların vatan ve millet sevgisinden ne kadar uzak olduğunu anlamak hiç de zor değil... İşte bunlardan birini okurlarımızın bilgisine sunuyoruz."

13 Kasım 2008'de Avrupa Parlamentosu'nda 1938 Dersim Soykırımı'nın 70. yıldönümü dolayısıyla uluslararası bir konferans düzenlenmişti. İnci'yle ben de hazırlık çalışmalarına katkıda bulunarak günlerce konferansın duyurusunu yaptık. Ayrıca, 1971 Kollektifi'ni oluşturan Asuri, Ermeni, Kürt ve Türk dernekleri olarak Dersim soykırımının tanınmasını isteyen bir bildiri yayınladık.

Bildiri özetle şöyleydi:

"Türkiye'nin günümüzdeki nüfusunun ezici çoğunluğu farklı kökenlerin karışımından oluşmaktadır.

"Ne var ki, Osmanlı İmparatorluğu ve onu izleyen Kemalist Türkiye Cumhuriyeti, ülkenin bu karmaşık etnik kökenli yapısını, halkların kimliklerini inkar eden ve Türk ırkının yüceliğini esas alan bir doktrinle yeniden biçimlendirmeye kalkışmıştır. Bu faşizan düşünce, ülke yöneticilerini, aşağıda en önemlileri belirtilen kitlesel cankırımlarını işlemeğe yöneltmiştir:

"- Ermeni ve Asuri-Keldani soykırımı (1915-1916)

"- Kürtleri, Alevileri ve Kızılbaşları hedef alan Koçkırı Katliamı (1919-1921)

"- Greklerin anayurtlarından gaddarca sürülmesi (1923-1924)

"- Şeyh Sait Ayaklanması'nın ardından Kürt ve Asuri Katliamı (1925-1928)

"- Dersim'de Kürt, Alevi ve Kızılbaş Katliamı (1935-1938)

"- Irkçı yasalar ve Ermeni, Yahudi, Grek sürgünü (1942)

"- İstanbul ve İzmir'de Grekleri, Ermenileri ve Yahudileri hedef alan pogromlar (1955)

"- Kürtlere karşı savaş (1984'ten beri)"

"Türkiye geçmişte işlemiş olduğu ve bugün de işlemeye devam ettiği tüm suçları tanıyıp takbih ederek bunları bir daha işlemeyeceğini taahhüt etmeli, çeşitlilikte birlik olan azınlıklarına ve demokratik güçlerine saygılı bir devlete dönüşmelidir."

Bunun üzerine Brüksel'de elçiliğin papağanlarından biri olan *Beltürk* sitesi ile Türkiye'de yayınlanan *Yeniçağ* Gazetesi 22 Kasım 2008'de eşzamanlı olarak bana karşı linç kampanyasını açtılar.

İkisinde de Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC)'nin iki yıl önce bana "teşekkür mektubu" göndermiş olduğu anımsatıldıktan sonra 1922'de linç edilen gazeteci Ali Kemal hakkında bilgi veriliyor, TGC'nin bu gazeteciyi basın şehitleri listesine koymasıyla bana teşekkür belgesi vermesi arasında ilişki kurularak şöyle deniyordu:

"Kurtuluş Savaşı'na karşı çıkan ve milli mücadele yıllarında Atatürk'ün idam edilmesini isteyen gazeteci Ali Kemal'i internet sitesinde 'basın şehidi' olarak gösteren Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, şimdi de Türk ordusuna yönelik saldırıları ve bölücü faaliyetleri nedeniyle hakkında 50'ye yakın dava açılan Doğan Özgüden'e 'teşekkür belgesi' verdi. 'Türk basınına 50 yılı aşkın süreyle vermiş olduğu seçkin

hizmetler' nedeniyle teşekkür belgesiyle taltifine karar verilen Özgüden, sözde Ermeni soykırımının önde gelen savunucuları arasında yer alıyor.

"1967'de sosyalist dergi Ant ile Ant Yayıncılığı kuran ve 1971 ihtilalinden sonra Türkiye'den kaçarak Belçika'ya yerleşen Doğan Özgüden, o tarihten itibaren 'Demokratik Direniş Hareketi' adı altında gerçekleştirdiği Türkiye ve TSK aleyhtarı kampanya ve faaliyetlerle adından söz ettirdi. Belçika'da Türk düşmanlığı üzerine çalışmalarıyla tanınan Özgüden, bugüne kadar sayısız 'soykırım' konferansı düzenlenmesine ön ayak oldu. Özgüden, son olarak Avrupa Parlamentosu çatısı altında düzenlenen 'Dersim Soykırımı' adlı konferansa organizatör düzeyinde katkı vermişti.

"Brüksel'deki İnfo-Türk Vakfı'nın başkanlığını yürüten Doğan Özgüden, kısa süre önce Osmanlı İmparatorluğu'nun doğusunda Asur-Keldani halkının maruz kaldığı katliamları konu alan 'Seyfo, Tasfiye' adlı belgesel filmin tanıtım gecesinde de konuşmuştu."

Yazıyı yazan gazetecinin daha sonra TGC Sekreteri Celal Toprak'la yaptığı görüşme de tam bir provokasyon örneğiydi:

Yeniçağ: Doğan Özgüden'in 50'ye yakın davası var. Türkiye ye gelemiyor. Bu yönetim kurulunun kararını etkilemedi mi? Tartışıldı mı kurulda?

Celal Toprak: Bir sürü gazeteci ile ilgili dava açılıyor. Çeşitli görüşmeler yapılıyor. Farklı nedenlerle dava açılan üyelerimiz var. Biz basın özgürlüğü ile ilgili davası olanlara sahip de çıkıyoruz. Ve o davalar netleşmedi sanıyorum.

Yeniçağ: Gelemiyor ki Türkiye'ye...

Celal Toprak: Ayrı, gelemiyor da...

Yeniçağ: Gelmesi durumunda tutuklanacak.

Celal Toprak: Bildiğiniz bir şey yok değil mi, bu konuda?

Yeniçağ: Mahkeme kararı var.

Celal Toprak: Türkiye'de mi? Var mı karar? Neyle ilgili?

Yeniçağ: TSK'yı aşağılama.

Celal Toprak: Anladım... Bize yardımcı olursanız sevinirim. Elinizde varsa o karar bize gönderirseniz. Kararla ilgili belki yönetim kurulunda işleme koyarız onur kuruluna sevkedebiliriz. Onur kurulu üyelikten düşürmeye veya devamına karar verebilir. Yardımcı olursanız sevinirim.

İnanılır gibi değil, yıllardır üyesi olduğum gazeteciler cemiyetinin bir sorumlusu, düşüncelerimden dolayı hakkımda davalar açılmış, bu nedenle de Türkiye'ye geldiğimde tutuklanmam için emir verilmiş olması karşısında beni savunacak yerde onur kuruluna sevkedilip üyelikten atılmamdan söz edebiliyordu!

Bu provokasyonlar üzerine, aynı yıl kurulmuş olan Avrupa Barış Meclisi (ABM) şu bildiriyi yayınladı:

"Son günlerde Avrupa Barış Meclisi (ABM) kurucusu ve sözcülerinden olan, gerçek aşkına bağlı gazetecilerin duayeni, Belçika Gazeteciler Cemiyeti, Belçika İnsan Hakları Derneği, Brüksel Kültürler Arası Etkinlikler Merkezi (CBAI) ile Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığıyla Mücadale Hareketi (MRAX) üyesi Doğan Özgüden'e karşı kirli ve tehlikeli bir linç kampanyası yürütülmektedir.

"Militarist sistemin kalemşörleri tarafından yürütülen kirli kampanyanın nedenleri tarafımızdan çok iyi bilinmektedir.

"Hayatını özgürlük, demokrasi ve barış mücadelesine adamış olan Türkiye halklarının onuru gazeteci Özgüden insan haklarından, temel hak ve özgürlüklerden yana çalışmaları nedeniyle hedef haline getirilmiştir.

"Linç kampanyasının Avrupa Parlamentosu'nda yapılan 70. Yılında Dersim Katliamı Konferansı'nın ardınan başlatılması da tesadüf değildir.

"Yeni Çağ adlı ırkçı gazetenin başlattığı kampanyanın arkasında bizim yakından bildiğimiz devlet içindeki bazı odakların olduğu inkar edilemez.

"Yeni Çağ ceridesi her ne kadar Türkiye Gazeteciler

Cemiyeti'nin Özgüden'e vermiş olduğu 'onur ödülünü' kirli kampanyasına dayanak yapsa da, asıl amaç Özgüden'in halkların özgürlüğü ve kardeşliği yolunda yaptığı etkinlikler ve ileri sürdüğü fikirlerdir.

"Militarizm asıl olarak onun varlığını hazmedememektedir.

"40 yıla yakın bir zamandır yurt dışında yaşayan, fikirlerinden dolayı hakkında davalar açılan ve tutuklama kararları bulunan Doğan Özgüden'e tahammül edilememektedir.

"Yürütülen linç kampanyası bunu açıkça göstermektedir.

"Hedef Doğan Özgüden'i susturmaktır.

"Ancak Özgüden'i böylesine kirli kampanyalarla susturamayacaklarını da çok iyi bilmektedirler. Bu nedenle devamında olacak olanlardan kaygı duymaktayız.

"Zira militarist sistemin 'önce teşhir et, sonra da hallet' şeklinde özetlenen muhalifleri susturmaya dönük politikasının ne anlama geldiğini de iyi biliyoruz.

"Agos Gazetesi Yayın Yönetmeni Hrant Dink'in nasıl katledildiğini unutmuş değiliz.

"Dink için de önce teşhir kampanyası başlatıldı, ardında da katledildi. Dink'in öldürülmesinde devletin güvenlik güçlerinin sorumlu olduğu da belgelendi.

"Bu nedenle bu linç kampanyasından dolayı endişeliyiz. Ayrıca Avrupa'nın birçok ülkesine yerleştirilmiş kontr-gerilla elemanların varlığından da haberdarız.

"Bu nedenle mücadele arkadaşımız ve ağabeyimiz Doğan Özgüden'e yönelik linç kampanyasından derin kaygı duyuyor, ilerici kamuoyunu duyarlı olmaya ve Özgüden'le dayanışmaya davet ediyoruz."

Bu çağrıyı, diğer demokratik kuruluşların dayanışma çağrıları, ilerici basında yayınlanan yazılar ve *Ezilen Göçmenler Kollektifi*'nin açtığı çok kapsamlı bir imza kampanyası izledi.

Kampanyaya Belçika kamuoyundan da katkılar oldu.

Senatör Josy Dubié, konuyu 11 Aralık 2008 tarihinde Senato'ya getirerek İçişleri Bakanı'na benim korunmam için özel bir önlem alınıp alınmadığını sordu.

Aslında bizimle aynı mahallede bulunan Kürt ve Asuri lokallerinin 1998'de Bozkurtlar tarafından ateşe verilmesi üzerine Belçika makamlarından yönettiğimiz kurumların korumaya alınmasını istemiş, daha sonra da bizim hakkımızda kışkırtıcı ve hedef gösterici demeçler veren Büyükelçi hakkında Belçika Kraliyet Savcılığı'na defalarca şikayette bulunmuştuk.

Bakana vekaleten soruyu cevaplandıran Devlet Sekreteri Jean-Marc Délizée, Belçika Devleti'nin koruması altına alındığımı, ancak koruma önlemlerinin neler olduğunu benim güvenliğim açısından açıklayamayacağını söyledi.

Türk Devleti'nin baskısıyla beni "persona non grata" ilan edip Belçika'ya yerleşmemi yıllarca engelleyen, hattâ sınırdışı eden, Türk vatandaşlığı kaybettirilip "vatansız" kaldıktan sonra Belçika vatandaşlığına geçme isteğimi yine yıllarca reddeden Belçika Devleti'nin bu kez beni koruma altına almak gereğini duymuş olması Türk Devleti'nden gelen tehditlerin ciddiyetini ortaya koyuyordu.

Ama tehlike ne olursa olsun, İnci'yle birlikte kavgamızı, özel yaşamımızı, güvenlik önlemlerine biraz daha dikkat ederek, aynen sürdürmeliydik.

Öyle de yaptık.

İnfo-Türk'ün iki dildeki yayınını hiç aksatmaksızın sürdürerek dünya kamuoyunu Türkiye'de insan haklarının durumu konusunda bilgilendirmeye devam ediyoruz.

12 Eylül Darbesi'nin 30. yıldönümünde daha önce İngilizce'sini yayınlamış olduğumuz *Türkiye'de Militarist "Demokrasi" Üzerine Kara Kitap*'ın Fransızcası da çıktı. Ardından da, 8 Aralık 2010'da Brüksel'de Ragıp Zarakolu ve Jean Sirapian'ın da konuşmacı olarak katıldığı "Türkiye gerçekten demilitarize oluyor mu?" konulu bir konferans düzenledik.

Türkiye'nin gerçekten demokratikleşmesi için Bel-

çika'daki Kürt, Ermeni, Asuri örgütleriyle ortak mücadelemiz aynı kararlılıkla sürüyor.

Gerçek bir diyasporalar kavşağı olan *Güneş Atölyeleri* her geçen gün daha da gelişiyor, yeni katılımlarla daha da güçleniyor. Brüksel Bölge Hükümeti Başbakanı Charles Picqué'nin 14 Şubat 2011'de lokalimizde yaptığı basın toplantısında *Güneş Atölyeleri*'nin çalışmaları üzerine söylediği övücü sözler bunun en yeni kanıtlarından biri...

Hayat durmuyor, yaşlarımız hızla ilerliyor.

Bunun içindir ki, 75 yıllık yaşamımın ve yakında 60. yılını dolduracak olan gazeteciliğimin sosyal ve siyasal kavgalarla içiçe geçmiş öyküsünü okurlarımla ve dostlarımla paylaşmam gerekiyordu.

Kitabımın birinci cildini şöyle bitirmiştim:

"Doğduğumuz, yetiştiğimiz, kavga verdiğimiz sevgili ülkemizden kopuyoruz. Günün birinde 'vatansızlaştırılacağımızı' hiç düşünmeden... En kısa sürede geri dönüp hiçbir şey olmamış gibi herşeyi kaldığı yerden tekrar başlatmak umuduyla..."

Düşünmediğimiz halde "vatansız"laştırıldık. En kısa sürede geri dönüp hiçbir şey olmamış gibi herşeyi kaldığı yerden tekrar başlatma umudu gerçekleşemedi.

Geçende Türkiye'den bir gazetecinin "40 yıllık sürgün zor oldu mu? Niçin hâlâ dönmüyorsunuz?" sorusunu şöyle yanıtlamıştım:

- Eğer sürgüne düşer düşmez inançlarınıza uygun bir faaliyete girmemişseniz, bulunduğunuz ülkenin yaşamına uyum sağlamaya çabalamamışsanız tabii ki zor. İlk üç yıl demokratik direniş tüm zamanımızı aldı. 37 yıldan beri de hem İnfo-Türk'ü, hem de Güneş Atölyeleri'ni yönetiyoruz. Dünyanın dört köşesinden gelmiş siyasal sürgünler ve ekonomik göçmenlerle aynı yazgıyı paylaşıyor, hem Avrupa'da artan ırkçılığa, hem de geldiğimiz ülkelerdeki baskıcı uygulamalara karşı ortak kavga veriyoruz. Önemli olan ezilmeden, yaşadığın ülkenin dilini de kullanarak, onların değerlerine de

saygı duyarak, hele de onların asırlardır zorlu kavgalarla kazandıkları özgürlük ve hakların savunulmasına fiilen katılarak insan onuruyla yaşamaktır. Dönüş konusunda bizim için önemli olan, devletin ülkemizin insanlarını Türk'ü, Kürd'ü, Ermeni'si, Asuri'si, Grek'iyle sürgüne, tehcire zorlayan tüm uygulamalardan dolayı özür dilemesi, bazı bireylerin değil tüm sürgün arkadaşlarımızın, hiçbir istisnası olmaksızın, onurlu bir biçimde dönmelerini sağlayacak gerçekten demokratik bir düzenin Türkiye'de egemen olmasıdır.

Kitabın iki yıllık yazım süresinde, yakından tanıdığımız dört müstesna insanı birbiri ardına yitirdik. Önce Fahrettin Petek, ardından da Halit Çelenk, Mekin Gönenç ve Mihri Belli yaşama veda ettiler.

Avrupa'daki en yaşlı siyasal sürgünümüz Petek 2011 yılı başında Paris'te, komünarların yattığı Père Lachaise Mezarlığı'nda son yolculuğuna uğurlandı. 12 Eylül sonrası sürgünleri Yılmaz Güney ve Ahmet Kaya gibi...

Onları ve onlar gibi siyasal sürgündeyken de savaşan ve arkalarında eserler bırakan tüm siyasal sürgünleri düşünüyorum. Dahası, Osmanlı'nın ve Türk Devleti'nin yerinden yurdundan ettiği çeşitli kökenlerden ve inançlardan yüzbinleri...

İnci de ben de, 2008'de Türkiye'de başlatılan "Özür diliyorum" kampanyasının ilk imzacıları arasında yeralmıştık. 2009'da Lyon'daki *24 Nisan Ermeni Soykırımı*'nı anma töreninde "özür dileyenlerden biri" olarak yaptığım konuşma üzerine kitlenin gösterdiği kardeşçe sevgi dolu coşku yaşamımın hiç unutamayacağım anıları arasında...

3 Ekim 2009'da Brüksel'de *Asuri-Keldani* diyasporasının, halkların özgürlüğü ve kardeşçe bir arada yaşaması için verdiğimiz mücadeleden dolayı İnci'yi ve beni ödüllendirmesi de...

Ya tüm sürgün yaşamımızda hep beraber olduğumuz, acıları ve sevinçleri birlikte paylaştığımız Kürt dostlarımız? Türkiye'de son Kürt kırımı başladıktan sonra Avrupaya sürgün gelenlerinin nasıl tırnaklarıyla toprağı kazarcasına örgütlendik-

lerine, gazetelerini, televizyonlarını nasıl binbir güçlük içinde yarattıklarına tanık olduğum Kürdistan'ın vakur evlatları.

Ve en üretken yaşlarında Avrupa sermayesine satılarak yurdundan kopartılan Türk işçileri, Türk köylüleri. Onların *acı vatan Avrupa*'da doğmuş büyümüş çocukları, torunları.

Afganistanlı, Arnavut, Angolalı, Azeri, Berber, Bolivyalı, Bosnalı, Brezilyalı, Bulgar, Burundili, Cezayirli, Ermenistanlı, Faslı, Ganalı, Gineli, Hırvat, Hintli, İranlı, Kamboçyalı, Kolombiyalı, Kongolu, Meksikalı, Nepalli, Pakistanlı, Perulu, Ruandalı, Rus, Sırp, Somalili, Sudanlı, Suriyeli, Tibetli, Tunuslu, Uruguaylı kardeşlerim.

Sizler, Nazım'ın büyük insanlığının çocukları...

40 yıllık sürgün tek başına zor, acılı.

Ama sürgün sizlerle güzel, sizlerle umut dolu...

Un plan pour Dubaï

Soutien à Dogan Özgüden

Belgique/Turquie

Dogan Özgüden "sous protection"

Belçika'nın Doğan Özgüden'i korumaya alma kararıyla ilgili Le Vif/L'Express dergisinin 5 Aralık 2008 ve La Libre Belgique'in 13 Aralık 2008 tarihli kupürleri

Journalist

58

UNO-vluchteling

1994'te TV Brussel'de yapılan özel programın sunuşu

Sürgünde ilk fotoğraf: Adeta Gürsel'in eşi Güneş ve annesiyle birlikte Belçika'nın Ostende kentinde (Üstte)

Aynı yıl Stockholm'de İnci Karabuda'ların çocukları Nisan ve Ponço ile (Ortada)

Yine Stockholm'de Karabuda'ların bürosunda Avrupa kamuoyuna bildiriler hazırlarken (Altta)

1972'de Paris'te Türkiye'den gelmiş olan en eski siyasal sürgünlerden Fahrettin Petek ile aramızda büyük bir dostluk oluştu. Cunta'ya karşı yürüttüğümüz kampanyalarda, enformasyon bültenlerinin hazırlanmasında büyük bir özveriyle katkıda bulunan Petek'i maalesef 2010 yılı sonunda yitirdik.

Demokratik Direniş Hareketinin cunta rejimini uluslararası arenada mahkum ettirmek için hazırladığı üç kitap:
Türkiye Dosyası, İşkencede Türkiye ve Türkiye'de İnsan Avları

1978'deki ikinci Türkiye parantezi sırasında annemi yitirdikten sonra babam Kadri Özgüden'le son beraberliğimiz (Üstte)

Daha önceki bir ziyaretimiz sırasında İnci ve ben annem Müveddet Özgüden ve kızkardeşim Çiğdem Özgüden'le (altta)

İnfo-Türk'ün Brüksel'deki ilk lokalinde İnci'yle

Belçıka'daki en zor günlerimizde bize destek olan, uzun yıllar İnfo-Türk'ün ve Güneş Atelyeleri'nin başkanlığını yapan Marc Brunfaut ile

İnfo-Türk'ün ilk sorumlu müdürü Mateo Alaluf ile

1976'da Türkiyeli işçilerin düzenlediği Nazım Hikmet'e saygı gecesinde konuşurken

1976 yılında Sovyetler Birliği'ni ziyaret sırasında Nazım Hikmet'in mezarı önünde

Aynı yıl Gürcistan'ta Stalin'in doğduğu Gori kentinde Stalin Müzesi'ni ziyarette

1980 yılında Kemal Türkler'in öldürülmesi üzerine Türkiye Büyükelçiliği'ne siyah çelenk bırakırken

Ant'ta birlikte mücadele verdiğimiz dostlarımız Faruk Pekin ve Müfide Pekin'le Brüksel'i ziyaretleri sırasında

12 Eylül darbesinden sonra kendisini Brüksel'e davet etmek üzere gittiğim Sofya'da Behice Boran'ın eşi Nevzat Hatko'yla son fotoğrafı

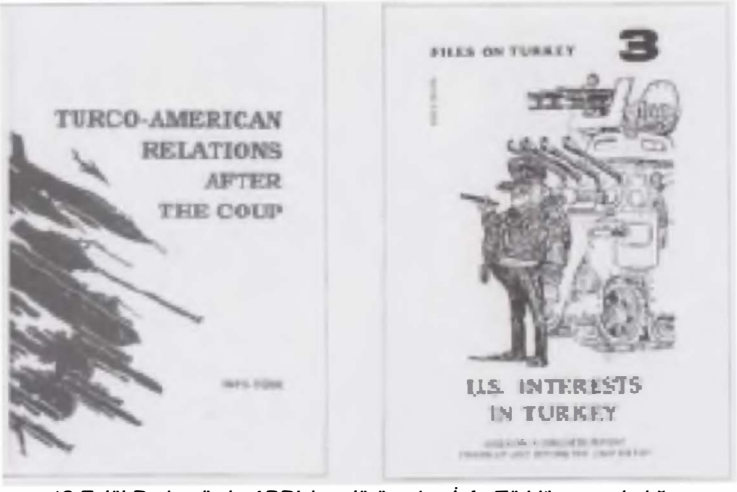

Behice Boran Brüksel'e geldiği gün evimizde

14 Şubat 1981 günü Brükselde düzenlediğimiz TİP ve DİSK'le dayanışma gecesinde ve aynı gün Demokrasi İçin Birlik'in ilk kongresinde konuşurken

12 Eylül Darbesi'nde ABD'nin rolü üzerine İnfo-Türk'ün yayınladığı kitaplardan ikisi (üstte) . TKP çizgisindeki Kurtuluş Gazetesi'nin Kenan Evren ve Brejnev'in fotoğraflarını yanyana sunan ünlü sayısı (altta)

Kurtuluş

Türk-Sovyet Dostluğu
60 yaşında

1981 Eylül'ündeki Le Drapeau Rouge Festivali'nde, Demokrasi İçin Birlik standında Yiğit Bener ve İnci Tuğsavul'la (üstte)

Demokrasi İçin Birlik Avrupa Sekreteri ve Almanya Komitesi Başkanı Alparslan Telli ile (Altta)

Belçika'da göçmenler aleyhinde alınan önlemleri protesto etmek için düzenlenen büyük yürüyüşte İnci Güneş Atölyeleri'nin çocuklarıyla

Güneş Atölyeleri'nin dans topluluğu Botanique Merkezi'ndeki gösteride

Brüksel'de düzenlediğimiz göçmenlikle ilgili karikatür sergisinin açılışında Avrupa Parlamentosu Başkanı Piet Dankert ile (solda)

Avrupa parlamenteri Ernest Glinne ve Avrupa Sendikalar Konfederasyonu Genel Sekreteri Jan Kulakowski ile (üstte)

Güneş Atölyeleri'nin kurucusu İnci Tuğsavul 1985 yılında Iuccia Saponara ile birlikte göçmen sorunları üzerine bir televizyon programının çekiminde (Üstte)

İnci Güneş Atölyeleri'nde eğitim gören Türkiyeli kadınlarla (altta)

Belçika Kralı Baudouin, Brüksel Kültürlerarası Aksiyon Merkezi (CBAI)'yi ziyareti sırasında Güneş Atölyeleri standında

Güneş Atölyeleri Gençlik Tiyatrosu oyuncuları Aşık Veysel'in ünlü türküsü "Uzun ince bir yoldayım, gidiyorum gündüz gece"den esinlenerek yarattıkları oyunun bir gösterisinde

Belçika'daki bir
Kürt örgütü
Tekoşer'in 1998 yılın-
daki
Newroz Gecesi'nde

Yıllardır güç ve eylem birliği içinde olduğumuz Kürt Enstitüsü Başkanı Derwich Ferho ile Avrupa Parlamentosu'ndaki bir toplantı sırasında

İlerici Faslıların örgütü RDM'in kurucusu Muhammed El Baroudi ile

1982'de Bulgaristan'da Uluslararası Gazeteciler Örgütü (IOJ) Başkanı ile

Hrant Dink'in öldürülmesinden sonra Avrupa kurumları önünde düzenlenen protesto mitinginde konuşurken

1915 Ermeni Soykırımı'nın yıldönümü dolayısıyla Lyon'da konuşurken

Kürt dostlarım Sur Belediye Başkanı Abdullah Demirbaş (üstte), eski DEP milletvekilleri Zübeyir Aydar (ortada) ve Remzi Kartal (altta)ile

Avrupa Barış Meclisi'nin açılışında

Ragıp Zarakolu ve Erol Özkoray ile militarizm üzerine bir konferansta

Güneş Atölyeleri'nin kuruluşunun 25. yılı dolayısıyla Schaerbeek Belediyesi'nde düzenlediğimiz serginin açılış gecesinde Belediye Başkanı Francis Duriau ile

Mücadelemize sürekli destek olan gazeteci ve senatör Josy Dubie (üstte) ve Brüksel Hür Üniversitesi (ULB)'de tarih profesörü Anne Morelli ile (altta)

Güneş Atölyeleri'nde Brüksel Bölge Hükümeti Başbakanı Charles Picque ile (üstte) ve Okuma yazma bayramında Brüksel Bölge Hükümeti bakanı Alain Hutchinson ve Okuma Yazma Ögütü Başkanı Alain Leduc ile (altta)

1971 Darbesi'nin yıldönümü dolayısıyla siyasal göç üzerine düzenlediğimiz kollokyumda Jean Sirapian ve Derwich Ferho ile

Belçika insan hakları örgütleriyle birlikte Güneş Atölyeleri'nde ırkçılığa karşı düzenlenen toplantıda

Asuri diyasporası adına ödül verme töreninde Nahro Beth-Kinne ile

Belçika Demokrat Ermeniler Derneği Başkanı Bogos Ökmen ile

Yazar Vedat Türkali'yle Brüksel'de evimizi ziyareti sırasında

Oya Baydar ile Hollanda'da bir konferans sırasında

ÖDP Genel Başkanı Ufuk Uras ile Brüksel'de

Güneş Atölyeleri'nin bir sergisinin açılışında Julos Beaucarne ve Alain Dewasseige ile (üstte)

Brüksel Bölge Meclisi Başkanı Martine Payfa ile Güneş Atölyeleri'ni ziyareti sırasında (altta)

Sürgünümüzün 40. yıldönümünde Güneş Atölyeleri ekibiyle beraber

Sürgünümüzün 40. yıldönümü dolayısıyla Kürt dostlarımızla beraber

Ant'ın 40. ve Belge Yayınları'nın 30. yıldönümü dolayısıyla İstanbul Kitap Fuarı'nda Ant yazarları Ragıp Zarakolu, Yalçın Yusufoğlu ve Faruk Pekin

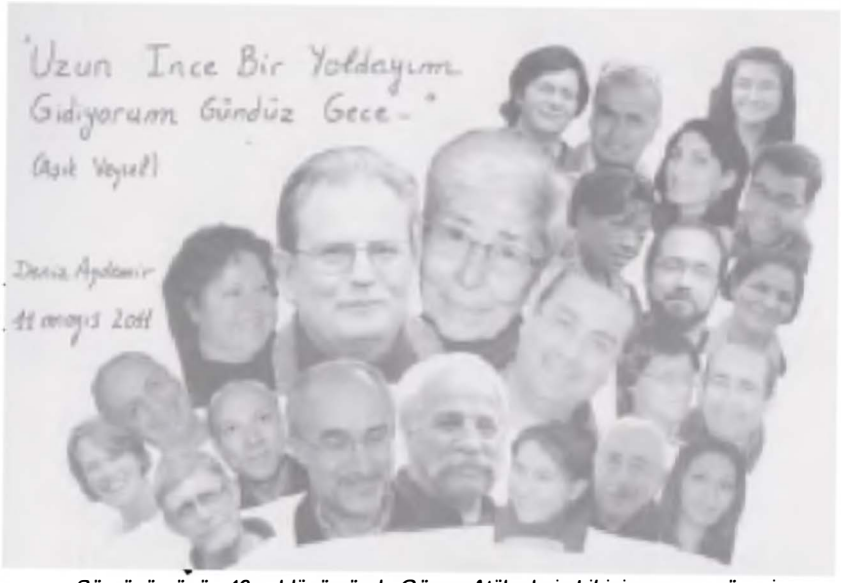
2010 yılında Kara Kitap'ın Fransızcasının yayınlanması dolayısıyla Güneş Atölyeleri salonunda Ragıp Zarakolu ve Jan Sirapian'ın konuşmacı olarak katıldıkları "Türkiye gerçekten demilitarize oluyor mu?" konulu konferans

40 yıl öncenin siyasal sürgünleri Cengiz Çandar, İnci Tuğsavul ve Doğan Özgüden'in 2008'de Avrupa Parlamentosu'nda tekrar buluşması

Yine 40 yıl öncesinin iki siyasal sürgünü Yücel Sayman ve Doğan Özgüden'in Köln'de TÜDAY'ın 2010'da düzenlediği "Datbecileri yargılamaya çağırıyoruz" konulu konferansta tekrar buluşması

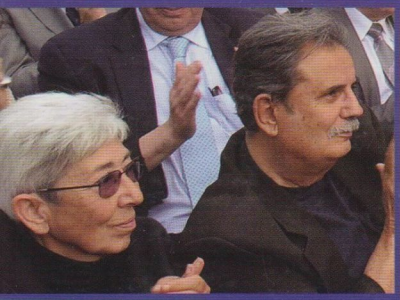
Sürgünümüzün 40. yıldönümünde Güneş Atölyeleri ekibinin en genç üyesi Deniz Aydemir'in hediye ettiği bir kompozisyon

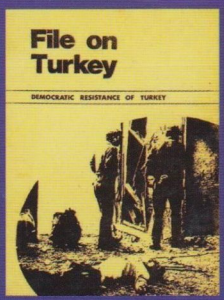

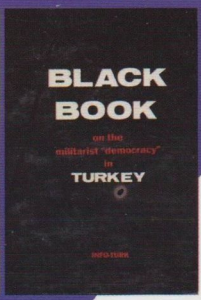
Güneş Atölyeleri ekibiyle birlikte lokal bahçesinde

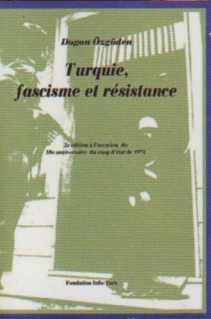
İÇİNDEKİLER

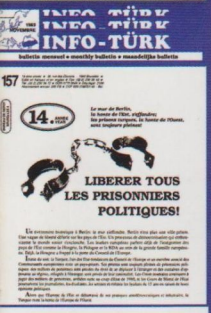
Önsöz 5
Sürgünün ilk kaçgöç yılı 9
İllegalde demokratik direniş 58
Zorunlu siyasal iltica.....112
İnfo-Türk'e vuran vurana 181
Belçika'da geciken legalite 233
Türkiye parantezleri.....264
Dört koldan örgütlenme 286
20 yılda üçüncü darbe 311
Teslimiyet uğruna tasfiyeler.....342
Mikrokosmosdan doğan güneş 361
Kara Kitap, katmerli haymatlosluk.....393
Vatandaşlık kavgaları.....408
Anadolu diyasporaları.....423
Avrupa acı vatan 468
Fotoğraflar 493

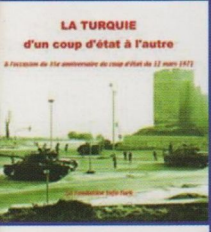

Bu ikinci cildi yazarken en yaşlı siyasal sürgünümüz sevgili Fahrettin Petek 2011 yılı başında Paris'te komünarların yattığı Père Lachaise Mezarlığı'nda son yolculuğuna uğurlandı. 12 Eylül sonrası sürgünleri Yılmaz Güney ve Ahmet Kaya gibi... Onları ve siyasal sürgünde de savaşan ve arkalarında eserler bırakan tüm siyasal sürgünleri düşünüyorum. Dahası, Osmanlı'nın ve Türk Devleti'nin yerinden yurdundan ettiği çeşitli kökenlerden ve inançlardan yüzbinleri... Sürgün yaşamımızda hep beraber olduğumuz, acıları ve sevinçleri birlikte paylaştığımız Kürt, Ermeni, Asuri-Keldani, Grek dostlarımızı... Ve en üretken yaşlarında Avrupa sermayesine satılarak yurdundan kopartılan Türk işçileri ve köylüleri. Onların acı vatan Avrupa'da doğmuş büyümüş çocukları, torunları. Afganistanlı, Arnavut, Angolalı, Azeri, Berber, Bolivyalı, Bosnalı, Brezilyalı, Bulgar, Burundili, Cezayirli, Faslı, Ganalı, Gineli, İranlı,Kamboçyalı, Kolombiyalı, Kongolu, Meksikalı, Nepalli, Pakistanlı, Perulu, Ruandalı, Rus, Sırp, Somalili, Sudanlı, Suriyeli, Tibetli, Tunuslu, Uruguaylı kardeşlerim... Sizler, Nazım'ın büyük insanlığının çocukları... 40 yıllık sürgün tek başına zor, acılı... Ama sürgün sizlerle güzel, sizlerle umut dolu...

ISBN: 978-975-3441-04-9